

Juha Matikainen

Parlamentarismien kannattajasta vallankumouksen äänitorveksi

Suomen Sosialidemokraattisen
Puolueen lehdistö 1917-1918

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 338

Juha Matikainen

Parlamentarismien kannattajasta
vallankumouksen äänitorveksi

Suomen Sosialidemokraattisen
Puolueen lehdistö 1917-1918

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Historica-rakennuksen salissa H320
tammikuun 19. päivänä 2018 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Historica, auditorium H320, on January 19, 2018 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2018

Parlamentarismien kannattajasta vallankumouksen äänitorveksi

Suomen Sosialidemokraattisen
Puolueen lehdistö 1917-1918

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 338

Juha Matikainen

Parlamentarismien kannattajasta
vallankumouksen äänitorveksi

Suomen Sosialidemokraattisen
Puolueen lehdistö 1917-1918

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2018

Editors

Heikki Roiko-Jokela

Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Ville Korkiakangas

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities

Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Music, Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Toiviainen, Department of Music, Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Sabine Ylönen, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Epp Lauk, Department of Language and Communication Studies, University of Jyväskylä

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7322-3>

URN:ISBN:978-951-39-7322-3

ISBN 978-951-39-7322-3 (PDF)

ISSN 1459-4331

ISBN 978-951-39-7321-6 (nid.)

ISSN 1459-4323

Copyright © 2018, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2018

ABSTRACT

Matikainen, Juha Elis

FROM A SUPPORTER OF PARLIAMENTARISM TO THE VOICE OF THE REVOLUTION: The Press of The Social Democratic Party of Finland 1917–1918

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2018, 321 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4323; 338 (print) ISSN 1459-4331; 338 (PDF))

ISBN 978-951-39-7321-6 (print)

ISBN 978-951-39-7322-3 (PDF)

The research topic of this dissertation is the press of the Social Democratic Party of Finland (SDP) from the March revolution of 1917 in Russia to the end of the Finnish Civil War in the spring of 1918. Under research are 16 party papers, which, however, were not owned by the party, and therefore neither under its guidance nor control. The papers' owners, local working class organizations, elected the editors-in-chief, who often held central posts in the party. In this way they could use their relatively independent positions to further their political views in their editorials. In the dissertation the press reports are bound with the ideology and policies of the SDP.

The first theme is the differences of opinion between the papers both with each other and the party leadership. They came out clearly when they wrote about the central political events of 1917. The majority of the papers supported the Social Democrats participating in the government together with the bourgeoisie, contrary to the Kautskyan ideology of the party. Corresponding differences arose about the workers' right to use their collective force when they demanded participation in local power in several cities. Another difference was the attitude towards the reasons for the Parliamentary election defeat in the fall of 1917. The greatest consensus was reached in enacting the Law of Supreme Power, which was considered to mean a very advanced stage of Finnish independence. However, repealing the law left behind a permanent bitterness in the press with the action of the bourgeoisie in the matter. In the course of the fall of 1917 the SDP press was put on the defensive against the bourgeois press.

The second theme under research is the attitude of the Social-democratic press to the armed revolution after the General Strike of 1917. The post-Civil War historiography of the victors labeled the SDP press guilty of inciting uneducated hosts of workers to revolt against the bourgeoisie. The reports in the papers were, however, radically opposed to violent methods and the party was demanded to stick to parliamentarism. In this way nearly the whole party press positioned itself to the right in the party. The criticism of the party press was especially directed at the radicalism of the Red Guards.

The third theme is about going through the opinions of the party press, which became the Red Press since the beginning of the Civil War, about the reasons and objectives of the revolution. They didn't, however, differ that much from the opinions expressed by the new government, the People's Delegation. The defence of the working class against the attack of the bourgeoisie was considered the main reason for the revolution. The broadest support in the press was received by the effort of the People's Delegation to democratize the existing class society, which corresponded well to the views of the party papers that supported parliamentarism.

Keywords: SDP, press of the SDP, worker's newspapers, Kautskyan ideology, parliamentarism, Finnish Civil War

Author's address	Juha Matikainen Keskussairaalan tie 17 A 7 40600 Jyväskylä, Finland jematikainen@gmail.com
Supervisors	Docent Heikki Roiko-Jokela Department of History and Ethnology University of Jyväskylä Professor Kustaa H.J. Vilkuna Department of History and Ethnology University of Jyväskylä
Reviewers	Professor Vesa Vares Department of Political History University of Turku Academy Research Fellow Esa Ruuskanen Department of History University of Oulu
Opponent	Professor Vesa Vares Department of Political History University of Turku

ESIPUHE

Matka on hyvä metafora väitöskirjalleni. Se alkoi vuonna 1981, kun sain professori Mauno Jokipiiltä sivulaudaturtyön aiheeksi vuoden 1918 punaisen lehdistön. Ehdin jo aloitellakin tutkimusta, mutta sitten perhe ja työ veivät siltä ajan. Palasin kuitenkin mielessäni silloin tällöin tähän uinuvaan projektiin, mutta lopullisen sysäyksen se sai kuitenkin vasta jäätyäni eläkkeelle. Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella aikeeni ryhtyä tekemään väitöskirjaa otettiin lämpimästi vastaan ja pian olinkin sitten tohtorikoulutettava. Tuolloin tuntui, että 34 vuotta katederin takana olin vain kerännyt intoa ja tarmoa: nyt oli aika tutkia historiaa eikä opettaa sitä!

En väitöstutkimusta vuonna 2014 aloittaessani ajatellut, että se valmistuisi juuri hetkeen, jolloin muistetaan Suomen itsenäisyyden 100-vuotistaivalta ja sisällissodan kärsimyksiä. Ehkä tutkimukseni omalta osaltaan auttaa ymmärtämään noita dramaattisia tapahtumia.

Itse tutkimustyö, sukellus vuosien 1917 ja 1918 Suomeen tuon ajan sanomalehtien kautta oli itselleni rikastuttava kokemus. Vaikka tutkimukseni pääkohde olivat lehtien pääkirjoitukset, niin vähän väliä huomasin lukevani niistä kaikkea muuta, kuten tuon ajan ihmisten ilon ja surun aiheita, joista jälkimmäisiä oli ikävä kyllä enemmän kuin edellisiä.

Tutkimustyön aloittaminen yliopistomaailman ulkopuolelta tullee ei ollut aivan helppoa, mutta sain alusta asti ystävällistä ja kärsivällistä tukea ja opastusta työn ohjaajiltani dosentti Heikki Roiko-Jokelalta ja professori Kustaa H. J. Vilkunalta. He osoittivat, missä oli työni fokus ja työnsivät näin tutkimustani oikeaan suuntaan, joten kiitän heitä lämpimästi. Suureksi avuksi minulle olivat myös HELA:n tohtori- ja talviseminaarit, joissa metodit ja muut haastavat tutkimusongelmat saivat valaistusta. Seminaareissa nuori akateeminen polvi osoitti sivistyneisyytensä ottamalla varttuneemman opiskelijan tasaveroisena joukkoonsa. Siitä heille kiitos.

Kiitän erityisesti myös väitöskirjani esitarkastajia Oulun yliopiston akatemiatutkija Esa Ruuskasta ja Turun yliopiston poliittisen historian professori Vesa Varesta, joiden rakentavan kriittisen ja asiallisen palautteen olen ottanut parhaani mukaan huomioon.

Lisäksi haluan kiittää Jyväskylän yliopiston kirjaston aina avuliasta ja ammattitaitoista henkilökuntaa sekä koulutussuunnittelija Satu Matikaista, joka varsinkin työni alkuvaiheessa joutui usein vastailemaan monenlaisiin kysymyksiini.

Olen joutunut vaivaamaan työni loppuvaiheessa myös vanhoja ystäviäni. FT Lassi Kurittu luki työni huolellisesti läpi ja terävillä kysymyksillään pakotti minut useasti perustelevaan paremmin kantojani. Lehtori Hannu Pennanen teki asiantuntevasti työni englanninkieliset käännökset. Heidän lisäksi kiitän ja ajattelen arvostaen sekä lapsiani että laajaa ystäväpiiriäni, jotka ovat olleet kiinnostuneita tutkimuksestani ja antaneet henkisen tukensa tälle melko yksinäiselle puurtamiselle.

Aivan oma erityiskiitoksensa kuuluu vaimolleni Pirkko Haapalalle, joka on ymmärtänyt, tukenut ja kannustanut hankettani eikä ole kertaakaan hetkeäkään epäillyt, ettenkö pystyisi saamaan sitä valmiiksi.

Omistan tämän työn lapsenlapsilleni, jotka vartuttuaan voivat ihmetellä, mitä muuta se vaari on värkännyt kesämökin saunan lämmityksen ja puiden pilkkomisen lisäksi.

Sumiaisissa 1.1.2018 Juha Matikainen

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE
SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	9
1.1	Miksi tutkia sata vuotta vanhoja työväenlehtiä?	9
1.2	Aikaisempi lehthistorian tutkimus	13
1.3	Lähteet.....	15
1.4	Tutkimusmenetelmät	18
2	SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTISEN PUOLUEEN IDEOLOGIA VUOTEEN 1917.....	22
2.1	Kautskylaisuus.....	22
2.2	Sosialismi tulee Suomeen (1890–1905).....	25
2.3	Kautskylaisuus vakiintuu – parlamentarismin periaate vahvistuu (1906–1917).....	28
3	TYÖVÄENLEHDISTÖ 1895 – 1917	33
3.1	Perustaminen ja kehitys.....	33
3.2	Puoluelehdistön valvonta.....	37
3.3	Puoluelehtien toimittaminen	40
3.4	Sensuuri ja levikki.....	48
3.5	Retoriikka.....	54
4	SOSIALIDEMOKRAATTISEN LEHDISTÖN REAKTIOT KIPUPISTEISIIN: MAALISKUUN VALLANKUMOUKSESTA SUURLAKKON 1917.....	60
4.1	Tokoin senaatti.....	60
4.1.1	Senaatin vaikea muodostaminen.....	60
4.1.2	Hallitusratkaisun hyväksyminen kesäkuun 1917 puoluekokouksessa	68
4.2	Laillisuus vai oikeudenmukaisuus	71
4.2.1	Maatalouslakot	71
4.2.2	Kunnallishallinnon demokratisoiminen joukkovoimalla	79
4.3	Valtalaki	91
4.3.1	Synty: toiveisuus huipussaan	91
4.3.2	Kaatuminen: katkeruus kasvaa.....	97
4.4	Eduskuntavaalit 1917	102
4.4.1	Vaalikampanja valtalain merkeissä	102
4.4.2	Tappio vaaleissa: kenen syy	108
5	ELINTARVIKEONGELMA	117
5.1	Elintarviketilanne ennen maaliskuun vallankumousta	117
5.2	Tokoin senaatin elintarvikepolitiikka: säännöstely laajenee	120

5.3	Porvarillinen elintarvikepolitiikka sisällissodan alkuun saakka: haparoivia ratkaisuyrityksiä	129
6	MARRASKUUN SUURLAKKO 1917	140
6.1	Lakon edellytykset.....	140
6.2	Suurlakko – peruutettu vallankumous.....	148
6.3	Lakon järkyttyneet jälkiselvittelyt.....	154
7	"ASEELLINEN VÄLIRAUHA SISÄLLISSODASSA": MARRASKUUN LOPUSTA 1917 TAMMIKUUN LOPPUUN 1918	162
7.1	Ylimääräinen puoluekokous 25.-27.11.1917: kaksi linjaa	162
7.2	Itsenäistymisen vahvistaminen ongelmana.....	168
7.3	Vallankumous vai parlamentarismi	173
7.3.1	Kiihotusteema: yllyttikö sosialidemokraattinen lehdistö työväestön kapinaan	173
7.3.2	Sosialidemokraattinen lehdistö tammikuussa 1918: kaartien kumouksellisuutta vastaan.....	189
7.4	"Kehittykö tilanne vallankumoukselliseksi?"	201
8	VALLANKUMOUKSEN SYYT JA TAVOITTEET PUNAISESSA LEHDISTÖSSÄ	220
8.1	Punainen lehdistö 1918	220
8.2	Vallankumouksen syyt punaisessa lehdistössä	229
8.2.1	Porvariston hyökkäys – puolustava vallankumous.....	229
8.2.2	Elintarvikepula	240
8.2.3	Porvariston työväestön vastainen politiikka.....	242
8.3	Vallankumouksen tavoitteet punaisessa lehdistössä	246
8.3.1	Demokraattisuus yleisenä tavoitteena	246
8.3.2	Yhteiskunnallinen vallankumous – sosialismi?.....	251
8.3.3	Uusi valtiosääntö.....	254
8.3.4	Torpparivapautus	258
8.3.5	Virkavaltaisuuden kitkeminen: oikeuslaitosreformi	260
8.3.6	Itsenäisyys ja ulkopoliittika	263
8.3.7	Elintarvikeongelman ratkaisuyritykset	268
8.3.8	Kunnallishallinnon ja koulutuksen uudistaminen.....	271
9	"MAAN ÄÄRIIN KUULUU KUTSUMUS..."	275
	ENGLISH SUMMARY	292
	LÄHTEET	300
	LIITE	318
	HENKILÖHAKEMISTO.....	319

1 JOHDANTO

1.1 Miksi tutkia sata vuotta vanhoja työväenlehtiä?

Punaisen Suomen viimeinen sanomalehti, kotkalainen *Eteenpäin*, vetosi viimeisessä pääkirjoituksessaan 'Vallankumouksen katastrofi' 4.5.1918 punakaartia lopettamaan taistelut turhan verenvuodatuksen välttämiseksi. Kirjoittaja, väliaikaiseksi päätoimittajaksi joutunut August Vesa sai kuukausi myöhemmin maksaa asemastaan hengellään.

Miten Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) oman tulkintansa mukaan parlamentaarisia, väkivallattomia menettelytapoja kannattanut puoluelehdistö oli joutunut edellä kuvattuun traagiseen tilanteeseen? Vai oliko se todellisuudessa kumouksen kannalla ja näin osasyylinen kevään 1918 tapahtumiin?

Vielä sata vuotta työväen vallankumouksen ja sisällissodan jälkeen Suomessa kiistellään tapahtumien todellisista syistä, jos ei niinkään enää syyllisistä. Lopputuloksesta katsoen jälkiviisaassa "voittajien" historiassa kehitykselle on yleensä vain yksi mahdollinen suunta, mikä tekee siitä helposti determinististä. Tässä tulkinnassa nähdään, että vuosien 1917–1918 vääjäämätön seuraus ja huipentuma oli itsenäisen, demokraattisen Suomen synty ja tämä oli mahdollista vain valkoisten voiton myötä. Historia on kuitenkin monimielistä, jokainen historiallinen tapahtuma ja prosessi sisältää muutosmahdollisuuksia vastakkaisiin suuntiin. Jos jokin mahdollisuus jää toteutumatta, se ei ole epäreaalisuuden merkki. Tältä pohjalta kukistetun työväenliikkeen sanomalehdistö on oikeutettu saamaan historiansa kriisiajalta.¹

Tässä tutkimuksessa selvitetään erään aikalaisosallistujan, SDP:n sanomalehdistön² osuutta poliittiseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen Venäjän maaliskuun vallankumouksesta 1917 sisällissodan päättymiseen keväällä 1918. SDP:n sanomalehdistöllä tarkoitetaan 16 lehteä, jotka puolue oli hyväksynyt äänenkannattajikseen ja jotka olivat tunnustautuneet puolueen julkaisu-

¹ Palonen 1977, 255; Manninen 1993, 118-120; Kalela 2000, 112-115; Siltala 2009, 9-10.

² Synonyymina työväenlehdistö.

kanaviksi. Tutkimuksen alkamisajankohta on luonnollinen: Suomessakin poliittinen ja yhteiskunnallinen elämä vapautuivat ja I maailmansodan ankaroitama lehdistösensuuri päättyi.

Lehdistö oli vuonna 1917 ainoa julkinen media ja näin sitäkin arvokkaampi kaikille poliittisille puolueille. Se ei ollut vain sosiaalinen ja kulttuurinen konstruktio, vaan myös aktiivinen tekijä, jolla oli valtaa. Sillä oli tärkeä rooli politiikassa, taloudessa ja yhteiskunnallisissa liikkeissä, kuten nousevassa työväenliikkeessä. Siksi historiallinen analyysi tuon ajan poliittisista aatteista ja arvostuksista, mielipiteen muodostumisesta ja rakenteesta sekä vaikutuksesta suuriin joukkoihin perustuu useimmiten lehdistömateriaaliin.³

Työväenliikkeen valistustoimintaan ja uutisvälitykseen perustama lehdistö kävi alusta asti –vaikkakin altavastaaajana – ankaraan kilpailuun porvarillisen lehdistön kanssa. Kuitenkin vielä vuonna 1917 SDP:n lehdistö oli hyvin nuori ilmiö. Suurin osa lehdistä oli vasta reilun kymmenen vuoden ikäisiä ja vanhinkin perustettu vasta vuonna 1895. Kun niitä verrataan tuon ajan porvarilliseen lehdistöön on helppo havaita, että sekä perinteiltään että toimituksellisilta ja taloudellisilta resursseiltaan työväenlehdet olivat lehdistökilpailussa selvästi heikommassa asemassa. Siitä huolimatta ne olivat vuoteen 1917 mennessä levikillä verrattuna saavuttaneet lähes kaikilla ilmestymispaikkakunnillaan ja usein maakunnissakin johtavan aseman. Niiden menestystä täytyi selittää se, että niillä oli tarjottavanaan sellainen myyntiartikkeli, jota oli kaivattu ja odotettu: sosialismi.⁴

Kun puhutaan puoluelehdistöstä ja varsinkin sosialistisesta, voi helposti tulla mieleen kuva monoliittisesta, puolueen tarkasti johtamasta ja ideologisesti valvomasta lehdistöstä. Suomen vanhan työväenliikkeen puoluelehdistön kohdalla tällainen mielikuva on kuitenkin väärä: Suomen sosialidemokraattinen puolue ei vuoteen 1918 mennessä omistanut yhtään 16 puoluelehdestä eikä yrityksistään huolimatta saanut niitä valvontaansa. Niinpä puolueella oli oikeus vain lehtien "siveelliseen ohjaukseen", kuten puoluekokouksissa oli päätetty. Tästä johtuen sosialidemokraattiset lehdet toimivat suhteellisen itsenäisesti kirjoittaen vuoden 1917 tapahtumista usein hyvin eri tavoin kuin puolue tai puolueen muut lehdet asiat näkivät.

Kirjoittelivatko sosialidemokraattiset puoluelehdet sitten mitä sattuu puoluejohdon päätöksistä välittämättä? Eivät, koska niitä sitoi tekijä, jota voi kutsua ideologiseksi solidaarisuudeksi. Kaikki toimittajat olivat puolueen jäseniä ja varsinkin päätoimittajat olivat näkyviä poliitikkoja, esimerkiksi 16:sta 7 oli kansanedustajia, lisäksi suurin osa oli edustettuina puolueen johtavissa elimissä tai vähintään heillä oli merkittävä rooli kotipaikkakuntansa politiikassa. On melko tunnettua, että punaisen Suomen hallituksen, kansanvaltuuskunnan 15 jäsenestä peräti 10 oli sanomalehtimiehiä, vähemmän tunnettua taas se, että punakaartin ylipäälliköillä Ali Aaltosella ja Eero Haapalaisella oli pitkä toimittajaura takanaan. Suurin osa puolueen keskeisistä toimijoista olikin noussut asemaansa toimittajan profession kautta, mutta tutkimuskirjal-

³ Nevakivi&al. 1993, 143; Kortti 2016, 12, 187.

⁴ Wiksten 1968, 10-11.

lisuudessa tälle seikalle ei ole kuitenkaan annettu juuri mitään merkitystä.⁵ Tämä toimittaja-poliitikon kaksoisidentiteetti oli erityisen näkyvää juuri työväenlehdissä. Ilman valvontaa puoluelehdet eivät tietenkään toimineet, vaan omistajat eli käytännössä levikkialueen työväenjärjestöt huolehtivat siitä. Ne myös valitsivat enemmän tai vähemmän omapäiset päätoimittajansa.

Sosialidemokraattisten puoluelehtien laajan autonomian lisäksi oli toinen merkittävä syy siihen, että ne saattoivat esittää hyvinkin ristiriitaisia mielipiteitä puolueen linjasta ja menettelytavoista. Se puolueen kautskyläinen ideologia, joka oli toiminut erinomaisesti porvarillisen hegemonian ja tsaristisen repression vuosina, osoittautui Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen murenevan: yhteiskunnan sosialismiin kypsymisen odotteluohjelma ei antanut ohjeita päivänpolitiikkaan eikä enää tarjonnut valmiita vastauksia luokkataistelun käymiseen jatkuvasti ja nopeasti muuttuvassa poliittisessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa.

Tutkimuksessa etsitään vastauksia kolmeen peruskysymykseen. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä haetaan vastausta siihen, miten SDP:n sanomalehdet reagoivat vuoden 1917 kipupisteisiin ja minkälaisia eroja ja yhtäläisyyksiä lehtien kirjoittelussa esiintyi suhteessa puolueen ideologiaan ja menettelytapoihin sekä toisten puoluelehtien kannanottoihin. Kipupisteillä tarkoitetaan tapahtumia ja ilmiöitä, jotka aiheuttivat puolueen ja sen lehdistön piirissä keskustelua, aina Tokoin senaatin muodostamisesta marraskuun suurlakkoon. Samalla halutaan vertailla, miten puoluekenttään eri tavoin asemoituneet päätoimittajat käyttivät lehtiään politikoinnin välineinä oman linjansa edistämiseksi eli miten heidän toimijuutensa ilmeni kirjoittelussa.

Toiseksi kysytään, saiko sosialidemokraattisten lehtien marraskuun suurlakon ja tammikuun lopun välisen ajan myyttinen "räikeä kiihotus" työväestön ryhtymään aseelliseen vallanottoon. Tämä väite on alunperin lähtöisin porvarillisilta sanomalehdiltä ja aikalaisvaikuttajilta, niin porvarillisilta kuin joiltakin sosialidemokraateilta, siirtyen ns. vapaussotakirjallisuuteen ja aina uudempaan tutkimukseen saakka. Toisaalta, jos lehdet puolueen ideologian mukaisesti vastustivat aseellista vallanottoa, miksi niiden sanoma ei mennyt perille?

Kolmanneksi tutkimus selvittää, miten "punainen lehdistö," joksi sisällissodan aikaista sosialidemokraattista lehdistöä nimitetään, näki ja tulkitsi vallanottoon ja sotaan johtaneet syyt ja miten se hahmotti kumouksen tavoitteet. Nykytutkimus on halunnut – ainakin osittain – kumota aikalaisten käsityksiä kumouksen syistä ja luonut jopa sellaisia, joita aikalaiset eivät osanneet nähdä. Koska kumoukseen oli valmistauduttu huonosti ja kiireellä, ei sille ennen sen alkua ollut asetettu oikeastaan mitään konkreettisia, saati kauaskantoisempia tavoitteita. Uusi hallitus, kansanvaltuuskunta harsi ne kokoon parina ensimmäisenä kumouspäivänä ja siksi onkin hedelmällistä selvittää, miten punainen julkisuus tulkitsi näitä tavoitteita, asetti niitä tärkeysjärjestykseen ja mitä omia tavoitteita se toi esiin.

⁵ Esimerkiksi Matti Lackmanin (2017) Kullervo Mannerin elämäkerta kuittaa Mannerin keskeisen roolin *Työmiehessä* vuosina 1910-1918 parilla virkkeellä.

Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi on aineistoksi otettu kaikki 16 tutkimusajankohtana ilmestynyttä työväenlehteä ja käyty systemaattisesti läpi niiden pääkirjoitukset ja muu keskeinen mielipideaineisto. Analyysin ja tulokinnan tueksi lehtitekstejä on tutkimuksessa referoitu ja lainattu suoraan verrattain paljon lehtien oman äänen tavoittamiseksi.

Tutkimus etenee kronologisesti, ainoastaan elintarviketilanteen kehitys on käsitelty yhtenä teemana. Kronologia auttaa parhaiten näkemään lehtien sivuilta poliittisen ja yhteiskunnallisen tilanteen kriisiytyminen Suomessa ja ymmärtämään, miksi niiden mielestä puolueen piirissä päädyttiin valittuihin ratkaisumalleihin. Puoluelehtien näkemyserot avaavat myös näkymän SDP:n ja laajemmin koko yhteiskunnan tilaan Venäjän tapahtumien synnyttämässä vallankumouksellisessa epävarmuuden ja toivon ilmapiirissä. Tutkimuksen perimmäisenä tavoitteena on luoda kokonaiskuva sosialidemokraattisten puoluelehtien toiminnasta vuosien 1917–1918 murrosaikana, sillä mitään aikaisempaa laajaa tutkimusta niistä ei ole tehty.

Otsikon parlamentarismien käsite nähdään tutkimuksessa SDP:n kautskylaisen ideologian mukaisena laillisena luokkataisteluna, jonka keskeisin näytämä oli eduskunta ja jolle kaikki väkivaltainen kumoustoiminta oli vierasta. Sosialidemokraattinen puoluelehdistö korosti olevansa ainoastaan parlamentaristen, rauhanomaisten menetelmien kannalla.

Poliittisen puheen retorisuutta, tässä tapauksessa sosialidemokraattisen lehdistön propaganda- ja tiedotustehtävässään käyttämää kieltä sivutaan tutkimuksessa sen syntytaustan ja tyypillisten piirteiden osalta. Muulta osin tavoitteena on historian kaksoishermeneutiikan mukaisesti tulkita kohteen kieltä nykyajalle ja käyttää nykyajan tietoa kohteen ymmärtämiseen.⁶ Tällöin voidaan nykykäsittein myös kysyä, oliko työväenlehtien käyttämä retoriikka populistista ja viljelikö se vihapuhetta.

Tutkimuksen ulkopuolelle rajautuu myös puoluelehdistön kirjoittelun vaikutus lukijakunnan mielipiteisiin, koska käytettävissä olevien lähteiden ja viestintäteorioiden avulla se olisi vaikeaa, jos ei mahdotonta saada selville.

Tässä tutkimuksessa käytetään nykyään yleisimmin käytössä olevaa nimitystä sisällissota. Se perustuu määritelmään, jonka mukaan kyseessä on valtion sisäinen eri ryhmien välinen aseellinen yhteenotto. Tällöin konfliktin pitää olla mittasuhteiltaan sellainen, että voidaan puhua eri osapuolista. Sisällissodan käytön puolesta puhuu myös sen neutraalisuus ja väljyys, se kattaa asiallisesti kaiken, mitä Suomessa tapahtui vuonna 1918. Vallankumous sisällissota oli siinä mielessä, että se oli kamppailua valtiiovallasta ja että siinä luokkapohjaisesti organisoitunut ryhmä otti haltuunsa valtiiovallan maan keskusalueilla ja valtiovalta pirstoutui niin, että muodostui kaksi kilpailevaa keskustaa.⁷

⁶ Siltala 2009, 22.

⁷ Alapuro 1993, 114; Ylikangas 1993, 111; Kekkonen 2016, 37.

1.2 Aikaisempi lehtihistorian tutkimus

Sanomalehdellä tarkoitetaan perinteisesti painotuotetta, jonka vaatimuksina ovat ajankohtaisuus, säännöllinen ilmestyminen, temaattinen monimuotoisuus ja yleinen saatavuus. Sen on ilmestytävä vähintään kahdesti viikossa, mikä erottaa sen aikakauslehdistä.⁸ Sosialidemokraattiset puoluelehdet täyttivät nämä kriteerit, vaikkakin kaksi lehteä ilmestymistiheyden osalta vain vaivoin.

Lehdistöhistorian tutkimuksesta (Zeitungswissenschaft) oli tullut Saksassa akateeminen tieteenala jo 1920-luvulla. Silloin oli alan uranuurtajan Otto Grothin johdolla aloitettu empiirinen ja systemaattinen lehdistön tutkimus. Suomessa se alkoi vähitellen vasta 1970-luvulla. Kun siihen saakka tutkimuksen pitkä linja oli ollut "aate- ja opinionihistoria," jota tehtiin pitkälti aate- ja kirjallisuushistorian perinteestä, niin PÄIVIÖ TOMMILAN johdolla kiinnitettiin tutkimuksessa huomiota myös lehdistöhistorian metodologiaan.⁹

Eräänlaisina klassikkoina lehtihistorian tutkimuksen saralla voi pitää 1982 ilmestyneitä RAIMO SALOKANKAAN ja TURO MANNISEN väitöskirjoja. Salokangas tutki maalaisliiton puoluelehdistöä ja Manninen sisällissodan valkoisen lehdistön propagandaa. Kumpikin paneutui tutkimusmetodeihin tavalla, joka vei lehdistötutkimusta eteenpäin. Salokangas lähestyi tutkimusongelmaa lehdistön taustasta käsin ja rajasi harkitusti pois sisältölähtöisen tutkimuksen. Sen metodi oli konventionaalinen poliittisen historian tutkimus, jonka tekemistä oli kuitenkin ohjannut lehdistöä ja sen asemaa kokonaisuutena ymmärtämään pyrkivä ajattelu. Manninen käytti myös kvantitatiivista tutkimusmenetelmää kvalitatiivisen sisällönanalyysin tueksi.¹⁰

Pääasiassa Tommilan toimesta oli 1970-luvulla aloitettu Suomen sanomalehdistön historia -projekti (SSLH) lehdistön kokonaishistorian kirjoittamiseksi. Projektin merkittävän ponnistuksen tulos oli kymmenosaisen Suomen lehdistön historian (SLH) valmistuminen vuosina 1985-1992.¹¹ Se oli kuitenkin välinehistoriallinen projekti, jossa korostui lehdistön organisaatiohistoria perustamisvaiheineen ja rakennemuutoksineen, jolloin sisällön analyysi jäi melko vähäiseksi.

Vaikka näiden suurhankkeiden jälkeen lehdistön historiallinen tutkimus hiipui historiatieteessä,¹² silti viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana on ilmestynyt lukuisa joukko aikanaan porvarillisten puolueiden, nykyään sitoutumattomien lehtien monografioita, joiden julkaisemisen pontimena on yle-

⁸ Vogel 2002, 14.

⁹ Tommila 1973; Salokangas&Tommila 1982, 54-56; Pietilä 1997, 93-94; Wilke 2000, 232; Vuorio 2009, 18-19.

¹⁰ Salokangas 1982; Manninen 1982; Salokangas 1984, 53.

¹¹ Vuorio 2009, 28-30, 34-37; Tällaista lehdistön kokonaishistoriaa (Totalerhebung) ei ole esimerkiksi Saksassa pystytty toteuttamaan siellä parin sadan vuoden aikana ilmestyneiden lehtinimikkeiden valtavan määrän takia, vaikka tarve sille tunnustetaan (Wilke 2000, 240).

¹² Vuorio 2009, 13.

sä ollut lehden saavuttama korkea ikä.¹³ Yhteistä lähes kaikille näille on se, että kirjoittaja on ollut lehden toimittaja, usein päätoimittaja. Monilla kirjoittajista on myös historiantutkijan koulutus.

Vaikka pääosan tavoitteena on ollut tehdä kattava tutkimus omasta lehdestään, niin silti tulokset ovat olleet melkoisen kirjavia johtuen vaihtelevista tutkimusmenetelmistä tai niiden puutteesta. Tähän on vaikuttanut myös se, että lehtihistorian tutkimuksessa on mahdollista keskittyä sanomalehteen ja siinä erikseen "sanomaan" tai "lehteen" tai sitten yritykseen, joka lehteä kustantaa. Lehtihistorioina on julkaistu tiukkoja yrityshistorioita tai laajoja lehtihistorioita, joista valtaosa on tyytynyt selostamaan, mitä lehti on kirjoittanut.¹⁴ Tästä aktiivisuudesta huolimatta mikään porvarillinen puolue ei ole laadiututtanut sen koko sanomalehdistön historiaa.

Muutenkin puoluelehdistöä puoluelehdistönä on tutkittu Suomessa vähänlaisesti. Edellä mainitun Salokankaan tutkimuksen lisäksi ainoa lehdistöä nimenomaan puoluelehtinäkökulmasta tarkasteleva painettu tutkimus on PENTTI SALMELININ väitöskirja työväenlehdistön synnystä Suomessa. Se ulottui ajallisesti kuitenkin vain vuoteen 1901, mutta Salmelinin muissa tutkimuksissaan ja artikkeleissaan tarkastellut sosialidemokraattisen puolueen ja sen lehdistön suhteita toisiinsa.¹⁵ Niissä Salmelin määrittelee sosialidemokraattisen puolueen lehdet *puoluesidonnaisiksi* lehdistöksi, koska puolue ei omistanut lehtiä, jotka olivat kuitenkin eri tavoin sidoksissa siihen.¹⁶

Harvoista viimeisen neljän vuosikymmenen aikana julkaistuista työväenlehtihistorioista pääosa on historiikkeja, joissa referoidaan paljolti lehden sisältöä, mutta keskitytään myös toimittamiseen unohtamatta anekdootteja legendaarisista toimittajista.¹⁷ Ne ovat huomattavasti vähäisemmin resurssien tehtyjä kuin edellä mainitut porvarillisten lehtien tarinat, mutta kumpaakin vaivaa sama ongelma: valittu tarkastelutapa keskittyy lehtien sisältöön niin tiukasti, että ympäröivä maailma ja sen tapahtumat eivät ikään kuin vaikuta lehtikirjoitteluun millään tapaa. Esimerkiksi vuosien 1917–1918 tapahtumia ei useimmista niissä käsitellä juuri ollenkaan, jolleivät ne koskettaneet erikoisesti itse lehteä.

Väitetään, että "varsinainen" historiantutkimus ei ymmärrä riittävästi arvostaa mediaa tutkimuskohteena ja viestintää tutkimuksellisenä näkökulmana.¹⁸ Kun etsii 2000-luvulla tehtyjä lehtihistoriallisia väitöstutkimuksia, voi niiden harvalukuisuuden vuoksi väitteeseen yhtyä.¹⁹ Toisaalta mediahistorian tut-

¹³ Esim. Halla 1978; Laukkonen 1978 ja 1981; Kalpa 1984; Kulha 1989; Vesikansa 1997; Suistola 1999; Salokangas 2003; Vahtera 2005; Kangas 2007; Vuorio 2007; Pietilä 2011; Hämäläinen & al. 2014.

¹⁴ Hokkanen 2006, 4–6.

¹⁵ Salmelin 1962, 1966, 1967, 1968, 1969, 1973.

¹⁶ Kts 2.2 Puoluelehdistön valvonta.

¹⁷ Wiksten 1977; Elsinen 1981; Salokangas 1988; Honka-Hallila 1995; Halonen 1998; Saarela 2006; Lahikainen 2007.

¹⁸ Salokangas 2005, 483.

¹⁹ Esim. Uskali 2003, Teräväinen 2003, Vuorio 2009; Munck 2016.

kimus on yhä enemmän ottanut kohteekseen sähköisen median tai tutkimusta on tehty puhtaasti journalistisista lähtökohdista.²⁰

1.3 Lähteet

Liian usein vallankumous ja sisällissota 1918 nähdään loogisena, vääjäämättömänä seurauksena vuoden 1917 tapahtumista eikä ymmärretä riittävästi, että tuon ajan ihmisillä ei ollut mitään selvää visiota tulevaisuudesta olojen koko ajan muuttuessa epävarmempaan suuntaan. Sitä ei ollut myöskään lehtien toimittajilla, mutta kirjatessaan päivittäistä tapahtumahistoriaa ja joutuesaan pohtimaan, mistä erilaisista vaihtoehdoista tulevaisuus voisi muodostua, he tuottivat arvokasta lähdemateriaalia tutkimuksen käyttöön.

Sanomalehti on perinteisesti nähty historiantutkimuksen kannalta ensisijaisena lähteenä ja lehdistöhistoria näin ollen erään historiallisen lähderyhmän sisältöä koskevana selvittelynä. Tällöin sanomalehti on lähteenä osa aikansa viestintäprosessia ja siksi sitä koskevassa tutkimuksessa on tärkeätä sijoittaa lähde tähän kokonaisprosessiin.²¹

Juuri näin perinteiseen tapaan työväenlehtiä on käytetty paljon lähteenä selvitetessä vanhan työväenliikkeen vaiheita vuoteen 1918 saakka, mutta niiden käyttö on ollut sattumanvaraista ja pirstaleista. Tutkijat eivät ole erotelleet lehden sisällöstä pääkirjoituksia, uutisia, mielipidekirjoituksia, julistuksia, viranomaistiedotuksia ja jopa ilmoituksia toisistaan, vaan sanomalehteä on käsitelty yhtenä kokonaisuutena. Joskus lehtien käyttö lähteenä on ollut tarkoitushakuista, kun on haluttu tuoda esiin niiden käyttämää voimakkainta retoriikkaa. Useimmiten on lainattu vain levikiltään suurimpia lehtiä, jolloin ns. maaseutulehdet on jätetty huomiotta.

Tässä tutkimuksessa tärkeimpänä kohteena ja samalla siis alkuperäislähteenä ovat 16 sosialidemokraattisen puolueen sanomalehteä. Ne voidaan jakaa kokonsa (sivumäärä, ilmestymistiheys ja levikki) perusteella kolmeen ryhmään: Helsingissä ilmestyi päivittäin puolueen pää-äänenkannattaja *Työmies*, toisena ryhmänä kuusi kertaa viikossa ilmestyneet Tampereen, Turun ja Viipurin lehdet *Kansan Lehti*, *Sosialisti* ja *Työ* sekä kolmantena niin sanotut maaseutulehdet (joihin kolme edellistäkin usein luettiin). Ne ilmestyivät tyypillisesti kolme kertaa viikossa, poikkeuksena pohjoisin, oululainen *Kansan Tahto* kuudesti. Vaasassa ja Turussa ilmestyi kaksi lehteä, suomen- ja ruotsinkielinen.²² Suurin osa lehdistä on digitoitu vuoteen 1918 saakka, mikä on tehnyt niiden lukemisen mikrofilmaikaa helpommaksi. Toisaalta se, että ne yhtä lukuunottamatta painettiin ajan tavan mukaan fraktuuralla, on epäselvän painojäljen ja huonotasaisen filmikuvan lisäksi hidastanut lukuprosessia.

²⁰ Esim. Holmberg 2004, Hujanen 2007, Ruusunen 2008.

²¹ Rommi 1973, 130-131; Tommila-Keränen 1974, 7, 10.

²² Kts. tarkemmin liite ja 2.1. Perustaminen ja kehitys.

Huolimatta siitä, että lehdet olivat painoarvoltaan erilaisia koon ja ilmestymispaikkakunnan suhteen ja vaikka lehtien vaikutusmahdollisuudet esimerkiksi lukijakuntaan olivat todellisuudessa täysin erilaiset, on niiden kannanottoja pyritty analysoitaessa käsittelemään tasaveroisina. Näin puoluelehdistön sisällä vallinnut mielipiteiden kirjo on saatu paremmin esille. Toisaalta pienenkin lehden mielipide saattoi saada lisäarvoa, jos muut lehdet lainasivat sitä.

Analyysin keskeisenä aineistona ovat puoluelehtien pääkirjoitukset (toimituskirjoitukset), joissa lehdillä on instituutiona legitiimi oikeus esittää omat arvostuksensa tai arvostusluonteiset kannanottonsa. Pääkirjoitukset edustavat puhtaimmin normatiivista aineistoa, joiden kohdalla tutkimuksessa ei enää rajoituta asenteisiin, vaan pyritään selvittämään myös pääkirjoittajan tavoitteita tai jo ennestään tunnettujen tavoitteiden argumentaatiota. Vaikka tutkimusajankohdan sosialidemokraattisissa puoluelehdissä päätoimittajan rooli korostui, niin lehdet toimitettiin kollektiivisesti eli pääkirjoittaja saattoi olla joku lehden toimittajista tai kirjoitus oli lainattu muualta. Silti pääkirjoittajan identifiointi ei ole välttämätöntä, koska pääkirjoitus ei edusta kirjoittajansa henkilökohtaista kantaa, vaan sen takana on lehti instituutiona ja päätoimittaja on siitä vastuussa.²³ Tutkijan on kuitenkin tunnettava toimitustyön käytäntöjä tai muuten on suuri vaara joutua päätelmissä harhateille.²⁴ Siksi tutkimuksessa on nähty tarpeelliseksi tarkastella suhteellisen laajasti sosialidemokraattisen puoluelehdistön syntyä ja kehitystä sekä päivittäistä toimitustyötä.

Tutkimusajanjakso alkaa 17.3.1917, jolloin ensimmäiset varmat tiedot Venäjän vallankumouksesta saapuivat ja päättyy siihen, kun lehtien ilmestyminen valkoisten saapuessa loppui. Tältä ajalta on säilynyt yhteensä 3 069 sosialidemokraattisen lehden numeroa, joissa on noin 2 300 pääkirjoitusta. Niiden ilmestyneitä numeroita pienempi määrä johtuu yksinkertaisesti siitä, että lehdissä ei ollut läheskään joka numerossa pääkirjoitusta, vaikka suurimmissa lehdissä voitiin nykytapaan julkaista niitä kaksikin päivässä. Pääkirjoitusten aivan tarkkaa määrää on vaikea laskea senkin vuoksi, että aina ei ole selvää, onko kyseessä todella pääkirjoitus tai se on melko usein ajan tavan mukaan lainattu toisesta lehdestä, jolloin sitä ei voi laskea alkuperäiseksi. Suurin syy siihen, että lehdessä ei ollut pääkirjoitusta tai se oli korvattu marxismin klassikon tekstillä, oli resurssipula: kun päätoimittaja oli valittu eduskuntaan tai muihin tehtäviin, lehden teko jäi usein liian pienikokoiselle toimitukselle.

Vaikka yleensä katsotaan, ettei päätelmiä lehden kannasta voi tehdä lehden muun sisällön kuin pääkirjoitusten pohjalta, niin tässä tutkimuksessa tutkimusaineisto on ulotettu lehtien keskeiseen mielipideaineistoon kuuluviin asia-artikkeleihin (pakinat, joita nykyään kutsuttaisiin paremminkin kolumneiksi tai ns. alakerta-artikkelit), jos ne ovat olleet päätoimittajan tai tunnustetun toimittajan käsialaa. Niitä voi usein pitää jonkinlaisina pääkirjoitusten jatkeina: niissä voitiin tuoda laajemmin esiin se, minkä poliittinen ydin oli tuotu esiin jo pääkirjoituksessa, mutta ongelmia voitiin esitellä perustellummin ja

²³ Rasila 1973, 112-113; Hemanus 1975, 35-36.

²⁴ Salmelin 1967, 14; Bruun 1983, 50; Uskali 2003, 44.

jopa viileän tieteellisesti. Vaikka tutkimusajankohdan lehdissä kommentoitiin mielellään uutisaineistoa, niin sitä käytetään lähteenä vain siltä osin, kun se selittää jotain määrättyä tapahtumaa. Aikakauslehdet ja muut työväen julkaisut eivät kuulu tutkimusaineistoon, koska tarkoituksena on selvittää nimenomaan päivänpoliittisia kannanottoja.

Muita alkuperäislähteitä ovat SDP:n puoluekokousten ja puolueuuevoston pöytäkirjat, eduskunnan pöytäkirjat, Suomen asetuskokoelma ja virallinen tilasto, ajankohdan porvarilliset sanomalehdet ja aikalaiskuvaukset. Joidenkin työväenlehtien säilyneissä arkistoissa on lähinnä julkaisija-osuuskuntien yleisten kokousten, vuosikokousten ja hallinnon kokousten pöytäkirjoja, joita on jo hyödynnetty lehtien itse julkaisemissa historiikeissa. Yksi työväenlehtien tutkimuksen ongelma on, että sekä toimitusten että toimittajien henkilökohtaiset arkistot tuhottiin melko perinpohjaisesti keväällä 1918 ennen valkoisten tuloa tai ne ovat kadonneet muista syistä.²⁵ Siksi lehtien toimittamisesta ja toimitusten sisäisestä dynamiikasta ei tutkimusajankohdalta ole säilynyt juurikaan tietoa. Näin jää myös selvittämättä, tuliko SDP:n puoluejohdon taholta lehdille kirjallista palautetta niiden kannanotoista. Lähteiden niukkuuden vuoksi jää myös arvoitukseksi, oliko työväen- ja porvarillisten lehtien toimittajilla minäänlaista kollegiaalista yhteydenpitoa vai vallitsiko toimituksissakin sen estävä jyrkkä luokkataisteluhenki.

Työväenlehdistä kirjoitettiin lehtien toimittajien voimin varsinkin 1920–40 -luvulla useita historiikkeja liittyen lehtien tasavuosisikymmenten juhlistamiseen. Niissä painopiste on lehden organisaatiossa, toimittamisessa ja toimittajissa. Samoin lehtiä julkaisseet osuuskunnat painattivat katsauksia lehtien taloudesta ja teknisestä kehityksestä. Näistä kummastakin julkaisutyypistä saa hyödyllistä tietoa lehtien varhaisvaiheista.

Työväenliikkeen historian vuosia 1917 ja 1918 koskeva painavin tutkimus on tehty 1970-luvulta 1990-luvun alkuun.²⁶ Sen jälkeen varsinkin akateeminen työväenliikkeen tutkimus on niin Suomessa kuin muuallakin hiipunut.²⁷ Sosialidemokraattisten puoluelehtien perustamista, kehitysvaiheita, toimittamista ja toimittajia on käsitelty tarkimmin Salmelinin lisäksi TOIVO NYGÅRDIN tutkimuksessa 'Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä.'²⁸ Kummankin tutkimuksissa korostuu kuitenkin lehdistön organisaatiohistoria, jolloin tekstien sisällönanalyysi jää hyvin vähäiseksi.

²⁵ Ok Saimaa 1928, 26; Salmelin 1967, 17; Bondestam 1968, 9-10; Salokangas 1976, 5, 8-9, 15-16; Elsinen 1981, 5.

²⁶ Esimerkiksi Soikkanen 1975, Haataja&al 1977, Upton 1980-81, neliosainen opetusministeriön julkaisema Punaisen Suomen historia 1918 1981-1986, Kettunen 1986, Alapuro 1988, Haapala 1995.

²⁷ Gerwart&Horne 2013, 317. Syy työväenliikkeen historiantutkimuksen vähenemiseen ei ollut vain Neuvostoliiton romahdus, vaan jo sitä ennen ajatus työväenliikkeen historiallisesta tehtävästä oli alkanut murentua (Kettunen 2015, 37, 44).

²⁸ Nygård 1987.

Parhaiten työväenlehtien roolin vuosien 1917–1918 tapahtumissa ovat ottaneet huomioon OSMO RINTA-TASSI tutkimuksessaan 'Kansanvaltuuskunta Punaisen Suomen hallituksena' ja Turo Manninen useissa tutkimuksissaan.²⁹

1.4 Tutkimusmenetelmät

Tämä tutkimus kuuluu mediahistorian alaan, jonka perinteisin kohde on lehdistöhistoria. Tässä kontekstissa lehdistön voi määritellä välineeksi, mutta sillä on käytössään myös toinen väline, julkisuus.³⁰ Käsillä oleva työ on poliittisen ja mediahistorian aineistopohjainen perustutkimus, jossa on keskeistä valita laajasta tekstimassasta tutkimusaihetta koskeva materiaali. Lehdistöhistoria nähdään tutkimuksena, joka kohdistuu yhden viestimen taustaan ja sisältöön sekä sen asemaan yhteiskunnan kokonaisuudessa. Tässä määritelmässä "tausta ja sisältö" tarkoittavat, että lehti on olemassa tuottaakseen sisältönsä, joka ei kuitenkaan synny erillään niistä prosesseista, jotka edeltävät lehden julkaisemista. Taustat on ymmärrettävä, jotta voidaan ymmärtää sisältöjä. "Asema yhteiskunnan kokonaisuudessa" sisältää taas ymmärryksen, että viestin toimii vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa.³¹

Lehdistöhistorian ja voimakkaasti lisääntyneen journalismin tutkimuksen keskeisenä erona on, että journalismi tutkii uutishankinnan keinoja sekä toimituksellisessa työprosessissa tuotettua sanomaa, tekstiä, kun taas ensin mainittu menee sanoman taakse tavoitteenaan sen tekeminen ymmärrettäväksi esimerkiksi syntytaustan ja lähettäjän suhteen.³²

Joskus voi olla hedelmällistä ottaa lähtökohdaksi vanhojen tutkimusten tulosten ja ongelmien virheet ja sama pätee metodeihin: useimmissa sekä vanhemmissa että uudemmissakin lehtihistorian tutkimuksissa on keskitytty puhtaasti lehden sisällön tarkasteluun, ei ole erotettu pääkirjoituksia lehden muusta sisällöstä, ei pohdittu lehteä yhteiskunnallisena toimijana, ei nivottu sitä omaan organisatoris-hallinnolliseen kontekstiinsa eikä taustoitettu kirjoittelua ja siihen vaikuttaneita tekijöitä kuin niukasti, jolloin on syntynyt kuva lehden elämisestä tyhjiössä.³³

Vaikka aineisto usein ohjaakin tutkimusta, on tämän työn punaisena lankana pyrkimys välttää edellä kuvatut ongelmat ja suoranaiset lehdistötutkimuksen virheet ja nähdä lehdistö paitsi poliittisena ja yhteiskunnallisena toimijana niin jopa vallankäyttäjänä.

Yhteiskuntatieteilijät ovat syyttäneet historian tutkijoita laiskoiksi teorian tekijöiksi. Tämä varmaan pitää paikkansa siinä mielessä, että historioitsija mieltää usein teorian metodiksi, joka on tutkijan työkalu aineiston analysoin-

²⁹ Manninen 1982, 1984, 1992; Rinta-Tassi 1986.

³⁰ Salokangas 2012, 33.

³¹ Salokangas 1984, 54; Salokangas 2005, 486; Salokangas 2012, 35.

³² Hemanus 1991, 170, 174.

³³ Aatsinki 2006, 334 (Hänen kritiikkinsä koskee Tauno Saarelan tutkimusta *Kansan Tahto* -lehdestä, mutta se sopii koskemaan laajemmin lehdistötutkimusta).

nissa, siis tulkinnan väline.³⁴ Tästä näkökulmasta tämän tutkimuksen metodinen ja näin osin teoreettinenkin lähtökohta on Raimo Salokankaan mukaisesti tutkittavan lehdistön taustatekijöiden ja sidonnaisuuksien selvittäminen, mikä on myös osa lehdistön lähdekriittistä tutkimusta. Koska tutkimuksen kohteena on sosialidemokraattinen puoluelehdistö, on analyysin lähtökohtana Suomen sosialidemokraattinen puolue, sen ideologia ja menettelytavat. Siksi niiden synnyn ja kehityksen erittelylle on tässä tutkimuksessa pantu erityistä painoa. Puolueen lehdistöpolitiikka taas on nähtävä puolueen politiikan seurauksena ja sille alistaisena. Lehdistöpolitiikalla tarkoitetaan puoluelehdistön pyrkimystä edistää puolueen ohjelman toteutumista, valistaa lukijakuntaa puolueen aatteista ja maksimoida puolueen vaalikannatus sekä parlamentaarinen vaikutusvalta. Näin pyritään rakentamaan ja perustelemaan tutkimusnäkökulma, joka selittää sanomalehden sisältöä sen puolueesta käsin.³⁵

Aikaisemmassa lehdistöhistorian metodologiassa korostettiin sen tutkimista, mikä oli lehdistön sanoman suhde todellisuuteen. Poliittisen toiminnan ja päätösten ymmärtämisen sekä selittämisen kannalta välitetyn kuvan todennäköisyys ei ole kuitenkaan kovin tärkeä asia, koska ihmiset toimivat ja poliitikot tekivät ratkaisunsa sen informaation varassa, joka heillä kulloisessakin tilanteessa oli ja silloin virheelliset tiedot olivat realiteetteja. Perinteinen metodologia jättäisikin tutkimusalan kovin kapeaksi, ja siksi tarkastelun varsinaisena kohteena pidetäänkin tässä tutkimuksessa lehden välittämän sanoman taustaa ja sen muotoutumista, ei niinkään sanoman suhdetta vaikeasti määriteltävissä olevaan objektiiviseen totuuteen. Analyysissa voikin olla tärkeämpää, mitä lehden sisältö jostain toiminnasta todistaa kuin se, antaako lehti toiminnasta oikean kuvan. Siksi tämä ongelma voidaan jättää toiselle sijalle ja ottaa lähtökohdaksi sanoman lähettäjän ja vastaanottajan vuorovaikutus: ketkä ovat sanoman lähettäjät, mitä he haluavat sanoa, kenelle ja miksi ja mitkä ovat tai eivät ole lähettäjän ja vastaanottajan yhteiset intressit.³⁶

Sosialidemokraattisessa lehdistössä totuudellisuuden ongelma oli toissijainen: sen marxilaisesta näkökulmasta objektiivista informaatiota oli informaatio luokkakonfliktista, luokkataistelusta, jossa niiden oli asetettava ajamaan työväenluokan etuja.

Tässä tutkimuksessa on tärkeällä sijalla sosialidemokraattisen lehdistön jatkuvasti eri tavoilla käymä dialogi muiden puoluelehtien, puolueen johdon, omistajansa (osuuskuntamuotoinen lehtiyhtiö), porvarillisen lehdistön, ammattiyhdistysliikkeen ja lopuksi punakaartien kanssa. Ainakin osaksi voidaan selvittää, kuinka paljon tämä diskurssi muovasi lehtien kantoja kulloinkin agendalla oleviin asioihin.

Niin perinteinen ja suorastaan kulunut lehdistöhistorian tutkimuksen metodi kuin historialliskvalitatiivinen sisällönanalyysi onkin, se nähdään edel-

³⁴ Vuolanto 2007, 308.

³⁵ Salokangas 1982, 21; Salokangas 2012, 25. Jo viestintätutkimuksen amerikkalainen pioneeri Harold Lasswell (1948) puhuu valvonta-analyysistä tarkoittaen viestin lähettäjän ja hänen taustavaikuttajiensa motiivien selvittämistä (Tommila-Keränen 1974, 12); Pentti Salmelin versioi Lasswellin teoriaa (Salmelin 1967, 14-16).

³⁶ Salokangas 1982, 11-15; Salokangas, 2005, 486; Eskola 2010, 23.

leen mainiona menetelmänä poliittisten aiheiden ja teemojen tutkimuksessa, kun lehdistöä ei enää nähdä vain maailmanmenon heijastajana, vaan konstruktivisena mediatodellisuuden muotona.³⁷

Sisällönanalyysin tavoitteena on pelkän sisällön erittelyn lisäksi etsiä lehtitekstien merkityksiä. Tämän onnistumiseksi aineisto on pyritty tutkimuksen aikana järjestämään tiiviiseen ja selkeään muotoon, jolloin sen informaatioarvo lisääntyy ja voidaan ehkä tehdä päätelmiä myös siitä, mistä ei kirjoiteta. Sisällönanalyysin onnistumiseksi lehtikirjoittelu on sijoitettava tiukasti oman aikansa historialliseen kontekstiin.

Lisäksi tässä tutkimuksessa on keskeistä selittää rakenne- ja kehitysanalyysin avulla sosialidemokraattisen lehdistön asemaa suhteessa puolueapparaattiin ja selvittää sen kehitystä vuosien 1917–18 aikana. Ajankohdan jatkuva konfliktitilanne on tutkimuksen kannalta muutenkin hedelmällinen. Polarisatiotilanteessa ideologiat ja mielipiteet tulevat parhaiten esille ja niitä tutkimalla voidaan saada esiin muina ajankohtina vaikeammin löydettävissä olevaa informaatiota osapuolien asenteista ja todellisista tavoitteista. Lisäksi on otettava huomioon dynamiikka, toimijoiden käsitysten ja toimintatapojen muuttuminen toiminnan kuluessa.³⁸ Ongelmana tutkijalla on tietysti se, että alkaa nähdä tutkimuksen kohteen (lähteistäkin johtuen) yksipuolisesti eikä kykene ajattelemaan omaa työtään samanaikaisesti useasta eri näkökulmasta. Historiantutkijan pitääkin olla yhtä aikaa syyttäjän ja puolustusasianajajan roolissa eli hänen on tehtävä oikeutta tutkimuskohteelleen. Koska nykyään tiedämme tapahtumien lopputuloksen, voi pääkirjoituksia pitää helposti toiminnan suunnitteluna, vaikka kirjoitus on ollutkin reagointia tilanteeseen. Siksi kirjoituksia on luettava sen hetkisen poliittisen tilanteen ajankohdasta.³⁹

Sosialidemokraattisen puoluelehdistön keskeinen tehtävä oli tehdä propagandaa eli pyrkiä vaikuttamaan mahdollisimman tehokkaasti lukijakuntansa ajatteluun ja toimintaan. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen propagandaan suhtauduttiin ymmärrettävästi vahvan kielteisesti, se nähtiin "painetun sanan avulla tapahtuvaksi epätotuuksien ja virheellisten päätelmien levittämiseksi ja väkivaltaan yllyttämiseksi".⁴⁰ Tämä sama leima lyötiin sisällissodan jälkeen syyllisiä etsittäessä vahvasti työväenlehdistöön, vaikka propagandan todellista tehoa tai edes sitä, missä määrin lukijat tiedostivat olleensa propagandan kohteena, oli silloin ja varsinkin nyt lähes mahdotonta selvittää. Toisaalta propagandan ja objektiivisen kirjoittelun ero ei ole selvä: pelkät painavat faktat voivat saada lehden kirjoittamaan asioista tavalla, joka voi täysin vastata puolueen kantaa ja voidaan näin tulkita propagandaksi.⁴¹

Koska pääkirjoitukset yhdessä muodostavat suuren, homogeenisen ja selvärajaisen tekstijoukon, voisi niiden tutkimisessa käyttää myös kvantitatiivista metodia eli tilastollisesti selvittää, mikä kirjoituksissa on yleistä ja toistuvaa, mutta sitä ei menetelmän saaman perustellun kritiikin vuoksi käytetä

³⁷ Wilke 2000, 236.

³⁸ Tommila-Keränen 1974, 46; Siltala 2009, 16.

³⁹ Kalela, 2000, 67-70, 164-166; Virtanen 2015, 26; Ylikangas 2015, 97-98.

⁴⁰ Bryce 1921, sit. Hemanus 1975, 15.

⁴¹ Hemanus&Tervonen 1980, 48.

tässä tutkimuksessa. Tilastomatemattisten menetelmien käyttöä on kyseenalaistettu niin historian tutkimuksessa kuin lehdistöhistoriassa, koska ne antavat kuvan vain lehden sisällön rakenteesta. Näin pelkkä statistiikka saattaa jopa johtaa harhaan, jollei sen tuloksia analysoida huolellisesti. Matemaattisesti pitkälle viedyt ja siksi ehkä tieteellisemmäksi koetut analyysit eivät pysty valaisemaan myöskään eri kirjoitusten keskinäisiä syy- ja seuraussuhteita. Numeeristen kehitystrendien on lisäksi katsottu hävittävän ajattelevan ja tuntevan yksilön ja sen myötä yksilön ja yhteisön välisen vuorovaikutuksen.⁴²

Vaikka tutkimuksessa ei käsitelläkään sosialidemokraattisten sanomalehtien vaikutusta lukijoihinsa, niin lukijoiden suuren enemmistön lehdenlukuprosessiin voi kuitenkin antaa valaistusta JAMES W. CAREYn kehittämä viestinnän rituaalimalli: viestinnässä ei olekaan kysymys sanomien siirrosta, vaan yhteisöjen luomisesta ja kiinteyttämisestä. Carey kyseenalaistaa viestinnän informaation siirtona – siis että lähettäjä toimittaisi viestejä vastaanottajille vaikuttaakseen näihin – ja korostaa voimakkaasti viestinnän roolia yhteisön ylläpitäjänä ja yhteisten arvojen välittäjänä. Rituaalinen käsitys viestinnästä näkee esimerkiksi sanomalehden lukemisen vähemmän informaation lähettämiseksi tai vastaanottamiseksi ja enemmän ikään kuin joukossa olemiseksi: tilanteeksi jossa ei opita mitään uutta vaan jossa muodostetaan ja vahvistetaan määrätty kuva maailmasta. Rituaalimalli ei kuitenkaan sulje pois informaation siirtoa tai asenteen muutoksia.⁴³ Samalla päivittäinen viestintäprosessi vahvistaa rituaalinomaisesti myyttejä ja luo yhteisyyden tunteen: historiallisen lehdistötutkimuksen yhtenä tehtävänä tulisi olla juuri tämän tyyppisen viestintäprosessiin sisältyvän myyttisen aineksen kriittinen erittely.⁴⁴ Rituaalisuus antaa myös mallin, johon lehtien toimitukset ovat voineet jopa tietoisesti pyrkiä.

Vastoin oikeinkirjoitussääntöjä sosialidemokratia-sana kirjoitetaan tutkimuksessa traditionaaliseen tapaan lyhyellä vokaalilla. Lähdeviitteisiin on merkitty paitsi lehden nimi ja ilmestymisajankohta, niin myös pääkirjoituksen otsikko. Tämän päivän lukijalle nämä otsikot ovat suoraa informaatiota siitä, millaisina ne vuosina 1917 ja 1918 lukijalle tarjottiin. Lainattaessa lehtiä muuten, esimerkiksi uutisia tai SDP:n julistuksia, ne tulevat ilmi tutkimustekstistä.

⁴² Salmelin 1967, 18; Tommila-Keränen 1974, 38; Kinnunen 1982, 6; Salokangas 1982, 19; Tommila 1982, 15; Ahtiainen&Tervonen 1990, 31; Wilke 2000, 236; Vuorio 2009, 43.

⁴³ Carey 1989, 18-19; Pietilä 1997, 288-290.

⁴⁴ Manninen 1984, 170-171.

2 SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTISEN PUOLUEEN IDEOLOGIA VUOTEEN 1917

2.1 Kautskylaisuus

Miten on käsitettävissä sellaisen vallankumouksellisen puolueen johto, joka ei halua vallankumousta, pyrkii estämään sen puhkeamisen viimeiseen saakka, mutta lopulta kuitenkin asettuu sen johtoon ja joka vastustajiensa mielestä on tietoisesti valmistautunut ja ryhtynyt aseelliseen kapinaan?

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen johdon toiminnan ymmärtämiseksi vuonna 1918 on perehdyttävä puolueen omaksuman ideologiaan, sen syntyyn ja kehitykseen. Suomessa, kuten muuallakin poliittinen työväenliike oli laajan kokemusprosessin tulos ja seuraus siitä, että koetun luokkaristiriidan ratkaisulle ei ollut edellytyksiä porvarillisen valtion puitteissa. Täällä 1800-luvun lopussa radikalisoitunut ja pesäeron porvarilliseen wrightiläisyyteen tehnyt työväenliike omaksui marxilaisen ideologiansa valmiina mallina kansainvälisen sosialidemokratian johtavan teoreetikon Karl Kautskyn muotoileman opin, kautskylaisuuden pohjalta.⁴⁵

Luonteeltaan kautskylaisuus oli oleellisesti työväenliikkeen ideologia eikä strategia, se oli toiminnan perustelu, mutta sisälsi hyvin vähän konkreettisia toimintaohjeita. Sen lähtökohta oli eräänlainen Marxin väärinymmärtäminen: kun Marxille Pääoma oli vain kapitalistisen tuotantotavan sisäisen organisaation analyysi, niin Kautskylle se oli reaalihistoriallinen tutkimus, jota voitiin käyttää vertauskohtana todellisuuteen, jopa mitata tuotantotavan kypsyyssaste suhteessa vallankumoukseen. Kautskylle se siis todisti luonnonhistorian darwinistisen teorian paikkansa- pitävyyden ihmiskunnan historiassa. Vaikka Kautsky jo 1890-luvulla sanoutui irti darwinismin ja marxismin läheisistä suhteista, näkyi sen vaikutus kuitenkin selvästi hänen myöhemmissäkin teorioissaan.⁴⁶ Tämä johti hänet determinismiin, joka sisälsi ajatuksen talou-

⁴⁵ Soikkanen 1961, 87.

⁴⁶ Steinberg 1969, 50, 52, 60; Sassoon 1996, 8-9.

dellisista laeista ihmisen ulkopuolisina luonnonlakeina. Niiden mukaan kapitalistinen yhteiskunta kehittyi vääjäämättömästi kohti tuhoaan, johon sen enempää kapitalistit kuin sosialistitkaan eivät voineet vaikuttaa. Käytäntöön siirrettynä tämä periaate merkitsi, että "Sosialidemokratia on vallankumouksellinen, mutta ei vallankumouksia tekevä puolue" ja "sen vuoksi ei meidän päähämme pälkähäkään vallankumousta yllyttää tai valmistaa. Ja koska emme voi tehdä mielivaltaisesti vallankumousta, emme voi sanoa vähääkään siitä milloin, millä edellytyksillä ja missä muodossa se tapahtuu." ⁴⁷

Usko välttämättömään edistykseen yhteiskunnassa luonnonlakien mukaisesti johti passiivisuuteen käytännön politiikassa, muodostui defensiivinen asenne työväenluokan merkityksestä kehitykseen, jolloin myös Saksan sosialidemokraattiselle puolueelle jäi ennustetussa vallankumouksellisessa kehityksessä väistämättä sivustakatsojan rooli. Kuitenkin tämä typistetty tulkinta kapitalistisen tuotantotavan lopusta toi puolueen konservatiiviselle käytännölle vallankumouksellisen sädekehän ja osuvasti Saksan työväenliikkeen päälinjaa onkin kutsuttu "odottavaksi vallankumouksellisuudeksi". ⁴⁸

Kautskyn mukaan puolue oli ehdottomasti työväenliikkeen tärkein osa, vaikka myös ammattiyhdistysliikkeellä oli keskeinen tehtävä työväestön "luokkavoiman" kokoajana ja kohottajana. Vuonna 1891 hyväksytyn Erfurtin ohjelman mukaan puolueen rooli korostui erityisesti siten, että vain parlamenttia ja yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta hyväksikäyttämällä työväenliike kehittyisi ottamaan vallan käsiinsä. ⁴⁹ Käytännössä tämän piti merkitä sitä, että poliittisessa toiminnassa, nimenomaan parlamenttityössä oli omaksuttava jyrkkä oppositioasema porvaristoa kohtaan ja tämän asenteen takana oli oltava työväenliikkeen yhtenäinen järjestö- ja joukkovoima. Silti esimerkiksi poliittista yleislakkoa oli vaalittava vain proletariaatin voimantuntoa kohottavana "ideana," mutta ei ajankohtaisena menettelytapana. ⁵⁰

Edelleen vuonna 1914 Kautsky oli pääosin samaa mieltä kuin aikaisemmin puolueen tehtävistä: "Organisaation rakentaminen, kaikkien niiden valta-asemien valtaaminen, joiden saavuttaminen ja säilyttäminen omin voimin on mahdollista, valtion ja yhteiskunnan tutkiminen sekä joukkojen valistaminen, muita tehtäviä emme voi itsellemme emmekä järjestöllemme tänäänkään tietoisesti ja suunnitelmallisesti asettaa. Tuntematonta voimme ajatella, mutta emme voi tehdä siitä taktisia päätöksiä." ⁵¹

Vuosisadan vaihteen ja I maailmansodan välisenä aikana Saksan työväenliikkeen luokka-voimavoitteen ja toimintaedellytysten laajentamisyrikkymykset johtivat kuitenkin irtautumiseen vallankumouksellisesta päämäärästä. Luokkavoima identifioitui siksi organisaatioiden ja vaalikannatuksen laajuuteen ja tämä sai itsetarkoituksellisen merkityksen, jolloin puolue-organisaatio alkoi voimakkaasti byrokratisoitua, syntyi "organisaatiopatriotismi." ⁵² Näin

⁴⁷ Kautsky 1909, 52 (em. periaatteet Kautsky oli esittänyt jo vuonna 1893).

⁴⁸ Groh 1973, 36 ("revolutionärer Attentismus").

⁴⁹ Kautsky 1974, 228 (Erfurtin ohjelma ilmestyi suomeksi ensimmäisen kerran 1899).

⁵⁰ Matthias 1957, 187-189.

⁵¹ Kautsky 1914, 281.

⁵² Steinberg 1969, 61; Groh 1973, 59.

tapahtui, kun ensisijaisesti ammatillisten organisaatioiden kasvu sekä lisääntyneet mahdollisuudet välittömiin tuloksiin tekivät näiden organisaatioiden yhä eriytyneemmän johtaja- ja toimitsijaryhmän, "työväenbyrokratian," haluttomaksi asettamaan järjestöjä uhanalaiseksi poliittisia tavoitteita tukevalla joukkotoiminnalla.⁵³

Tämän kehityksen ymmärtämiseksi on vielä tarkasteltava kautskylaisuuden syntyedellytyksiä. Saksassa se kehittyi ilmaukseksi teollistumisen myötä syntyneen uudentyypin työväestön osan, erikoistuneen ammattityöväen käsityksestä siirtymisestä kapitalismista sosialismiin. Juuri tämä specialisoitunut, erityisesti koneteollisuudessa toimiva ammattityöväki alkoi hallita koko luokan liikettä. Tämän erityisen asemansa ansiosta se katsoi kykenevänsä ilman tuotantohäiriöitä ottamaan valvontaansa myös tuotannon johtotehtävät, jolloin siirtyminen kapitalistisesta riistosta sosialismiin näytti heistä suhteellisen harmoniselta ja vaivattomalta operaatiolta yhteiskunnallisella tasolla. Näin käy nimenomaan ymmärrettäväksi, miksi kautskyläinen ideologia oli relevantti itsensä sosialidemokratiaan identifioivalle työväen osalle. Ammattityöläiset olivat siis wilhelmiinisen työläisreformismin kantava ja liikkeellepaneva voima. Heille proletariaatin vallankumous merkitsi kärsivällistä odotusta, pienten askelten politiikkaa, institutionaalista painostusta ja jatkuvaa ja kitkatonta tuotannon edistymistä, lyhyesti sanoen sellaista kehitystä, joka oli kaikenlaisen epäjärjestyksen, vallankumouksellisen väkivallan ja aseellisen kapinan ulkopuolella.⁵⁴

Vaikka ammattityöväki oli Saksassa pieni vähemmistö koko työväestöstä ennen ensimmäistä maailmansotaa, niin siitä huolimatta se siis määräsi ratkaisevasti työväenluokan ideologiasta.

Tämän johtavan eliitin ulkopuolelle jäi kuitenkin työväestön laaja enemmistö, joka muodosti "toisen" työväenliikkeen.⁵⁵ Se työskenteli aloilla, joilla konkreettinen riisto koettiin välittömässä työprosessissa (Saksassa esimerkiksi kaivos-, telakka- ja maatyöläiset). Tämän työväestön sosiaalinen rakenne poikkesi myös täysin ammattityöväestä, se oli ammattitaidotonta, oppimatonta ja maaseudulta tullutta eikä ollut perillä sosialidemokratian kautskyläisestä teoriasta.⁵⁶

Näistä syistä johtuen "toisen" työväenliikkeen tarpeet ja taistelumuodot, joista tavallisin oli ammattiyhdistysliikkeestä riippumaton spontaani lakko, olivat perustavasti erilaisia koko luokan liikettä johtavan ammattityöläiskeroksen toimiin nähden. Siksi ammattiyhdistysliike ja puolue alkoivatkin "toisen" työväenliikkeen näkökulmasta kuulua konfliktien säätelyjärjestelmään,

⁵³ Lampén 1985, 186-187

⁵⁴ Roth 1977, 23-26.

⁵⁵ "Toisella" työväenliikkeellä tarkoitetaan Saksassa 1970-80-luvuilla ns. operationalistisen koulukunnan kehittämää käsitettä siitä työväenliikkeestä (järjestäytymätömät joukot tai massat), joka jäi puolueen virallisten asiakirjojen ja ideologiadebattien ulkopuolelle (Hoffrogge 2011, 101-102).

⁵⁶ Roth 1977, 26-37; Hoffrogge 2011, 102-104.

joka pyrki joko ottamaan tämän radikalismien johtoonsa, tai jos ei siinä onnistunut, kanavoimaan ja hillitsemään sitä.⁵⁷

Kautskylaisuus, joka 1890-luvulla oli kohotettu "ortodoksimarxilaisuudeksi", sai kuitenkin vuosisadan vaihteessa haastajan. Syntyi revisionismi, jota on pidetty vastauksena puolueen teorian ja käytännön väliseen kuiluun ja vulgäärimarxilaisiin dogmeihin⁵⁸ tai yritykseksi luoda teoreettinen pohja reformipolitiikalle.⁵⁹ Eduard Bernstein hylkäsi Marxin keskeiset teoriat, jopa vallankumouksen ja sosialismin työväenliikkeen lopullisena tavoitteena ja väitti, että yhteiskunta oli uudistettavissa vain asteittain puolueen, ammattiyhdistysliikkeen ja osuuskuntien käytännön uudistustyön kautta. Saksan sosialidemokraattisen puolueen vuoden 1899 puoluekokous tuomitsi Bernsteinin oikeistolaisena pidetyt näkemykset. Myös Dresdenin puoluekokouksessa vuonna 1903 hyväksyttiin revisionismin tuomitseva päätöslauselma, mutta sen kannattajia ei kuitenkaan erotettu puolueesta. Kautsky vetosi puolueen yhtenäisyyteen, mutta siitä lähtien revisionistien vaikutusvalta puolueessa kasvoi ja Kautskyn teoreettinen vaikutusvalta väheni.⁶⁰

Vuonna 1910 Kautsky käytti käsitettä "marxilainen keskusta" luonnehtimaan marxilaisuuden asemaa työväenliikkeessä: se veti rajan sekä revisionistiseen oikeistoon että radikaaliin vasemmistoon, jonka teoreettiseksi johtajaksi Saksassa oli noussut Rosa Luxemburg.⁶¹

Ensimmäisen maailmansodan puhkeaminen teki lopun II Internationaalista, Euroopan sosialististen puolueiden yhteistyöelimestä, kun suurin osa kansallisista puolueista vastoin Internationaalien päätöksiä kannatti oman maansa sotaan osallistumista. Se merkitsi Kautskyn ja kautskylaisuuden johdoaseman päättymistä sekä Internationaalissa että Saksan sosialidemokraattisessa puolueessa.⁶²

2.2 Sosialismi tulee Suomeen (1890–1905)

Tarkasteltaessa Suomen työväenliikkeen kehitystä ennen vuotta 1918 voidaan pitää hyvin erikoislaatuista sitä, että kapitalismin keskusmaiden yhteiskunnallista todellisuutta yleistänyt ja abstrahoinut kautskylainen ideologia sai syrjäisessä ja maatalousvaltaisessa Suomessa vahvemman ja pysyvämmän aseman kuin niissä itsessään. Kun Saksan sosialidemokraattisen puolueen virallinen ideologia redusoitui pääasiassa vain ammattitaitoisten teollisuustyöläisten ideologiaksi, voidaan asettaa kyseenalaiseksi, kuinka hyvin se tänne mekaanisesti siirrettynä vastasi suomalaisen työväestön tarpeita. Suomessahan suurteollisuutta edustivat edellisen vuosisadan vaihteessa vain saha- ja

⁵⁷ Lampén 1985, 165-166, 256.

⁵⁸ Steinberg 1969, 89-94.

⁵⁹ Matthias 1957, 169.

⁶⁰ Bernstein 1969, 196-200; Salvadori 1979, 61-62, 73.

⁶¹ Lampén 1985, 241-243.

⁶² Dutt 1972, 130; Eley 2002, 127-129; Hoffrogge 2011, 144-145.

puutavarateollisuus, ja niiden valtaosaltaan vielä varsin alkeellisen teknologian varaan ei pystynyt muodostumaan Saksan tyylistä työläisaristokratiaa. Lisäksi teollisuustyöväestön osuus kaikista työläisistä oli elinkeinorakenteen kehittymättömyyden takia erittäin pieni.⁶³

Suomen työväestön sosiaalisesta rakenteesta lähtien kautskylainen ideologia vastasi siis täällä vielä vähemmän todellisuutta kuin Saksassa, ja Suomessa näin ollen "toisen" työväenliikkeen käsite voidaan liittää vielä laajempaan osaan työläisistä, sekä ammattitaidottomaan teollisuuden työvoimaan, ulko- ja sekatyöläisiin että erityisesti maaseudun tilattomaan väestöön. Tämä ei tarkoita, että he olisivat jääneet kokonaan työväenliikkeen toiminnan ulkopuolelle, sillä ei vain eduskuntavaaleissa vaan myös työväentalon tilaisuuksissa ja lakkotaisteluissa liike selvästi ulottui järjestäytyneiden työläisten ryhmää laajemmalle. Merkillä pantavaa on tässä suhteessa myös se, että Suomen työväenliikkeen joukkokannatus pohjautui suurelta osalta juuri maaseudun tilattomiin. Keski-Euroopan suurten sosialistipuolueiden kannattajakunnasta taas maaseutuväestön osuus oli jokseenkin olematon. Suomen työväenliikkeen nopea kasvu oli myös ristiriidassa vuosisadan vaihteen marxilaisten teoreetikkojen kanssa, kun he esittivät, että työväenliike saattoi kehittyä voimakkaasti vain teollistuneissa maissa.⁶⁴

Aina 1890-luvulle saakka Suomessa sosialististen vaikutteiden tuloa oli hidastanut wrightiläisyys, joka oli saanut nimensä teollisuudenharjoittaja V. J. von Wrightin mukaan. Hänen tavoitteenaan oli työnantajien ja työntekijöiden järjestöjen yhteistyöllä ja lakeja säätämällä kohottaa työntekijöiden "henkistä ja aineellista tilaa" ja estää näin työtaistelut ja "oikeudettoman sosialistisen kiihottelun" saamasta jalansijaa. Kun wrightiläisten työväenyhdistysten johdossa oli usein säätyläisiä ja virkamiehiä, alkoi 1890-luvulla nousta työläisradikalismi, joka edusti työväestön omatoimisuutta.⁶⁵

Mutta miten kautskylaisuudesta tuli Suomen työväenliikkeen virallinen ideologia? Aiempi tutkimus on löytänyt kaksi relevanttia vastausta. Ensimmäisen mukaan marxilaisen sosialismin kehitys keskeiseksi ideologiaksi Saksassa ja sitten 1880–1890-luvuilla myös Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa, joihin Suomesta oli perinteisesti parhaat yhteydet, merkitsi sosialismin tuloa verrattain hyvien tietoyhteyksien päähän Suomesta.

Ruotsiin oli perustettu sosialidemokraattinen puolue vuonna 1889, mutta sen ohjelma ei ollut vielä sosialistinen, ja siksi tärkeämpää aatteen leviämisen kannalta olivat siellä 1880–90-luvuilla perustetut lukuisat työväenlehdet, joiden lisäksi ilmestyi alan kirjallisuutta. Suomeen tulevien vaikutteiden kannalta nimenomaan ruotsalaiset lehdet olivat tärkeitä, sillä ruotsia osattiin työväestönkin piirissä jonkin verran. Ruotsin puolueen 1890-luvulla omaksumat sosialistiset periaatteet ja ammattiyhdistysten käymät laajat lakkotaistelut herättivät huomiota meilläkin. Työläisradikalismi sai virikkeitä sosialismista, mutta ilmeisesti sen antamat vaikutteet olivat vielä melko vähäisiä ja pienten työntee-

⁶³ Haataja & al. 1977, 33, 107; Haapala 1995, 63–64.

⁶⁴ Haataja & al. 1977 36; Kettunen 1987, 250; Alapuro 1988, 109–110.

⁶⁵ Soikkanen 1975, 19–24.

kijäryhmien radikaalistuminen tapahtui enemmänkin olosuhteiden synnyttämien protestien pohjalta.⁶⁶

Sosialismin tunnetuksi tekemistä lisäsivät monien aktiivien tekemät ulkomaanmatkat erityisesti Saksaan ja Ruotsiin, joissa he olivat nähneet työväenlehtien voiman ja ymmärsivät, että oma sanomalehti olisi ajan oloissa tehokkain väline sosialististen aatteiden levittämiseksi. Niinpä Helsingin työväenyhdistyksen "radikaali oppositio" alkoi puuhata omaa lehteä: *Työmies* alkoi ilmestyä keväällä 1895 säännöllisesti kerran viikossa. Jo huhtikuussa samana vuonna lehti julkaisi N. R. af Ursinin artikkelin 'Sosialismi Saksassa.' *Työmiehen* välityksellä alkoivat levitä, sen levikin pienuudesta huolimatta uuden aatteen siemenet, koska se tavoitti ilmeisesti juuri työväestön aktiivisinta ainesta.⁶⁷

Vuoteen 1899 mennessä Helsingin lisäksi myös Turun ja Tampereen työväenyhdistykset olivat siirtyneet radikaalien, sosialismia kannattavien käsiin, kun wrightiläiset säätyläiset erosivat niistä uudesta linjasta syntyneitten riitojen takia. Näissä kolmessa keskuksessa työväenyhdistykset olivat toimineet jo suhteellisen itsenäisesti ja perustaneet muodollisesti omat työväenpuolueet ja vuonna 1899 Turussa pidetyssä yhdistysten edustajakokouksessa päätettiin perustaa oma puolue, Suomen Työväenpuolue. Sen johtomiehiksi valittiin jo tunnettuja sosialisteja, mutta silti puolueen periaateohjelma oli vielä väljästi muotoiltu eikä siinä selvästi ilmoitettu ideologista yhteyttä marxilaiseen sosialismiin.⁶⁸

Työväenpuolueen perustamisvuonna puoluesihteeriksi J. K. Kari käänsi Erfurtin ohjelman suomeksi ja jo vuoden 1901 puoluekokouksessa vaadittiin puolueen nimen muuttamista sosialidemokraattiseksi ja marxilaisen ohjelman omaksumista. Kuitenkin vasta Forssan kokouksessa vuonna 1903 hyväksyttiin Karin tekemän ohjelmaesityksen pohjalta uusi puolueohjelma, samalla kun puolueen nimi muutettiin.⁶⁹

Yksi tärkeimmistä vaatimuksista oli yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttaminen. Puolueen varsinaiseksi tehtäväksi todettiin työväen herättäminen poliittiseen aktiivisuuteen: "Köyhälistön järjestäminen, sen kohottaminen tajuamaan asemansa ja tehtävänsä, sen tekeminen henkisesti ja aineellisesti taistelukykyiseksi on siis sosialidemokraattisen puolueen Suomessa varsinaisena ohjelmana, jonka toteuttamiseksi se käyttää kaikkia tarkoituksenmukaisia ja kansan luonnollista oikeudentunnetta vastaavia keinoja." Forssan ohjelmassa ei puhuttu vallankumouksesta vaan Suomen työväenluokan vapauttamiskeinoksi ilmoitettiin vain "valtiollisen vaikutusvallan valloittaminen," mikä oli

⁶⁶ Soikkanen 1961, 31, 33; Soikkanen 1975, 25.

⁶⁷ Soikkanen 1961, 45-51; Salmelin 1967, 85-88.

⁶⁸ Soikkanen 1961, 53-54, 67-69; Soikkanen 1975, 40-41

⁶⁹ Soikkanen 1975, 49-51; Itse asiassa ohjelma oli tarkka lainaus Itävallan sosialidemokraattisen puolueen vuonna 1901 hyväksymästä, jonka mallina oli kuitenkin Erfurtin ohjelma. Valintaa perusteltiin lähinnä sillä, että Itävallan ohjelma oli tuorempi. (Haataja & al 1977, 54; Soikkanen 1975, 51).

lievempi ilmaus kuin Itävallan puolueen ohjelmassa "valtiollisen vallan valloittamisesta." ⁷⁰

Sivistyneistön edustajien määrä työväenliikkeessä oli ennen vuoden 1905 suurlakkoa vähäinen, mutta lakon jälkeen heidän määränsä kasvoi (ns. marraskuun sosialistit), ja johtuen heidän kyvyistään ja koulutuksestaan he nousivat nopeasti johtotehtäviin ja veivät liikettä eteenpäin esimerkiksi kirjoittamalla innokkaasti työväenlehtiin. Heidän mukaantulonsa merkitsi sosialismin aatesisällön parempaa kartoittamista, sillä kielitaitoisina he pystyivät seuraamaan johtavien ulkomaisten teoreetikkojen kirjoituksia. Aatesisältö alkoi muuttua rationaalisemmaksi, entistä useammin korostettiin sitä, että sosialismin periaatteet olivat sopusoinnussa tieteen tulosten kanssa ja niitä oli punnittava tieteellisesti. Entistä enemmän sosialismi nähtiin nyt jäsennehtynä loogisena kokonaisuutena, jonka premisseinä olivat Marxin esittämät käsitykset lähinnä Kautskyn tulkitsemina. Näitä peruskäsitteitä pidettiin selviönä, eikä niitä kyseenalaistettu. Erityisesti marxilaisia teorioita esitteli *Sosialistinen Aikakauslehti*, mutta myös *Työmies*, jonka toimituskuntaan tai avustajiksi olivat liittyneet Eero Haapalainen, O.W. Kuusinen, Sulo Vuolijoki ja Kullervo Manner. *Työmiehen* toimitukseen oli tilattu Kautskyn päätoimittama *Die Neue Zeit*, ja kirjoittelussa pyrittiin seuraamaan mahdollisimman uskollisesti pääauktoriteetin viitoittamaa linjaa. ⁷¹

Pelkkä mekaaninen ideologian siirto ei voi kuitenkaan selittää kautskylaisuuden Suomessa saamaa vankkaa asemaa sosialidemokraattisen puolueen aatesuuntana, vaan sille oli myös toinen selitys. Se oli puolueen saama ylivertainen asema suhteessa ammattiyhdistysliikkeeseen. Suomessa ammatillinen järjestäytyminen oli jäänyt työväestön sosiaalisen kollektiivisuuden muotona toissijaiseksi päinvastoin kuin Ruotsissa, jossa 1900-luvun alkuvuosina ammattiyhdistysliikkeen vahvuus ja vaikutus puolueeseen johti Ruotsin sosialidemokraattisen puolueen, SAP:n reformismin ja kompromissipolitiikan omaksumiseen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että puolue ryhtyi oikeaoppisen kautskylaisuuden vastaisesti yhteistyöhön radikaalien porvaripuolueiden kanssa ja erotti vasemmistolaisia, luokkataistelulinjaa vaatineita jäseniään. Myöhemmin ristiriidat johtivat puolueen lopulliseen jakautumiseen. ⁷²

2.3 Kautskylaisuus vakiintuu – parlamentarismin periaate vahvistuu (1906–1917)

Vuoden 1905 jälkeen suurlakon radikalisoiman ja paisuttaman työväenliikkeen johto vaihtui lähes kokonaan. Eduskuntauudistuksen tultua hyväksytyksi uusi johto korosti parlamentaarisen taistelutavan merkitystä. Tämä johtui siitä, että lakon aikana oli jopa pelätty toimintavalmiimpien työläisten ryhty-

⁷⁰ Borg 1965, 31-35; Alapuro 2003, 536.

⁷¹ Soikkanen 1961, 165-166, 214, 231.

⁷² Hentilä 1980, 82-84, 141-142.

vän monille teollisuuspaikkakunnille perustamiensa punakaartien avulla jonkinlaiseen kumoukselliseen toimintaan. SDP:n vuoden 1906 Oulun puoluekokouksessa tuli selkeästi hyväksytyksi "Valppaan linja", jolla tarkoitettiin *Työmiehen* päätoimittajan Edvard Valppaan ajamaa "oikeaoppista" kautskylaista sosialidemokratiaa. Tämän oikeellisuudesta hän oli tullut vakuuttuneeksi vieraillessaan Saksan sosialidemokraattisen puolueen puoluekokouksessa Dresdenissä 1903: kokoushan oli tuominnut Bernsteinin esittämät revisionistiset käsitykset ja hyväksynyt Kautskyn linjan luokkataistelun korostamisesta ja irtisanoutumisesta yhteistyöstä porvariston kanssa. *Työmiehen* päätoimittajana vuosina 1901–18 hänellä puolueen "paavina" oli usein viimeinen sana aatteellista linjaa koskevissa kysymyksissä. Vastapuolella olivat usein Yrjö Mäkelin, Eetu Salin ja Taavi Tainio, jotka edustivat puolueen vanhoja veteraaneja ja olivat kaikki myös pitkän linjan lehtimiehiä ja päätoimittajia.⁷³

SDP saavutti vuonna 1907 veret seisauttavan vaalivoiton ja siitä tuli maan suurin ja suhteellisesti Euroopan voimakkain sosialistinen puolue.⁷⁴ Vasta samana vuonna perustettiin valtakunnallinen ammatillinen keskusjärjestö, Suomen Ammattijärjestö (SAJ). Näin organisaatioiden kehitys tapahtui päinvastaisessa järjestyksessä kuin muualla. Ammatillisen organisoitumisen heikkouteen vaikutti erityisesti järjestäytymisen kärjessä olleen teollisuusväestön vähäisyys suhteessa laajaan maaseutuproletariaattiin. Maaseudulle ei syntynyt ennen vuotta 1917 maatyöväen ammattiliittoa ja torppareittenkin järjestäytyminen oli erittäin heikkoa. Järjestäytyminen tapahtuikin liittymällä paikalliseen työväenyhdistykseen, joka oli eräänlainen köyhän väen yhteisön kokoaja ja sisäinen yhdistäjä. Yhdistyksen ja työväentalon lisäksi kiinnekohdaksi tuli puolueen tunnustaminen omaa asemaa koskevien tarpeiden ja intressien edustajaksi suhteessa yhteiskunnan vallanpitäjiin.⁷⁵

Huolimatta voimastaan ammattiyhdistysliike jäi Saksassakin kautskylaisen ideologian vaikutuksesta puolueen varjoon keskittyen vain taloudelliseen taisteluun ja organisaatioiden lujittamiseen. Suomessa ammattiyhdistysliike pysyi heikkoutensa vuoksi vielä selvemmin alistettuna puolueelle eikä siitä muodostunut itsenäistä poliittista voimatekijää, sillä nimenomaan johdonmukaisesti kautskylaisuuteen vedoten puoluejohto vastusti ammattiyhdistysliikkeen sisällä ilmenneitä autonomiapyrkimyksiä. Puolueen passiivisen suhtautumisen lisäksi ammattiyhdistysliikkeen sekä heikkouden syynä että seurauksena voidaan pitää SAJ:n muodostumista lakkojen johtajasta niiden sovittelijaksi, mitä perusteltiin tappion estämisellä tai lieventämisellä työtaisteluissa.⁷⁶

SDP:n asema lepäsi siis lähes kokonaan vaalikannatuksen varassa. Puolueen paikkaluku kuusissa eduskuntavaaleissa vuosina 1907–1913 kasvoi 80:stä 90:een. Äänestäjäkunnan keskuudessa oli tietysti suuret odotukset eduskunnan reformityön suhteen. Puolueen voima ei kuitenkaan tuonut toi-

⁷³ Soikkanen 1975, 89-94; Kettunen 1987, 245.

⁷⁴ Sassoon 1996, 10.

⁷⁵ Kettunen 1986, 62-63; Kettunen 1987, 242; SDP sai 88% äänistään maaseudulta, mutta maaseudun työväestö ei siis kuulunut ammattiyhdistyksiin ja vain 20% siitä kuului puolueeseen (Haataja & al. 1977, 64).

⁷⁶ Tokoi 1947, 153; Kettunen 1986, 76-77.

vottuja tuloksia, sillä parlamenttityön laihat saavutukset mitätöitiin vielä senaatissa tai Pietarissa. Siksi SDP:stä alkoi tulla vuoden 1907 jälkeen tsaarinvaltan kiristäessään jälleen otettaan yhä selvemmin suuri vaalikoneisto, jonka tärkeimmäksi tehtäväksi tuli puolueen vaalikannatuksen maksimoiminen. Tässä onnistuttiinkin hyvin järjestetyn agitaatio- ja propagandatyön – jonka merkitys korostui siksikin, että puolueella ei ollut esittää mitään kouriintuntuvia tuloksia eduskuntatyöstä – ansiosta mainiosti. Samanlaista vaaliväsymystä kuin porvarillisten puolueiden äänestäjäkunnassa ei ollut havaittavissa lähes vuosittain toimitetuista uusista vaaleista huolimatta ja tämä selittää osittain myös SDP:n hankkiman eduskuntaenemmistön vuoden 1916 vaaleissa. Tehokkaan agitaatio- ja propagandatyön järjestämisen takana olivat puolueorganisaatio sekä valtakunnan että paikallisella tasolla ja laajalevikkinen puoluelehdistö. Juuri tästä sosialidemokraattisen puolueen vaalikoneistoksi muodostumisen luonteesta johtui, että puolueorganisaatio myös Suomessa alkoi voimakkaasti byrokratisoitua, vaikka suoranaisestä Saksan mallin mukaisesta "työväenbyrokratiasta" ei voine puhua. Silti selviä yhtymäkohtia "organisaatiopatriotismiin" oli myös Suomessa havaittavissa: lähinnä poliittisessa liikkeessä muodostunut byrokratia ilmaisi viimeistään vuoden 1917 aikana huolensa siitä, että liian jyrkän toiminnan suurimpana vaarana oli se, että työväestö menettäisi organisaationsa ja omaisuutensa, kuten kirjapainonsa, osuuskauppansa ja työväentalonsa.⁷⁷

Oli selvää, että tulosten vähäisyys turhautti paitsi kannattajia niin myös puoluejohtoa. Niinpä vuoden 1909 Kotkan puoluekokouksesta lähtien johto reagoi pureutumalla entistä tiukemmin luokkataistelua tähdentävän kautskylaisuuden keskeisiin kohtiin. Vuoden 1911 SDP:n Helsingin edustajakokouksessa "siltasaarelaiset"⁷⁸ olivat saaneet etulyöntiaseman menettelytapakysymyksen ratkaisussa, jossa luokkataisteluperiaate jälleen hyväksyttiin ylimmäksi ohjenuoraksi. Samoin hyväksyttiin luokkataistelua vaikeutuissa olosuhteissa edistämään pyrkivä puolustustaktiikka, jossa korostettiin jo saavutettujen oikeuksien ja etujen puolustamisen välttämättömyyttä ja eduskunnan asemaa luokkataistelun ja sosialistisen agitaation ytimenä. Jotta ei olisi liikaa ärsytetty tsaarinvaltaa, poistettiin menettelytapaponsista viittaus yleislakoon. Vuoden 1913 Tampereen kokous lähinnä vahvisti edellisen kokouksen linjaukset.⁷⁹

Vallankumousterminologian käytössä pisimmälle mentiin Helsingin puoluekokouksessa 1911, kun hyväksyttiin Kuusisen muotoilu Suomen työväenluokasta, joka "tulisi kyllin tietoiseksi ja voimakkaaksi voittamaan valtiovallan porvariston käsistä ja yhdessä muiden kapitalististen maiden työväenluokkain kanssa toteuttamaan sosialidemokratian vallankumouksellisen päämäärän, joka on kaiken luokkavallan ja riistämisen lopettaminen." Tavoite

⁷⁷ Soikkanen 1975, 186, 124-129, 194; Kettunen 1979, 86; Upton 1980, 517.

⁷⁸ Valppaan ympärille *Työmiehen* toimitukseen Helsingin työväentalossa Siltasaarella ryhmittyneet (Kuusinen, Sirola, Manner ym.).

⁷⁹ Soikkanen 1975, 135, 162-164; Heikkilä 1993, 231, 235-237.

ulottui pidemmälle kuin poliittiseen kumoukseen, mutta muotoilu oli epämääräinen.⁸⁰

Maailmansodan syttymisen takia eduskunta ei enää kokoontunut ja sota tiesi myös sosialidemokraattisen järjestötoiminnan lamaantumista joksikin aikaa täysin. Puolueen jäsenmäärä jatkoi laskuaan, kunnes vuoden 1916 aikana tapahtui käänne. Yhä paheneva inflaatio ja ensimmäiset merkit elintarvikkeiden hankinnan vaikeutumisesta sai työväestön aktivoitumaan, mikä edesauttoi myös vuoden 1916 vaalivoittoa ja niukan eduskuntaenemmistön saavuttamista. Teollisuustyöväestön määrän kasvu ja muuttoliike kaupunkeihin sodan aiheuttaman noususuhdanteen myötä vaikuttivat ilmeisesti myös samaan suuntaan. Maailmansodan hiljaisen toiminnan vuosina tapahtui muutoksia puolueen ideologista linjaa määritelleessä ryhmässä sikäli, että Valpas alkoi menettää otettaan suurlakon aikana 1905 ympärilleen ryhmittyneisiin henkilöihin. Häntä ei syrjäytetty vaan hän näyttää eristäytyneen vapaaehtoisesti sillä seurauksella, että hänen arvovaltansa puolueessa alkoi laskea. Samalla vähenivät hänen mahdollisuutensa ajaa "sanaradikaalia", mutta toiminnassa hyvin varovaista linjaansa.⁸¹

Yleinen oletamus Suomen työväenliikkeen tutkimuksessa on, että reformismin läpimurto tapahtui vasta sisällissodan kovien kokemusten jälkeen. Toisaalta on tulkittu, että koko vanha työväenliike oli integroitunut ja institutionalisoitunut siinä määrin, että oli tätä kautta muuttunut reformistiseksi jo ennen vallankumousta.⁸² Vaikka tämä väite on voimakkaasti liioiteltu, niin tosiasia on, että revisionistisia virtauksia työväenyhdistyksissä ja puolueessa oli kuitenkin ollut jo 1800-luvun lopulta lähtien. Sekä revisionismin teoreetikot Bernsteinin johdolla että varsinkin käytännön revisionistit korostivat ammattiyhdistysliikkeen merkitystä, mutta kuten edellä todettiin, liikkeen heikkous Suomessa esti siitä tulehasta revisionismin vahvistajaa. Myös vuoden 1905 suurlakko tuloksineen ehkäisi revisionismin kannatusta, koska se antoi vakuuttavan historiallisen todisteen siitä, että sosialistinen vallankumous olisi mahdollinen lähitulevaisuudessa.⁸³

Teoreettisen revisionismin "kansallidemokraattinen" linja rantautui Suomeen vuonna 1910, kun Bernsteinin teoksia ilmestyi ensimmäisen kerran suomeksi *Kansan Lehden* päätoimittaja Timo Korpimaan käääntämänä. Hän alkoi esitellä edellä mainittua linjaa lehdessään: oli luovuttava sosialistisista utopioista ja keskityttävä toimintaan parlamentissa sekä kunnalliselämässä reformeihin, joiden kautta saataisiin hyvinvointia. Toinen revisionismin maahantuoja Taavi Tainio korosti puolestaan sosialistisen kasvatustyön merkitystä, koska vallankumous edellytti paitsi sosialidemokraattien parlamenttienemistää niin myös sivistystason melkoista nousua. Revisionismista linjan edustajat saivat myös teoreettisia perusteita yhteistyölle porvariston kanssa autonomian puolustamisessa. SDP:n puoluekokoukset tuomitsivat kuitenkin

⁸⁰ Ehrnrooth 1992, 84; Alapuro 2003, 538.

⁸¹ Soikkanen 1975, 193-194, 197.

⁸² Alapuro 1983, sit. Kettunen 1986, 84.

⁸³ Soikkanen 1967, 186.

kerta toisensa jälkeen revisionismin virheellisyyden menettelytapana. Kautskyn luokkataistelulinjan kompromissittomuuden perusteluna toimi myös se, että maassa ei ollut sellaista radikaalia porvaristoa, jonka kanssa yhteistyö yleensä olisi ollut mahdollista.⁸⁴

Kautskyn ideologian ylivaltaa vuoteen 1917 tultaessa voi ymmärtää vielä yhdestä näkökulmasta. Suomen työväenliikkeessä toimivilla oli Kautskyn ja Bernsteinin teorioiden lisäksi olemattoman vähän tietoa merkittävistä kansainvälisen sosialismin virtauksista, jos mittapuuna on suomeksi käännetty kirjallisuus: austromarxismi Itävallasta, ranskalaisten Jauresin ja Sorelin marxismi ja syndikalismi, Leninin sekä Rosa Luxemburgin tekstit, samoin myös II Internationaalin sisällä käyty keskustelu marxismin erilaisista tulkinnoista oli jäänyt heille lähes tuntemattomaksi. Vieläpä Marxin Pääoma saatiin julkaistua kokonaisuudessaan suomeksi vasta vuonna 1918, vaikka tuskinpa kukaan edellytti edes puoluelehtien toimittajien lukevan sitä.⁸⁵

Sosialidemokraattisten sanomalehtien toimittajille tai heiksi pyrkiville oletettavasti merkittävä osa marxilaisuuden opeista tuli tutuksi puolueen lehdistä eikä niinkään teoreettisesta kirjallisuudesta. Vaikka sitä oli alettu kääntää enemmän suomeksi vuoden 1906 jälkeen, jäi sen määrä siis verrattain vähäiseksi. Lehdet sen sijaan julkaisivat innokkaasti lyhennelminä paitsi marxismin klassikkojen kansantajuistettuja kirjoituksia niin erityisesti Kautskyn ja muiden aikalaisteoreetikoiden ajatuksia. Viime mainittujen joukko olikin kirjava: usein ruotsalaisista työväenlehdistä lainatut kirjoitukset esittelivät laajemmin pohjoismaisia ja länsieurooppalaisia näkemyksiä, jotka saattoivat poiketa voimakkaastikin kautskylaisuudesta. Näin on ymmärrettävää, että ainakaan kaikille työväenlehtien toimittajille ei ollut kirkastunut "oikea oppi" tätä kautta.

⁸⁴ Haataja & al. 1977, 109-111; Soikkanen 1975, 149-150; Ehrnrooth 1992, 101.

⁸⁵ Ehrnrooth 1992, 114-115; Silvonen 2013, 18.

3 TYÖVÄENLEHDISTÖ 1895 - 1917

3.1 Perustaminen ja kehitys

Sanomalehtien valmistusta alettiin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kutsua sanomalehtiteollisuudeksi. Silloin uudenaikaiset teknologiset innovaatiot kuten puumassapaperin keksiminen ja paino- ja latomakoneiden kehittyminen sekä rautateiden rakentaminen ja tätä kautta postinkannon nopeutuminen mahdollistivat kymmenien tuhansien lehtien painamisen ja jakamisen lukijoille usein jo seuraavaksi aamuksi.⁸⁶ Paitsi teknologiaa oli uuden teollisuudenalan kasvun takana yhteiskunnassa vallitsevan vaurauden lisääntyminen ja siihen liittyen mainonnan nouseminen olennaiseksi tuotannon tukijaksi sekä se, että lehdistö oli osoittautunut käyttökelpoiseksi välineeksi poliittisessa taistelussa.⁸⁷ Vuosisatojen vaihteessa myöskään lukutaidon puute ei ollut Suomessa enää mainittava este sanomalehtien kasvulle, kiitos kansakoulun, joka ei keskittynyt vain lukutaitoon ja ulkoa opetteluun, vaan pyrki parhaimmillaan tiedonhalun ja sen mukana tiedon tason nousuun.⁸⁸

Vaikka sanomalehdestä olikin tullut teollinen tuote, sen erotti muusta massatuotannosta tiukka sidonnaisuus aikaan: se ilmestyi säännöllisesti tietynä ennalta määrättyinä päivinä ja huomattavimpana erityispiirteenä oli, että tuotteen sisältö oli joka päivä erilainen. Toisekseen sanomalehden kokonaisorganisaatio alkoi muodostua kahdesta osasta, liikkeenjohdollisesta ja toimintuksellisesta. Niiden toimintaa ohjasivat usein erilaiset arvot, ensimmäisellä lehden taloudellinen kannattavuus ja sen kohentaminen, toisella journalistiset arvot eli lehden tehtävä mahdollisimman tehokkaana tiedon välittäjänä. Kaksijakoinen luonne synnytti kieltämättä tietyn ristiriitatilanteen, joka sanomalehden kehityksen kannalta ei ollut kuitenkaan sovittamaton.⁸⁹

⁸⁶ Salmelin 1967, 40; Kahma 1979, 59; Tommila 1982, 8; Tommila 2001, 55-56.

⁸⁷ Hemanus-Varis 1979, 8-9; Høyer 2014, 66.

⁸⁸ Salmelin 1967, 31-32.

⁸⁹ Ojala 1981, 44-45.

Kuten johdannossa todettiin, Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen sanomalehdet olivat porvarillisiin kilpailijoihinsa verrattuna nuoria. Vaikka niiden lähtökohdat perinteiltään ja taloudellisilta ja toimituksellisilta resursseiltaan olivat lehdistökilpailussa heikot, ne kykenivät nousemaan vuoden 1917 kuluessa levikiltään johtavaan asemaan useimmissa kaupungeissa ja usein maakunnissakin. Tämä oli suoraa seurausta työväestön kiinnostumisesta epävarmoissa oloissa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin ongelmiin, joille näytti nyt Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen löytyvän sosialidemokraattisen puolueen johdolla myös ratkaisu.

Alku oli kuitenkin vaatimaton. Vaikka wrightiläisellä työväenliikkeellä oli ollut vähäistä julkaisutoimintaa työväestön sivistystason kohottamisen tarkoituksessa, vastusti liikkeen porvarillisen johdon enemmistö vaikutusvallan menettämisen pelossa oman äänenkannattajan perustamista. Silti Helsingin työväenyhdistys asetti vuonna 1894 komitean valmistelemaan itsenäisen lehden perustamista. Siinä von Wright oli vielä mukana, vaikka käytännössä johdoto oli jo uuden, radikaalimman linjan miehillä. Lehden perustaminen ei näennäisesti kuitenkaan ollut radikalismien osoitus, mikä näkyy komitean kaikille maan työväenyhdistyksille suunnatussa kirjeessä perustamisen syistä: ensinnäkin se olisi järjestöjen yhdysside, toiseksi se käsitelisi ensisijaisesti työväenkysymyksiä, mitä muut lehdet eivät tehneet ja kolmanneksi muiden lehtien tilaaminen oli työläisille liian kallista, joten olisi perustettava "helppohintainen" työväenlehti.⁹⁰

Tammikuussa 1895 pidettiin lehtiyhtiön perustava kokous, jossa lehden nimeksi päätettiin antaa *Työmiehen Ääni*. Koska oli epäiltävissä, että tuon nimiselle lehdelle ei saataisi painolupaa, päädyttiin lopulta *Työmieheen*. Lehti alkoi ilmestyä kerran viikossa, lauantaisin iltapäivällä ja se painettiin porvarillisen *Päivälehd*en painossa. Sitä alkoi kustantaa Työväen Sanomalehti-osakeyhtiö, jossa osakkeiden lukumäärästä riippumatta omistajalla oli vain yksi ääni. Tämän seurauksena työväenjärjestöt eivät saaneet etusijaa vaikka korostettiin järjestölehden luonnetta. Omistusjärjestely poikkesi myös muista Pohjoismaista. Vaikka vuoden 1903 puoluekokouksessa hyväksyttiin suositus siitä, että työväenjärjestöt saisivat äänestää osakelukunsa perusteella, ei *Työmiehen* yhtiön sääntöihin tällaista muutosta saatu koko sen olemassaolon aikana.⁹¹

Sosialismista ei *Työmiehe*sä sen ensimmäisinä ilmestymisvuosina ollut kovin kirkasta kuvaa: ensimmäinen päätoimittaja oli nuorsuomalainen A. H. Karvonen ja toinen, Matti Kurikka, yhdisteli sosialismia ja kristinuskoa eikä utopistina ja tolstoilaisena hyväksynyt luokkataistelua. Vasta Edvard Valpas Hännisen (myöhemmin hän otti toisen etunimensä sukunimekseen) tulo päätoimittajaksi vuonna 1900 merkitsi lehden linjassa selvää periaatteellista muutosta kohti kautskylaista marxilaisuutta.⁹²

Aivan 1800-luvun lopulla alkoi suurimmissa kaupungeissa työväestön lisääntyvä organisoituminen työväenjärjestöihin. Niiden radikalisoituminen

⁹⁰ Salmelin 1967, 27-28, 80-81, 85.

⁹¹ Salmelin 1967, 86-89; Salmelin 1969, 74.

⁹² Salmelin 1967, 106-107, 199-200.

näkyi sekä lakkoina että aktiivisena massa-liikehdintänä äänioikeuden ja kieltoain puolesta, mikä osaltaan johti oman työväenpuolueen perustamiseen vuonna 1899. Samoihin aikoihin sekä Turussa että Tampereella onnistuttiin polkaisemaan työväenjärjestöjen toimesta pystyyn sanomalehdet, *Länsi-Suomen Työmies* (vuodesta 1906 *Sosialisti*) ja *Kansan Lehti*. Niiden omistuspohja järjestettiin samaan tapaan kuin *Työmiehessä* oli tehty. Viipurissa lehtihanke ei kuitenkaan monista yrityksistä huolimatta edennyt, suurimpana syynä oli tsaarinvallan tiukentunut kontrolli. Kaksi vuonna 1900 perustettua lehteä jäi taloudellisista syistä lyhytikäisiksi.⁹³

Vuosien 1904–1905 Venäjän tapahtumien seuraukset mullistivat lehtirintaman kokonaisuudessaan. Suurlakon jälkimainingeissa maahan perustettiin 39 uutta lehteä, joista työväenlehtiä vuosina 1905–1907 17. Viime mainittujen suuri määrä johtui paitsi yhteiskunnan politisoitumisesta ja työväestön aktivoitumisesta, niin myös perustamisbyrokratian ja -valvonnan lievenemisestä sekä käytännön tarpeista. Vanhat kolme lehteä olivat, *Työmieskin*, paikallisia ja siksi vireä poliittinen toiminta piiri- ja paikallistasolla tarvitsi informaatio- ja propagandavälineitä. Niiden lisääntyminen puolestaan vahvisti sosialidemokraattien asemaa ja loi uutta järjestöllistä ja aatteellista voimaa saaneelle liikkeelle perustan vallata vahvat asemat myös maaseudulla. Sinne sen oli pureuduttava senkin vuoksi, että Suomi ei urbanisoitunut teollistumisensa myötä.⁹⁴

Nämä niin sanotut toisen vaiheen lehdet, jotka ilmestyivät vielä 1917 osin välillä lakkautettuna tai nimensä myöhemmin vaihtaneina olivat perustamisjärjestyksessä vuonna 1905 *Työ* Viipurissa ja *Eteenpäin* Kotkassa, vuonna 1906 *Kansan Tahto* Oulussa, *Sosialidemokraatti* Porissa, *Vapaa Sana* Vaasassa, *Hämeen Voima* Hämeenlinnassa, *Sorretun Voima* Jyväskylässä, *Savon Työmies* Kuopiossa ja *Vapaus* Mikkelissä, vuonna 1907 *Rajavahti* Sortavalassa ja vuonna 1908 *Kansan Ääni* Lappeenrannassa, *Österbottens Folkblad* Vaasassa ja vielä 1909 *Arbetet* Turussa, viimeinen toisen vaiheen tulokas. Loput neljä lehteä jäivät lyhytikäisiksi (Forssassa, Iisalmessa ja Heinolassa, tosin *Työläinen* Porvoossa sinnitteli vuodet 1907–1916).⁹⁵

Kun maa jaettiin vuoden 1907 eduskuntavaaleja varten vaalipiireihin, muodostettiin tämän jaon mukaisesti myös sosialidemokraattisen puolueen piirijärjestöt. Lehdistä tuli piirilehtiä, puolueen alueellisia äänenkannattajia. Uudella tilanteella oli vaikutusta myös "vanhoihin" lehtiin, sillä vuoden 1906 alusta *Sosialisti* ja *Kansan Lehti* alkoivat ilmestyä kolmen sijasta kuusi kertaa viikossa *Työmiehen* tapaan, joten ne alkoivat palvella työläislukijoitaan entistä paremmin myös uutislehtinä ja vähensivät houkutusta tilata paikkakunnan porvarilehteä. Uusista lehdistä *Työ* muutettiin kuusipäiväiseksi vuonna 1907.⁹⁶

⁹³ *Kansan Lehti* 1914, 6,8; Kertomus Viipurin Työväen 1925, 8-10; Soikkanen 1967, 53-54; Salmelin 1967, 138, 151, 166-168, 171; Salokangas 1988, 10.

⁹⁴ Salokangas 1976, 12, 17; Soikkanen 1981, 442-443; Nygård 1987, 25; Tommila-Salokangas 1998, 110.

⁹⁵ SLH 1988, 5-7.

⁹⁶ Kertomus Viipurin Työväen 1925, 13; Wiksten 1968, 16; Salokangas 1976, 12.

Vaikka edellä mainittujen kolmen lehden yhtiömuoto aluksi olikin osakeyhtiö, toimittiin käytännössä kuin osuuskunnassa, kun äänimäärä oli omistajilla sama yksi osakkeiden määrästä riippumatta. Sen sijaan uudet lehdet oli perustettu osuuskuntapohjalle ja *Sosialistikin* muutettiin osakeyhtiöstä osuuskunnaksi. Osuuskunta olikin rahoituksen järjestämiseksi ainoa vaihtoehto, sillä jäsenosuuksia myymällä voitiin hankkia tarvittaessa lisää varoja eikä ollut vaaraa, että osake-enemmistö olisi joutunut väriin käsiin. Erityisesti osuuksia yritettiin kaupata työväenjärjestöille, joiden oletettiin olevan varmempia maksajia kuin yksittäiset jäsenet. Kun osuuskuntamuoto takasi yhdenkin osuuden omistajalle saman äänivallan kuin monen haltijalle, se demokraattisuudellaan vastasi myös puolueen ideologiaa.⁹⁷

Karl Kautsky oli todennut, ettei työväenlehtien perustamiseen tarvittu suuria varoja, järjestöt kun hankkivat lehdille lukijat ja tilaajat.⁹⁸ Uusien toisen vaiheen lehtien perustajat saivat kuitenkin huomata, ettei se nyt aivan näin helppoa ollut. Vaikka lehtien levikki kehittyikin lupaavasti, niin lähes kaikilla niillä oli aluksi suuria taloudellisia vaikeuksia. Yhteistä oli se, että intoa lehden perustamiseen oli yleensä enemmän kuin pääomaa ja taloudellista asiantuntemusta. Syynä heikkoon talouteen oli useita: tilaajamaksut oli pidettävä mahdollisimman alhaisina ja silti ne myöhästyivät usein tai jäivät kokonaan maksamatta, työväenjärjestöjä oli vielä vähän varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomessa ja saattoipa tilaushankintaa hoitanut asiamies häipyä rahat mukanaan. Lisäksi porvarillisten johtamat kunnat – muitahan ei ollutkaan – ja liikemiehet eivät olleet kovin innokkaita ilmoittamaan työväenlehdissä. Siksi piirikokoukset tekivät säännöllisesti päätöksiä joilla velvoitettiin järjestöt tukemaan lehteä lainoja myöntämällä, osuuksia ostamalla ja tuki-iltamia järjestämällä, joilla keinoilla "köyhälistön ainoa lehmä" saatiin pelastettua.⁹⁹

Vaikka ensimmäisen vaiheen järjestölehdet oli jo hyväksytty puoluelehdiksi, niin vasta vuosien 1906–1908 aikana voitiin alkaa puhua sosialidemokraattisen puolueen *lehdistöstä* paitsi lehtien lukumäärän niin myös niiden levinneisyyden vuoksi. Niiden yhteislevikki oli noussut vuoden 1906 83 000:sta vuonna 1908 jo 120 000 kappaleeseen.¹⁰⁰

1910-luvulla useimpien työväenlehtiyhtiöiden talous oli alkanut koheneta, sillä monet lehtiä julkaisevat osuuskunnat harjoittivat muuta paino- ja kirjakauppatoimintaa, jolla kompensoitiin tappiollinen lehtijulkaisu. Kannattavuutta heikensivät kuitenkin kalliit kirjapainoinvestoinnit ja edelleen sosiaalisista ja poliittisista syistä alhaalla pidetyt tilausmaksut. Kun ilmoitukset kattoivat lehden tekemisen kustannuksista vain noin 30% ja kun tilaustuotoista kertyi 40–50 %, niin loput 20–30 % oli saatava muualta eli joko lehtiyhtiön muista tuloista tai työväenjärjestöiltä.¹⁰¹ Vuoden 1911 puoluekokous tekikin päätöksen, jonka mukaan uuden lehden perustamiseen oli saatava puolue-neuvoston suostumus. Päätöksen taustalla oli nähtävissä huoli siitä, että puo-

⁹⁷ 25-vuotitaipaleelta 1931, 10-12; Ekman-Salokangas 1979, 229; Nygård 1987, 25.

⁹⁸ Kautsky 1907, 97.

⁹⁹ 25-vuotistaipaleelta 1931, 11; Vuoristo 1975, 32-33; Lahikainen 2007, 9.

¹⁰⁰ Salmelin 1969, 63; Nygård 1987, 31.

¹⁰¹ Tommila 1973, 254-256, 338; Ekman-Salokangas 1979, 247.

luelehtien määrä oli kasvanut liian voimakkaasti (vuosina 1909–1916 niitä oli 17). Näin osasta niistä oli tullut kannattamattomia rasittaen suuresti järjestöjen taloutta ja sitä paitsi ne kilpailivat keskenään kiivaasti levikkialueista. Päätös jäi kuitenkin kuolleeksi kirjaimiksi, koska uusia puoluelehtiä ei enää perustettu ennen vuotta 1918.¹⁰²

Sosialidemokraattisten lehtien levikin kasvun myötä myös ilmoitustulot alkoivat kasvaa. Paitsi erilaisia virallisia kuulutuksia, työpaikka-, avioliitto-, omantunnonavioliitto-, kokous-, huvi- ja kuolinilmoituksia niin varsinkin tupakkatehtaiden, asianajotoimistojen, vakuutusyhtiöiden, pankkien ja kauppa-
liikkeiden mainokset lisääntyivät. Lehtien ulkoasussa tämä näkyi siten, että porvarillisten lehtien mallin mukaan vähintäänkin etusivu varattiin mainoksille, *Työmiehessä* usein myös kakkos- ja kolmossivukin, ja toimitettu aineisto alkoi vasta niiden jälkeen. Suomessa ei kuitenkaan tiettävästi käyty keskustelua porvarillisten yritysten mainonnan eettisyydestä kuten Ruotsissa. Siellä nimittäin keskustelu aiheesta oli viime vuosisadan alussa välillä kiivastakin, kun väiteltiin, voiko sosialistinen lehti olla riippuvainen mainostuloista. Esimerkiksi puolueen puheenjohtaja Hjalmar Branting oli sitä mieltä, että lehdistä ei saisi tulla bisnestä, koska ne oli perustettu valaisemaan työläisiä sosialismin opeista.¹⁰³

3.2 Puoluelehdistön valvonta

Kysymys puolueen ja työväenlehtien suhteesta oli ollut akuutti aivan 1900-luvun alusta lähtien. Valppaan ja Yrjö Mäkelinin päätoimittamien *Työmiehen* ja *Kansan Lehden* ammattiyhdistys-kysymyksestä johtunut riita, jossa olivat vastakkain paitsi kautskylaisuus ja revisionismi niin myös päätoimittajien egot, aiheutti lehtiasian ottamisen esiin vuoden 1901 työväenpuolueen ensimmäisessä puoluekokouksessa Viipurissa. Ratkaisuksi esitettiin, että puolue omistaisi lehdet ja voisi määrätä tärkeistä tehtävistä, kuten päätoimittajan valinnasta ja lehtien suunnan oikomisesta tarvittaessa. Esitys kaatui Valppaan jyrkkään vastustukseen, sillä hänen mukaansa lehtien alistaminen puoluehallinnolle ei sopinut yhteen sananvapauden periaatteen kanssa. Riidat olivat kuitenkin kypsyttäneet mielet ajatukselle puolueen "siveellisen ohjauksen" tarpeellisuudesta. Päätettiin, että puoluekokous hyväksyi lehden ottamisen puoluelehdeksi, samoin hyväksyttiin ponsi lehtien ottamisesta puolueen omistukseen "lähitulevaisuudessa". Näin Viipurin kokous loi suuntaviivoja puoluelehtikäsitteen käytännöllisille sovellutuksille ja valvonnan lisäämisyritysten vastapainoksi jokaisen työväenlehden edustajalle annettiin osallistumis- ja äänioikeus puoluekokouksessa. Forssan kokoukseen mennessä vuonna 1903 lehtiosakkeiden vapaaehtoinen siirtäminen puolueelle oli jonkun verran edistynyt Viipurin kokouksen suositusten mukaisesti. Puolueen sananvallan lisää-

¹⁰² Salmelin 1962, 19-21; Tommila-Keränen 1973, 142.

¹⁰³ *Työmies* (Tm) 1916-1917; Hedenius&al. 1969, 60; Saarela 2006, 32-33, 38.

miseksi vaadittiin kuitenkin lehtiyhtiöiden sääntöjen muuttamista niin, että puolueella ja työväenjärjestöillä olisi mahdollisuus äänestää omistamansa osakeluvun perusteella, mutta yritys torjuttiin jälleen erityisesti *Työmiehen* ja sen julkaisijayhtiön voimin.¹⁰⁴

SDP:n vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi ja puoluelehtien linjan yhdenmukaistamiseksi tehtiin Tampereen ylimääräisessä puoluekokouksessa vuonna 1905 vielä esitys erityisen kontrollikomitean perustamiseksi, mutta siinä nähtiin vaara mielipidediktatuuriin joutumisesta ja asia siirrettiin jatkovalmisteluun.¹⁰⁵

Ajatus lehtien valvonnasta oli tsaristisen repression luoman sensuurin takia tullut suorastaan vihatuksi. Lehdet olivat työväenyhdistysten omistamina taloudellisesti puolueesta riippumattomia eikä puolueella ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia hankkia niitä omikseen. Koska omistajaohjaus ei yrityksistä huolimatta tullut kysymykseen, toinen mahdollisuus oli jättää ideologia lehtien omalle kontolle. Tämä sisälsi kuitenkin vaaran, että mitään yhteistä linjaa ei olisi saavutettu edes suurimmissa kysymyksissä. Silloin tilanne olisi muistuttanut Norjaa, jossa työväenlehdet kehittyivät ilman puolueen vaikutusta eli ne jäivät paikallisten organisaatioiden vastuulle, kun taas Tanskassa puolue oli ottanut lehdet osaksi puolueorganisaatiota ja samaa vaadittiin toisinaan myös Ruotsissa.¹⁰⁶

Kolmas mahdollisuus, kompromissi noiden kahden välillä perustui ideologiseen solidaarisuuteen: lehdistö hyväksyisi vapaaehtoisesti puolueen joht aseman sen päälinjoissa. Tätä ratkaisua helpotti nuorelle proletariaatille tyyppillinen tilanne, jossa samat lahjakkaat johtajat löysivät itsensä toimimassa erilaisissa tehtävissä: lehtimiehenä, lehden hallinnon jäsenenä, järjestöjohtajana, agitaattorina ja myöhemmin myös eduskunnan jäsenenä. Tämä avasi tien kolmanteen tiehen todennäköisimpänä ja käytännössä ainoana mahdollisuutena.¹⁰⁷

Ratkaisevimmat päätökset lehdistön suhteen tehtiin vuoden 1906 Oulun puoluekokouksessa, jossa kysymys kontrollikomiteasta ei tullut enää esiin. Aloite lehdistön suhdetta puolueeseen määrittelevän säännösten aikaansaamisesta tuli nyt toimittajilta itseltään. Ensimmäinen sosialidemokraattisten toimittajien kokous oli pidetty vähän aikaisemmin Turussa, jossa asiaa oli käsitelty perinpohjaisesti. Heidän ehdotuksensa mukaan edelleen ainoastaan puoluekokous voisi hyväksyä lehden puoluelehdeksi, mutta puolueenvaltuusto voisi käyttää oikeutta väliaikaisesti seuraavaan puoluekokoukseen saakka. Mitään ennakkoehtoja hyväksymiselle ei asetettaisi. Myös hyväksymisen peruuttaminen kuuluisi puoluekokoukselle. Puoluelehdellä olisi oikeus lähettää toimittaja puolueenvaltuuston kokoukseen, jossa hänellä olisi puhevalta ja puoluekokoukseen, jossa hänellä olisi myös äänioikeus. Lisäksi päätoimittajaa valittaessa kustantajien olisi kuultava puolueenvaltuuston mielipidettä. Valvonta määrittel-

¹⁰⁴ Salmelin 1962, 17, 32, 79; Wiksten 1968, 34-35.

¹⁰⁵ Wiksten 1968, 36; Salmelin 1969, 79-80.

¹⁰⁶ Hedenius&al. 1969, 61.

¹⁰⁷ Salmelin 1969,74.

tiin väljällä sanonnalla, että kaikissa puoluelehtiä koskevissa asioissa puoluekokouksen lausunnolla tuli olla siveellisesti ratkaiseva merkitys. Kaikki kohdat hyväksyttiin kokouksen päätöksiksi. Myöhemmin (1909) äänioikeus puoluekokouksessa poistettiin, mutta koska päätoimittajat oli lähes poikkeuksetta valittu järjestöjensä puoluekokousedustajiksi, ei se vähentänyt lehtien edustajien vaikutusvaltaa.¹⁰⁸

Puoluekokouksessa vahvistetuissa järjestyssäännöissä pykälä "puoluelehdet ja kirjallisuus" hyväksyttiin niiden asioiden joukkoon, jotka piti käsitellä puoluekokouksissa sääntömääräisinä, mikä korosti merkittävästi lehdistön asemaa, kun keskusteluissa jatkuvasti merkittävemmän aseman saanut suullinen valistustyö, "lentävä agitatio", ei tullut erillisenä kokousohjelmaan.¹⁰⁹

Vuoden 1913 Tampereen puoluekokouksessa luovuttiin virallisestikin yrityksestä saada lehdet puolueen omistukseen. Kokouksessa tyydyttiin siihen, että puolueella katsottiin tarkoitettavan kaikkia puolueen toimintaa edistäviä työväenjärjestöjä ja osuuskuntia eli puolueomistuksen periaatteesta siirryttiin näin vallitsevia omistussuhteita paremmin vastaavaan järjestöomistukseen. Samassa kokouksessa hyväksyttiin myös päätös, että puolueeseen kuulumattomille ei enää saanut myydä lehtien osakkuuksia ja entisetkin piti pyrkiä saamaan heiltä pois. Vuoteen 1916 mennessä järjestöt olivatkin kasvattaneet osuuttaan omistuksesta 51 prosenttiin. Näin Kotkan kokouksen tavoite oli riimaa hipoen saavutettu, mikä antoi nyt myös puolueen piirijärjestöille omistajien edustajana paremman mahdollisuuden lehtien valvontaan. Myös vuosien 1901 ja 1906 periaate, että päätoimittajan valinnassa kustantajan edellytettiin kuuluvan puolueenuevostoa kumottiin vuonna 1913 ja päätettiin, että valinta kuului lehtiyhtiön yleiselle kokoukselle. Vuoden 1917 poikkeusoloissa järjestetyt kaksi puoluekokousta eivät lehdistökysymykseen puuttuneet.¹¹⁰

Näin vähitellen edellä mainitun kolmannen mahdollisuuden, ideologisen solidaarisuuden faktinen toteutuminen puolueen ja lehdistön suhteiden pohjaksi merkitsi Valppaan ja muun lehdistön voittoa puolueomistusta tai lujaa puoluevalvontaa ajavista. Tämä ei kuitenkaan aiheuttanut suuria ristiriitoja, mihin vaikutti tietenkin puolueen ja toimittajien riittävä sekä henkilökohtainen että aatteellinen identtisyys.

Tästä huolimatta *Työmiehen* asema hiersi toisaalta sekä puoluejohdon että maaseudun piirilehtien suunnassa. Sitä oli epävirallisesti totuttu pitämään puolueen pää-äänenkannattajana ja tilausilmoituksissaan lehti itsekin käytti tätä ilmaisua. Silti alusta lähtien, kuten on nähty, lehden kustantajilla oli vahva pyrkimys estää puoluetta saamasta määräysvaltaa lehdessä. Vielä 1910-luvun alussa valitettiin, että puolueella ei ollut *Työmiehen* suhteen mitään sananvaltaa ja ehdotettiin, että puolue vihdoinkin ostaisi lehden osake-enemmistön. Tässä tilanteessa lehden tueksi tuli vahva SDP:n Uudenmaan piirijärjestö, jon-

¹⁰⁸ Raitio 1947, 62; Salmelin 1962, 17-19, 79-80. Vuoden 1906 puoluekokouksessa puolueen johto-organisaatiota uudistettiin: puoluehallinnon tilalle tuli suppeampi puoluetoimikunta ja sen ja puoluekokouksen välille perustettiin puolueenuevosto (Soikkanen 1975, 103).

¹⁰⁹ Eklund 1924, 278; Salmelin 1962, 55; Nygård 1987, 35-36.

¹¹⁰ Salmelin 1962, 62; Nygård 1987, 39; Salokangas 1988, 22.

ka mukaan lehden suunta ei voinut olla puolueen valtuutettujen määräämä. Lehden riippumattomuutta lisäsi myös se, että se tuotti jatkuvasti voittoa. Kun vuoden 1913 puoluekokouksessa ostoaikeista lopullisesti luovuttiin, jäivät puolueen ja *Työmiehen* suhteet ennalleen.¹¹¹

Varhaisen työväenlehdistön syntyä, kehitystä ja rakennetta perinpohjaisesti tutkinut Pentti Salmelin kuvaa sen asemaa vuoden 1913 jälkeen *puoluesidonnaiseksi* lehdistöksi. Tästä tulkinnasta käsin hän toteaa, että *Työmiehen* ja puoluejohdon väliset "suuntaerimielisyydet olivat ratkaisevasti vaikuttamassa siihen, että puolueen johdolla ei ollut ennen vuotta 1918 yhtään sellaista sanomalehteä, jonka olisi voinut sanoa virallisesti edustaneen johdon mielipiteitä."¹¹²

3.3 Puoluelehtien toimittaminen

Alkuvaikeuksista oikeiksi lehdiksi

Useimmissa lehtihistoriallisissa tutkimuksissa on tärkeimpänä tarkastelukohteenä ollut lehden mielipidesisältö ja vain jossain määrin sen riippuvuus taustasidonnaisuuksista, kuten puolueesta ja rahoittajista. Lehden toimitus on nähty ainoastaan mielipiteenmuodostuksen välineeksi ja näin varsinainen käytännön toimitustyö on jäänyt sivuseikaksi. Lehdistötekniikan tunteminen auttaa kuitenkin asettamaan tiedonvälityksen oman aikansa kehyksiin ja siksi on tarpeellista tuntea tekniikan mahdollisuudet ja rajoitukset käsiteltäessä itse informaatiota. Käytännön toimitustyön ymmärtämiseksi on tunnettava myös käyttöön otetut uudet innovaatiot sekä niiden merkitys lehden teossa.¹¹³

Varhaisten työväenlehtien toimittamiseen päti sama kuin niiden perustamiseen: olematon asiantuntemus ja heikko talous oli korvattava aatteellisella palolla. Liikkeelle oli lähdettävä amatöörivoimin toimituksissa, jotka sijaitsivat latomon nurkassa, työväentalon kokoushuoneessa tai päätoimittajan kotona, jossa yksi huone oli erotettu toimittajien käyttöön. Vaihtoehtoisesti toimittajat työskentelivät kotonaan ja veivät kirjoituksensa päätoimittajalle tai suoraan latomoon. Edes sähkövalo ei ollut itsestäänselvyys, esimerkiksi *Kansan Äänen* toimitus sai sähkönsä vasta vuonna 1910 ja *Sosialistin* 1912. Nämä olosuhteet olivat tyypillisiä vielä toisen vaiheen työväenlehdille kuten samoihin aikoihin aloitelleille maalaisliiton lehdille.¹¹⁴

Toimitusten tilaongelma helpottui yleensä samalla, kun ratkaistiin toinen suuri ongelma, nimittäin missä lehti saadaan painettua. 'Irti painavasta porvarista' iskulauseen mukaisesti kaikki suurimmat työväenlehdet halusivat pois riippuvuudesta porvarillisista kirjapainoista perustamalla oman, mistä tosin

¹¹¹ Salmelin 1962, 68, 70-74; Salmelin 1973, 51; Munck 2016, 142.

¹¹² Salmelin 1962, 101; Salmelin 1973, 52.

¹¹³ Salmelin 1968, 94-95; Keränen 1984, 3.

¹¹⁴ Osuuskunta Saimaa 1928, 15; Pohjanmaa 1948, 63-64; Tommila 1973, 249; Ekman-Salokangas 1979, 239-240; Salokangas 1982, 119-120, 158-159.

seurasi usein entistä suurempia taloudellisia vaikeuksia. Tällöin pyydettiin taas tukea järjestöiltä, mutta useimmat saivat kuitenkin kirjapainotoiminnan vähitellen kannattavaksi, jolloin talous koheni. Uudet kirjapainorakennukset oli joko hankittu tai rakennettu sitä silmällä pitäen, että toimitukset saisivat riittävät tilat ja sitä paitsi toimitustyön kannalta oli edullista, että paino sijaitsi samassa rakennuksessa. Vuonna 1917 enää vain *Hämeen Voima* Hämeenlinnassa oli ilman omaa painoa. Lehti joutuikin vaikeuksiin kesän 1917 kirjaltajalakon ja sitä seuranneen työnantajapuolen työsulun takia, kun sitä painanut porvarillinen kirjapaino oli lakon piirissä. Seurauksena oli, että *Työmies* uutisoi 31.7. *Hämeen Voiman* hankkineen oman kirjapainon.¹¹⁵

Oman kirjapainon hankkiminen merkitsi myös mahdollisuutta uuden painoteknologian käyttöön ottoon. Alkuun lehden painaminen tapahtui silinterikoneissa, joista monia käytettiin vielä miesvoimin ja ladonta tapahtui käsin. Käytännössä tämä merkitsi nelisivuista lehteä, jonka formaatti oli paisunut niin suureksi, että se häytti lehden lukua. Painotyön hitaus vähensi myös aineiston aktualisuutta. Lehden painamisessa uusi innovaatio, rotaatiopainokone, joka saattoi painaa 10 000 lehteä tunnissa, tuli käyttöön 1800-luvun lopussa. Tällöin nelisivuisten lehtien tilalle alkoivat tulla pienempiformaattiset 8-sivuiset. Koneiden uusinnalla haettiin siis lisää nopeutta ja lisää sivuja, mutta samalla lehden koko muuttui lukijaystävällisemmäksi. *Työmies* osti *Hufvudstadsbladet*iltä sen vanhan rotaatiokoneen vuonna 1906 ja viipurilainen *Työ* taas osti *Työmiehen* vanhan painokoneen vuonna 1907 lehden muuttuessa kolmipäiväisestä kuusi kertaa viikossa ilmestyväksi.

Rotaatiopainokoneet yleistyivät kuitenkin hyvin hitaasti niiden korkean hinnan vuoksi ja toisaalta harvan lehden levikki oli niin iso, etteikö sitä olisi ehditty painaa hitaammallakin koneella. Käsinladonnan tilalle tulivat vähitellen latomakoneet 1900-luvun alussa. *Työmiehen* jälkeen muissa sosialidemokraattisissa lehdissä uudet paino- ja latomakoneet otettiin käyttöön vähitellen, viimeisissä vasta vuonna 1917 painosten nopeasti kasvaessa.¹¹⁶

Graafisen teollisuuden innovaatioista huolimatta työväenlehtien ulkoasu pysyi perinteisenä: kirjasimena käytettiin suomalaisen sanomalehdistön alkuperäiskirjainlajia eli koukeroista ja koristeellista fraktuuraa. Siirtymisestä modernimpaan antiikvaan oli keskusteltu jo pitkään ja vedottu muun muassa Ruotsin esimerkkiin. Fraktuuran suosio selittyi kuitenkin paitsi latojien fraktuuraa suosivalla palkkajärjestelmällä niin ennen kaikkea lukijoiden konservatiivisuudella. Suomenkielinen kansa oli nimittäin oppinut lukemaan aapisista, Raamatusta ja virsikirjoista vain fraktuuratekstiä eikä pitänyt "latinalaisesta tekstistä" eli selkeälinjaisemmasta antiikvasta. *Päivälehti* oli yrittänyt siirtymistä siihen vuonna 1898, mutta joutunut palaamaan fraktuuraan lukijoiden tyytymättömyyden takia. Lopulta *Uusi Suometar* siirtyi ensimmäisenä kokonaan antiikvaan syksyllä 1912. Muissakin, mukaanlukien työväenlehdet, sillä painettiin jo pääosa ilmoituksista ja mainoksista. Kuvat,

¹¹⁵ Sorretun Voima 1909, 36; Tm 31.7.1917; Nygård 1987, 26-30, 103; Saarela 2006, 29-30.

¹¹⁶ Kertomus Viipurin Työväen 1925, 14; Salmelin 1967, 39; Tommila 1973, 336; Keränen 1984, 49; Nygård 1987, 104-106.

piirroksia lukuun ottamatta, olivat sanomalehdistössä vielä harvinaisia, mutta 1910-luvulta lähtien niiden määrä lisääntyi kuvalaattojen saatavuuden parannuttua. Esimerkiksi *Työmies* julkaisi vuonna 1917 kuvia Venäjän valankumouksen ja vapun juhlinnasta. Vakituinen piirtäjä lehteen palkattiin kuitenkin vasta keväällä 1917.¹¹⁷

Työväenlehtiyhtiöistä tuli myös merkittäviä työnantajia. Esimerkiksi turkulaisen *Sosialistin* kirjapaino-osuuskunta työllisti vuonna 1909 yhteensä 75 henkeä, mutta vuonna 1917 jo 106, joista pääosa oli kirjapainotyöntekijöitä ja lehdenjakajia (noin 1/3 kumpiakin), kun toimittajia oli vain kolmesta viiteen.¹¹⁸

Varsinaisesta toimitustyöstä on säilynyt yllättävän vähän kirjallista aika-laistietoa, kun ottaa huomioon sanomalehtityön luonteen. Jo aikaisemmin on mainittu osaselitykseksi se, että vuoden 1918 jälkiselvittelyjen pelossa hävitettiin paljon myöhemmälle tutkimukselle hyödyllistä aineistoa tai se on jostain muusta syystä kadonnut.¹¹⁹ Ehkä kirjoitustyötä tekevillä ei ollut niin suurta mielenkiintoa kertoa lukijoille arkipäiväisestä työstä, jossa ei kovin usein suinkaan syöksytty tapahtumapaikalle juttua tekemään. Utishankinnassa toimittajan tärkeimmät työvälineet olivat nimittäin saksit ja liimapullo pensseleinen, kynä ja paperia ja lisäksi pinkka koti- ja ulkomaisia lehtiä, joista saksittiin kiinnostavat kirjoitukset. 1900-luvun alkupuolella uutisten leikkaaminen ja liimaaminen ei kuitenkaan johtunut toimittajien laiskuudesta uutishankinnassa, vaan se oli yleinen tapa, kun muita tiedon väyliä ei ollut. Kirjoitusten kopioiminen toisista lehdistä lähdeksi mainitsematta oli tavallista varsinkin maaseutulehdissä (joilla tarkoitettiin yleensä kaikkia Helsingin ulkopuolella ilmestyviä lehtiä), mutta jos toimittajalla oli aikaa, hän saattoi kirjoittaa jutun uusiksi. Niinpä SDP:n vuoden 1909 puoluekokouksessa *Kansan Lehden* päätoimittaja Kaapo Murros arvosteli muita puolueen lehtiä siitä, että ne kopioivat *Työmiehen* juttuja täysin muuttamattomina tai toisinaan uudelleen kirjoitettuna ja silloinkin kirjoitusvirheillä pilattuna.¹²⁰

Edellä kerrotun kanssa yhdenmukaista kuvaa toimitustyöstä antavat kaksi vuoden 1910 tietämällä pienehköissä maaseudun lehdissä työskennellyttä toimittajaa. Toisen työpaikassa sankan tupakansavun leijaillessa toimituksen kahdessa huoneessa päätoimittajan vieressä istuva toimitussihteeri "käyttää saksia niin taitavasti, että kaikkein keisarillisin hoviräätälikin sitä kadehtisi ja liimapensseli heiluu hänen kädessään nopeammin kuin nuoren varsan häntä."¹²¹

Toinen kertoo tapauksesta, jossa latomosta oli soitettu toimitukseen jo kahdesti ja kiirehditty artikkeleita, mutta aamupostista ei ollut tullut mitään leikattavaa. Utistotoimittaja oli pahalla päällä, koska moneen päivään ei ollut tapahtunut murhia, rosvouksia eikä tulipaloja pienemmistä onnettomuuksista puhumattakaan. Lopulta koko toimitus päätoimittajaa myöden kokoontui

¹¹⁷ *Työmies* 2.5.1917; Gardberg 1973, 464-465; Keränen 1984, 50; Nygård 1987, 97-98.

¹¹⁸ Jokela 1998, 101.

¹¹⁹ Salmelin 1967, 17.

¹²⁰ Salmelin 1962, 69; Salmelin 1968, 95; Keränen 1984, 55, 108.

¹²¹ Vasama 1910, 80; Palmgren 1994, 39,43.

odottamaan päiväpostia, viimeistä pelastusta hädässä, mutta sekin osoittautui turhaksi toivoksi. Juuri kriittisellä hetkellä soi puhelin ja saadaan tieto suuressa ryöstöstä, jonka tapahtumapaikalle uutistoimittaja säntää. Soittoja poliisille ja muille tahoille, näin hankittujen ja toimittajan tuomien tietojen seulontaa, käsikirjoitus valmistuu, se juoksutetaan painoon ja jälleen saadaan lehti ajoissa lukijoille. Suurinta iloa toimituksessa aiheuttaa kuitenkin se, että naapurilehti ei ole saanut asiasta vielä vihiä.¹²²

Olkoonkin, että kertomukset ovat karrikoituja, ne antavat kuvan siitä, minkälaisissa oloissa ja millä metodeilla myös työväenlehtiä toimitettiin, ainakin Helsingin ulkopuolella. Aikaisemmin uutishankinta piirilehtien levikki-alueella oli perustunut paikallisiin avustaja-kirjeenvaihtajiin ja maaseutukirjeisiin. Nyt uusi tekninen apuväline puhelin oli vähitellen syrjäyttämässä ne siten kun poliisin ja palolaitoksen lisäksi myös hallintovirastot olivat sellaisen hankkineet. Kun puhelinverkko ulottui myös maaseudulle, voitiin muilta paikkakunnilta saada tuoreita uutisia, jotka taas olivat tärkeitä levikin kannalta.¹²³

Yleensä ottaen maaseutukirjeiden käyttö ja merkitys olivat 1900-luvun alkupuolella vanhoissa lehdissä muutenkin vähenemässä. Uudet lehtiryhmät, työväen ja maalaisliiton, suosivat niitä edelleen, vaikka niiden painokuntoon saattaminen työllistikin toimittajia joskus kohtuuttomasti. Työväenlehdissä erityisesti pidettiin tärkeänä lukijoitten kirjeiden runsautta, koska lukijan tuli olla toimittaja ja lehden yhteinen tuote.¹²⁴

Myös työväenlehdet alkoivat talouden salliessa palkata eri paikkakunnille ja eduskuntaan vakituisia kirjeenvaihtajia. *Työmies* palkkasi erityiset uutisten hankkijat Turkuun, Tampereelle ja Viipuriin. Viipurilainen *Työ* palkkasi Terijoelle vuonna 1913 vakituisen kirjeenvaihtajan, jonka tehtävänä oli välittää puhelimitse venäläisten aamulehtien tärkeimmät uutiset lehdelle ja keväällä 1917 lehti perusti oman toimituksen Pietariin. Jos uutisia vastaanottava toimittaja ei osannut pikakirjoitusta, voitiin turvautua parlografiin eli sanelukoneeseen, joita alettiin hankkia lehtiin 1910-luvun alussa ja ainakin *Työmiehellä*, *Kansan Lehdellä*, *Sosialistilla*, *Sosialidemokraatilla*, *Rajavahdilla* ja *Eteenpäinlehdellä* tiedetään olleen sellainen.¹²⁵

Kun *Työmiehen* päätoimittaja Valpas ehdotti kirjoituskoneen hankkimista toimitukseen vuonna 1912, sitä ei liian kalliina hankintana hyväksytty, vaikka lehden painos oli jo noin 26 000 kappaletta. Vuoteen 1917 mennessä lähes kaikissa työväenlehdissäkin oli jo kirjoituskone käytössä, mutta yhdellä koneella ei ihmeitä saatu aikaan, joten suurin osa toimittajien käsikirjoituksista, kir-

¹²² Vasama 1910, 86-89.

¹²³ Puhelin *Työmiehelle* 1900, *Sosialistille* 1906, *Sorretun Voimalle* 1907; Keränen 1984, 56-57.

¹²⁴ Salmelin 1967, 269; Tommila 1979, 12-13.

¹²⁵ *Sorretun Voima* 1909, 56; *Työ* 24.4.1917; *Kertomus Viipurin* 1925, 17; *Eteenpäin* 1930, 30; *Pohjanmaa* 1948, 69; *Nummi* 1970, 41; *Ekman-Salokangas* 1979, 242; *Keränen* 1984, 57, 62; *SLH* 1988 6, 251.

jeenvaihtajien teksteistä ja lukijoiden kirjeistä lähetettiin latomoon edelleen käsin kirjoitettuna hidastaen latojien harmiksi heidän työtään.¹²⁶

Päivän lehden sisällön valmistuttua lehden ulkoasua ei kuitenkaan päättänyt toimitussihteeri vaan kirjapainossa faktori tai taittaja ja toimituksella oli siihen vähän sanottavaa. Siksi usein omituiselta näyttävä osastojen järjestys lehdessä ei ollut toimituksen tahto, vaan johtui vanhasta käytännöstä tai ennen vuoden 1917 maaliskuuta sensuurista.¹²⁷

Toimittajat

Yleensä lehdet toimitettiin hyvin päätoimittajavaltaisesti eikä useimmille toimituksille laadittu ohjesääntöä, vaan toimituksen työskentely muotoutui itseltään kulloistenkin tarpeiden mukaan. PERTTI HEMÁNUS kuvaa 1900-luvun alkupuolta lehdissä ideologis-poliittisten vaikutuspyrkimysten voimakkaimmaksi ajaksi, johon liittyi journalistisen personoitumisen tai individualismin huippuvaihe. Kun lehdet olivat pääsääntöisesti suhteellisen pieniä, niin poliittisesti aktiivi päätoimittaja saattoi sävyttää lehensä sisältöä voimakkaasti ja tämä persoonallinen sävytyks saattoi levitä koskemaan muutakin toimitusta.¹²⁸ Sosialidemokraattisissa lehdissä tämä kuvaus sopii erityisen hyvin sellaisiin vahvoihin vaikuttajiin kuin Edvard Valpas, Yrjö Mäkelin ja Taavi Tainio.

Vaikka päätoimittajalla olisi ollutkin vahva asema lehdessään, niin varsinkin maaseutulehtiä, niin porvarillisia kuin työväenlehtiä, toimitettiin vuosikymmeniä kollektiivisesti. Päätoimittaja kantoi juridisen vastuun keskittyen lähinnä pääkirjoitusten ja pakinoiden kirjoittamiseen, mutta joutui osallistumaan myös muuhun toimitustyöhön ja toimi ylimpänä työnjohtajana. Toimitussihteerin vakansseja alettiin perustaa lehtiin sitä mukaa kuin niihin alkoi muodostua enemmän kuin yhden hengen toimituskuntia, maaseutulehdissä 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä. Toimittajamäärän kasvaessa toimitussihteeri oli suuremmissa lehdissä toimituksen työnjohtaja, pienemmissä koko toimituksen keskeisin henkilö, joka vastasi toimituksessa kaikista työvaiheista: hän antoi toimittajille tai avustajille tehtävät ja vastaanotti valmiit jutut käsiteltäväkseen ja otsikoitavakseen, toisin sanoen oli käytännössä se, joka päätti, mitä lehteen laitettiin ja mitä ei. Sen lisäksi hän oli päätoimittajan sijainen, piti yhteyttä kirjeenvaihtajiin, kävi läpi toimituksen postin, käsittelee ulkomaan uutiset, kirjoitti pakinoita ja toisinaan myös uutisia ja johti usein iltaisin myös latomon työskentelyä. Työn vaativuudesta johtuen tehtävään valittiin yleensä kokenein toimittaja ja usein toimitussihteerin tehtävää kierrätettiin. Kun *Työmies* siirtyi vuonna 1916 kuudesta seitsemänpäiväiseksi lehdeksi, se alkoi käyttää kahta toimitussihteeriä.¹²⁹

Lehtimiesten rekrytointi työväenlehtiin oli varsinkin niiden alkutaipaleella vaikeaa ja suorastaan sattumanvaraista, koska toimittajan työhön

¹²⁶ Pohjanmaa 1948, 69; Keränen 1984, 58.

¹²⁷ Salmelin 1968, 96-97.

¹²⁸ Hemánus 1979, 55-56; Keränen 1984, 111.

¹²⁹ Räisänen 1945, 30; Tommila-Raitio 1976, 88, 96; Wiksten 1977, 33; Keränen 1984, 117; Railo 2011, 111.

enemminkin ajauduttiin kuin pyrittiin. Työhön valikoitui useimmiten eri aloilla ammattitaitonsa hankkineita työläisiä ilman korkeampaa koulutusta ja kokemusta lehtityöstä, jota kompensoi kuitenkin aatteellinen innostus ja järjestötyöstä saadut meriitit. Tunnetuimpia esimerkkejä olivat Eetu Salin ja Yrjö Mäkelin, jotka kumpikin olivat tulleet lehtimieheksi suutarin pöydän takaa. Porvarillisissa lehdissä heidän toimittamiaan julkaisuja pilkattiinkin suutarien ja kraatarien kyhäelmiksi. Korkeampaa koulutusta saaneiden houkuttelu toimittajaksi ei olisi ollutkaan helppoa, koska "työväenlehden toimittajaa yleensäkin pidettiin pirua pahempana," kuten *Länsi-Suomen Työmiehen* ensimmäinen vastaava toimittaja myöhemmin muisteli.¹³⁰

Siksi toimittajien rekrytoinnissa valittiin toinen linja: akateemisesti koulutetun sijasta ainakin päätoimittaja piti valita omasta piiristä, jolloin voitiin luottaa lehden linjaan. Muurari Valppaan, joka tosin oli käynyt seitsemän luokkaa oppikoulua ja hankkinut itseopiskelulla tietoa ja kielitaitoa, valinta *Työmiehen* päätoimittajaksi vuonna 1900 merkitsi periaatteellista kannanottoa: koulutusta tärkeämpänä pidettiin sitä, että hän oli kasvanut radikaalistuvan työväenliikkeen mukana. Omista riveistä nousseiden proletaaritoimittajien lähtökohdan ongelmana kuitenkin oli, että heiltä puuttuivat käytännöllisesti katsoen kokonaan kontaktit yhteiskunnan johtaviin piireihin ja että heidän sosiaalinen kenttensä oli suppea. Toisaalta he työväenliikkeen murrosvaiheessa saavuttivat siinä paikan, jota liikkeen ulkopuolelta tullee olisi ollut lähes mahdoton saavuttaa: määrätynlaisen johtoaseman.¹³¹

Tämä ulkopuolisuuden ongelma helpottui ainakin jossain määrin sen jälkeen, kun sosialidemokraattisen puoleen kannatuksen kasvun myötä useat toimittajat tulivat valituksi puolueen keskeisiin luottamustehtäviin ja jopa eduskuntaan. Silti mahdottomuus päästä sisälle vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän ytimiin säilyi edelleen, kun puolue oli suljettu pois sekä paikallisen että keskeisen valtiollisen vallan käytöstä ennen vuotta 1917.

Proletaarilinja hallitsi joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta vielä sosialidemokraattisten lehtien perustamisen toisen vaiheenkin toimittajia, joilla itseoppineisuus oli näkyvin piirre. Suurin pula koulutetuista toimittajista oli juuri työväenlehdillä, sillä monet yliopisto-opiskelijat, jotka velkojensa takia joutuivat tekemään tilapäistöitä, eivät halunneet ottaa riskiä ryhtymällä sosialistien lehden avustajaksi. Yhä useammin niihin kuitenkin palkattiin ylioppilaita tai seminaarin keskeyttäneitä nuoria miehiä, jotka olivat riittävästi kallellaan työväenliikkeeseen päin. Poikkeus oli *Työmies*, jolla vuoden 1905 jälkeen ei ollut enää vaikeuksia saada työhön akateemisesti koulutettuja, kielitaitoisia toimittajia, joilla monella oli sitä paitsi jo kokemusta toimitustyöstä porvarillisissa lehdissä. Kaikista lehtimiehistä työväenlehtien toimittajien osuus kasvoi vuoden 1905 8 prosentista 22.2 prosenttiin vuonna 1917.¹³²

¹³⁰ Salmelin 1967, 201-203.

¹³¹ Salmelin 1967, 200-203, 205; Wiksten 1968, 23, 27-28.

¹³² Sorretun Voima 1909, 55; Kansan Lehti 1924, 25; Viipurin Työväen 1930, 10; Raitio 1947, 23, 45; Tommila 1973, 326, 332; Nygård 1987, 114-115, taulukko 23, 115.

Minimivaatimus puoluelehden toimittajalle oli sosialidemokraattisen puolueen jäsenyys. Sen katsottiin paikkaavan mainiosti ammattitaidon puutteet. Kun Emil Lehén, joka oli myöhemmin lappeenrantalaisen *Kansan Äänen* viimeinen päätoimittaja vuosina 1917–1918, tuli ilman aiempaa työkokemusta valituksi viipurilaisen *Työn* ensimmäiseksi toimittajaksi vuonna 1905, hän pyysi lehden hallinnolta lähempiä ohjeita tehtäviensä suorittamiseen. Vastauksessa hänelle suositeltiin tutustumista puolueen ohjelmaan ja sanottiin, että siinä on riittävästi ohjetta.¹³³

Toimittajien sitoutumista lehteensä lisättiin hyväksymällä vuoden 1906 puoluekokouksessa merkittävä periaatepäätös, jonka mukaan sosialidemokraattisen puolueen jäsenillä ei ollut oikeutta mennä porvarillisen lehden toimittajaksi, rangaistusuhkana oli puolueesta erottaminen. Vastalauseista huolimatta – vedottiin sananvapauteen ja pieniin palkkoihin – Kotkan puoluekokous vuonna 1909 päinvastoin vahvasti päätöstä kieltämällä myös avustajana toimimisen porvarillisissa lehdissä. Näin sosialidemokraattinen toimittaja oli varsin kiinteästi rinnastettu puoluevirikailijaan kaikkine oikeuksineen ja tiukoine velvollisuuksineen. Päätökset korostivat työväenlehtien itsenäistä luonnetta suhteessa porvaristoon ja olivat yhdensuuntaisia puolueen omaksuman luokkataistelulinjan kanssa ja määrittivät osaltaan puoluelehtikäsitettä aina vuoteen 1917 saakka.¹³⁴

Vuoteen 1917 mennessä toimittajan työ oli vielä melko differentoitumaton, joten työväenlehdissä luokkatietoisuuden lisäksi korostui traditio eli sanomalehtimiehet kokivat ammattitaidoksi perinteen jatkamisen sellaisenaan. Tästä oli kysymys, kun lakitieteen opiskelija Eero Haapalainen tuli *Työmiehestä Työn* toimittajaksi vuonna 1907 ja toi lehden toimitustapoihin ne periaatteet ja tekniset tavat, jotka tekivät lehdestä oikean lehden. Toimittajien oli oltava yleismiehiä, jotka kirjoittivat mistä tahansa lehteä kiinnostavasta asiasta, leikkasivat ja liimasivat uutisia muista lehdistä, stilisoivat maalaiskirjeet julkaisukuntoon ja hoitivat sen lisäksi usein oikoluvun, konttorityöt, ilmoitusten ja tilausten vastaanoton ja tarvittaessa kaikki muutkin tehtävät lehdessä.¹³⁵

Pienempien lehtien toimittamisen kollektiivisesta luonteesta johtuen oli mahdollista, että avustajat saattoivat suuremmista hankaluuksista tulla ja mennä. Sen sijaan paljon suurempi ongelma oli vakituisten toimittajien poissaolo, johon oli kaksi pääsyytä. Jyväskyläläisen *Sorretun Voiman* historiikki vuodelta 1909 toteaa lakonisesti: "Lehden väliaikaisina toimittajina vakinaisten istuessa linnassa tai eduskunnassa ovat olleet..." Lehtimiehille avautui mahdollisuuksia uralla etenemiseen ja tärkein saavutettavissa oleva tehtävä oli kansanedustajuus. Vuoden 1907 eduskuntavaaleissa sosialidemokraattien saavuttamista 80 paikasta 25 oli mennyt puoluelehtien toimittajille. Niinpä vuoden 1909 puoluekokoukselle tehtiin esitys, että toimittajille lausuttaisiin toivomus kieltäytyä kansanedustajaehdokkuudesta, koska heillä oli erinomai-

¹³³ Kertomus Viipurin Työväen 1925, 10; Railo 2011, 103. Lehén teloitettiin toukokuussa 1918.

¹³⁴ Wiksten 1968, 37; Munck 2016, 140-141.

¹³⁵ Kertomus Viipurin 1925, 10; Viipurin Työväen 1930, 45; Salmelin 1968, 96; Kinnunen 1982, 200-201.

nen tilaisuus agiteerata itsensä eduskuntaan. Tämän seurauksena toimitustyö oli kärsinyt, kun oli pitänyt palkata sijaistoimittajia. Vaikka väitteessä olikin perää, ehdotusta ei hyväksytty, sillä toisaalta kansanedustajuus lisäsi toimittajien poliittista asiantuntemusta. Esimerkiksi edellä mainitun *Sorretun Voiman* molemmat toimittajat valittiin eduskuntaan vuoden 1908 vaaleissa ja toinen näistä, vuosina 1911–1918 lehden päätoimittajana toiminut Onni Tuomi oli yhtäjaksoisesti kansanedustajana aina vuoteen 1918. Kun vielä vuonna 1911 sekä vakinainen että Tuomen sijaiseksi palkattu toimittaja joutuivat yhtä aikaa vankilaan majesteettirikoksesta¹³⁶ ja kunnianloukkauksesta, toimitettiin lehteä pitkiä aikoja enemmän tai vähemmän tilapäisvoimin.¹³⁷

Kotkalaisen *Eteenpäin*-lehden toimitusongelmat taas kärjistyivät syksyllä 1917, kun päätoimittaja Otto Vilmi siirtyi takaisin *Työmieheen*. Hänen tilalleen esitettiin August Vesaa "ehdolla, että hän ryyppäämisen suhteen noudattaa suurempaa varovaisuutta kuin tähän asti." Lopulta päätoimittajaksi valittiin kuitenkin punakaartin tuleva ylipäällikkö Ali Aaltonen, jonka lehtimiesura oli alkanut jo kymmenisen vuotta aikaisemmin. Samoihin aikoihin päätoimittaja Vilmin kanssa myös lehden toimitussihteeri siirtyi muihin tehtäviin, joten Vesa valittiin hänen tilalleen. Valinnat eivät olleet onnistuneita, sillä Aaltonen matkusti Helsinkiin ensin SAJ:n valtuuston ja sitten SDP:n puoluekokoukseen lähettämättä lehdelleen ainuttakaan uutista kummastakaan. Joulukuun alussa hallinto erottikin hänet, mutta tällä aikaa Vesa oli alkanut jälleen juopotella, joten hänetkin erotettiin. Päävastuu lehden toimittamisesta jäikin naispuoliselle toimitusapulaiselle. Lopulta päätoimittajaksi palkattiin opettaja Y. K. Laine, joka kuitenkin pian erotettiin, koska hallinto ei ollut tyytyväinen hänen tulkintaansa sosialismista. Näin vuoden 1918 alussa vastuu lehdestä jäi Vesalle, joka saikin sitten toukokuussa 1918 hengellään maksaa asemastaan.¹³⁸

Sosialidemokraattinen puoluelehti tarjosi työn ja toimeentulon monille työväenliikkeen toimihenkilöille ja lehtityössä kouliinnuttiin myös muuhun poliittiseen toimintaan. Työväestön silmissä lehtimiehen työ oli hyvin palkattua ja liikkeen piirissä hänen asemansa melko arvostettu. Toimittaja itse saattoi olla kyllä eri mieltä, kuten *Kansan Lehden* entinen toimittaja purkaessaan sarkastisesti, tosin nimimerkin suojissa, tuntojaan vuonna 1914. Hänen mielestään paljon pahempia työväenlehden sanomalehtimiesten arvostelijoita kuin porvarilliset lehdet ovat lukijat, joiden mielestä mikään maailmassa ei ole helpompaa kuin työväenlehden toimittaminen. Toimittajat saavat syyn niskoilleen, jos lehti myöhästyy latomossa tapahtunen häiriön takia. Jos sitten lehti astuu jonkun työväenjohtajan varpaille, haukutaan sitä skandaalinhaluiseksi ja jos se ei sitä tee, pilkataan toimittajia pelkureiksi. Tai jos sitten lehti kirjoittaa jonkun porvarin rumasta teosta ja saa sakkoa, haukutaan varomattomuudesta ja jos taas ei kirjoita oikeudenkäynnin pelossa, haukutaan toimittajia herrojen käytyreiksi ja kysellään, paljonko heille siitä maksettiin. Tai jos taas lehdessä on joskus jotain kevyempää luettavaa, sanotaan, ettei sellaista pilalehteä viitsi

¹³⁶ Katso kappale 3.4 Sensuuri ja levikki.

¹³⁷ *Sorretun Voima* 1909, 55; 25-vuotistaipaleelta, 1931, 26-27; Salmelin 1962, 86.

¹³⁸ Honka-Hallila 1995, 27-28.

kukaan lukea ja jos lehti on täynnä arvokkaita asia-artikkeleita, kysellään, luuleeko toimitus jonkun lukevan noin kuivaa lehteä. Tai jos on erehdyksessä kirjapainossa jätetty muuttamatta päivämäärä lehden etusivulta, niin nauretaan, etteivät ne toimittajat tiedä edes, mikä päivä on. Asiaa ei auta se, ovatko toimittajat maistereita tai paljaita työmiehiä, lehti on yhtä kaikki huono.¹³⁹

Vaikka työväenliikkeen piirissä omien lehtien toimittajia pidettiin intelligentsiana, sitä he eivät ajan porvarillisen sivistyneistökäsityksen mukaan olleet. Se ei johtunut vain akateemisen koulutuksen puutteesta, vaan jo pelkästään heidän ammatinsa sosialidemokraattisen lehden toimittajina ja itseoppineina nousukkaina sulki heidät kategorisesti sivistyneistön ulkopuolelle. Harvoilla yliopistokoulutuksen saaneilla toimittajilla oli yleensä vaatimaton sukutausta, mutta pahinta oli, että he olivat kompromettoineet itsensä omaksumalla sosialismin aatteen, joka saarnasi vallitsevan porvarillisen järjestelmän romuttamista ja sivistyneistön mielestä myös luokkavihaa ja anarkiaa ja joka merkitsi veljeilyä alempien luokkien kanssa. Tästä huolimatta oleellisinta oli, että toimittajan professio nosti puolueen johtoon kouliintuneita ja päteviä johtajia, joilla oli riittävästi ymmärrystä yhteiskunnan toiminnasta ja näkemystä politiikan tekoon.

3.4 Sensuuri ja levikki

Paino-olojen kontrollia 1907–1917

Maailmansodan alkaminen toi muutoksia lehdistön toimintaan. Vuodesta 1908 tiukasti toiminut sensuuri kiristyi entisestään sotasensuuriksi. Seuraukset näkyivät pian, pahimmillaan lehtien lakkautuksina. Sosialidemokraattisista lehdistä lakkautettiin jo syksyllä 1914 oululainen *Kansan Tahto*, sortavalalainen *Rajavahti* ja kuopiolainen *Savon Työmies*. *Kansan Tahdon* päätoimittaja Yrjö Mäkelin oli pitkästä toimittajakokemuksestaan huolimatta varomattomasti kirjoittanut myönteisesti vihollismaa Saksasta. Lehden tilalle saatiin perustettua keväällä 1915 *Oulun Sanomat*, joka otti vanhan nimensä käyttöön jälleen maaliskuussa 1917.¹⁴⁰

Rajavahtin ja *Savon Työmiehen* lakkautuksen syy oli sotaa vastustavan pääkirjoituksen julkaiseminen. Puolen vuoden kuluttua hallinnot onnistuivat saamaan julkaisuluvat uusille lehdille ja *Rajavahti* alkoi ilmestyä nimellä *Päivän Tiedot* ja *Savon Työmies* *Sanantuoja*na. Uudet neutraalit nimet auttoivat julkaisuasiaa kaikissa tapauksissa. *Sanantuoja* palasi vanhaan nimeensä maaliskuussa 1917, mutta *Päivän Tiedot* otti vasta vuoden 1918 alusta käyttöön nimen *Kansa*.¹⁴¹

¹³⁹ Kansan Lehti 1924, 78-79.

¹⁴⁰ Heikkilä 1993, 322-323; Saarela 2006, 82-83.

¹⁴¹ Vuoristo 1975, 37-38; Kinnunen 1982, 281.

Sensuuri oli erityisen kova toimittajien kouluttaja. Paino-olojen kontrollin painopiste kohdistui jo vuodesta 1907 sosialidemokraattisen puolueen lehdistöön, koska se jyrkimmin arvosteli järjestelmää ja keisaria. On vaikea sanoa, kuinka paljon asiaan vaikuttivat toimittajien ammattitaidottomuus tai kyvyttömyys ilmaista asioita hienovaraisemmin tai kuinka toimitukset ajattelivat asian tulevan ymmärretyksi lukijoiden keskuudessa. Voi tietysti väittää, että mukana saattoi olla myös taktiikkaa eli haettiin syytettä marttyyriin kruunun saamiseksi, mutta seuraukset eivät ainakaan epäilyksettä tue väitettä.

Tavallisimmin painokanne tuli majesteettirikoksesta, jonka nimikkeen alle mahtui kirjava määrä erilaisia sensuurin mielestä keisaria tai järjestelmää loukkaavia kirjoituksia. Monet toimittajat saivat tuomion jumalanpilkasta. Näistä molemmista rangaistukset vaihtelivat 3–8 kuukauteen vankeutta. Tunnetuin linnakävijä oli Taavi Tainio, alun perin varastokirjanpitäjä, joka oli ollut pitkään *Sosialistin* päätoimittaja ja siirtyi vuoden 1917 kesällä *Savon Työmieheen* samaan tehtävään. Hänet tuomittiin neljä kertaa vankeuteen sekä majesteettirikoksista että jumalanpilkasta, mutta yhtä monta kertaa hänet toisaalta valittiin eduskuntaan. Kovimmat tuomiot tulivat kuitenkin *Työ*-lehden Santeri Jacobssonille ja *Hämeen Voiman* Heikki Välisalmelle. Heidät karkotettiin Siperiaan vuosina 1910 ja 1914 ja he vapautuivat vasta 1917. Jacobssonin tuomion taustalla oli myös epäily kumouksellisesta toiminnasta juutalaisten hyväksi. Yhteensä vankeuteen tuomittiin Tainion lisäksi vuosina 1907–1917 ainakin 20 muuta sosialidemokraattisen lehden toimittajaa, osa pariinkin kertaan. Joukossa olivat muun muassa myöhemmin kansanvaltuuskunnan puheenjohtajana toiminut Kullervo Manner ja Vera Ostroumow, ainoa pitkään työväenlehdissä toiminut naislehtimies.¹⁴²

Majesteettirikostuomioiden lisäksi lehdet olivat jatkuvasti oikeudessa vastaamassa myös muihin syytteisiin. Pieni lappeenrantalainen *Kansan Ääni* sai vuosina 1909–1913 peräti 22 painokannetta, saman verran kuin *Työmies*. *Kansan Äänen* jutuista suurin osa oli kunnianloukkaussyytteitä: kun esimerkiksi joku paikallinen yhdistys lupasi arpajaisvoitoksi virkeän tamman, niin lehti epäili voittajan saaneen laihan ruunan joutuen tietenkin vastaamaan väitteestään raastupaan. Pahimmillaan tilanne oli, kun lehden päätoimittaja ja vastaava toimittaja istuivat yhtä aikaa vankilassa. Ensin mainittu oli tuomittu majesteettirikoksesta ja toinen, kun oli samalla lehden taloudenhoitaja, toimittajien maksamattomista sakoista ja kunnianloukkauksesta. Vuosina 1908–1911 *Kansan Äänen* toimittajat olivat vankeudessa yhteensä 475 päivää. Kun lehdelle kalliiksi tulevia painokanteita satoi jatkuvasti, ei ollut ihme, että lehden hallinto antoi muistutuksen toimitukselle velvoittaen sen "kiinnittämään enemmän huomiota kirjoitusten kasvattavaan sävyyn, eikä poikamaiseen sanakiistaan."¹⁴³

Sensuurin aiheuttamat ongelmat saivatkin työväenlehdet luomaan "linnatoimittajajärjestelmän." Kun oli aina olemassa vaara, että päätoimittaja jou-

¹⁴² Raitio 1947, 57-59; Tommila 1973, 326; Backman 1975, 187-188; Wiksten 1977, 9; Kinnunen 1982, 328; Jokela 1998, 101.

¹⁴³ Ok Saimaa 1928, 10-11, 15-16; Nygård 1987, 95.

tuisi telkien taakse, alettiin lain vaatimaksi vastaavaksi päätoimittajaksi valita toimituksen ulkopuolelta joku lehden hallintoon kuuluva, jolle luvattiin mak-
saa palkka ja korvauksia vankeustuomion ajalta. Sosialidemokraattisten leh-
timiesten järjestäytymisen alkamiseen vuonna 1906 olikin yhtenä tärkeänä
syyinä erimielisyydet lehtien hallinnon kanssa siitä, kuka maksaa sakot ja van-
keusajan palkan, kun tuomiot kohdistuivat kuitenkin useimmiten pää- ja mui-
hin toimittajiin. Organisoituminen johti Suomen Sosialidemokraattisen Sano-
malehtimiesliiton perustamiseen vuonna 1907 jäsenmäärän ollessa n. 50. Sen
tärkein tavoite oli yhtenäisen palkkatariffin aikaansaaminen kaikissa työväen-
lehdissä, mikä onnistuikin vuonna 1909.¹⁴⁴

Lakkautuksista huolimatta sosialidemokraattiset lehdet ja niiden toimit-
tajat selvisivät sotavuosina aikaisempaan verrattuna suhteellisen vähäisillä
rangaistuksilla, koska heti sodan alettua *Työmies* ja puoluetoimikunta olivat
varoittaneet, että viranomaisille ei saanut antaa pienintäkään tilaisuutta "ku-
ristaa" työväenlehtiä.¹⁴⁵

Levikki

Levikillä ymmärretään lehtinumeron myytyjen kappaleiden määrää, joka
enemmän tai vähemmän luotettavasti saadaan selville lehden painosmäärästä.
Varsinkin 1900-luvun alkupuolella lehdet saattoivat kilpailumielessä suuren-
nella painoslukujaan, pyöristivät niitä täysiin tuhansiin tai painoivat mainos-
mielessä erityisen suuria painoksia, joiden luvut sitten ilmoitettiin ikäänkuin
vakituisina levikkilukuina. Todellinen lukijakunnan laajuus on tietysti paljon
suurempi kuin lehden tilaajakunta. Työväenlehtiäkin lukivat useat perheen
jäsenet, niitä oli luettavissa kirjastoissa ja työväentaloilla ja oli olemassa myös
tilaajayhtiöitä, jolloin usea halukas tilasi yhdessä lehteä sen suhteellisen kal-
leuden takia eli lukijakunnan suuruutta ei voi ilmoittaa pelkkää arviota tar-
kemmin.¹⁴⁶

Maailmansodan syttyminen merkitsi sanomalehtien kannalta parempia
aikoja. Niiden kysyntä kasvoi, kun ihmisten tiedonhalu sekä sodan kulusta
että sen vaikutuksesta Suomeen lisääntyi. Työväenlehtien levikki lisääntyi ta-
saisesti jo ennen vuotta 1917, vaikka puolue- ja ammattijärjestöjen toiminta
sodan takia aluksi lamaantui eikä eduskuntakaan kokoontunut. Vuoden 1916
vaalivoitto ja elintarviketilanteen kiristyminen alkoivat kuitenkin aktivoida
työväenliikettä ja osaltaan taas lisäsi lehtien menekkiä.¹⁴⁷

Socialidemokraattisten lehtien levikkiä on pystytty eri lähteiden avulla
arvioimaan: se lähes kolminkertaistui vuodesta 1906 vuoteen 1917, 83 000:sta
240 000 kappaleeseen.¹⁴⁸ Niinpä vuonna 1917 SDP:n pääorganisaatio, *Työmies-*
tä tuli Suomen suurin lehti noin 80 000 kappaleen levikillä. Samanaikaisesti
Helsingin Sanomien levikki oli 50 000 ja *Hufvudstadsbladetin* 39 000 kappaletta.

¹⁴⁴ Raitio 1947, 56-59, 61-62, 75-78; Kansan Lehti 1949, 30-32; Wiksten 1977, 27-28.

¹⁴⁵ Heikkilä, 1993, 316-318.

¹⁴⁶ Tommila-Keränen 1974, 87-89.

¹⁴⁷ Soikkanen 1975, 193-194.

¹⁴⁸ Nygård 1987, 31, samoin Liite s. 323.

Jo vuonna 1914 Suomen 492 kunnasta vain 58:aan ei tullut *Työmiestä*. Jyväskylässä *Sorretun Voiman* levikki oli vuonna 1915 yhtä suuri kuin sen kahden porvarillisen kilpailijan yhteensä ja sama suhde vallitsi *Sosialidemokraatin* kohdalla Porissa.¹⁴⁹

Työväenlehtien menekin voimakkaasti kasvaessa vuoden 1917 aikana niiden talous saatiin vihdoinkin kuntoon, palkattiin lisää toimittajia ja kirjapainotyöntekijöitä, hankittiin uusia koneita, tehtiin ja toteutettiin laajennussuunnitelmia. Toisaalta jatkuva hintojen nousu pakotti lehtiyhtiöt nostamaan palkkoja ja sen takia myös lehtien tilaushintoja. Kaksi lehteä, *Sosialidemokraatti* ja *Savon Työmies* tihensivät kesällä 1917 kysynnän kasvaessa ilmestymistään kolmipäiväisestä kuudesti viikossa ilmestyviksi.¹⁵⁰ Näiden lisäksi vuonna 1917 kuudesti viikossa ilmestyivät *Kansan Lehti*, *Kansan Tahto*, *Sosialisti* ja *Työ*. Muut ilmestyivät kolmesti viikossa, paitsi *Arbetet* ja *Österbottens Folkblad* kahdesti. *Työmies* oli ainoa päivittäin ilmestynyt työväenlehti.

Taloustilanteen paranemisesta huolimatta syntyi myös ongelmia. Toukokuussa 1917 tamperelaisen *Kansan Lehden* koko viisimiehinen toimitus päätoimittajaa lukuun ottamatta irtisanoutui palkkaerimielisyyksien ja jopa 16-tuntisten työpäivien aiheuttaman työuupumuksen takia. Sovinto saatiin, kun lehden hallinto nosti palkkoja, lupasi hankkia lisää toimittajavoimia ja pidemmän kesäloman.¹⁵¹

Vakavampi tilanne koettiin Kotkassa *Eteenpäin*-lehdessä. Kun kirjapainotyöntekijät vaativat inflaatioon vedoten palkankorotuksia, ei lehden julkaisijaosuuskunta suostunut, vaan ajauduttiin yli kuukauden kestäneeseen lakkoon.¹⁵² Kun lehti viimein alkoi ilmestyä uudelleen elokuun alussa, se ei kommentoinut mitenkään tapahtunutta.

Paperipula

Lähes kaikkia työväenlehtiä koskeva ongelma oli paperipula, joka hidasti levikin laajentamista ja lehtien koon kasvattamista. Sanomalehtipaperin hinta oli noussut sodan takia jo vuodesta 1915 lähtien ja paperipulasta raportoitiin vuoden 1916 lopulla. Keväällä ja kesällä 1917 pula aktualisoitui, kun paperitehtailla kerrottiin olevan tuotannollisia vaikeuksia, mikä vaikutti erityisesti paperin laatuun myöhästyttäen lehtien painosten valmistumista. Suurempi syy paperipulaan näyttää kuitenkin olleen valmistajayhtiöiden haluttomuus myydä paperia aikaisemmin tehdyillä sopimushinnoilla. Niillä myyminen aiheutti tuotantokustannusten noustessa tappiota, mikä johti jopa siihen, että yhtiö saattoi kieltäytyä enää myymästä paperia lehdelle.¹⁵³

¹⁴⁹ Salmelin 1968, 81; Nygård 1987, 31-32; SLH 5 1988, 133, 147; SLH 7 1988, 158; Tommila-Salokangas 1998, 124.

¹⁵⁰ Tm 7. ja 16.6.1917; Kertomus Viipurin Työväen 1925, 5; 25-vuotistaipaleelta 1931, 19, 21; Ok Työn Voima 1936, 8; Rantanen 1946, 28-31; Isomäki 1956, 50-51; Kansan Tahto 1975, 41.

¹⁵¹ Tm 4.5.1917; Kansan Lehti (KL) 7.5.1917.

¹⁵² Honka-Hallila 1995, 27.

¹⁵³ Kertomus Viipurin Työväen 1925, 19; Rantanen 1946, 30; Viranko 1966, 145; Haiko & al 1967, 249.

Erityisen suivaantunut paperinsaantivaikeuksista oli *Työmies*, joka kirjoitti aiheesta ensimmäisen kerran 28.2.1917. Huhtikuussa se väitti painopaperin olevan niin vähissä, että lehti oli useasti joutunut ilmestymään nelisivuisena normaalin kahdeksan sijasta. Syypääksi tilanteeseen *Työmies* näki paperintuottajien Paperiyhdistyksen, joka ei suostunut lisäämään lehdelle myytävän paperin määrää ja syytti yhdistystä myös tuotteen huonosta laadusta. Lehden mukaan asia ei ollut enää vain paperitehtaiden ja lehtiyhtiöiden välinen vaan sillä on yleistä merkitystä, koska tarkoituksena oli rajoittaa työväenlehtien sananvapautta. Samaa painotti myös *Kansan Lehti* väittäen, että mitään paperipulaa ei ollut, koska paperia vietiin suuret määrät ulkomaille. Samalla lehti vaati hallitusta ja eduskuntaa ryhtymään toimeen paperin saamiseksi.¹⁵⁴ Myös *Kansan Lehti* ilmestyi huhtikuun lopulla useimmiten vain nelisivuisena kahdeksan sijasta.

Touko-kesäkuussa useat muut lehdet uutisoivat samasta aiheesta. *Arbetet* valitti kesäkuussa, että se pystyi ilmestymään enää kaksisivuisena, vaikka paperitilaus oli tehty jo useita viikkoja sitten. Se, samoin kuin muutama muu lehti vetosi saamiinsa tietoihin paperitehtaiden täysistä varastoista. Sen pohjalta ne epäilivät, että paperipulan syy oli poliittinen.¹⁵⁵

Heinäkuussa 1917 paperipula ei näytä hellittäneen, sillä työväenkirjapainojen hallintojen edustajakokouksessa todettiin asian vakavuus. Siellä epäiltiin, että koko pula olisi synnytetty keinottelumielessä tarkoituksena boikotoida työväenlehtiä niiden parhaana nousukautena kahliten samalla sananvapautta. Kokouksen toteamus, että porvarilehdillä ei näyttänyt olevan paperipulaa saattoi olla tottakin, sillä esimerkiksi toukokuussa 1917 *Työmiehen* sunnuntai-numeroissa oli normaalin 10–12 sijasta vain kahdeksan sivua, kun esimerkiksi *Hufvudstadsbladet* ilmestyi 22-sivuisena. Joka tapauksessa kokous vaati senaattia rajoittamaan paperin vientiä kunnes oman maan tarve oli tyydytetty sekä tarkastamaan paperitehtaiden varastot ja määräämään paperille ylimmät sallitut myyntihinnat.¹⁵⁶

Mikkeliläinen *Vapaus* vetosi pääkirjoituksessaan edellä mainittuihin argumentteihin, mutta esitti jyrkempiä otteita: jos varastoissa olevaa paperia ei alettaisi myydä edes hallituksen puuttuttua asiaan, olisi paperitehtaat otettava hallituksen valvontaan.¹⁵⁷

Kaikkein pahiten paperipula näyttää vaivanneen heinä-syyskuussa *Kansan Lehtea* ja *Sosialistia*. Mainittuna aikana kumpikin lehti kirjoitti aiheesta kuusi kertaa.¹⁵⁸ *Sosialistin* uutisen 21.7. mukaan Turun sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö oli puuttunut tilanteeseen, koska lehti pystyi ilmestymään enää puolessa koossa. Kokous vaati senaattia takavarikoimaan painopaperin

¹⁵⁴ Tm 28.2., 13.4.1917 Työväenlehtien paperinsaanti; KL 16.4.1917 Työväenlehtien paperinsaanti.

¹⁵⁵ Sosialisti 25.4.1917; Kansan Tahto (KT) 1.5.1917; Arbetet 22.5.1917; KL 27.6.1917; Jokela 1998, 102.

¹⁵⁶ Työväenkirjapainojen 1917, 38–39.

¹⁵⁷ Vapaus 6.7.1917 Loppuuko sanomalehtipaperi kokonaan?

¹⁵⁸ KL 25.7.1917 Senaatti ja sanomalehtien paperin saanti, 1.8., 3.8., 23.8., 29.9., 2.10.1917; Sosialisti 3.7., 21.7., 27.7., 31.7., 1.8., 6.8. 1917; Arbetet 28.7.1918.

ja jakamaan sen tasapuolisesti lehdille kohtuullisella hinnalla. Jos näin ei tapahtuisi, pitäisi sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän tehdä asiasta välilyksymys. Vajaata viikkoa myöhemmin kerrottiin, että samassa kirjapainossa painettu *Arbetet* ei ollut voinut ilmestyä ollenkaan ja sama kohtalo uhkasi seuraavana päivänä myös *Sosialistia*. *Kansan Lehti* raportoi 25.7. samanlaisesta tilanteesta, mutta sen sävy oli nyt selvästi jyrkempi: Tampereella on tarpeeksi voimaa, pääkirjoittaja uhosi, ottaa paperia väkivalloin sieltä missä sitä on ja jäädä odottamaan, ryhtyykö senaatti sen jälkeen toimiin vai raahaako se vain paperinottajat linnaan.

Elokuussa myös *Sosialidemokraatti* ja *Kansan Tahto* ilmoittivat lukijoilleen lehtien ilmestymisen olevan vaarassa paperipulan vuoksi. Viime mainittu vaati ongelman ratkaisemiseksi paperiteollisuuden ottamista valtion haltuun.¹⁵⁹

Työ sen sijaan viestitti heinäkuussa täysin toisenlaisesta tilanteesta: etusivulle sijoitetussa omassa mainoksessaan lehti julisti, ettei se pelännyt tavattoman nopeasti kasvaneen levikin johtavan sitä pulaan, koska sillä oli paperia, työvoimaa ja raaka-aineita. Siitä huolimatta myöhemmin syksyllä paperi uhkasi loppua siltäkin, kun paperiyhtiö ei myynyt tarpeeksi paperia ja lehden sivumäärää oli supistettava.¹⁶⁰

Vihdoin elokuun alussa SDP:n eduskuntaryhmä teki hallitukselle välilyksymyksen paperipulasta. Sen allekirjoittajina oli viisi puoluelehtien päätoimittaja-kansanedustajaa.¹⁶¹ Välilyksymyksen vähäisestä tehosta kertoo se, että Työväen kustannusliikkeiden liiton perustavassa kokouksessa syyskuun lopulla asia oli jälleen esillä. Siellä todettiin, että kun työväenlehtien paperipula ei ollut hellittänyt ja kun senaattikaan ei ollut ryhtynyt asiassa toimiin, pitäisi ulkomailta tuotavan paperin tullit poistaa paperin tarjonnan lisäämiseksi.¹⁶²

Syksyn mittaan ongelma ei ainakaan kokonaan poistunut. Lokakuun alussa *Työmies* kertoi, että painopaperin hankkiminen oli onnistunut "erikoisiteitä," mutta siitä oli pitänyt maksaa yli kolminkertainen hinta normaaliin verrattuna. Marraskuun lopussa lehti ilmoitti sunnuntain etusivullaan, että se voi ilmestyä vain kuusisivuisena paperipulan takia. Samana päivänä pääkilpailijoissa *Helsingin Sanomissa*, *Hufvudstadsbladetissa* ja *Uudessa Suomettaressa* oli 16 sivua.¹⁶³

Marras-joulukuussa paperipula näyttää olleen enää paikallista. *Sosialidemokraatti* uutisoi otsikolla 'Häikäilemätöntä kiristystä työväen sanomalehdistöä kohtaan,' että se joutui maksamaan hinnankorotuksen jälkeen painopaperista lähes kaksinkertaisen hinnan Helsingin lehtiin verrattuna. Syysksi tähän lehti näki, että kun paperitehtailijat eivät uskaltaneet kokonaan kieltää paperin myyntiä, he halusivat estää työväenlehtien ilmestymisen korkeilla hinnoilla.

¹⁵⁹ Sosialidemokraatti (Sd) 11.8.1917; KT 28.7.1917 Lehtemme ilmestyminen, 28.8.1917 Työväenlehtien paperipula.

¹⁶⁰ Työ 24.7.1917; Kertomus Viipurin Työväen 1925, 19.

¹⁶¹ KL 1.8.1917; Tm 3.8.1917.

¹⁶² Työväen kustannusliikkeiden 1917, 22

¹⁶³ Tm 3.10., 25.11.1917; HS 25.11.1917; Hbl 25.11.1917; US 25.11.1917.

Toisaalta *Sosialistin* pula näyttää hellittäneen: se ilmestyi joulukuun alussa jälleen 12-sivuisena.¹⁶⁴

Sosialidemokraattisten puoluelehtien levikin jatkuva paisuminen aiheutti siis niille vakavan ongelman, jonka aiheuttamisesta ne syyttivät paperintuottajia. Jälkikäteen ei ole selvitetty ja tuskin on edes selvitettävissäkään, toimivatko tuottajat tahallisesti haitatakseen puoluelehtien toimintaa vai halusivatko ne vain parempia hintoja paperista. Joka tapauksessa painopaperikysymys oli yksi ongelma monien joukossa, joka politisoitui nopeasti ja sen takia porvaristoa voitiin syyttää jopa hyökkäyksestä sananvapautta vastaan. Turhautumisesta kertoi myös entistä kovempien keinojen esittäminen pulan poistamiseksi. Vaatimus paperitehtaiden ottamisesta valtion valvontaan tai haltuun ei kummannut kuitenkaan sosialismin periaatteista, vaan päivittäisestä tilanteesta. Kokonaan sanomalehtipaperi ei työväenlehdiltä loppunut kuin satunnaisesti, joten todennäköisesti kauppa alkoi käydä, kun paperista maksettiin tuottajille riittävästi.

3.5 Retoriikka

Teoriasta tulee aineellinen voima heti kun kansanjoukot ovat omaksuneet sen, kirjoitti Karl Marx jo vuonna 1844. Tämän toteuttamiseksi tarvitaan agitaatiota. Termillä agitaatio on tutkimuksessa useimmiten tarkoitettu sekä puhuttua että kirjallista propagandaa, vaikka toisaalta on korostettu näiden laadullisia eroavuuksia. Suullisen agitaation tehtävänä on hankkia uusia jäseniä ja kannattajia järjestäytymättömien työläisten keskuudessa mukautumalla jossain määrin kuulijakunnan katsomuksiin, haaveisiin ja toiveisiin, kun taas kirjallisuus ja lehdistö keskittyvät antamaan tietoja yhteiskunnallisista epäkohdista ja sosialismin opeista niille, jotka jo kannattavat työväenliikettä.¹⁶⁵

Suullisen agitaation eli virallisemmin valistustyön perinne oli vahva jo 1800-luvun lopulta lähtien. Sen ongelmaksi nähtiin kuitenkin, että vaikka karismaattisimpien kiertävien puoluepuhujien tilaisuudet, joihin naisväki tuli usein virsikirjat mukanaan, täyttivät tuvat ja salit, niin puhujien käsitys sosialismista oli hatara. Sitä onkin kuvattu termillä "raamattuväritteinen vaaliretoriikka" ja agitaattorin toimi lähenei luonteeltaan enemmän esiintyvän taiteilijan kuin poliitikon roolia. JARI EHRNROOTH väittääkin, että heidän kiihottava vaikutuksentekonsa ei perustunut sosialidemokratian oppisisältöihin vaan tunnedynaamisen intensiteetin luomiseen. Palopuheiden sisällön esiin nousevin osuus perustui riiston kokemuksen, jyrkkien sosiaalisten ja eettisten kontrastien sekä tämänpuoleisten autuudenlupausten esittämiseen. Negatiivinen intensiteetti luotiin herättämällä luokkavihaa, joka perustui kateuden ja vihan kanavoimiseen.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Sd 2.12.1917; Sosialisti 3.12.1917.

¹⁶⁵ Ehrnrooth 1992, 190.

¹⁶⁶ Soikkanen 1975, 171-172; Ehrnrooth 1992, 196, 493; Palmgren 1994, 41.

Otto Wille Kuusinen vastasi jo vuonna 1905 syytöksiin luokkavihan lietsoimisesta, että sosialistinen liike oli kyllä saanut alkunsa vihasta ja katkeruudesta, mutta työläiset olivat tunteneet niitä jo paljon ennen kuin sosialistinen agitaatio muutti työntekijän persoonallisen vihan yksittäistä kapitalistia kohtaan kollektiiviseksi: "Luokkaviha on vaan sana, jolla ilmaistaan jokaisen luokkatietoisuuteen heränneen henkilön luontaista taipumista vastustaa oman luokkansa etuja uhkaavia ja rajoittavia toimenpiteitä. Mitään muuta tuo sana ei voi merkitä."¹⁶⁷

Puoluepuhujien tietoisuuden kohentamiseksi heille alettiin pitää agitaatiokursseja vuodesta 1902 lähtien ja vuoden 1906 puoluekokouksessa päätettiin järjestää valtakunnallisia kursseja ja perustaa puolueopisto puhujien kouluttamiseksi. Se sai lopulta monien vaiheiden jälkeen aikaiseksi vain kaksi luentokurssia vuosina 1912–1913. Agitaatiopuhunnan määrällinen huippu saavutettiin vuonna 1908, mutta puolueen orgaaneissa luovuttiin vähitellen uskosta puhunnan vaikutuksiin, koska se ei kyennyt nostamaan puolueen vaalikannatusta. Enemmän tähän vaikutti kuitenkin se, että sanomalehdille nähtiin tulleen joukkotiedottajan rooli ja ne saivat näin nopeasti johtavan aseman puolueen valistustyössä. Niinpä 1910-luvulle tultaessa puhujakoulutus hiipui. Jo aikaisemmin puoluehallinnon agitaattoreille lähetetyissä ohjeissa heidän tärkeänä velvollisuutenaan pidettiin seurata työväen sanomalehtiä. Parhaiten sosialidemokraattisten lehtien asemaa suhteessa suulliseen agitaatioon kuvasi *Työ*-lehti vuonna 1909: "Sanomalehti on keskeytymättömästi joka talossa vapaasti käyvä agitaattori. Sen kaunopuheisuus, vakuuttavuus ja ihmisiä ohjaava voima on monin verroin suurempi kuin parhaimmalla agitaattorilla."¹⁶⁸

Agitaattori-instituutiolla ja -koulutuksella oli kuitenkin vaikutusta työväenlehtiin: 586 sosialidemokraattien puhujaksi vuosina 1905–1914 koulutetusta¹⁶⁹ löytyy ainakin 80 toimittajaa, joista peräti 17 työskenteli jossain vaiheessa vuosina 1900–1918 päätoimittajana.¹⁷⁰ Yksi selitys työväenlehtien käyttämään suoraan ja karkeaksi, jopa uhkaavaksi ja räikeäksi luonnehdittuun kielenkäyttöön löytyykin monien toimittajien puoluepuhujataustasta. Agitaation lähtökohdaksi ei voitu ottaa teoreettista marxismia, vaan sanoma oli annettava ulos estottomasti sillä kielellä, jota kuulijat ja lukijat ymmärsivät. Kun sanoma ja sävy vielä vastasivat puhujien ja kirjoittajien omassa käsityksissä samoja tunteuksia, ei syntynyt ristiriitaa sanoman totuudellisuuden suhteen.

¹⁶⁷ Kuusinen 1905, 40.

¹⁶⁸ Eklund 1924, 277; Salmelin 1962, 12; Salmelin 1967, 29; Ehrnrooth 1992, 199, 225-226.

¹⁶⁹ Ehrnrooth 1992 liite 21, 526-533.

¹⁷⁰ Työväenlehtihistoriikit ja SLH 1988 5-7. Toimittajien kokonaismäärän arvioiminen vuodelta 1917 on vaikeata johtuen epätäydellisistä tiedoista lehtihistoriikeissa. Lisäksi toimittajien melko suuri liikkuvuus lehdestä toiseen ja erityisesti 1917 muihin puoluetehtäviin vaikeuttavat arviointia. Kun lasketaan mukaan aputoimittajat ja harjoittelijat, määrä tuskin nousee kovin paljon yli sadan hengen. Nygård ilmoittaa toimittajien määräksi 1917 vain 66, mutta hän ei ole ottanut huomioon edellä mainittuja seikkoja, joiden takia lehtiin tarvittiin lisäväkeä (Nygård 19187, 114).

Toinen oleellinen seikka sosialidemokraattisen lehdistön jyrkän retorikan taustalla oli sen syntyminen alun alkaen oppositiolehdistöksi. Tämä malli säilyi vuoteen 1918 saakka, sillä huolimatta loistavasta vaalikannatuksesta puolue ei saanut todellista poliittista eikä taloudellista valtaa, joten sen lehdistönkään asema kärkevien protestien esittäjänä ei muuttunut. Koska enempään ei pystytty, niin vaalitaisteluissa huipentui työväenliikkeen agitatorinen luonne. Liikkeen agitaation ja työväestön jokapäiväisen elämän kohtaamisesta kehittyneet yhteiskunnalliset tietoisuudet ei kuitenkaan ollut niin radikaalia kuin aikalaisagitaation tai myöhemmän historiankirjoituksenkin luoma kuva on antanut ymmärtää.¹⁷¹

Sanaston valinta on yksi poliittisen kielen, retorikan ja propagandan vaikuttamiskeinoista. Propaganda on poliittisen toiminnan väline, mutta varsinkin sanomalehtikielestä on varsin työlästä erottaa propagandaa muusta poliittisesta kielenkäytöstä, sillä tavallisimmin propaganda sisältyy viestiin vaihtelevissa suhteissa. Erityisen tyypillistä poliittiselle kielenkäytölle on sanojen rituaalinen käyttö. Rituaalisanojen tarkoituksena on vahvistaa sitä, mikä on jo ennestään tiedossa ja samalla vahvistaa tunnetta ja iloa siitä, että itse ja oma ryhmä ovat oikeassa ja muut väärässä.¹⁷² Työväenlehdistä tällaisen rituaalisanaston käyttäminen oli helppoa, koska se harvoin oli lehtien omaa keksintöä, vaan työväestön piirissä jo aikaisemmin vakiintunutta kuvastoa höystettynä agitaatiopuhujien tunnetuksi tekemillä termeillä: riistäjät, sortajat, venemijät ja syksystä 1917 lahtarit.

Työväenlehtien nousun toisessa vaiheessa vuosina 1905–1907 oli lehden perustyyppi jo varsin selvästi muovautunut: sen tuli olla agitaattori, joka kokosi joukkoja ja ylläpiti yhteishenkeä, sen tuli olla aatteiden tulkki, joka esitteli, kuvasi ja valotti sosialismia ja siihen liittyviä suuria periaatekysymyksiä: suhdetta isänmaallisuuteen, kansainvälisyyteen, uskontoon, raittiusaateeseen. Kun lehden oli puhuteltava ymmärrettävällä tavalla sanomansa vastaanottajia, ohjasi se pääpainon lehtien sisällössä kommentoivaan ja arvostelevaan aineistoon, joka ei rajoittunut vain pää- ja muihin mielipidekirjoituksiin, vaan levisi mahdollisuuksien mukaan lehden koko sisältöön. Vuoden 1913 puoluekokouksessa korostettiin puoluelehtien roolia tiedotuslehtinä, joita erityisesti työväenjärjestöjen oli seurattava, luettava niistä puoluekokousalustuksia ja aloitettava näiden pohjalta keskustelu järjestöissä.¹⁷³

Yleensä on otaksuttu, että sanomalehdistön, niin porvarillisen kuin sosialidemokraattisen, hyökkäävä kielenkäyttö, jossa vastapuolesta annettiin mahdollisimman kielteisesti väritetty kuva, olisi syntynyt vasta vuoden 1917 kesän ja syksyn aikana. Kuitenkin lehdet käyttivät tuolloin samoja kielikuvia ja sanontoja kuin jo vuosien 1907–1909 vaalitaistelujen aikana. Silloin porvarilliset lehdet olivat leimanneet sosialismin alhaisovallan opiksi, joka turmeli siveyskäsitteet, tallasi lokaan kaiken pyhän ja rienasi uskonnollisia arvoja. Niiden mukaan sosialidemokraatit ohjasivat kansan arvostelukyvöttömät ainekset

¹⁷¹ Kettunen 1987, 247, 250; vrt. Ehrnrooth edellä.

¹⁷² Piironen 1984, 175–176.

¹⁷³ Salmelin 1962, 12; Wiksten 1968, 30–31.

väkivaltaan ja syöksivät maan anarkiaan, samalla kun he uhkasivat tuhota myös Suomen sisäisen itsenäisyyden. Työväenlehtien kirjoitteluun viitattiin 1909: "Ja sen tähden todistaa jokainen tuollainen kirjoitus kuolemanhajunsa kautta, että meikäläinen sosiaalidemokratia on alkanut mädätä. Näin ollen herättävät tuollaiset kirjoitukset sittenkin toivon, että kansamme pian on leikkaava haisevan mädän pois ruumiistaan." Sosialidemokraatit taas olivat turvautuneet omassa agitaatiossaan yksinkertaisiin vastakohtapareihin: herrat – työläiset, rikkaat – köyhät, riistäjät – riistetyt. Heidän mielestään kapitalistinen yhteiskunta oli moraalisesti ala-arvoinen ja mätä eikä luokkataistelussa kompromissit tulleet kysymykseen: porvareita äänestävä työläinen oli "omaa hirttonuoraansa punova" luokkapetturi.¹⁷⁴

Raimo Salokangas kuvaa työväenlehtien aggressiivista retoriikkaa "Raatajavanhus hukkuu riistäjäporvarin avantoon" -journalismiksi. Esimerkiksi *Sorretun Voimassa* oli enemmän sensaatiouutisia kuin Jyväskylän porvarillisissa kilpailijoissa: "Törkeä rikos, rikoksentekijä suomettarelainen," otsikoi lehti raiskaus uutisen. *Savon Työmies* liitti Titanicin uppoamisen vuonna 1912 laajempiin yhteyksiin otsikoimalla uutisen "Maailmankapitalismin viimeaikaiset joukkomurhat." Vuoden 1905 suurlakon jälkeisellä taistelukaudella myös porvarillisten lehtien sanonta terävöityi, vaikka niiden retoriikka ei työväenlehtien värikkyteen yltänytkään. *Sorretun Voiman* päävastustaja oli vanhasuomalainen *Suomalainen*-lehti, joka raportoi jumaliseen sävyyn julki-set humaltumiset ja hulinat työväentalolla ja kun seminaarin mallikoulussa tapahtui puukotus, lehti otsikoi tapauksen "Sosialismi koulussa." Myöhemmin *Sorretun Voiman* historiikki torjui moitteet räikeästi ja suorasukaisesta kirjoittelusta vedoten siihen, että jokaisen aikakauden oli puhuttava omalla kielellään: lehden kirjoittelu oli karua, mutta jämerää, se oli poliittisen herättäjän puhetta.¹⁷⁵

Modernein käsittein voi kysyä, oliko työväenlehtien kirjoittelu populistista. Yleensä populismia ei ole yhdistetty poliittiseen vasemmistoon, koska se olisi aivan liian yksinkertaistavaa. Silti tyyppillistä vasemmiston retoriikalle on ollut vastakkainasettelu, propagandassa käytettiin hyvin tunteisiin vetoavia keinoja ja osoitettiin hyvät ja pahat. Perinteinen luokkataisteluretoriikka on ollut vähintään yhtä jyrkkää kuin populistinen demagogia. Se loi vastustajasta "Toiseuden", jossa ei ollut mitään hyvää, vaan pelkästään uhkia, vaaroja ja huonoja ominaisuuksia. Sosialismin tapauksessa on propagandan takana ollut kuitenkin pysyvä, analyttinen ideologia ja sitä toteuttava pysyvä järjestö, joiden tunnukset eivät ole vaihdelleet trendien mukaan, vaan kansaa on tullut nimenomaan kasvattaa oikeaan ideologiseen ja poliittiseen tietoisuuteen sivistämällä ja kouluttamalla sitä eikä tarkoitus ole ollut seurata kansan hetken oikkuja.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Suomalainen 22.3.1909 Sosialistien aseet; Soikkanen 1961, 358-360; Manninen 1982, 8-10.

¹⁷⁵ Ok Työn Voima 1936, 9; Tommila 1973, 298; Tommila-Salokangas 1998, 130-131, 133.

¹⁷⁶ Vares 2011, 17,25.

Tyypillisistä populismin piirteistä sosialidemokraattisen lehdistön retoriikasta puuttuivat kaipuu karismaattisen johtajan nostamisesta liikkeen johtajaksi, puolueiden halveksunta ja demokratian ja parlamentarismien vastustaminen.¹⁷⁷ Populistista lehtien teksti ei ollut myöskään siinä mielessä, että ensinnäkään ne eivät väittäneet puhuvansa hämärästi koko kansan puolesta, vaan työläisten tai köyhälistön, ja toiseksi työväestölle ei luvattu helppoja ratkaisuja päälle kaatuviin ongelmiin. Päinvastoin, vielä tammikuussa 1918 päätrendinä useissa lehdissä oli korostaa työväestön valistamista ja kärsivällisyyttä odoteltaessa kapitalistisen yhteiskunnan kypsymistä: sosialismiin siirryttiin joskus tulevaisuudessa.

Sisälsikö puoluelehtien kirjoittelu vihapuhetta? Suoraa vastausta tähän on vaikeata antaa, sillä nykyiset vihapuheen määritelmät liikkuvat selvistä rasistisista kannanotoista mihin tahansa perusteltuun kritiikkiin, jota sen kohde ei hyväksy. Tämän päivän lukija näkisi työväenlehtien kirjoittelussa varmasti porvaristoon kohdistuvaa vihapuhetta, mutta oman aikansa kontekstissa sitä tuskin sellaisena pidettiin, varsinkin kun se oli vastavuoroista. Itse asiassa syyskuun 1917 eduskuntavaalikamppailun aikana *Työmies* syytti porvarillisia lehtiä vihapuheesta, mutta vastasi itse samalla mitalla. Luokkavihan sijasta voisikin puhua molemminpuolisesta luokkaennakkoluulojen vahvistamisesta, eikä tietenkään ole poissuljettavissa, etteikö tämän sisältöinen kirjoittelu osaltaan vienyt konfliktia kohti tuhoisaa lopputulosta.

Yhtenä seurauksena yhteiskunnallisen konfrontaation lisääntymisestä oli anarkia -sanan käyttämisen yleistyminen vuoden 1917 keväästä lähtien: pääkaupungin porvarillisissa lehdissä sillä tarkoitettiin laajasti kaikenlaista epäjärjestystä tai levottomuutta, kun työväenjärjestöt organisoivat mielenosoituksia ja lakkoja 8-tuntisen työpäivän ja kunnallisen äänioikeuden puolesta tai vaativat tsaarinvallan aikaisten virkamiesten erottamista. Ne korostivat sosialidemokraattisen puolueen vastuuta tapahtumista, koska sillä oli enemmistö eduskunnassa ja senaatissa.¹⁷⁸ Porvariston kannalta epäjärjestys oli huolestuttavaa siitakin syystä, että se säilytti porvaristoa ja auttoi näin työväestöä ja SDP:tä ajamaan läpi vaatimuksiaan.

Työmies pyrki voimakkaasti torjumaan anarkiasyytökset jo senkin takia, että anarkismi koettiin perinteisesti sosialidemokratian vastakohtana. Silti lehti ei kokonaan kieltänyt, etteikö "vallattomuuksia" olisi tapahtunut, mutta puolustautui väittämällä, että epäjärjestyksen idut olivat "herrain omaa kylvää" johtuen siitä, että työväestöllä ei ollut mitään sananvaltaa kunnallishallintoon eikä sitä kautta elintarvikeasioiden järjestelyyn ja sitä paitsi porvaristo puolusti voimakkaasti virkamiesten erottamattomuutta. Siksi lehden mukaan ihme ei ollutkaan se, että pieniä levottomuuksia esiintyi vaan se, että ne eivät olleet suuria. Kuitenkin pelko työläisten hallitsemattomasta toiminnasta näkyi *Työmiehen* pääkirjoituksissa. Niissä korostettiin, että työväestön oli varsinkin

¹⁷⁷ Hynynen 2006, 69.

¹⁷⁸ Uusi Suometar (US) 11.4.1917 Laillisen järjestyksen puolesta; Helsingin Sanomat (HS) 9.5.1917 Sisäinen tilanne, 11.5.1917 Työvoima ja leipä; Hufvudstadsbladet (Hbl) 28.4.1917 Frihet eller anarki.

maaseudulla järjestäytyttävä voidakseen harjoittaa järkevää, rakentavaa ja säännöllistä joukkovoiman käyttöä eli oli noudatettava työväenliikkeen vakiintuneita menettelytapoja. Lehden viesti porvaristolle oli: "Ainoa mikä voi tällaisina aikoina torjua anarkian, on kansanvaltaisten uudistusten toteuttaminen – nopeasti ja viivyttämättä." ¹⁷⁹

¹⁷⁹ Tm 18.4.1917 Porvarillisten taantumuksellinen kiihotustyö, 11.5.1917 Työriidat maatalousalalla. Herraslehdet yllyttävät maakapitalisteja, 8.5.1917 Elintarvikepula ja työpäivän lyhennys maataloudessa, 22.5.1917 Maanviljelystyöväen taistelujen johdosta; Soikkanen 1975, 106.

4 SOSIALIDEMOKRAATTISEN LEHDISTÖN REAKTIOT KIPUPISTEISIIN: MAALISKUUN VALLANKUMOUKSESTA SUURLAKKoon 1917

4.1 Tokoin senaatti

4.1.1 Senaatin vaikea muodostaminen

Venäjän maaliskuun vallankumous vuonna 1917 tuli Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen pääorganin *Työmiehen* mukaan yllättäen, mutta sosialismin aatteen mukaan odotettuna, kumouksena jonka täytyi tulla.¹⁸⁰ Heti vallanvaihdon varmistuttua Venäjällä aloitettiin neuvottelut Suomen laillisten olojen palauttamisesta. Venäläisten lupaaman asiaa koskevan manifestin sisällöstä syntyi kuitenkin erimielisyys porvarillisten ryhmien ja sosialidemokraattien välillä. Paitsi täysien perustuslaillisten oikeuksien palauttamista SDP vaati eduskunnan aseman vahvistamista ja laajoja sosiaalisia reformeja. Viimeksi mainittuja Venäjän väliaikaisen hallituksen 20.3.1917 hyväksymä manifesti ei kuitenkaan sisältänyt, sillä venäläisten ja Suomen porvarillisten puolueiden mielestä ne kuuluivat Suomen sisäisiin asioihin. Tämä lopputulos herätti tyytymättömyyttä SDP:n puolueuuvostossa puolueen neuvottelijoihin, mutta samalla tuli näkyviin kaksi keskeistä piirrettä sosialidemokraattien toiminnassa vuonna 1917: toisaalta voimakas epätietoisuus ja epävarmuus tilanteen vaatimuksista ja toisaalta puolue-elinten luottamusta nauttivan johdon puute.¹⁸¹

Miltei yhtä aikaa manifestia koskevien neuvottelujen kanssa nousi esiin kysymys suomalaisen senaatin eli hallituksen muodostamisesta. Eduskunnan enemmistöpuolueena sosialidemokraattien olisi porvarillisten ryhmien mielestä pitänyt ottaa aloite hallituksen muodostamisessa. Niinpä 19.3. 1917 SDP:n puolueuuvosto ryhtyi useiden päivien ajaksi pohtimaan asiaa. Näiden neuvottelujen kulusta sosialidemokraattien kannalta saatiin tietoa vasta senaatin

¹⁸⁰ Työmies 18.3.1917 Suurten tapahtumien pyörteissä.

¹⁸¹ Soikkanen 1975, 199-200; Upton 1980, 54-55; Luntinen 1992, 151.

muodostamisen jälkeen, kun puoluetoimikunta julkaisi niistä selonteon *Työmiehessä* 29.3. Siitä näkyy, kuinka merkittävä osuus puoluelehtien toimittajilla oli hallituskysymyksen käsittelyssä, vaikka heitä 24:stä neuvoston paikalla olleesta jäsenestä oli vain yhdeksän.¹⁸²

Ongelmalliseksi sosialidemokraattien menon hallitukseen teki yleisesti hyväksytty kautskylainen luokkataistelukanta, joka ei nähnyt yhteistyötä porvariston kanssa mahdolliseksi. Sosialistisen II Internationaalin Pariisin konferenssissa vuonna 1900 oli hyväksytty Karl Kautskyn muotoilema loppuponsi, jossa tuomittiin "ministerisocialismi" ja jyrkkä tuomio porvarilliseen hallitukseen osallistumiselle vahvistettiin vielä Internationaalin Amsterdamin kongressissa vuonna 1904. Sama periaate oli hyväksytty myös Saksan sosialidemokraattisen puolueen Dresdenin puoluekokouksessa vuonna 1903, johon Edward Valpas osallistui SDP:n edustajana ja SDP:n Oulun puoluekokouksessa vuonna 1906. Sen päätöksessä todettiin, että puolueen jäsen ei voi mennä hallitukseen ilman puoluekokouksen suostumusta.¹⁸³

Puolueneuvostossa vanha linjanvetäjä Valpas yritti sitkeimmin pysytellä puolueen periaatteellisella linjalla. Valpas esitti kuitenkin aluksi eräänlaisena kompromissina hallitusta, johon valittavat sosialidemokraatit eroaisivat puolueestaan. Sen tarkoituksena olisi toteuttaa vain tietyt kiireellisimmät ohjelmakohdat ja se toimisi vain eduskunnan kokoontumiseen saakka. Kun Valpasta aikaisemmin tukenut ja yhä vahvemmin puolueen johtavaksi ideologiksi noussut Otto Ville Kuusinenkin epäili avoimesti hankkeen onnistumista, asetui Valpas tämän jälkeen vastustamaan jyrkästi hallitukseen menoa. Valppaan ja Kuusisen väliset poliittiset erimielisyydet olivat alkaneet todennäköisesti jo aikaisemmin, koska Kuusinen oli eronnut edellisen vuoden elokuussa poliittisen toimittajan vakanssiltaan *Työmiehestä*, jossa hän oli työskennellyt vuodesta 1908 lähtien.¹⁸⁴

Valppaan ehdotuksen lisäksi puolueneuvostossa esitettiin useita eri vaihtoehtoja hallitukseen osallistumiselle. Revisionistiseksi luonnehdittava vaihtoehto oli kokonaan sosialidemokraattisen senaatin muodostaminen. Sen kannalla oli perinteisen katsomuksensa mukaisesti oululaisen *Kansan Tahdon* päätoimittaja ja kansanedustaja Yrjö Mäkelin, jonka mukaan kokoomushallitukset olivat kaikkialla maailmassa osoittautuneet maailman kurjimmiksi laitoksiksi. Kannatusta hän sai *Savon Työmiehen* toimittaja Otto Piisiseltä ja turkulaisen *Arbetet*-lehden päätoimittaja K. H. Wiikiltä, jotka molemmat olivat kansanedustajia. Lisäksi Wiik varoitti, että hallituksen jättäminen porvareille veisi työväestöltä puolustusmahdollisuudet.¹⁸⁵

Senaatin muodostamisen jälkeen Wiik perusteli lehdessään kantaansa, joka oli kylläkin enemmän idealistinen kuin revisionistinen. Hän siteerasi

¹⁸² Tm 29.3.1917.

¹⁸³ Braunthal 1961, 279; Soikkanen 1967, 184; Soikkanen 1975, 99, 202; Hoffrogge 2011, 90.

¹⁸⁴ SDP, Puolueneuvoston ptk 19.-23.3.1917, 57-59; Salminen 1970, 86-87; Soikkanen 1975, 201; Hodgson 1975, 35.

¹⁸⁵ SDP, Puolueneuvoston ptk 19.-23.3.1917, 21, 24, 53-54; Tm 29.3.1917; Soikkanen 1975, 202; Tuomioja 1979, 133.

aluksi kansainvälisen sosialidemokratian ja oman puolueensa kielteistä kantaa hallitukseen menoon, mutta totesi, että säännöt eivät kieltäneet kokonaan sosialistisen senaatin muodostamista. Vaikka se olisi porvarillisessa yhteiskunnassa epänormaalia, niin parlamentarismien sääntöjen mukaan sosialidemokraattien olisi se muodostettava. Sen suurin etu olisi, että sen ei tarvitsisi ottaa huomioon porvarillisten ryhmien mielipiteitä ajaessaan työväestön etuja.¹⁸⁶ Punainen senaatti todettiin kuitenkin liian heikoksi niukan eduskuntaenemistön, puuttuvan hallituskokemuksen ja virkamieskunnan vastarinnan vuoksi. Kuusisen mielestä sosialidemokraatit voisivat kyllä olla mukana hallituksen muodostamisessa, mutta eivät vastuussa hallituksesta. Jyväskyläläisen *Sorretun Voiman* päätoimittaja-kansanedustaja Onni Tuomi suhtautui myös epäillen hallitukseen menoon ja vaati, että asiassa olisi puoluedemokratian mukaisesti kuunneltava ensin työväenjärjestöjen mielipiteitä.¹⁸⁷

Kun hallitusvastuuta ei haluttu kuitenkaan jättää yksin porvaristolle, puolueuuvoston kokouksen neljäntenä päivänä 22.3. puolueen vahvat nimet, Kuusinen ja Kullervo Manner, *Työmiehen* toimittaja, esittivät vielä uuden ehdotuksen. Sen mukaan hallitukseen kelpuutettaisiin sosialidemokraattien lisäksi vain maalaisliittolaiset, koska nämä eivät heidän mukaansa olleet oikeita porvareita. Kuusinen varoitti, että jos SDP menee hallitukseen todellisten porvareitten kanssa, niin *Työmies* eli Valpas kääntyy kokonaan heitä vastaan ja puolue hajoaa. Kun Suomen Ammattijärjestön puheenjohtaja Oskari Tokoi valittiin yrittämään edellä mainitunlaisen kokoomussenaatin muodostamista, hän halusi hankkeen takuumiehiksi Kuusisen ja Mannerin. He kuitenkin kieltäytyivät, ainakin osaksi Valppaan pelosta. Tokoin epäonnistuttua tehtävänsään *Työmiehen* avustaja, kansanedustaja Edvard Gylling ehdotti vielä suoria neuvotteluja porvarillisten ryhmien kanssa, mutta soutamisen ja huopaamisen ja kahden äänestyksen jälkeen puolueuuvosto päätti 23.3. Kuusisen ehdotuksesta lopettaa neuvottelut. Samalla se antoi puolueoimikunnalle täydet valtuudet toimia oman harkintansa mukaan. Puoluejohdon horjuvien toimien selitykseksi voi tietysti sanoa, että sillä ei ollut minkäänlaista aikaisempaa kokemusta tällaisesta tehtävästä.¹⁸⁸

Suomalaisen puolueen johtoon kuulunut J. K. Paasikivi saapui kuitenkin ennakkoluulottomasti 24.3. SDP:n puolueoimikunnan kokoukseen. Hän esitti sellaisen välitysehdotuksen, että Tokoi pyytäisi yksityisiä porvarillisia henkilöitä mukaan ja nämä hankkisivat puolueiltaan luvan hallitukseen menoon, jolloin ei rikottaisi sosialidemokraattien tämän kieltäviä päätöksiä. Puolueoimikunta tulkitsi puolueuuvoston päätöstä siten, että ta oli edelleen tehtävänä hallituksen muodostaminen ja niin se päätti yksimielisesti hyväksyä tämän kasvot pelastavan ehdotuksen ja osallistua kokoomussenaattiin. Sen jäsenlista,

¹⁸⁶ Arbetet 31.3.1917 Den nya regeringen I.

¹⁸⁷ SDP, Puolueuuvoston ptk 19.-23.3.1917, 22, 51-53; Tm 29.3.1917; Soikkanen 1975, 202.

¹⁸⁸ SDP, Puolueuuvoston ptk 19.-23.3.1917, 100; Tm 29.3.1917; Soikkanen 1975, 202; Upton 1980, 56-58.

kuusi sosialidemokraattia ja kuusi porvarillisten puolueiden edustajaa Tokoin johdolla, 12 "uhrilammasta", hyväksyttiin jo samana päivänä.¹⁸⁹

Ohjelmassaan uusi senaatti joutui lähes mahdollottoman eteen: sen piti siirtää Suomen valtiollinen järjestelmä modernille parlamentaariselle kannalle ja toteuttaa sosialidemokraattien vaatimat yhteiskunnalliset reformit, kuten kahdeksan tunnin työaikalaki, kunnallislaki ja torpparivapautus yhdessä porvariston kanssa.

Puoluelehdistön reaktiot

Kuusisen pelkäämää Valppaan kritiikkiä ei tarvinnut kauan odottaa. Hän ei kuitenkaan julkaissut sitä pääkirjoituksessa, vaan alakerta-artikkelina 'Senaatin uusi kokoonpano' pakinoitsijanimerkillään 'Äksä.' Ensinnäkään Valpas ei voinut ymmärtää, että suomalainen puolue, taantumuksellinen ja Venäjän vanhaa sortojärjestelmää myötäillyt puolue otettiin mukaan senaattiin porvarien ja sosialidemokraattien avustuksella: "Niin suvaitsevaa vallankumouspolitiikkaa tavattanee harvoin." Toiseksi hän arvioi porvarilliset senaattorit ja päätyi huomioon, että ainakaan kunnallista äänioikeutta he eivät tule kannattamaan. Kolmantena kohteena olivat oman puolueen senaattorit, jotka saivat kaikkein musertavimman kritiikin: "Herraslehdet tekevät kaiketi vääryyttä, kun syyttävät nyt herra Voionmaata sosialistiksi. Voi niitä pahoja!" Valpas lasi Väinö Voionmaan hallituksen seitsemänneksi porvariksi ja piti kaikkia muita viittä senaattoria Tokoita myöden oikeistososialidemokraatteina, jotka olivat toimineet puolueessa vain vähän. Siksi hän leimasikin senaatin porvarihallitukseksi, jota pian kokoontuvan eduskunnan sosialidemokraattista ryhmää ei ollut sidottu kannattamaan, vaan sillä oli täysi vapaus menetellä esiin tulevien asioiden mukaan. Lopuksi Valpas penäsi Kuusiselta ja Mannerilta selvitystä heidän toimistaan hallitusta muodostettaessa.¹⁹⁰

Kolme päivää myöhemmin *Työmies* julkaisi Kuusisen ja Mannerin lähettämän kirjeen vastauksena Valppaan kysymykseen. Aluksi he selvittivät muodostamisyrittäksen eri vaiheita pitkälti samalla tavalla kuin puoluetoimikunta omassa selvityksessään. Omaa ehdotustaan he kuvasivat hätäkeinoksi, mutta myönsivät, että sekin olisi syrjäyttänyt kiellon osallistua porvarilliseen hallitukseen. Työväelle tärkeiden etujen saavuttamiseksi olisi näin kuitenkin voitu väliaikaisesti toimia. Sen sijaan Gyllingin ehdotuksen hyväksyminen olisi jo mennyt äärimmäisen rajan yli. Kun puoluetoimikunta, johon Kuusinen ja Manner eivät kuuluneet, päätti Paasikiven vierailun jälkeen yksimielisesti jatkaa hallitusneuvotteluja, ilmoittivat he vastustavansa niitä jyrkästi ja pitävänsä niitä puolueelle vaarallisina. Siitä, mitä tämän jälkeen asiassa tapahtui, kaksikolla ei selvityksensä mukaan ollut tietoa. Heidän mielestään puolueen oli tulevassa puoluekokouksessaan määriteltävä kantansa hallituskysymyksen

¹⁸⁹ SDP, Puolueneuvoston ptk 19.-23.3.1917, 100; Tm 29.3.1917; Soikkanen 1975, 203, 205.

¹⁹⁰ Tm 26.3.1917.

ratkaisuun, josta he pesivät kätensä: "Mutta nyt todella syntyneen hallituksen hommaajiksi tai kannattajiksi älköön meitä väitettäkö." ¹⁹¹

Kuusisen ja Mannerin selvitys kertoo myös sen, miksi hallituksesta tuli Valppaan kuvaama "porvarihallitus". Tunnetuimpia sosialidemokraatteja siinä ei ollut nimenomaan Kuusisen kieltäytymisen johdosta ja hallituksen vähättyllä ja kieltämällä siltä puolueen täysi tuki saatiin ideologian vastainen osallistuminen näyttämään vähemmän pahalta. Näin SDP oli yhtä aikaa sekä hallituksessa että oppositiossa, mutta yhtä vähän hallitukseen sitoutuivat myöskään porvarilliset puolueet. Ongelmana olivat myös poliittiset voimasuhteet: vaikka SDP:llä oli eduskuntaenemmistö, niin poliittinen ja varsinkin taloudellinen vaikutusvalta säilyi porvaristolla. ¹⁹²

Valppaan linjaan ei kuitenkaan oltu varauksettoman tyytyväisiä *Työmiehen* hallinnossa. Tutkimuskirjallisuudessa olemattoman vähälle huomiolle on jäänyt, että lehteä kustantaneen Työväen Sanomalehti Oy:n vuosikokous 29.4.1917 yritti erottaa päätoimittajansa. Vanhan työväenliikkeen ikoni ja lehdimies Eetu Salin etunenässä kritisoi Valpasta epäillen hänen aiheuttaneen muiden toimittajien eroamisia toimituksesta. Vaikka lehden entiset toimittajat Kuusinen ja Yrjö Sirola ¹⁹³ kielsivät tämän, Salin ehdotti Valppaan erottamista ja hänen tilalleen palkattavaksi "kykenevän sekä tarpeellisella sivistysmäärällä ja sosialidemokratiaan sekä menettelytapoihin syventyneen päätoimittajan Työmies-lehdelle." Valpas välttyi melko tiukassa äänestyksessä erottamiselta, mutta kokous päätti asettaa kolmimiehistön kontrollivaliokunnan valvomaan ja tarvittaessa ohjailemaan toimitusta. Valppaaseen kohdistunutta kritiikkiä ei kuitenkaan yritetty salailla, vaan *Työmies* julkaisi tarkan selostuksen kokouksesta. ¹⁹⁴

Yllättävän ankaraa kritiikkiä uudelle senaatille antoi Mäkelinin ajoista (päätoimittajana 1901–1906) lähtien yleensä maltillisena, usein jopa revisionistisena pidetty tamperelainen *Kansan Lehti*. Sen päätoimittajana oli toiminut jo vuodesta 1911 Anton Huotari, pitkän linjan sanomalehtimies ja kansanedustaja. "Sosialistisen Internationaalien yhden punaisimman puolueen" lähtö mukaan hallitukseen herätti lehden mukaan pahennusta ainakin joissain poliittisesti valveutuneissa työläisissä, koska SDP oli saattanut itsensä samaan paheksuttavaan tilanteeseen kuin Tanskan, Belgian ja Ranskan veljespuolueet ottaessaan osaa hallitukseen kapitalistisessa valtiossa. Vaikkei arvostelutakaan sitä, oli lehden mukaan pahoiteltava puolueen edustavien nimien puuttumista hallituksesta, sillä tunnetut nimet olisivat antaneet hallituskokoomukselle lujemman tuen. Sen sijaan siihen valittujen nimet aiheuttivat pääkirjoittajan mukaan lievästi sanoen sekavia tunteita: porvarillisten lehtien mukaan hallituk-

¹⁹¹ Tm 29.3.1917.

¹⁹² Haapala 1995, 234-235.

¹⁹³ Sirola oli maaliskuun lopussa jäänyt pois *Työmiehen* toimitussihterin paikalta, kun hänet oli valittu Helsingin poliisilaitoksen uudelleenjärjestelyn yhteydessä lyhyeksi aikaa poliisimestariksi, Salomaa 1966, 190-192.

¹⁹⁴ Tm 30.4.1917; Kontrollivaliokuntaan valittiin Kuusinen, Gylling ja puoluesihteri Turkia. Vain Salinin elämäkerturi on maininnut, että Salin olisi vaatinut Valppaan erottamista tehtävistään, Kalemaa 1975, 209-210.

nessa oli sosialidemokraattinen enemmistö, *Työmies* löysi siitä viisi ja *Kansan Lehti* neljä sosialidemokraattia, ja heistäkin yhden aatteen vain "herrat Helsingissä" tunsivat. Yhteenvetona lehti totesi, että koska puolueuuevoston enemmistö oli nyt kuitenkin kriittisessä tilanteessa, niin omituiselta kuin se näyttikin, katsonut hallitukseen menon välttämättömäksi, ei voitu muuta kuin odotella mitä tuleman pitää.¹⁹⁵ Näin selväsananainen uuden hallituksen arvovalan rapauttaminen voi selittyä ainakin osittain *Työmiehen* linjan seuraamisena. Toinen, parempi selitys lienee se, että päätoimittaja Huotarinen sijaisena *Kansan Lehdessä* toiminut puolueen radikaalisiipeen kuulunut Lauri Letonmäki olisi laatinut mainitut pääkirjoitukset.¹⁹⁶

Toisen näkemyksen valitsi viipurilainen *Työ*, jonka mukaan tässä tilanteessa olisi ollut suorastaan rikos, jos sosialidemokraatit eivät olisi nähneet tilanteen velvoittavan hallitukseen menoa. Asia olisi ollut tosin toinen, jos SDP olisi jäänyt vähemmistöön edellisissä vaaleissa. *Työn* päätoimittaja Evert Huttunen, kansanedustaja, joka oli työskennellyt lehdessään jo vuodesta 1907, tunnettiin puolueen oikeistosiiven vahvana hahmona. Hänen lehtensä kanta ei ollut kuitenkaan vastaus *Työmiehen* Valppaan näkemykseen, koska kirjoitukset ilmestyivät samana päivänä, vaan itsenäinen tuen ilmaus hallitukselle.

Laajassa pääkirjoituksessaan lehti vetosi vallitseviin erikoisiin olosuhteisiin, joiden vuoksi vuoden 1906 Oulun puoluekokouspäätökset eivät päteneet. Siksi vetoamiset niihin ja keskinäisten kiistojen herättäminen "ministerisosialismista" oli turhaa. Sen sijaan oli oltava joustava ja katsottava työväestön kokonaisuutena, sillä jos porvarilliset ryhmät muodostaisivat hallituksen yksin, ne ajaisivat vain omistavan luokan etuja. Lisäksi lehti katsoi senaattiin nimitettyjen porvarillisten jäsenten edustavan puolueittensa vasenta laitaa, joten heidän kanssaan olisi mahdollista saada aikaan työväestölle suotuisia lakeja. Kuitenkaan pääkirjoittaja ei kannattanut kokonaan sosialidemokraattista senaattia, jota hän myönsi monen toivoneen, vaan pelkäsi sellaisella olevan porvariston vastustuksen ja jarrutuksen takia liian suuria vaikeuksia saada aikaan tuloksia. Hieman yllättäen hän kuitenkin totesi muodostetun hallituksen olevan kokoonpanonsa suhteen enemmän porvarillinen kuin sosialistinen, joten porvariston ei tarvinnut pelätä luokkaetujensa puolesta! Silti hän uskoi, että eduskuntaenemmistön avulla kokoomussenaatilla oli paremmat mahdollisuudet ajaa työväestön vaatimuksia kuin jos maassa olisi puhtaasti porvarillinen senaatti. Lopuksi lehti vetosi, että järjestäytyneen työväestön oli tuettava hallitusta, oltiin sen kokoonpanosta kuinka erimielisiä tahansa.¹⁹⁷

Näin sama ristiriita, joka syntyi hallitusta muodostettaessa puolueuuevostossa, siirtyi puoluelehtien sivuille. Merkille pantavaa kuitenkin on, että suurten kaupunkien (Tampere, Turku, Viipuri) lehdistä turkulainen *Sosialisti* ei kommentoinut millään tavalla hallituksen muodostamista. Synä näyttäisi

¹⁹⁵ KL 26.3.1917 Suomen uusi hallitus; 27.3.1917 Senaattoriehdokaslista.

¹⁹⁶ *Kansan Lehti* 1949, 46; Elsinen 1981, 66-67 (Letonmäki toimi keväällä 1918 kansanvaltuuskunnan oikeusasainvaltuutettuna).

¹⁹⁷ *Työ* 26.3.1917 Uusi senaatti.

olleen ainakin tiukka paneutuminen paikallisiin tapahtumiin ja mahdollisesti näkemuserot asiasta toimituksen sisällä tai lehden hallinnon kanssa.

Toinen poikkeus oli *Kansan Tahto*, jonka päätoimittaja Mäkelin oli puolueuuvostossa esittänyt täysin sosialidemokraattisen senaatin muodostamista. Silti hän ei kirjoittanut omasta ehdotuksestaan, vaan lähestyi asiaa epäsuorasti kritisoiden estottomasti pakinoitsijanimimerkillään 'Riitahuhdan Esa' Kullervo Manneria, joka oli juuri valittu eduskunnan puhemieheksi. Mäkelin arvioi hänen tekevän saman virheen kuin monet muut työväestön palvelukseen siirtyneet ylioppilasnuoret: on paavillisempi kuin paavi itse (viittaus Valppaaseen), jyrkempi kuin työläisjoukot ja pyrkii korvaamaan luonnollisen luokkatietoisuuden puutetta "sanaräikeydellä." Mäkelin ei tuntunut arvostavan Manneria juurikaan lehtimiehenä ja toivoi vielä, että "jyrkkää suuntaa sokean tuijottavasti etsiä tahtova marxilaistauti nyt kerta kaikkiaan jäisi sinne puhemiehen tuolille" luvaten kuitenkin työväen tuen hänelle.¹⁹⁸ Näin ankariin moitteisiin ei vanhojen poliittisten erimielisyyksien lisäksi voinut olla vaikuttamatta Mannerin ja Kuusisen toiminta hallitusneuvotteluissa.

Suurimpien kaupunkien puoluelehdet pääsivät kommentoimaan Tokoin senaattia tuoreeltaan, koska ne olivat yleensä paremmin informoituja ja varsinkin koska ne ilmestyivät tiheämmin kuin maaseutulehdet, jotka käsitelivät aihetta vasta pari–kolme päivää suurten jälkeen. Näistä vaasalainen *Vapaa Sana* siteerasi otteita sekä *Työmiehen* että *Työn* edellä mainituista pääkirjoituksista ja asettui sitten selvästi *Työn* kannalle selittäen, että Oulun puoluekokouksen päätökset eivät olleet ajankohtaisia "tällä suurella historiallisella hetkellä", jolloin työväenluokan oli valvottava etujaan myös hallituksessa. Luottamusta hallituksen toimiin oli lehden mukaan luvassa kuitenkin vain niin kauan kuin sen teot olivat maalle ja työväestölle hyödyllisiä, olkoonkin että mukana oli myös yksi eteläpohjalainen senaattori, Matti Paasivuori.¹⁹⁹

Työn ja *Vapaan Sanan* linjoilla olivat myös mikkeliläinen *Vapaus*, hämeenlinnalainen *Hämeen Voima* ja porilainen *Sosialidemokraatti*, joka myös kysyi, miksi senaattorilistalta ei löytynyt Kuusisen, Mannerin tai Valppaan nimeä. Lehti kritisoi viime mainittua halusta aina vaatia itselleen etuoikeutta määrätä, miten työväenliikkeen tulisi toimia, vaikka joukkoliikkeessä sellainen menettelytapa kävi mahdottomaksi.²⁰⁰

Hieman kahden vaiheilla asiassa keikkui kuopiolainen *Savon Työmies* todetessaan, että puolueen sisällä tulisi esiintymään mielipiteenvaihtoa tässä menettelytapakysymyksessä. Kun kaikesta päätellen uuden senaatin synnytystuskat olivat olleet perin ankarat, oli lehden mielestä lohdullista nähdä, että hallituksessa oli edes muutama tunnettu ja työväen luottamusta nauttiva nimi. Silti lehden tuki ei ollut kovin vahva: "Mutta miten on käsitettävää, että tänä

¹⁹⁸ Kansan Tahto (KT) 10.4.1917.

¹⁹⁹ Vapaa Sana (VS) 28.3.1917 Uusi senaatti.

²⁰⁰ Vapaus 30.3.1917 Uusi senaatti; Hämeen Voima (HV) 17.4.1917 Hallitus ja me; Sd 8.4.1917 Se uusi senaatti.

kohtalokkaana aikana tuli hallitukseen myöskin miehiä, joitten taakse ei tahotoisi mikään tunnetuista puolueista käydä?"²⁰¹

Sorretun Voiman päätoimittaja Onni Tuomi oli ollut hallitusta muodostettaessa Valppaan kannalla, mutta siitä huolimatta hän tyytyi pakinassaan ympärilyöreästi toteamaan, että lähitulevaisuus antaisi pätevän vastauksen senaatin asemaan.²⁰² Vaasalainen *Österbottens Folkblad* kirjoitti lyhyesti, että sosialidemokraattien oli pakko ottaa hallitusvastuu kun porvarilliset puolueet eivät siihen suostuneet sosialidemokraattien eduskuntaenemmistön takia.²⁰³

Muiden pienten kaupunkien lehdistä kotkalainen *Eteenpäin* ja lappeenrantalainen *Kansan Ääni* eivät kommentoineet koko hallituskysymystä. Niiden ongelmana oli, että ne ilmestyivät *Työn* katveessa ja joutuivat koko ajan kamppailemaan levikkialueestaan sitä vastaan, eivätkä näin pystyneet tai halunneet profiloitua yhtä voimakkaina mielipiteenmuodostajina.

Senaatin ohjelmasta tai sen toteuttamisesta puoluelehdet kirjoittivat yllättävän vähän. SDP:n kesäkuun puoluekokouksen jälkeen *Kansan Lehti* totesi, että puoluelehdet olivat suhtautuneet "seksenaattiin" verrattain vaiteli-aasti koko sen olemassaolo ajan. Todennäköiseksi syyksi tähän lehti arveli halun nähdä, miten hallitus suhtautuisi työväestön ennestään tunnettuihin vaatimuksiin ja tarpeisiin.²⁰⁴

Ohjelmaa kommentoivissa lehdissä hahmottui erilaisia painotuksia: yhden mukaan senaatin tärkeimpänä tehtävänä oli laajentaa ja kehittää Suomen valtiollista itsehallinto-oikeutta²⁰⁵ ja toisen mukaan pääasiana oli pidettävä kauan myöhässä olleiden ja työväestölle tärkeiden yhteiskunnallisten ja sosiaalisten uudistusten täytäntöönpanoa.²⁰⁶ *Työmies* (pääkirjoittajana Manner) oli kriittinen sen suhteen, että senaatin ohjelma näytti sisältävän maksimaalisesti vain sen, mistä sosialistiset ja porvarilliset senaattorit olivat päässeet yksimielisyyteen. Näin se oli monin paikoin ylimalkainen ja luettelomainen, jolloin se jäi epäselväksi ja alttiiksi riitaisille tulkinnoille. Loppujen lopuksi kirjoittaja totesi myönteiseen sävyyn, että epämääräisyyksistään huolimatta senaatin ohjelma sisälsi kuitenkin melkoisen määrän kansanvaltaiseen kehitykseen ja kansan taloudelliseen ja henkiseen edistykseen tähtääviä uudistussuunnitelmia ja lupauksia, jotka tosin toteutuisivat vain työväenluokan voimakkaalla tuella.²⁰⁷

Suoraa kritiikkiä antoi *Kansan Tahto* todetessaan, että antamalla rukouspäiväjulistuksen senaatti nöyristeli kirkkoa, jonka uskonnollista pimitystä vastaan työväenliike oli taistellut koko olemassaolonsa ajan.²⁰⁸ Kiukkuinen oli myös *Hämeen Voima* kysyessään, miten "Suomen senaatti, josta on muka puo-

²⁰¹ Savon Työmies (STm) 29.3.1917 Vallankumous varmenee, 31.3.1917 Senaatin kokoonpano.

²⁰² *Sorretun Voima* (SV) 30.3.1917; Soikkanen 1975, 201.

²⁰³ *Österbottens Folkblad* (ÖF) 13.4.1917 Socialdemokratins ställning och de senaste händelserna.

²⁰⁴ KL 22.6.1917 Puoluekokouksemme päätös hallitusasiassa.

²⁰⁵ Työ 26.3.1917 Uusi senaatti; VS 28.3.1917 Uusi senaatti.

²⁰⁶ Vapaus 30.3.1917 Uusi senaatti; Sd 8.4.1917 Se uusi senaatti.

²⁰⁷ Tm 1.4.1917 Uuden hallituksen ohjelma.

²⁰⁸ KT 10.4.1917.

let sosialidemokraatteja", ehdotti uusiksi kuvernööreiksi ja poliisimestareiksi vain upseereita, jotka eivät tienneet alueensa asioista mitään.²⁰⁹

Syitä senaatin ohjelman ja työn arvioinnin vähäisyyteen voi nähdä olevan useita. Muut keskeiset tapahtumat, kuten eduskunnan kokoontuminen huhtikuun alussa – kuudentoista puoluelehden päätoimittajasta seitsemän oli kansanedustajia – ja puoluekokous kesäkuussa veivät lehtien huomiota ja toimitusresursseja. Lisäksi laajempaa merkitystä kantaneet paikalliset kriisit, kuten kamppailu vallan jakamisesta kunnallishallinnossa Tampereella, Turussa ja Raumalla suuntasivat lehtien katseen niihin.

Toisaalta Tokoin senaatin työ oli enemmän hallinnollisista yksityiskohdista huolehtimista kuin poliittisten päätösten tekemistä, se ei ollut todellinen hallitus vaan hallintoelin. Lisäksi sosialidemokraattisen puolueen omaksuma puolittainen oppositioasema suhteessa hallitukseen aiheutti sen, että Tokoin mukaan puoluetoimikunnalla ja hallituksen sosialistisenaattoreilla ei ollut mitään yhteisiä neuvotteluja poliittisista kysymyksistä. "Vallan painopiste oli kaikkialla muualla: eduskunnassa ja Pietarissa, vieläpä levottomien kansanjoukkojen käsissä", kuvasi uransa lehtimiehenä aloittanut senaattori Väinö Tanner hallituksen voimattomuutta.²¹⁰ Tämä heijastui myös puolueen lehdistössä näkyvinä vähäisinä odotuksina ja kannanottoina senaatin mahdollisuuksiin ratkoa nopeasti elintarvike- tai muita ongelmia.

4.1.2 Hallitusratkaisun hyväksyminen kesäkuun 1917 puoluekokouksessa

Hallituksen muodostamiskysymykseen palattiin vielä puoluekokouksessa kesäkuussa 1917, kuten puoluetoimikunta oli luvannut ja Kuusinen ja Manner sekä useat lehdet olivat vaatineet. Ennen kokouksen alkua *Työmies* ennakoி, että kysymys tulee jakamaan mielipiteitä puolesta ja vastaan, koska puoluetoimikunnan ja puolueeneuvoston luvalla ensimmäisen kerran sosialidemokraatteja meni *porvarilliseen* (kursivointi JM) hallitukseen. Valtiollinen tilanne oli lehden mielestä epämääräinen, kun elettiin tavallaan vallankumouksen keskellä mutta tavallaan kuitenkin laillisissa oloissa ja siksi varovaisuutta ja harkintaa tarvittiin päätöksiä tehtäessä entistä enemmän.²¹¹

Puoluekokouksessa hallitusasia lähetettiin menettelytapavaliokuntaan, jonka 11 jäsenestä peräti seitsemän oli lehtimiehiä. Yksimielisyyteen tilannearviossa ei päästy, vaan valiokunnan lausuntoon esitettiin eriävä mielipide. Kuusisen johtama enemmistö (kuusi jäsentä) esitti, että hallitukseen osallistuminen poikkeuksellisissa oloissa oli hyväksyttävää, mutta se oli katsottava tilapäiseksi jo luonnollisesti siitäkin syystä, että kysymystä Suomen korkeimman vallan haltijasta ei oltu ratkaistu. Myöskään täyttä tukea senaatille ei lu-

²⁰⁹ HV 1.5.1917 Uudet miehet – Vanhat tavat (kirjoittaja, lehden päätoimittaja Heikki Välisalmi oli karkotettu syksyllä 1914 Siperiaan "vaarallisena henkilönä yhteiskunnalliselle järjestykselle maassa" ja päässyt palaamaan vasta maaliskuussa 1917. Toukokuussa hänet valittiin Hämeenlinnan poliisimestariksi, HV 26.4.1917 ja 12.5.1917; Raitio 1947, 44).

²¹⁰ Tokoi 1947, 180-181; Tanner 1948, 47.

²¹¹ Tm 15.6.1917 Puoluekokous.

vattu, vaan sosialidemokraattisella eduskuntaryhmällä oli oikeus kannattaa tai olla kannattamatta sitä sen mukaan kuin työväestön edut vaativat. Puolueen lehtien oli valvottava tarkasti ja arvosteltava senaatin toimintaa ja tarvittaessa työväestön oli painostettava sitä itselleen edulliseen toimintaan. Lausuntoehdotuksessa tunnustettiin epäsuorasti, että työväestön suora toiminta esimerkiksi kahdeksantuntisen työpäivän saavuttamiseksi ei ollut täysin puolueen tai ammattijärjestön hallinnassa: "sos.dem. puolue ei ole sen tähden, että joitakin sosialisteja kuuluu hallitukseen, edesvastuussa niistä epäkohdista, häiriöistä tai mahdollisista levottomuuksista," joita kapitalistinen järjestelmä synnytti.²¹²

Eriävän mielipiteen menettelytapavaliokunnan lausuntoon esittivät Valppaan johdolla viisi jäsentä, joista toimittajia olivat Onni Tuomi ja *Kansan Lehden* Väinö Vankkoja sekä Salin, joka tosin yhtyi vain vastaesityksen ensimmäiseen argumenttiin. Sen mukaan Venäjän väliaikaisella hallituksella ei ollut oikeutta nimittää Suomen senaattia. Toisen argumentin mukaan puolue-toimikunnan toimesta ja luvalla tapahtunut senaattiin meno oli vastoin vuoden 1906 Oulun kokouksen päätöstä, jonka mukaan sosialidemokraatti ei voinut mennä hallitukseen ilman puoluekokouksen lupaa. Omassa puheenvuorossaan Valpas katsoi hallituskysymyksessä näytelleen suurta osaa "yksityinen klikkipolitiikka", samoin sen jälkeen tapahtuneessa politiikassa. Lopulta valiokunnan lausunto hyväksyttiin kokouksessa selvällä enemmistöllä äänin 70 – 37.²¹³

Hallitukseen menon kriitikoista *Kansan Lehden* kanta oli puoluekokoukseen mennessä lientynyt: "Hallitukseen osanotto lienee katsottava vallankumouksen aiheuttaneista oloista johtuneeksi välttämättömyydeksi." Lehden mukaan "seksenaatin" työn arviointi jäi puoluekokouksessa vähälle, kun keskityttiin vain sen muodostamiseen ja siksi senaatin hyöty työväestölle joudutaan arvioimaan myöhemmin, jos siinä oli "niin paljon sosialidemokraatteja kuin väitetään". Puoluekokouksen parhaaksi päätökseksi hallituksen suhteen lehti arvioi sen, että jos sen toiminta ei tyydyttäisi tai porvaristo äänestäisi eduskunnassa työaika- ja kunnallislait nurin tai lepäämään, olisi yhteistyö senaatissa lopetettava.²¹⁴

Puoluekokouksessa nousi myös esiin suhtautuminen Zimmerwaldin internationaaliin, joka oli perustettu II Internationaalin hajottua suhtautumiseen sotaan osallistumisesta. Siihen olivat liittyneet sosialidemokraattisten puolueiden hajottua esimerkiksi Ruotsissa ja Saksassa niiden vasemmistoryhmät ja Venäjän bolševikit, joiden vieraana puoluekokouksessa esiintynyt Aleksandra Kollontai kehotti painokkaasti Suomen sosialidemokraatteja liittymään siihen. Liittymistä ei puolueessa pidetty ajankohtaisena, koska suhtautuminen imperialistiseen sotaan ei ollut sen asialistalla kovinkaan korkealla.²¹⁵ Valpas käytti puheenvuoron, jossa hän sanoi henkilökohtaisesti kannattavansa liittymistä,

²¹² SDP:n 9. puoluekokouksen ptk, 104-107.

²¹³ Emt, 107-111, 116.

²¹⁴ KL 15.6.1917 Ylimääräinen puoluekokous Helsingissä; 22.6.1917 Puoluekokouksemme päätös hallitusasiassa.

²¹⁵ Dutt 1972, 49-50; SDP:n 9. puoluekokouksen ptk, 39, 59.

koska sekä hän että internationaali kannattivat luokkataisteluaajatusta, mutta piti epämoraaalisena, että enemmistöltään revisionistinen puolue liittyisi siihen. Kuusinen puhui liittymisen lykkäämisen puolesta harmistuneena Kollontain kokouksessa puolueelle esittämään kehotukseen erota senaatista ja totesi olevansa tässä asiassa enemmänkin revisionistisella kannalla. Vaikka puoluekokous yllättäen päättikin liittyä internationaaliin, niin kokonaisuudessaan kokous muodostui tappioksi Valppaalle, joka jäi syrjään puoluejohdosta. Erimielisyys myös rikkoi lopullisesti hänen ja Kuusisen välit.²¹⁶ Tämän jälkeen Valpas kirjoitti entistä harvemmin lehteensä, mutta Kuusisen kirjoituksia ja eduskuntapuheita julkaistiin kaikesta huolimatta edelleen pääkirjoituksina, todennäköisesti siksi, että Manner toimi nyt tosiasiallisena päätoimittajana *Työmiehessä*.

Puoluelehdet ohittivat Zimmerwaldin internationaaliin liittymisen ilmoitusasiana paitsi *Sosialisti*, joka suhtautui siihen vahvasti epäillen. Lehden mukaan liittyminen velvoitti jättämään kaiken revisionismiin vivahtavan menetelyn puolueasioissa, vaikka puolueen enemmistö oli ollut tähän saakka tunnustavasti oikealla zimmerwaldilaisten linjasta. Lehti pelkäsi, että liittymispäätöksen nojalla puolueen linjaa oli ruvettava kääntämään vasemmalle.²¹⁷ Liittymisenhän ei kuitenkaan sitonut millään tavalla puoluetta, joten päätöksellä ei ollut käytännön merkitystä puolueen ideologisen suunnan kannalta.

Puoluekokouksen valitsemasta toimeenpanoelimestä, seitsenjäsenisestä puolue-toimikunnasta, tuli hyvin toimittajavaltainen. Siihen valituista Mannerilla, Kuusisella, Edvard Gyllingillä ja Yrjö Sirolalla juuret olivat vahvasti *Työmiehessä* ja Wiik tuli *Arbetetista*. Vain kaksi jäsentä ei ollut toimittajataustaisia.²¹⁸ Puoluetta oli totuttu johtamaan kollektiivisesti demokraattisten periaatteiden mukaisesti ja yhtenä puolueen ongelmana voikin pitää sitä, että siltä puuttui tulevana kriisikuukausina selvä johtaja. Tokoi oli valittu täysin vasten tahtoaan senaatin johtoon, Valpas vetäytyi puoluekokouksen jälkeen yhä enemmän syrjään, Kuusinen ja Sirola olivat teoreetikkoja, joista ei ollut kansanjohtajiksi ja Manner, toiminnan mies, etsi vasta itsekin omaa linjaansa ja oli vasta nousussa puolueen johtoon.²¹⁹

Lehtikirjoittelusta ilmeni hyvin, että puoluelehdet eivät muodostaneet yhdenmukaista ryhmää, jonka kannanottoja puoluejohto olisi voinut valvoa saati ohjailla. Kysymyksessä hallituksen muodostamisesta kävi myös selvästi ilmi, että poliitikko-päätoimittajat politikoivat lehtiensä avulla pyrkien vaikuttamaan puolueen linjauksiin. Näin siitä huolimatta, että itse hallitusratkaisu tapahtui niin nopeasti, että siihen voitiin lehdissä ottaa kantaa vasten jälkikäteen. Senaattiin menoa vastustanut vaikutusvaltainen *Työmiehen* linja jäi tappiolla, mikä sinetöitiin vielä puoluekokouksessa kesäkuussa. Siellä osa toimittajista, jotka olivat aluksi olleet osallistumista vastaan, olivat kääntyneet sen kannalle (Kuusinen, Manner, sortavalalaisen *Päivän Tiedot*-lehden päätoimittaja-

²¹⁶ SDP:n 9. puoluekokouksen ptk, 83,87, 97; Soikkanen 1975, 209.

²¹⁷ Sosialisti 23.6.1917 Puolueemme suhtautuminen kansainväliseen työväenliikkeeseen.

²¹⁸ SDP:n 9. puoluekokouksen ptk, 116.

²¹⁹ Rasila 1966a, 102.

ja Julius Nurminen), kun Valppaan kanssa saman mielisiin oli liittynyt revisionistiksi mainittu Salin.

Työväenlehtien reformistinen linja ei ollut ohjelmallista bernsteinilaista revisionismia, vaan se oli syntynyt ensisijaisesti haettaessa käytännöllisiä ratkaisuja eri tilanteisiin. Vahvimmin tätä linjaa edustivat *Työ* Evert Huttusen ja *Kansan Tahto* Yrjö Mäkelinin johdolla. Varsinkin Huttunen oli valmis luopumaan ideologisesta lähestymistavasta silloin, kun toisenlaiset menettelytavat näyttivät tarjoavan paremman tuloksen. Tukemalla vahvasti puoluejohdon ratkaisua senaattiin menosta hän todennäköisesti rohkaisi myös muita puoluelehtiä ottamaan samanlaisen kannan ja hylkäämään *Työmiehen* edustaman.

Kuitenkaan nekään lehdet, jotka hyväksyivät hallitukseen menon, eivät yleensä ymmärtäneet sitä, että SDP:n nimekkäimmät johtajat eivät olleet mukana hallituksessa. Ne näkivät aivan oikein, että tällainen asiointi heikensi hallituksen mahdollisuuksia ajaa työväestön etuja ja vaikeutti vankan kannatuksen hankkimista sen piirissä.

Maantieteellinen sijainti tai lehden koko eivät näytä vaikuttaneen niiden kannanottoihin hallitusratkaisun puolesta tai sitä vastaan. Laajalevikkoinen viipurilainen *Työ* ja pienehkö vaasalainen *Vapaa Sana* olivat samanmielisiä keskikokoisen oululaisen *Kansan Tahdon* kanssa, kun - merkille pantavaa kyllä - vahvin oppositio sijaitsi kahdessa suurimmassa teollisuuskaupungissa, Helsingissä ja Tampereella.

Kohta maaliskuun vallankumouksen ja hallituksen muodostamisen jälkeen olikin havaittavissa, että vielä toisen sortokauden aikana vallinneet vanhat jakolinjat eivät enää välttämättä pätenee tai ainakaan ne eivät tulleet esiin lehtien kirjoittelussa: vasemmistoon kallellaan ollut *Arbetet* oli samassa veneessä revisionismiin suuntautuneiden kanssa ja taas revisionismista syytetty *Kansan Lehti* noudatti valpaslaisen *Työmiehen* linjaa.

Puoluelehtien debatti hallituksen muodostamisesta jäi kuitenkin melko lyhytaikaiseksi eikä se herättänyt myöskään suurta polemiikkaa porvarillisten lehtien suuntaan. Paljon hallituskysymystä kärkevämpi väittely puoluelehdissä käytiin huhti-kesäkuussa 1917. Silloin alkoi kiistely laillisuuskysymyksestä eli siitä, oliko työväenliikkeellä oikeus käyttää joukkovoimaa poliittisten tavoitteiden, kuten kunnallisen vaikutusvallan saavuttamiseen vai oliko tyydyttävä odottamaan uusien lakien säätämistä.

4.2 Laillisuus vai oikeudenmukaisuus

4.2.1 Maatalouslakot

Kahdeksantuntisen työpäivän vaatimus oli sisällytetty jo SDP:n vuoden 1903 Forssan ohjelmaan, mutta työpäivän lyhentäminen oli sujunut kituliaasti. Teollisuuden piirissä vuoteen 1914 mennessä käydyt lakkotaistelut olivat tavoitelleet palkankorotusten lisäksi työajan rajoittamista, mutta ne olivat usein

epäonnistuneet. Sen sijaan maatalous- ja metsätöissä ei ollut syntynyt teollisuuteen verrattavaa lakkoilua.²²⁰

I maailmansodan puhjettua lakot kiellettiin sotatilan perusteella. Niinpä elokuun 1914 ja helmikuun 1917 välisenä aikana tilastoituja työtaisteluita ei tapahtunut. Maaliskuu vuonna 1917 muutti kuitenkin tilanteen täysin tälläkin sektorilla. Kauan patoutunut tyytymättömyys työajan pituuteen ja palkkojen alhaisuuteen varsinkin suhteessa elintarvikkeiden hintojen nousuun synnytti teollisuudessa lakkoliikkeen, joka ällistyttävän nopeasti pääsi tuloksiin. Suomen Ammattijärjestön (SAJ) toimikunta oli jo 20.3.1917 ottanut ammattiyhdistysliikkeen ensimmäiseksi tavoitteeksi 8 tunnin työpäivän ja *Työmies* oli uutisoinut 22.3., että myös Pietarissa vaadittiin samaa. Silti Tokoin senaatin ohjelmassa ei mainittu koko työaikakysymystä. Kun ensimmäiset lakot työajan lyhentämiseksi kuitenkin alkoivat jo maaliskuun vaihteessa, SAJ ilmoitti 7.4., että asia ei siedä viivytyksiä: työntekijöitä ei saa katkerottaa turhaan, mutta kaiken on tapahduttava hyvässä järjestyksessä ja ammattijärjestön menettelytapoja noudattaen. Huhtikuussa lakkojen määrä kasvoi ja SAJ varoitti jo yleislakolla, mutta kun yhden päivän (18.4.) metallityöläisten lakon jälkeen saatiin teollisuudessa aikaan sopimus 8 tunnin työpäivästä, yleislakko peruuntui.²²¹

Teollisuuden ja kaupan hyväksytyä laajasti 8 tunnin työajan jo ennen kuin eduskunta otti asiaa koskevan lakiesityksen käsiteltäväkseen, siirtyi painopiste maaseudulle. Siellä vallitsi vielä vanha patriarkaalinen järjestelmä, jossa maanomistajat käyttivät taloudellis-poliittista valtaa valtuustojen kautta ja yhteistyössä nimismiehen ja kirkkoherran kanssa hallitsivat kuntia. Siellä maaseututyöväki eli varsinainen tilaton väestö²²² muodosti laajan, maaseudunkin mittapuun mukaisen köyhälistön, jonka palkkataso oli alhainen ja suurina ongelmina pätkätyöt sekä usein lähes rajoittamaton työaika.

Maatyöläisten riippuvuutta lisäsi edelleen voimassa oleva vuoden 1865 sääntö, joka velvoitti palkolliset pysymään työssään sovitun ajan. Sen perusteella *Helsingin Sanomat* porvarillisella puolella huomauttikin, että kaikki maatalouslakot olivat laittomia.²²³

Näin "toisen" työväenliikkeen käsite voidaan Suomessa liittää erityisesti maaseudun tilattomaan väestöön, joka oli oppimatonta, ammattitaidotonta ja järjestäytymätöntä ja siksi huonosti perillä sosialidemokratian menettelytapoista. Toisaalta SDP:n joukkokannatus pohjautui suurelta osalta juuri maaseudun tilattomiin.²²⁴

Vaikka kesä 1917 oli todellinen lakkokesä, niin kaikista työtaisteluista vain 16 prosenttia käytiin maataloudessa²²⁵ ja silti juuri ne aiheuttivat paljon

²²⁰ Alakapee&Valkonen 1982, 200-205, 339-340, 393-395.

²²¹ Tm 22.3.1917, 3.4.1917 Taisteluun 8-tuntisen työpäivän puolesta, 7.4.1917; Alakapee&Valkonen 1982, 396-397; Rasila 1990, 27.

²²² Mäkitupalaiset, palkolliset ja maaseudun sekatyöväki, joka teki useimmiten tilapäistöitä (Alapuro 1994, 35-36).

²²³ HS 8.5.1917; Üpton 1980, 111-112; Haapala 1995, 114-115.

²²⁴ Kettunen 1987, 250.

²²⁵ Rasila 1990, 27-28 (yhteensä 478 lakosta 78 oli maatalouslakkoja).

suuremman ja aggressiivisemmän debatin sosialidemokraattisen ja porvarillisen lehdistön välillä kuin muut lakot. Myös SDP:n lehdistön sisällä heräsi keskustelu siitä, olivatko maatalouslakoissa käytetyt menetelmät oikeita, toisin sanoen missä määrin suorilla, osin laittomilla keinoilla voitiin pyrkiä oikeudenmukaiseen lopputulokseen.

Tiedot elintarvikkeiden tuonnin romahtamisesta Venäjältä sai Tokoin senaatin antamaan 6.5.1917 julistuksen, jolla se pyrki rauhoittamaan tilannetta pyytämällä maanviljelijöitä maksamaan kunnollisia palkkoja ja kehotti maatyöläisiä pidättymään lakoista ja suostumaan sovitteluun työpäivän pituudesta: "Ainoastaan kaikkien kansalaisten yhteisin ponnistuksin voimme pelastua uhkaavasta nälänhädästä." ²²⁶

Samana päivänä *Työmies* kirjoitti pöyristyneenä suuren tuusulalaisen Westermarckin kartanon omistajien aikeesta myydä tai teurastaa koko 700-päinen karjansa kostoksi työväen aloittamalle lakolle 8 tunnin työpäivän ja palkankorotusten tueksi. Koska toimenpide uhkasi vähentää suuresti Helsinkiin tulevan maidon määrää, vaati lehti yhteiskunnan edun ja rauhan nimissä senaattia ja eduskuntaa puuttumaan asiaan ja ottamaan tarvittaessa kartano yhteiskunnan huostaan. Tapaus aiheuttikin lehdistössä laajaa huomiota ja väittelyä siitä, kumpi osapuoli oli syyllinen tapahtumiin. ²²⁷

Hufvudstadsbladetin mukaan maatyöläiset olivat ryhtyneet "käsittämättömän sokeasti" lakkoihin, vaikka kaikki maataloutta tuntevat tahot osoittavat, että 8 tunnin työpäivä ei onnistu ilman tuotannon jyrkkää vähenemistä. Koska Westermarckin työntekijät eivät olleet senaatin vetoamuksesta ja neuvottelusta huolimatta lopettaneet lakkoaan, "ei voida epäillä, etteikö tämä kaikki ole vastuutonta agitaatiota sosialidemokraateilta, jotka ovat vastuussa tästä lakosta ja muista rauhattomuuksista maataloudesta." Samaan lakkoon viitaten *Helsingin Sanomat* ihmetteli, miksi ei työväestö, jolla oli enemmistö sekä eduskunnassa että hallituksessa, luota lainsäädännön kautta aikaansaataviin olojensa korjauksiin, vaan "syöksyy ominpäin niin rajusti työlakkotaisteluihin, kuin nyt on tapahtunut". ²²⁸

Keskustelun kovetessa porvarillinen lehdistö sälytti vastuun lakoista yhä jyrkemmin sosialidemokraattisen puolueen ja sen "tunnottomien ammattiagitaattorien kannettavaksi, jotka mistään välittämättä harjoittavat turmiollista kiihotustyötään." *Helsingin Sanomien* mukaan SDP:n johdon pitäisi käyttää vaikutusvaltaansa joukkoihin järjestäytyneiden työolojen palauttamiseksi ja "jos sillä taas ei sellaista vaikutusvaltaa ole, ovat asiat sen omalta kannalta sangen hullusti." ²²⁹

Väitteet sosialidemokraattien yllytyksestä eivät ole kuitenkaan uskottavia, sillä maaseudun levottomuudet näyttävät todella yllättäneen sekä puolueen että ammattijärjestön ja sitä paitsi ne alkoivat toukokuun alussa eri puolil-

²²⁶ Tm 6.5.1917.

²²⁷ Tm 6.5.1917 Voiko yhteiskunta sallia?; Sosialisti 7.5.1917 Maakapitalistit uhmaavat; Sd 8.5.1917 Maanviljelystyöväki vaatii vapauttaan.

²²⁸ Hbl 7.5.1917 Strejkerna inom jordbruket; HS 9.5.1917 Sisäinen tilanne.

²²⁹ US 9.5.1917 Maalaistyöväen lakot ja hallitukselle annettavat valtuudet; HS 9.5.1917 Sisäinen tilanne, 11.5.1917 Työvoima ja leipä.

la Suomea samanaikaisesti. Kun teollisuustyöläisten lakkoliike menestyi ja kun 8 tunnin työaikalaki maatalouden osalta juuttui eduskunnassa valiokuntaan, pani se osaltaan liikkeelle spontaanisti alkaneen ja täysin organisoimattoman lakko-aallon. Käsitystä tukee myös se, että vasta 4.5. *Työmiehessä* oli ensimmäinen aihetta koskeva pikku-uutinen 'Maatyöväki liikehtii.'²³⁰

Mainittuihin yllyttämistäiteisiin työväenlehdet vastasivat kääntämällä vastuun "maakapitalisteille:" jos "herraslehtien sepustelijat" ja "kapitalistien kynärengit" tuntisivat paremmin maatyöläisten oloja, he joutuisivat myöntämään, että maanomistajat olivat itse toiminnallaan pitäneet hyvää huolta työväkensä kiihottamisessa. Päinvastoin, nykyään puolueen ja ammattijärjestön edustajien täytyi panna kaikki kykynsä liikkeelle voidakseen estää tapahtumasta vieläkin pahempaa ja maatyöläisiä menemästä liiallisuuksiin.²³¹

Syitä siihen, miksi maatalouslakoista tuli jo toukokuussa Etelä-Suomessa ja myöhemmin kesällä Satakunnassa niin repiviä ja jopa väkivaltaisia, oli useita. Kun teollisuudessa oli jo aikaisemmin lakkojen yhteydessä syntynyt jonkinlainen säätely- ja neuvottelumekanismi, niin maataloudessa sellaisesta ei ollut tietoaakaan. Maanomistajat taas kokivat, että maatyöväen vaatimukset loukkasivat heidän "pyhää" omistusoikeuttaan²³² ja sitä kautta määräämisvaltaansa omilla tiluksillaan. Paitsi patriarkallisten työsuhteiden rajusta muutoksesta maatalouslakkojen monet yhteenotot johtuivat myös siitä, että osapuolet olivat suhteellisen tasavahvat, kun toisaalta lakkolaisia ja toisaalta isäntiä poikineen ja sukulaisineen oli usein saman verran.²³³

Huoli spontaaneista maatalouslakoista näkyi nopeasti työväenlehtien kannanotoissa. Niissä ilmaistiin tietysti tuki työtaisteluille, mutta korostettiin jatkuvasti lakkolaisten harkitun ja rauhallisen esiintymisen ja ennen kaikkea maatyöläisten järjestäytymisen tarvetta.²³⁴ Koska merkittävä osa toukokuun lakoista tapahtui eteläisen Suomen kartanoissa, kirjoitti *Työmies* aiheesta useaan kertaan. Järjestäytymiskehotusten lisäksi se pyrki mahdollisimman rationaalisesti selittämään myös maanomistajien suuntaan, miksi 8 tunnin työpäivä olisi itse asiassa etu heillekin. Lehden mukaan suhteellinen työpäivän lyhenys ei vähentänyt tuotantoa, vaan työn intensiivisyys, työteho lisääntyy lyhyempänä työaikana, kun taas liikaräätös pitkänä työpäivänä laskee sitä. Työn tehokkuutta on lehden mielestä lisännyt jo se, että alkeellisesta maataloudesta on siirrytty "teknilliseen konetuotantoon," mutta tästä koitunut lisääntynyt tuotannon arvo on tullut kuitenkin yksinomaan maanomistajien hyödyksi. Lisäksi 8 tunnin työpäivän avulla maatalojen työvoima voi parhaiten torjua uhkaavaa elintarvikepulaa. Toisaalta kaiken "maakapitalistien" haukkumisen ja seurauksilla uhkailun ohella näkyi sopuisempiakin vetoamuksia: "Nykyisis-

²³⁰ Tm 4.5.1917; Rasila 1970, 266-267; Upton 1980, 112.

²³¹ Tm 11.5.1917 Työriidat maatalousalalla; Savon Tm 15.5.1917 "Tunnottomat agitaattorit"; Sd 8.5.1917 Maanviljelystyöväki vaatii vapauttaan; Sd 14.6.1917 Maatalousalalla syntyneiden lakkojen johdosta.

²³² US 24.5.1917 Lakkoliike maaseudulla.

²³³ Rasila 1970, 268; Soikkanen 1975, 222.

²³⁴ Tm 8.5.1917 Elintarvikepula ja työpäivän lyhenys maataloudessa, 22.5.1917 Maanviljelystyöväen taistelujen johdosta, 3.6.1917 Ammatillisten työväenjärjestöjen lähimmät tehtävät; Sd 10.5.1917 Harkintaa tarvitaan.

sä oloissa on tärkeämpää kuin milloinkaan ennen, että tyväestä käyttää työvoimaansa maataloustuotannon palvelukseen, so. elintarpeiden tuotantoon. Mutta se käy menestyksellisesti ainoastaan siinä tapauksessa, että tuotantovälineiden omistajat myöntävät työläisilleen tyydyttävät työ- ja palkkaehdot." ²³⁵

Maatalouden liukuvan työajan ongelma eri vuodenaikoina eli kuinka pitkä työpäivän olisi oltava kesällä ja paljonko sitä voitaisiin lyhentää muina aikoina oli niin hankala kysymys sosialidemokraattiselle puolueelle, että se jätettiin sen kesäkuun puoluekokouksessa käytännössä työaikakysymyksen ulkopuolelle. Vain suurviljelysten osalta tähdennettiin 8 tunnin työpäivää. Puolueen kantaan vaikutti tieto siitä, kuinka jyrkästi maataloustuottajat vastustivat sen jo toukokuun alussa eduskunnalle tekemää esitystä työajan lyhentämisestä. Eduskunnassa valiokunnan esitys laiksi "työajasta maa- ja kotitaloudessa" valmistui vasta elokuun alussa, joten sitä ei ehditty enää käsitellä eduskunnan hajotuksen takia. ²³⁶

Kun *Helsingin Sanomat* arveli toukokuun alussa, että SDP:llä ei ollut riittävästi vaikutusvaltaa joukkoihin maaseudun työtaistelujen rauhoittamiseksi, se oli täysin oikeassa. ²³⁷ Nämä lakot eivät olleet puolueen eivätkä SAJ:n ohjattavissa. Itse asiassa ne kaikki olivat ammattijärjestön kannalta korpilakkoja, toisin sanoen niiltä puuttui järjestön lupa eikä niistä edes ollut ilmoitettu sille.

Hämeen Voima puuttui asiaan jo varhaisessa vaiheessa kirjoittaessaan maaseudun kansalaiskokouksista, joissa työväenjärjestöihin kuulumattomat tekivät päätöksiä, jotka eivät noudattaneet sosialidemokratian menettelytapoja. Tällaisia harkitsemattomia päätöksiä olivat esimerkiksi lakkojen aloittamiset, joista sitten työväenjärjestöt saivat syyn niskoilleen. Lehden johtopäätös oli: "Ken ei katso velvollisuudekseen liittyä työväenjärjestöjen jäseneksi, hänellä ei tarvitse olla mitään oikeuksiakaan työväestön yhteisten asioiden käsittelyssä." ²³⁸ Kesäkuun alussa myös *Työmiehen* kanta lakkoihin kiristyi. Se tuomitsi ehdottomasti kaikki korpilakot ja painotti, että lakkoon ei voida mennä ilman edeltäviä neuvotteluja eikä ilman asianomaisen järjestön suostumusta. Lakoilla ei saanut myöskään vaatia esimerkiksi epäsuosittujen työnjohtajien erottamista, koska se oli omistajan tehtävä. ²³⁹

Vaikka Itä-Suomessa maatalouslakkoja syntyi hyvin vähän, puuttui *Työ* Viipurissa niiden aiheuttamiin ongelmiin. Se totesi, että maatyöväen juuri tapahtuneesta järjestäytymisestä johtuen ei ollut ihmeteltävää, että sen menettelytavat eivät aina ole olleet harkittuja ja suunniteltuja antaen näin porvarillisille lehdille aiheen levittää vahvasti väritettyjä "ryövärijuttuja" maatyöväen lakoista. Lehden mukaan lakkoja järjestettäessä onkin "keskusjärjestön auktoriteetti kokonaan sivuutettu ja toimittu omin päin. Se ei saa enää jatkua!" Myös-

²³⁵ Tm 13.5.1917 Elintarviketuotannon väheneminenkö seurauksena työpäivän lyhentämisestä?, 11.5.1917 Työriidat maatalousalalla.

²³⁶ SDP:n 9. puoluekokouksen pkt, 89-91; Soikkanen 1975, 222.

²³⁷ HS 9.5.1917 Sisäinen tilanne.

²³⁸ HV 12.5.1917 Kansalaiskokoukset ja niiden päätökset.

²³⁹ Tm 3.6.1917 Ammatillisten työväenjärjestöjen lähimmät tehtävät, 12.6.1917 Luokkataistelu maaseudulla ja porvarilehdet, 21.6.1917 Maanviljelystyöläisten järjestäytyminen; Rasila 1990, 31.

kään karjanhoitajat eivät saaneet liittyä lakkoon, koska siitä seuraisi eläinrääkkäystä, ja siksi "muilla siveellisillä keinoilla tulee työläisten taistella asiansa puolesta." ²⁴⁰

Nämä hyvää tarkoittavat neuvot olivat vaikeasti toteutettavissa: ensinnäkään maataloustyöntekijät eivät olleet juurikaan järjestäytyneet eli he eivät kuulunut minkään alan ammattiliittoon eikä heillä edes ollut omaa ammattiliittoa, johon liittyä. Vasta huhtikuussa 1917 SAJ oli palkannut ensimmäisen toimitsijan hoitamaan maatyöväen järjestötoimintaa, mutta voimakkaasta liikehännästä huolimatta heidän järjestäytymisensä oli silmiinpistävä vainsua. Jo 10.5.1917 SAJ:n toimikunta oli antanut julistuksen maanviljelystyöväelle korostaen järjestäytymisen merkitystä ja antaen ohjeita osastojen perustamiseen, mutta silti Maatyöväen liitto saatiin perustettua vasta elokuun lopussa, jolloin lakkoliike oli jo hiipunut. Merkittävä syy maatyöväen organisoitumisen vähäisyyteen oli luottamuksen puute niin puolueeseen kuin ammattijärjestöön. Kun toimitsijat ja poliitikot yrittivät sovittaa lakkoja, niin heistä tuli lakkolaisten silmissä puolueettomia neuvottelijoita, jotka eivät suinkaan ajaneet lakkolaisten etuja. He epäilivät jopa työnantajien lahjoneen neuvottelijat, eivätkä kaikissa tapauksissa halunneet edes heidän tulevan sovittelijoiksi tai kantoivat heidät kesken neuvottelujen maantien varteen. Jopa senaattori Matti Paasivuori, entinen SAJ:n varapuheenjohtaja, menetti arvovaltansa lakkolaisten silmissä kiertäessään lakkopaikkakunnilla huonoin tuloksin. ²⁴¹ Näistä seikoista työväenlehdet eivät luonnollisestikaan raportoineet, vaan toistivat maataloustyöväestön järjestäytymisvaatimustaan.

Edellä kerrottu vahvistaa maatyöväen kuulumista Suomessa "toiseen" työväenluokkaan, jonka tavallisin taistelumuoto oli ammattiyhdistysliikkeestä riippumaton spontaani lakko. Se poikkesi "virallisen" työväenliikkeen toimintatavoista, jotka vastasivat hyvin koko liikettä johtavan ammattityöläiskerroksen tavoitteita. Siksi ammattiyhdistysliike ja puolue alkoivatkin "toisen" työväenliikkeen näkökulmasta kuulua konfliktien säätelyjärjestelmään, joka pyrki joko ottamaan tämän radikalismien johtoonsa, tai jos ei siinä onnistunut, kana-voimaan ja hillitsemään sitä. ²⁴²

Kevään lakkojen aikana ei tapahtunut mitään vakavampaa, mutta kun lakot sadonkorjuukauden alettua alkoivat uudelleen, tapahtuivat myös ensimmäiset pahat yhteenotot. Kun SAJ ei saanut lakkolaisiin otetta, se joutui syrjään välitysyriityksineen, mikä taas kasvatti laittomien keinojen käyttöä mutta myös lakkolaisten omaa voimantuntoa. Laittomista keinoista lakkolaisten puolelta tavallisimpia olivat uhkailu, talonväen ja rikkurien estäminen pääsemästä töihinsä, kivien heittäminen ja meijerien sulkeminen. ²⁴³

²⁴⁰ Työ 7.7.1917 Maatyöläisten pyrkimykset työ- ja palkkaolojen korjaamiseksi.

²⁴¹ Rasila 1966, 114-115; Alakapee&Valkonen 1982, 249, 401-402.

²⁴² Lampén 1985, 165-166, 256; Tämä ei tarkoita, että maatyöläiset olisivat jääneet kokonaan sosialidemokraattisen työväenliikkeen ulkopuolelle, sillä monet kuuluivat maaseudun puolueosastoihin, äänestivät SDP:ttä ja osallistuivat työväentalon tapahtumiin (Kettunen 1987, 250).

²⁴³ Paavolainen 1966, 34; Rasila 1970, 268-269.

Tunnetuin maatalouslakkoihin liittynyt välikohtaus tapahtui Huittisissa 13.7.1917. Sitä edelsi vähän aikaisemmin perustetun Huittisten maataloustyöväen ammattiosaston julistama lakko 8 tunnin työpäivän toteuttamiseksi. Toisena lakkopäivänä lakkolaisten tarkoituksena oli estää Huittisten osuusmeijerin toiminta marssimalla noin 500 hengen joukolla meijerille. Silloin syntyi kahakka, jossa käytettiin aseina ainakin kiviä ja lopuksi muutamat noin 50 meijerin puolustajasta ampuivat lakkolaisjoukkoon. Ampumahaavoja saaneita lakkolaisia oli kahdeksan. Turun ja Porin läänin kuvernöörin johdolla suoritettut kuulustelut johtivat siihen, että lakkolaisten pidättämät ampujat vapautettiin, heidän joukossaan Huittisten nimismies. Hieman yllättäen maatalouslakko päättyi tuskin alettuaan ja jo kaksi päivää kahakan jälkeen saatiin aikaan työehtosopimus. Viranomaisten hidastelun takia asia ei ehtinyt edetä koskaan oikeuteen saakka.²⁴⁴

Vaikka kahakka ja sen selvittely oli nopeasti ohi, se jäi elämään pitkäksi aikaa niin työväen kuin porvarillisessa lehdistössä. Ensimmäisenä siitä uutisoi näyttävästi *Sosialidemokraatti* päivää kahakan jälkeen: "Suomen omistavan luokan jäsenet alkaneet työläisten teurastuksen" kertoen lyhyesti tapahtumista siihen mennessä saadut tiedot.²⁴⁵ Koska Huittinen sijaitsi lehden levikkialueella, se seurasi tarkasti tutkimusten etenemistä lähes päivittäin ja muut työväenlehdet lainasivat paljolti sen selostuksia. Sekä pääkirjoitusten että uutisten otsikoissa käytetyt ilmaukset olivat paljon puhuvia: "joukkomurha", "teurastus", "verityöt", "murhatyöt", "verihurtat". Hyvin pian tapahtuman nimitykseksi vakiintui "verilöyly."²⁴⁶

Todennäköisesti siihen mennessä koko vuoden 1917 jyrkintä demagogiaa käytti *Sosialisti*: "Yleisellä kauhulla on työväestön keskuudessa kaikkialla otettu vastaan tämä pöyristyttävä tieto sikäläisten kapitalistien petomaisesta julmuudesta Tämä on teko, jollaista ei uskoisi mahdolliseksi muualla kuin kaikkein alhaisimmalla kehitystasolla olevien villien raakalaiskansojen keskuudessa." Lehti varoitti porvaristoa jatkamasta "lahtarityötä," koska työläiset voisivat "maltillisuudestaan huolimatta ryhtyä tekoihin, jolloin seuraukset saattaisivat olla arvaamattomat."²⁴⁷

Sorretun Voiman mukaan "Herrat ovat alottaneet väkivaltaisen anarkian" varoittaen sekin porvaristoa väkivallan seurauksista. Sekä Huittisten kahakan uutisoinnissa että edellä olevissa pääkirjoituksissa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että ampujien joukossa oli paikkakunnan nimismies ja yksi poliisikonstaapeli. Se osoitti lehtien mukaan, että vanhan vallan laitoksena poliisi voi milloin tahansa asettua jälleen työväestöä vastaan ja siksi se olisi saatava

²⁴⁴ Rasila 1990, 29 ja 31; Manninen 1990, 279-283; Alapuro 1994, 166-168.

²⁴⁵ Sd 14.7.1917.

²⁴⁶ Sd 17.7., 19.7., 24.7., 28.7.1917; KL 14.7.1917 (lainaa Sd:n uutista otsikkoa myöden); STm 14.7.1917 Maakapitalistien raivo puhkeaa joukkomurhiin; Tm 15.7., 19.7., 21.7.1917; SV 16.7.1917; VS 16.7., 25.7.1917 Kapitalistien lahtarikaartit ja työväestö; Vapaus 16.7.1917; KÄ 17.7.1917; KT 23.7.1917; HV 11.8.1917.

²⁴⁷ Sosialisti 19.7.1917 Kapitalistien raakalaisuus.

kokonaisuudessaan järjestäytyneen työväen valvontaan. Pelättiin myös, etteivät ampujat joudu "porvarillisessa oikeudessa" tuomituiksi teoistaan.²⁴⁸

Pääkirjoituksen aiheeksi Huittisten tapahtumat päätyivät kuitenkin vain muutamassa sosialidemokraattisessa lehdessä. Selityskin on selvä: juuri samoihin aikoihin eduskunta käsitteli 8 tunnin työaikalakia ja kunnallislakia ja myös valtalaki oli tulossa, joten ne veivät lehtien huomion lähes kokonaan. Toisaalta mitä idemmäksi mentiin, sitä vähemmän koko välikohtaus tai maatalouslakot yleensä saivat lehtien uutisoinnissa huomiota.

Molemminpuoleisen sanomalehtikirjoittelun kärjistyessä tapausten todellinen kulku jäi sen varjoon, miten asian uskottiin tapahtuneen tai mikä kuva siitä lehdissä haluttiin antaa. Työväenlehtien mukaan lakkolaiset käyttäytyivät rauhallisesti, kun taas porvarilliset lehdet korostivat heidän väkivaltaisuuttaan. *Satakunta* väitti jopa sosialidemokraattien kiihottaman "sosialistisen anastajajoukkueen" ampuneen ja pahoinpidelleen maidontuottajia Huittisten meijerillä.²⁴⁹ Meijerikahakka säilyi syksyyn saakka taisteluaseena molemmin puolin. "Verilöylyn" seurauksena työväenjärjestöt organisoivat vastalausekoukousia ympäri maan ja *Sosialidemokraatti* julkaisi usean viikon ajan julkilauseumia kansan antamista tuomioista. Porvarillisille lehdille kahakka taas oli käyttökelpoinen esimerkki sosialistiagitaattoreiden aikaansaamasta väkivallasta.

Lakkovahteja poistamaan kutsuttu poliisi surmasi Ypäjällä 9.8.1917 yhden vahdeista. ANTHONY F. UPTONin mukaan kyseessä oli "vuoden 1917 luokkasodan ensimmäinen vainaja," mutta se ei enää aiheuttanut uusia levottomuuksia, vaan lakkoliike sammui tämän jälkeen Satakunnassakin. Lakkojen osalta voitiin todeta, että niiden aiheuttamat vahingot elintarviketuotannolle jäivät marginaalisiksi ja että suurin osa lakoista oli päättynyt 8-tuntisen työpäivän toteutumiseen hieman eri variaatioina. Sen sijaan työtaistelujen seurannaisvaikutukset olivat dramaattiset: maaseudun uinuneet luokkavastakohtaisuudet oli repäisty hereille. Maatyöväen aktionismi oli synnyttänyt vastareaktion Satakunnassa porvarillisia suojeluskaarteja, suojeluskuntien alkuja. Niitä ei täällä ollut perustettu – kuten muualla maassa – itsenäisyystaistelun vaan työväestön varalle. Siksi ne leimattiin sillä puolella "aseelliseen luokkataisteluun" valmistautumiseksi.²⁵⁰

Maatalouslakot ja niiden aiheuttamat välikohtaukset jyrkensivät ja jopa raaistivat sanomalehtien kielenkäyttöä molemmin puolin. Kun työväenlehdet varoittivat enemmän tai vähemmän vilpittömästi maanomistajien taipumattomuuden arvaamattomista seurauksista, tulkittiin ne porvarilehdissä uhkai-

²⁴⁸ SV 16.7.1917 Älkää jännittäkö jouta; STm 14.7.1917 Maakapitalistien raivo puhkeaa joukkomurhiin.

RISTO ALAPURO toteaa Huittisten kahakan yhdeksi syyksi sen, että valtiollinen järjestyksenpito ei toiminut. Paremminkin oli kyse siitä, että paikkakunnan ylin järjestyksenvalvoja asettui aseineen toisen osapuolen avuksi eikä suinkaan yrittänyt kääntä rauhoittaa tilannetta (Alapuro 1994, 168-170).

²⁴⁹ Satakunta 17.7.1917 Huittisten mellakat.

²⁵⁰ Sd 16.8.1917 Porvaristo luokkataisteluun ase kädessä; Rasila 1970, 270; Upton 1980, 121 ja 207.

luksi tai jopa yllyttämiseksi laittomien keinojen käyttöön. Näin mahdollisuudet minkäänlaiseen dialogiin kävivät tässäkin asiassa olemattomiksi.

Maatyöväen näkökulmasta puoluelehdistö oli kuitenkin ammattijärjestön tavoin osa sitä virallista työväenliikettä, joka ensisijaisesti pyrki jarruttamaan lakkoliikettä propagoimalla järjestäytymistä, neuvotteluja ja sovittelua sen sijaan, että olisi asettunut lakkoliikkeen johtoon. Maatalouslakot heijastuivat myös järjestysvaltakysymykseen. Se luottamus, joka maaseudulla oli vielä ollut vanhaan poliisilaitokseen, alkoi rapistua Huittisten, Ypäjän ja muutamien muiden välikohtausten seurauksena.

4.2.2 Kunnallishallinnon demokratisoiminen joukkovoimalla

Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen kevään ja kesän 1917 keskeiset ratkaisemattomat sisäiset ongelmat olivat kunnallishallinnon demokratisoiminen sekä järjestysvalta- ja elintarvikekysymys. Ne nivoutuivat enemmän tai vähemmän toisiinsa, sillä ilman mahdollisuutta osallistua kunnalliseen päätöksentekoon työväestöllä ei ollut myöskään kovin paljon mahdollisuuksia vaikuttaa demokraattisin keinoin järjestyksenpidon tai elintarvikeongelman paikalliseen ratkaisemiseen.

Kunnallisen hallinnon epädemokraattisuus eli ääniasteikot (äänien määrä suhteessa kunnalle maksettuun tuloveroon) johtivat paikallisessa politiikassa tilanteeseen, jossa valtuustojen jäsenistä työväestöä oli vain kolme prosenttia, puolet vähemmän kuin aatelisia. Kun työväestö oli kuitenkin kaupungeissa usein enemmistönä ja porvaristo ei halunnut luopua ääniasteikosta, sai paikallisvalta poliittisesti väritetyn luokkaluonteen ja siitä tuli julkisuudessa näkyvin luokkayhteiskunnan symboli.²⁵¹

Kunnallishallinnon demokratisointia oli sysätty liikkeelle jo vuonna 1908 eduskunnassa hyväksytyllä lailla. Se oli kompromissi porvarillisten puolueiden ja sosialidemokraattien kesken, eikä tyydyttänyt viime mainittuja. Lopulta se jäi vahvistamatta Pietarissa. Keväällä 1917 se ei enää kelvannut SDP:lle lainkaan, vaan *Kansan Lehden* päätoimittajan Anton Huotarin johdolla laadittiin eduskuntaesitys, joka pohjautui vuoden 1914 valtiopäivillä tehtyyn SDP:n esitykseen. Sen keskeinen ajatus oli kunnallishallinnon kansanvaltaistaminen ja kun sosialidemokraateilla oli enemmistö eduskunnan kunnallisvaliokunnassa, saatiin lakien sisältö heidän tavoitteittensa mukaiseksi. Keskeisiä kohtia olivat yleinen ja yhtäläinen äänioikeus 20 vuotta täyttäneille, mahdollisuus vedota kansanäänestykseen, määräänemmistösäädösten poistaminen ja lähes olematon valtion valvonta.²⁵²

Kunnallishallinnon demokratisoimista työväenliikkeessä kiirehti paitsi koettu vääryyden tunne vaikutusvallan puutteesta niin se kokemus, joka oli saatu vuoden 1905 jälkeen: pelättiin, että tilaisuus uudistuksiin voisi jäädä lyhytaikaiseksi ja siksi oli käytettävä aika hyväksi, ennen kuin hallituksen asema Venäjällä taas vahvistuisi. Ei ollutkaan siis ihme, että ensimmäiset hyökkäyk-

²⁵¹ Haapala 1995, 140.

²⁵² Tm 4.5.1917 Kunnallislakien uudistus; Soikkanen 1975, 226.

set tehtiin kaupunginvaltuustoja, "kukkarovaltuustoja" vastaan. Voidaan sanoa, että se tasa-arvo, joka oli saavutettu eduskunnassa, raunioitettiin räikeällä epätasa-arvolla paikallishallinnossa. Se asetti työväestön ja keskiluokan vastakkain ja rapautti sosiaalista luottamusta.²⁵³

Vaikka puolueen virallisen politiikan mukaan oli odotettava kunnallislaikien voimaantuloa, ei useissa kaupungeissa oltu enää kärsivällisiä, varsinkin kun mahdolliset kunnallisvaalit olisi saatu järjestettyä vasta loppuvuodesta. Helsingissä, Viipurissa ja lähes kaikissa pienemmissä kaupungeissa taivuttiin puolueen linjaan, mutta suurista kaupungeista Tampereella ja Turussa ja pienemmissä Porissa ja Raumalla ei jääty odottelemaan.

Tampere

Lahdessa paikallinen sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö ehti ensimmäisenä esittää vaatimuksensa vallan uusjaosta 21.3.1917, mutta Tampereesta tuli edelläkävijä. Siellä ammattiosastot muodostivat Tampereen Työväenjärjestöjen Johtavan Komitean, joka huhtikuun alussa esitti vaatimuksen valtuuston paikkojen enemmistön luovuttamisesta järjestäytyneelle työväelle. Vaatimusta perusteltiin vetoamalla demokratian periaatteisiin, olivathan sosialidemokraatit saaneet Tampereella 59 prosenttia äänistä vuoden 1916 eduskuntavaaleissa. *Kansan Lehti* perusteli asiaa myös siten, että vaikka Tampereen valtuusto oli laillinen, niin se ei ollut oikeudenmukainen, eikä työväestöllä ollut mitään laillista keinoa syrjäyttää sitä. Näin sen oli turvaututtava laittomuuteen saadakseen kunnallishallinnon lailliselle pohjalle. Siksi "Suomen työväestön olisikin maaliskuun vallankumouksessa pitänyt kerta kaikkiaan julistaa kaikki 'lailliset' lait mitättömiksi ja alkaa alusta, silloin olisi todellakin ollut takeita parannusten saamisesta."²⁵⁴

Kun sovittelemaan hälyytetty sosialidemokraattinen kuvernööri K. A. Saarinen vaati, että valtuuston demokratisoimisen oli tapahduttava laillisia muotoja noudattaen, päädyttiin nostamaan valtuutettujen määrä 60:een, josta sosialidemokraatit saivat 32 paikkaa. Tämä edellytti vielä 14 porvarillisiin puolueisiin kuuluvan valtuutetun eroa. Niissä sekä osassa kaupungin porvarillisia lehtiä epäiltiin toimenpiteen laillisuutta ja syytettiin *Kansan Lehteä* sen aikaisemman kirjoituksen (Vallankumous ja "laillisuus") perusteella anarkista, pakkovallasta ja laittomuudesta. Tähän se vastasi, että työväestön oli taisteltava porvarillista laillisuutta vastaan ja vasta sitten, kun kaikille kansalaisille on saatu samat oikeudet ja velvollisuudet, voitiin puhua oikeasta laillisuudesta.²⁵⁵

²⁵³ KL 29.3.1917 Kunnallinen pakkovalta saatava nopeasti murrettua; Piilonen 1982, 45; Haapala 2014, 35.

²⁵⁴ KL 4.4.1917, 10.4.1917 Vallankumous ja "laillisuus," 14.4.1917; SVT XXIX 1917, Taulu 2b, 55; Jutikkala 1979, 320.

²⁵⁵ *Aamulehti* asettui varauksettomasti kannattamaan sovittelupolitiikkaa, mutta *Tampereen Sanomat* ja *Tammerfors Aftonblad* vastustivat jyrkästi (Jutikkala 1979, 320); *Aamulehti* (A1) 11.4.1917 Kunnallinen itsehallinto; KL 18.4.1917 Vallankumouksen laillisuus ja taistelu laillisuutta vastaan.

Tämä dilemma laillisuuden ja oikeudenmukaisuuden välillä synnytti vilkkaan debatin SDP:n lehdistössä. *Savon Työmies* viittasi Tampereen esimerkkiin eikä halunnut odottaa uusia lakeja, koska esimerkiksi elintarvikekäsityksen hoitoa ei voitu jättää vain porvariston käsiin jo yhteiskuntarauhan takia. Lehti korosti kuitenkin näkemystään, että vallanjako Tampereella oli tapahtumassa laillisesti.²⁵⁶

Vankimmin *Kansan Lehden* tulkintaa oikeasta menettelytavasta nousivat vastustamaan *Vapaa Sana* ja *Arbetet*. Ensimmäinen käytti kautskylaisittain teoreettisena perustelunaan sitä, että Suomen kehitystaso ei vastannut vielä yhteiskunnallista vallankumousta ja tämän vuoksi ei voitu vielä aikoihin puhua proletariaatin diktatuurista. Siksi oli käytettävä vain parlamentaarisia keinoja. Näin se tuomitsi kaikki "välittömät" toimet kunnallisen vallan suhteen, jotka "joku, ennen revisionistiseksi luokiteltu lehti" oli hyväksynyt. *Arbetet* vaati, että jokaisen ajattelevan työläisen oli päättäväisesti vastustettava *Kansan Lehden* saarnaamaa "laittomuuden evankeliumia." Se painotti, että Suomella oli maailman demokraattisin kansanedustuslaitos ja sen tahtoa noudattava hallitus, joten syksyyn mennessä maassa olisi laillisesti säädetyt uudet kunnallislait. Siksi lehden mielestä kaikki vallankumouksellinen toiminta oli vastuutonta ja hyödytti vain porvaristoa. Samoilla linjoilla, mutta enemmänkin taktisista syistä oli *Työn* Evert Huttunen. Hän arveli, että työväestön ei olisi viisasta tunkea itseään kuntien johtoon näin vaikeana aikana ja sitä paitsi porvaristo tekisi mahdollisuuksiensa mukaan haittaa näin muodostetuille valtuustoille.²⁵⁷

Kun kysymys vallanjaosta Tampereella ei edennyt valtuuston viivyttelyn takia, antoi avoin työväenkokous uhkavaatimuksen: jos neljässä päivässä ei tehdä aikaisemmin sovittua ratkaisua, työväestö ottaisi kunnallisen vallan kookanaan käsiinsä. Nyt tilanne oli niin vakava, että senaattori Tokoi saapui Tampereelle. Siellä hänelle selvisi, että työväenjärjestöjen johto oli valmis kompromissiin, mutta joukot eivät.²⁵⁸

Samana päivänä (24.4.1917), kun uhkavaatimuksen määräaika täyttyi, antoi *Kansan Lehti* laajan alakerta-artikkelin verran tilaa Yrjö Sirolan kirjoitukselle 'Laillisuus ja me'. Kirjoittaja loi ensin katsauksen porvarillisten luokkalkalien syntyyn ja kehitykseen Kautskyn teoksen 'Tie valtaan' pohjalta. Vaikka kaikki voimassa olevat lait sen mukaan olivatkin luokkalakeja, ei niitä Sirolan mukaan voitu vallankumouksen tullen noin vain mitätöidä ja "alkaa alusta," vaan oli noudatettava työväenluokan menettelytapaa. Sillä hetkellä se tarkoitti sitä, että työväenjärjestöjen joukkovoiman tukemana eduskunta ajaisi kunnallislait nopeasti läpi ja saisi ne vahvistetuksi. "Laillisuus ei ole aivan joutava kappale yleensääkään, eikä Suomessa erittäin," kirjoittaja totesi varoittaen pei-

²⁵⁶ STm 17.4.1917 Kunnallinen luokkavalta.

²⁵⁷ VS 16.4. ja 18.4.1917 Vielä nykyhetken tapahtumista; *Arbetet* 24.4.1917 Revolution och "laglighet"; *Työ* 17.4.1917 Kirje eduskunnasta.

²⁵⁸ KL 21.4.1917; Jutikkala 1979, 321.

tellysti, että jos työväestö ei nyt noudattaisi vanhaa kunnallislakia, se ei voisi vaatia porvaristoa noudattamaan uutta.²⁵⁹

"Kunnallinen vallankumous Tampereella," otsikoi *Kansan Lehti*, kun kiireä tilanne lopulta laukesi vaadittuun 14:n kaupunginvaltuutetun eroon. Vaikka epätavalliset toimet suoritettiin laillisia muotoja noudattaen, valittiivat muutamat ruotsalaisen puolueen valtuutetut kuvernöörille ja edelleen senaattiin estäen sopimuksen toteuttamisen toistaiseksi. Kun uutinen valituksista tuli julki, oli työväenjärjestöjen mukaan vain kaksi vaihtoehtoa: kunnallislakko tai koko hallinnon haltuunotto työväelle. Kumpaankaan ei kuitenkaan toukokuussa ryhdytty, vaan jäätiin odottamaan. Tämän on arveltu johtuneen toisaalta siitä, että toimet olisivat häirinneet kamppailua 8 tunnin työpäivästä ja toisaalta lakien avoin rikkominen olisi heikentänyt sosialidemokraattisten senaattorien asemaa. Myös arvovaltaisten puoluemiesten, kuten Huttusen ja Sirolan kannanotot saattoivat vaikuttaa asiaan, kuten arvelu siitä, että valitukset eivät johtaisi tarkoitettuun tulokseen. *Kansan Lehden* toimittaja Lauri Letonmäki totesikin puheessaan työväenkokouksessa 20.5.1917, että työväellä oli tärkeämpääkin tekemistä kuin jatkaa jo voitettua taistelua. Siksi valtuustoa olikin painostettava asia asialta työväenjärjestöjen kannan mukaisesti päätöksiin ja hallittava näin porvariston kautta. Tähän Tampereella olikin hyvät mahdollisuudet, sillä valta oli muutenkin vahvasti työväenjärjestöjen käsissä.²⁶⁰

Puolueen pääorgaani *Työmies* ei ollut ottanut kantaa Tampereen tapahtumiin, mutta kriisin ratkettua se kirjoitti: "Sosialidemokraattiselta kannalta katsoen ei siis voi olla mitään laittomuutta siinä, että työväestö, toimimalla järjestetysti ja yhteisissä kokouksissaan tehtyjen päätösten perusteella, ottaa käsiinsä sen vallan, joka sille lukumääränsä nojalla yhdyskunnassa kuuluu. Näin menetellessään sillä on puolellaan siveellinen laki ja oikeus." *Lehti* kiirehti kuitenkin uusia kunnallislakeja, koska kunnallishallinnon epädemokraattisuus esti elintarvikeasioiden tehokkaan hoitamisen. Siksi kirjoittaja paheksui sekä porvaristoa, joka kiivaili hänen mukaansa vain nykyisen hallinnon laillisuuden puolesta että senaattia ja varsinkin Tokoita, koska senaatilla ei ollut kunnallisohjelmaa ja näin asia jätettiin eduskunnan sosialidemokraattisen ryhmän hoidettavaksi.²⁶¹

Rauma

Tampereen sovintoratkaisu ei kuitenkaan lopettanut suoraa toimintaa kamppailussa kunnallisesta vallasta, vaan toimi paremminkin esimerkkinä. Raumalla sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö vaati toukokuun alussa lyhyen määräajan kuluessa puolta valtuustopaikoista ja puheenjohtajan paikkaa,

²⁵⁹ KL 24.4.1917 (Sirola oli maaliskuun lopussa jäänyt pois *Työmiehen* toimitussihterin paikalta, kun hänet oli valittu Helsingin poliisilaitoksen uudelleenjärjestelyn yhteydessä poliisimestariksi, Salomaa 1966, 190-192).

²⁶⁰ KL 25.4., 16.5., 18.5., 21.5.1917; Jutikkala 1979, 322-324; Piilonen 1982, 48-49; Haapala 1986, 311.

²⁶¹ Tm 27.4.1917 Kunnallista luokkavaltaa kukistamaan.

vaikka sillä ei eduskuntavaalien tuloksen perusteella olisi ollut oikeutta enemmistöön. Kaupungin porvarillisissa piireissä vaatimusta ymmärrettiin, mutta laillisista muodoista haluttiin pitää ehdottomasti kiinni ja näin esitettiin Tampereen mallin mukaista valtuuston laajentamista. Valtuustokäsittelyä vauhdittamaan oli paikalle saapunut 600 henkeä, jotka piirittivät valtuustosalin. Koska valtuuston ehdotus ei olisi heti tuonut sosialidemokraateille vaadittua enemmistöasemaa, he ryhtyivät kunnalliseen yleislakkoon 7.5. alkaen.²⁶²

Porissa sen sijaan vallan uusjako tapahtui sovussa. Välttääkseen Rauman tapahtumat porvarilliset puolueet suostuivat työväenjärjestöjen vaatimuksiin. Myöntyväisyyteen vaikutti myös se, että vaikka sosialidemokraatit olivat saaneet Porissa 55 prosenttia äänistä vuoden 1916 eduskuntavaaleissa, he vaativat vain puolta valtuustopaikoista.²⁶³

Rauman tapahtumat aloittivat sosialidemokraattisessa lehdistössä uudelleen kiihkeän keskustelun selvästi poliittisen lakon käyttämisen oikeutuksesta työväen etujen ajamiseen. Porilainen *Sosialidemokraatti* ymmärrettävästi suhtautui myönteisesti raumalaisten ja porilaisten vaatimuksiin syyttäen porvaristoa "paperilaillisuudesta" sen viivyttäessä uudistuksia. Siksi työväestön olikin pyrittävä itse ottamaan joukkotoiminnalla sen mitä oli saatavissa ja vahvistettava näin saavutetut asemat myöhemmin lailla. Lehti arvosteli myös epäsuorasti sosialidemokraattista eduskuntaryhmää kunnallislakien hitaasta etenemisestä eduskunnassa, koska se lisäsi työläisjoukkojen hermostuneisuutta ja tyytymättömyyttä.²⁶⁴ Näin pääkirjoittaja kuitenkin ilmaisi huolensa hallitsemattoman liikehinnän lisääntymisestä naapurikaupungissa.

Saman huolen jakoi *Kansan Tahto* todeten, että Tampereen ja Rauman tapahtumat eivät olleet mitään satunnaisia ilmiöitä, vaan saattoivat lisääntyä, jos kunnallislakeja ei saataisi pian voimaan. Rauman yleislakkoon lehti suhtautui kielteisesti pitäen sitä varoittavana esimerkkinä kuohunnasta, joka saattaisi olla turmioksi koko maalle ja jopa työväenluokalle. Täysilaidallisen ampui *Hämeen Voima*: tällaista lakkoa ei "järjestäytynyt työväki saa missään tapauksessa hyväksyä. Se on mielestämme täysin anarkistinen korpilakko, jonka päämääränä on selvä laittomuus." Kantaansa lehti argumentoi sillä, että valankumous oli ohi ja nyt vallitsi laki. Siksi poliittisiin päämääriin pyrkivän lakon tuloksia ei voitu vahvistaa lailla, vaan se oli väkivaltaa laillisuutta vastaan. Näin työväestön ainoa keino olikin turvautua eduskunnan säätämään kunnallislakiin.²⁶⁵

Tämä *Hämeen Voiman* jyrkkä laillisuuskanta ei kelvannut *Kansan Lehdelle*. Vaikka se väittikin, että lakimiesten ja korkeiden virkamiesten mukaan raumalaisten vaatimukset voitaisiin toteuttaa lakia noudattaen, ei työväestön silti

²⁶² Sd 8.5.1917; SVT XXIX 1917, Taulu 2b, 53; Piilonen 1982, 49, 50-51; Heino 2002, 262-263.

²⁶³ Sd 26.4.1917 Kunnallisen harvainvallan kukistuminen; SVT XXIX 1917, Taulu 2b, 53; Saarinen 1972, 686-687.

²⁶⁴ Sd 12.5.1917 Petturuutta peljätään, 17.5.1917 Kunnallislaki valmiiksi.

²⁶⁵ KT 11.5.1917 Kunnallislakien uusimisella kiire; HV 15.5.1917 Harkitsevampaa menettelyä (Voinee arvioida, että Siperia oli opettanut kirjoittaja Heikki Välisalmelle lainkuuliaisuutta).

pitäisi aina noudattaa "luokkalakeja." Jos kalliiksi käyvä lakko venyisi edelleen ilman "oikeutettua ja laillista" tulosta, olisi kirjoittajan mukaan raumalaisten ryhdyttävä "kaiken kunnallisen vallan valtaamiseen työväen käsiin ja sen pitäminen työväen käsissä uusien kansanvaltaisten kunnallislakien voimaansaatamiseen asti." ²⁶⁶ Lehden kanta ei siis ollut muuttunut Tampereen tapahtumien jälkeen, olivathan tamperelaiset uhanneet kuukautta aikaisemmin koko kunnallishallinnon valtaamisella työläisten käsiin.

Sosialidemokraattisen puolueen johto oli ollut hiljaa suoran toiminnan oikeutuksesta kunnallisen vallan valtaamisessa aina Rauman tapahtumien pitkittymiseen saakka. Lopulta puoluesihteerin Matti Turkia otti asiaan varovasti kantaa *Työmiehessä* julkaistussa artikkelissaan 'Nykyinen taistelu kunnallisesta vallasta.' Siinä hän toisaalta ymmärsi, että kuntien huono elintarvikeasioiden hoito oli katkeroittanut ihmisiä niin, että ei haluttaisi odottaa uusia kunnallislakeja, mutta toisaalta vetosi työväestön malttiin. Hänen mielestään ei nimittäin olisi viisasta ottaa vastuuta elintarvikeasioiden hoidosta eikä muista kuntien ongelmista, jotka porvaristo oli itse toiminnallaan aiheuttanut. Siksi olisi odotettava syyskesällä pidettäviä kunnallisvaaleja. Artikkelinsa loppuksi Turkia teki yhteenvedon: siellä missä työväestö on ottanut osan kunnallisesta vallasta, se on pidettävä ja siellä, missä on aloitettu taistelu siitä, se on käytävä voitokkaaseen loppuun, mutta uusia ei pitäisi enää aloittaa. ²⁶⁷ Kirjoitus heijasteli selkeästi puoluejohdon epämääräistä suhtautumista tapahtumiin: tuomita ei voitu eikä ehkä haluttukaan, mutta määrätietoisien ohjeistuksen sijasta kannattajakunnalle tarjottiin rauhoittavaa viestiä demokraattisten keinojen paremmuudesta tulevien vaalien kautta.

Turkian vetoamus maltista ei näyttänyt vaikuttaneen puolueen veteraaniin Eetu Saliniin, jonka pääkirjoitus *Sosialidemokratissa* herätti varmasti eniten huomiota niin sosialidemokraattisessa kuin porvarillisessa yleisössä Rauman tapahtumiin liittyen. Kirjoituksensa aluksi hän kritisoi voimakkaasti *Hämeen Voiman* näkemystä. Hänen mielestään kunnallislakien läpiajo pienen eduskuntaenemmistön turvin tulisi olemaan vaikeaa ja vaikka ne siellä hyväksyttäisiinkin, porvaristo voisi väliaikaisen hallituksen avulla saada ne estetyksi Pietarissa. Koska Salinin mukaan köyhälistön usko lainsäädäntötyöhön oli mennyt (!), täytyi sen tarttua viimeiseen keinoon. Se oli vallankumous, joka ei ollut anarkiaa, vaan "se on ainoastaan väkivaltaista yhteiskunnallista uudistusta, laillisen kehityksen kiirehtimiseksi." Hänen mukaansa työväki kyllä myönsi lakien kunnioittamisen tärkeyden, mutta silloin lakien täytyi olla sellaisia, että niitä voidaan kunnioittaa. ²⁶⁸

Mitä Salin varsinaisesti tarkoitti uudistusten kiirehtimisessä väkivallalla jäi epäselväksi, mutta tällä sanavalinnallaan hän sai porvarilliset lehdet varmasti kimppuunsa, eikä se tietenkään ilahduttanut sosialidemokraattisen puolueen johtoakaan. ²⁶⁹

²⁶⁶ KL 16.5.1917 Rauman työväen taistelu.

²⁶⁷ Tm 16.5.1917.

²⁶⁸ Sd 19.5.1917 Vallankumous, laillisuus ja anarkia (KL 21.5.1917 ja Eteenpäin 24.5.1917 lainaavat otsikolla Anarkiaako?).

²⁶⁹ Satakunnan Sanomat 29.5.1917 Lakko ja pakko.

On myös arvioitu, että Salinin henkilökohtainen käynti Raumalla esittämässä mielipiteitään syvensi konfliktia osapuolten välillä. Siitä huolimatta Rauman kunnallislakko saatiin Tokoin välityksellä päättymään kaksi viikkoa kestätyään. Tuloksena oli Porin mallinen kompromissi, jossa työväestön oli lopulta tyydyttävä siihen, mitä alun perin oli tarjottu.²⁷⁰

Turku

Tilanteen arveltiin rauhoittuneen, mutta toukokuun loppupuolella esimerkiksi Kotkassa sikäläinen työväenneuvosto harkitsi "kukkarovaltuuston" kaatamista ennen kunnallislakien uudistusta, mutta lopulta päätettiin jäädä odottamaan SDP:n kesäkuussa pidettävän puoluekokouksen kantaa asiaan. Samoin Kuopiossa vaadittiin valtuuston suhteen, että työväestön oli oltava "valmis käyttämään toisia keinoja luokkavallan nujertamiseksi."²⁷¹

Turussa sen sijaan puhkesi 29.5.1917 palokunnan asemaan liittyneen riidan seurauksena kunnallinen yleislakko, jolle paikallinen venäläinen työ- ja sotamiesneuvosto lupasi tukensa. *Sosialisti* oli jo kuukautta aikaisemmin vaatinut Tampereen tapahtumien innostamana kunnallishallinnon pikaista uudistamista odottamatta asiaa koskevien lakien valmistumista. Perusteluksi välittömälle toiminnalle lehti esitti, että työväen lukumäärä Turussa edellytti sille puolta paikoista. Edellisten eduskuntavaalien tuloksen valossa tämä ei pitänyt alkuunkaan paikkaansa, sillä SDP oli saanut siellä vain 38 % äänistä.²⁷²

Vaatimuksen taustalla olikin Turussa pitkään jatkunut ruotsinkielisen vähemmistön johtoasema valtuustossa, joka oli jarruttanut poliisilaitoksen uudistamista ja työväestön vaatimusta tasavertaisesta asemasta elintarvikelaotakunnassa. Lisäksi kaupungissa oli sodan takia nopeasti kasvaneen metalliteollisuuden myötä tullut työväenjärjestöihin paljon uusia, nuoria jäseniä, jotka lisäsivät painetta vanhoille järjestöjohtajille ryhtyä radikaalimpiin toimiin. Niinpä kaupungintalo piirrettiin ja sisällä istuville valtuutetuille luettiin sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön kirjelmä. Siinä ilmoitettiin, että jos sosialidemokraatit eivät saisi enemmistöä valtuustopaikoista, he ottaisivat seuraavana päivänä käsiinsä koko kaupungin hallinnon.²⁷³

Tässä tilanteessa *Kansan Lehti* ei malttanut olla irvailematta Turun toiselle työväenlehdelle *Arbetetille* sen aikaisemmasta suoran toiminnan kieltäneestä kannasta. Päätoimittaja Huotarinen ollessa eduskunnassa hänen sijaisensa Lauri Letonmäen alakertakirjoituksessa 'Yleislakko Arbetetin kotikaupungissa' kunniansa saivat kuulla yhtä lailla myös *Vapaa Sana*, *Hämeen Voima* kuin *Työkin* mielipiteistään, jotka vastasivat kirjoittajan mukaan porvarillisten lehtien kantaa kunnallisasiasta. Kun *Arbetet* oli vedonnut sosialidemokraattisen eduskuntaenemmistön kykyyn saada aikaan uudet kunnallislait syksyyn mennessä,

²⁷⁰ Piilonen 1982, 49.

²⁷¹ Eteenpäin 15.5.1917 ja 22.5.1917 Porvariston kunnallispolitiikka Kotkassa; Savon Tm 26.5.1917 Valtuustoasia.

²⁷² Sosialisti 26.4.1917 Turun kunnallishallinto; SVT XXIX 1917, Taulu 2b, 50; Lahtinen 2016, 91-93.

²⁷³ Sosialisti 29.5.1917; Upton 1980, 117-119; Piilonen 1982, 51; Mäkelä 1990, 49-50.

niin se Letonmäen mukaan unohti, että porvarillisella vähemmistöllä oli mahdollisuus äänestää sosialidemokraattien ajamat lait lepäämään. Siksi ne kirjoittajan mukaan voitiin saada aikaan vain pakottamalla porvaristo luopumaan vastustuksestaan parlamentin ulkopuolisilla keinoilla: "Pitääkö se selittää juuri Arbetetille, joka aikaisemmin on asustanut puolueen vasemmalla siivellä?" Kunnallista yleislakkoa päätoimittajan sijainen ei kuitenkaan pitänyt ilahduttavana asiana, vaan välttämättömänä pahana.²⁷⁴

Turun 36 tuntia piiritettyä pidetty valtuusto pysyi kuitenkin taipumattomana painostuksen edessä. Siksi kuvernööri pyysi 31.5. apua senaatilta ja kaupunkiin saapui Tokoin johdolla kolme senaattoria sekä lisäksi prokuraattori P. E. Svinhufvud. Valtuuskunnasta saattoi päätellä, että Turun tapahtumat koettiin Helsingissäkin hyvin vakavina. Tokoi piti – omien sanojensa mukaan ei senaattorina vaan sosialistina – joukkoihin vetoavan, korkealentoisen puheen, jossa hän ilmoitti iloitsevansa lakkolaisten solidaarisuudesta ja taistelutahdosta. Hän tähdensi hyvän järjestyksen ja anarkististen tekojen välttämisen tärkeyttä ja kehotti lakkolaisia luopumaan valtuuston piirityksestä ja odottamaan kunnallishallinnon uudistusta. Yön yli kestäneiden neuvottelujen jälkeen lakko päätettiin lopettaa 1.6.1917. Sosialidemokraatit saivat läpi palokuntaa koskevat vaatimuksensa, mutta kunnallisesta edustuksesta ei päästy sopimukseen ja he jäivätkin valtuuston ulkopuolelle sisällissodan puhkeamiseen saakka. Lakon lopettamisesta ei kuitenkaan oltu yksimielisiä, sillä uudet, nuorempaa polvea edustaneet kunnallisjärjestön jäsenet vihjailivat Tokoin sovittelun jälkeen jopa petoksesta.²⁷⁵

Lakon päätyttyä *Sosialisti* riemuitsi koko sivun levyisellä otsikolla 'Työväki voittanut asettamansa vaatimukset yleislakolla'.²⁷⁶ Uutisessaan 'Kuka voitti Turun lakossa' *Kansan Lehti* totesi, että porvarillisten lehtien mukaan porvaristo voitti ja *Sosialistin* mukaan taas työväestö, mutta *Kansan Lehden* tuomio oli tyyli: tosiasiaa työväestö hävisi, koska valtaan Turussa jäi porvaristo.²⁷⁷

Kunnallislakon jälkipuinnissa porvarilliset sanomalehdet olivat yksimielisiä. Kyseessä oli "täydellinen anarkistinen kapinaliike," joka neljän päivän aikana merkitsi laittomuutta, hillitöntä väkivaltaa ja kansalaisvapauksien julkeata sortoa. Tiedot Turusta "ovat olleet sitä laatua, että niistä kuullessaan luulisi kerrottavan rosvojuttuja jostain Afrikan neekeritasavallasta." Koska tapahtumia kaupungissa oli johtanut sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, sälytettiin vastuu SDP:lle ja sen eduskuntaryhmälle, jotka eivät olleet tuominneet laittomuuksia vaan kulkivat "puhtaana anarkian tietä." Lakon varsinaista syytä, kamppailua kunnallisesta vallasta, porvarilliset lehdet eivät pääkirjoituksis-

²⁷⁴ KL 30.5.1917.

²⁷⁵ Upton 1980, 118-119; Piilonen 1982, 51; Mäkelä 1990, 48-50; Teräs 1995, 245-246.

²⁷⁶ *Sosialisti* 2.6.1917. *Lehti* ei ollut ilmestynyt kolmeen päivään, koska sähkölaitoskin oli lakossa eikä painokoneisiin saatu virtaa. Porvarilliset lehdet taas eivät olisi ilmestyneet muutenkaan kirjapainotyöntekijöiden liittyttyä lakkoon.

²⁷⁷ KL 4.6.1917.

saan maininneet. Kiitoksen sanat lakon lopettamisesta *Turun Sanomat* kuitenkin osoitti erityisesti Tokoille.²⁷⁸

Osoituksena siitä, että "anarkia" jäi melko vähäiseksi, lehti jo seuraavana päivänä esiintyi hyvin sovinnollisesti: ne ihmiset, jotka olivat mielestään joutuneet lakkomiliisin väkivallan kohteeksi, "vienevät" asiansa oikeuteen, mutta mihinkään työsulkuihin työnantajien puolelta ei pitänyt tehtaissa kostomielessä ryhtyä, koska ne vain pahentaisivat tilannetta. "Yleiseltä kannalta on välttämätöntä että palataan niin nopeaan kuin suinkin mahdollisimman rauhallisiin oloihin, että mielet pääsevät tyyntymään." Sovinnon merkiksi lehti vielä kehotti maksamaan palokuntalaisille palkan lakon ajalta, mikä antaisi "aihetta käsittää, että porvarillisella taholla on tavallaan siveellisesti sitouduttu noudattamaan sovinnollisuutta lakon jälkiselvittelyissä."²⁷⁹ Näin nopea siirtyminen sovinnollisuuteen työväkeä kohtaan voidaan tulkita niinkin, että porvariston piirissä huomattiin selvityn säikähdyksellä: lakko oli saatu loppumaan olemattomilla myönnytyksillä.

Turun levottomuudet saivat nyt myös SDP:n puoluetoimikunnan reagoimaan. Se julkaisi *Työmiehessä* vetoomuksen 'Tarmokasta ja harkittua toimintaa', jossa se vaati kategorisesti, että yleislakko, oli se sitten valtiollinen tai kunnallinen, edellytti aina tiedottamista puoluetoimikunnalle ja neuvottelua sen kanssa ennen toimiin ryhtymistä.²⁸⁰ Uusia kunnallislakkoja ei enää puhjennutkaan, mihin vaikuttivat myös SDP:n lähestyvä puoluekokous ja kunnallislakien käsittelyn alkaminen eduskunnassa. Silti debatissa kunnallisen vallan valtaamisesta ehtivät senaattori Tokoi ja sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä saada puoluelehdiltä kritiikkiä uusien kunnallislakien viipymisen vuoksi.

Valtaosa työväenlehdistä kommentoi kevään kunnallislakkoja vielä kesäkuun puolella. Monet niistä kertosivat kielteisen kantansa suoralle joukko-toiminnalle kunnallisen vallan jakamiseksi. Perusteluina oli ensinnäkin huoli siitä, että lakkojen takia työväestö saisi vain päälleen porvariston syytökset laittomuudesta ja anarkiasta. Toiseksi ei uskottu, että vallan ottanut työväestö pystyisi ratkaisemaan elintarvikeongelmaa, jolloin annettaisiin taas vain propaganda-ase porvaristolle. Kuitenkin nämäkin lehdet hyväksyivät sen, että jos laillista tietä ei päästy tavoitteeseen, voitiin joskus joutua käyttämään laittomia keinoja.²⁸¹

Kansan Lehti säilytti taipumattoman kantansa. Se kysyi, oliko työväestöllä käytössään joitain sellaisia laillisia keinoja, jotka porvaristo voisi hyväksyä ja vastasi: ei, koska lakko on jo sellaisenaan porvariston mielestä rikos kapitalismia vastaan. Kuitenkaan kunnallislakot eivät lehden mukaan olleet laittomuutta, vaan "taistelulaillisuutta." Vastauksena porvariston esittämiin syyttei-

²⁷⁸ US 1.6.1917 Turun tapahtumain johdosta; Satakunnan Sanomat 1.6.1917 Äly älä jätä; HS 2.6.1917 Väkivallan voittokulku; Turun Sanomat (TS) 2.6.1917 Anarkian päivät Turussa; Uusi Aura (UA) 2.6.1917 Kumouspäivien jälkeen.

²⁷⁹ TS 3.6.1917 Jälkiselvitykset.

²⁸⁰ Tm 2.6.1917.

²⁸¹ ÖF 1.6.1917 Situation; KT 5.6.1917 Tulevien aikojen varalta (KÄ 9.6.1917 lainaa); SV 6.6.1917 Laki ja oikeus taistelevat; Työ 5.6.1917 Uudet kunnallislait valmistumassa.

siin lehti piti omituisena, että anarkismiksi sanottiin sitä kuria ja järjestystä, mikä lakkotaisteluissa ilmeni.²⁸² Myös *Vapaa Sana* kummeksui anarkiasyytöksiä. Kun työläisten vallankumous meni niin pitkälle, kirjoitti lehti viitatessaan Turun tapahtumiin, että alettiin vaatia sananvaltaa kuntien sisäisiin asioihin ja sen saamiseksi osoitettiin mieltä ja lakkoiltiin, muuttui demokratian vaatimus porvariston mielestä anarkiaksi.²⁸³

Täydellisen takinkäännöksen teki *Arbetet*, jota juuri *Kansan Lehti* oli aikaisemmin moittinut porvarillisesta asennoitumisesta kunnallisen vallan valtaamiseen. Nyt se esiintyi kumouksellisena ja ylisti Turun sosiaalisen kamppailun olleen suurin maamme historiassa, suuremman kuin Tampereella tai Raumalla. Se korosti työväestön oikeutta ulkoparlamentaarisesta taisteluun vanhentuneisiin lakeihin perustuvaa kunnallista harvainvaltaa vastaan pitkälti samoin sanoin kuin *Kansan Lehti* 30.5.1917. Lisäksi *Arbetet* kiitti venäläisiä sotilaita pyytämättä annetusta tuesta työväen kamppailulle ja korosti kaupungin hyvää järjestystä lakon aikana.²⁸⁴

Useimmat puoluelehdet käänsivät katseensa jo tulevaan, sillä kesäkuun alussa uudet kunnallislakiesitykset olivat eduskunnassa valiokuntakäsittelyssä. Yhteinen huoli lehdillä oli se mahdollisuus, että porvarilliset puolueet äänestäisivät lait lepäämään, mihin niiden määrävähemmistö olisi helposti riittänyt. Huolta oli lisännyt erityisesti *Hufvudstadsbladets* pääkirjoitus, jonka mukaan sosialidemokraattien ehdotuksiin sisältyi niin paljon ymmärtämättömyyttä ja jopa tyhmyyttä, että ne oli ilman merkittäviä muutoksia seurauksista välittämättä äänestettävä yli vaalien. Pahimpana ongelmana lehti piti veroa maksamattomien kuntalaisten mahdollisuutta päästä päättämään kunnan asioista. *Työn* mielestä porvariston ainoa todellinen syy jarruttaa kunnallislakien voimaantuloa oli vallan menettäminen, mutta koska sitä ei tahdottu tunnustaa, etsittiin vikoja laeista. Useat puoluelehdet muistuttivat porvaristoa siitä, mihin kunnallislakien lepäämään jättäminen voisi johtaa. Jos lakeja ei saataisi säädettyä, saattaisivat Tampereen, Rauman ja Turun "kumoukselliset" tapahtumat laajeta koko maahan.²⁸⁵

SDP:n kesäkuun puoluekokouksessa 15.-19.6.1917 pidettiin erittäin tärkeänä 8 tunnin työpäivän ja kunnallislakien hyväksymistä, koska se rauhoittaisi yhteiskunnallista tilannetta. Niiden yllä leijui kuitenkin puoluelehtienkin pelkäämä vaalien yli äänestämisen uhka ja siksi kokouksessa ehdotettiin mielenosoituksilla ja yleislakolla painostamista. Päätoimittajista viime mainitun puolesta puhuivat Huotari, *Vapauden* Jukka Lankila ja varauksin Valpas, vastusti *Päivän Tiedot*-lehden Julius Nurminen. Tarkoituksena ei kuitenkaan ollut parlamentaariseen toiminnasta luopuminen ja siksi yleislakkoa ei päätetty järjestää, vaan mielenilmaukset jätettiin paikallisten elinten vastuulle. Arva-

²⁸² KL 2.6.1917 Työväestön taistelujen laittomuus.

²⁸³ VS 8.6.1917 Vallankumous ja anarkia.

²⁸⁴ *Arbetet* 5.6.1917 Den revolutionära storstrejken i Åbo.

²⁸⁵ Hbl 31.5.1917 Omgestaltning af kommunallagarna; Savon Tm 2.6.1917 Kunnallislait vaarassa, 30.6.1917 Kunnallislakien kohtalo; HV 5.6.1917 Kunnallislakien uudistus; Työ 5.6.1917 Uudet kunnallislait vahvistumassa; Tm 6.6.1917 Porvariiden uhmaileva kanta kunnallislakiasissa.

tenkin kunnallislakoista viisastuneena puoluekokous vaati, että niihin oli saatava keskusjärjestöjen lupa, millä määräyksellä puolue pyrki pitämään liikedinnän kontrollissaan.²⁸⁶

Loppujen lopuksi Tampereen, Porin, Rauman ja Turun työväestön pyrkimykset päästä jakamaan kunnallista valtaa eivät tuottaneet kestäväää tulosta. Turussahan valta jäi kokonaan porvarillisten puolueiden käsiin, samoin poliisilaitos jäi vanhalle kannalle aina suurlakkoon saakka. Tampereella tehdyn sopimuksen mukaisesti eronneet valtuutetut palasivat hiljalleen takaisin valtuuston ja se jatkoi toimintaansa entiseen malliin. Porissa ja Raumalla sosialidemokraattisten valtuutettujen määrä pysyi selvästi alle puolessa vielä vuoden 1917 päättyessä.²⁸⁷

Kunnallislakien hyväksymisestä eduskunnassa 14.7.1917 ei tullut kuitenkaan puoluejohdon toivomaa yhteiskunnallista jännitystä laukaisevaa tekijää, koska ne jäivät vahvistamatta valtalakikiistan takia. Ne vahvistettiin vasta 16.11.1917 suurlakon luomassa tilanteessa, jolloin ne eivät enää ehtineet tilannetta rauhoittaa.²⁸⁸

Porvariston näkökulmasta kunnallishallinnon demokratisoiminen oli helppo ratkaista laillisesti, koska sosialidemokraateilla oli eduskuntaenemmistö. Porvariston mielestä SDP:n johto suhtautui kuitenkin ymmärtävästi kunnallislakkoihin ja valtuustojen piirityksiin, mikä vahvisti sen piirissä ajatusta, että sosialidemokraattien kasvava vaikutusvalta merkitsi epäjärjestystä ja anarkiaa. Tämän näkökannan porvarilliset lehdet toivat yhä uudelleen ja uudelleen näyttävästi esiin.

Työväenliikkeen johdolle kysymys ei kuitenkaan ollut niin yksinkertainen. Se tuli näkyviin esimerkiksi Tokoin ja muiden sosialidemokraattisten senaattoreiden välitysyriyksissä, jotka olivat lähinnä sovittavia, eivät liikettä johtamaan pyrkiviä. Totta olikin, etteivät paikalliset eivätkä koko puolueen sosialidemokraattiset johtajat hallinneet kaikin ajoin tapahtumien kulkua lakko-kaupungeissa, ja olivat siitä vakavasti huolissaan. Kuitenkaan he eivät voineet julkisesti asettua vastustamaan toimintaa, jonka johtoon paikalliset järjestöt joutuivat, vaikka päätökset toimenpiteistä tehtiinkin yleisissä työväenkokouksissa. Nyt tuli näkyviin uusi voima, puolueeseen tai ammattijärjestöön kuulumattomat tai niihin vastikään liittyneet, usein nuoret miehet. He olivat, kuten Tampereella, Raumalla ja Porissa näkyi, paljon valmiimpia suoraan aktionismiin kuin vanhat jäsenet. Tässä tuli esiin, kuten maatalouslakoissakin, "toisen" työväenliikkeen tyytymättömyys sosialidemokraattisen puolueen totuttuihin menettelytapoihin, mikä radikalisoi joukkoja edellä mainituilla paikkakunnilla. Näitä joukkoja paikallinen puoluejohto ei aina kyennyt hallitsemaan, mutta toisaalta tarvitsi niiden antamaa voimaa painostamaan ja pelottelemaan porvaristoa. Tämän tietäen *Työmies* ja useat muut puoluelehdet koros-

²⁸⁶ SDP:n 9. puoluekokouksen ptk, 18-37 ja 91-95; Päätökseen vaikutti varmasti myös puolueen ideologia: Saksassa vuonna 1912 käydyssä 'Massenstreik' -keskustelussa Kautsky oli vastustanut poliittisen yleislakon käyttöä ja SDP:n vuoden 1913 puoluekokous oli omaksunut saman kannan.

²⁸⁷ Sosialisti 14.9.1917 Petturien puolue; Jutikkala 1979, 323; Piilonen 1982, 49-51.

²⁸⁸ Soikkanen 1975, 227.

tivat järjestäytymisen ja hyvän kurin merkitystä myös kunnallisessa kamppailussa.

Tarkasteltaessa sosialidemokraattisten puoluelehtien eroja suhtautumisessa suoran toiminnan eri muotoihin kunnallisen vallan hankkimisessa keskeiseksi nousee niiden sijainti. Siellä missä kunnallisia taisteluita oli käyty, lehtien suhtautuminen oli myönteistä, muualla maassa se taas vaihteli lievästä jyrkään kielteiseen. Tampereella *Kansan Lehti* kaikkein johdonmukaisimmin kannatti suoraa joukkovoiman käyttöä, jos muut keinot eivät johtaisi toivottuun tulokseen. Lehden radikalismia voi kummeksua, olihan se vielä vuonna 1910 ollut tekemässä bernsteinilaista revisionismia tunnetuksi Suomessa eikä sen toimituskunnassa ollut tunnettuja radikaaleja Lauri Letonmäkeä lukuun ottamatta. Päätoimittaja Huotari ja muutkin toimittajat olivat paremmin tunnettuja maltillisina vaikuttajina. Selitys täytyykin olla Tampereella kunnallishallinnon suhteen vallinneessa kumouksellisessa mielialassa, jota lehden oli myötäiltävä, halusi se tai ei. Toisaalta näyttäisi siltä, että tehtävä ei ollut sille vastenmielinen, niin kovin sanoin se suomi vastakkaista mielipidettä edustaneita puoluelehtiä syyttäen niitä porvariston myötäilystä. *Kansan Lehteä* koskeva selitys pätee myös Turun lehtiin, *Sosialistiin* ja *Arbetet*-lehteen, joista viime mainittu tosin muutti kantansa myönteiseksi vasta kunnallislakon alettua. Rauma taas oli *Sosialidemokraatin* levikkialueella, joten lehden oli oltava myötäsukainen naapurikaupungin työväen lakolle.

Kunnallislakien parlamentaarisen hyväksymisen odottamista kannattavat puoluelehdet vetosivat laillisuuden noudattamiseen, vaikka nekin toki pitivät "kukkarovaltaa" epäoikeudenmukaisena ja aikansa eläneenä. Laillisuusaspektin korostamiseen vaikutti enemmän tai vähemmän myös Suomen työväenliikkeessä vahvistunut "organisaatiopatriotismi." Sen keskeinen huoli oli, että laittoman, liian jyrkän toiminnan suurimpana vaarana saattaisi olla työväestön organisaatioiden ja omaisuuden menetys, johon esimerkiksi *Kansan Tahto* viittasi kirjoittaessaan Rauman tapahtumista. Huomiota herättää puolueen pää-äänenkannattajan *Työmiehen* vähäinen puuttuminen koko kunnallislakkokysymykseen. Toisaalta sen voi katsoa heijastaneen puoluejohdon epätietoista suhtautumista ongelmaan, mutta toisaalta myös lehden varovaisuutta suhteessa hallitsemattomaan kumoukselliseen toimintaan.

Tampereella kunnallisen kamppailun jälkeen esitetty ajatus, että työväenjärjestöt voisivat voimallaan vaikuttaa porvarillisiin valtuustoihin työväelle myönteisten päätösten tekemiseksi, ei näytä toimineen kovin hyvin. Tämän voi päätellä puoluelehtien kesän ja syksyn 1917 kirjoittelusta, jossa tuotiin esiin pettymys ja kasvava ärtymys siitä, että työväestö ei päässyt riittävästi vaikuttamaan paikallisten elintarvikelautakuntien työskentelyyn. Sama päti myös järjestysvaltakysymykseen ja näin siitä ja pahenevasta elintarvikepulasta tuli kiistakysymyksiä, joiden hoitamisen keskeneräisyys loi mahdollisuudet sattumanvaraisesti syntyneille levottomuuksille, kuten esimerkiksi elintarvikemellakat Helsingissä ja Turussa elokuussa 1917 osoittivat. Miten puoluejohdosta ja monet työväenlehdet ajattelivat elintarvikekysymyksen hoitamisen sujuvan työväestöltä paremmin sen jälkeen, kun se olisi saanut kunnallisvaaleissa

enemmistöaseman verrattuna siihen, että se olisi ottanut vallan käsiinsä joukkovoimalla, jäi vaille vastausta.

Vaikka sosialidemokraattiset puoluelehdet olivat osallistuneet puolueen linjaerimielisyyksistä käytyihin keskusteluihin jo perustamisestaan lähtien, toivat 1917 niihin oman merkittävän lisänsä. Päätoimittaja-poliitikoiden suora pyrkimys vaikuttaa puolueen politiikkaan oli nyt uudessa poliittisessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa selvästi nähtävissä, eivätkä he lehdissään erityisesti salailleet kantojaan. Voimakkaammin tämä näkyi suhtautumisessa Tokoin senaatin muodostamiseen kuin kunnallisvaltakysymyksessä.

4.3 Valtalaki

4.3.1 Synty: toiveikkuus huipussaan

Vuoden 1917 suurin ja yksimielisin euforia työväenlehdissä koettiin sen jälkeen, kun laki Suomen korkeimman valtiovallan käyttämisestä eli valtalaki oli 18.7. hyväksytty eduskunnassa. Valtalain keskeisin sisältö oli Venäjän keisarille aikaisemmin kuuluneen vallan siirtäminen Suomen eduskunnalle lukuun ottamatta ulkopoliitiikkaa ja sotilasasioita. Näin se merkitsi lakien voimaantuloa ilman väliaikaisen hallituksen vahvistusta, siis puhdasta vallan siirtoa suomalaiselle valtioelimelle. Sosialidemokraattisten lehtien iloa lisäsi se, että vain neljä päivää aiemmin oli hyväksytty myös uudet kunnallislait ja 8-tuntinen työpäivä.

Työmiehen mielestä valtalain hyväksyminen oli suurin päätös, jonka Suomen eduskunta oli koskaan tehnyt, koska siinä oli lausuttuna Suomen kansan suuren enemmistön tahto. Se ei silti merkinnyt Suomen valtiollista riippumattomuutta, selitti lehti, se ei tehnyt Suomesta itsenäistä valtiota, koska se sisälsi ainoastaan Suomen laajan autonomian eli itsehallinnon: kyseessä oli väliaikainen perustuslaki. *Työ* meni kuitenkin pidemmälle: "Suomen kansa on nyt päättänyt kulkea itsenäisten ja vapaiden kansojen joukossa ... Suuret tapahtumat synnyttävät kauaskantoisia tekoja." "Eläköön vapaa itsenäinen Suomi," *Kansan Ääni* hehkutti ja "Suomen itsenäisyys toteutuu," *Savon Työmies* riemuitsi. Sama sävy oli muidenkin työväenlehtien pääkirjoituksissa.²⁸⁹ Vaikka niissä valtalakia juhlittiinkin jopa jonkinlaisena itsenäisyysjulistuksena, ne pitivät vähintään yhtä tärkeänä lain sisältämää kansanvaltaisuutta eli korkeimman vallan siirtämistä eduskunnalle avaimena kauan odotettujen uudistusten toteuttamiseen.

²⁸⁹ Tm 20.7.1917 Eduskunta julistautunut Suomen valtiovallan omistajaksi; Työ 20.7.1917 Arpa on heitetty; KÄ 21.7.1917 Väljemille vesille; STm 24.7.1917 Eduskunnan päätös korkeimmasta hallintovallasta, 25.7.1917 Suomen itsenäisyys toteutuu; Vapaus 20.7.1917 Nyt se nähdään; Sd 21.7.1917 Kohti vapautta; Arbetet 21.7.1917 Kampen för Finlands frihet; Sosialisti 21.7.1917 Kirjoittamaton perustuslaki; KL 22.7.1917 Kansan valtaa kohti.

Maaliskuun manifestin ja Tokoin senaatin nimittämisen aikaan Venäjän väliaikaisen hallituksen oikeutta käyttää korkeinta valtaa Suomessa ei vielä kukaan epäillyt. Se pyrki palauttamaan laillisuuden ja pitämään suomalaiset tyytyväisinä, mutta samalla se suhtautui epäluuloisesti suomalaisten haluun laajentaa autonomiaa. Taustalla oli paitsi sotilaalliset näkökohdat eli saksalaisten eteneminen Baltiassa sekä Itämereltä Suomen kautta Pietariin kohdistuva uhka, niin myös epäily suomalaisten itsenäisyystavoitteiden liittymisestä sotilaallisen tilanteen hyväksikäyttöön. Venäjän armeijan päämajassa pelättiin Saksan tekevän mairinnousun heti jäiden lähdettyä ja suomalaisten aktivistien ja jääkäri liikkeen auttavan saksalaisia.²⁹⁰

Aleksander Kerenski vieraili maaliskuun lopulla Suomessa tarkoitukseen saada suomalaiset sosialidemokraatit solidaarisiksi väliaikaiselle hallitukselle ja turvaamaan näin Venäjän sotilaalliset edut Suomessa, mutta hänen toimintansa pikemminkin rohkaisi heitä uusiin vaatimuksiin. Gylling, Kuusinen ja Wiik olivat laatineet muistion, jossa esitettiin sisäisen itsenäisyyden tuntuva laajentamista ja sanottiin Venäjän näin turvaavan parhaiten luoteisrajansa. Tavoitteena oli Suomen täydellinen sisäinen itsenäisyys ja korkeimman vallan haltijan valitseminen Venäjästä riippumatta ja lisäksi maan erikoisaseaman turvaaminen kansainvälisin takuin. Muistio oli syntynyt sosialidemokraattien omasta aloitteesta eikä siihen olleet vielä vaikuttaneet bolševikkien ajatukset, vaan epäiltiin, että tsaarinvallan jälkeen syntyvä porvarillinen Venäjä ei sekään suhtautuisi suopeasti Suomeen.²⁹¹

Julkisuudessa sosialidemokraatit tähdensivät autonomian laajentamisen tärkeyttä, Manner eduskunnan puhemiehenä valtiopäivien avajaisissa 11.4. ja Tokoi 20.4.1917 eduskunnassa pitämässään puheessa. Se oli vahvasti itsenäisyyshenkinen: puhe korosti kansallista yhteistyötä ja piti itsenäisyysasiaa niin voimakkaasti yhdistävänä, että se vetoaisi myös porvaristoon ja kokoaisi kansan uudistusten taakse.²⁹² Myös Valpas (nimimerkillään 'Äksä') oli lehtensä alakerta-kirjoituksessa jo 12.4. epäillyt, tarvittiinko keisarin nyt kukistuttua ketään eduskunnan ulkopuolista vahvistajaa sen hyväksymille laeille.²⁹³ Tokoin lisäksi rohkeita, kansanomaiseen nationalismiin perustuvia kannanottoja sisälsivät *Kansan Tahdon* Yrjö Mäkelinin, sortovuosien patrioottisen linjan kannattajan eduskuntapuheet ja lehtikirjoitukset, jotka herättivät ja tempasivat mukaan varovaisempia ja nimenomaan sosialismin teoriaan lujemmin pitäytyneitä puoluetovereita.²⁹⁴

Sosialistisen internationalismin periaatteet eivät nimittäin olleet täysin kitkattomasti sovitettavissa kansallisiin tavoitteisiin, mikä näkyi esimerkiksi Wiikin, Kuusisen ja Sirolan vaihtelevissa mielipiteissä. Tässä apuun tuli Leni-

²⁹⁰ Polvinen 1967, 28, 33; Luntinen 1992a, 154, 156.

²⁹¹ Polvinen 1967, 34; Soikkanen 1975, 212.

²⁹² KT 12.4.1917 Eduskunnan puhemiehen puhe; Tm 21.4.1917.

²⁹³ Tm 12.4.1917.

²⁹⁴ KT 4.4.1917 Valtiopäivien alkaessa, 25.4.1917 Korkeimman vallan haltija, 4.5.1917 Hallitsijalle Suomessa kuulunut valta ja Venäjän väliaikainen hallitus, 22.5.1917, 6.-10.7.1917 ja 16.-17.7.1917 pääkirjoituspaikalla samasta aiheesta Mäkelinin eduskuntapuheita, joita myös Tm 4.7.1917, 12.-13.7.1917, Työ 5.-6.7.1917 ja STm 13.7.1917 julkaisivat. Mäkelin oli valittu perustuslakivaliokunnan puheenjohtajaksi.

nin kansallisuuspolitiikka, josta bolševikkien edustaja Aleksandra Kollontai kertoi käydessään Helsingissä huhtikuun alussa. Huttunen ja Turkia taas tapasivat Leninin toukokuun alussa miesten käydessä Pietarissa. Lenin lupasi täyden tukensa Suomen itsenäisyydelle, jos kansa sitä haluaisi ja kehotti taistelemaan väliaikaista hallitusta vastaan. Täysi ero Venäjästä ei ollut vielä ajankohtainen, joten eroamisoikeuden antaessaan Lenin lupasi enemmän kuin suomalaiset osasivat pyytää.²⁹⁵

Leninin teoria kansallisuuskysymyksestä ei ollut syntynyt alunperin Venäjän imperiumin kansallisuusongelmista, vaan 1900-luvun alkuvuosina käydystä nationalismidebatista kansainvälisen sosialidemokratian piirissä. Koska kapitalismin kehitys ja tätä kautta sosialismin edellytykset näyttivät suosivan suuria valtiomuodostelmia, monikansallisen Itävallan austromarxistit Otto Bauer ja Karl Renner kehittivät valtakunnan hajoamisen estämiseksi kansallisen kulttuuriautonomian. Tätä ajattelua vastaan nousi Rosa Luxemburgin äärimmäinen internationalismi, joka hylkäsi kansallisen itsemääräämisoikeuden periaatteen, koska hänen mukaansa kansalliset ja sosialistiset pyrkimykset olivat yhteensovittamattomia.²⁹⁶

Lenin hylkäsi molemmat teoriat ja alkoi kehittää Venäjän sosialidemokraattisen puolueen jo vuonna 1903 hyväksymää kansallisen itsemääräämisoikeuden periaatetta, jonka myös Kautsky oli hyväksynyt. Asian teki ajankohitaiseksi nationalismin voimistuminen vähemmistökansojen piirissä niin Venäjällä kuin Balkanilla I maailmansodan aattona. Kirjoituksissaan Lenin ei uskonut Itä-Euroopan valtioiden hajoavan, koska talouden kehitys toimi sitä vastaan, mutta niin kauan kuin kansallista sortoa esiintyisi, nationalismi saisi jalansijaa sorrettujen kansojen keskuudessa. Vasta sorron loputtua katoaisi pohja nationalismilta ja separatismilta ja näin takaamalla jokaiselle kansalle oikeuden itsenäiseen valtioon ne luopuisivat eroaikoistaan. Oikeus erota ei Leninin mielestä kuitenkaan tarkoittanut – tässä hän käytti tunnettua vertausta avioliittoon – että olisi pitänyt vaatia kaikkien kansojen eroa. Eroamisoikeus oli kuitenkin ehdoton edellytys suurten, taloudellisesti menestyvien valtiokokonaisuuksien luomiselle kansojen keskinäisillä, demokraattisilla sopimuksilla. Oleellista Leninin ajattelussa oli se, että eroamista ei ratkaisisi koko valtakunnan keskusparlamentti, vaan eroavan vähemmistön parlamentti tai kansanäänestys.²⁹⁷

Näin Leninin kansallisuusteoria ja siitä johdettu bolševikkien politiikka antoi Suomen kansallisille vaatimuksille vallankumouksellisen oikeutuksen: sen soveltaminen lujitti SDP:n yhtenäisyyttä, kun siltasaarelainen puoluejohto saattoi kasvojaan menettämättä asettua kannattamaan alunperin kansallisen linjan miesten esittämiä itsenäisyysajatuksia. Yhteistyöhaluja bolševikkien kanssa lisäsi se, että Venäjän muiden merkittävien vasemmistopuolueiden, mensevikkien ja sosialistivallankumouksellisten mielestä Suomen asia voitai-

²⁹⁵ Ketola 1987, 146; Luntinen 1992a, 176-177.

²⁹⁶ Matikainen 1979, 23-26 ja 33-37.

²⁹⁷ Polvinen 1967, 53-54; Matikainen 1979, 62, 66, 69-70.

siin ratkaista vasta aikanaan Venäjän perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa.²⁹⁸

Toukokuun kuluessa SDP:ssä lyötiin lukkoon kanta, että hallitsijan valtaoikeudet olivat siirtyneet eduskunnalle, joten väliaikaisella hallituksella ei ollut Suomessa mitään lakiin perustuvia oikeuksia. Taustalla vaikutti puolueen johdon pelko, että Venäjän kumousprosessi epäonnistuisi ja seuraisi jälleen reaktion aika. Kerenskin mukaan sosialidemokraattien toiminta merkitsi vallankaappausta, joka normaalioloissa olisi merkinnyt sotaa.²⁹⁹

Välirikosta huolimatta SDP:n puoluekokous 15.–18.6.1917 hyväksyi voimakassävyyisen päätöksen: "Suomen sosialidemokratia siis asettaa Venäjän porvariston hallitusvallan vaatimusta vastaan Suomen kansan valtiollisen itsenäisyyden vaatimuksen."³⁰⁰ Tukea hankkeelle haettiin I yleisvenäläisen työläis- ja sotilasneuvostojen kongressilta, jonka uskottiin olevan ymmärtäväisempi suomalaisten hankkeelle kuin väliaikainen hallitus. Pietariin lähetettiin Wiik, Huttunen ja Ali Aaltonen, joka oli Huttusen tavoin *Työn* toimittaja. Huttunen ja Aaltonen, jotka kumpikin olivat venäjänkielentaitoisia, esittivät 3.7.1917 SDP:n nimissä laatimansa päätöslauselmaehdotuksen, joka oli konkreettinen Suomen itsenäistämishjelma, antaen Venäjän perustuslakia säätävälle kansalliskokoukselle vain muodollisen oikeuden vahvistaa Suomen riippumattomuuden. Lopulta kongressi hyväksyi SDP:n esityksen pohjalta laaditun päätöksen, jossa luvattiin "Suomen kansan oikeutta täydelliseen itsenäistämiseen jopa valtiolliseen riippumattomuuteen, asettaen Väliaikaiselle hallitukselle velvollisuudeksi viivyttämättä ryhtyä välttämättömpiin toimenpiteisiin Suomen täyden autonomian toteuttamiseksi." Kuitenkin päätös edellytti, että Suomen asian lopullinen ratkaisu jäisi kansalliskokoukselle, joten kongressi asettui tiukasti väliaikaisen hallituksen linjalle. Ainoastaan bolševikit äänestivät vastaan, mutta he olivat pienenä vähemmistönä kongressissa.³⁰¹ *Savon Työmies* piti kongressin päätöstä väliaikaisen hallituksen porvarillisille jäsenille ja "sosialisti" (lainausmerkit lehden) Kerenskille melkein kuin lyöntinä vasten kasvoja ja lopetti pääkirjoituksensa: "Eläköön vapaa, itsenäinen Suomen tasavalta."³⁰²

Väliaikaisen hallituksen eduskunnalle 8.6.1917 antama lakiesitys, joka ei koskenut keskeisiä valtaoikeuksia, muutettiin sosialidemokraattisen enemmistön toimesta eduskunnan valiokuntien käsittelyssä lähes neuvostojen kongressin hyväksymän muotoilun mukaiseksi: valtalaisiksi. Siitä jätettiin kuitenkin pois kongressin päätöksen viimeinen kappale, viittaus Venäjän kansalliskokouksen lopulliseen päätösvaltaan. Sen pois jättäminen ei johtu-

²⁹⁸ Työ ja Tm 10.5.1917, Huttusen artikkeli Suomen kysymys ja Venäjän sosialistiset puolueet; Ketola 1990, 95-96; Luntinen 1992a, 164-165.

²⁹⁹ KL 24.5.1917 Pienten kansojen oikeus; Tm 27.5.1917 Kuusisen puhe eduskunnassa; Luntinen 1992a, 165-166.

³⁰⁰ SDP:n 9. puoluekokouksen ptk, 100-101; katso myös Työ 15.6.1917 Puolueemme eduskunta.

³⁰¹ Työ 5.7.1917 Huttusen ja Aaltosen selostus; Polvinen 1967, 73, 76-78; Upton 1980, 156; Ketola 1987, 157-159.

³⁰² STm 6.7.1917 Itsenäinen Suomi.

nut kuitenkin salailusta, sillä kongressin päätöslauselma julkaistiin *Työmiehessä* kolme kertaa.³⁰³

Vielä ennen lain lopullista hyväksymistä Suomeen lähetettiin mensevikkien ja sosialistivallankumouksellisten delegaatio tarkoituksenaan saada sosialidemokraatit perääntymään ja pelastaa näin väliaikaisen hallituksen arvovalta, mutta sosialidemokraatit pysyivät lujina eivätkä pelänneet konfliktia sen kanssa. Kovinta linjaa asiassa edusti Mäkelin. Wiikin mukaan väliaikaisen hallituksen allekirjoittamilla papereilla ei ollut merkitystä, vaan ratkaisevaa oli Venäjän demokratian tarjoama vapaus.³⁰⁴ Huttunen kuitenkin piti SDP:n kieltäytymistä neuvotteluista vakavana virheenä ja vaati vielä syksyllä jopa puoluekokousta käsittelemään asiaa.³⁰⁵

SDP:n taipumattomuuteen sen viedessä läpi valtakia vaikuttivat monet seikat. Ensinnäkin puolueen voimantunto oli kasvanut joukkovoiman käytön tuodessa tuloksia, jolloin puolue alkoi siirtyä vanhalta, tsaristisen repression aikaiselta kautskylaiselta puolustuskannalta hyökkäykseen.³⁰⁶ Puoluelehdistö kannatti voimakkaasti sosialidemokraattien toimia eduskunnassa, mikä oli luettavissa jo pääkirjoitusten otsikoistakin lain käsittelyn aikana: "Suomen itsenäisyyden toteuttaminen,"³⁰⁷ "Suomen itsenäisyys"³⁰⁸ sekä pääkirjoitusten kannanotoista.³⁰⁹ Toiseksi puolueessa oli vahva luottamus yleisvenäläiseltä työläis- ja sotilasneuvostolta saatuun tukeen ja samalla uskottiin tietoihin väliaikaisen hallituksen rakoilusta ja bolsevikkien kapinayrityksen menestymisestä. Kolmanneksi syyksi on tutkimuskirjallisuudessa arvioitu sosialidemokraattien ja bolsevikkien yhteistyötä ja viime mainittujen propagoiman eroamisoi-keuden vaikutusta. EINO KETOLA kritisoi varsinkin TUOMO POLVISTA ja ANTHONY F. UPTONia bolsevikkien ja SDP:n välisen yhteistyön korostamisesta valtakikysymyksessä kansallisen näkökulman kustannuksella. Ketola muistuttaa myös bolsevikkien vaikutusvallan vähäisyydestä vielä tuohon aikaan, mikä oli hyvin sosialidemokraattien johtomiesten tiedossa.³¹⁰

Vaikka bolsevikkien kannatus sotilaiden keskuudessa Helsingissä olikin kasvamassa, heidän pienestä vaikutuksestaan kertoo myös se, että vain yksi sosialidemokraattinen lehti mainitsi pääkirjoituksessaan heidän tukevan Suomen itsemääräämisoikeutta.³¹¹ Toisaalta bolsevikkien kanta oli tietysti tullut jollakin tapaa tunnetuksi esimerkiksi Huttusen toukokuussa *Työssä* ja *Työmiehessä* julkaistuissa selostuksissa sekä joissakin uutisartikkeleissa.³¹²

³⁰³ Tm 6.7.1917, 7.7.1917 ja 13.7.1917 Huttusen puhe eduskunnassa; Luntinen 1992a, 180.

³⁰⁴ Polvinen 1967, 82; Väisänen 1968, 94; Tuomioja 1979, 156; Ketola 1987, 180-183.

³⁰⁵ Työ 18.10.1917 Eduskuntavaalit.

³⁰⁶ Haataja&al 1977, 82.

³⁰⁷ KL 12.7.1917 Suomen itsenäisyyden toteuttaminen.

³⁰⁸ KÄ 14.7.1917 Suomen itsenäisyys.

³⁰⁹ SV 9.7.1917 Suomen hallitusvalta; Työ 10.7.1917 Suomen valtiollinen asema, 11.7.1917 Vallankumous kaikille selväksi; Tm 16.7.1917 Kaksi työväen luokkataistelulla saavutettua voittoa.

³¹⁰ Ketola 1987, 145, 171.

³¹¹ KL 24.5.1917 Pienten kansojen oikeus.

³¹² Työ 10.5.1917, 22.5.1917; Tm 10.5.1917; KT 31.5.1917.

Sosialidemokraattien väliaikaisen hallituksen vastainen politiikka sai vain vähän tukea kansainväliseltä työväenliikkeeltä, raportoi Yrjö Sirola puoluelehdille Tukholmasta. Hän oli siellä Suomen puolueen edustajana kokouksessa, jossa yritettiin uudelleenorganisoida II Internationaali ja luoda yhteistyötä sen ja Zimmerwaldin internationaalien välille. Kun Kautskykin piti pienten valtioiden separatistisia pyrkimyksiä voimien hajottamisena, tuli tukea vain Ruotsin vasemmistososialidemokraateilta ja bolsevikeilta. Puheenvuorossaan Tukholmassa Sirola kiisti valtalin yhteydet bolsevikkien heinäkuun kapinaan, vaikka myönsikin heidän tukeneen Suomen oikeuksien tunnustamista.³¹³

Bolsevikkien merkityksen yliarvioiminen näyttäisikin johtuvan siitä, että sitä on katsottu liikaa lokakuun vallankumouksen tirkistysaukosta. Ilman Leninin valtaannousua bolsevikkien osuus olisi jäänyt valtalin syntyyn kuriositeetiksi, jota olisi huomioitu yhtä vähän kuin Venäjän muiden vasemmistopuolueiden osuutta. Leninin kansallisuuspolitiikan testi tuli vasta loppuvuodesta 1917.

Valtalin syntyprosessissa sosialidemokraattisilla päätoimittajilla, kuten Huttusella ja Mäkelinillä oli merkittävä rooli. Huttunen ei kuulunut puoluejohdon ytimeen, vaan häntä pidettiin paremminkin oikeistosiiven edustajana, mutta venäjänkielentaitoisena hän sai merkittävän roolin neuvotteluissa venäläisten kanssa. Huttusen ja Mäkelinin lisäksi toimittajataustaisista vaikuttivat puolueuuvostossa ja eduskuntaryhmässä Kuusinen, Manner, Wiik, Salin, Valpas ja Huotari voimakkaasti valtalin muotoutumiseen. Heidän näkökulmastaan kansanvalta ja itsenäisyys kietoutuivat saumattomasti yhteen: vallitseva tilanne ei taannut luokkataistelun vapautta, vaan riippumattomuus tai ainakin sisäinen itsenäisyys oli sosialidemokraattien käsittämän kansallisen ja kansanvaltaisen kehityksen välttämätön ehto.³¹⁴

Valtalaki hyväksyttiin lopullisesti perustuslain säätämisyjärjestyksessä aamuyöstä 19.7.1917. Puolesta äänesti 136 edustajaa, sosialidemokraattien mukana maalaisliitto ja niin sanotut itsenäisyysmiehet. Maalaisliiton kantaan vaikutti pyrkimys eduskuntavaltaisuuteen. Porvarilliset itsenäisyysmiehet kannattivat lakia, sillä heidän mukaansa Suomen kohtaloa ei saanut jättää Venäjän kanssa tehtävien sopimusten tai perustuslakia säätävän kansalliskokouksen varaan, koska sen myönteisestä kannasta ei ollut varmuutta. Lopulta vain 55 edustajan konservatiivinen oppositio äänesti lakia vastaan. He koostuivat vanhasuomalaisista, ruotsalaisista ja stählbergilaisista nuorsuomalaisista, jotka pitivät vallan kaappaamista väliaikaiselta hallitukselta uhkapelinä ja vastustivat suvereenin vallan myöntämistä eduskunnalle eli siis sosialidemokraateille. Lisäksi porvarilliset piirit olivat perinteisesti painottaneet toimeenpanovallan oikeuksia.³¹⁵ He saivat nopea tuomion työväenlehdissä: "Häpeä ja kansan tuomio moisille Suomen valtiollisen vapaustaistelun vahingoittajille!"

³¹³ KL 31.7.1917 Tukholmasta; Tm 12.8.1917 Mikä on Zimmerwald; Soikkanen 1975, 234-235.

³¹⁴ Väisänen 1968, 85-95; Ketola 1987, 195-197; Luntinen 1992a, 177.

³¹⁵ Soikkanen 1975, 217; Upton 1980, 169-170, 175; Luntinen 1992a, 180; Vares 2000, 221-222.

Niiden kanssa, jotka ovat "kavaltaneet kansan suuren asian" ja jotka "maamme itsenäisyyttä vastustavat," ei sosialidemokraattien pitäisi olla minkäänlaisessa yhteistyössä.³¹⁶ Vastaan äänestäneet muistettiin vielä pitkään ja heidän epäisänmaallisuutensa nousi lehdissä esiin useasti eduskuntavaalikampanjan aikana syyskuussa.

Valtalain valmistelussa ja käsittelyssä sosialidemokraattiset lehtimiehet toimivat poliitikkoina "omalla nimellään" eivätkä vain lehtiensä kautta. Myöskään sellaisia linjaerimielisyyksiä kuin esimerkiksi suhtautumisessa Tokoin senaattiin tai kunnallis- ja maatalouslakkoihin ei puolueen lehdissä näkynyt, vaan yhteisesti hyväksyty tavoite yhdenmukaisti kirjoittelua vahvasti.

4.3.2 Kaatuminen: katkeruus kasvaa

Valtalain hyväksymisen jälkeen päätettiin sosialidemokraattien enemmistöllä, että sitä ei tule lähettää väliaikaisen hallituksen vahvistettavaksi. Kuitenkin he laativat sille hyvin kohteliaan adressin, josta oli poistettu kaikki viittaukset itsenäisyyteen ja vakuutettiin ulkopoliittikan ja sotilasasioiden pysyvän väliaikaisen hallituksen hoidossa. Näin haluttiin välttää uutta yhteen- törmäystä sen kanssa.³¹⁷

Työmieskin oli sillä kannalla, että lakia ei pitäisi jättää väliaikaisen hallituksen vahvistettavaksi. Sen analyysin mukaan hallitsijan oikeudet olivat lakanneet, joten eduskunnalla yksin oli perustuslain mukaan lain vahvistusoikeus. Toisaalta sen myöntäminen väliaikaiselle hallitukselle olisi tarkoittanut myös hylkäämisoikeuden tunnustamista, jolloin ei olisi saatu aikaan kuin Venäjän tahdon mukaisia lakeja ja Suomen laillinen itsehallinto-oikeus olisi jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi. Entä jos väliaikainen hallitus kieltäytyisi tunnustamasta lakia? Kirjoittaja vastaa huoleen väittämällä, että se ei voi riistää tällä tavalla lailta sen oikeudellista pätevyyttä, vaan se astuisi voimaan joka tapauksessa ja Venäjän hallitus voisi estää sen voimaantulon vain väkivallalla, pysyttämällä uuden sortohallituksen. Sitä paitsi vahvistamatta jättäminen olisi rikos vallankumouksen perusaatteita kohtaan, koska minkään maan työväenluokan edut eivät vaatineet toisten kansallisuuksien orjuuttamista eikä Suomen vapaus millään tavalla vahingoittaisi Venäjän kansaa. Valtalain laillisuuden vahvasta puolustamisesta huolimatta pääkirjoitus sisälsi pienen epäilyksen siemenen: eivätkö lakia vastaan äänestäneet ja sitä vastaan puhuneet porvariston edustajat esittäneet näin toimiessaan Venäjän taantumukselle tarkoitetun avunpyynnön.³¹⁸

Jotkin puoluelehdet ilmaisivat myös huolensa valtalain lopullisesta kohtalosta. Jo 19.7.1917 *Vapaa Sana* lainasi S.T.T.:n uutista, että eduskunta hajotetaan, jos se hyväksyy lain. Pelättiin, että oma porvaristo saisi Venäjän porvariston avulla valtalain ehkäistyä tai että "imperialistiset kynnet" tulisivat se-

³¹⁶ Tm 20.7.1917 Eduskunta julistautunut Suomen valtiovallan omistajaksi; KL 20.7.1917 Minkäläinen senaatti nyt; Vapaus 20.7.1917 Nyt se nähdään; Sd 21.7.1917 Kohti vapautta.

³¹⁷ Tm 24.7.1917, adressin teksti; Soikkanen 1975, 219; Upton 1980, 181.

³¹⁸ Tm 20.7.1917 Eduskunta julistautunut Suomen valtiovallan omistajaksi.

kaantumaan sen toteuttamiseen, kuten venäläiset sanomalehdet olivat vihjailleet.³¹⁹

Heinäkuun kriisin jälkeen väliaikaisen hallituksen asema vahvistui. Suomen eduskunnan avoimen uhman sietäminen olisi tietenkin horjuttanut sen arvovaltaa ja lisäksi suomalaiset olisivat olleet esimerkkeinä muille vähemmistökansoille. Valtalain kovan linjan suomalaisilla vastustajilla ei ollut mahdollisuutta vastustaa menestyksellä lakia, joten heidän ainoa toivonsa oli, että väliaikainen hallitus mitätöisi tai vähintäänkin muuttaisi sitä. Keskeiseen asemaan väliaikaisen hallituksen ja lain vastustajien välisessä yhteistyössä nousi ministerivaltiosihtööri Carl Enckell, joka toimi suorassa yhteistyössä vastustajien kanssa. Senaatti ja Tokoi eivät voineet luottaa häneen, koska he eivät edes saaneet häntä Helsinkiin antaakseen toimintaohjeita. Myös sosialidemokraatit ja puoluelehdet olivat arvostelleet hänen kielteistä asennettaan valtalaikiin.³²⁰

Nyt väliaikaiselle hallitukselle tulikin tilaisuus ojentaa taipumattomia suomalaisia. Enckell ja kenraalikuvernööri Stahovits saivat taivuteltua Kerenkin eduskunnan hajotussuunnitelman taakse ja sitä kautta mitätöimään valtalin. Samalla päästäisiin eroon sosialidemokraattienemmistöisestä eduskunnasta ja voitaisiin toivoa heidän jäävän uusissa vaaleissa vähemmistöksi. Hajotusmanifesti annettiin 31.7.1917: sen mukaan eduskunta oli ylittänyt toimivaltansa eikä voitu sallia, että suomalaiset yksipuolisesti ja omavaltaisesti syrjäyttivät tulevan perustuslakia säätävän kansalliskokouksen.³²¹

Työ enteili jo 27.7.1917 viitaten porvarillisten sanomalehtien kirjoituksiin eduskunnan päätöksen "kypsymättömyydestä," ettei idästä kuulu hyvää ja muistutti, että jos valtalaiki kumotaan, niin silloin eivät myöskään 8 tunnin työaikalaki ja kunnallislait tule voimaan.³²²

Juuri ennen manifestin julkaisemista *Työmies* uumoili tulevia tapahtumia Venäjän porvarillisen lehdistön kirjoittelun pohjalta. Lehden mukaan se kävi kiihvasta taistelua Suomen autonomiaa vastaan ja kenraalikuvernööri olisi ilmoittanut, että väliaikainen hallitus ei tule tunnustamaan Suomen uutta asemaa. *Työmies* ihmettelikin, että jo näin pian vallankumouksen jälkeen venäläiset vallanpitäjät ajoivat taantumuksellista politiikkaa ja että näin kohteli Suomen autonomiaa hallitus, jonka johdossa oli Venäjän vallankumouksen toistaiseksi huomattavin henkilö.³²³

Senaatissa porvarilliset senaattorit kannattivat eduskunnan hajotusmanifestin julkaisemista, vaikka jotkut heistä epäilivät sen laillisuutta. Myöskään laillisuuden puolustajana tunnettu prokuraattori Svinhufvud ei estänyt lain julkaisemista, joten on mahdollista, että poliittinen tarkoituksenmukai-

³¹⁹ VS 19.7.1917 (uutisesta ei ilmene, mistä oletus on lähtöisin, mutta mitä todennäköisimmin venäläisestä lehdistöstä); *Työ* 21.7.1917 Eduskunnan ottama ratkaiseva askel; KL 25.7.1917 Eduskuntamme valtapäätös ja porvaristo.

³²⁰ *Arbetet* 21.7.1917 Herr Enckell om bolschevikerna; Luntinen 1992a, 182-183; Ketola 1987, 223, 228-229.

³²¹ Polvinen 1967, 98; Luntinen 1992a, 183.

³²² *Työ* 27.7.1917 Vartijat valveille!

³²³ Tm 31.7.1917 Suomen autonomia ja venäläiset vallanpitäjät.

suus ohitti laillisuusnäkökohdan. Kenraalikuvernööri Stahovitsin kannan ratkaistua manifesti julkaistiin 2.8.1917. Tokoi totesi päätöksestä, että väliaikainen hallitus yritti siirtää Suomen sisäisiä asioita valtaansa, vaikka perustuslaki ei edes tuntenut moista hallitusta ja hajotusmääräys oli vastoin valtalakia ja loukkasi työväen tahtoa. Myös porvarilliset itsenäisyysmiehet moittivat senaatin päätöstä: heidän mukaansa porvarilliset senaattorit toimivat venäläisten kanssa omiaan vastaan.³²⁴

Manifestin julkaisemisen jälkeen sosialidemokraattisen puolueen johto oli todella hämmentynyt tilanteen saamasta käänteestä, eikä sillä ollut toimintasuunnitelmaa sen varalta. Lisäksi se pelkäsi, että väliaikainen hallitus voisi alkaa käyttää kovempia otteita. Siksi päätettiin Mäkelinin ehdotuksesta laskea eduskunta lomalle ilman, että asiassa yritettiin ryhtyä vastustamaan venäläisten toimia.³²⁵ UPTONin mukaan historioitsijat ovat tyypillisesti arvostelleet sosialidemokraattisten johtajien lyhytnäköistä ylimielisyyttä ja joustavuuden puutetta tuntiessaan tapahtumat jälkepäin. Kuitenkin kyse oli periaatteesta, sillä jokainen myönnytys olisi merkinnyt väliaikaisen hallituksen vallan tunnustamista yli eduskunnan suvereniteetin ja sen myöntämistä, että väliaikaisella hallituksella olisi lakiin perustuvaa valtaa Suomen sisäisiin asioihin.³²⁶

Järkytys valtalain kaatamisesta ja eduskunnan hajottamisesta purkautuivat kiukkuna. *Kansan Tahto* reagoi jo 2.8.1917 tietoihin tapahtuneesta. Sen mukaan Venäjän väliaikainen hallitus näytti vihdoinkin todellisen karvansa. Kun se oli selvinnyt voittajana kaatamisyhteydestään se alkoi taantua: sensuuri, lehtien lakkautukset, toisinajattelevien vainoaminen ja vangitsemiset – tsaarihallitukseen tuskin meni pidemmälle ja samaan sarjaan kuului eduskunnan hajotus. Kirjoittajan mukaan eduskunnan oli kuitenkin jäätävä paikoilleen ja hän uskoi, että myös porvaristo tuki asiaa.³²⁷

Työmies hämmästeli, että väliaikainen hallitus oli tehostanut eduskunnan hajotusmääräystä uhkaamalla käyttää asevoimaa, jos eduskunta ei tottele. Näin lehden mukaan Venäjän hallitus ja Suomen taantumuksellinen porvaristo antoivat iskun eduskunnan ja koko Suomen demokratian selkään ja saattoivat maan sekasorron vaaraan. Kirjoittaja varoitti, että eduskunnan työn estäminen aiheutti yhä uusia vaikeuksia ja vaurioita, kun ei voitu toimia työttömyyden ja nälän poistamiseksi eikä uuden lain mukaisia kunnallisvaaleja voitu järjestää. Samat seuraukset totesi myös *Työ* lisäten, että väliaikaisen hallituksen "menettely on ollut omansa riistämään Suomen kansassa viimeisenkin luottamuksen sitä kohtaan."³²⁸ Puoluelehtien kesäkuussa alkanut kriittinen suhtautuminen väliaikaiseen hallitukseen jyrkkeni sen toimien seurauksena entisestään. Näin varmasti kenellekään työväenliikkeen kannattajalle ei jäänyt

³²⁴ Tm 3.8.1917; Luntinen 1992a, 183-185.

³²⁵ Soikkanen 1975, 233.

³²⁶ Upton 1980, 172.

³²⁷ KT 2.8.1917 Venäjän taantumuksellinen hallitus heittää taisteluhansikkaan Suomalle.

³²⁸ Tm 5.8.1917 Taantumuksen isku; Työ 7.8.1917 Onko eduskunta hajoitettu?, 8.8.1917 Käsitteiden sekaannusta.

epäselväksi, että vielä kotimaan taantumuksellisinta porvaristoakin suurempi uhka Suomen riippumattomuudelle oli Venäjän hallitus.

Hyvin pian useat työväenlehdet kirjoittivat tai lainasivat muiden uutisointia epäilyksestä, että Suomen porvarilliset piirit ja varsinkin ministerivaltiosihteeri Enckell, "suurkapitalistien edustaja," olisivat olleet osallisena valtalain kaatamisessa ja eduskunnan hajottamisessa.³²⁹ Tämä epäily, joka myöhemmin varmistui oikeaksi tiedoksi, olikin syksyn eduskuntavaalikampanjassa näkyvästi esillä sosialidemokraattisten lehtien vaalipropagandassa.³³⁰

Elokuun aikana asiasta aikaisemmin vähän kirjoittaneet puoluelehdet vielä valaisivat lukijoitaan siitä, miksi "isänmaallisuuden rumpua" vuosikymmenet lyönyt porvaristo asettui ratkaisevalla hetkellä vastustamaan Suomen itsenäisyyttä. Vastaus oli yksinkertainen: porvaristo näki itsenäisyyden tuottavan itselleen vahinkoa, koska siltä poistuisi Venäjän virkavallan antama selkänoja ja se joutuisi yksin taistelemaan köyhälistöä vastaan.³³¹

Työ vastasi *Helsingin Sanomille*, joka oli syyttänyt sosialidemokraatteja siitä, että heillä oli valtakia säätäessään mielessään vain luokkaetujen tavoittelu ja että he olivat ajaneet koko asiaa taktisista syistä. *Työ* kielsi valtalain olevan luokkalain, olivathan sosialidemokraattien ja porvariston enemmistö sen yhdessä hyväksyneet ja sillä haettiin ainoastaan takeita "vapaalle kansanvaltaiselle edistykselle" parlamentaarisen toiminnan pohjalta. Näin lehden mukaan sekä porvaristolla että sosialidemokraateilla olisi ollut mahdollisuus vaikuttaa eikä laki itsessään sisältänyt mitään siitä, minkälainen Suomen lainsäädäntö tulisi olemaan. *Helsingin Sanomien* mukaan taistelu itsemääräämisasiasta ei saanut olla minkään yhteiskuntaluokan etuoikeus, vaan sen oli oltava luokkien ja puolueiden yläpuolella. Tähän *Työ* vastasi: "Kernaasti meidän puolestamme! Emme ole tahtoneet suinkaan saada sosialistista patenttia mainitulle valtiolliselle laille."³³²

Kun heinäkuussa hyväksytyjen reformien vahvistaminen näytti nyt olevan kaukana, yrittivät muutamat sosialidemokraattien johtomiehet saada lomailevan eduskunnan koolle. Nyt ei ollut kysymys väliaikaisen hallituksen vastustamisesta, vaan tavoitteena oli lakien vahvistamisen lisäksi elintarviketarkistuksen hoitaminen, jotta tilanne kentällä rauhoittuisi. Elintarvikkeiden niukkuus oli jo aiheuttanut elokuussa mellakointia Turussa ja Helsingissä. SDP:n eduskuntaryhmä kutsui yksimielisesti eduskunnan koolle 29.8.1917 ja näin 140 kansanedustajaa yritti kokoontua venäläisten sotilaiden miehittämään eduskuntataloon, mikä kuitenkin estettiin. Kenraalikuvernööri oli jo aikaisemmin tehnyt selväksi julkisesti, kuten työväenlehdetkin kertoivat, että väliaikainen hallitus ei sietäisi kokoontumista, koska se olisi sen avointa uh-

³²⁹ Tm 5.8.1917 Taantumuksen isku; KT 7.8.1917 Kaksi eri tietä; Työ 7.8.1917 Onko eduskunta hajotettu?; SV 8.8.1917 Taantumus etsii maaperää; Vapaus 8.8.1917 Sor-tajain kynnet syhyvät; KL 5.8.1917, 17.8.1917; STm 8.8.1917; Sosialisti 8.8.1917.

³³⁰ Esim. VS 26.9.1917 Eräs porvarien vaalisyötti (Oskari Tokoin kirjoitus heinäkuun lopun tapahtumista).

³³¹ Eteenpäin 16.8.1917 Miksi vastavallankumous edistyy?; HV 30.8.1917 Porvaristo umpisokkelossa.

³³² HS 21.8.1917 Itsenäisyydenpyrkimys velvoittaa; Työ 25.8.1917 Luokkapytyet ja Suomen itsemääräämisoikeus.

maamista ja samalla taistelua Suomen oikeuksien laajentamisen puolesta. Tässä vaiheessa porvarilliset kansanedustajat pitivät kyllä valitettavana, että eduskuntaan oli kohdistettu väkivaltaa, mutta katsoivat, että ei ollut muuta mahdollisuutta kuin odottaa uusia vaaleja ja poistuivat. Näin sosialidemokraattien ei ollut onnistunut vakuuttavasti jatkaa hajotetun eduskunnan toimintaa ja Venäjän hallitus oli saavuttanut yhden harvoista voitoistaan Suomessa.³³³

Väkivallasta eduskuntaa kohtaan syytettiin sosialidemokraattisissa puoluelehdissä ensisijaisesti väliaikaista hallitusta. Sen toimia verrattiin tsaarivallan menettelyyn ja sitä pidettiin vastavallankumouksellisena hallituksena, jonka teko sisälsi harkitun iskun koko maailman demokratiaa vastaan.³³⁴ Toisaalta lehdissä syytä sysättiin myös kotimaahan: "Kirottua on, että valtiollinen sorto on saanut apulaisikseen taaskin Suomen porvareita." Syy heidän toimintaansa oli selvä: "He ovat valmiit siirtämään korkeimman vallan käytön vaikka zulukaffereille, kunhan vaan sen avulla voisivat vehkeillä kansanvaltaa vastaan."³³⁵ Jotkut lehdet näkivät myös, että porvarillinen lehdistö ei ottanut vakavasti eduskunnan kohtelua, vaan suhtautui siihen paremminkin vahingoniloisesti.³³⁶

Viimeisen kerran ennen varsinaisen eduskuntavaalitaistelun alkua valtakysymykseen palattiin työväenlehdissä, kun kenraali Kornilov yritti sotilaskapinalla kaataa väliaikaisen hallituksen syyskuun alkupuolella. Kaappausyritys sai *Työmiehen* ja *Vapaan Sanan* kysymään, että kun porvariston mukaan korkein valta Suomessa kuului väliaikaiselle hallitukselle eikä eduskunnalle, niin siirtyisikö se porvariston mielestä Kornilovin hallitukselle tai jopa mahdollisesti valtaan palautettavalle monarkille.³³⁷

RISTO ALAPUROon mukaan valtalain kaataminen oli porvariston valankaappaus, ja hän antaa sille ratkaisevan merkityksen työväestön ja porvariston keskinäisen valtakilpailun kärjistymisessä.³³⁸ Käytännössä sosialidemokraattinen puolue menetti hetkessä mahdollisuutensa vaikuttaa tehokkaasti kehityksen suuntaan. Valtalain kumoutuminen oli työväestölle, sen puolueelle ja lehdistölle sellainen järkytys ja pettymys, että sen vaikutus tuntui aina sisälissotaan saakka. Kun valtalaisissa oli nähty muiden reformien tae, niin nyt dominovaikutus uhkasi kaataa muutkin saavutukset ja toi esiin työväestön tunteman patoutuneen katkeruuden.

³³³ Soikkanen 1975, 233-234; Upton 1980, 203-204.

³³⁴ KÄ 25.8.1917 Isänmaallisuudesta; Tm 30.8.1917 Taantumuksen voitto; KL 30.8.1917 Venäjän väkivallanteko Suomen eduskuntaa kohtaan; HV 1.9.1917 Mielivalta vallitsemassa; KT 1.9.1917 Suomen eduskuntaa kohdannut väkivallanteko; VS 5.9.1917 Itsenäisyyskysymyksemme.

³³⁵ KL 30.8.1917 Venäjän väkivallanteko Suomen eduskuntaa kohtaan, 1.9.1917 Valtataistelumme; katso myös SV 7.9.1917 Väkivalta eduskuntaa vastaan.

³³⁶ HV 1.9.1917 Mielivalta vallitsemassa; VS 5.9.1917 Itsenäisyyskysymyksemme.

³³⁷ Tm 12.9.1917 Korniloveilleko Suomen korkein valtiovalta (Sd lainaa 14.9.1917); VS 14.9.1917 Valtiollinen kysymyksemme.

³³⁸ Alapuro 1988, 159-160.

4.4 Eduskuntavaalit 1917

4.4.1 Vaalikampanja valtalain merkeissä

Heti eduskunnan hajotuksen ja uusien vaalien määräämisen jälkeen suhtautuminen niihin osallistumiseen oli vielä kaksijakoista: *Työmiehen* mukaan sosialidemokraateilla ei ollut mitään syytä pelätä vaaleja ja kansanvallan puolueena se saattoi hyvin jättää uuden eduskunnan suunnan vaalien ratkaistavaksi, kun taas *Kansan Tahto* eli Yrjö Mäkelin oli sitä mieltä, että vaaleihin osallistuminen merkitsisi väliaikaisen hallituksen tunnustamista ja siksi niistä pitäisi eduskunnan päättää. Toisaalta hän totesi, että vaikka vaaleista olisi tulossa loistava voitto, niin "vallankumouksellisella köyhälistöllä on käytettävänään muitakin keinoja kuin vaalilippu," viitaten ilmeisesti joukkovoiman käyttöön.³³⁹

SDP:n puolueenuevosto päätti kokouksessaan 10.-11.8.1917, ettei puolue hyväksy eduskunnan hajotusta, mutta silti sen on valmistauduttava uusiin vaaleihin, jotka oli määrätty pidettäväksi 1.-2.10.1917. Mäkelin oli neuvostossa edelleen kielteisellä kannalla kuten pääkirjoituksessaan edellisellä viikolla ja vielä "vaalikäskyn" antamisen jälkeen hän muistutti lehdessään, että määräys vaalien toimeenpanosta ja eduskunnan hajottamisesta olivat laittomia.³⁴⁰

Sosialidemokraattisten lehtien vaalilyö alkoi kuitenkin varovaisesti ja se pääsi täyteen vauhtiin vasta syyskuussa. SDP:n vaalijulistuskin julkaistiin vasta 15.9.1917. Siinä puolueen vaalipropaganda keskittyi valtalakiin ja sen puolustamiseen: "on vaadittava kansallemme itsemääräämisoikeutta ja itsenäisyyttä" ja koska eduskunta oli laittomasti hajotettu, oli vaaleista tehtävä "vallankumouksellisen kansanvallan vaalit." Määrällisesti suurin osa julistuksesta kosketteli uusia lakeja, jotka eivät olleet tulleet voimaan, uuden hallitusmuodon säätämistä ja muita uudistusvaatimuksia, kuten torpparivapautusta ja eläke- ja sairausvakuutusta. Sen sijaan elintarvikekysymys ja työttömyys sivuutettiin pelkällä maininnalla eikä julistuksesta löydy mitään sosialistisen ideologian mukaisia painotuksia.³⁴¹ Viime mainittujen puuttuminen oli tuskin vaalitaktiikkaa, sillä niin voimakkaasti puolueessa keskityttiin omien aikaansaannosten puolustamiseen.

Jo ennen vaalijulistuksen julkaisemista työväenlehdet olivat kirjoittaneet runsaasti valtalain kohtalosta. Yhteistä pääkirjoituksissa oli, että vaikka väliaikaisen hallituksen toimiin oltiin pettyneitä, niin paljon pahempaa oli ollut oman maan porvarillisten ryhmien toiminta, se oli ollut "osittain suoraa isänmaanpetturuutta omien luokkapyyteiden hyväksi." Syyksi porvariston menettelyyn toistettiin uudestaan ja uudestaan koko syyskuun ajan samaa kuin jo heti valtalain kumouduttua: porvariston pelko jäädä yksin ilman venäläisen vallanpitäjän turvaa kansanvaltaa vastaan eli sosialidemokratia muodosti

³³⁹ Tm 5.8.1917 Taantumuksen isku; KT 7.8.1917 Kaksi eri tietä.

³⁴⁰ KT 14.8.1917 Vaalikäskey; Soikkanen 1975, 233, 236.

³⁴¹ Tm 15.9.1917 SDP:n vaalijulistus 'Sorron yöstä nouskaa.'

porvariston mielestä sille suuremman vaaran kuin venäläiset sortajat.³⁴² Näin vaalien lähestyessä syyllisyyden taakkaa siirrettiin työväenlehdissä väliaikaiselta hallitukselta kotimaiselle porvaristolle.

Pelkkä valtalain voimaansaaminen vaalivoiton myötä ei näytä monille puoluelehdille riittäneen. Se joko ymmärrettiin samaksi kuin itsenäisyys tai sitten se käsitettiin laajemmin kuin alunperin oli laita. Joka tapauksessa nyt ääneen lausuttuna tavoitteena ei ollut enää pelkkä itsemääräämisoikeus, vaan "kansanvaltainen itsenäisyys,"³⁴³ "Suomen itsenäinen suvereeninen tasavalta"³⁴⁴ tai "Suomen suvereeninen tasavalta."³⁴⁵ Vaalikampanjan viimeisellä viikolla itsenäisyys -sanana käyttö vielä lisääntyi, kuten pääkirjoitusten otsikoista näkyy (katso viite), vaikka sen tarkkaa sisältöä ei lehtikirjoituksissa avattuakaan.³⁴⁶ Päivää ennen vaaleja *Työmies* julkaisi etusivullaan suuren vaalilmoituksen: "ÄÄNESTÄMÄÄN Suomen itsenäisyyden puolesta."³⁴⁷

Puoluelehdistö myös korosti nimenomaan sitä, että ainoastaan sosialidemokraatit kamppailivat itsenäisyyden puolesta, sanoivat porvarit asiasta mitä tahansa. Kampanjointi itsenäisyysysteemillä koettiin puolueessa ja sen lehdistössä asiaksi, joka vetoaisi paitsi vanhaan kannattajakuntaan, työväestöön, niin myös niihin epävarmoihin äänestäjiin, jotka aprikoivat, kenelle äänensä antaa. Vaalitaistelun aikana työväenlehdissä alettiin myös unohtaa, että osa porvaristoa oli kannattanut valtalakia ja alettiin leimata kaikki porvarit sen vastustajiksi.

Kevään ja kesän mielenosoituksissa ja lakoissa sekä työväestön yhteistyössä venäläisten sotilaiden kanssa porvaristo alkoi nähdä vastakkainasettelun rauhallisen ja järjestystä vaativan porvariston ja mellakoivan, uutta järjestystä vaativan työväestön kesken, joka oli nostanut esiin myös kysymyksen vallasta koko yhteiskunnassa. Näin porvarillisille puolueille suhtautuminen autonomian laajentamiseen valtalain avulla oli hankala kysymys, varsinkin kun tiedettiin sen olevan sosialidemokraattien keskeinen vaaliteema. Kun ne kuitenkin olivat yksimielisiä päätavoitteesta, SDP:n lyömisestä vaaleissa, saivat suomettarelaiset ja nuorsuomalaiset solmituksi vaaliliiton. Vaikka puolueet olivat olleet aikaisemmin itsenäisyyskysymyksessä erimielisiä, vaaliohjelmassa saatiin asiassa yksimielisyys. Muuten keskityttiin laillisen järjestyksen palauttamiseen, joka olisi kaiken muun edistyksen edellytys. Ruotsalainen

³⁴² Tm 4.9.1917 Suomen itsenäisyydestä; KL 5.9.1917 Porvariston vaalihuijaus, 19.9.1917 Kapitalistiluokka ja kansanvalta vastakkain vaaleissa; Sosialisti 5.9.1917 Voitto äänestää Suomen oikeuksien kavaltajia eduskuntaan?; KT 5.9.1917 Porvarillisten provoseerausyritykset torjuttavat, 11.9.1917 Suomen vapauden turva; SV 19.9.1917 Porvarikokoomus ja Suomen itsenäisyys; KT 21.9.1917 Reikiä porvarillisten naamariin; VS 24.9.1917 Porvaristo ja itsenäisyyskysymyksemme; Eteenpäin 25.9.1917 Porvaripuolueiden vaalivalitit I.

³⁴³ SV 19.9.1917 Porvarikokoomus ja Suomen itsenäisyys.

³⁴⁴ KL 4.9.1917 Suomen kansaa petkutetaan.

³⁴⁵ STm 9.9.1917 Suomen suvereeninen tasavalta.

³⁴⁶ Arbetet 22.9.1917 Finlands självständighet; Vapaus 21.9.1917, 26.9.1917 Taisteluun kansamme itsenäisyyden puolesta; Työ 26.9.1917 Sosialidemokratia voittoon ja Suomelle itsenäisyys; VS 28.9.1917 Sosialidemokratia ja kansallinen itsenäisyys; Sosialisti 29.9.1917 Suomen itsenäisyys.

³⁴⁷ Tm 30.9.1917 Äänestyskehoitus.

puolue ei kuitenkaan lähtenyt mukaan porvarilliseen vaaliliittoon, koska se näki suomen kielen voittokulussa suuremman vaaran kuin sosialismissa. Maa-laisliitto osallistui liittoon vain kahdessa vaalipiirissä, koska se piti itseään radikaalina puolueena, joka hyväksyi valtalain ja eduskunnan suvereenisuuden. Toisaalta sekin käytti täysimääräisesti hyväkseen sosialidemokraattien vastais-ta kampanjaa. Vaalien lähestyessä koko porvarillinen rintama tiivistyi laki ja järjestys -vaatimuksen merkeissä ja erimielisyydet kieli- ja suvereenisuuskysymyksessä verhottiin näkymättömiin.³⁴⁸

Sosialidemokraattisessa lehdistössä porvarillisen vaaliliiton kummeksu-minen ja pilkkaaminen saivat pääkirjoituksissa lähes yhtä paljon palstatilaa kuin itsenäisyysteema. Esimerkiksi *Savon Työmies* kirjoitti pääkirjoituksiinsa aiheesta kuukauden kuluessa viisi kertaa ja *Työ* viimeisellä viikolla ennen vaa-leja peräti neljä kertaa. Kaikissa aiheesta kirjottaneissa työväenlehdissä pidet-tiin täysin epäuskottavana, että puolueet, jotka olivat aikaisemmin aina koros-taneet erojaan, olisivat nyt liittoutuneet puolustaakseen Suomen itsemäärää-misoikeutta. Todellinen syy liittoutumiseen oli lehtien mielestä taistelu sosia-lidemokraattista puoluetta ja samalla valtalakia vastaan.

Suomettarelaisia kritisoitiin tietysti heidän nöyryydestään venäläisiä val-lanpitäjiä kohtaan ja halusta kytkeä Suomen kohtalot edelleen Venäjään. Eri-tyisen ankaria oltiin nuorsuomalaisia itsenäisyysmiehiä kohtaan. Heidän syn-nikseen luettiin liittoutuminen Suomen etujen kavaltajien kanssa ja luopumi-nen selkärangattomasti valtalain kannattamisesta omien luokkaetujensa pelas-tamiseksi. Toisaalta sääliteltiin porvarillisten valtalain kannattajien saamaa kovaa kohtelua porvarillisissa lehdissä.³⁴⁹

Muista vaaliteemoista elintarviketilanne sai työväenlehdissä enemmän tilaa kuin puolueen vaalijulistuksessa. Verrattuna kuitenkin siihen, kuinka keskeisellä sijalla elintarvikeasiat olivat olleet niissä jo vuoden 1916 syksystä lähtien, jäi aiheen käyttö vaalipropagandassa sivujuonteeksi. Porvaristoa syy-tettiin elintarvikkeiden hinnannoususta näiden vaatiessa jatkuvasti niiden ra-jahintojen korottamista, vaikka se kohottaisi myös porvariston ruuan hintaa sekä jatkuvasta elintarvikelain rikkomisesta ja keinottelusta hyötymisestä.³⁵⁰ Keinoksi lisätä viljantuotantoa *Kansan Lehti* esitti pakon: jos viljelijä ei viljele kaikkea peltoalaansa, se on annettava halukkaiden viljeltäväksi tai viljeltävä kuntien ja valtion toimesta, mutta tämä keino olisi mahdollinen vain sosiali-

³⁴⁸ HS 23.9.1917 Sosialistit ja itsenäisyys; Hbl 30.9.1917 Socialdemokraterna och själfständighetskrafvet; Soikkanen 1967a, 188-191; Lindman 1968, 147-148; Upton 1980, 230-234; Haapala 1995, 221; Vares 2000, 228-230.

³⁴⁹ *Työ* 20.8.1917 Missä tunnusmerkeissä porvarilliset puolueet käyvät vaaleihin?, 22.9.1917 Kaksi rintamaa, 26.9.1917 Perustuslailliset ja porvarillinen kokoomus; *Sosialisti* 21.8.1917 Porvarien vaalivalheita; *STm* 23.8.1917 Porvaripuolueiden yhteensulautuminen, 21.9.1917 Porvarien "itsenäisyyskanta"; *Vapaus* 3.9.1917 Rintama sosialisteja vastaan, 19.9.1917 Nuorsuomalaisen vapaamielisyyden surkea loppu; *Eteenpäin* 4.9.1917 Häikäilemättömin keinoin; *VS* 7.9.1917 Porvarien yhteinen vaalinuotta; *Tm* 11.9.1917 Mistä riemu?; *SV* 19.9.1917 Porvarikokoomus ja Suomen itsenäisyys; *Sd* 29.9. ja 30.9.1917 Sosialidemokratia ja Suomen itsenäisyyskysymys I-II.

³⁵⁰ *Tm* 7.9.1917 Sosialistit muka aiheuttaneet elintarvikekurjuuden, 11.9.1917 Mistä riemu?; *KL* 21.9.1917 Porvarillinen anarkia; *Eteenpäin* 27.9.1917 Porvaripuolueiden vaalivaltit II.

demokraattien voittaessa vaalit.³⁵¹ Vaikka näin kävisikin, niin myönnettiin, että elintarvikepulasta selviäminen olisi vaikeaa.³⁵²

Aivan vaalien alla *Kansan Tahto* teki modernia vaalipropagandaa. Se julkaisi etusivullaan suuren valokuvan elintarvikkeita jonottavista kansalaisista talvella 1916–1917 ja otsikoi sen: "Maitojonot äänestysjonoiksi!"³⁵³

Elintarvikepula liitettiin työväenlehdissä myös suojeluskuntien perustamiseen. "Lahtarikaartit" oli tarkoitettu estämään väkivalloin elintarvikelain toteuttaminen tai ainakaan mikään porvarillinen lehti ei ollut kehottanut hallitusta käyttämään näitä joukkoja lain rikkojien kiinni ottamiseen. Samoin muistutettiin mieliin Huittisten ja Ypäjän tapahtumat.³⁵⁴ Muutenkin lehdet pelottelivat kovenevin äänenpainoin porvariston aseistautumisen seurauksista: "Porvarit ja koko kapitalistiluokka siis ryöstövaltansa säilyttämiseksi tahtovat saada aikaan väkivallan, anarkian ja sekasorron, täydellisen kansalaissodan."³⁵⁵ *Kansan Lehti* vastasi uhkaan: "Työväki on aseetonta. Mitä tehdä, kun porvarit aseistautuvat ja vievät luokkataistelun aseellisen taistelun veriselle tielle?...Tällä kertaa on vaalilippu erinomainen ase lahtarikaarteihin järjestyvää porvaristoa vastaan. Vaalilippu on tällä kertaa murhaavampi ase kuin porvarien browningit ja Colt-pistoolit."³⁵⁶

Oma lukunsa vaalitaistelussa oli sosialidemokraattisen ja porvarillisen lehdistön välinen kampanjointi. Viime mainittu syytti omassa propagandassaan sosialidemokraatteja anarkiasta, huliganismista ja Suomen sisäisen itenäisyyden vaarantamisesta. "Hurjin raakuus, räikeä kaiken pyhän ja vakavan pilkka ja rienuus tulvii joka päivä sen lehtien palstoilta," "punaisesta taantumuksesta" olivat vastuussa sosialistit, jotka hävittivät pohjan siveelliseltä vastuuntunnolta ja aikoivat hävittää uskonnonvapauden varjolla kristinuskon Suomesta.³⁵⁷

Anarkian lisäksi muita yleisiä syytöksiä olivat kannattajien johtaminen harhaan alhaisiin vaistoihin vetoavalla agitaatiolla, joka kasvatti siveellisesti kuritonta kansaa eli huligaaneja ja ryöväreitä, jotka "käytännössä nykyään toteuttavat sitä, mitä sosialistiset sanomalehtemme vuosikautia ovat heille opettaneet." Lisäksi sosialidemokraatit olivat veljeilleet venäläisten sotilaiden kanssa, aiheuttaneet elintarvikepulan ja varautuneet aseelliseen toimintaan.³⁵⁸ Viikkoa ennen vaaleja *Helsingin Sanomat* ja *Uusi Suometar* julkaisivat uudelleen etusivullaan äänestäjille vaaliliiton vetoimuksen, jossa toistettiin porvarillisen lehdistön teemat: SDP:n toiminta hallituksessa ja eduskunnassa oli aiheuttanut sen, että on "elämä maassamme syösty anarkian tilaan" ja että tuleva edus-

³⁵¹ KL 29.9.1917 Eduskuntavaalit ja nälän torjuminen.

³⁵² Vapaus 28.9.1917 Nälkä ja työttömyyden uhka.

³⁵³ KT 25.9.1917.

³⁵⁴ KL 22.9.1917 Anarkiaa, 27.9.1917 Porvarit aseissa; Työ 30.9.1917 Vaalipäivät ovat ovella.

³⁵⁵ Tm 27.9.1917 Äänestä yhteiskunnan varkaita ja lahtarikaarteja vastaan!

³⁵⁶ KL 27.9.1917 Porvarit aseissa.

³⁵⁷ Al 1.9.1917 Anarkistinen tilanne maassamme, 9.9.1917 Käsitteiden selvitystä kipeästi kaivataan, 30.9.1917 Eduskuntavaalit; US 29.9.1917 Punainen taantumus.

³⁵⁸ Al 1.9.1917 Anarkistinen tilanne maassamme; Hbl 9.9.1917 Som man sår..., 30.9.1917 Socialdemokraterna och själfständighetskrafvet.

kunnan porvarillinen enemmistö "palauttaa maahamme lain herruuden, kansalaisvapauden ja työrauhan." ³⁵⁹

Vaaliliitolla riitti rahaa paitsi lehtimainontaan niin myös lentokirjasten julkaisemiseen, sellaisiin kuten "Sosialidemokratia ja anarkia." ³⁶⁰

Porvarillisen leirin lehdistön syytöksiin alettiin sosialidemokraattisissa lehdissä herätä syyskuun alussa. Yrjö Mäkelin pakinoitsijanimerkillään 'Riitahuhdan Esa' huomioi, että jos joku oli viimeisen kuukauden aikana lukenut edes yhden porvarillisen lehden, "hän tietää, että sosialistien valtiollinen politiikka on ollut kovin taitamatonta. Edelleen hän tietää, että kaikki se paha: puute, hätä, kurjuus, epäjärjestykset – ja kaiketi myöskin se Keski-Suomessa tuhoja tehnyt juhannushalla – ovat kaikki järjestään ja poikkeuksetta luettavat sosialistien taitamattoman politiikanseurauksiksi." ³⁶¹ Myös muissa puoluelehdissä havaittiin, että porvarillinen sanomalehdistö oli koventanut kielenkäyttöään. Siitä oli tullut "lokaviemäri" tai "viemäriputki", josta virtasi ehtymättä valheita ja parjausta työläisten ja sosialidemokraattien päälle. ³⁶²

Erityisen loukkaaviksi työväenlehdissä koettiin porvarillisen lehdistön anarkia- ja väkivaltasyytökset, joissa sinänsä ei ollut mitään uutta, olihan se ottanut ne käyttöön jo keväällä 1917 maatalous- ja kunnallislakkojen yhteydessä. 'Anarkiasta' olikin tullut sana, joka kelpasi tilanteessa kuin tilanteessa vastustajan julkiseen leimaamiseen, haukkumasana, joka tarkoitti nihilistin tai terroristin kaltaista hulinoitsijaa ja rikollista. Rajankäyntiä anarkismin ideologiaa vastaan työväenliikkeessä oli käyty koko sen olemassaolon ajan. Sosialidemokraatit julistivat sen alkuperältään porvarilliseksi individualismin ilmaukseksi ja työväenliikkeen pahimmaksi viholliseksi. Kuusinen kirjoitti jo vuonna 1906: "Anarkismi on porvarillisen aatesuunnan äärimmäisintä ja johdonmukaisinta uskontunnustusta. Ja sen täydellisenä vastakohtana on sosialismin yhteisöllinen maailmankatsomus," joten puoluelehdistön närkästyksen ymmärtää myös ideologiselta kannalta. ³⁶³

Porvarillisten lehtien syytöksiin vastattiin myös samalla tavalla kuin keväällä ja kesällä eli levottomuuksiin syynä olivat porvariston omat tekemiset tai tekemättä jättämiset. Merkittävin anarkian aiheuttaja olivat työväenlehtien mukaan ne, jotka eivät noudattaneet elintarvikelakia eli säännöstelyä ja rajahintoja, vaan syyllistyivät keinotteluun ja mustanpörssin kauppaan ja siihen kykenivät vain taloudellisen vallan käyttäjät eli porvaristo. ³⁶⁴

³⁵⁹ HS ja US 23.9.1917.

³⁶⁰ Suomalaisten puolueiden vaaliliiton kirjasia 1.

³⁶¹ KT 1.9.1917 Suuri kysymyksemme.

³⁶² STm 28.8.1917 Ne sosialistien "väkivallantytöt"; Eteenpäin 1.9.1917 Pakinaa; KT 5.9.1917 Porvarillisten provoseerausyritykset torjuttavat, 27.9.1917 Valheryöppyä vastaan; Arbetet 8.9.1917 Vad svarar du bakdantarna?

³⁶³ Kuusinen 1981, 350.

³⁶⁴ Eteenpäin 4.9.1917 Häikäilemättömin keinoin, 11.9.1917 Elintarvikeanarkiaa, 27.9.1917 Porvarispuolueiden vaalivalitit II; Työ 6.9.1917 Anarkia elintarvikekysymyksen järjestyksessä; HV 6.9.1917 Porvarien vaalitörkyä; KT 14.9.1917 Sosialistinen pakkovalta (Sd lainaa 19.9.1917); Sd 21.9.1917 Vai sosialistit elintarvikepulan ovat synnyttäneet, HV lainaa 22.9.1917; KL 22.9.1917 Anarkiaa.

Paitsi että käännettiin porvaristo anarkian aiheuttajaksi, puolustauduttiin puoluelehdissä myös väittämällä, että sosialidemokraatit olivat ainoa ryhmä maassa, joka taisteli anarkiaa vastaan, sillä ilman puolueen järjestöjen, kansanedustajien ja senaattoreiden tyynnyttelyä ja sovittelua tilanne maassa olisi paljon pahempi. ³⁶⁵ *Savon Työmies* jopa hekumoi ajatuksella, että sosialidemokraatit eivät voisi ilkeämmin kostaa porvaristolle kuin antamalla järjestäytymätömille joukoille täyden toimintavapauden, jolloin mellakka seuraisi mellakkaa ja ryöstö ryöstöä. ³⁶⁶

Kun maalaisliitto ei lähtenyt mukaan porvarilliseen vaaliliittoon kahta vaalipiiriä lukuunottamatta, koettiin se voitoksi sosialidemokraateille: "Monet, ehken useimmat, porvarilliset sanomalehdet ottivat, maalaisliiton päätöksen kuultuaan, päivän loman tärkeimmästä työstään, sosialistien haukkumisesta, ja teroittivat kynänsä maalaisliittoa vastaan." ³⁶⁷

Mahdollisen vaalitappion seurauksia ei sosialidemokraattisissa lehdissä uskallettu tai haluttu juurikaan pohtia, vaikka tietysti muistutettiin siitä, että porvaristo uhkasi voittaessaan kumota kunnallislait ja 8 tunnin työaikalain, että suomalaiset menettäisivät pitkäksi aikaa mahdollisuuden olla herroja omassa talossaan ja että elintarvikepula pahenisi entisestään. ³⁶⁸ Myöskään puolueen sisällä ei uskottu tappioon, olivathan kaikki edelliset vaalit päättyneet voitollisesti eli paikkamäärä oli noussut. *Arbetetin* päätoimittaja Wiik tosin pelkäsi, että työläiset saattaisivat ryhtyä tappion seurauksena väkivaltaisiin ratkaisukeinoihin, mutta ainoa, joka vakavissaan julkisesti pohti tappion mahdollisuutta oli Kuusinen. Puheessaan 5.9.1917 hän totesi, että sosialismi voitiin rakentaa vain enemmistön tuen varaan ja että puolueen olisi tyydyttävä vaalien tulokseen. Hänkin pelkäsi, että tappion tullen saattaisi ehkä syntyä vallankumous, joka voisi päättyä onnettomasti ja siksi olikin entistä suurempi syy yrittää menestyä vaaleissa. Kuusinen, kuten eivät lähes kaikki muutkaan puoluejohtajat nähneet vallankumousta tilaisuudeksi, vaan katastrofina, joka oli vältettävä. Heidän kumouspelkonsa syynä oli heikkenevä elintarviketilanne. ³⁶⁹

Juuri ennen vaaleja tapahtumat Malmilla kiristivät jännitystä. Siellä pitkään jatkunut kiista järjestysvallasta johti siihen, että poliisin ja suojeluskuntalaisten yhteisoperaatiossa pidätettiin 19 työväen miliisin jäsentä ja seuraavana päivänä eräs miliisi ampui suojeluskuntalaisen.

Porvarillisissa lehdissä miliisit olivat "huligaaneja" ja "roistoja", *Työmiehen* mukaan suojeluskuntalaiset "porvarien verikaarteja." ³⁷⁰ JAAKKO PAA-

³⁶⁵ Työ 20.8.1917 Missä tunnusmerkeissä porvarilliset puolueet käyvät vaaleihin?; STm 28.8.1917 Ne sosialistien "väkivallantyöt"; HV 6.9.1917 Porvarien vaalitörkyä; Tm 11.9.1917 Mistä riemu?

³⁶⁶ STm 17.8.1917 Pimeitä voimia vastaan.

³⁶⁷ KT 7.9.1917 Porvarillinen vaalihumala.

³⁶⁸ *Arbetet* 12.9.1917 Varför går vi till val?; Tm 25.9.1917 Nälkää vastaan tarmokkaisein toimiin; SV 28.9.1917 Vielä kerran; Työ 30.9.1917 Vaalipäivät ovat ovella.

³⁶⁹ Upton 1980, 235-236, 241.

³⁷⁰ Tm 25.-26.9.1917; HS 25.-28.9.1917; Hbl 25.-26.9.1917; US 25.-26.9.1917; Parikka 1990, 305.

VOLAISEN mukaan tapaus herätti paljon huomiota, koska se oli ensimmäinen poliittinen murha koko maassa.³⁷¹

Heti vaalipäivien jälkeen *Työ* analysoi käytyä kiihkeää vaalikampanjaa ja myönsi, ettei sosialidemokraattinen lehdistökään ollut täysin syytön vastustajan mustamaalaamiseen ja sopimattoman kielen käyttämiseen, mutta verrattuna toisten puolueiden lehtiin sen kirjoittelu oli "verrattain siivoa ja hillittyä." Lehden mukaan työväenlehdistön ylilyönnit olivat johtuneet sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän rajusta arvostelusta porvarillisissa lehdissä.³⁷² Sanasodan jyrkkyydestä kertoo jotain sekin, että *Sosialidemokraatin* toimittaja Eetu Salin haastoi oikeuteen erään porvarillisen vaalikirjusen kirjoittajan ja kustantajan.³⁷³

Totta olikin, että vaalitaistelun aikana porvarillisten lehtien retoriikka työväenliikettä kohtaan jyrkkeni, vaikka verrattuna sosialidemokraattisiin lehtiin niiden kielenkäyttö oli yleensä vanhaan tapaan sofistikoitumpaa. Uutta sen sijaan oli syytösten paljous ja vakavuus sekä niiden yhtenäinen käyttö kaikissa porvarillisissa lehdissä puolueesta riippumatta. Työväenlehtien kirjoittelussa kävi entistä selvemmin ilmi, että ne olivat joutuneet puolustuskanalle.

Kaikesta huolimatta aikaisemmissa vaaleissa luotu massiivinen vaaliorganisaatio, joksi puolue oli oikeastaan muuttunut ennen maaliskuuta 1917, toimi jälleen hyvin ja sen kärkenä oli puoluelehdistö. Valtalaista oli tullut SDP:lle sellainen yhteinen projekti, joka vaalikampanjan aikana ei tuottanut sen lehdistössä erimielisyyksiä, vaan ainakin ulkonaisesti toimitukset työskentelivät yhtenäisesti porvarillista rintamaa vastaan. Vaalituloksen ratkaisisikin osaltaan se, kuinka hyvin työväenlehdistö oli onnistunut torjumaan porvarillisen lehdistön syytöskampanjan.

4.4.2 Tappio vaaleissa: kenen syy

Keskeiset selitykset

Kun lopullinen vaalitulos julkaistiin 12.10.1917, kävi ilmi, että huolimatta SDP:n äänimäärän selvästä noususta se oli hävinnyt vaalit. Paikkaluku oli pudonnut 103:sta 92:een ja puolue oli näin menettänyt niukan enemmistöasemansa eduskunnassa. Porvarillisten puolueiden vaalipropaganda sen sijaan oli toiminut ja niiden äänestäjät olivat tajunneet vaalit tärkeämmäksi kuin vuonna 1916, jolloin eduskunta ei toiminut.³⁷⁴ Sosialidemokraattiset sanoma-lehtimiehet kuitenkin menestyivät vaaleissa: kun vuonna 1916 eduskuntaan oli valittu 26 toimittajaa, joista 8 oli päätoimittajia, niin vuoden 1917 vaaleissa luvut olivat 29 ja 8. Porvarillisista puolueista valittiin viisi toimittajaa edustajiksi.³⁷⁵ Uudenmaan vaalipiirissä, johon Helsinki silloin kuului, viiden en-

³⁷¹ Paavolainen 1966, 49.

³⁷² *Työ* 3.10.1917 Taistelun tauottua.

³⁷³ *Sd* 29.9.1917.

³⁷⁴ *Tm* 14.10.1917 Vaalien tuloksen johdosta; Luntinen 1992b, 206.

³⁷⁵ Suomen eduskunnan kalenteri valtiopäivillä 1917; Suomen eduskunnan kalenteri toisilla valtiopäivillä 1917. Valituista SDP:n kansanedustajista tosin vain 17 ilmoitti

simmäisenä valituksi tulleen joukossa oli neljä *Työmiehen* toimittajaa järjestyksessä Manner, Valpas, Kuusinen ja Sirola.³⁷⁶

Muutamit sosialidemokraattiset lehdet aavistelivat vaalitappiota ääntenlaskun ollessa vielä pahasti kesken. Siihen vaikuttivat ennakkotiedot äänestysaktiivisuuden voimakkaasta noususta (lopullisesti 55,5 prosentista 69,2 prosenttiin), jonka uskottiin suosivan vastapuolta, ja epäilyt vaalivilpistä. Viime mainitut syytökset kohdistuivat porvarillisiin vaalilautakuntiin, joiden epäiltiin erilaisin tekosyin tehneen tuhannet työläisäänestäjät äänioikeudettomiksi.³⁷⁷ Tähän epäilyyn oli siinä mielessä jonkinlaista aihetta, että oikeus voitiin evätä maksamattomien verojen tai "vaivaisavun" saamisen seurauksena, vaikka molemmista olisi kulunut jo vuosia. Paljon parempana selityksenä tappioon kävi se, että huomattavan suuri joukko mahdollisia sosialidemokraattien äänestäjiä oli vilkkaan muuttoliikkeen ja työvoiman kiertelemisen vuoksi jäänyt pois vaaliluetteloista eivätkä voineet äänestää uudella asuinpaikkakunnallaan.³⁷⁸

Vaalitappion varmistuttua reaktio siihen varsinkin pienemmissä työväenlehdissä oli sen vähättely. Selitettiin, että tappio oli vain väliaikainen, koska SDP voittaisi taas seuraavat vaalit tai että porvariston voitto johtui vain heidän vaaliliitostaan, "vaaliteknisestä tempusta," joten se oli siksi "muodollinen"³⁷⁹ tai kun otettiin huomioon porvarillisen puolen ankara hyökkäys, oli "tulos sellaisenaan merkittävä voitoksi."³⁸⁰ Koska SDP:n kannatus kasvoi, se sai vaaleissa "siveellisen voiton" ja tappio jäi "puhtaasti laskuopilliseksi ilmiöksi"³⁸¹ ja "Kun voitonhuumaus hälvenee, paljastuu porvarien voitto vain pelkäksi vaalikepposeksi."³⁸²

Kokonaisuutena lähes kaikissa sosialidemokraattisissa puoluelehdissä nousi ylitse muiden kaksi syytä vaalitappioon: porvarillisten puolueiden vaaliliitto ja niiden jyrkkä agitaatio. Ensin mainitun syyn kohdalla lehdet muistuttivat sosialidemokraattien äänimäärän nousun, noin 70 000, olleen kuitenkin suuremman kuin yhdenkään porvarillisen puolueen erikseen. Tällä perusteel-

ehdokaslistoilla ammatikseen *sanomalehdentoimittaja*, sillä kaksi ilmoitti oppiarvon-
sa, kolme toimi toimittajan tehtävien ohella puolueen piirisihteereinä ja loput il-
moittivat muun ammatin (asianajaja, poliisimestari, luennoitsija) ja Eetu Salin, sa-
nomalehtimies vuodesta 1899, kertoi olevansa pienviljelijä.

³⁷⁶ Tm 18.10.1917 Kuulutus. Eduskuntavaalien tulos Uudeltamaalta.

³⁷⁷ Sd 4.10.1917 Eduskuntavaalien jälkeen; Tm 6.10.1917 Kun vaalilautakunnat ovat
porvarien koplakomiteoja (Sd lainaa 10.10.1917); STm 6.10.1917 Äänestys saatava
yleiseksi.

³⁷⁸ STm 6.10.1917 Äänestys saatava yleiseksi; KL 15.10.1917 Porvariston isäntäryhti
nousee; Soikkanen 1975, 238. Kotipaikkakuntansa ulkopuolella asuva olisi kuiten-
kin voinut äänestää hankkimalla vaaliotteen kotipaikkakuntansa vaalilautakunnal-
ta, mihin toimenpiteeseen työväenlehdet kehottivat ja antoivat neuvoja.

³⁷⁹ HV 13.10.1917 Se porvarien "vaalivoitto"; VS 19.10.1917 Vaalitappiomme ja sen syyt.
VS 17.10.1917 Vaalien tulos pohjoisessa piirissä.

³⁸¹ KT 11.10.1917 Vaalien tulokset; Vapaus 12.10.1917 Eduskuntavaalien tuloksen joh-
dosta.

³⁸² SV 15.10.1917 Porvaristo vaalihumalassa.

la ne torjuivat myös väitteen, että osa sosialidemokraattien kannattajista olisi siirtynyt äänestämään porvareita.³⁸³

Toisen selityksen, porvariston agitaation eli siis lähinnä lehtikirjoittelun tason työväenlehdet tuomitsivat voimakkein sanoin. Niiden mukaan vastustaja teki vaalitaistelussa "kaiken mihin jokin yhteiskuntaluokka epätoivon kiihottamine kykyineen suinkaan saattaa pystyä,"³⁸⁴ panivat toimeen "häikäilemättömän vaaliagitatsionin, jonka koko kärki ja terä kohdistettiin sosialidemokratiaa vastaan"... "Niin häikäilemättömälle vaalitaktikalle tuskin löytyy vertaa minkään maan politiikan historiasta"³⁸⁵ ja kiihottivat äänestäjien mieliä "useimmissa tapauksissa perättömillä, valheellisilla syytöksillä, juoruilla ja pelotuksilla."³⁸⁶ Juuri porvarillisen "vaalikiihotuksen" valheellisuutta monet puoluelehdet korostivat myöntäen kyllä, että sillä oli saatu porvarilliset äänestäjät "vaaliurnille mitä tarkimmin kaikki käytettävissä olevat voimansa aina rampoja, raajarikkoja ja mielenvikaisia myöten."³⁸⁷

Edellä mainitut syyt vaalitappioon eivät kaikkien työväenlehtien mukaan selittäneet sitä kokonaan, sillä niiden mukaan porvaripuolueiden vaali-liitto kyllä onnistui tavoitteessaan lyödä sosialidemokraatit, mutta vain osin, koska todellisuudessa suurin osa SDP:n menettämistä paikoista meni maalaisliitolle, "maanviljelijöiden luokkapuolueelle". Sen kannatus oli vahvinta pienviljelijävaltaisessa Itä- ja Pohjois-Suomessa, jossa yhteiskunnalliset erot eivät olleet yhtä jyrkkiä kuin Etelä- ja Lounais-Suomessa. Niinpä jo vaalikampanjan aikana itäsuomalaiset *Eteenpäin* ja *Kansan Ääni* olivat varoittaneet maalaisliiton vaalivyöstä pienviljelijöiden ja torppareiden kääntymiseksi.³⁸⁸ Koska sosialidemokraatit olivat menettäneet ääniä nimenomaan maanviljelysseuduilla eivätkä teollisuuskeskuksissa, vetivät useat puoluelehdet siitä samankaltaisen johtopäätöksen: pienviljelijöiden ja torppareiden äänet menivät maalaisliitolle siksi, että se agitaatiossaan korosti kaupunkilaisten ja maalaisten eli kuluttajien ja tuottajien välistä ristiriitaa, väitti sosialidemokraattien edustavan vain kaupunkien työläisiä ja vastusti elintarvikkeiden rajahintoja.³⁸⁹

Työ Viipurissa ennustikin, että maalaisliitosta kehittyisi tulevaisuudessa sellainen vahva agraaripuolue, jota Suomessa ei ollut vielä ollut ja että siitä tulisi aikanaan sosialidemokraattisen puolueen yksi suurimpia vastustajia. Maalaisliiton nousuun ja yleensä porvarillisen puolen menestykseen vaikutta-

³⁸³ Vapaus 12.10.1917 Eduskuntavaalien tuloksen johdosta; Arbetet 13.10.1917 Vårt valnederlag; Työ 17.10.1917 Eduskuntavaalit; VS 19.10.1917 Vaalitappiomme ja sen syyt; samoin viitteet 374-377.

³⁸⁴ KT 11.10.1917 Vaalien tulokset.

³⁸⁵ HV 13.10.1917 Se porvarien "vaalivoitto".

³⁸⁶ Vapaus 12.10.1917 Eduskuntavaalien tuloksen johdosta.

³⁸⁷ Eteenpäin 11.10.1917 Valheen merkillä vaaleissa, 16.10.1917 Kynnet jo paljastuneet; STM 9.10.1917 Menneiden vaalien merkitys, Sd lainaa 12.10.1917; Sosialisti 12.10.1917 Vaalintulos Turun l. etel. vaalipiirissä; HV 13.10.1917 Se porvarien "vaalivoitto"; Arbetet 13.10.1917 Vårt valnederlag; Sd 16.10.1917 Vaalien tuloksien johdosta.

³⁸⁸ Eteenpäin 20.9.1917 Pikkutilalliset ja lähestyvät eduskuntavaalit; KÄ 25.9.1917 Muutama sana pienviljelijöille; Luntinen 1993b, 206.

³⁸⁹ STM 16.10.1917 Kansantahto; Sd 16.10.1917 Vaalien tuloksien johdosta; Työ 17.10.1917 Eduskuntavaalit; VS 19.10.1917 Vaalitappiomme ja sen syyt.

neina syinä *Työ* näki poikkeuksellisesti myös kevään ja kesän maatyöväen lakot mutta myös kaupungeissa tapahtuneet kunnallislakot. Lehden mukaan kummankin takana olivat pääasiassa järjestäytymättömät työläiset, mutta silti porvarillinen lehdistö osoitti syylliseksi sosialidemokraatit, vaikka he pyrkivät kaikkiin keinoin hallitsemaan vallankumouksellisen innon vallassa toimineita joukkoja.³⁹⁰ Näin *Työ* ainoana puoluelehtenä näki yhtenä vaalitappion syynä, ainakin välillisesti, työväestön suoran, ulkoparlamentaarisen toiminnan.

Työmiehen kanta

Vaikka päällisin puolin näytti siltä, että työväenlehdistö onnistui yksimielisesti kääntämään vaalitappion vähintäänkin torjuntavoitoksi, *Työmies* oli tappioanalyysissään omilla linjoillaan. Poiketen muista puolueen lehdistä se sunnuntainumeronsa etusivulla myönsi ilman tekosyitä puolueen kärsineen vaalitappion, koska sen vetoaminen valitsijoihin ei ollut saavuttanut riittävän voimakasta vastakaikua. Suurin syy tappioon lehden mukaan oli yksiselitteisesti "senaattiseikkailu, johon puolueemme johto viime keväänä antautui ja jota sos. dem. eduskuntaryhmä asettui tukemaan. Tämän puolueemme oikeistolaisen menettelyn kautta porvarilliset puolueet saivat oivallisen tilaisuuden vierittää suuren joukon omia syntejään sosialidemokratian puolueen vastuulle. Koko sekasenaattijuttu muodostui porvarillisille puolueille mitä suurimmaksi taktilliseksi voitoksi." Syynä tähän oli se, että hallitusta sanottiin sosialistisenaatiksi, jolloin kansalaisille muodostui käsitys sosialidemokraattien olosta vastuussa päätöksistä, vaikka todellisuudessa valta oli porvariston käsissä, kun otettiin huomioon kenraalikuvernöörin ääni.

Miksi puolueen oikeisto meni ottamaan vastuun maan asioiden hoidosta sosialidemokraattien tilille, pääkirjoittaja, uransa *Savon Työmiehessä* aloittanut toimittaja Kalle Hämäläinen kysyi. Koska maaliskuun vallankumouksen jälkeen maan asiat olivat rappiolla ja työväestöä katkeroittaneita asioita oli paljon, lupasi senaatti parannuksia ja uudistuksia ja kehotti työväestöä luottamaan siihen. Kun porvaristo ajoi senaatissa kuitenkin vain omia etujaan ja samanaikaisesti toiminnallaan aiheutti tarkoituksellista sekasortoa, ei senaatti saanut aikaan mitään työväestöä hyödyttävää ja sosialidemokraattisten senaattoreiden tehtäväksi jäi vain työväestön pitäminen rauhallisena. Odotettaessa senaatilta turhaan tehokkaita parannuksia työväestön piirissä alkoi syntyä niin paljon katkeruutta ja epäluottamusta omia "ns. johtomiehiään" kohtaan, että se vaikutti haitallisesti myös vaalien tulokseen. Vaalitaistelussa kaikki porvariston toiminnasta seuranneet epäjärjestys ja levottomuudet sysättiin SDP:n syyksi, vaikka ne johtuivat "socialidemokratian puolueen oikeiston senaattipolitiikasta." "Siis kaiken kaikkiaan: Sosialistit menivät 'valtaan' silloin, kun sinne ei olisi pitänyt mennä, ja tuloksena on, että socialidemokratian puolueella ei ole valta käsissään nyt uusien vaalien jälkeen, jolloin sillä pitäisi se olla, jolloin se sitä todella tarvitsisi."³⁹¹

³⁹⁰ Työ 17.10.1917 Eduskuntavaalit.

³⁹¹ Tm 14.10.1917 Vaalien tuloksen johdosta (Arbetet lainaa 20.10.1917).

Kirjoitus olisi voinut olla suoraan Valppaan kynästä, vaikka hänen ei tiedetä enää kevään jälkeen kirjoittaneen pääkirjoituksia. Suuntaviivat toimittaja Hämäläisen kirjoitukseen tulivat kuitenkin varmasti häneltä ja todellista päätoimittajuutta hoitaneelta Kullervo Mannerilta, jolla nyt eduskunnan ollessa hajallaan oli jälleen aikaa keskittyä lehden tekoon. Artikkelit kuvastaa sitä puolueen sisällä syvenevää erimielisyyttä, joka oli jäänyt kytemään kevään hallitusratkaisun jälkeen. Kamppailu puolueen politiikan suunnasta hävittyjen vaalien jälkeen oli alkanut.

Savon Työmiehen vastaus

Erikoisin eduskuntavaalitappion syitä koskeva debatti käytiin lähes kokonaan yhden lehden, *Savon Työmiehen* sivuilla. Lehden päätoimittajaksi oli heinäkuussa 1917 siirtynyt *Kansan Lehestä* toimittajaveteraani Taavi Tainio, joka oli pitkän uransa aikansa ehtinyt olla sekä neljä kertaa eduskunnassa että neljä kertaa vankeudessa loukattuaan sensuuria. Tainio tunnettiin puolueessa maltillisena oikeistosiiven edustajana, jonka hengenheimolaisiksi voi laskea esimerkiksi Evert Huttusen ja Yrjö Mäkelinin. Tainion tulo päätoimittajaksi aiheutti sen, että Savon sosialidemokraattinen piirijärjestö arvosteli lehtiosuuskunnan hallintoa valinnasta. Kyseessä olikin selvästi Kuopion työväenyhdistyksen halu pitää lehti maltillisen suunnan puhetorvena.³⁹²

Vaalien jälkeen Tainio antoi lehdessään laajasti tilaa toimitussihteeri Roope Tuhtille, jolla oli ennen toimittajaksi ryhtymistään takanaan kesken jääneet kansantaloustieteen ja filosofian opinnot Helsingin yliopistossa.³⁹³ Kolmiosaista pääkirjoitussarjaansa³⁹⁴ hän perusteli ensinnäkin sillä, että vaalien jälkeen puoluelehtien artikkeleissa oli kautta linjan esitetty samat syyt ja syytteet tappiolle. Toiseksi hän ilmoitti tekevänsä "socialidemokraattista itse-tutkistelua" vedoten SDP:n puoluekokousten päätöksiin yksittäisen puoluejäsenen oikeudesta puoluelehden toimituksen kannasta poikkeaviin mielipiteisiin, koska ei halunnut vaikenemalla luoda näennäistä yksimielisyyttä. Argumentti mielipiteen vapaudesta olikin tarpeen, sillä kirjoituksissaan Tuhti ampui yksi toisensa jälkeen alas kaikki muiden puoluelehtien selitykset vaalitappiolle.

Yhtenä yleisimpänä syynä tappioon oli esitetty äänioikeuden riisto esimerkiksi verojen maksamattomuuden tai vaivaisavun käytön takia, jota porvarilliset vaalilautakunnat olivat puoluelehtien syytteen mukaan käyttäneet hyväkseen. Kirjoittaja ei kuitenkaan uskonut, että nämä seikat olisivat olleet sen vaikuttavampia kuin vuoden 1916 vaaleissa, joten ne eivät voineet selittää tappiota.

Porvarillisten puolueiden vaaliliittoa Tuhti ei pitänyt vähäpätöisenä selityksenä, mutta jos tilanne olisi ollut sama vuonna 1916, SDP olisi menettänyt vain viisi paikkaa, kun se nyt menetti 11. Tämä johtui yksinkertaisesti siitä,

³⁹² Soikkanen 1967c, 390, 407; Tainio 1977, 184; Kinnunen 1982, 331-332.

³⁹³ Työväen Joulualbumi 1926, 127.

³⁹⁴ STm 17., 19. ja 21.10.1917 Mietteitä vaalien johdosta I-III.

että porvarillisten puolueiden äänimäärä kasvoi lähes kaksinkertaisesti verrattuna sosialidemokraatteihin. Surullinen totuus kirjoittajan mukaan olikin, että SDP:n kannatuksen suhteellinen lasku oli tapahtunut vain puoli vuotta "aikamme suurimman" vallankumouksen jälkeen, jonka ajan kuluessa demokratia oli käynyt voittokulkua ja eduskunta ja hallitus saaneet aikaiseksi suuria uudistuksia. Näin vaalitappion syiden täytyikin olla muualla.

Työmiehen esittämä hallitukseen osallistuminen kelpasi Tuhtin mielestä yhtä vähän vaalitappion syyksi: se oli niin tarkoitushakuinen selitys vanhojen teorioiden puolustamiseksi, ettei sitä voinut ottaa tosissaan. Enemmistöpuolueen oli kirjoittajan mukaan mentävä hallitukseen teorioista välittämättä ja Tokoin senaattiin osallistuminen oli ollut sosialidemokraattiselle puolueelle eduksi. Muutenkaan Tuhti ei näyttänyt luottaneen marxilaiseen teoretisointiin: "Sosialidemokratia ei siis ole voittanut aatteena eikä oppina, vaan realistisen tarpeen vaativana uudistuspuolueena." Kun muissa maissa sosialidemokraatit eivät olleet saavuttaneet yhtä suurta kannatusta kuin Suomessa, johtui se kirjoittajan mukaan siitä, että siellä radikaali tai vapaamielinen porvaristo oli taipunut uudistuksiin päin vastoin kuin täällä.

Suurimman vastuun ja syyn vaalitappioon Roope Tuhti langetti sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmälle, joka oli ryhtynyt "mitä mieltömimpään yritykseen" yrittäessään ajaa valtalain läpi väliaikaisen hallituksen tahdon vastaisesti aiheuttaen eduskunnan hajotuksen. Siitä, että uudet lait eivät tulleet voimaan, voitiin kirjoittajan mukaan syyttää vain sosialidemokraattien omia edustajia, jotka "kevytmielisellä menettelyllä" olivat tehneet tyhjäksi suurimman osan eduskunnan arvokkaasta työstä. Tuhti jatkoi ryöpytystään: "Ei voi kieltää, ettei pyrkimys valtatalain säätämiseksi ollut oikeaa ja kaunista, mutta se ei ollut mahdollista... Poliitiikka, joka panee kaiken sen varaan, mitä ei voida saavuttaa, on aivan yksinkertaisesti huonoa politiikkaa, olkoonpa pyrkimykset kuinka hyviä tahansa." Näin lopputulos kirjoittajan mukaan oli se, että sosialidemokraattien omat toimet horjuttivat luottamusta puoluetta kohtaan vaikuttaen lamauttavasti monien äänestysintoon ja -uskoon.

Tämän rankempaa kritiikkiä omaa puoluetta kohtaan puolueen omassa lehdessä on vaikea kuvitella, ja siksi Tuhtilla ja päätoimittaja Tainiolla täytyi olla melko yhtenevä mielipide valtalain suhteen, muuten pääkirjoituksen julkaisemista ei voi ymmärtää. Varovaista tukea *Savon Työmies* sai, eikä ollenkaan yllättäen, *Työ*-lehdeltä, joka julkaisi juuri SDP:n eduskuntaryhmää arvostelevan osan Tuhtin kirjoitussarjasta. *Työ* ei myöskään uskonut hallitukseen osallistumisen olleen syynä vaalitappioon.³⁹⁵

Aivan kuin puolueelle äärimmäisen kriittisessä tappioanalyysissä ei olisi ollut Helsinkiä myöden tarpeeksi ihmeteltävää, seurasi vielä oudompaa. Ankarin kritiikki Tuhtin arvioille ilmestyi nimittäin hänen omassa lehdessään toimittajakollega Jalo Kohosen kynästä. Kohonen oli kansanedustaja ja koulutukseltaan filosofian maisteri, siis harvinainen poikkeus sosialidemokraattisen

³⁹⁵ Työ 18.10.1917 Eduskuntavaalit II, 24.10.1917 Sos.dem. ryhmän menettelyä arvostellaan.

lehden toimittajana *Työmiehen* ulkopuolella.³⁹⁶ Vastauksessaan Tuhtin kirjoitukseen Kohonen antoi oppineisuutensa näkyä, kirjoitus oli nimittäin laadittu viljellen runsaasti marxilaisia termejä. Keskeinen argumentti siinä oli, että sosialidemokraatit eivät voineet tunnustaa Venäjän porvarillisen hallituksen oikeuksia Suomessa ja siksi oli jyrkästi torjuttava se, että SDP:n eduskuntaryhmä olisi harjoittanut "naivia seikkailupolitiikkaa" valtalain suhteen. Se nimenomaan noudatti kesäkuun puoluekokouksen ja puolueuuvoston heinäkuussa määrittämää kantaa ja näin Tuhtin kritiikki suuntautui koko puoluetta vastaan ja oli siksi kuin kopioitu porvarillisten kustantajien julkaisemista kirjoituksista. Kohonen korosti vielä oman kantansa oikeaoppisuutta: "Puolueen omaksuma menettelytapa suuressa kysymyksessämme on ollut eheä ja johdonmukainen. Ei se ole johtanut vaalitappioon. Päinvastoin se on terästännyt rintamaamme yhtynyttä porvaristoa vastaan ja on sille osoittanut työväestön luokkalujuuden."³⁹⁷

Antamalla tilaa lehdessään sekä selvästi revisionistiselle että puolueen "virallisia" näkemyksiä heijastelevalle mielipiteelle Tainio saattoi puolustautua mahdollisia kummankin puolen syytöksiä vastaan. Niitä ei kuitenkaan tullut edes *Työmiehen* suunnasta, vaan debatti hautautui muiden päälle vyöryvien tapahtumien, kuten järjestyskaartien perustamispäätöksen alle.

Vaalitappion seuraukset

Pohtiessaan vaalitappion seurauksia sosialidemokraattiset puoluelehdet nostivat suurimmaksi huoleksi vaaran, että porvaristo tuhoaisi kansanvaltaisen kehityksen eli estäisi jo kesällä hyväksytyjen lakien voimaantulon tai ainakin heikentäisi niitä. Sama pelko koski myös työväestön elintarviketilanteen huononemista entisestään.³⁹⁸

Sosialidemokraattien vaalien jälkeistä toimintaa pohtiessaan sekä *Kansan Lehti* että *Työ* olivat yksimielisiä siitä, että puolueen eduskuntaryhmä ei voinut jäädä tappion jälkeen vain sivustakatsojaksi, "opponeeraamaan" ja arvostelemaan, vaan sen olisi etsittävä yhteistyötä "radikaalisten porvareitten" kanssa voidakseen vakiinnuttaa viime eduskunnan parhaimmat saavutukset ja estääkseen "sisäisen taantumuksen tuloa." Yhteisen rintaman luomisen ehtona olisi kuitenkin valtalaista ja yhteiskunnallisista uudistuslaeista kiinni pitäminen.³⁹⁹

Toisaalta samat lehdet myös varoittivat porvaristoa ajamasta tilannetta ja luokkavastakohtia kärjistymään yhtään enempiä, sillä seuraukset voisivat

³⁹⁶ Pohjanmaa 1948, 332. Kohonen oli tullut *Savon Työmieheen* 1915 *Työ*-lehdestä, mikä vuoksi todennäköisesti Piilonen esittää virheellisesti hänen tulleen kansanvaltuutetuksi viimeainitusta (Hako&al., 52; Piilonen 1992, 492).

³⁹⁷ STm 28.10.1917 Vieläkin vaalien tuloksesta.

³⁹⁸ KT 11.10.1917 Vaalien tulokset; Vapaus 12.10.1917 Eduskuntavaalien tuloksen johdosta; HV13.10.1917 Se porvariensa "vaalivoitto"; KL 15.10.1917 Porvariston isäntäryhti nousee, 25.10.1917 Valtiollisen tilanteen vaatimukset; Työ 15.10.1917 Uusien kunnallislakien voimaansaattaminen, 26.10.1917 Mihin suuntaan.

³⁹⁹ Työ 18.10.1917 Eduskuntavaalit II, 1.11.1917 Eduskunta; KL 25.10.1917 Valtiollisen tilanteen vaatimukset, 27.10.1917 Sisäisen taantumuksen vastustaminen.

olla tuhoisat. Vaikka sosialidemokraatit pitivätkin hyvän järjestyksen säilymistä välttämättömänä, he eivät voineet estää tyytymättömiä joukkoja liikehtimästä. *Kansan Lehden* mukaan silloin "ajautuu yhteiskuntamme kumouksen tielle."

Työväenluokan on näet äärimmäinen pakko – jo yksin henkensäkin säilyttämiseksi – nousta ja toimia kumouksellisella tavalla. On pakko ajatella vallan käsiinsä ottamista koko maassa – jo yksin leipäkysymyksen järjestämistä varten.⁴⁰⁰ Näin vaalien jälkeen oli tultu tilanteeseen, jossa aistittiin vaalitappion ja elintarvikeongelman pahenemisen radikalisoivan työväestöä, jota alkanut aseistautuminen tuskin lieventäisi. Niinpä *Kansan Tahdon* yhteenveto käydyistä vaaleista osui hyvin kohdalleen: "Koko tämä vaalitaistelu lienee ollut vain kuin lasten leikkiä niihin taisteluihin nähden, mitkä meitä lähimmässä tulevaisuudessa odottavat."⁴⁰¹

Syvällisimmän analyysin SDP:n tilasta ja tulevaisuudesta vaalien jälkeen teki intellektuellin työväenlehden leimaa kantanut *Arbetet*. Sen mukaan puolueen vaaliagitaatiossa oli vain toistettu, että äänestäkää sosialidemokraatteja ja järjestäytykää eli vaaleista oli saarnattu paljon enemmän kuin sosialidemokratian ideologiasta. Siksi monelle työläiselle äänestyslipusta ja työväenjärjestön jäsenyydestä olikin tullut taikakeino, joka ilman muuta poistaisi kapitalistisen yhteiskunnan huonot olot, vaikka työväenluokan tulevaisuuden toivon pitäisi olla yhteiskunnallisen vallankumouksen tukemisessa. Lehden mukaan SDP oli ollut enemmänkin pikkuporvarillinen reformipuolue, jonka toiminnan ydin oli ollut yhteiskunnallisten uudistusten saavuttaminen vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän puitteissa. Silti tehdyistä reformeista ei edes tiedetty, milloin ne saadaan voimaan, ja siksi moni työläinen oli kyllästyttyään odottamaan äänestänyt porvareita. Kun sosialidemokratian lopullisen tavoitteen, yhteiskunnallisen vallankumouksen saattaminen työväestön tietoon oli jäänyt sivuseikaksi, ei voimakkaasti kasvaneiden järjestöjen uusilla jäsenillä ollut aavistustakaan proletariaatin taistelutavoista, jolloin heistä oli yhtä paljon haittaa kuin hyötyä. Siksi lehden mielestä vallitseva tilanne oli opettanut sen, että joko kapitalistit murskaavat työväenluokan tai päinvastoin: tämän vuoksi valistustyö oli suunnattava yhteiskunnalliseen vallankumoukseen ja jätettävä vanhan yhteiskunnan paikkaamiseksi sivuasiaksi.⁴⁰²

Kun SDP:n johto ja osa lehdistöstä pelkäsi vaalitappion johtavan kumoukselliseen toimintaan, *Arbetet* vaati siihen valmistautumista, ainakin agitaatiossa. Lehden tilanneanalyysi verrattuna muihin työväenlehtiin oli merkittävästi erilainen. Se ei takertunut vain yksittäisiin tappion syihin, vaan näki koko puolueen strategian virheellisenä. Toisaalta sen näkemys heijasteli varmasti turkulaista radikalismia, mutta toisaalta se haastoi laajemminkin puolueen huomaamaan, että vanhalla tavalla ei voinut jatkaa. Toista laitaa puoluelehdistön mielipiteissä edustivat *Savon Työmies* ja osin *Työ*, jotka työnsivät syyn puolueen epäonnistumisista sen omalle, liian jyrkälle toiminnalle.

⁴⁰⁰ Työ 1.11.1917 Eduskunta; KL 18.10.1917 Onko edessä uusi vallankumous?

⁴⁰¹ KT 11.10.1917 Vaalien tulokset.

⁴⁰² *Arbetet* 27.10.1917 Kan reformpolitiken rädda arbetarklassen?

Kun vielä *Työmies* kävi omaa poliittista taisteluaan tulkiten vaalitappion syyksi SDP:n liian oikeistolaisen politiikan ja jotkut lehdet ehdottivat yhteistyötä porvariston kanssa, ei siitä yksimielisyydestä, jolla vaaleihin lähdettiin, ollut paljon jäljellä.

5 ELINTARVIKEONGELMA

5.1 Elintarviketilanne ennen maaliskuun vallankumousta

Elintarvikekysymyksestä on tullut vuoden 1917 sisäpoliittisen kriisin symboli siinä mielessä, että sen on katsottu luoneen levottoman ilmapiirin, jossa luokkavastakohtat pääsivät kärjistymään. Elintarvikekysymyksen poliittista räjähdysvoimaa ei voikaan mitenkään vähätellä, koska se sai todella suuren merkityksen. Lähes kaikissa kohta sisällissodan jälkeen ilmestyneissä sosiaalidemokraattisten toimijoiden tilityksissä ja myöhemmissä muistelmissa elintarvikepula nostettiin yhdeksi suurimmaksi syyksi kapinaan ja myös porvarillisella puolella JUHANI AHON lanseeraama "Nälkä on punikki" sai ymmärrystä.⁴⁰³ Siksi eräänlaisen pitkittäisleikkauksen teko Suomen elintarviketilanteen kehityksestä maailmansodan alusta sisällissodan alkuun saakka auttaa näkemään pahenevan ravinnonpuutteen merkityksen työväestön mielipiteiden radikalisoitumiselle.

Varsinainen elintarvikepula ajoittui vasta syksyyn 1917, mutta sen juuret olivat I maailmansodan syttymisessä vuonna 1914. Jo pelkkä tieto sodan alkamisesta alkoi nostaa ruuan hintoja, mutta vasta seuraavana vuonna inflaation vaikutus alkoi tuntua vahvemmin. Suomea maailmansodan vuosina koettelleen elintarvikepulan syyt olivat ymmärrettävät: kotimainen tekijä oli maan vähäinen viljaomavaraisuus, jota muu maataloustuotanto ei pystynyt korvaamaan. Tullivapaus Venäjän kanssa aiheutti sen, että viljanviljelystä siirryttiin karjatalousvaltaiseen tuotantojärjestelmään, millä alalla kilpailukyky säilyi paremmin. Suomen viljaomavaraisuus olikin maailmansodan kynnyksellä

⁴⁰³ Huttunen 1918, 65; Merivirta 1918, 22-23; Ryömä 1918, 20, 55; Wiik 1918, 50, 64; Aho 1919, 280; Kuusinen&al. 1973 (artikkelit kirjoitettu 1919-20), 101 (Kullervo Mannerin artikkeli); Suomen työväen tulikoe 1923, 137 (Yrjö Sirolan artikkeli); Suomen luokkasota 1928, 26 (Alex Halosen artikkeli); Suomen työväen vallankumous 1928, (artikkelit kirjoitettu 1918-19), 108, 119, 141 (Edvard Gyllingin, Jussi Lumivuokon ja Ivar Lassyn artikkelit); Louhikko 1943, 120,131; Tokoi 1947, 192; Tanner 1948, 245. Suluissa mainituista Halonen ja Lumivuokko olivat vuonna 1917 Mannerin ja Sirolan tavoin Työmiehen toimittajia.

vain 35-40 %. Sodan alettua viljan tuonti Saksasta loppui, mutta koska toisaalta sodan takia kaikki Venäjän vilja jäi sinne, ei ollut syytä epäillä, etteikö Venäjä pystyisi ruokkimaan Suomea eikä siksi katsottu tarpeelliseksi lisätä omaa tuotantoa tai rajoittaa kulutusta.⁴⁰⁴

Viljantuonnin vaikeutumiseen Venäjältä vaikuttikin eniten maan rautateiden kuljetuskapasiteetin puute, joka johti lopulta sekasortoon: Saksa miehitti Venäjän länsiosien radat ja yli miljoona vaunua tuhoutui, mitä ei pystytty korvaamaan. Kun saman aikaisesti sotatarvikkeiden kuljetusmäärä kasvoi lähes 15-kertaiseksi normaaliajan määrästä, se tukki lopullisesti rautatiet siviilikuljetuksilta. Suomen huoltotilannetta ei helpottanut sekään, että tänne ja sotavuosina voimakkaasti kasvaneeseen Pietariin vilja tuotiin samoilta alueilta.⁴⁰⁵

Vuoden 1915 aikana rautateiden kuljetuskyvyn puute alkoi näkyä häiritsevästi eikä tuonti enää riittänyt normaalikulutukseen. Tämä nopeutti hintojen nousua. Siksi senaatti ottikin syksyllä 1915 elintarvikekysymyksen korkeimman johdon käsiinsä ja määräsi yhtenevät raja- eli maksimihinnat vuoden 1916 alusta lähtien sokerille sekä liha- ja viljatuotteille. Syksyllä 1916 rajahintoja oli tuonnin edelleen vaikeutuessa alettava nostaa ja vuoden lopulla hintasäännöstelyn piiriin tulivat myös esimerkiksi peruna, kalat sekä makkaratuotteet. Sodan syttymisestä vuoden 1916 loppuun mennessä elintarvikkeiden hintaindeksi oli kohonnut kaksi ja puolikertaiseksi (100 -> 255), mutta monissa kaupungeissa, kuten Viipurissa ja Turussa nousu oli vielä nopeampaa.⁴⁰⁶

Työväenlehdissä ensimmäiset reaktiot hintojen nousuun ilmestyivät jo syksyllä 1915. Kirjoituksissa vaadittiin hintojen kurissa pitämistä ja vuoden 1916 aikana aiheesta kirjoitettiin yhä useammin. Toisaalta joissakin porvarillisissa lehdissä haluttiin rajahintojen nostamista tai poistamista, kun jotkut tuotteet, kuten voi, alkoivat loppua kaupoista liian alhaisen rajahinnan takia. Tämä taas aiheutti vastustusta sosialidemokraattisissa lehdissä, mutta sotasensuurin takia senaatin tai hintasäännöstelyn kovempi kritiikki ei ollut mahdollista.⁴⁰⁷

Syksyllä 1916 elintarviketilanteen heikkeneminen kovensi työväenlehtien kannanottoja eikä sensuuri näytä siihen puuttuneen. Tämän täytyi johtua siitä, että kritiikin kärki kohdistui kotimaisiin tuottajiin ja paikallisiin päättäjiin eikä venäläisiin vallanpitäjiin. Tälläkin kertaa kyse oli ensisijaisesti erimielisyydestä rajahintojen suhteen. Kun porvarillisen puolen mielestä alhaiset maksimihinnat aiheuttivat tuotteiden tarjonnan supistumisen tai niiden katoamisen kokonaan kauppojen hyllyiltä, oli niitä nostettava voimakkaasti tai mieluummin poistettava kokonaan, jolloin vapaa kilpailu toimisi hintoja laskevasti. *Työmieheissä* Kuusinen kirjoitti, että työväestökään ei ollut rajahintapolitiikkaan tyytyväinen, mutta korkeat rajahinnat olivat hänen mukaansa parempia kuin

⁴⁰⁴ Virrankoski 1975, 116; Rantatupa 1979, 15-16, 24; Haapala 1995, 204.

⁴⁰⁵ Rantatupa 1979, 16-17.

⁴⁰⁶ Rantatupa 1979, 28-29, 33.

⁴⁰⁷ Tm 6.9. ja 11.10.1915; HS 12.5.1916 Kysymys maitotaloustuotteiden vientikiellosta ; Hbl 23.5.1916 Maximiprisen på lantmannaprodukter; Honka-Hallila 1995, 25; Saarela 2006, 83-84.

tilanne, jossa "rajattoman vapaat hinnat merkitsisivät rajatonta puutetta toisille ja sitä suurempaa ylenpalttisuutta toisille." ⁴⁰⁸ Manner jopa syytti maidontuottajia siitä, että he järjestivät tahallaan voipulan kaupungeissa saadakseen siitä perusteen rajahintojen nostamiselle. ⁴⁰⁹

Alkuvuodesta 1917 tyytymättömyyden aihe, rajahintojen nosto, säilyi ennallaan, mutta nyt uskallettiin jo varovasti arvostella senaatin elintarvikepolitiikkaa. *Eteenpäin* siteerasi viljan tuonnista vastanneen Tuontikunnan senaattille helmikuussa jättämää kirjelmää, jossa se ilmoitti leipäviljan saannin Suomeen Venäjältä onnistuneen erittäin huonosti, luvatussa määrässä saatiin vain noin viisi prosenttia marraskuun alusta 1916 lähtien. Lehti totesi, että yhteiskunnan toimenpiteet elintarvikepuolan helpottamiseksi "lähes kaikissa tapauksissa ovat olleet tarkotustaan vastaamattomia ja epäonnistuneita" johtuen siitä, että porvarillisilta vallanpitäjiltä on puuttunut "kokonaan elintarvikepolitiikka ja toiseksi on heiltä puuttunut h a l u käydä tarmokkaasti toimintaan välttämättömien tarpeiden turvaamiseksi yhteiskunnan jäsenille." ⁴¹⁰

Kun ammattityöväen tuloista ravintomenot merkitsivät suurinta yksittäistä menoerää, yli puolta tuloista ja vähävaraisille niiden osuus oli vielä huomattavampi, oli hintasäännöstelyn käyttöönotto hyvin perusteltua. Sen tarkoitus oli hyvä, estää hintojen kohtuuton nousu, mutta tulos oli huono: tavara katosi virallisesta kaupasta ja hinnat nousivat. Sääntelypolitiikka epäonnistui alusta lähtien siksi, että se oli hallinnollista toiveajattelua eikä sen tukena ollut todellista valtaa tai kykyä puuttua asioihin, esimerkiksi kontrolloida maan elintarvikevarastoja. Myös kuluttajien ja tuottajien rajahintoja kunnioittava moraalinen oli puutteellista, eikä kaupan tiukkaa valvontaa ja ankaria rangaistuksia edes yritetty. ⁴¹¹

Kun pelkkä hintasääntely ei ilmiselvästi enää toiminut, siirryttiin monien muiden sotaa käyvien maiden esimerkin mukaisesti seuraavaan keinoon, elintarvikkeiden kulutuksen säännöstelyyn eli korttitalouteen. Edelläkävijänä oli sokeri, merkittävä energianlähde, joka oli kokonaan tuonnin varassa. Senaatti määräsi sen jakelun kuntien vastuulle. Vuoden 1916 loppuun mennessä voi katosi avoimesta kaupasta ja siirtyi matalan maksimihinnan vuoksi "jobbareille" ja "gulasheille" eli salakauppaan, joten sekin pistettiin kortille kaikissa suurissa kaupungeissa. Voita katosi myös suuria määriä salakuljetuksen myötä Pietariin, jossa siitä sai yli kaksinkertaisen hinnan Suomeen verrattuna, mikä aiheutti voipulan itärajan läheisyydessä. Lopulta levottomuudet Venäjällä vuoden 1917 alussa katkaisivat tuonnin Suomeen ja samalla putosi pohja harjoitetulta elintarvikepolitiikalta ja rajahintajärjestelmältä. ⁴¹²

⁴⁰⁸ Tm 1.10.1916 Sota-ajan vapaakauppiat.

⁴⁰⁹ Tm 5.11.1916 Kun he järjestävät.

⁴¹⁰ *Eteenpäin* 15.2.1917 Leipäviljan puute uhkaava; katso myös Tm 25.2.1917 Hintojen ja palkkojen lait.

⁴¹¹ Haapala 1975, 108, 206.

⁴¹² *Eteenpäin* 26.9.1916 Kotkalaisten elintarpeet ja valtuuston elintarvikekomitea; *Len-to* 1967, 4-5; *Rantatupa* 1979, 35, 54-58.

5.2 Tokoin senaatin elintarvikepolitiikka: säännöstely laajenee

Uusi elintarvikelaki

Maaliskuun vallankumouksen jälkeen elintarvikeasioiden hoito tuli suomalaisten omiin käsiin, minkä uskottiin ratkaisevan aikaisemmat ongelmat, olihan säännöstelykin nyt suomalaisten mielestä laillisella pohjalla. Tämä osoitautui kuitenkin toiveajatteluksi, kun resurssit vähenivät eli menetettiin se venäläinen koneisto ja poliittinen tahto, jonka varassa viljansaanti oli ollut ja kotimaiset ristiriidat tulivat esiin. Keskusvallan heikkenemisestä seurasi myös vaikeus ruokkia Suomessa olevaa venäläistä sotaväkeä, mikä kiristi elintarviketilannetta ja mielipiteitä. Vallankumouksen jälkeen elintarvikekysymyksestä tulikin sisäpoliittinen kysymys, joka kytkeytyi yhteen muiden vaikeuksien kanssa. Elintarvikeongelmassa olivat mukana kaikki, mutta keskeiseksi tuli kaupunkilaiskuluttajien asema, näiden nälkä, mikä teki siitä poliittisen kysymyksen kuluttajien ja tuottajien välillä.⁴¹³

Tokoin senaatin elintarvikepolitiikalle antoivat pohjaa maaliskuu - toukokuun tiedustelut maan elintarvikevarastoista. Niiden mukaan uuteen satoon mennessä leipäviljaa riittäisi vain 40 % normaalikulutuksesta. Maantieteelliset erot olivat tosin suuria, heikoin tilanne oli Itä- ja Pohjois-Suomessa kun oma-avaraisia oltiin vain Lounais-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla. Suurissa kaupungeissa ruokavarastot olivat suuria Turkua lukuunottamatta, mutta asukasluvusta johtuen tilanne ei ollut niissä sen parempi kuin muuallakaan. Niinpä maaliskuusta kesäkuun alkuun viljankulutus oli laskenut puoleen, vaikka mitään säännöstelyä ei sen suhteen ollut vielä pantu toimeen eli syynä oli puhtaasti viljapula. Viljan suuri merkitys kulutuskeskuksissa perustui siihen, että työväestön ruokavalio oli hyvin leipä- ja maitokeskeinen: kaksi kolmasosaa 3000 kilokalorin päiväannoksesta tuli niistä.⁴¹⁴

Työväenlehdissä uutta hallitusta alettiin heti patistella toimiin elintarviketilanteen parantamiseksi ja vaikka myönnettiin, että pula oli pohjimmiltaan sota-ajan ja siitä johtuneiden syiden aiheuttama, piti niiden mukaan silti hallituksen toimin saada elintarvikkeiden tuonti käyntiin ja keinottelu ehdottomasti kuriin.⁴¹⁵

Tilanteen nopea heikkeneminen näkyi myös sosialidemokraattisten lehtien palstoilla. Uutisia elintarvikkeiden niukkuudesta eri puolella Suomea oli lehdissä lähes päivittäin huhtikuusta kesäkuun alkuun saakka 1917. Leipäkorttijärjestelmän käyttöönotosta kerrottiin useilla paikkakunnilla. Myös pääkirjoituksissa aihetta käsiteltiin ahkerasti.⁴¹⁶ Pääkirjoituksilla haluttiin ainakin

⁴¹³ Haapala 1995, 204, 208.

⁴¹⁴ Lento 1967, 1-3; Rantatupa 1979, 65-69; Haapala 1995, 108.

⁴¹⁵ Työ 29.3.1917 Varokaa nälkää; Sosialisti 7.4.1917 Elintarvikeasia saatava järjestykseen; Tm 8.4.1917 Elintarvikeasiain nykyinen tila.

⁴¹⁶ HV 3.5.1917 Uhkaava nälänhätä; Työ 8.5.1917 Elintarvikekysymyksemme, 11.5.1917 Leipäpula uhkaa Viipurin esikaupunkeja; Vapaus 9.5.1917 Kun koko kansaa uhkaa nälkäkuolema, 16.5.1917 Kalastus ja nälänhätä; Tm 15.5.1917 Viljan saanti; KL

osaltaan vaikuttaa eduskunnassa käsiteltävänä olevan elintarvikelain nopean hyväksymisen puolesta, mutta niiden ja uutisten suuresta määrästä päätellen kyse oli kuitenkin enemmän todellisesta huolesta nälänhädän uhatessa.

Uusi senaatti antoi eduskunnalle 13.4.1917 kotimaisen elintarvikepolitiikan perustaksi tarkoitetun lakiesityksen, virallisesti "esitys laiksi eräänlaisen omaisuuden käytöstä sodan aiheuttamissa poikkeuksellisissa oloissa." Siinä senaatti pyysi eduskunnalta laajoja valtuuksia, joilla se voisi takavarikoida elintarvikkeita, lunastaa valtion haltuun maataloustuotteita viljelijöille taattavalla minimihinnalla, antaa määräyksiä niiden tuotannosta, kaupasta ja hinnoista sekä rangaista lain rikkojia.⁴¹⁷

Työmies kommentoi lakiesitystä tuoreeltaan todeten elintarvikeasian edenneen nyt jo kuitenkin sananhelinästä tekojen asteelle ja kysymyksen olevan vain siitä, minkälaiset teot ja yhteiskunnalliset järjestelyt olisivat tehokkaita ja hyödyllisiä. Lakiesityksen puutteeksi lehti näki sen, että siinä ei oltu luomassa elintä, joka huolehtisi elintarvikkeiden hankinnasta koko maassa. Esityksen mukaan senaatilla oli kyllä oikeus velvoittaa kunnat myötävaikuttamaan elintarvikeasiassa perustamalla elintarvikelautakuntia, mutta työväestö ei voimassa olevan kunnallislain takia voisi hyötyä niistä ja tilanne muuttuisi vasta, jos nämä lautakunnat valittaisiin kansanvaltaisesti. Kaiken kaikkiaan lehden mukaan elintarvikeasioiden hoitoa ei saisi jättää vain virkavallan hoidettavaksi, vaan myös työläisten, joita elintarvikepula ankarimmin rasitti, pitäisi saada toimintatilaus kysymyksen järjestelyssä.⁴¹⁸

Jonkin verran toiveita sosialidemokraattisissa lehdissä asetettiin uusiin elintarvikelautakuntiin. Toisaalta kaupungeissa, joihin niitä oli jo aikaisemmin perustettu, eivät kokemukset olleet olleet hyviä. Turussa, Jyväskylässä ja Vaasassa nähtiin, että juuri kunnallinen harvainvalta esti lautakuntien tehokkaan työn, koska työväestö ei päässyt osallistumaan niihin. *Sosialistin* mielestä ei edes sosialidemokraattinen enemmistö lautakunnassa voisi estää keinottelua, jos sillä ei olisi riittäviä valtuuksia siihen. Jyväskylässä kaupunginvaltuusto oli suostunut kuitenkin täydentämään elintarvikelautakuntaa työväestöön kuuluvilla jäsenillä, mutta vasta sen jälkeen, kun kaupungintalon eteen oli kokoontunut 300 ihmisen mielenosoittajajoukko.⁴¹⁹

Se kuinka vahvasti elintarvikekysymys nivoutui kysymykseen kunnallisesta demokratiasta, tuli esiin lain käsittelyn aikana eduskunnassa. Tunnetussa puheenvuorossaan 20.4.1917 sosialidemokraattien senaattori Väinö Tanner toi esiin elintarviketilanteen vakavuuden. Kun ei ollut suuria toiveita saada viljaa Venäjältä, oli tultava toimeen omilla elintarvikkeilla eli kulutusta oli supistettava ja ruokaa säännösteltävä: "Vastaiset toimenpiteet elintarvikekysymyksen alalla näin ollen merkitsevät jotenkin samaa kuin organiseerata näl-

19.5.1917 Kapitalismin uusin taisteluse - nälänhätä; Sd 22.5.1917 Nälkä uhkaamassa.

⁴¹⁷ Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1917. N:o 31.

⁴¹⁸ Tm 14.4.1917 Elintarveasiain järjestely.

⁴¹⁹ Sosialisti 28.3.1917 Elintarvelautakunnat ja niiden toimintavaltuudet; Eteenpäin 19.4.1917 Elintarvikepula tällä hetkellä; VS 7.5.1917 Uudet kunnallislait; SV 7.5. ja 11.5.1917; Tapiola 1968, 171.

kää." *Työmies* ymmärsi senaatin suunnitelmia muilta osin, mutta kun esityksessä ei ollut Tannerin puheen mukaan parannusta työläisten mahdollisuuteen saada edustajia elintarvikelautakuntiin, näki lehti sen jäävän edelleen riippuvaiseksi porvariston mielivallasta: "Ei todellakaan voi olla ihmettelemättä, että vallankumouksen kautta valtaan päässeeseen senaatin sosialistinen jäsen kehtaa esittää noin mitätöntä kantaa." Siksi *Työmiehen* mielestä sosialidemokraattien eduskuntaryhmä ei voinut hyväksyä tätä "omituista ehdotelmaa." ⁴²⁰ Ensimmäisen kerran Tokoin senaatin muodostamisen jälkeen lehti kritisoi näin suoraan sen toimia antaen jo nyt eräänlaisen epäluottamuslauseen senaattori ja laajemmin harjoitettavaksi aiotulle elintarvikepolitiikalle.

Eduskuntakäsittelyssä sosialidemokraatit, etunenässä päätoimittajat Antton Huotari ja Onni Tuomi, syyttivät porvaristoa ja erityisesti maanviljelijöitä keinottelusta, varastojen kätkemisestä ja "työläiskuluttajien nälkään näännytämisestä." Maalaisliiton edustajat väittivät rajahintojen päinvastoin sortaneen maanviljelijöitä ja kiistivät väitteet elintarvikekätköistä. Puheet olivat kuitenkin paljolti propagandistisia, sillä itse laki hyväksyttiin 16.5.1917 suurella yksimielisyydellä äänin 177-6 ja lopulta väliaikainen hallitus vahvisti sen 2.6.1917. Senaatissa elintarvikeasiat olivat aluksi Tannerin ja sitten Väinö Wuolijoen vastuulla. ⁴²¹

Senaatti olisi halunnut sosialidemokraattien vaatimuksesta määrätä perustettavien kunnallisten elintarvikelautakuntien kokoonpanon periaatteista, mutta se ei toteutunut, koska olisi jouduttu puuttumaan kunnalliseen itsehallintoon. Siksi annettiin vain epämääräinen ohje: "Missä varsinainen työväki muodostaa huomattavan osan väestöä, on vähintään puolet elintarvikelautakuntien jäsenistä valittava työväenjärjestöjen esittämistä henkilöistä." ⁴²² Tämä väljä määräys muiden kiistojen ohella oli omiaan aiheuttamaan tulkintaeri-mielisyyksiä lautakuntien kokoonpanosta kaupungeissa ja maalaiskunnissa varsinkin elintarviketilanteen kiristyessä syksyn 1917 mittaan ja vielä loka-kuun alun eduskuntavaalien muutettua paikallisia voimasuhteita.

Elintarvikelain, "nälkälain" ⁴²³ käytännön toteutus alkoi 5.6.1917, kun senaatti julisti maan leipäviljavarastot takavarikkoon ja otti tehtäväkseen järjestää viljankulutus määrättyjen annosten mukaan syyskuun puoleen väliin saakka. Koska tuonti oli täysin riittämätöntä, huolto-ongelman ydin oli viljavarastojen tarkastuksen onnistuminen ja yleiseen kulutukseen luovutettavan viljamäärän selvittäminen. Viljamäärän tarkastus ja takavarikointi perustui kuitenkin maanviljelijän omaan ilmoitukseen eli tarkastusta maatiloilla ei suoritettu. Viljavarastojen inventointi sujui hitaasti, syinä olivat elintarvikelautakuntien tottumattomuus työhön ja viljelijöiden pelko luovutuksia kohtaan. Lisäksi niillä seuduilla, joilla viljaa oli riittävästi, pidettiin arviointia tarpeetomana tai sitä käsiteltiin oman kunnan sisäisenä asiana ottamatta huomioon,

⁴²⁰ Valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 55; Tm 24.4.1917 Senaatin suunnitelmat elintarvikeasiassa.

⁴²¹ SV 14.5.1917 pääkirjoituksena Tuomen lausunto eduskunnassa; Rantatupa 1979, 72-73; Upton 1980, 95-96.

⁴²² Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1917. N:o 31, 17§ 2.kappale; Rantatupa 1979, 73.

⁴²³ Sd 5.6.1917 Nälkälaki vahvistettu.

että kyseessä oli koko maata koskeva hanke. Niinpä inventoinnin tulokset saatiin vasta syyskuussa, uuden satokauden jo alkaessa.⁴²⁴

Kun senaatin takavarikkopäätöksen jälkeen kesäkuun alussa alkoi liikua huhuja siitä, että maanomistajat vastustaisivat kaikkia viljan pakko-ottoja vaikka väkivalloin, oli muutamien työväenlehtien reaktio siihen äärimmäisen jyrkkä. Niiden mielestä eduskunnan säätämän lain noudattamatta jättäminen oli täyttä anarkiaa ja työväen oli ryhdyttävä toimiin pakottaakseen maanomistajat noudattamaan lakia. *Työn* mukaan maanomistajien toiminta provosoi jopa kansalaissotaa.⁴²⁵

Elintarvikelain hyväksyminen ja sen aiheuttama toiveikkuus sekä ravintotilanteen paraneminen kesäkaudella näkyivät elintarviketilannetta sivuavien kirjoitusten selvänä vähenemisenä sosialidemokraattisessa lehdistössä kesäkuun alusta elokuun alkupuolelle 1917. Julkaistujen pääkirjoitusten teema oli kuitenkin kaikissa sama: puutteet sekä elintarvikelaissa että sen noudattamisessa. Suureksi ongelmaksi alettiin nyt nähdä seikka, jota esimerkiksi *Työmies* oli kritisoinut jo ennen lain hyväksymistä: useimmissa elintarvikelautakunnissa oli porvarillinen enemmistö tai lain vastaisesti niissä ei ollut lainkaan työväen edustusta. Tämän vuoksi ne eivät olleet toimeenpanneet tarmokkaasti elintarvikelakia eivätkä varsinkaan ryhtyneet toimeen lakia rikkoneiden "maanviljelys- ja karjakapitalistien" rankaisemiseksi. Yhtä lailla suureksi ongelmaksi nähtiin, että lain mukaan tuottajat saivat itse vapaaehtoisesti ilmoittaa elintarvikevarastojensa suuruuden, mikä suosi keinottelua. Tokoin senaattikin sai kritiikkiä, koska se ei lehtien mielestä riittävästi valvonut elintarvikelain noudattamista, vaan päinvastoin oli nostanut rajahintoja.⁴²⁶

Voimellakat

Senaatin varapuheenjohtaja Tokoi oli lausunut puheessaan eduskunnassa 12.6.1917: "Kun loppuu leipä, niin loppuu järjestys."⁴²⁷ Ensimmäiset vakavat elintarvikelevottomuudet aiheutuivat kuitenkin voin, ei vielä leivän puutteesta.

Helsingissä työttömyyden lisääntyminen ja elintarvikkeiden hintojen nousu olivat aiheuttaneet levottomuutta jo heinä-elokuun vaihteesta lähtien. Samoihin aikoihin Helsingin kanssa työttömyys ja epävarmuus ruuan hankinnassa alkoivat tuntua pienituloisten elämässä myös Turussa. Heinäkuun lopulla maitokauppakin ulotettiin siellä korttijärjestelmän piiriin. Tilanteen vakavuuden ennusti *Sosialisti* vain päivää ennen tapahtumien alkua. Dramatisella otsikolla 'Nälkäkuoleman uhatessa' lehti vetosi porvariston johtamaan elintarvikelautakuntaan peläten, että jos muutosta asioihin ei saataisi, joudut-

⁴²⁴ Rantatupa 1979, 76, 78-79.

⁴²⁵ Työ 8.6.1917 Kansalaissodanko partaalla?; HV 12.6.1917 Maanviljelijät anarkian poluilla; KÄ 21.6.1917 Missä on tasapuolisuus.

⁴²⁶ Työ 4.7.1917 Elintarvikelain noudattamista valvomaan, 26.7.1917 Elintarvikekysymyksemme yhä kärjistymässä; KL 20.7.1917 Minkälainen senaatti nyt; Sosialisti 1.8.1917 Sodan aiheuttama tilanne; HV 9.8.1917 Taistelu nälkää vastaan; STM 11.8.1917 Köyhät tapetaan nälkään.

⁴²⁷ Valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 509.

taisiin pian tilanteeseen, jota ei voitaisi selvittää rauhallista tietä.⁴²⁸ Kun voimannoksia ei ollut jaettu viikkoon, siihen reagoitiin voimakkaasti. Väkijoukko ryösti 9.8.1917 Turun Valion voivaraoston, koska epäiltiin, että voita pimitettiin hinnannousun toivossa. Tosiasiassa voi odotti vientiä Pietariin, mikä ei turkulaisten kannalta ollut parempi asia. Jotta teko olisi saanut laillisuuden leiman, ryöstetty voi luovutettiin elintarvikelautakunnan varastoon, josta sitä myytiin lautakunnan päätöksellä alle rajahinnan. Seuraavana päivänä torilla pidetty kansankokous kuitenkin päätti, että voi oli jaettava ilmaiseksi ja aamulla 11.8.1917 alkoi varastolla villi ryöstely. Kun poliisi ei uskaltanut asiaan puuttua, palautti venäläinen sotaväki lopulta järjestyksen sen jälkeen kun sotilaskomitea oli saanut tiedon, ettei kyseessä ollut järjestäytyneen työväen toiminta. Poliisin suorittamien tutkimusten jälkeen kuusi henkilöä vangittiin ryöstöistä ja yli 200 sai syytteen.⁴²⁹

Voimellakoiden alettua *Sosialisti* muistutti, kuinka se ja työväenjärjestöt olivat useasti varoittaneet, mihin tilanne johtaisi, kun elintarvikelakia ei ollut noudatettu kuin osaksi. Lehden mukaan ei ollut tietenkään hyväksyttävää, että kansanjoukot ottivat oikeuden elintarvikkeiden "pakkoluovutukseen," mutta näki sen ymmärrettävänä, kun muuta mahdollisuutta ei ollut jäljellä. Toisaalta lehti kielsi jyrkästi järjestäytyneellä työväellä olleen mitään tekemistä asian kanssa, vaan tyytymättömyys kuohahti niin nopeasti, että järjestöillä ei ollut mahdollisuutta ottaa siihen kantaa. Siksi *Sosialistin* mielestä niiden syyttäminen oli turhaa.⁴³⁰

Seuraavana päivänä lehden edes jossain määrin ymmärtäväinen suhtautuminen Turun tapahtumiin oli muuttunut täysin. Sen mukaan ruokapula ei saanut olla mikään selitys laittomalle toiminnalle. Siksi olisi pitänyt toistaiseksi tyytyä siihen, että senaatti antoi luvan myydä osan varastetusta voista alle vanhan rajahinnan. Sen sijaan väkijoukko päättikin jakaa voim ilmaiseksi "välittämättä vähääkään mistään yhteiskuntaorgaaneista. Näin siis se moraalinen pohja, joka tällä liikkeellä alkuaan oli, on pudonnut pois ja näyttää se niin olleen vain yksityiseltä personallisen edun tavoittelulta, jota ei tässä muodossa voi hyväksyä." *Sosialisti* toisti väitteensä siitä, että kaupungin työväenjärjestöillä ei ollut mitään tekemistä mellakoinnin kanssa, mutta valitti sitä, että joukko järjestöjen yksittäisiä jäseniä oli ollut "pakkolunastuspäätöksiä" tekemässä: "Heihin nähden lankeaa järjestyneen työväen tuomio ankarimpana" ja järjestöjen oli osoitettava, että he ovat väärällä tiellä, joka pidemmälle kuljettaessa johtaa työväenliikkeen turmioon.⁴³¹

Näin voimakkaalla tuomiolla *Sosialisti* pyrki ensisijaisesti lopettamaan laittomuudet, mutta sen kanta heijasteli myös siihen saakka maltillisten käsissä olleen Turun kunnallisjärjestön tuntoja. Tilanne kaupungissa muistutti toukokuista kunnallislakkoa, jolloin tapahtumat olivat lähellä riistäytyä paikallisen sosialidemokraattijohdon käsistä eikä sen haluttu toistuvan. Tapahtumat

⁴²⁸ *Sosialisti* 20.7.1917, 8.8.1917 Nälkäkuoleman uhatessa, 9.8.1917.

⁴²⁹ *Arbetet* 11.8.1917 En ny livsmedelskandal i Åbo; *Lento* 1967, 10-11; Mäkelä 1990, 52-53.

⁴³⁰ *Sosialisti* 10.8.1917 Hätä ei lue lakia.

⁴³¹ *Sosialisti* 11.8.1917 Väärällä tiellä.

muistuttivat jälleen kerran, kuinka vaikeaa järjestäytymättömien, "toiseen" työväenluokkaan kuuluvien hallitseminen oli.

Kaksi päivää myöhemmin, 13.8.1917, Turun sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö tuomitsi *Sosialistin* tapaan voim anastuksen ja vaati siihen osallistuneita järjestäytyneitä työläisiä rangaistavaksi järjestöjen toimesta. Tämä nähtiin tärkeäksi paitsi järjestökurin säilyttämisen niin *Sosialistin* mukaan myös sen vuoksi, että Turun porvarilliset sanomalehdet yrittivät jälleen vierittää kaiken vastuun tapahtumista sosialidemokraattisille järjestöille, vaikka perussyynä oli porvariston harjoittama "elintarvikeanarkia." *Turun Sanomat* ja *Åbo Underrättelser* olivatkin pitäneet tapahtumia ryöstelynä ja anarkiana, joiden syynä oli, että sosialidemokratia oli "imettänyt povellaan" roskaväen valtaa eikä kyennyt sitä enää tukahduttamaan. *Arbetet* katsoi, että ei ollut sen arvolle sopivaa edes vastata *Åbo Underrättelserin* syytöksiin.⁴³²

Päivää ennen voimellakoiden leviämistä Turusta Helsinkiin *Työmies* syytti täysin avoimesti senaattia siitä, että elintarvikelaki oli jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi, koska senaatti kuunteli herkällä korvalla vain maataloustuottajia: "Sehän on hurjaa luokkataistelua, jolla nälkiinnytetään työväestöä ja kerätään rikkauksia riistäjäluokan pussiin."⁴³³ Näin rajun hyökkäyksen takana oli paitsi elintarviketilanne, niin tietysti myös lehden vanhastaan epäilevä kanta yhteisen senaattiin, jonka arvovalta oli entisestään heikentynyt valtalain kohtalon ja eduskunnan hajotukseen jälkeen. On tietenkin vaikea arvioida, oliko tällä kirjoituksella vaikutusta Helsingin tuleviin tapahtumiin, mutta porvarillisissa lehdissä *Työmiehen* kanta tietysti huomioitiin.

Lauantaina 11.8.1917 Senaatintorille kokoontui suuri joukko mielenosoittajia, joiden valitsema toimikunta lähetettiin viemään senaatille vaatimusta voim jakelun aloittamista kohtuuhinnalla. Odottamatta vastausta väkijoukko valitsi komiteoita, jotka alkoivat tarkastaa kaupungin voivarastoja. Tulos oli mykistävä: voita löytyi tuhansia astioita ja lisäksi suuria määriä juustoa. Voi päätettiin laittaa heti jakeluun. Se annettiin elintarvikeliikkeiden jaettavaksi sovitulla rajahinnalla ja voikorttia vastaan. Perinteisistä vallankumouskuvauksista poiketen vihaiset ihmiset eivät ryöstäneet anarkian vallassa elintarvikevarastoja, vaan varastot tyhjennettiin hyvässä järjestyksessä yleiseen jakeluun.⁴³⁴

Vaikka seuraavana päivänä, sunnuntaina, asiat näyttivät etenevän rauhallisesti, ilmaisi *Työmies* huolensa. Sen mukaan elintarvikeselkkaus oli saamassa vaarallisen luonteen, kun väkijoukot olivat alkaneet omin päin valtaamaan ja jakamaan elintarvikkeita omien jako- ja hintaperusteidensa mukaan, Turussa jopa ilmaiseksi. Vaikka olikin ymmärrettävää, että hätä ei lue lakia, lehti jatkoi, niin mainittu toiminta johtaisi asiat enemmän tai vähemmän sekasortoon, eikä voitu varmistaa, että kurjimmassa tilanteessa olevat saisivat

⁴³² Sosialisti 14.8.1917 ja 15.8.1917 Porvariston edesvastuuton elintarvikepolitiikka; TS 11.8.1917 Vaarallinen tie elintarvikeasiassa, 12.8.1917 Roskaväen valtaa vastaan; *Åbo Underrättelser* 12.8.1917 Dagshändelser och nationell självstyrelseförmåga; *Arbetet* 15.8.1917.

⁴³³ Tm 10.8.1917 Hillitöntä luokkataistelua. Köyhälistöä näännytetään nälällä.

⁴³⁴ Tm 12.8.1917; Nyström 2013, 163.

elintarvikkeita. Siksi olikin pyrittävä kaikin järjestäytynein keinoin saamaan hätätila lievennetyksi, ennen kuin ryhdyttiin mihinkään harkitsemattomiin tekoihin eli työväen velvollisuus oli noudattaa omien järjestöjensä tekemiä päätöksiä.⁴³⁵

Työmiehen varoitteluvaan sävyyn vaikutti ainakin kaksi asiaa. Ensinnäkin lehti uutisoi itse Senaatintorin kokouksen osanottajien kannan tilanteeseen: "Siveellisellä toiminnalla mitä sosialidemokratia ajaa ei saada mitään aikaan. On otettava väkisin"⁴³⁶ ja toiseksi tieto siitä, että toimijoiden joukossa täytyi olla paljon työväenjärjestöjen jäseniä. Oli kaiketi selvää, että elintarvikepula kohteli samalla lailla niin järjestäytyneitä kuin järjestäytymättömiä työläisiä.

JAAKKO PAAVOLAISEN mukaan juuri elintarvikemellakat kuvastivat sitä voimakasta käännettä, joka yhteiskunnassa oli tapahtunut valtalain kaatamisen jälkeen. Porvarillisen maailman silmissä levottomuudet olivat anarkiaa ja ryöstöä, mitkä ilmaukset olivat epäasiallisia siinä mielessä, että kysymys ei ollut henkilökohtaisesta anastamisesta, vaan ne ilmaisivat puhkeamassa olevaa vallankumouksellisuutta ja turvautumista joukkovoimaan.⁴³⁷

Yhden sanomalehden voimin tilannetta ei kuitenkaan saatu rauhoittumaan, vaan maanantaina 13.8.1917 levottomuudet laajenivat. Työt keskeytettiin monissa tehtaissa ja nyt ammattijärjestöjenkin jäsenet marssivat Senaatintorille, niin että paikalla oli jo yli 10 000 henkeä. Heidän valitsemansa lähetystö lähti elintarvikeasioista vastanneen senaattori Wuolijoen puheille, joka lähetystön uhkaavan käytöksen säikäyttämänä ilmoitti eroavansa heti tehtävistään. Tieto erosta otettiin torilla hurraten vastaan. Katujen tyytymättömät kaupunkilaiset olivat ottaneet aloitteen käsiinsä ja tilanne oli luisumassa myös työväenjärjestöjen hallinnasta. Saadakseen otteen tilanteesta sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, jonka puheenjohtaja oli Manner, kutsui koolle suuren yleiskokouksen, joka lukuisten vaatimusten esittämisen lisäksi päätti aloittaa kunnallislakon 14.8.1917. Näin elintarvikelevottomuuksista syntynyt kansanliike oli muuttunut järjestäytyneen työväen toiminnaksi ja sosialidemokraattiset johtajat näyttivät saaneen joukot jälleen haltuunsa.⁴³⁸

Senaatin kanssa käydyissä neuvotteluissa Tokoi lupasi laskea rajahintoja ja ilmoitti vastaavansa jatkossa itse elintarvikeasioista. Neuvottelujen jälkeen kutsuttiin jälleen koolle suuri kansankokous, joka lakon johtajien esityksestä päättyi lopettamaan lakon seuraavana päivänä, 16.8.1917. Vaikka lakko olikin Helsingin sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön ja Mannerin organisoima, oli sillä puolueen johtoelinten hyväksyntä eli näin puolue oli virallisesti mukana työväenliikkeen joukkovoiman käytössä. Paine siihen oli tullut kuitenkin joukkojen radikaalista esiintymisestä, mikä lisäsi puolueessa tarvetta esiintyä päättäväisesti toiminnan johdossa. Sitä lisäsivät myös eduskunnan hajottaminen ja Mannerin sen jälkeen osakseen saama kova kritiikki.⁴³⁹

⁴³⁵ Tm 13.8.1917 Nykyisten elintarvikelevottomuuksien johdosta.

⁴³⁶ Tm 13.8.1917.

⁴³⁷ Paavolainen 1966, 45-46.

⁴³⁸ Tm 14.8.1917; Soikkanen 1975, 230; Nyström 2013, 164.

⁴³⁹ Tm 15.8.1917, 16.8.1917; Soikkanen 1975, 230; Upton 1980, 131-133.

Lakkopäivinä 14.–15.8.1917 ainoastaan *Työmies* sai ilmestyä pääkaupungissa, mutta jo ennen lakkoa ja sen jälkeen porvarilliset lehdet tietysti paheksuivat rauhattomuuksia. *Helsingin Sanomille* elintarvikelevottomuudet näyttäytyivät ensisijaisesti järjestyskysymyksenä. Koska lehden mukaan elintarvikkeiden takavarikoiminen ja kotitarkastukset veivät täydelliseen anarkiaan, ne oli estettävä, mihin miliisi ei ollut kyennyt. Varsinaisena syynä mellakointiin lehti näki *Työmiehen* kirjoittelun asiasta. Toisaalta *Helsingin Sanomat* edellytti, että kun huhuja suurista elintarvikevarastoista oli liikkeellä, niin elintarvikelautakunnan ja hallituksen pitäisi pystyä heti osoittamaan, paljonko niissä todellisuudessa oli elintarvikkeita jäljellä ja miten ne tultaisiin jakamaan.⁴⁴⁰

Työmiehen ja *Sosialistin* lisäksi elintarvikemellakoista kirjoitti kahdeksan työväenlehtä, joiden kaikkien näkemykset tapahtumista olivat pitkälti samansuuntaiset. Toisaalta niissä ymmärrettiin levottomuuksien aiheutuneen elintarvikepulasta, mutta tuomittiin silti enemmän tai vähemmän jyrkästi nimenomaan järjestäytymättömän työväen "rosvopolitiikka" Turussa ja Helsingissä. Lisäksi ne kiinnittivät huomiota siihen, että porvaristo tuomitsi tapahtumat anarkiaksi, mutta ei pyrkinytkään selvittämään niiden syytä. Keskeisimmäksi ongelmaksi lehdet näkivät huonosti hoidetun elintarvikepolitiikan ja erityisesti elintarvikelain löperön noudattamisen, jolloin rajahintoja ei noudatettu ja keinottelijoiden itsekkyyks ja ahneus provosoivat työläisiä ylilyönteihin.⁴⁴¹

Useissa lehdissä myös varoitettiin porvaristoa harjoitetun politiikan seurauksista: "On selvää, ettei sellaisilla menettelytavoilla kuin Turussa ja Helsingissä on käytetty, elintarvikepulaa suinkaan korjata eikä lievennetä ... mutta nämä tapahtumat ovat kuitenkin vakavana varoituksena elintarvikekeinottelijoille, ettei jouta tulisi jännittää liian kireälle."⁴⁴² Pulaan liittyviä levottomuuksia ja voivarastojen takavarikointiyrityksiä tapahtui myös ainakin Forssassa, Keravalla, Hämeenlinnassa, Porissa, Tampereella, Kotkassa ja Oulussa. Kahdessa viimemainitussa tilanne oli niin vakava, että paikkakuntien työväenlehdet pyrkivät rauhoittelemaan levottomuuksia. *Kansan Tahto* kysyi, että jos työväestö itse syyllistyi väkivallantekoihin, miten se voi silloin valittaa, jos se itse joutuu saman kohtalon alaiseksi.⁴⁴³ Mellakoiden saamasta julkisuudesta huolimatta ei kyseessä ollut kuitenkaan katastrofaalinen yhteiskuntarakenteen mureneminen, vaan suurimmassa osassa maata ja enimmäns osan aikaa elämä jatkui tavalliseen tapaan eikä vakavia häiriöitä esiintynyt. Silti tapah-

⁴⁴⁰ HS 12.8.1917 Yhteiskunnan turvallisuus.

⁴⁴¹ VS 13.8.1917 Turun tapaukset ja 'Vaasa'-lehti; Eteenpäin 14.8.1917 Nälkä; HV 14.8.1917 Surullisia ilmiöitä; Työ 15.8.1917 Elintarvikeanarkiaa, 18.8.1917 Joukkoliikehtimiset elintarvikepulan johdosta; STm 15.8.1917 Voimellakkain johdosta; SV 15.8.1917 Elintarvikepula ja nykyiset tapahtumat; KL 18.8.1917 Viime päivien nälkätaistelut.

⁴⁴² Työ 15.8.1917 Elintarvikeanarkiaa.

⁴⁴³ KT 15.8.1917 Mieliala säilytettävä rauhallisena; KL 14.8.1917; Eteenpäin 21.8.1917 Torikokoukset ja mielivaltaiset toimenpiteet tuomittavat; Paavolainen 1966, 46; Rantatupa 1979, 90.

tumat vähensivät sekä porvariston että työväestön luottamusta yhteiskunnan kykyyn ratkaista vallitsevia ongelmia.⁴⁴⁴

Kesän mittaan oli alkanut syntyä tyytymättömyyttä varsinkin Pohjanmaalla ja Pohjois-Suomessa venäläisille sotilaille pakkoluovutettavista elintarvikkeista. Niihin kuului nyt liha- ja maitotuotteiden lisäksi myös vilja, jonka piti periaatteessa tulla Venäjältä. Myös Kaakkois-Suomessa asiaan oli havahduttu jo heinäkuussa. *Kansan Ääni* kirjoitti, että hallituksen oli vaadittava venäläisten joukkojen siirtämistä Venäjän puolelle, koska ne muiden ikävien ilmiöiden lisäksi käyttivät suuren osan tuotetuista elintarvikkeista jouduttaen tulevaa nälänhätää. Elintarvikemellakoiden jälkeen *Kansan Lehtikin* liitti pulan venäläisiin sotilaisiin. Sen mukaan Suomella ei ollut varaa ruokkia heitä ja siksi senaatin pitäisi sanoa väliaikaiselle hallitukselle "suoraan ja kuuluvasti," että jos se katsoo tarpeelliseksi pitää täällä joukkoja, niin hankkikoon niille myös ruokaa.⁴⁴⁵

Helsingin kunnallislakon päätyttyä SDP:n puoluetoimikunta antoi ikään kuin varmuuden vuoksi julistuksen 'Mellakat tuomittava.' Siinä se piti porvaristoa välillisessä vastuussa mellakoista, koska se oli yhdessä venäläisten kanssa estänyt uusien lakien voimaantulon. Järjestäytyneen työväen oli torjuttava taantumuksen hyökkäykset ja siksi sen "on ylläpidettävä ankara järjestykuri ja koetettava saada kaikessa noudatetuksi järjestyneen työväen menettelytavat ja tarkoin vältetyksi hajanaisia toimenpiteitä ... Tällaiset toimintaperiaatteet on äskeisissä mellakoissa syrjäytetty. Mutta mellakoiva toiminta onkin siitä syystä leimattava työväkeä suuresti vahingoittavaksi. Työväen on vierotettava ja vastustettava niitä aineksia, jotka tuollaiseen menettelyyn tahtovat joukkoja vetää" ja "On rikos haaskata sitä (so. työväen) voimaa järjestäytymättömissä mellakoissa ja siten johtaa työväen asiaa turmioon."⁴⁴⁶

Elintarvikemellakoiden vaikutus oli yllättävä eikä siihen ollut suinkaan pyritty. Helsingin tapahtumat merkitsivät Tokoin senaatin ja sen harjoittaman elintarvikepolitiikan loppua. Wuolijoen eron jälkeen elintarvikepäälliköksi tuli Tokoi, joka lupauksensa mukaisesti esitti 16.8.1917 maidon ja maitotuotteitten rajahintojen alentamista. Hänen ehdotuksensa sai kuitenkin senaatissa vastaansa Kyösti Kallion johtaman oikeiston, jolloin Tokoi saattoi erota tehtävistään kunniallisesti. Samana päivänä, 17.8. erosivat myös sosialidemokraattiset senaattorit Ailio ja Voionmaa ja lopulta syyskuun alussa Tanner ja Paasivuori SDP:n puoluetoimikunnan kehotusten jälkeen. Tokoin senaatin hajoaminen juuri kun yhteiskunnallinen jännitys oli kasvamassa merkitsi, että se menetti mahdollisuutensa edes yrittää johtaa tapahtumia.⁴⁴⁷

Sosialidemokraattinen puolue ja ammattijärjestö oli taas yllätetty valmistautumattomana joukkojen suoraan toimintaan ja se pakotti puoluejohdon inspiroimaan Helsingissä keskitetysti johdetun kunnallislakon. Turussa siihen

⁴⁴⁴ Upton 1980, 135-136.

⁴⁴⁵ KÄ 10.7.1917 Sotilasmielivaltaisuuksien johdosta; KL 18.8.1917 Viime päivien nälkätaistelut; Rantatupa 1979, 90-91.

⁴⁴⁶ Tm 19.8.1917. Saman sisältöinen SAJ:n toimikunnan julistus julkaistiin lehden samassa numerossa.

⁴⁴⁷ Soikkanen 1975, 230; Rantatupa 1979, 91-92.

ei ollut mahdollisuutta, vaan tarvittiin venäläisen sotaväen väliintulo. Tällä kertaa sosialidemokraattisen puoluelehdistön suhtautumisessa levottomuuksiin ei ollut sellaisia eroja kuin kevään kunnallislakkojen aikaan, vaan se nousi eri puolilla maata samantapaista kaavaa: alun ymmärryksen jälkeen tapahtumat tuomittiin ja vaadittiin järjestökuria. Ei pelkästään järjestäytymätön työväki, vaan edelleen kesän 1917 aikana kasvanut järjestöjen jäsenmäärä tuotti lehdille huolta, koska uusilla jäsenillä ei ollut kokemusta puolueen menettelytavoista tai he eivät halunneet niitä noudattaa. Niinpä puoluelehtienkin oli pian myönnettävä, että ainakin osa levottomuuksiin osallistuneista oli järjestäytyneitä työläisiä, joten kaikesta vastuusta puolue ja ammattijärjestö eivät pystyneet pesemään käsiään. Syksyn mittaan ongelma ei radikalisoitumisen jatkuessa poistunut mihinkään, joten puolueorganisaatio ja -lehdistö joutuivat jatkuvasti tähdentämään järjestäytymisen ja puoluekurin merkitystä.

5.3 Porvarillinen elintarvikepolitiikka sisällissodan alkuun saakka: haparoivia ratkaisuyrityksiä

"Åkermanin elintarvikeanarkia"

Syyskuuhun 1917 mennessä elintarvikeasioiden hoito oli päättynyt sisäiseen sekasortoon ja säännöstelyjärjestelmää alkoi heikentää lisääntyvät vaikeudet. Tuontikunta, jolle viljakauppa oli monopolisoitu, ei pystynyt enää toimittamaan riittävästi viljaa kaupunkeihin ja muiden elintarvikkeiden suhteenhan niissä vallitsi jo ennestään pula. Syyskuussa kaupunkilaisten kulutus jäi jo selvästi alle korttiannosten.⁴⁴⁸

Osoituksena siitä, että ainakaan Helsingissä elintarviketilanne ei ollut levottomuuksien jälkeenkään sanottavasti parantunut, ovat *Työmiehen* useat pääkirjoitukset ja uutiset aiheesta elokuun lopulla ja syyskuun alussa. Lehti suosi elintarvikelain valvonnan puutetta, mikä salli jatkuvan elintarvikevarastojen salaamisen, keinottelun ja salakuljetuksen. Pahinta lehden mielestä oli kuitenkin se, että uudesta viljasadosta oli saatu senaatin myöhästyneiden ohjeiden takia takavarikkoon vain pieni osa. Lisäksi maanomistajat olivat kieltäytymällä noudattamasta elintarvikelakia ja vaatimalla rajahintojen poistoa alkaneet harjoittaa anarkiaa, joka uhkasi rauhaa ja järjestystä maassa.⁴⁴⁹ Vaikka pääkirjoitusten sävyyn saattoivat jo vaikuttaa lähestyvät eduskuntavaalit, ei käy epäileminen tilanteen vakavuutta uuden satokauden alkaessa.

Sosialidemokraattisten senaattoreiden luovuttua viroistaan elintarvikeministeriksi nyt Setälän senaattina tunnettu hallitus nimitti ratsumestari Harald Åkermanin. Hän oli aktivisti, joka kertoi muistelmissaan vuonna 1930,

⁴⁴⁸ Rantatupa 1979, 91-92.

⁴⁴⁹ Tm 26.8.1917 Elintarvikeanarkiaa. Samasta aiheesta Tm 1.9.1917 Hallituksen elintarvikepolitiikan voimattomuus, 2.9.1917 Nälkä uhkaa Helsinkiä, 5.9.1917 Kalliinanajan ilmiöitä, 7.9.1917 Sosialistit muka aiheuttaneet elintarvikekurjuuden.

että hänen tavoitteenaan oli kerätä mahdollisimman suuria määriä viljaa ja muita tarvikkeita ja kuljettaa ne sopiviin paikkoihin tulevia sotatoimia varten. Viljanpuutteen takia suunnitelmasta ei tullut mitään, mutta työväenlehdet syksyllä 1917 ja *Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja* ja kaksi muuta lehteä vielä keväällä 1918 julkaisivat tiedon, tai paremminkin huhun valkoisten keräämistä suurista varastoista.⁴⁵⁰

Kuitenkaan kysymys ei ollut suoranaista viljan vähyydestä, vaan sen saamisesta keskusvarastoihin. Viljaa oli ostettu valtiolle eli käytännössä paikallisille elintarvikelautakunnille niin paljon, että se olisi riittänyt kaupungeissa asuville yli puolelle miljoonalle ihmiselle joulukuun alkuun saakka. Syy pulaan olikin se, että Tuontikunta ei ollut saanut ostetuksi sitä riittävästi, koska elintarvikelautakunnat eivät siirtäneet valtiolle kuulunutta viljaa eteenpäin. Vilja kulutettiin mieluummin paikallisen lautakunnan jakelussa, eikä tarvittavia keskusvarastoja näin syntynyt. Siksi kaupungit saivat viljaa epäsäännöllisesti, senaatin elintarvikeosasto ei pystynyt kontrolloimaan yksittäisten elintarvikelautakuntien ostoja eikä säännöstelyn kokonaistilannetta saatu selvitettyä. Kun kehotukset viljan toimittamisesta kaupunkeihin eivät tuottaneet tulosta, antoi Åkerman kaupan sujumiseksi Tuontikunnalle ja sen edustajille salaa luvan maksaa viljasta tuottajille ylihintaa. "Åkermanin politiikaksi" kutsutulla menettelyllä oli odottamattomat vaikutukset: ohjeita noudattaen Tuontikunta antoi auliisti ostovaltakirjoja myös elintarvikelautakunnille, jolloin erityisesti kaupunkien ja tehdaspaikkakuntien lautakunnat käyttivät häikäilemättä hyväkseen mahdollisuutta hankkia viljaa ylihintaa maksamalla. Näin toimivat esimerkiksi Tampereen, Turun ja Viipurin lautakunnat, minkä seurauksena viljan hinnat nousivat reilusti yli salaisenkin kattohinnan.⁴⁵¹

Åkermanin "elintarvikeanarkia" kesti noin kuukauden, syyskuun puolesta välistä lokakuun puoleen väliin. Vaikka rajahintojen ylitysoikeudella saavutettiin tuloksia, tosin erilaisia kuin oli aiottu, niin säännöstelyyn sillä oli vain kielteisiä vaikutuksia. Vanhoilla rajahinnoilla ei saatu enää hankittua ollenkaan viljaa, kun viljelijät eivät olleet valmiita myymään satoaan odotellessaan uusia hinnankorotuksia. Pian kaupunkien huolto vaikeutui entisestään. Kaiken tämän seurauksena luottamus säännöstelyyn heikkeni entisestään ja lopulta Åkerman joutui eroamaan.⁴⁵²

Ottaen huomioon lähestyvät eduskuntavaalit työväenlehdet kirjoittivat suhteellisen vähän elintarvikeongelmasta, vaikka Åkermanin politiikka olisi antanut loistavan mahdollisuuden vaalipropagandan tekoon. Kuten aikaisemmin on todettu, vaalikampanjan aikana ne keskittyivät lähinnä puolustautumaan porvariston anarkiasyytöksiä vastaan tuomitsemalla sen itsensä anarkian luomisesta elintarvikehuoltoon. Ainoastaan *Kansan Lehti* huomioi, että uusi elintarvikepäällikkö halusi poistaa rajahinnat eli poistaa hintojen nousun vähäisetkin pidäkkeet. Lehti epäili, että tarkoituksena oli saada työväki menet-

⁴⁵⁰ Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja (TA) 8.2.1918 Elintarvikekysymyksemme; Työ 9.2.1918 Viljan saanti; KL 15.3.1918 Nälkäkurjuuden syitä; Rantatupa 1979, 92, 98.

⁴⁵¹ Rantatupa 1979, 98-99; Haapala 1995, 210.

⁴⁵² Rantatupa 1979, 97, 99-101; Haapala 1995, 210.

tämään malttinsa ja ajaa sen tyhmyyksiin, mihin piti vastata hankkimalla enemmistö eduskuntaan.⁴⁵³ Joko Åkermanin politiikan vaikutukset eivät vielä näkyneet tai sitten keskittyminen puolueen linjan mukaisiin teemoihin aiheuttivat vaikenemisen aiheesta.

Vaalien jälkeen loka-marraskuussa tilanne ei suinkaan parantunut. Kaupunkien pelastus oli syksyllä 1917 tuonti – vaikkakin pieni – Venäjältä ja omien elintarvikelautakuntien hankinnat, joista maksettiin ylihintaa lähiseudun tuottajille. Kun Tuontikunta ei pystynyt hankkimaan kaupunkeihin ja teollisuuskeskuksiin viljaa kotimaasta kuten oli tarkoitus, se aiheutti hyvin epäta-saisen viljanjakelun eri viikkoina. Siihen vaikuttivat myös paikallisten elintarvikelautakuntien mahdollisuudet hankkia viljaa, esimerkiksi Tampere ympäristöineen oli tässä paljon paremmassa asemassa kuin Helsinki. Koska annokset olivat pieniä, niin pienetkin jakeluhäiriöt alkoivat aiheuttaa kansalaiskokousten, kuluttajien ja työväenjärjestöjen valituksia. Elintarviketilanteen kiristytessä myös tuottajien ja kaupan viljan salaamiset lisääntyivät, mitä elintarvikelautakuntien oli kuitenkin vaikea paljastaa. Yksi lisäongelma oli, että maaseudulla alunperin omavaraistalouksiin kuuluneet pienviljelijät ja torpparit alkoivat syksyn mittaan oman viljan loppuessa siirtyä korttitalouksiksi.⁴⁵⁴

"Åkermanin politiikan" seurauksiin alettiin työväenlehdissä reagoida vasta lokakuun alusta, jolloin *Arbetet* kiteytti tilanteen kehityksen niin, että enää ei puhuttu siitä, miten saadaan voita leivän päälle, vaan miten saadaan leipää. Viljan rajahintojen ja korttijärjestelmän poistamista pidettiin yhä suurempana uhkana. Tässä kysymyksessä lehdet eivät tunteneet pienintäkään luottamusta uuden senaatin tahtoon tai kykyyn parantaa elintarviketilannetta, päinvastoin jo totuttuun tapaan sitä ja tuottajia syytettiin anarkiasta kysymyksen hoitamisessa.⁴⁵⁵

Lehtikirjoitusten perusteella elintarvikepula oli suurista kaupungeista pahin edelleen Turussa. Kuten edellä todettiin, siellä elintarvikelautakunta ei ollut onnistunut tekemään vastaavia viljahankintoja kuin Helsingissä, Tampereella ja Viipurissa. Sekä *Sosialistin* uutiset että pääkirjoitukset kertoivat pulan kaupungissa pahenevan ja lehti vaati, että "nyt yhdennellätoista hetkellä" oli ryhdyttävä luomaan järjestystä elintarvikekaupan alalla, jotta vältyttäisiin pahemmilta seurauksilta. Eräällä tapaa Turun tilanteen vakavuutta kuvasti se, että lehti julkaisi 23.10.1917 toimittajansa Jussi Raition runon "Nälkä."⁴⁵⁶

⁴⁵³ KL 12.9.1917 Kaikki ennallaan.

⁴⁵⁴ Rantatupa 1979, 101-105; Haapala 1995, 211-212.

⁴⁵⁵ *Arbetet* 6.10.1917 Livsmedelfrågan; Tm 5.10.1917 Nykyisen senaatin elintarvikepolitiikka, 9.10.1917 Sekasorto elintarvikealalla; KL 8.10.1917 Elintarvikeanarkia; Sosialisti 9.10.1917 Viljakeinottelu, 11.10.1917 Kelvoton järjestelmä; Sd 20.10.1917 Väärä suunta; STm 21.10.1917 Porvarilehdet anarkian tiellä; Työ 2.11.1917 Hallituskysymyksemme.

⁴⁵⁶ Sosialisti 11.10.1917 Kelvoton järjestelmä, 11.10.1917, 15.10.1917 uutisia pulasta, 17.10.1917 Sekasorto elintarvikealalla, 29.10.1917 Kapitalistit edelleenkin haluttomia elintarvikekysymystä järjestämään, 30.10.1917 "Nälän järjestäminen."

Miten elintarvikepula voidaan ratkaista

Paikallisesti keskeinen ongelma elintarvikepulan ratkaisemisessa oli sosialidemokraattisten puoluelehtien mielestä elintarvikelautakuntien voimattomuus. Ne pystyivät takavarikoimaan ruokatarpeita vain nimellisesti eivätkä kyenneet valvomaan rajahintojen noudattamista. Siksi niiden valtuuksia piti lisätä ja toimintaa tukea.⁴⁵⁷ Myös elintarvikelautakuntien kokoonpanosta syntyi ongelmia. Esimerkiksi Kotkassa *Eteenpäin* vaati työläisjäseniä eroamaan lautakunnasta elintarvikesekasortoa kannattamasta: "Vastatkoon porvarit kansan nälkään näännyttämisestä, kun he sitä tahtovat." Jyväskylässä taas lokaan eduskuntavaaleissa sosialidemokraatit olivat saaneet vain noin 40 prosenttia äänistä, jolloin kaupunginvaltuusto valitsi uuden porvarienemmistöisen lautakunnan. Tästä taas seurasi, että sosialidemokraatit vetivät omat edustajansa pois siitä. Saman suuntaisia ratkaisuja tehtiin syksyn mittaan yhä useammilla paikkakunnilla.⁴⁵⁸

Merkittävin syy elintarvikelain toimimattomuuteen oli lehtien mielestä kuitenkin oikeuslaitoksessa. "Aikamme suurimmat rikolliset," elintarvikelain rikkojat saivat tuomioistuimissa "hämmästyttävän hellävaraisen" kohtelun, vaikka he olivat "pahempia rikollisia kuin varkaat ja murhamiehet." Jos lain rikkojia yleensä oli saatu tuomittavaksi, heille langetettiin "kolmen markan sakkoja," kun ruuan varastajat saivat puoli vuotta vankeutta.⁴⁵⁹ On selvää, että elintarvikelain rikkomisen kaikilla tasoilla vei yleistä lainkuuliaisuutta heikommaksi. Juuri lain olemattomat valvontamahdollisuudet ärsyttivät erityisesti työväestöä, kuluttajia, jotka taas näkivät tilanteen hyödyttävän vain tuottajia.

Joissakin lehdissä esitettiin kovempia keinoja kuin elintarvikelautakuntien ja tuomioistuimien toimien tehostaminen. Koska porvariston mielestä rajahintapolitiikka oli aiheuttanut nälänhädän sadonkorjuuaikana, niin alentamalla niitä "muutamalla sadalla prosentilla" ongelmasta päästäisiin. Yhtenä keinona nähtiin koko elintarvikekaupan ottaminen valtion haltuun kieltämällä kokonaan kaikki yksityinen kauppa ja kuljetus.⁴⁶⁰ Vieläkin pidemmälle mentiin: "Nykyinen tilanne todistaa, että ainoastaan yksityisen omistusoikeuden poistamisella voidaan nykyiset tapahtumat estää uusiutumasta. Ei mikään muu kuin sosialismi voi nostaa yhteiskuntaa nykyisestä alennustilastaan."⁴⁶¹ Viime mainituksessa vaatimuksessa oli erikoista, että siinä mainittiin sosialismi. Sitä sanaahan ei ollut juurikaan käytetty maaliskuun vallankumouksen jälkeen eikä edes koko eduskuntavaalikampanjan aikana sosialidemokraattisessa

⁴⁵⁷ Tm 9.10.1917 Sekasorto elintarvikealalla; Sosialisti 11.10.1917 Kelvoton järjestelmä; KÄ 13.11.1917 Rajahinnat ja elintarvelautakunnat.

⁴⁵⁸ Eteenpäin 13.10.1917 Anarkia elintarvikekysymyksessä; SV 19.10.1917; Salkola 1985 2, 24.

⁴⁵⁹ KL 8.10.1917 Elintarvikeanarkia; KT 10.10.1917 Aikamme suurimmat rikolliset; Sosialisti 11.10.1917 Kelvoton järjestelmä; SV 17.10.1917 Herrasväki ja nälänhätä; Sd 3.11.1917 Elintarvikeanarkia.

⁴⁶⁰ Tm 23.10.1917 Näyttäkää nyt; Työ 24.10.1917 Elintarvikeanarkia ja nälänhätä.

⁴⁶¹ Sd 7.10.1917 Nälkä lähenee.

julkisuudessa. Ehkä sosialismille alettiin nyt nähdä tilausta yhteiskunnallisen kriisin kärjistyessä.

Elintarviketilanteen helpottamiseksi pyrittiin senaatin puolelta tekemään sentään jotain. Valtion Kotitaloustoimikunta antoi syyskuun lopulla elintarvikelautakunnille tiedotuksen jäkälän keruun aloittamisesta. Sillä oli tarkoitus korvata karjan rehu, esimerkiksi kaura, joka voitaisiin näin siirtää ihmisravinnoksi. Käytännössä keruun järjestämisen oli tarkoitus tapahtua kauppaliikkeiden, lähinnä osuuskauppojen toimesta. Niinpä loka-marraskuussa suurin osa työväenlehdistäkin julkaisi jäkälänkeruuilmoituksia.⁴⁶² Jotkut lehdet kuitenkin epäilivät, että jäkälää aiottiin käyttää jauhojen korvikkeena ihmisten ravinnoksi. Uuden senaatin päähuomio näytti niiden mukaan kiinnittyvän "ns. jäkälä- ja sammalpolitiikan" ajamiseen, kun porvarilliset agitaattorit ja sanomalehdet sekä lääkintöhallituksen lentolehtiset todistivat niiden ravintoarvot ja erilaisten kurssien toimeenpanijat kiertelivät ympäri maata opettamassa jäkälän valmistusta ihmisruuaksi. Toisenlaisesta korvikkeesta tuli tieto Oulusta: siellä oli yritetty myydä värjättyä sahajauhoa teenä.⁴⁶³

Nälkäkapinan uhka

Tappio eduskuntavaaleissa ja joutuminen yhä enemmän syrjään päätöksenteosta painoi työväenliikkeen johtoa. K. H. Wiikin mukaan sen piirissä ilmeni syksyllä 1917 väsymystä elintarviketilanteen suhteen, mikä ilmeni haluna "pestä kädet" ja jättää porvarit yksin vastaamaan kansanjoukkojen uhkauksiin. Samaa pohti myös Mäkelin.⁴⁶⁴

Lokakuun kuluessa työväenlehtien kirjoittelu synkistyi sävyltään. Epätietoisuus, jonka taustalla oli pelko tilanteen pahenemisesta entisestään, näkyi uhmakkuutena ja synkkinä ennustuksina. Elintarvikepula politisoitiin entisestään – tai politisoitiin – sen yhdistyessä porvariston aseelliseen varustautumiseen. Tampereella hetkellisen viljapulan suivaannuttamana *Kansan Lehti* peloteli porvariston perustavan "lahtarikaarteja" nälkäisiä vastaan.⁴⁶⁵

Tutkimuskirjallisuudessaakin⁴⁶⁶ mainittu *Työmiehen* kirjoitus otsikolla "Porvarit yrittävät tappaa meidät nälkään. Kuollaanko?" oli sitaateissa sen vuoksi, että siinä pääkirjoittaja sanoi lainaavansa työväenliikkeen veteraanin maaseudulta saapunutta kirjettä. Signeerattoman jutun kirjoittajaksi voi epäillä Kullervo Manneria, mutta varmaa se ei ole, koska hän yleensä merkitsi nimikirjaimensa kirjoituksen loppuun. Siinä esitetään jälleen pelko rajahintojen poistamisesta, jolloin loputkin leipäviljat katoaisivat työläisten ulottumattomiin: "Porvarien kuumeinen lahtari- ja ratsukaartien kehittäminen yhtärinnan heidän tällaisen elintarvikepolitiikkansa kanssa auttaa meitä ymmärtämään

⁴⁶² Esimerkiksi KT 15.10.1917, 1.11.1917; PT 3.11.1917; Eteenpäin 6.11.1917; Sd 3.11.1917, 6.11.1917; HV 6.11.1917; KÄ 6.11.1917; Sosialisti 6.11.1917; SV 23.11.1917.

⁴⁶³ Sosialisti 11.10.1917 Kelvoton järjestelmä; Sd 30.10.1917 Leipäkysymyksestä; KT 1.11.1917.

⁴⁶⁴ Soikkanen 1975, 239; Salkola 1985 2, 27.

⁴⁶⁵ KL 3.10.1917 Porvaristo leikkii kansan nälänhädällä.

⁴⁶⁶ Rantatupa 1979, 93; Rinta-Tassi, 1986, 40.

perinpohjin heidän aikeensa" ja siksi välttyäkseen porvariston aiheuttamalta nälältä "olisi kai korkea aika työläistenkin itsesuojeluskeinoja suunnitella." Kun kirjoittajan mukaan porvarienemmistöisestä eduskunnasta ei ollut enää apua, niin tilanteesta saattaisivat olla seurauksena jopa nälkämellakat: "Nälänhätään joutuneiden työläisten keskuudessa ovat mielet jo sangen kiihtyneet. Kun kauniista puheista ja järkeen vetoamisista ei ole näyttänyt olevan apua alkaa kuulua vaatimuksia suoranaisten voimakeinojen käyttämisestä, jopa luvattomien ja sangen vaarallistenkin. Suurlakkoajatus ei ole myöskään vieras." Kävi niin tai näin, kirjoittaja tähdensi, oli työväestön toimittava yhtenäisen keskusjohdon alaisena.⁴⁶⁷ Tätä pääkirjoitusta ei voi arvioida enää pelkäksi varoitukseksi, vaan se on paremminkin tulkittava uhkaukseksi, joka paitsi sisälsi SDP:n menettelytapojen vastaisen ajatuksen poliittisesta yleislakosta, niin myös sitä aivan suoraan sanomatta ajatuksen työväestön varustautumisen tarpeellisuudesta.

Lokakuun lopulla työväenlehtien sävy tilanearvioissa synkeni entisestään. Nyt useissa lehdissä alettiin pohtia kansalaissodan mahdollisuutta, jos porvariston elintarvike- ja muuta politiikkaa ei saataisi muuttumaan. Kaikkein tummimman kuvan maalasi Taavi Tainio *Savon Työmiehessä*: "Synkkä, uhkaava, melkeinpä toivoton on kansamme asema," kevään toivo ja usko paremmasta on mennyt, "nyt seisomme tyhjin käsin uhkaavan, pelottavan talven edessä." Kirjoittaja korosti, että kyseessä ei ollut uhkaus, vaan vetoamus porvaristolle: "Nälkäisiä, voimansa ja oikeutensa tuntevia joukkoja ei hallita poliisivoimin, vaan siihen tarvitaan – leipää ja oikeutta." Muussa tapauksessa luokkataistelu voisi muuttua hetkessä aseelliseksi ja veriseksi, mistä kärsisi yhtä lailla työväenluokka kuin porvaristo.⁴⁶⁸ Sisällissodan kasvavasta vaarasta varoittivat useat muut sosialidemokraattiset lehdet vedoten nimenomaan elintarviketilanteen surkeuteen, joka voisi johtaa "nälkäkapinaan" ja sitä kautta sotaan. Samalla muistettiin muistuttaa, että vain järjestetty joukkotoiminta voi johtaa tuloksiin myös elintarvikeasiassa.⁴⁶⁹ Tässä vaiheessa oli jo tiedossa, että työväenjärjestöt olivat saaneet kehotuksen (20.10.1917) perustaa järjestyskaarteja koko maahan. Paljonko synkkiin ennusteisiin vaikutti tieto siitä, että kohta maassa olisi kaksi aseistettua kaartia, ei käy näistä ennen marraskuun suurlakkoa laadituista pääkirjoituksista ilmi, sen sijaan niissä korostettiin vielä työväen aseistamattomuutta.

Suurlakosta tammikuuhun 1918

Suurlakko vaikutti elintarvikeasioiden hoitoon ainakin siten, että sen jälkeen muodostettu Svinhufvudin hallitus otti ohjelmaansa uhkaavan ja osittain jo

⁴⁶⁷ Tm 13.10.1917 "Porvarit yrittävät tappaa meidät nälkään. Kuollaanko?"

⁴⁶⁸ STm 28.10.1917 Vaarojen keskellä I.

⁴⁶⁹ Tm 20.10.1917 Anarkian ja kansalaissodan vaara, 2.11.1917 Eduskunnan kokoontuessa; Sosialisti 24.10.1917 "Tinkimättömät vaatimukset" ja "hyvä tahto", 29.10.1917 Kapitalistit edelleenkin haluttomia elintarvikekysymystä järjestämään; Sd 26.10.1917 Turmiollista hermostuneisuutta; Vapaus 31.10.1917 Eduskunta kokoontuu; Työ 1.11.1917 Eduskunta.

vallitsevan elintarvikepulan poistamisen. Tilanteen vaikeutta uudelle hallitukselle kuvasi sen päätös, että elintarvikepäällikkö ei voinut olla sen jäsen, koska hän olisi välittömästi aiheuttanut hallituksen kaatumisen. Niinpä 1.12.1917 perustettiin uusi epäpoliittinen elintarvikehallitus, jonka johtoon valittiin aiemmin ravintoasioihin perehtynyt W. A. Lavonius. Tärkeimpänä mielialojen rauhoittajana elin-tarvikehallitus päätti järjestää uuden viljavarastojen inventoinnin vuodenvaihteessa, koska edellinen inventointi oli saanut niin paljon kritiikkiä ja myös sosialidemokraattien 'Me vaadimme' -ohjelmassa sitä oli vaadittu. Uuden tarkastuksen tärkeänä tavoitteena oli myös osoittaa huhut elintarvikevarastoista- ja kätköistä perättömiksi.⁴⁷⁰

Joulukuussa kaupunkien elintarviketilanne Turkua lukuun ottamatta parani jonkin verran, sillä Tuontikunta oli onnistunut saamaan Venäjältä viljaa kahden viikon tarpeisiin, mutta vuoden 1918 puolella viljan tuonti tyrehtyi kokonaan. Joulukuun parempi tilanne heijastui työväenlehdissä niin, että pääkirjoituksia ruokapulasta ei julkaistu juuri ollenkaan. Paikallisista ongelmista uutisoitiin toki ja aiheesta käytiin sanasotaa. *Sosialidemokraatti* hyökkäsi otsikolla 'Törkeä herjaus jatkuu' paikalliskilpailijansa *Länsi-Suomen* kimppuun, kun tämä oli pääkirjoituksessaan väittänyt sosialidemokraattien kieltäneen viljantuonnin Venäjältä, jotta "siltasaarelainen sosialistijohto" saisi elintarviketuloa kärjistämällä kukistettua porvarihallituksen.⁴⁷¹

Elintarvikepula aiheutti tietysti myös rikollisuutta, mutta myös hirte-hishuumoria. Juuri joulun alla *Työmiehen* Kadotettuja -palstalla ilmoitettiin: "Ne tunnetut henkilöt, jotka ottivat 2 hopeakaniinia ja 1 musta kiiltokaniinin Oihonnank. 18 pihamaalta kaninikopista maanantaina 17 p jouluk. niin tulokoot hakemaan kilon voita että saatte paremman joulupaistin niistä. Sama talo, prs B, ovi 7."⁴⁷²

Elintarvikehallituksen alkuperäisen suunnitelman mukaan elintarvikeinventaarion suorittajina piti olla elintarvikelautakunnan nimeämät kaksi henkilöä, niin ettei tarkastus olisi jäänyt enää vain asianomaisten oman ilmoituksen varaan. Tästä ehdittiin työväenlehdissä jo iloitakin, mutta pian havaittiin, että kaikki porvarilehdet asettuivat vastustamaan suunnitelmaa. *Kansan Tahto* paheksui *Uuden Suomettaren* väitettä, jonka mukaan tarkastajilla ei ollut lakiin perustuvaa oikeutta tehtävänsä eikä siihen ollut oikeutta elintarvikelautakunnilla eikä muilla viranomaisilla. Tämän vuoksi kenenkään ei sen mukaan tarvinnut suostua tarkastukseen. *Kansan Tahdon* mielestä taas elintarvikelaki antoi senaatille oikeuden panna toimeen inventaario suunnittelussa muodossa, joten se syytti *Uuden Suomettaren* yllyttävän lukijoitaan rikokseen.⁴⁷³

Joulukuun lopulla elintarvikehallitus ilmoittikin, Svinhufvudin senaatin puututtua asiaan, että elintarvikeinventaario suoritettaisiin aikaisempaan tapaan. Sen mukaan jokainen talous ilmoitti itse omat varastonsa ja jonkinlaise-

⁴⁷⁰ Rantatupa 1979, 109-112.

⁴⁷¹ Sd 12.12.1917.

⁴⁷² Tm 18.12.1917.

⁴⁷³ US 16.12.1917; Työ 8.12.1917 Suurlakko ja elintarvikesymys; KT 19.12.1917 Elintarvetarkastus.

na kompromissina voitiin pitää, että ilmoituksissa oli mahdollista käyttää todistajia.⁴⁷⁴

Sosialidemokraattisilla johtajilla oli perusteita ajatella, että alkuperäisen suunnitelman mukainen elintarvikeinventointi tammikuun alussa olisi voinut auttaa heitä estämään kumouksen puhkeamisen. Vaikka onkin liioiteltua väittää, että pelkkä perusteellisestikin suoritettu inventointi olisi voinut pysäyttää alkaneen tapahtumavyöryn, niin se olisi oikeastaan ainoana toimenä voinut yhdellä iskulla vähentää yhteiskunnallista jännitystä, jota nälänhädän pelko piti yllä.⁴⁷⁵

Kansan Lehden tuomio tälle hallituksen elintarvikepolitiikalle oli jyrkkä: "sekasotkua, lahjomista ja mielettömyyttä viljankulutuksen järjestyssä." *Vapaus* tulkitsi elintarvikehallituksen päätöksen johtuneen porvariston raivokkaasta vastustuksesta, olisivathan tarkastajina voineet toimia esimerkiksi työväenjärjestöjen jäsenet. Siksi lehden mukaan tarkastus muodostuisi "tyhjänpäiväiseksi paraadiksi," jolla ei saataisi oikeita tietoja maan elintarvikevarastoista.⁴⁷⁶

Suunnilleen sama näkemys oli *Työmiehellä*, kun se totesi, että senaatti oli antanut *Uuden Suomettaren* ja *Hufoudstadsbladetin* julkaisemien kirjoitusten vaikuttaa itseensä. Perääntyessään alkuperäisestä suunnitelmastaan selvittää elintarvikkeiden tarkka määrä hallitus "näin ollen ei ole tahtonut käsittää aseman vakavuutta ja seurauksia, mitä tällaisesta menettelystä saattaa tulla." Samalla *Työmies* epäili, että suurmaanomistajilla ja liikemiehillä oli olemassa suuriakin elintarvikevarastoja, joita ei nyt saatu hankituksi ja jaetuksi tasapuolisesti kansalaisten kesken. Lehti harmitteli sitä, että kun nälän ja epävarmuuden kuohuttamia ja katkeroittamia mieliä olisi voitu hillitä lupauksella tarkastaa elintarvikeinventoaria, niin siitä nyt luovuttiin. "Kuka on silloin syyllinen kun mielet kiihtyvät ja teot purkautuvat sen mukaisiin muotoihin? Ketä silloin te hallitus-herrat syytätte?" kuului vuoden 1917 viimeisen pääkirjoituksen päättävä retorinen kysymys.⁴⁷⁷

Tammikuun 1918 elintarvikeinventoinnilla ei siis ollut sitä mielialoja rauhoittavaa vaikutusta kuin oli toivottu. Eduskunnassa Tokoi kritisoi inventointia tarkkuuden puutteesta, kun se oli jätetty viljelijöitten omiin käsiin. Inventoinnin tarkoitus ei näin ollut täyttynyt eikä luottamus hallituksen toimiin ollut palautunut.⁴⁷⁸

Sosialidemokraattisissa puoluelehdissä elintarvikeongelmaa käsiteltiin tammikuussa vähänlaisesti siitä huolimatta, että viljanpuutteen pahenemisen takia korttiannoksia pienennettiin entisestään.⁴⁷⁹ Tätä ei voi kuitenkaan tulkita niin, että kysymys ei olisi enää ollut ajankohtainen, vaan tapahtumien kehitys kohti entistä pahempaa kriisiä vei lehtien huomion. *Työmiehessä* viitattiin

⁴⁷⁴ Rantatupa 1979, 113.

⁴⁷⁵ Upton 1980, 426-427.

⁴⁷⁶ KL 28.12.1917 Elintarvikepolitiikka; Vapaus 31.12.1917 Elintarvikevarastojen tarkastaminen.

⁴⁷⁷ Tm 31.12.1917 Hetken vakavuus ei huoleta hallitusta.

⁴⁷⁸ Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 972-975.

⁴⁷⁹ Haapala 1995, 211.

tosin kahteen otteeseen siihen, että nälkä ei johtunut ainoastaan elintarvikkeiden puutteesta, vaan myös palkkojen pienuudesta ja työttömyydestä. Lehti etsi myös vastuullisia todellisesta elintarvikeinventoinnista luopumiseen. Saamiensa tietojen perusteella se totesi senaatin jäsenten syyttelevän toisiaan päätöksestä. Ainoana pelastuksena tilanteessa lehti näki, että eduskunta muuttaisi nopeasti elintarvikelain pykälää niin että paikalliset elintarvikelautakunnat saisivat oikeuden ravintovarastojen tarkastukseen ja takavarikointiin.⁴⁸⁰

Hallituksen toimettomuuden takia *Sosialidemokraatti* väitti ihmisten joutuneen "nälän pelkoon." Harvoin voimallisempaa kantaa asioihin ottanut *Kansan Ääni* totesi vaikean elintarviketilanteen, jopa nälän ja sillä keinottelun asettaneen työväestön kärsivällisyyden suurelle koetukselle. Lehti pelkäsi tämän kärsivällisyyden kuitenkin pian loppuvan ja työväestön itsesuojeluvaiston ajavan sen harkitsemattomiin toimiin: "lähenemme nopeasti elintarvikesurkeutemme traagillista loppunäytelmää."⁴⁸¹

Lopulta elintarvikehallitus katsoi, että se ei ollut saanut senaatin tukea toimilleen ja erosi yllättäen 22.1.1918. Erytisen tyytymätön se oli siihen, että senaatti oli muuttanut suunnitelmia elintarvikevarastojen tarkistustavasta. Pääjohtaja Lavonius näki tulevaisuuden synkkänä: vilja loppuisi maasta vielä aikaisemmin kuin oli laskettu.⁴⁸²

Vielä kaksi päivää ennen kumouksen puhkeamista *Sosialisti* piti viime aikojen huomattavimpana tapahtumana elintarvikehallituksen eroa, koska se paljasti repeämän porvariston riveissä. Elintarvikehallitus oli lehden mukaan pessyt kätensä nälänhädästä, koska "musta senaatti" ei ollut käyttänyt määrärahoja ruokapulan lieventämiseen ja lisäksi estänyt viljan ja väkirehun hankkimisen Etelä-Venäjältä. Koska senaatti näin oli yksinomainen syypää nälänhätään, eivät kaikki porvaritkaan olleet kirjoittajan mielestä samaa mieltä sen kanssa.⁴⁸³

PENTTI HAAPALA kysyy, oliko nälkä todella punikki. Vaikka ruoan loppumista pelättiin, ei kapina hänen mukaansa alkanut nälästä, koska ravintotilanne oli hieman parempi kuin säännöstelyn perusteella voisi päätellä. Viljapula oli kaupungeissa todellinen ja ruokavalio tarpeettoman leipävoittoinen, mutta se voitiin ainakin osaksi korvata perunalla, muilla juureksilla, lihalalla ja kalalla, joiden hinnat eivät nousseet niin nopeasti kuin jauhojen. Haapalan mukaan on silti otettava huomioon, että elintarvikkeiden hinnat karsivat ostajista köyhimmät, ja tämä seikka, enemmän kuin absoluuttinen puute, antoi elintarvikekysymykselle sen poliittisen räjähdysvoiman.⁴⁸⁴ Vaikka tilastollisesti ajatellen ravintotilanne olisi ollutkin parempi kuin pelättiin, niin kysymyksen alaiseksi jää se, kuinka moni kaupunkien ja teollisuuskeskusten asukkaista työttömyyden lisääntyessä kuului näihin köyhimpiin, joita elintarvikepula suoranaisesti ja vakavasti koski. Kokonaisuudessaan kysymys ei ollut

⁴⁸⁰ Tm 12.1.1918 Työpalkkain ja elinkustannusten nousu, 13.1.1918 Kallis aika ja työväen palkat; Sd lainaa 17.1.1918; Tm 17.1.1918 Kuka syyllinen?

⁴⁸¹ Sd 15.1.1918 Porvarit pelaamassa uhkapeliä; KÄ 17.1.1918 Elintarvikesurkeutemme.

⁴⁸² Rantatupa 1979, 116; Haapala 1995, 210.

⁴⁸³ Sosialisti 25.1.1918 Porvaristokaan ei uskalla seurata mustaa senaattia.

⁴⁸⁴ Haapala 1995, 215-217.

elintarvikevarastojen määrästä maassa, vaan niiden jakelusta kuluttajille. Olkoonkin että sosialidemokraattinen lehdistö olisi liioitellut tilanteen vakavuutta, olisi sen kirjoittelu menettänyt nopeasti uskottavuutensa, jos sillä ei olisi ollut pohjaa ihmisten päivittäisessä kokemusmaailmassa.

UPTON arvioi, etteivät työväenlehdet sepittäneet tahallisesti tarinoita elintarvikepulasta, vaan ne perustuivat huhuihin, kuulopuheisiin ja satunnaisiin oikeusjuttuihin. Sen sijaan hänen mukaansa työväenlehdistö pyrki "järjestelmällisesti uskottelemaan yksinkertaiselle ja herkkäuskoiselle lukijakunnalleen, että kapitalistinen vihollinen yritti tahallisesti nälkään näännyttää työläiset nälkään heikentääkseen heitä ja pakottaakseen heidät alistumaan," ja saivat näin iskostettua tavallisen työmiehen sieluun kaamean pelon, jonka seuraamuksia johtajisto ei lainkaan pystynyt hallitsemaan.⁴⁸⁵

Väitteensä Upton perustaa vain muutamaan kesä-elokuussa ilmestyneeseen *Työmiehen* numeroon. Kuitenkin lehtien tiedot elintarviketilanteesta perustuivat pääasiassa elintarvikelautakunnilta tai viranomaisilta saatuihin tietoihin ja arvioihin, vaikka ne julkaisivat myös epäluotettavampia maaseutukirjeenvaihtajien uutisia paikallisista ravinnonsaanti-ongelmista.⁴⁸⁶ Sitä paitsi tuskinpa kaupunkilaisille tarvitsi lehdessä kertoa, oliko kaupoista saatavissa rajahinnoilla elintarvikkeita vai ei, nälänhädän pelon lietsomisesta puhumattakaan.

Mitä tulee Uptonin väitteeseen, että työväenlehdet uskottelivat "yksinkertaiselle ja herkkäuskoiselle lukijakunnalleen" kapitalistien yrittävän tappaa tahallisesti työläiset nälkään, on väite melkoista kaupunkien työväestön käsityskyvyn aliarviointia. Kritisoidessaan elintarvikelautakuntien heikkoutta toimintaa lehdet nimittäin kritisoivat samalla niiden sosialidemokraattisia jäseniä. Vaikka puoluelehdistö tunnusti perimmäisen syyn heikkoon ruokatilanteeseen olleen sodan ja Venäjän sekasorron, niin ilmeistä oli tietysti, että syy kaupunkien ja teollisuuskeskusten pulaan sysättiin myös maataloustuottajien ja keinottelijoiden harteille. Kuitenkin avoimet syytökset porvariston tarkoituksellisesta työväestön näännyttämisestä nälkään jäivät poikkeuksiksi ja usein paikallisen tilanteen aiheuttamiksi, mutta ne on tutkimuskirjallisuudessa Uptonin tavoin nostettu näkyviksi esimerkeiksi tahallisesta luokkavihan kylvämisestä. Paremminkin kyseessä voi nähdä olleen jälleen työväenlehdistön yhä jyrkkäsävyisempi puolustautuminen sellaista epäoikeudenmukaisuutta vastaan, jonka koettiin olevan porvariston ratkaistavissa, jos sillä olisi ollut tahtoa siihen. Joka tapauksessa paheneva elintarvikepula oli yksi keskeinen

⁴⁸⁵ Upton 1980, 126-127.

⁴⁸⁶ Esimerkiksi Sosialisti 3.10.1917 ja KT 4.10.1917 lainaavat Venäjän kauppaministeriön tilastoja, joiden mukaan Suomeen oli tuotu vuonna 1916 viljaa 60,3 milj. kiloa, mutta vuoden 1917 aikana vain 1,5 milj. kiloa; HV 6.10.1917 Nälänhätä: lehti siteeraa tarkasti kuntainvälisen elintarviketoimikunnan laskelmia syömäviljan riittävyydestä ja ehdotuksesta pienentää korttiannoksia marraskuun alusta lähtien; Tm 7.10.1917: selvitys Helsingin elintarvikelautakunnan käytettävissä olevista viljamääristä, jotka riittävät lokakuun loppuun; PT 6.11.1917: lehti uutisoi viljaerän saapumisesta Suomeen Venäjältä; Enemmän kuulopuheiksi voidaan laskea esimerkiksi Kansan Lehden uutiset 30.7.1917 Alavudella syödään pettua ja 2.8.1917 Nälkä Porin seudulla.

tekijä yhteiskuntaluokkien välisen luottamuksen vähenemisessä, joka muiden tekijöiden kanssa kriisiytti tilannetta entisestään selittäen myös SDP:n päätymistä yleislakkoon marraskuussa.

Vuodenvaihteen 1917 - 1918 molemmin puolin elintarviketilanteen kommentointi työväenlehtien pääkirjoituksissa ei saanut enää sellaista näkyvyyttä kuin suurlakkoon saakka oli ollut laita. Elintarvikepulasta oli tullut pysyvä tila, eikä sillä ollut enää myöskään sellaista propaganda-arvoa kuin tilanteen heikentyessä syksyllä 1917. Pula pysyi kuitenkin sisällissotaan saakka keskeisenä poliittisena ongelmana, koska tieto tai vähintäänkin luulo leivän loppumisesta sai monen liittymään punakaartiin ja tarttumaan aseeseen.

6 MARRASKUUN SUURLAKKO 1917

6.1 Lakon edellytykset

Ensimmäisen kerran vallankumouksellinen tilanne Suomessa kärjistyi lähelle räjähdyspistettä marraskuun yleis- eli suurlakossa. Se oli vielä kerran yritys yhdistää kaksi elementtiä, kautskylainen ideologia ja joukkojen spontaani aktionismi. Lakon edellytyksiä tai siihen johtaneita keskeisiä syitä olivat edelleen ratkaisemattoman elintarvikeongelman lisäksi aseellisten kaartien perustaminen ja Venäjän lokakuun vallankumous.

Aseistautuminen

Kuten maatalouslakkojen yhteydessä todettiin, Satakunnassa oli alettu elokuussa 1917 perustaa suojeluskaarteja, suojeluskuntien alkuja, työväestön toimien varalle. Jo tätä ennen oli itsenäisyystaistelun tueksi Etelä-Pohjanmaalla syntynyt aktivistien toimesta palokuntia, joihin oli liittynyt myös työläisiä. Huittisten tapahtumien jälkeen maakunnan sosialidemokraatit alkoivat kuitenkin arvostella niitä. *Vapaa Sana* Vaasassa väitti, että kun porvaristo ei voinut enää luottaa venäläiseen sotaväkeen pitääkseen työväestön järjestyksessä, se oli alkanut perustaa aseistettuja "porvari- eli lahtarikaarteja." Kirjoitus sai aikaan sen, että työläiset erosivat niistä.⁴⁸⁷

Kun porvarilliset suojeluskaartit suorittivat laajan yhteisesiintymisen Satakunnassa elokuun puolivälissä, näki porilainen *Sosialidemokraatti*, että porvaristo oli alkanut varustautua aseelliseen luokkataisteluun, johon heidän sanomalehtensä heitä kehottivat. Työväestön sen sijaan olisi varottava ryhtymästä väkivaltaisiin toimiin.⁴⁸⁸ Kun porvariston organisoituminen eri puolella Suomea jatkui ja kun lisäksi itsenäisyysmiesten kokouksesta tihkui tietoja taistelujärjestön perustamisesta, otti *Työmies* 20.8.1917 ensimmäisen kerran kantaa suojeluskuntiin. Se uutisoi "porvarikaartin" muodostumisesta, jonka osastoja

⁴⁸⁷ VS 25.7.1917 Kapitalistien lahtarikaartit ja työväestö; Manninen 1992b, 318.

⁴⁸⁸ Sd 16.8.1917 Porvaristo luokkataisteluun ase kädessä.

oli perustettu ympäri maata ja kaksi päivää myöhemmin pääkirjoitus otsikoitiin: 'Porvarikaarti valmiina hyökkäämään työläisten kimppuun – koko maata käsittävä järjestö tekeillä.' Lehti toisti *Vapaan Sanan* kannan, että maaliskuun vallankumouksen jälkeen kansaa ei voinut enää pelotella venäläisellä sotaväellä eikä poliisiakaan saanut helposti kansaa vastaan. Menetettyään näin aseellisen voimansa porvaristo oli ensin pannut lehtensä "ulvomaan anarkiasta," minkä jälkeen oli alettu perustaa aseellisia joukkoja. Nyt tilanne olikin sellainen, että Suomen kapitalistiluokka valmistautui ase kädessä pitämään heruudessaan riistämäänsä työläisjoukkoja.⁴⁸⁹ Kirjoitus oli käänteentekevä, koska se poltti kerralla sillat: sen julkaisemisen jälkeen työväenliikkeen ja suojeluskuntien yhteistyö oli melkein mahdotonta.⁴⁹⁰

Työmiehen jälkeen muutkin työväenlehdet alkoivat julkaista suojeluskunnista kielteisiä näkemyksiä. Vaikka ne osittain liittyivät jo vaalipropagandaan, niin niissä nähtiin työväestölle selvä väkivallan uhka, joka voisi vastaavasti johtaa työväenliikkeen taistelutavoista tietämättömät työläiset tekemään harmitsemattomia tekoja. Se, mitä nimitystä vastustajan joukoista pitäisi käyttää, ei ollut vielä täysin vakiintunut. Porvarikaarti, järjestyskaarti, suojeluskaarti, suojelusosasto ja suojeluskunta korvautuivat kuitenkin pian vanhalla, vuodesta 1906 tutulla lahtarikaarti -nimityksellä.⁴⁹¹

Aluksi kaikissa työväenlehdissä ei kuitenkaan kokonaan tuomittu suojeluskuntien perustamista. *Kansan Tahto* vaati jo elokuun alussa perustamaan mahdollisimman suuria, työväenjärjestöjen valvonnassa olevia järjestysmiehistöjä sen varalta, että saksalaisten mahdollinen maihinnousu saisi venäläisen sotaväen hävittämään maan niukat elintarvikevarat. Vähän myöhemmin Mäkelin, joka oli kuulunut jääkäri liikkeen kannattajiin – hänen poikansa oli Saksassa jääkärikoulutuksessa – kirjoitti lehdessään sellaisten järjestysmiehistöjen perustamisen puolesta, joihin kaikkien miespuolisten kunnan kansalaisten olisi liityttävä. Porvarillisella puolella Mäkelinin kirjoitus otettiin ilolla vastaan ja tulkittiin, että hän kannatti avoimesti suojeluskuntien perustamista.⁴⁹² *Savon Työmiehessä* liputettiin vielä lokakuun alussa porvariston ja työväestön yhteisen järjestyskaartin puolesta. Sellaista olisi tarvittu "hulikaanimellastusten," rikollisuuden ja muiden hirmutekojen torjumiseen. Silti lehti varoitti, että jos suojeluskaarteja perustettiin "luokkatarkoituksessa," oli sosialidemokratian pysyttävä niistä visusti poissa. Myöhemmin syksyllä "lahtarikaartiin" mukaan meno ei jäänyt seuraamuksitta: Evert Kallio erotettiin siihen liittymisen takia työväen urheiluseura Espoon Pyrinnöstä.⁴⁹³

Vaalikampanjan aikana syyskuussa porvarillisten joukkojen perustaminen liitettiin työväenlehdissä elintarvikekysymykseen ja uutisoitiin uusien

⁴⁸⁹ Tm 20.8.1917, 23.8.1917 Porvarikaarti valmiina hyökkäämään työläisten kimppuun.

⁴⁹⁰ Manninen 1992b, 319.

⁴⁹¹ Sosialisti 21.8.1917; Eteenpäin 8.9.1917 Yhteiskunnallinen järjestys ja sen "suojeluskaartit"; SV 14.9.1917 Porvarillisten 'suojeluskunnat', 21.9.1917 Porvarien vaalitunnukset; Sd 21.9.1917.

⁴⁹² KT 8.8.1917 Joukot pitämään yllä järjestystä, 21.8.1917 Yhä uudistuvat sotilasraakuudet; Manninen 1992b, 320.

⁴⁹³ STm 4.10.1917 Porvariston suojakaartikysymys; Tm 10.11.1917

suojeluskuntien perustamisesta. SDP:n johto ei ollut ottanut kesällä selkeää kantaa niihin, ja vasta 21.9.1917 puoluesihtööri Turkia kehotti työläisiä karttamaan "porvariston lahtarikaartipuuhiä." Vaalien jälkeen lokakuussa yhä useammat lehdet varoittivat työläisiä liittymästä suojeluskuntiin, koska ne niiden mukaan olivat muista väitteistä huolimatta tarkoitettu taistelemaan työväestöä vastaan. Suojeluskuntien luokkaluonnetta työväestön silmissä korostivat niiden perustajat, jotka edustivat omistavaa luokkaa ja virkavaltaa: maanviljelijät, tehtailijat, pankinjohtajat, nimismiehet, poliisit, lääkärit, agronomit, papit ja opettajat. Samalla lehdissä pohdittiin, eikö työväenjärjestöjen olisi syytä perustaa "parhaista aineksista" omia järjestysjoukkojaan, jotka voisivat tehdä tyhjäksi "lahtarikaartien katalat aiheet." ⁴⁹⁴

Työväestön perustamat kaartit eivät kuitenkaan olleet mikään uusi asia, kuten lokakuussa 1917 saattoi näyttää. Jo keväällä työväestö kokosi järjestysmiehistöjä kaupunkien järjestyksen ylläpitämiseksi. Kun maaliskuun vallankumouksen kriittiset ajat olivat ohi, useissa suurimmissa kaupungeissa järjestyksenpito siirtyi kunnalliselle miliisille ja työväen järjestysmiesten toiminta-alueeksi jäi työväestön oma piiri: työpaikat, iltamat ja mielenosoitukset. Sisäinen hyvä järjestys nähtiin tärkeänä keinona taantumuksen mahdollisten vastatoimien estämiseksi. Keväällä ja kesällä vuosien 1905–1906 mallisten työväenkaartien perustamisyrietykset kariutuivat siihen, että paikalliset työväenjärjestöt eivät niitä sallineet. Kielteisen asenteen taustalla oli pelko, jota Suomen työväenliikkeessä tunnettiin militanttia vallankumouksellisuutta kohtaan. ⁴⁹⁵

Viimeistään syyskuuhun 1917 mennessä pelko porvariston järjestäytymistä kohtaan synnytti työväenliikkeen johdossa keskusteluja järjestäytyä sen vastavoimaksi. Syyskuun lopussa oli perustettu jo 250 suojeluskuntaa ja sanomalehdet julkaisivat lähes päivittäin tietoja niiden toiminnasta. Samaan aikaan oli perustettu vain 30 työväenkaartia suurimpiin kaupunkien ja teollisuuskeskuksiin, joissa sosialidemokraateilla oli vahva kannatus. Näistäkin kaarteista osa oli perustettu puoluejohdolta salassa, sillä organisoitumispyrkimykset tulivat paikalliselta tasolta. Esimerkiksi Helsingin työväen eduskunnalla (työväenjärjestöjen yhteistyöelin) ei ollut työläisten taholta tulleen voimakkaan paineen takia muuta mahdollisuutta kuin perustaa kaarti syyskuun alussa. Pääkaupungista otettiin mallia, kun kaarteja perustettiin muissa kaupungeissa. Syys-lokakuun vaihteessa oli Tampereella pidetty salainen kokous, jossa luotiin koko maata kattava kaartien organisaatio, mutta SDP ei ollut vielä tässä vaiheessa mukana hankkeessa. ⁴⁹⁶

Vaikka suojeluskuntaliikkeen voimistuminen synnytti alkusyksystä 1917 työväenkaarteja enemmän kuin mitkään muut tekijät, vasta eduskuntavaalitappio ja ajatukset yleislakosta panivat työväenliikkeen johdon vakavasti

⁴⁹⁴ Tm 21.9. ja 26.9.1917; Sosialisti 8.10.1917 Porvariston perustamat "järjestysjoukot"; VS 12.10.1917 Mikä nälkäistä kansaa odottaa; KL 17.10.1917 Porvaristo ja aseellinen voima, 26.10.1917 Vieläkin suojeluskunnista; SV 26.10.1917 Lahtarikaartit ja työväen järjestysjoukot; Manninen 1992b, 322.

⁴⁹⁵ Salkola 1987, 251-254.

⁴⁹⁶ Salkola 1985 1, 335-337; Salkola 1987, 259, 261-262; Manninen 1992c, 336.

suunnittelemaan koko maan kattavaa kaartia, joka lakon alettua saisi elinkeinoelämän pyörät pysähtymään. Koska porvaristolla näytti olevan runsaasti sotilaallista voimaa, eivät mitkään ulkoparlamentaariset painostuskeinot tulleet kysymykseen niin kauan kuin työväellä ei ollut omaa kaartia. Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi kriittinen elintarviketilanne ja huhut lähestyvistä bolševikkien vallankaappauksesta pakottivat työväenliikkeen johdon nopeisiin päätöksiin. Kun 1.-19.10.1917 oli perustettu vain kahdeksan uutta kaartia, antoi SAJ:n valtuusto ratkaisevan sysäyksen. Sen 20.10. hyväksymä 'Julistus maamme järjestäytyneelle työväestölle' kiirehti kaartiin perustamista. Näin niiden toiminta pyrittiin kanavoimaan järjestäytyneisiin uomiin ja vastuunalaisten elinten valvontaan. Kun vielä SDP:n puolueuuvosto kokouksessaan 28.-30.10. yhtyi SAJ:n lausuntoon, oli puolue asettunut arvovallallaan avoimesti tukemaan kaartiin perustamista.⁴⁹⁷

Huomion arvoista on, että SAJ:n aikaisemmin edustama ammattiyhdistysreformismi oli väistymässä ja se oli ottamassa entistä vahvemman roolin työväenliikkeen johdossa. Tähän vaikutti se, että SAJ:n jäsenmäärän nopea nousu vuoden 1917 aikana oli aiheuttanut tilanteen, jossa sillä oli vuoden loppuun tultaessa ensimmäisen kerran enemmän jäseniä kuin puolueella: SAJ:llä 161 000, SDP:lla 130 000. Joukkojen kasvava radikalismi organisoitui nyt erityisesti ammattijärjestön kautta ja näin se joutui ottamaan aloitteen kaartiin muodostamisessa. Tässä perustamisvaiheessa alkoi hahmottua se, että osa kaarteista oli perinteisen työväenliikkeen organisaatioiden sisälle järjestyksenpitoon tarkoitettuja, osa näitä jyrkempiä punakaarteja, työväen taistelujoukkoja ja kumouksen välikappaleita. Kuitenkin molemmat tyypit saattoivat olla samassa järjestössä.⁴⁹⁸

SAJ:n julistuksen mukaan työväen oli perustettava järjestyskaarteja "itsepuolustukseen ja kaikkien mahdollisten tapausten varalle" porvariston järjestäytyessä ja aseistautuessa työväestöä ja sen tavoitteita vastaan. SDP:n puoluetoimikunta ja SAJ:n toimikunta hyväksyivät 23.10. Työväen järjestyskaartin säännöt. Niissä kaartin tarkoitus oli edelleen määritelty puolustusluonteiseksi ja paperilla puolueen määräysvalta uudessa järjestössä oli aivan täydellinen.⁴⁹⁹ Siitä huolimatta viikkoa myöhemmin SDP:n puolueuuvoston kokouksessa esitettiin epäilyksiä, pystyisikö puolue pitämään kaartin määräysvallassaan. *Sorretun Voiman* päätoimittaja Onni Tuomi arveli, että varsinkin maaseudulla kurittomat kaartit voisivat tehdä puoluetta vahingoittavia tekoja. Silti kukaan puoluejohdossa ei asettunut vastustamaan kaartiin perustamista ja näin puolueuuvosto asettui puoluetoimikunnan päätöksen taakse. Neuvostossakin uskottiin, että tulisi uusia kumouksellisia vaiheita, jotka vaatisivat voimatoimien käyttöä. Julkilausumassaan neuvosto varoitti hajanaisesta ja ennenaikaisesta toiminnasta, joka saataisi johtaa tappioon.⁵⁰⁰

⁴⁹⁷ Tm 20.10. ja 31.10.1917; Soikkanen 1975, 240-241; Salkola 1985 1, 380; Salkola 1985 2, 29, 45; Manninen 1992c, 336-337.

⁴⁹⁸ Salkola 1985 2, 15-16; Kettunen 1986, 64.

⁴⁹⁹ Tm 24.10.1917.

⁵⁰⁰ SDP, Puolueuuvoston ptk 28.-30.10.1917, 16; Tm 1.11.1917.

Kehoitus järjestyskaartien perustamiseksi alkoikin tuottaa nopeasti tulosta. Suurlakon alkuun 14.11.1917 mennessä oli perustettu koko maassa yhteensä 237 kaartia, jolloin niitä oli 47 prosentissa tuon ajan kunnista.⁵⁰¹

Hyväksytyjen sääntöjen mukaan kaartin jäseniksi valittavien oli oltava puolueen tai ammattijärjestön jäseniä, luokkatietoisia, sosialidemokratian menettelytavoista tietoisia ja muutenkin luotettavia tovereita, jotka piti valita järjestöjen kokouksissa. Jonkin verran karsintaa aluksi harjoitettiin kaartilaisia valittaessa, mutta kaartiin perustamiskehotuksen jälkeen ei enää juuri ollenkaan.⁵⁰² Sekä kaartin ensimmäisissä säännöissä että yleensä toiminnassa tuli selvästi esille sen epäsituaalinen yhdistysleima. Kaartin esikuntien hahmossa nousi esiin uusi poliittinen nousukasbyrokratia, joka pyrki sysäämään syrjään vanhan sosialidemokraattisen puoluebyrokratian ja asettumaan itse sen tilalle. Erityisen selvä järjestödemokratian ilmaus oli periaate, että miehistö valitsi päälliköt alimmasta ylimpään. Situaalinen päällikköperiaate oli sille täysin vieras, sillä päätökset tehtiin kollegiaalisesti. Puolueen vaikutusvalta kaarteihin jäikin paljon vähäisemmäksi, kuin oli tarkoitettu.⁵⁰³

Sosialidemokraattinen puoluelehdistö julkaisi tietysti kaartiin perustamiskehoitukset, mutta muuten niiden olemassaolo näkyi lähinnä ilmoituksina kokoontumisesta harjoituksiin. Itse kaartikysymykseen lehdet ottivat yllättävän vähän itsenäistä kantaa, vaan se tuli useimmiten esiin muiden aiheiden sivussa. Tärkeimmäksi syyksi työväen järjestyskaartien perustamiseen mainittiin tarve puolustautua porvariston suojeluskuntia vastaan. *Arbetet* lisäsi kyllä, että järjestyskaarteja voitiin tarvita tukemaan ulkoparlamentaaristen keinojen käyttöä.⁵⁰⁴ *Työmiehen* mukaan oli törkeää, että suojeluskuntien ylläpitoon käytettiin valtion ja kuntien varoja ja että ne kylvivät luokkavihaa sosialidemokraattista puoluetta vastaan. Porvarillinen lehdistö ei saanut kirjoittajan mukaan työväestöä vakuuttuneeksi siitä, että suojeluskunnat olisi perustettu puoluepoliittisten tarkoitusten yläpuolelle, vaan "se uhkaava ja työväenluokkaa vastaan syöksyvä **vihapuhe** (vahvennus JM) panee meidät edelleenkin uskomaan, että porvaristo varustautuu työväestöä vastaan," mikä pahimmillaan saattaisi johtaa kansalaissotaan.⁵⁰⁵

Kun Mäkelin oli *Kansan Tahdossa* vielä elokuun loppupuolella antanut ymmärtää, että järjestyksenpitoa varten voitaisiin perustaa joukkoja, joihin kuuluisi jäseniä sekä työväestöstä että porvaristosta, oli hän lokakuun lopussa muuttanut kantaansa. Pääkirjoituksen mukaan porvaristo oli eduskuntavaali-propagandassaan selittänyt, että suojeluskuntia tarvittiin huligaaneja vastaan ja sen jälkeen kaikki porvarilliset lehdet leimasivat sosialistit huligaaneiksi tai ainakin huligaanivallan kannattajiksi. Kirjoittajan mukaan nälkä tuli johtamaan maassa yleiseen epäjärjestykseen, mellakoihin ja kapinaan: "Sellaista

⁵⁰¹ Salkola 1985 2, 126.

⁵⁰² Työväen järjestyskaartin käsikirja, 3-4; Salkola 1985 2, 72-73.

⁵⁰³ Klemettilä 1976, 47; Upton 1980, 228.

⁵⁰⁴ SV 26.10.1917 Lahtarikaartit ja työväen järjestysjoukot; STm 31.10.1917 Työläisrivit kokoon; Eteenpäin 8.11.1917 Taistelu huliganismia vastaan; *Arbetet* 7.11.1917 Stundens allvar.

⁵⁰⁵ Tm 26.10.1917 Kiihotustako kansalaissotaan.

kansaa jonka yksilöt rauhallisina kuolisivat nälkään vilja-aittojen portaille, ei ole, eikä ole ollut muualla kuin Topelius-vainajan pehmytmielisissä kertomuksissa." Juuri nälkäkapinan vuoksi porvaristo aseistautui ja siksi työväestön myös piti valmistautua: "Me tulemme myymään henkemme mahdollisimman kalliista hinnasta." ⁵⁰⁶ Hyvin vähän oli siis jäljellä siitä revisionistista, joka oli varsinkin itsenäisyyskysymyksessä ollut valmis läheiseenkin yhteistyöhön porvariston kanssa. Toisaalta seuraavan päivän lehdessä Mäkelin - tyyppilliseen tapansa - otsikoi pääkirjoituksensa räväkästi 'Ase käteen', mutta tarkoitti jotain muuta:

"Tuhansilla ja taas tuhansilla raatajilla ei vielä nykyään, näinä vaiherikkaina ja juuri heidän elämäänsä niin järkyttävästi koskevana aikana ole ensimmäistä, tärkeintä ja porvaristoon nähden tuhoisinta kaikista tuhoaseista: t y ö v ä e n l e h t e ä ... Työväenlehti on niin muodoin työläisen ensimmäinen ja välttämättömin ase. Ilman sitä on hän vain ennenpitkää nelijalkaiseksi vaihtuva jäkälänsyöjä - tolkuton märehittäjä." ⁵⁰⁷

Toinen jo vuosisadan alussa revisionistin maineen saanut päätoimittaja, Taavi Tainio, suhtautui jonkinlaisella varauksella, mutta toisaalta ymmärtäen järjestyskaartien perustamiseen. Hän näki kuitenkin luokkavastakohtista huolimatta kummallakin kaartilla yhteisiä etuja, Suomen ja suomalaisten puolustamisen. Silti sekä suojeluskunnat että työväenkaartit voitaisiin hänen mukaansa lakkauttaa tai muussa tapauksessa sallia kummallakin luokalla oman sa. ⁵⁰⁸

Vähän myöhemmin saman epäsuoran kannanotton kaarteihin esittivät sekä *Vapaus* että *Savon Työmies*. Ne lainasivat SDP:n nuorisoliiton *Työläisnuoriso*-lehdestä kirjoitusta 'Työväen järjestyskaartit.' Siinä nimimerkki Riusa kirjoitti, että tämän uuden järjestön suhteen oli oltava varuillaan, koska se ei missään järjestäytynyt puolueen sääntöjen mukaan ja siihen kerääntyi mitä sekalaisempia ja arveluttavimpia aineksia. Siksi siitä saattoi syntyä valtio valtiossa, sellainen järjestö, jolle puoluejohtokaan ei voinut mitään, itsenäinen sotilaallinen laitos, joka juuri sotilaallisen järjestyksensä takia voisi käydä vaaralliseksi. Kirjoittaja myönsi, että oli hyvä olla vastapaino suojeluskunnille, mutta järjestyskaartin oli oltava ehdottoman luotettava, sen oli koostuttava valioväestä, kouliintuneista järjestömiehistä, joiden jäsenkirja ei ollut viime maaliskuulta. Kaartin oli oltava puoluejohdon alainen järjestysjoukko, josta ei saanut missään tapauksessa kehittyä itsenäistä taistelujärjestöä, joka mielivaltaisena kokoonpanoltaan ja hämäräperäisin tarkoituksin tekisi mitä tahtoo. ⁵⁰⁹

Ei ollut yllättävää, että juuri *Työläisnuoriso* julkaisi näin kriittisen tekstin, joka suuntautui järjestyskaartista vallankumoukselliseksi punakaartiksi muodostumassa olevaa osaa vastaan. Elokuun lopulla SDP:n nuorisoliiton liittokokouksessa järjestön vanha antimilitaristinen kanta oli edelleen voitolla ja kokous vastusti järjestyskaartien perustamista. Myös järjestön syyskuun lehti oli

⁵⁰⁶ KT 29.10.1917 Järjestyskysymys.

⁵⁰⁷ KT 30.11.1917 Ase käteen! (Sd lainaa 2.11.1917 mainitsematta lähdeä).

⁵⁰⁸ STm 2.11.1917 Vaarojen keskellä II.

⁵⁰⁹ Vapaus 7.11.1917; STm 11.11.1917.

edelleen samalla kannalla, sen mukaan kaartit eivät olleet tarpeellisia edes väkivaltaiselle vallankumoukselle.⁵¹⁰ Huomion arvoista *Työläisnuorison* kirjoituksessa oli myös se, että siinä vaadittiin kaartin jäseniksi hyväksyttävien liittyneen työväenjärjestöihin jo ennen maaliskuun vallankumousta, toisin sanoen kirjoittaja piti sen jälkeisen voimakkaan liittymisaallon mukanaan tuomia jäseniä vielä epäluotettavina kaartin tehtäviin. Tähän näkemykseen oli todennäköisesti vaikuttanut Helsingin voimellakan aikaiset tapahtumat.

Sitä taustaa vastaan, että nälkäkapinoiden vaarasta ja niiden johtamisesta sisällissotaan oli työväenlehdissä varoiteltu useaan otteeseen, tuntuu lähes käsittämättömältä se vaiteliaisuus, joka niissä vallitsi järjestyskaartien perustamisen suhteen. Helpoin tulkinta lienee, että ne hiljaisesti hyväksyivät asian, kun eivät muuta voineet. Yhtäältä kyse saattoi olla itesesensuurista, pelosta joutua ristiriitaan puolueen, ammattijärjestön ja kaartien kanssa. Toisaalta marraskuun suurlakon jälkiselvittelyt työväenlehdissä osoittavat, että ne eivät antaneet SDP:n yhtenäisyysvaatimusten estää niitä kritisoimasta voimakkaastikin kaarteja ja niiden toimia. Vaikka loka–marraskuun vaihteessa monet muut tapahtumat, uuden eduskunnan kokoontuminen ja siihen liittyvät toimet veivät lehtien huomiota, se ei kuitenkaan riitä selitykseksi sille, että yksikään lehti, yksikään päätoimittaja ei noussut *Työläisnuorison* tapaan epäilemään uuden järjestön tarpeellisuutta tai edes sen toimintaperiaatteita. Vaikka Onni Tuomi puolueuuvostossa suhtautui kriittisesti kaartien perustamiseen, ei hän tehnyt sitä lehdessään. *Vapauden* Kalle Hakala ja *Savon Työmiehen* Tainiokin tyytyivät tuomaan vain varovasti esiin epäilyksensä julkaisemalla mainitun lainauksen.

MARJA-LEENA SALKOLAN mukaan kaarti oli järjestysjoukkona ensisijaisesti kautskyläisten luomus, koska passiivisen hyväksyvä asenne kaartien aseistamiseen oli sopusoinnussa sen asenteen kanssa, että vallankumous tuli jos oli tullakseen.⁵¹¹ Kun kuitenkin kautskyläisen ideologian mukaisesti kumousta ei voitu voluntarisesti nopeuttaa eikä sen tekemisessä tarvinnut välttämättä turvautua väkivaltaan, voi kysyä, oliko kaartien perustaminen tässä suhteessa ideologisesti perusteltua: aseelliset kaartithan saattaisivat olla juuri kumouksellista kehitystä edistävä instrumentti. Joka tapauksessa lehdissä korostettiin niiden puolustavaa luonnetta, mutta ei kuitenkaan eritelty tarkemmin, minkälaisessa tilanteessa niitä voitaisiin käyttää. Myöskään yksikään työväenlehti ei maininnut sanallakaan kaartien aseistautumista, päin vastoin kuin suojeluskuntien kohdalla.

Venäjän lokakuun vallankumous

Marraskuun 7. päivän vastaisena yönä 1917 bolševikit kaappasivat vallan käsiinsä Pietarissa ja nopeasti myös suuressa osassa maata. Vaikka SDP:n johdolla ei ollut varmaa ennakkoinformaatiota siitä, niin tieto väliaikaisen hallituksen kukistamisesta saapui lyhyen välimatkan ja hyvien yhteyksien takia nope-

⁵¹⁰ Salkola 1985 2, 328-329, 336-337.

⁵¹¹ Salkola 1985 2, 132.

asti Suomeen. Sosialidemokraattisissa lehdissä uutisia vallanvaihdon vaiheista, uusista vallanpitäjistä ja heidän ohjelmastaan oli luettavissa kumouspäivästä lähtien.⁵¹²

Pääkirjoittajat julkaisivat tuoreeltaan myös tarkempia analyyseja ja ennusteita tapahtuneesta ja sen merkityksestä. "Bolshevikit – sosialidemokratiinen, luokkatietoinen köyhälistö" sai työväenlehdissä lämpimän vastaanoton ja onnittelut suorituksestaan: "Suomalainen työväki ei salaa palavinta myötätuntoansa bolshevikeille ... Eri yhteiskuntaluokkien avoin yhteentörmäys on meillä ovella: Sen takia me toivomme venäläiselle veljespuolueelle mitä harhaitmin voittoa"⁵¹³ ja "De har gjort det med en lätthet och en smärtfrihet, som för all eftervärld skall stå som ett praktfullt exempel på, hur humant proletarietet kan genomföra en revolution. Detta är den första rent proletariska revolution världen sett."⁵¹⁴ Bolsevikikumouksen syyt olivat lehdille selviä: väliaikainen hallitus oli jatkamalla sotaa ja jättämällä uudistukset tekemättä saanut elintarvikepulan pahetessa yhä suuremman osan venäläisiä vastaan. Erinomaisen tarkan arvion bolsevikkien mahdollisuuksista pysyä vallassa teki *Eteenpäin*. Sen mukaan uusi hallitus tuli nyt valtaan paljon pahemmassa tilanteessa kuin edeltäjänsä, maan voimavarat oli imetty kuiviin ja se saisi nyt vastaan kaikki ne porvarilliset piirit, jotka aikaisemmin taistelivat tsaarinvaltaa vastaan. Tämän lisäksi uusi hallitus, pitäessään rauhan solmimista ensimmäisenä ja tärkeimpänä vaatimuksenaan, saisi vihollisikseen myös Venäjän tähänastiset liittolaiset. Kirjoittaja ennusti kuitenkin, että rauhaan pyrkiminen saisi toisaalta yhä useammat venäläiset kannattamaan uutta hallitusta, jolloin se pystyisi lopettamaan sodan. Silti valtataistelu Venäjällä tulisi vain kiihtymään: "Ja voidaanpa sanoa, että nyt tapahtunut Venäjän vallankumous on koko maailman köyhälistön vallankumouksellisen liikkeen johtanut uuteen murroskauteensa."⁵¹⁵ *Savon Työmies* suorastaan riehaantui rauhantoiveista: "Venäjän bolsevikkipuolueelle on Nobelin rauhanpalkinto jaettava kymmenenä vuotena peräkkäin," jos se onnistuisi aikeessaan, oltiin sen politiikasta muuten mitä mieltä tahansa.⁵¹⁶

Työväenlehtien luottamus bolsevikkien vallassa pysymiseen ei näyttänyt olevan suuri, mutta kuitenkin sitä toivottiin vilpittömästi. Syynä ei kuitenkaan missään tapauksessa ollut toive yhteiskunnallisen vallankumouksen tai sosialismin leviämisestä Suomeen, vaan yksinkertaisesti mahdollisuus toteuttaa ensin valtalaki ja hankkia myöhemmin valtiollinen itsenäisyys, kuten bolsevikkien ohjelmassa luvattiin. Sen sijaan kotimaisen porvariston mahdollisuuksia juonitella itsemääräämisoikeutta vastaan bolsevikkivalta niiden mukaan

⁵¹² STm 7.11.1817, 8.11.1917; SV 7.11.1917; Eteenpäin 8.11.1917; HV 8.11.1917, 10.11.1917, 13.11.1917; KL 8.11.1917; KT 8.11.1917; KÄ 8.11.1917; Sosialisti 8.11.1917, 11.11.1917; Tm 8.11.1917, 9.11.1917, 10.11.1917; Työ 8.11.1917; Vapaa Sana 9.11.1917; Vapaus 9.11.1917; Upton 1980, 265.

⁵¹³ KL 12.11.1917 Kohtalokkaat hetket.

⁵¹⁴ Arbetet 10.11.1917 Spelet om makten.

⁵¹⁵ Eteenpäin 10.11.1917 Valtataistelu Venäjällä (kirjoittaja oli August Vesa, lehden myöhempi päätoimittaja).

⁵¹⁶ STm 9.11.1917 Rauhan kaipuu Venäjällä.

heikensi.⁵¹⁷ Erityisesti Mäkelinin *Kansan Tahto* näki, että bolsevikikumous ja väliaikaisen hallituksen kaatuminen antoivat mahdollisuuden Suomen työväen vallankumoukseen tarkoittaen sillä, että uuden, laittoman eduskunnan tilalle oli palautettava laillinen eduskunta ja tehtävä siitä kansalliskokous laatimaan maalle uusia perustuslakeja demokratian ja itsenäisyyden turvaamiseksi.⁵¹⁸ Ajatusta eduskunnasta kansalliskokouksena oli esitetty jo SDP:n eduskuntavaaliohjelmassa ja se oli mukana myös alkuperäisessä 'Me vaadimme' -julistuksessa, mutta jätettiin pois eduskunnassa 8.11.1917 esitellystä, sovinnollisemmasta versiosta. *Kansan Tahdon* kantaa voikin pitää enemmän vanhan politiikan toistona kuin bolsevikikumouksen seurauksena.

6.2 Suurlakko – peruutettu vallankumous

'Me vaadimme' -ohjelma

Jo eduskuntavaalitappion jälkeen esimerkiksi Tokoi oli esittänyt ulkoparlamentaaristen keinojen, kuten yleislakon käyttöä painostustoimena. SDP:n ja SAJ:n johdon yhteiskokouksessa 18.10.1917 vallitsi neuvottomuus tulevan politiikan suunnasta. Yhtä mieltä oltiin kuitenkin siitä, että jos senaatti ei ryhdy toimiin elintarvikeongelman suhteen, työläisiä ei voisi enää pidätellä, vaan olisi valittava yleislakon tai täydellisen vallanoton väliltä. Lopulta päädyttiin odottelemaan ja vahvistamaan järjestyskaartia.⁵¹⁹

Joukkojen kasvava levottomuus, joka voitiin tulkita vallankumouksellisuudeksi, sekä kaartien perustaminen ilmaisivat kumpikin, että lokakuun lopussa SDP ei ollut enää vain eduskuntaan nojaava reformipuolue muttei myöskään vallankumouspuolue. Kun verrataan SDP:n johtoa ja Leniniä maaliskuun vallankumouksesta lähtien, niin Suomessa johto seurasi joukkojen ja tapahtumien perässä, kun taas Venäjällä Lenin asetti vallankumoukselle suunnan ja tavoitteet etukäteen, niin että voimat voitiin keskittää. SDP:lläkin oli tavoitteensa, mutta ne oli sidottu kautskylaisuuteen, suomalaiseen parlamentaariseen traditioon ja nationalismiin. Tätä eroa eivät Lenin ja bolsevikit täysin käsittäneet odottaessaan suomalaisilta toimintaa eivätkä Suomessa silta-arelaiset teoreetikot ymmärtäneet kovin hyvin Leninin vallankumouspolitiikkaa, vaikkeivat siitä täysin tietämättömiä olleetkaan.⁵²⁰

Puolueen jäätyä vähemmistöksi eduskunnassa kasvoi ammattiyhdistysliikkeen vaikutus, mikä liitti sen ja puolueen läheisempään yhteistyöhön. Huoli joukkojen toiminnasta omin päin oli jo saanut SAJ:n valtuuston esittämään eduskunnalle uhkavaatimuksen elintarvikeongelman ratkaisemiseksi

⁵¹⁷ KL 9.11.1917 Bolshevikit vallassa; VS 9.11.1917 Venäjän vallankumouksen uusin vaihe; STm 9.11.1917 Rauhan kaipuu Venäjällä; Arbetet 10.11.1917 Spelet om makten.

⁵¹⁸ KT 9.11.1917 Hetki on lyönyt!

⁵¹⁹ Soikkanen 1975, 239, 241; Upton 1980, 249-250, 253.

⁵²⁰ Rasila 1966, 104; Rinta-Tassi 1986, 30-31.

ja kun siihen ei tullut vastausta, SDP:n puolueuuvoston kokouksessa 28.-30.10. laadittiin 'Me vaadimme' -ohjelma, joka julkaistiin 1.11.1917. Sen tarkoituksena oli toisaalta koota joukkoja yhteisten vaatimusten taakse ja toisaalta auttaa työväenliikkeen johtoa säilyttämään asemansa ja vaikutusmahdollisuutensa.⁵²¹

Sanomalehtimiehiä puolueuuvostossa paikalla olleista olivat puolue-toimikuntaan kuuluneet Manner, Kuusinen, Sirola ja Wiik sekä omien paikallisjärjestöjensä valitsemina Salin, Mäkelin ja Tuomi. Sen lisäksi, kuten puolueen säännöt sallivat, oli seitsemän puoluelehteä lähettänyt kokoukseen edustajansa, joilla ei ollut kuitenkaan äänioikeutta. Heidän lisäksi *Työmiehen* ja *Työläisnuorison* toimittajat olivat pyytäneet ja saaneet läsnäolo-oikeuden. Oliko sitten syynä toimittajien suuri määrä vai kokouksessa käsiteltävien asioiden arkaluontoisuus, pyysi puoluesihteri Turkia, että 'Me vaadimme' -ohjelmasta käytyä keskustelua ei selostettaisi sanomalehdissä, vaan julkaistaisiin ainoastaan päätökset.⁵²²

Vallankumouksellisesta sävystään huolimatta 'Me vaadimme' -ohjelmassa rajoituttiin puolueen koetellun eduskuntataktiikan mukaisesti vaatimaan vain lainsäädännöllisesti aikaansaattavia muutoksia. Keskeisimmät niistä olivat "Suomen kansanvaltaisen vapauden perustuslain" eli valtalin saattaminen voimaan, elintarvikepolitiikan radikaali muuttaminen, kunnallislakien ja 8 tunnin työpäivälain vahvistaminen ja "lahtarikaartien" hajottaminen ja riisuminen aseista.⁵²³ Niitä laadittaessa Kuusinen puolueuuvoston kokouksessa näki vaihtoehdoiksi joko kumouskehityksen vastustamisen tai sitten mukaan menemisen aina vallankumoukseen saakka, mutta 'Me vaadimme' -vaatimusten takia ei hänen mukaansa kannattanut kumoukseen lähteä.⁵²⁴

Uuden eduskunnan kokoontuessa marraskuun alussa ei sen toimilta odotettu kovinkaan paljon sosialidemokraattisessa lehdistössä. Porvarillisen enemmistön pelättiin suunnittelevan Venäjän väliaikaisen hallituksen kanssa eduskunnan päätösten vastaisia vallanjakolakeja ja luopuvan valtalaista jättäen suuren osan päätösvallasta itselleen. Erityisesti ei uskottu eduskunnan pysyvän torjumaan nälänhätää ja työttömyyttä. Myös mahdollisuuteen osallistua kokoomushallitukseen porvariston kanssa suhtauduttiin kielteisesti. Itse 'Me vaadimme' -ohjelman käsittelyä eduskunnassa kommentoitiin pääkirjoituksissa vasta kun sen hylkääminen oli käynyt selväksi.⁵²⁵

SDP:n ja SAJ:n toimeenpanoelimet kokoontuivat 7.11.1917 ja päättivät esittää eduskunnalle 'Me vaadimme' -ohjelman. Päätöstä kiirehti pelko, että muussa tapauksessa työläiset ottaisivat mallia bolsevikikumouksesta. Jos 'Me vaadimme' olisi hyväksytty, olisi se merkinnyt valtalin olevan voimassa ja jos

⁵²¹ Soikkanen 1975, 241; Haataja&al. 1977, 89-90.

⁵²² SDP, Puolueuuvoston ptk 28.-30.1917, 11; Työväenlehdistä edustajansa olivat lähettäneet *Arbetet*, *Kansan Lehti*, *Sosialisti*, *Sosialidemokraatti*, *Työ*, *Vapaa Sana* ja *Österbottens Folkblad*.

⁵²³ Tm 1.11.1917.

⁵²⁴ Soikkanen 1975, 242.

⁵²⁵ *Sosialisti* 31.10.1917 Eduskunta kokoontuu; *Vapaus* 31.10.1917 Eduskunta kokoontuu; *Eteenpäin* 1.11.1917 Eduskunnan kokoontuessa; *Työ* 1.11.1917 Eduskunta, 2.11.1917 Hallituskysymyksemme; Tm 2.11.1917 Eduskunnan kokoontuessa.

ei, se oikeuttaisi työväenliikkeen vallankumouksellisiin toimenpiteisiin ja siirtäisi samalla vastuun porvaristolle. Kumouksella ymmärrettiin kuitenkin enimmäilläänkin väliaikaista vallantoa työväestön haltuun, jonka avulla ulosmitattaisiin vaaditut reformit.⁵²⁶

Kun eri vaiheiden jälkeen kävi selväksi, että sosialidemokraattien esittämää ohjelmaa ei hyväksyttäisi eduskunnassa, näki *Sorretun Voima* suurimmaksi syyksi maalaisliiton "luokkavaiston," kun puolue liittyi muun porvariston kanssa äänestämään itse ehdottamaansa valtalain hyväksymistä vastaan: "Porvarien liitto sivuutti kyynillisesti perustuslain ja työväen vaatimat yhteiskunnalliset uudistukset. Köyhälistölle ei näinollen jää muuta keinoa kuin työntyä k u m o u k s e l l i s e n luokkataistelun tielle."⁵²⁷

Kun porvaristo äänesti odotetusti 'Me vaadimme' -ohjelmaa vastaan ja porvarillisen valtionhoitajakunnan puolesta, näytti SDP:n johdolla olleen moninkertainen syy vallanottoon: sosialidemokraattien ohjelman hylkääminen, kentän kasvava vallankumouksellisuus ja bolsevikkien kehotukset ja lupaukset aseavusta. Puolueen, ammattijärjestön ja eduskuntaryhmän yhteiselimeksi asetettiin 9.11.1917 Työväen Vallankumouksellinen Keskusneuvosto (TVK). Kuusisen laatiman suunnitelman mukaiseen vallanottoon ei SDP:n eduskuntaryhmässä ja toimittajien keskuudessa oltu kuitenkaan valmiita. Wiikin mielestä bolsevikit painostivat suomalaisia vallankumoukseen, vaikkeivat nämä tahtoneet. Huotari ja Huttunen näkivät toiminnan olevan uhkapeliä ja olivat maltillisten kanssa sitä mieltä, että parlamentaariset ratkaisut yhdessä radikaalien porvarien kanssa olisivat vielä mahdollisia arvostellen Kuusisen ja Mannerin TVK:ssa enemmistönä olevaa kumouslinjaa. Kuusinen argumentoi vallankaappaussuunnitelman jatkamista väittämällä, että muuten bolsevikit eivät julkaisisi lupaamaansa Suomen itsenäisyyden tunnustamista. Seuraavan kahden päivän aikana TVK pohti vallanottoa pääsemättä ratkaisuun. Vallanoton kannalla olivat toimittajista Kuusisen, Mannerin ja Sirolan lisäksi SAJ:n mandaatilla TVK:ssa ollut *Työmiehen* ammattiyhdistystoimittaja Emil Elo sekä revisionisteina tunnetut Salin ja Mäkelin, jotka aikaisemmin ja myöhemmin vastustivat vallanottoa. Mäkelin perusteli kantaansa sillä, että syntyisi verenvuodatusta, jos TVK ei toimisi eikä asiaa voitaisi enää ratkaista parlamentaarista tietä.⁵²⁸

TVK:oon kuului eduskuntaryhmän edustajana myös *Hämeen Voiman* entinen päätoimittaja Heikki Välisalmi, mutta hänen äänestyskäyttäytymisestään ei ole muuta tietoa kuin että hän kannatti lakon lopettamista TVK:n viimeisessä äänestyksessä.⁵²⁹

Mäkelinin kumouksellinen into näkyi myös hänen lehdessään. Pääkirjoituksessaan hän uskollisena itsenäisyysseemalleen rusikoi porvaristoa, joka ei hyväksynyt valtalakia, mutta jolle bolsevikkien tultua valtaan syntyi itsenäisyysinto: piti saada oma ja mieleinen hallitus eli valtionhoitajakunta, "kunin-

⁵²⁶ Haataja&al. 1977, 90; Upton 1980, 268-269; Siltala 2009, 64.

⁵²⁷ SV 12.11.1917 Laittomien valtiopäivien historialliset istunnot.

⁵²⁸ Soikkanen 1975, 243-244; Upton 1980, 269, 272-273.

⁵²⁹ Salkola 1985 2, 193.

kaita." Todellinen syy porvariston toimille oli kirjoittajan mukaan kuitenkin tieto siitä, että Venäjän uudelta "puhtaista demokraattisista aineksista kokoonpannulta johdolta" se ei enää saisi apua suomalaisia työläisiä vastaan. Tietoisena seuraavan päivän lakkosuunnitelmista Mäkelin uhkasi, että sosiaalidemokraatit panevat toimeen valtalin ja muut uudistukset: "me aiomme ottaa pahalla sen mitä emme hyvällä saaneet ... Onhan meidän suhteen aivan kylliksi usein harjoitettu laittomuutta, tehkäämme mekin kerran itsemme tuohon syntiin syypäiksi l a i l l i s u u d e n j a o i k e u d e n m u k a i s u u d e n t ä h d e n !" ⁵³⁰

Kun riittävää yksimielisyyttä menettelytavasta ei saatu, näytti kompromissiratkaisuksi vallanoton ja parlamentaarisen toiminnan välille soveltuvan hyvin pitkin syksyä esillä ollut yleislakko. Nyt TVK hylkäsi selvästi vallanoton ja päätti jatkaa porvariston painostusta 'Me vaadimme' -ohjelman toteuttamiseksi. Kuusisenkin mielestä yleislakko oli sopiva mielenosoitus, joka loppujen lopuksi rauhoittaisi tilanteen ja joukot. Paitsi 12.11.1917 alkanut SAJ:n edustajakokous, jossa monet edustajat kertoivat joukkojen olevan elintarvikekysymyksen takia valmiita kumoukselliseen, jopa väkivaltaiseen toimintaan, lakon aloittamiseen vaikutti Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toiminta. Se oli perustanut oman komiteansa valmistelemaan yleislakkoa, ja vain vaivoin Sirola onnistui saamaan sen siirtämään lakon aloittamista omin päin. Lakkokomitean varapuheenjohtajina toimivat *Työmiehen* toimittajat Kalle Hämäläinen ja J. K. Lehtinen. Helsingin punakaartissa viisijäsenisen johtavan esikunnan jäseninä olivat toimittajat Eero Haapalainen ja Ali Aaltonen, ja he edustivat huomattavasti radikaalimpaa kantaa kuin TVK:n enemmistö. ⁵³¹ Näin toimittajien rooli ei näkynyt vain korkeimmalla päättäjätasolla, vaan heitä oli myös luomassa painetta toiminnalle.

Kun eduskunnan puhemies ei 13.11.1917 ottanut käsittelyyn laimennettuakaan versiota 'Me vaadimme' -ohjelmasta – siitä oli jätetty pois vaatimukset kansalliskokouksen koolle kutumisesta ja suojeluskuntien hajottamisesta – aloitettiin SDP:n ja SAJ:n toimikuntien, eduskuntaryhmän ja TVK:n yhteisellä päätöksellä suurlakoksi kutsuttu yleislakko koko maassa 14.11.1917.

Suurlakko

HANNU SOIKKASEN mukaan lakko oli "salatusti vallankumouksellinen", sillä useilla paikkakunnilla valta siirtyi järjestyskaarteille, joiden valtuudet olivat lakko-ohjeiden mukaan paljon suuremmat kuin tavallisessa työtaistelussa. Niiden tehtävänä ei ollut vain järjestyksen ylläpito, vaan suojeluskuntien aseiden takavarikointi ja työväestölle "vihamielisten henkilöiden pidättäminen." Lakon aikana kaartien määrä kasvoi nopeasti ja kaartilaisten luku kohosi jopa 50 000:een. Ongelmana oli kuitenkin vähäinen aseistus: kaartit olivat

⁵³⁰ KT 14.11.1917 Ratkaisevalla hetkellä.

⁵³¹ Soikkanen 1975, 244; Upton 1980, 273-274, 293. Ali Aaltonen oli valittu Eteenpäin-lehden päätoimittajaksi, mutta heti valintansa jälkeen hän oli matkustanut Helsinkiin SAJ:n edustajakokoukseen, josta ei lähettänyt lehdelleen ensimmäistäkään kirjoitusta.

toimintakykyisiä siellä, missä ne olivat saaneet aseita lainaksi venäläisistä varuskunnista. Monet kaartinosastot toimivat enemmän vallankumouksellisen taistelujärjestön kuin järjestysjoukon tavoin ja nyt muodostui myös omavaltaisesti, ilman työväen keskusjärjestöjen ohjeita toimivia punakaarteja. Lakon aikana kaarteihin otettiin myös järjestäytymättömiä työläisiä, mikä lisäsi entisestään niiden taipumusta omavaltaisuuksiin. Suurlakko toteutui eri puolella maata eri tavoin. Monia maaseutupaikkakuntia se ei koskettanut juuri lainkaan, mutta useimmissa kaupungeissa ja teollisuuskeskuksissa kaartit ottivat komennon käsiinsä ja sulkiivat yksityiset yritykset, jotka yrittivät jatkaa toimintaansa.⁵³²

Suurlakon suunnitelmat tehtiin tietenkin julkisuudelta piilossa, joten sosialidemokraattisista lehdistä on turha hakea tietoa niistä. Edes *Työmies*, jonka toimittajavoimista osa oli sidottu keskeisiin tehtäviin lakkoa tai kumousta valmisteltaessa ja jonka piirissä tapahtumien kehitys oli varmasti tiedossa minuutti minuutilta, ei voinut kommentoida tilannetta pääkirjoituksissaan. Lehti julkaisi 13.11. SAJ:n 4. edustajakokouksen julistuksen järjestäytyneelle työväelle, jossa ilmoitettiin lakon alkamisesta. Lakon seurauksena myös työväenlehdet jäivät ilmestymättä viimeistään 15.11. lähtien, joten kaikissa niissä ei edes keritty tiedottaa lakon alkamisesta, vaan tieto kulki järjestöjen kautta. Ainoastaan *Kansan Tahto* ja *Työ* ehtivät pohtia pääkirjoituksissaan suurlakon syitä ja oikeutusta. Ensin mainittu perusteli yleislakkoa marxilaisin termein: "laillisuuden" sijasta työväenliikkeen toimintaa ohjasi "kansan o i k e u s ja sen voimana on historiallinen välttämättömyys." Jälkimmäinen kirjoitti, että kun aikaisemmin oli lakkoiltu ulkoista sortoa vastaan, niin nyt lakolla haettiin oikeutta kotimaiselta porvaristolta, joka nälänhädän uhasta huolimatta ei ollut ryhtynyt minkäänlaisiin työväestöä tyydyttäviin toimiin. Nyt olisi lehden mukaan otollinen aika saattaa voimaan valtalaki, kun Venäjän uusi hallitus ei asettaisi sille esteitä. Ongelmana oli vain se, että porvaristo ei tunnustanut sitä, vaan odotti kai sen kukistuvan Kornilovin tai jonkun muun toimesta. Tämän vuoksi ja lukuisten muiden surullisten kokemusten takia työväestö ei kirjoittajan mukaan voinut enää jättää asioiden hoitoa porvariston käsiin.⁵³³ Yhteneväisesti aikaisemmin mainitun Mäkelinin kannanoton kanssa *Työ* näki lakon keskeisenä tavoitteena itsemääräämisen ja eduskuntavaltaisuuden turvaamisen, ei niinkään yhteiskunnalliset uudistukset, vaikka elintarvikepula kirjoituksessa mainittiinkin.

Kun työväenlehdet eivät ilmestyneet lakon aikana, tiedotustoiminta jäi lakko-ohjeiden mukaan perustettujen paikallisten vallankumouksellisten kunnallisneuvostojen varaan, joista jotkut julkaisivat omaa tiedotuslehteä.⁵³⁴

Vastoin TVK:n ja monien SAJ:n edustajien kantaa eduskuntaryhmän valtaosa halusi tilanteeseen parlamentaarista ratkaisua. Se äänesti Valppaan ja Huttusen ehdotuksesta 15.11. maalaisliiton Santeri Alkion esityksen puolesta

⁵³² TVK:n Tiedonantolehti 14.11.1917 (sit. Soikkanen 1967a, 237); Soikkanen 1975, 244-245; Upton 1980, 288-291; Salkola 1985 2, 220.

⁵³³ Tm 13.11.1917; KT 15.11.1917 Laki ja oikeus; Työ 14.11.1917 Taistelu on alkanut.

⁵³⁴ Esim. TVK:n Tiedonantolehti Helsingissä, Kotkan Kunnallisneuvoston Tiedonantolehti, Kumoustietoja Oulussa, Kuopion lakkokomitean Tiedonantolehti.

eduskunnan maan korkeimman vallan haltijaksi, joka päätti vielä samana yönä vahvistaa 8 tunnin työaikalain ja kunnallislait. Siitä huolimatta lakon aikana TVK:ssa äänestettiin 16.–18.11. erittäin sekavassa tilanteessa viisi kertaa vallanotosta ja mielipiteet vaihtelivat lähes tunneittain. Vallanoton puolella olivat jälleen lähinnä ammattijärjestön ja punakaartin edustajat. Kuusinen, joka ennen lakkoa oli ollut vallanoton kannalla, ei nyt ottanut selvää kantaa, vaan yritti välittää eri mielipidesuuntien välillä. Lopulta hän kääntyi vallanottoa vastaan, koska se vaarantaisi järjestöjen olemassaolon, kaarti joutuisi anarkististen joukkojen vuoksi vaikeuksiin ja lisäksi porvaristo ryhtyisi vastarintaan. Viimeisessä äänestyksessä 18.11. TVK päättikin luopua vallankumoussuunnitelmista ja lopettaa lakon. Lopettamista seliteltiin epämääräisin lupauksin jyrkästä elintarvikepolitiikasta ja vallankumouksen jatkumisesta ja luvattiin asettaa sosialidemokraattinen, punainen senaatti. Äänestyksessä vähemmistöön jääneet SAJ:n ja kaartin edustajat vaativat senaatin muodostamista sivuuttamalla eduskunnan ja lähtemällä näin vallankumouksen tielle. Todellisuudessa lakko saatiin Helsingissä päättymään vasta 20.11., koska työväenjärjestöjen eduskunta ja kaarti halusivat paremmat vakuudet annettujen lupaus-
ten toteuttamisesta.⁵³⁵

Taustalla oli myös pettymys siihen, että lakko oli nähty vallankumouksen aloituksena, eikä vain töiden keskeytyksenä. Niinpä esimerkiksi Kotkassa radikaali kunnallisjärjestö jatkoi lakkoa vielä neljä päivää. Kun se sitten vihdoin lopetettiin 22.11., järjestö paheksui lausunnossaan TVK:oa siitä, että se oli päättänyt lakon kuuntelematta järjestäytyneen työväen yleistä mielipidettä, josta seurasi lakon hajanainen päättäminen ja erimielisyyksiä työväestön keskuudessa. Kotkassa lakon aikaisista tapahtumista riideltiin vielä pitkälti joulukuuhun.⁵³⁶ Puoluelehdistä ainoana *Sorretun Voima* arvosteli lakon hätäistä lopettamista, sillä sen mukaan lakkoa jatkamalla olisi voitu olla varmoja täydellisestä voitosta. Syypääksi lehti näki pääkaupunkilaisjohdon, joka oli valmis perääntymään heti, kun porvaristo antoi vähän periksi.⁵³⁷ Kun päätoimitaja Onni Tuomi ei ollut eduskuntaryhmässä vastustanut lakon lopettamista, näyttäytyy hänen radikalisminsa hieman kyseenalaiselta. Toisaalta Tuomi oli maaliskuussa puolueuuevostossa ja kesäkuussa puoluekokouksessa vastustanut sosialidemokraattien hallitukseen menoa, mutta ei ollut kertonut kantaansa lehdessään.

Puoluejohdon yritys rauhoittaa joukkoja ryhtymällä yleislakkoon epäonnistui, sillä horjuminen vallanoton suhteen vähensi entisestään johdon otetta joukkoihin. Koska lakko lopetettiin varsinkin ammattijärjestöjen ja kaartiin jäsenten mielestä liian aikaisin, se lisäsi heidän tyytymättömyyttään, sillä saavutetut reformit eivät olleet heille riittäviä. Puoluejohdon enemmistö ei kuitenkaan halunnut lähteä kumouksen tielle, koska se pelkäsi puolueen hajoamista ja porvarillisen virkakunnan vastustusta. Samalla lisääntyi pelko epäonnistumisen seurauksista: "organisaatiopatriootit" pelkäsivät järjestöjen menet-

⁵³⁵ Soikkanen 1975, 245-246; Upton, 295-297, 311-313.

⁵³⁶ Eteenpäin 24.11.1917; Salkola 1985 2, 198-199.

⁵³⁷ SV 26.11.1917 Mikä pelastaa anarkiasta?

tämistä kostoksi laittomasta toiminnasta. Johtajat eivät myöskään uskaltaneet luottaa bolsevikkivallan pysyvyyteen, heidän riittävään apuunsa eivätkä kaartiin voimaan, mutta pohjimmiltaan kyse oli siitä, että se ei kautskylaisen ideologian mukaisesti nähnyt aseellista vallankumousta tarpeelliseksi eikä mahdolliseksi ainakaan vielä.⁵³⁸ Kun työväenliike oli ensin johdettu vallankumouksen partaalle ja sitten peräännytty puolustuskannalle, oli se kumoukselliselle liikkeelle kohtalokas asenne. Näyttikin siltä, että puoluejohto lopulta pelkäsi enemmän omia kannattajiaan ja heidän suoraa toimintaansa kuin porvaristoa. UPTONin arvio puoluejohdosta marraskuun suurlakon päiviltä onkin tyyli: "Suomen vallankumoukselliset olivat yleensä historian surkeimmat vallankumousmiehet. He käyttäytyivät kuin omia hautajaisiaan pohtivat miehet."⁵³⁹

6.3 Lakon järkyttyneet jälkiselvittelyt

Lakon oikeutus ja saavutukset

Lakkoa seuranneen reilun viikon aikana ennen SDP:n ylimääräistä puoluekokousta valtaosa työväenlehtien pääkirjoituksista koski lakon aiheuttamaa tilannetta ja sen seurauksia. Heti lakon päätyttyä ilmapiiri pääkirjoituksissa oli toiveikas, jopa innostunut. Tähän vaikutti vielä se, että tarkkoja tietoja lakon aikaisista väkivaltaisuuksista ei ainakaan kaikilla toimituksilla ollut käytettävissä eikä porvarillisten lehtien vastareaktioita luettavissa. Yleislakkoon ryhtyminen myönnettiin työväenlehdissä poikkeukselliseksi, jopa kumoukselliseksi toimeksi, mutta syy siihen oli yksinkertaisesti se, että parlamentarisilla keinoilla ei uudistuksia ollut saavutettavissa. Lakko ei siis ollut suunnattu eduskuntaa ja parlamentarismia vastaan, vaan sen tarkoitus oli varmistaa todellisen kansanvallan saavuttaminen. "Suurlakko tuli välttämättömyyden pakosta," kun "kaikki pyynnöt ja vaatimukset kilpistyivät porvarillisten luokkajen mustaa seinää vastaan."⁵⁴⁰ *Kansan Lehti* luonnehti suurlakkoa: "Eikö ole tuskastuttavaa ajatella, että jokainen pisara yhteiskunnallista vaikutusvaltaa, jokainen pieninkin taloudellinen parannusvaatimus on hankittava mahdollisimman ankaran taistelun kautta."⁵⁴¹ Kaikkinensa lakkoa pidettiin torjuntavoittona, kun porvaristo ei ollut pystynyt heikentämään työväestön asemaa. Tärkeimpiä saavutuksia, valtalain, 8 tunnin työpäivälain ja kunnallislakien voimaantuloa pidettiin puoluelehdistössä kuitenkin vaivan arvoisina, vaikka kaikkea ei ollut saatu: elintarvikeasiat olivat edelleen järjestämättä ja punainen senaatti näytti jäävän haaveeksi. Siksi muistutettiin taistelun jatkuvan nyt toi-

⁵³⁸ Wiik 1978, 42; Salkola 1985 2, 221; Rinta-Tassi 1986, 55; Siltala 2009, 80.

⁵³⁹ Upton 1980, 286.

⁵⁴⁰ Eteenpäin 24.11.1917 Päättynyt suurlakko; Tm 23.11.1917 Onko vallankumousliike suunnattu parlamentarista toimintaa vastaan?

⁵⁴¹ KL 21.11.1917 Työväestön nykyinen asema.

sin keinoin.⁵⁴² Selvistä menestyksestä huolimatta yleislakkoa ei nähty pelkättään ongelmattomana keinona: "Suurlakko on kaksiteräinen miekka, jota täytyy käyttää varovasti."⁵⁴³

VäkivaltaisuuDET

Kun lakon päätyttyä sanomalehdet voivat jälleen ilmestyä, niiden kirjoittelu syvensi entisestään epäluuloa kansanosien välillä. Kertomalla eri puolilla maata tapahtuneiden väkivaltaisuuksien määrästä ja laajuudesta saattoi varsinkin porvarillinen lehdistö nyt jälleen osoittaa, mihin sosialidemokraattinen komento maassa johtaisi. Vaikka pääosa aiheutuneista häiriöistä oli vain kotietsintöjä ja aseiden ja elintarvikkeiden takavarikoimisia sekä törkeää kielenkäyttöä, tapahtui myös pidätyksiä ja ryöstelyä. Vakavinta oli, että lakon loppuun mennessä oli surmattu yhteensä 16 henkeä, pääasiassa Helsingin seudulla. Murhatyöt olivat tavallisesti yksittäisiä tekoja, esimerkiksi kostoja. Lakon jo päätyttyä suojeluskunta ja Turun järjestyskaarti ottivat yhteen Loimaalla, jossa sai surmansa kaksi miestä kummaltakin puolelta eli kyseessä oli laajempi konflikti kuin aikaisemmat. Itä-Suomessa hyvin organisoitu ja aseistettu Kotkan kaarti retkeili Viipurissa ja muilla paikkakunnilla tukemassa paikallisia kaarteja sillä seurauksella, että useita ihmisiä sai kahakoissa surmansa. Yhteensä lakon aikaisissa ja sen jälkeisissä taisteluissa ja kahakoissa sai surmansa 17 henkeä. Kävi myös entistä selvemmäksi, että kaarteihin oli otettu jäseniksi väkivaltaista väkeä, joka ei ollut kuulunut aikaisemmin mihinkään työväenjärjestykseen tai liittynyt vasta äskettäin. Tällaisten kaartiin toiminnalle SDP ei voinut mitään, mikä aiheutti vakavan esteen yhteiskuntarauhan palauttamiselle.⁵⁴⁴ Suurlakon ja heti sen jälkeisen ajan jyrkkenevät tendenssit molemmin puolin johtivat myös siihen, että yhteistyömahdollisuudet SDP:n ja maalaisliiton kesken heikkenivät ratkaisevasti.⁵⁴⁵

Porvarillisessa lehdistössä ei lakosta ymmärrettävästi kiitosta jaettu. Se nähtiin hyökkäykseksi kansan ja eduskunnan enemmistöä vastaan ja antoi samalla surullisen todisteen sosialidemokraattien valtiollisesta ja yhteiskunnallisesta edesvastuuttomuudesta, koska lakolla ei ollut saatu mitään aikaan. Lakkoa oli valmisteltu jo kauan "Sosialistilehtien melkein vertatihkuilla kirjoituksilla porvaristoa vastaan" ja "Varsinkin arkaa ja erinomaisen vaikeasti järjestettävää elintarvikekysymystä käyttivät sosialistit hyväkseen kiihottaakseen joukkojen mielialaa."⁵⁴⁶ Vastuu kuusi vuorokautta kestäneestä väkivallasta sysättiin lakon järjestäjille: "Röyhkeydellä, jolla ei ole vertaansa missään, on Suomen sosialidemokratian puolue näinä päivinä ja öinä maassamme

⁵⁴² Työ 20.11.1917 Suurlakon päätyttyä; KL 20.11.1917 Mitä suurlakolla saavutettiin?; STm 20.11.1917 Onnistunut ponnistus; Vapaus 21.11.1917 Rynnäkön päätyttyä; Sd 22.11. ja 27.11.1917 Työväen suurlakko ja sen saavutukset I-II, 1.12.1917 Työväen suurlakko ja sen tulokset; HV 22.11.1917 Suomen työväestön vallankumousliike; KT 24.11.1917 Porvaristomme syyntakeeton politiikka.

⁵⁴³ SV 21.11.1917 Työväenluokan valtava voima; VS 21.11.1917 Yhteiskunnallinen sota.

⁵⁴⁴ Paavolainen 1967, 69-74; Salkola 1985 2, 185-188.

⁵⁴⁵ Soikkanen 1975, 246.

⁵⁴⁶ HS 20.11.1917 Päättynyt suurlakko.

mellastanut. Suurlakon nimellä ja varjolla tuo puolue on juljennut kumota kaiken laillisen järjestyksen ja panna tilalle oman mieli- ja hirmuvaltansa." ⁵⁴⁷ Erityisesti "punakaartien" ⁵⁴⁸ toimista porvarilliset lehdet syyttivät suoraan SDP:tta ja varsinkin *Työmiestä*, koska se oli kiihottanut kansanjoukot toimintaan. ⁵⁴⁹ Kaartien toimia kuvatessaan ne pääsivät retoriikassaan työväenlehtien tasolle: "Melkein lukemattomat ja toinen toisiaan kamalimmat ovat ne väkivaltaisuudet ja verityöt, joita punakaartien taholta on harjoitettu ... Näin on murhattu kodeissaan kuuroja vanhuksia taikka alaikäisiä koulupoikia sosialistien järjestykskaartien nimissä – venäläisillä kivääreillä." ⁵⁵⁰

Uusi Suometar syytti suoraan nimeltä mainiten Valpasta, Sirolaa, Kuusista, Airolaa, Tokoita ja muita SDP:n johtomiehiä yllyttämisestä ja vihan lietsonnasta saaden näin "kadun puhumaan" eli tekemään törkeitä rikoksia. Lehden mukaan kyse oli sosialidemokraattisten johtajien rakentamasta terrorista. ⁵⁵¹ Syytöksestä suivaantuneena Valpas haastoi *Uuden Suometaren* päätoimittaja Virkkusen oikeuteen kunnianloukkauksesta. Asia ehti tulla raastuvanoikeudessa esille 12.1.1918, mutta todennäköisesti lykkääntyi ja jäi sisällissodan takia käsittelemättä. ⁵⁵²

Kun lakon jälkeen sosialidemokraatit vaativat sellaisten toimihenkilöiden armahtamista, jotka olivat rikkoneet lakia järjestöpäätöksiä noudattaessaan, vastustivat porvarilliset lehdet sitä jyrkästi. ⁵⁵³ *Helsingin Sanomissa* julkaistiin pääkirjoituksena Juhani Ahon pitkä artikkeli, jossa hän kuvaili kolmea tapahtunutta murhaa kirjailijan vapaudella, mutta järkyttävästi. Hän kielsi lakon johtuneen porvariston uudistushaluttomuudesta, kuten *Työmies* hänen mukaansa väitti. Suurin syyllinen olikin viime mainitun kiihotus, jota lehti ei ollut Ahon mukaan vieläkään lopettanut, vaan "Lauhduttamatta laumojaan se yhä kulkee niiden mukana." Armahdusta voitaisiin hänen mukaansa harkita vain siinä tapauksessa, että työväen johtajat selvästi tuomitsisivat "verikaartilaisien" teot. ⁵⁵⁴

Pääkaupungin porvarilliset lehdet arvostelivat kitkerästi myös sitä, että niiden ilmestyminen lakon aikana estettiin, vaikka sosialidemokraatit olivat muuten herkkiä sananvapaudesta. "Porvarillisen sanomalehdistön vainoaminen on yksi meidän sosialistiemme luonnepiirteitä" ja osavastuun sensuurista kantoivat sosialidemokraattiset sanomalehtimiehet, koska he kuuluivat suurlakon järjestäjiin. ⁵⁵⁵ Tässä kritiikissä porvarillisilta lehdistä jäi ikäänkuin huomaamatta, etteivät myöskään sosialidemokraattiset lehdet voineet ilmestyä lakon aikana.

⁵⁴⁷ US 20.11.1917 Viime päivien väkivalta.

⁵⁴⁸ Porvarilliset lehdet käyttivät vain punakaarti -nimitystä, kun taas työväenlehdet puhuivat ainoastaan järjestykskaarteista.

⁵⁴⁹ Hbl 20.11.1917 Storstrejken och dess följder; US 21.11.1917 Johtajat esiin!, 22.11.1917 Joukkojen peittämistä.

⁵⁵⁰ HS 21.11.1917 Punakaarti.

⁵⁵¹ US 29.11.1917 Mätäpaise puhjennut.

⁵⁵² Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 805.

⁵⁵³ Hbl 21.11.1917 Den s.k. revolutionen och samhället; US 21.11.1917 Röyhkeys huipussaan.

⁵⁵⁴ HS 24.11.1917 Armahdustako?

⁵⁵⁵ US 20.11.1917 Vapaan sanan sorto; HS 20.11.1917 Päätynyt suurlakko.

Lakon lopettamisjulistusta *Helsingin Sanomat* tulkitsi terävästi niin, että jotkut sen kohdat näyttivät siltä kuin sosialidemokraattiset johtajat olisivat itse kauhistuneet aiheuttamaansa tilannetta ja pyrkivät pääsemään vastuusta syyttämällä muita.⁵⁵⁶

Työväenlehdistö puolustautuu

Puolustautuessaan porvarillisen lehdistön suorastaan raivokkaaksi koettua hyökkäystä vastaan sosialidemokraattinen puoluelehdistö taisteli ikään kuin kahdella rintamalla: sen piti torjua porvarilehtien syytökset, mutta vakuuttaa myös omalle kannattajakunnalleen, ettei järjestäytynyt työväenliike ollut vastuussa tapahtuneista väkivallanteoista. Pahiten syytettyjen penkille joutunut *Työmies* sysäsi parhaansa mukaan vastuuta tapahtumista vastustajalle. Synnyttäessään menettelyllään luokkavihaa ja katkeruutta "porvaristo on tehnyt kaiken, mitä se suinkin on tehdä voinut ajaakseen työväen vallankumoukselliselle tielle." "Laajalle levinnyt on työväen keskuudessa sekin mieliala, jota sosialidemokratian taistelutavat eivät tyydytä. Ne työläiset, joita puolueemme vakiintuneet ja lopulta kuitenkin työväelle todella edulliset taistelutavat eivät tyydytä, ne tahtovat käyttää ja ovat valmiit käyttämään mitä keinoja hyvänsä ... Noiden ainesten viha kohdistuu myöskin sos.dem. puolueen niitä jäseniä vastaan, jotka puolueemme keskuudessa puhuvat ja vaikuttavat terroristisia taistelutapoja vastaan." Siitä huolimatta lehden mukaan porvaristo sanomalehtiensä sisällöstä päätellen ei ollut oppinut viime päivien tapahtumista mitään, vaan se uskotteli syyn kaikkeen pahaan olevan "sosialistien ja Työmiehen harjoittamassa kiihotuksessa ... Työmiehet muka olisivat tyytyväisiä nälkäänsä ja kurjuuteensa, jos vaan ei olisi työväenlehtiä niitä kiihottamassa."⁵⁵⁷

Kirjoituksessa ei yritettykään väittää, että laittomuuksiin olisivat syyllistyneet vain järjestäytymättömät työläiset, kuten ei muissakaan työväenlehdissä. Siitä huolimatta vastuuta kaartien toimista ei missään niistä otettu puolueen harteille, vaan asiassa syyllistettiin porvarillisen politiikan lisäksi "lahtarikaartit". Tästä huolimatta järjestäytynyt työväki oli tehnyt kaikkensa estääkseen rikoksia tapahtumasta, joten se saattoi pestä kätensä seurauksista.⁵⁵⁸ *Kansan Tahto* kärjisti: sen sijaan, että porvariston edustajat ja sanomalehdistö olisivat vilpittömästi kiittäneet sosialidemokraattista puoluejohtoa, kun se "kylmäverisellä menettelyllään pelasti heidät joukottain joutumasta kansan ankaran ja säälimättömän tuomion alaisiksi, purkavat ne sokeasti kiukkuaan pelastajainsa silmille."⁵⁵⁹

Heti lakon jälkeen muutamissa lehdissä ehdittiin korostaa lakon rauhanomaista sujumista, mistä ansio kuului työväen järjestyskaarteille. Jotta porva-

⁵⁵⁶ HS 23.11.1917 Erään julistuksen johdosta.

⁵⁵⁷ Tm 21.11.1917 Herraspuolueiden politiikka ja sen seuraukset.

⁵⁵⁸ Sosialisti 23.11.1917 Työväen vallankumouksellinen toiminta ja porvaristo, Yksityiset väkivallantyyöt ja suurlakko; VS 23.11.1917 Kuka on syyllinen; HV 24.11.1917 Suurlakon jälkeen; Eteenpäin 24.11.1917 Päättynyt suurlakko.

⁵⁵⁹ KT 24.11.1917 Porvaristomme syyntakeeton politiikka.

risto ei pystyisi tekemään tyhjäksi suurlakon avulla hankittuja saavutuksia, oli kaarteja vahvistettava ja niiden kurinalaisuutta lujitettava.⁵⁶⁰

Kun kuva suurlakon aikaisista väkivaltaisuuksista alkoi kirkastua ja porvarillisen lehdistön vyörytys alkanut, joutui sosialidemokraattinen lehdistö jälleen kerran puolustuskannalle. Voi sanoa, että lehdistöjen kesken alkoi eduskuntavaalitaisteluakin kovempi propagandasota. Vaikka työväenlehdissä nyt epäsuorasti tai suoraan myönnettiin, että väkivallantekoihin oli syyllistynyt myös järjestyskaartien kurittomia jäseniä, niin korostettiin, että "porvarilehtien yksipuolisiin ja tarkoituksellisesti vääristelyihin 'tietoihin' ei ole vähääkään luottamista,"⁵⁶¹ ne "syytävät mitä häikäilemättömmimpiä rivouksia, vääristelyjä ja syytöksiä sosialidemokraattista puoluetta ja suurlakon toimihenkilöitä vastaan. Ja uhkauksia vastaisesta kostosta vilisee vilisemällä"⁵⁶² ja "Oman, sekä luokkansa edun kannalta olisi viisainta porvarilehtienkin ajoissa lakata siitä törkeästä provokatsioonin harjoittamisesta, johon se nyt suurlakon päätyttyä kaikella voimallaan kautta maan on edesvastuuttomasti ryhtynyt ja alkaa käsittelemään olevia oloja ja päivän vakavia kysymyksiä edesvastuullisemmassa ja tosiasioihin perustuvassa valossa ja äänilajissa."⁵⁶³ Myös muissa lehdissä oltiin loukkaantuneita porvarilehtien sävystä, joka teki kaikista työväenliikkeen toimijoista "rosvoja ja hulikaaneja" ja joka väritti juttunsa mahdollisimman räikeiksi syntipukittaen koko sosialidemokratian.⁵⁶⁴

Väite siitä, että *Työmies* olisi yrittänyt salailta tapahtuneita väkivallanteoja ei pidä paikkaansa: lehti uutisoi jo 21.11. yhdestätoista surmatusta käyttäen lähteenään porvarillisia lehtiä, mutta ei tietenkään halunnut epämääräisiin tietoihin vedoten syyttää niistä muita kuin huligaaneja.⁵⁶⁵

Lakon aikaiset väkivallanteot ja ryöstöt tuomittiin kaikissa asiasta kirjoitaneissa työväenlehdissä, osassa järkyttyneeseen sävyyn. "Sellainen villikansain sodankäyntiä muistuttava menettelytapa," jossa väkivalta kohdistettiin yksittäisiin kansalaisiin, olivat he sitten työväestöä tai porvareita, nähtiin olevan suureksi vahingoksi vallankumoukselle ja työväenliikkeelle yleensä. Eriytyisen valitettavana pidettiin sitä, että työväenkaarteihin ja jopa niiden johtoon oli päässyt "soluttautumaan" huonoa tai anarkistista ainesta, joita paikalliset työväenjärjestöt eivät pystyneet hillitsemään. Jälleen korostettiin kuitenkin sitä, että tapahtumista huolimatta ei koko sosialidemokraattista puoluetta tai sen yksittäisiä jäseniä voitu asettaa vastuuseen väkivallantöistä.⁵⁶⁶

Työ vaati, että kohdakkoin kokoontuvan SDP:n puoluekokouksen oli määriteltävä kantansa "verisiin vallattomuuksiin" ja ihmishenkien menetyk-

⁵⁶⁰ KL 20.11.1917 Sotaan varustaudutaan rauhan aikana; Työ 20.11.1917 Suurlakon päätyttyä; Sosialisti 21.11.1917 Vallankumoukseen!; Vapaus 21.11.1917 Rynnäköön päätyttyä; Sd 23.11.1917 Työväen järjestyskaartit säilytettävä.

⁵⁶¹ VS 23.11.1917 Kuka on syyllinen.

⁵⁶² Työ 21.11.1917 Suurlakko ja porvarislehdet.

⁵⁶³ Sosialisti 23.11.1917 Porvarilehtien törkeät valheet ja edesvastuuttomuus.

⁵⁶⁴ KÄ 22.11.1917 Rosvot ja hulikaanit!; HV 24.11.1917 Suurlakon jälkeen; Työ 27.11.1917 Haluaako porvaristo yhä anarkiaa; STm 28.11.1917 Kuria tiukennettava. Tm 21.11.1917.

⁵⁶⁶ Sosialisti 23.11.1917 Yksityiset väkivallantyöt ja suurlakko; HV 24.11.1917 Suurlakon jälkeen, 27.11.1917 Viimeaikaisista tapauksista; STm 29.11.1917 Vallattomuutta vastaan.

siin. Lehden mukaan ei voinut kieltää, etteikö puolueessa ollut "anarkososialistisia aineksia," ja vaikka niiden vaikutusvalta oli ollut pieni, ne olivat saaneet kumouksellisena aikana lisää kannatusta. Siksi puolueen oli tuomittava väkivaltaiset teot sosialidemokratiaa vahingoittavina ja tehtävä selvä pesäero anarkososialisteihin.⁵⁶⁷ Lehti ei kuitenkaan nimennyt sen tarkemmin tarkoitamaansa ryhmää tai henkilöitä, mutta ainakin puolueaktiiveille osoite oli selvä: osa ammattiyhdistysliikkeen ja kaartin johtoa.

Epäsuorempi tapa tunnustaa järjestyskaartien olleen mukana laittomuuksissa oli vaatia niiden uudelleenorganisointia ja kurin palauttamista. Oli estettävä "anarkiaan taipuvain aineiden esiintyminen työväen joukkotoiminnassa" ja työväestön oli taisteltava kaikin keinoin järjestyksen puolesta. Venäläisiä sotilaita ei olisi pitänyt ottaa mukaan lakon aikaisiin toimiin, vaan oli tultava toimeen omin voimin.⁵⁶⁸ Uudelleenorganisomisella tarkoitettiin järjestösääntöjen tiukkaa noudattamista: kaarteihin sai valita vain jo pitkään työväenjärjestöihin kuuluneita, jotka alistuivat kuriin ja vastaliittyneitä ei ollenkaan. Johtotehtäviin piti valita vain kokeneita ja tunnettuja järjestöjen jäseniä, jotka pystyivät takaamaan ehdottoman kurin ja järjestyksen kaarteissa, koska muuten niistä olisi enemmän haittaa kuin hyötyä. Kaartit oli tarkoitettu vain kahteen tehtävään, itsepuolustukseen ja "anarkistisia pyrkimyksiä vastaan, joiden kanssa sosialidemokratialla ei ole mitään yhteistä, ei taistelutavoissa eikä päämäärissä."⁵⁶⁹

Ainoan selkeän ja täysin kaartienvastaisen kannanoton lakon jälkeen julkaisi *Työ*. Se antoi tilaa lehden ensimmäisen vastaavan toimittajan ja puolueveteraani Vihtori Viitosen artikkelille 'Vastakkaisia ajatuksia.' Siinä Viitanen tuomitsi jyrkästi aseistettujen kaartin toiminnan: "Loppupäätelmäksi tulee, ettei äskeinen aseellinen voimannäyte ollut valtioteko, vaan paremmin terroriseeraava harha-askel. Vastaisuuteen nähden vain kolme sanaa: Pois asetetut kaartit!"⁵⁷⁰ Artikkelit ei näytä kuitenkaan aiheuttaneen debattia *Työn* tai muiden työväenlehtien palstoilla, mutta aiheeseen palattiin joulukuussa. Näkyvä protesti suurlakon aikaiselle väkivallalle oli myös *Savon Työmiehen* toimittajan Otto Piisisen lehteen lähettämä kirjoitus, jossa hän ilmoitti eroavansa sosialidemokraattisesta puolueesta vastalauseena sen jyrkälle luokkataistelulinjalle ja aseistautumiselle. Päätoimittaja Tainio vastasi Piisisen kirjoitukseen, että tämä ei ollut koskaan ollut vallankumouksellinen ja oli sittemmin siirtynyt liikemieheksi. Tämä hänen uusi asemansa porvariston jäsenenä oli Tainion mukaan todellinen syy eroon.⁵⁷¹

⁵⁶⁷ Työ 24.11.1917 Sosialidemokraattinen puoluekokous.

⁵⁶⁸ Sosialisti 23.11.1917 Työväen vallankumouksellinen toiminta ja porvaristo; HV 24.11.1917 Suurlakon jälkeen, 27.11.1917 Viimeaikaisista tapauksista; STm 28.11.1917 Kuria tiukennettava.

⁵⁶⁹ Työ 23.11.1917 Vastainen järjestelymme suurlakon päätyttyä; Sd 23.11.1917 Työväen järjestyskaartit säilytettävä.

⁵⁷⁰ Työ 24.11.1917.

⁵⁷¹ STm 23.11.1917. Piisinen oli jättänyt jo kesällä eduskuntapaikkansa. Sisällissodan aikana hän siirtyi valkoisten puolelle ja kirjoitti heille propagandaa. Myöhemmin hän päätyi IKL:n riveihin (Pilonen 1992, 527).

Syyttelyn jatkuessa sosialidemokraattisen ja porvarillisen lehdistön välillä kaivettiin esiin myös Huittinen -kortti. Kun porvaristo syytti sosialidemokraatteja lakon aikaisten veritekojen toimeenpanijoiksi, sai *Sosialidemokraatti* aiheen kysyä: "kuka tässä maassa on ampunut ensimmäisen luokkataistelulaukauksen" ja vastasi, että Huittisissa, Suodenniemellä ja Ypäjällä porvaristo ampui aseettomia työläisiä kohti. Lehti muistutti varoittaneensa silloin, että tämä "oikeuttaa aseiden käytön toisellakin puolella." Saman kysymyksen ja vastauksen esitti myös *Eteenpäin*-lehti, mutta varoitti molemmin puoleisessa varustelussa piilevän suuren vaaran.⁵⁷²

Työväenlehdet tarttuivat porvarillisten lehtien kiihotusteemaan kääntäen tietysti syyllisyyden vastapuolelle. *Työmiehen* mukaan ne olivat jo ennen lakkoa syytäneet työväestöä vastaan häikäilemättömiä valeita ja parjauksia tarkoituksenaan luokkavihan lietsominen. Sen tavoitteena oli provosoida työväestö ryhtymään tekoihin, joiden takia porvaristo voisi lähettää lahtarikaartit työväen kimppuun. Nyt lakon jälkeen porvarilliset lehdet jatkoivat samalla linjalla tajuamatta, että kärsivät työläiset voisivat provosoituna toimia porvariston toivomalla tavalla kuuntelematta edes omien johtajiensa varoituksia. "Tiedämme, että on turhaa tästä kirjoittaa siinä mielessä, että porvaristo siitä ottaisi parantuakseen, mutta saakoot he tietää, että työläiset ovat myös ihmisiä, eikä heitä sovi kohdella raakalaisten tavoin, kuten porvariensa sanomalehdet näyttävän luulevan."⁵⁷³ Mahtoiko lehti todella olettaa työläisten lukevan sanokoin joukoin porvarillisia lehtiä ja provosoituvan niistä raivokkaaseen toimintaan?

Samoilla linjoilla *Työmiehen* kanssa oli muitakin lehtiä: "Porvarillisen sanomalehdistön kieli on jo pitkät ajat ollut niin holtittoman edesvastuutonta, että monasti on tehnyt mieli vasten tahtoaan tehdä johtopäätös: Tuolla parjauksella tahdotaan tarkoituksellisesti provosoida työväestö ajattelemattomiin tekoihin," joista vastuu olisi yksinomaan porvariston, ei sosialidemokraattisten johtajien eikä sosialidemokraattisten lehtien.⁵⁷⁴ *Arbetetin* mukaan porvarillisen lehdistön "andefattiga berättelser" olivat sitä luokkaa, että mihinkään asialliseen polemiikkiin niiden kanssa ei voinut ryhtyä. Siinä lehti oli täysin oikeassa, suurlakkoa koskevat pääkirjoitukset olivat molemmin puolin jo niin aggressiivisia ja propagandistisia, että debatti muistutti enemmän toistensa ohi kuin toisilleen huutamista.

Tilanteen eskaloitumisesta aina kansalaissodaksi saakka varoitettiin muutamissa lehdissä. Siksi maahan oli palautettava pikaisesti rauha, joka oli edellytyksenä sekä Suomen riippumattomuuspyrkimykselle että elintarvikekysymyksen ratkaisemiselle. "Kansalaissota ei ... voi ratkaista elintarvikeky-

⁵⁷² Sd 23.11.1917 Kutka suomalaiset nykyisen vallankumouksen aikana ampuivat ensimmäisen laukauksen? (Työ lainaa 27.11.1917); *Eteenpäin* 27.11.1917 Kamalaa kieltä.

⁵⁷³ Tm 25.11.1917 Yhäkö jatketaan?

⁵⁷⁴ *Arbetet* 24.11.1917 Efter storstrejken; *Eteenpäin* 27.11.1917 Kamalaa kieltä, KÄ lainaa 29.11.1917; Työ 27.11.1917 Haluaako porvaristo yhä anarkiaa, 28.11.1917 Fariseukset.

symystä juuri sentähden, että meidän maassamme ei ole tällä kertaa riittävästi elintarpeita olemassa," *Työ* painotti.⁵⁷⁵

Kohta lakon päätyttyä lehdissä pohdittiin jonkin verran tulevaisuutta. Olojen rauhoittuminen vaati toisten mielestä yhteiskunnan ehdotonta "kansanvaltaistuttamista," mikä ei voinut tarkoittaa vain kunnallisvaaleja vaan koko virkakoneiston demokratisoimista. Toisten mielestä erityisesti elintarviketulojen ratkaisemiseen ei demokratia riittäisi, vaan työväestön olisi ryhdyttävä kontrolloimaan tiukemmin elintarvikkeiden tuotantoa ja jakoa tai jopa otettava tuotantovälineet yhteiskunnan haltuun käyttääkseen niitä yhteiseksi hyväksi. Tällöin olisi *Sosialidemokraatin* mukaan aivan tarpeetonta keskustella, oliko työväestö "kypsynyt" näin suurta askelta ottamaan, vaan sen oli oltava kypsä pelastamaan itsensä tai sortua.⁵⁷⁶

Kurittomien kaartien väkivaltaisuudet siis tuomittiin ja vaadittiin niiden uudelleenorganisointia, kuria ja järjestystä. Silti vielä lakon jälkeen yksikään työväenlehti ei katsonut niitä tarpeettomiksi tai vaatinut niitä lakkautettavaksi. Ne nähtiin edelleen välttämättömäksi pahaksi porvariston toimien tai suoje-luskuntien varalta.

SDP:n johdon ollessa joukkojen, joita ei voinut enää erotella puhtaasti järjestäytyneiksi ja järjestäytymättömiksi, kasvavan liikehdinnän ja porvariston yhä ilmeisemmän taipumattomuuden välissä, se ja puoluelehdistö kovensivat vallankumouksellista retoriikkaa. Lehdissä vallankumous -käsitettä viljeltiin laajasti, mutta sen todellinen sisältö jäi yhtä epämääräiseksi kuin suurlakon aikaisten vallanottoaikojen. Lehdet elivät eräänlaisessa rinnakkaistodellisuudessa: kun SAJ ja kaartit siirtyivät yhä selvemmin radikaalien otteiden kannalle, niin sitä ei oltu ajoissa havaittu ja vasta lakon jälkeen tajuttiin tilanteen vakavuus. Suurlakko nosti myös porvarillisissa piireissä esiin voimakkaana ajatuksen, että heidät voitaisiin syöstä vallasta ja toisaalta työväenliikkeen johdossa havainnon, että se voisi olla mahdollista.

Jo ennen suurlakkoa muutos poliittisissa, yhteiskunnallisissa ja taloudellisis-
sissa oloissa oli todennäköisesti jyrkempi kuin lehtikirjoittelusta voisi päätel-
lä, mutta lakon jälkeen se ei enää antanut sijaa arvailuille. Mikä vaikutus olisi
ollut sillä, että sosialidemokraattien johto ja *Työmies* olisivat heti tuoreeltaan
suoraan tuominneet kaikki väkivallanteot, olisiko se vähentänyt heidän vas-
tuutaan tapahtumiin porvariston silmissä? On vaikea nähdä, että vallinneessa
tilanteessa se olisi juurikaan voinut lievittää vastakohtaisuuksia, varsinkaan
kun porvarillisella puolella ei tunnustettu lakolla olleen muuta aihetta kuin
kiihotus siihen. Kun porvarillisissa lehdissä elintarviketuloakin nähtiin vain
työväenlehdistön agitaation välineenä, niin eri osapuolien sosiaalinen todelli-
suus tuntui kaikonneen kauas toisistaan.

⁵⁷⁵ Työ 24.11.1917 Sosialidemokraattinen puoluekokous; Eteenpäin 27.11.1917 Kamalaa kieltä, KÄ lainaa 29.11.1917; Arbetet 28.11.1917 Den inhemska reaktionens kamp mot demokratin.

⁵⁷⁶ Tm 22.11.1917 Mikä pelastaa anarkiasta?, 24.11.1917 Ei riitä se; Sosialisti 23.11.1917 Työväen vallankumouksellinen toiminta ja porvaristo; Sd 25.11.1917 Kova kovaa vastaan.

7 "ASEELLINEN VÄLIRAUHA SISÄLLISSODASSA": MARRASKUUN LOPUSTA 1917 TAMMIKUUN LOPPUUN 1918

7.1 Ylimääräinen puoluekokous 25.-27.11.1917: kaksi linjaa

Suurlakon jälkeen Yrjö Sirola luonnehti yhteiskunnallista tilannetta eduskuntapuheessaan 26.11. 1917 osuvasti "aseelliseksi välirauhaksi sisällissodassa."⁵⁷⁷ Suurlakko, "läpimurto umpikujaan,"⁵⁷⁸ näytti merkitsevän tilanteessa vain lykkäystä, sillä yksikään työläisjoukkojen liikehdintään johtaneista syistä ei ollut lakannut vaikuttamasta. Lakko muodostikin syksyn 1917 kehityksessä käännekohtan, kun sovittelupolitiikan edellytykset olivat lakkotapahtumien takia heikentyneet ratkaisevasti ja radikalisoituneet joukot olivat pettyneet lakon tuloksiin. Kun lakkoa päätettäessä luvattua punaista senaattia ei SDP:n vähemmistöaseman ja porvarillisten puolueiden vastustuksen takia saatu tietenkään muodostettua, kutsuttiin marraskuun loppuksi koolle puoluekokous. Sen tarkoituksena oli palauttaa työväenliikkeen yhtenäisyys määrittelemällä liikkeen tulevan politiikan suunta.

Juuri kokouksen aattona Leniniltä oli saapunut kirje, joka oli osoitettu SDP:n "vallankumouksellisen siiven kärjessä oleville" Mannerille, Sirolalle, Kuusiselle, Valppaalle ja Wiikille, vaikka kukaan heistä ei ollut toiminut määrätietoisesti vallanoton puolesta, päinvastoin Valpas ja Wiik vastustaneet sitä. Kirjeessään Lenin kehotti Suomen työväkeä vallankumoukseen ja lähetti Stalinin ja Kollontain rohkaisemaan ja lupaamaan tukea.⁵⁷⁹ Se että kirje oli osoitettu edellä mainituille toimittaja-poliitikoille eikä vallanottoa aktiivisesti ajaneille, kertoo kuinka huonosti Lenin oli informoitu tilanteesta Suomessa.

Puoluekokouksen oli ensinnäkin vastattava kysymykseen, millä tavoin uusi hallitus tuli muodostaa. Asiasta oli jo väitelty eri elimissä lakon aikana ja

⁵⁷⁷ Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 223.

⁵⁷⁸ Siltala 2009, 64.

⁵⁷⁹ Tm 28.11.1917 Stalinin puhe; Soikkanen 1975, 248.

heti sen jälkeen. Vaihtoehtoina olivat joko kokoomussenaatti yhdessä maalaisliiton kanssa tai sosialistinen senaatti eduskunta sivuuttamalla. Jälkimmäistä vaihtoehtoa perusteltiin joko tilanteen rauhoittamisella tai vallan ottamisella työväen diktatuurin muodostamista varten. Kokouksessa kävi selväksi, että kokousedustajat eivät jakautuneet vain maltillisiin ja kumouksellisiin, vaan että kumpikaan ryhmä ei muodostanut kysymyksessä yhtenäistä kantaa. Tämä johtui ainakin osittain siitä, että kiireen takia uusia puoluekokousedustajavaaleja ei ehditty toimittaa. Näin edustajat oli valittu jo huhtikuussa täysin erilaisissa olosuhteissa kesäkuun kokousta varten, joten he eivät välttämättä edustaneet puolueen sen hetkistä mielialaa.⁵⁸⁰ Eetu Salin luonnehti puoluekokouksen kokoonpanoa *Sosialidemokraatissa* niin, että siinä ilmenivät kaikki aikaisemminkin puolueessa esiintyneet suuntaukset pikkuporvarillisesta radikalismista aina äärimmäiseen anarkosocialismiin. Suurimpana ryhmänä hänen mukaansa kokouksessa olivat kuitenkin työväenluokan itsenäisen puolueen koeteltuihin, luokkataistelun menettelytapoihin luottavat, vaikka heissäkin oli eri vivahteita.⁵⁸¹

Mielipiteet menettelytavan suhteen olivat muuttuneet monilla. Nyt Sirolasta oli tullut yksi johtavista vallankumouslinjan kannattajista ja Kuusinen ja Manner olivat kallistumassa varovasti samaan suuntaan. Muista aiheesta puheenvuoroja käyttäneistä tai niille kannatuksensa antaneista kumouksen kannalla olivat punakaartia lähellä olleet Eero Haapalainen, Ali Aaltonen, Tuomas Hyrskymurto ja pietarinsuomalainen bolševikki Adolf Taimi. SAJ:n mielialoja seurailleen vallanoton kannalla olivat Oskari Tokoi, Onni Tuomi ja Väinö Jokinen, kansanedustaja, joka oli vähän aikaisemmin siirtynyt *Sosialistin* päätoimittajan tehtävistä SAJ:n sihteeriksi. Vastaan panivat Eetu Salin, Taavi Tainio, Evert Huttunen, Alex Halonen, Edvard Gylling, K. H. Wiik, Väinö Vankkoja ja Jussi Raitio eli mainituista nimistä Taimia ja Tokoita lukuun ottamatta kaikki olivat sanomalehtimiehiä. Puoluekokoukseen osallistui neljä *Sosialistin* toimittajaa, jotka kaikki olivat aikaisemmin olleet perustamassa kaartia Turkuun. Kokouksessa heistä kaksi, Väinö Jokinen ja Tuomas Hyrskymurto, kannatti kumousta, kun Seth Heikkilä ja Jussi Raitio vastustivat.⁵⁸²

Vallankumouslinja argumentoi kantaansa joukkojen liikehtimisellä. Sen mielestä suurlakko oli jo merkinnyt lähtemistä vallanoton tielle, jolta ei voinut palata, ja se uskoi kaartien onnistumiseen. Vastustajista Gylling ja Tainio näkivät, että sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä voisi vielä painostaa porvarillisen senaatin uudistuksiin. Gylling ihmetteli vielä, kuinka puoluejohto voisi

⁵⁸⁰ Soikkanen 1975, 247-248; Upton 1980, 327.

⁵⁸¹ Sd 2.12.1917 Irti anarkisteista ja porvareista.

⁵⁸² Pöytäkirjaselostus SDP:n ylimääräisestä puoluekokouksesta (Puolkok ptk), 21; Salkola 1985 2, 156, 235. Puoluekokouksen alkuperäisen pöytäkirjan luultiin kadonneen vuoden 1918 jälkeen, joten kokouksen sihteeri Anton Huotari laati siitä vuonna 1925 muistinsa ja säilyneiden asiakirjojen mukaan uuden, joka on todettu kuitenkin puutteelliseksi. Valtiorikosoikeuden syyttäjistön arkistosta on löytynyt kuitenkin alkuperäinen, joka antaa paljon paremman kuvan kokouksesta kuin Huotarin selostus (Kirby 1973, 19-24). Alkuperäinen versio ei sisällä kuitenkaan mitään käänteentekevää uutta tietoa kokouksen kulusta (Soikkanen 1975 on käyttänyt vuoden 1925, Upton 1980 alkuperäistä versiota).

toimeenpanna proletariaatin diktatuurin, kun se ei pystynyt hallitsemaan suurlakkoa. Wiikin ja Raition mielestä ongelma oli työväenjärjestöjen uusissa jäsenjoukoissa, joiden varaan ei kuitenkaan voinut kumousta rakentaa. Wiik jopa väitti, että he repisivät jäsenkorttinsa, jos heidän voimellakkaansa ei hyväksyttäisi.⁵⁸³

Vallanoton vastustajat pitivät puoluekokouksen aikana oman kokouksensa, jonka julkilausuman esitti puolueveteraani, *Sosialistin* vastaava päätoimittaja Seth Heikkilä. Lausuman taustahenkilöistä ei ole varmuutta, mutta perustelu vallanottoa vastaan viittaa Valppaaseen, koska se oli täysin kautskylalaisen marxismin mukainen: köyhälistön diktatuurille ei ollut taloudellisesti kehittymättömässä maassa riittäviä edellytyksiä. Yhteiskunnan sisäiset prosessit veisivät kyllä aikanaan kohti vallankumousta, mutta vasta kun kapitalismi olisi kypsä. Valpas olikin ollut syksyn kuluessa eräs johdonmukaisimmin vallankumouslinjaa vastustaneista. Myös Wiik esitti samanlaisia perusteluja. Jo mainittujen vallanoton vastustajien lisäksi julkilausuman 18 allekirjoittajan joukossa toimittajista olivat Anton Huotari, August Lindell ja Pekka Lönngren *Kansan Lehestä*, Jussi Rainio *Sosialidemokraatista*, Heikki Välisalmi *Hämeen Voimasta* ja Paavo Leppänen *Työstä*.⁵⁸⁴

Pitkien keskustelujen jälkeen parlamentaarinen linja voitti äänestyksessä kumouslinjan numeroin 59 – 43, joten lopullisen päätösehdotuksen pohjaksi tuli Heikkilän esittämä julkilausuma. Sen pohjalta menettelytapavaliokunta, johon kuuluivat muiden muassa Kuusinen ja Valpas, teki ehdotuksen, joka sisälsi sekä vallanoton että kokoomushallitukseen menon mahdollisuuden. Tällöin puolueuuvoston ja eduskuntaryhmän tulisi harkita, missä tilanteessa jompi kumpi vaihtoehto valittaisiin. Näin epäselvästä strategiasta oli kirkastumassa ainakin se, että toimimattomuuden vaarat vaikuttivat suuremmilta kuin toiminnan mukanaan tuomat, vaikka toiminnan suunta ja tapa jäivät vielä auki. Tämä ei kuitenkaan ollut vastaus siihen, mitä puoluekokoukselta odotettiin, mutta toisaalta se piti puolueen vielä koossa ja oli suunnilleen samaa, mitä Sirola oli ehdottanut: puolueen radikaali siipi varustautuisi sinä aikana, jona parlamentaarinen siipi yrittäisi sovitteluratkaisua.

Vaikka kummankaan siiven ääripäät eivät olleet tyytyväisiä puolinaiseen ratkaisuun, se esti vähemmistön eroamisen. Se edusti UPTONin mukaan aktiivisen rivijäsenistön enemmistöä, joten sen lähtö olisi heikentänyt puoluetta ratkaisevasti kamppailussa porvaristoa vastaan.⁵⁸⁵

Uusi, porvarillinen senaatti muodostettiin 26.11.1917 SDP:n puoluekokouksen jatkuessa. Senaatin vahvan järjestysvallan rakentamisen ajatus, että vain työväestö luopuisi taistelujärjestöstään tuntui sosialidemokraateista mahdottomalta ja sitä vahvasti pelko kosta suurlakon laittomuuksien jälkeen. Siksi puoluekokous kannatti kaartien säilyttämistä, korosti edelleen niiden puolustuksellisuutta ja tunnusti niiden sotilaallisen luonteen. Samoin py-

⁵⁸³ Puolkok ptk, 21.

⁵⁸⁴ Puolkok ptk. 23- 24; Soikkanen 1975, 250. Tietoja toimittajista työväenlehtien historiikkeista.

⁵⁸⁵ Soikkanen 1975, 250; Upton 1980, 337-338; Siltala 2009, 91.

rittiin lujittamaan puolueen otetta kaarteista ja se näytti periaatteessa onnistuneen puoluekokouksen päätöslauselmalla, jonka myös kaartin johto hyväksyi. Puolueen ja kaartin suhteiden selvittämiseksi entistä täsmällisemmin tehtiin myös päätös kaartien edustajakokouksen järjestämisestä joulukuun puolessa välissä.⁵⁸⁶

Näennäisestä yhtenäisyydestä huolimatta puoluekokous ei ollut poistanut sitä tosiasiaa, että oli syntynyt luottamus kriisi työväenliikkeen aktiivisen ja taistelunhaluisen ryhmittymän ja sen virallisen johdon välille. Suurlakko ja puoluekokous ilmensivät puoluejohdon linjattomuutta, epävarmuutta ja voimattomuutta. Se oli menettänyt auktoriteettiaan niin ammattijärjestön, porvariston, bolševikkien kuin kaartinkin silmissä. Puoluetoimikunnan ja eduskuntaryhmän heikentyvä ote merkitsi sitä, että kumouksen hyväksi toimivien voimien vaikutus sekä joukkojen keskuudessa että ajan tapahtumissa lisääntyi.⁵⁸⁷

Jos puoluejohdon, nimenomaan puoluetoimikunnan toimintaan ei oltu tyytyväisiä, miksi sitä ei puoluekokouksessa vaihdettu? Yksi selitys on puolueen linjoittuminen fraktioihin, toisin sanoen miten puolueen oikeisto, revisionistit, olisivat voineet sopia uusista johtajista vasemmiston, kumousta ajavien kanssa. Toinen selitys on siltasaarelaisten radikaalien Kuusisen, Mannerin ja Sirolan ylivertainen asema suhteessa muihin mahdollisiin johtajakandidaateihin. Paitsi heidän älylliset ominaisuutensa niin myös heidän teoreettiset ja taktiset kykynsä sekä esimerkiksi Mannerin asema entisenä eduskunnan puhemiehenä ja tosiasiallisena *Työmiehen* päätoimittajana tekivät heidän syrjäyttämisenänsä vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi, eikä sellaista ainakaan julkisesti kukaan esittänyt.

Suurlakon jälkeisessä ilmapiirissä tuntuu kummalliselta, että SDP:n puoluekokouspäätöstä, jossa yhtenä vaihtoehtona oli poliittisen vallan kaappaminen, ei porvarillisessa lehdistössä nähty sensaatiomaisena uutisena. Päin vastoin, *Helsingin Sanomat* ja *Uusi Suometar* kuittasivat kokouksen päätöksiin *Työmiehestä* lainatulla ja lyhennetyllä pikku-uutisella sitä mitenkään kommentoimatta.⁵⁸⁸

Ylimääräinen puoluekokous oli viimeinen kerta, kun suuri joukko toimittaja-poliitikkoja oli koolla ja he pystyivät vielä vaikuttamaan siihen, että puolue pysyi toistaiseksi parlamentaarisella linjalla. Sen kannalla olivat kaikki paikalla olleet päätoimittajat Onni Tuomea ja Ali Aaltosta⁵⁸⁹ lukuunottamatta: Seth Heikkilä, Anton Huotari, Evert Huttunen, Taavi Tainio, Edvard Valpas ja K. H. Wiik. Toisaalta kokous paljasti sen, että toimitukset eivät olleet valanoton suhteen yksimielisiä, kuten ainakin *Sosialistin* esimerkki osoittaa. Edelleen virallisesti *Työmiehen* päätoimittajana toiminut Valpas, joka oli kevästä 1917 lähtien menettänyt luottamustaan puolueen piirissä, toimi kokouksessa enää taustalla ja jättäytyi sen jälkeen pettyneenä yhä syrjemmälle puolueen

⁵⁸⁶ Tm 28.11.1917; Klemettilä, 1976, 50; Salkola 1987, 264.

⁵⁸⁷ Klemettilä 1976, 50; Upton 1980, 337; Rinta-Tassi 1986, 57.

⁵⁸⁸ HS 29.11.1917; US 29.11.1917.

⁵⁸⁹ Aaltonen sai potkut kohta puoluekokouksen jälkeen Eteenpäin-lehdestä, koska ei ollut lähettänyt sieltäkään yhtään juttua lehteensä.

toiminnasta. Puoluekokouksen jälkeen toimittajien mahdollisuus torjua aseellisen vaihtoehdon eteneminen heikkeni, mikä näkyi heissä jonkinlaisena neuvottomuutena lehtikirjoittelun suunnasta. Tämä tuli esiin siinäkin, että puoluekokousta ja sen tuloksia kommentoi vain kolme puoluelehteä, vaikka edustajia oli ollut mukana lähes kaikista.

Anton Huotarin *Kansan Lehdessä* julkaissut artikkeli (tosin yli kaksi viikkoa kokouksen jälkeen) oli oikeastaan referaatti kokouksen pöytäkirjasta lisätynä muutamalla selvennyksellä ja kommentilla. Sekä hän että Salin *Sosialidemokraatissa* selvittivät kokousedustajien ryhmittymistä ja voimasuhteita. Kumpikin totesi, että puolueessa oli vain kaksi päävirtausta, parlamentaarista menettelytapaa kannattavat ja proletariaatin diktatuuriin pyrkivät. Ensin mainittua kannattivat Salinin sanoin puolueen oikeisto, niin sanotut revisionistit, ja keskusta, niin sanotut marxilaiset, ja jälkimmäistä puolueen vasemmisto. Hän oli arvioinut myös mainittujen ryhmien kannattajien määrän kokouksessa: sekä oikeistoon että vasemmistoon kuului kumpaankin noin 30-40 edustajaa ja keskustaan hieman enemmän. Kumpikaan kirjoittajista ei maininnut, että "valpaslaisesta" keskustasta oli osa puoluejohtoa liukunut kumouksen kannattajaksi, vaikkakin taktisista syistä. Kokouksen hyväksymän vaihtoehdoisen menettelytavan toteuttamiseksi luotiin Huotarin mukaan "eräänlainen kaksikamarijärjestelmä puolueen keskuudessa," jossa vaadittiin puolueuuvoston ja eduskuntaryhmän yhdenmukaista päätöstä. Kummassakin lehdessä korostettiin kokouksen päätöstä, jolla suurlakon aikaiset anarkistiset ja anarkososialistiset teot, kuten murhat ja ryöstöt, tuomittiin. Anarkososialismista näyttikin tulleen puolueen piirissä peitenimi väkivaltaisten keinojen suosijoille.

Molemmat kirjoittajat painottivat sitä, että puoluekokouspäätöksen mukaan oli tehostettava järjestökuria, jolla viitattiin nimenomaan kaarteihin ja että puolueuuvostolla oli oikeus erottaa puoluetta vahingoittavat ainekset. Näin turvattaisiin myös puolueen yhtenäisyys.⁵⁹⁰

Arbetet oli jälleen ainoa lehti, joka kävi analyttisesti läpi puoluekokouksen hyväksymiä vaihtoehtoja. Pääkirjoituksessaan Wiik totesi, että puolueen sisällä oli vahva, jatkuvasti kasvava mielipide, jonka mukaan proletariaatin pitäisi ottaa valta käsiinsä. Näin siksi, että voitaisiin turvata saavutetut voitot ja saattaa voimaan ne kauan kaivatut uudistukset, jotka edellinen eduskunta oli hyväksynyt. Edellä kuvattua mielipidesuuntaa olivat kirjoittajan mukaan vahvistaneet porvarillisen vastavallankumouksellisuuden voimistuminen ja venäläisten toverien piristävä esimerkki.

Miksi puoluekokous sitten oli noudattanut viisasta itsehillintää eikä tarttunut näin äärimmäiseen keinoon, Wiik kysyi. Vastauksia hän löysi useita: vaikka suurlakolla saatiin aikaan tuloksia, lakon aikaiset väkivallanteot osoittivat, että järjestäytyneellä, luokkatietoisella työväestöllä ei ollut tarpeeksi vaikutusvaltaa kaikkiin työläisiin. Jos järjestäytymätön osa ei antanut työväestön tietoisien osien johtaa itseään vallankumouksessa, ensin mainitun toiminnasta

⁵⁹⁰ Sd 2.12.1917 Irti anarkisteista ja porvareista; KL 14.12.1917 Eri virtaukset menettelytapakysymyksessä.

seurasi suunnittelemattomia anarkistisia tekoja, jotka vahingoittivat köyhälis-
tön yhteistä asiaa.

Toiseksi elintarviketilanne maassa oli Wiikin mukaan sellainen, ettei mi-
kään hallitus tai hallintotapa voisi sitä hoitaa lähitulevaisuudessa. Vaikka työ-
väenhallitus voisikin lopettaa keinottelun ja saada esiin kätkeytyt viljavarastot,
niin jos ruoka-annokset eivät kevään mittaan kasvaisi, saisi hallitus vastaansa
vähemmän tietoiset joukot. Muina kumousta vastaan oleviksi tekijöiksi Wiik
mainitsi, että teollisuus joutuisi vaikeuksiin, kun kapitalistiset maat eivät myi-
si Suomelle raaka-aineita, että valtiontalouden surkea kunto vaatisi turvautu-
misen setelien painamiseen lisäten ongelmia ja että kaikki porvarillisesti suun-
tautuneet virkamiehet eroaisivat tehtävistään. Kaikki edellä mainitut vaikeu-
det olivat kirjoittajan mielestä niin suuria, että proletariaatti ei kykenisi pitä-
mään valtaa käsissään joutuessaan taistelemaan porvariston aluksi passiivista,
mutta varmasti pian aseellista toimintaa vastaan.⁵⁹¹

Kuvatessaan artikkelinsa alussa kumouksen tavoitteita Wiik puhui vain
niistä samoista asioista, joihin sosialidemokraattinen puolue oli pyrkinyt par-
lamentaarista tietä eli valtalaista ja sosiaalisista reformeista. Kautskylaisena
hän näki edelleenkin vallanoton mieluummin suhteellisen kivuttomana pros-
essina, jossa valtiolta ja vähitellen tuotantovälineetkin siirtyisivät työväen-
luokan haltuun. Nyt siihen ei kuitenkaan näyttänyt olevan mahdollisuutta.
Puolueuskollisena Wiik kuitenkin myönsi kirjoituksessaan, että puoluekoko-
uksen päätös ei tarkoittanut, että se selittäisi proletariaatin vallankumouksen
mahdottomaksi tai tuomittavaksi, vaan porvariston toiminta ratkaisisi, joutui-
siko työväestö itsepuolustukseensa valitsemaan kumouksen tien. Myös Wiik
painotti, että puoluekokous tuomitsi kaikki väkivallanteot ja että kaartit oli
uudelleenorganisoitava toimimaan SDP:n päätösten mukaisesti.

Kaikki kolme kirjoittajaa, Salin, Huotari ja Wiik olivat toimineet puolue-
kokouksessa näkyvästi kumouksellisia otteita vastaan. Salin oli kokouspu-
heenvuorossaan jopa pohtinut puolueen jakautumisen etuja, mutta nyt kaikki
korostivat puolueen yhtenäisyyden säilymisen tärkeyttä. Erikoiselta vaikuttaa
se, että Taavi Tainio, joka myös oli puhunut kokouksessa aktiivisesti vallanot-
toa vastaan, ei kirjoittanut siitä *Savon Työmiehellä*. Toisaalta *Sorretun Voiman*
Onni Tuomi, joka puoluekokouksessa ilmoitti jälleen olevansa kumouksen
kannalla, ei tapansa mukaan tuonut lehdessään esiin koko vaihtoehtoa.

Oma lukunsa on *Työmiehen* vaikeneminen pääkirjoituksissaan vallanoton
vaihtoehdosta, vaikka sen toimittajista keskeisessä asemassa ollut Manner oli
puoluekokouksessa kumouksen kannalla. Paitsi puolueen yhtenäisyyden var-
jeleminen saattoi taustalla olla myös Valppaan varjo, jonka takia lehti ei voinut
tai uskaltanut asiasta kirjoittaa.

Vaikka muut puoluelehdet eivät käsitelleet puoluekokouksen tapahtu-
mia pääkirjoituksissaan, se ei merkinnyt niiden salailua, sillä viralliset päätök-
set, tai ainakin niiden pääkohdat julkaistiin kyllä. Mielenkiintoista onkin, että
niinkin arkaluontoinen asia kuin vallanoton harkitseminen virallisessa puo-

⁵⁹¹ Arbetet 1.12.1917 Partikongressen har talat; Wiik oli esittänyt suunnilleen samat
perustelut vallanottoa vastaan SDP:n puoluekokouksessa, Puolkok ptk, 24-27.

luekokouksessa oli täysin julkista tietoa kenen tahansa lehdistä lukea eli val-lankumouksellinen konspiratiivisuus ei kuulunut puolueen vahvuuksiin. Täl-lainen julkisuus ei voinut ainakaan vähentää porvariston epäluuloja sociali-demokraattien aikeita kohtaan.

7.2 Itsenäistymisen vahvistaminen ongelmana

Uusi P. E. Svinhufvudin johtama porvarillinen senaatti muodostettiin 26.11.1917 täysin sosialidemokraattisesta oppositiosta välittämättä. *Työmiestä* näyttikin SDP:n puoluekokoustahtumia enemmän kiinnostaneen tämä halli-tuksen kokoaminen. Se uutisoi laajasti aiheesta käytyä eduskuntakeskustelua ja asennoitui pääkirjoituksensa aluksi yllättävän maltillisesti uuteen senaattiin. Sen oli osoitettava teoillaan kyvykkyytensä ja erityisesti elintarvikeasia vaati siltä kiireellistä ja tarmokasta toimintaa, minkä porvarilliset puolueet olivat *Työmiehen* mukaan luvanneetkin. Kirjoituksen lopussa jopa väitettiin: "Sociali-demokraatit eivät pyri saamaan käsiinsä porvarillisen yhteiskunnan hallitus-valtaa. Porvarilliset saavat sen pitää, jos he vaan siihen kykenevät." Lopputu-lemana oli kuitenkin, että jos uusi hallitus ei kykenisi tyydyttämään kansan kipeimpiä tarpeita, niin "silloin tulee sosialidemokraattien tehtäväksi taistelu sellaisen hallitusvallan kukistamiseksi, jotta sen tilalle saataisiin parempi." Keinoja tähän lehti ei kuitenkaan maininnut.⁵⁹²

Svinhufvudin hallitus ryhtyi ensi töikseen valmistelemaan itsenäistymis-tä. Vaikka valtalain hyväksyminen 15.11.1917 oli jo tavallaan myös itsenäi-syyspätös siirtäessään kaiken vallan Pietarista Helsinkiin, se ei kuitenkaan sisältänyt mitään varauksia ulkopolitiikan ja sotavoimien osalta.⁵⁹³

Ennen kuin hallitus ehti tuoda uutta hallitusmuotoesitystään eduskun-taan, *Sorretun Voima* kiirehti jo sitä toimimaan. Koska sen mukaan Venäjän uusi hallitus oli ilmoittanut kannattavansa Suomen itsenäisyyspyrkimyksiä, niin "se siis ikäänkuin odottaa suomalaisten toimenpiteitä uuden valtiosään-nön luomiseksi. Sieltäpäin ei suinkaan asetettaisi pistimiä eduskunnan säätä-mää valtalakia vastaan kuten Kerenskin hallitus Suomen porvariston neuvoa seuraten teki."⁵⁹⁴

Pääkirjoittaja Tuomi oli ollut SDP:n puoluekokouksessa kuulemassa Sta-linin puheenvuoroa, jossa tämä toisti bolsevikkien kannan suomalaisten oi-keuteen itsenäistyä ehdoitta Venäjästä. Stalinin tarkoitus oli innostaa sociali-demokraatteja vallanottoon, mutta hänen puheellaan ei ollut tehoa, koska pää-tös menettelytavasta oli tehty jo ennen sitä. Itse pääasian suhteen Stalinin lu-paus saattoikin johtaa sivuraiteille, koska se rohkaisi suomalaisia socialiemo-kraatteja tavoittelemaan itsenäisyyttä, josta oltiin yksimielisiä ja lykkäämään tuonemmaksi vallanottoa, josta oltiin erimielisiä.⁵⁹⁵

⁵⁹² Tm 27.11.1917, 28.11.1917 Porvarien uusi senaatti.

⁵⁹³ Luntinen 1992b, 218.

⁵⁹⁴ SV 3.12.1917 Kansanvallan perustuslaki.

⁵⁹⁵ Upton 1980, 333-335.

Svinhufvudin hallituksen ongelmaksi oli muodostumassa, että se toimi ikään kuin bolsevikkihallitusta ei olisi ollut olemassakaan ja varoi lähestymästä sitä millään tavalla. Kun pääministeri kertoi hallituksen suunnitelmista Mannerille 30.11., tämä totesi, että sosialidemokraattien mielestä oikea menettely olisi tunnustaa bolsevikkihallitus ja ryhtyä neuvottelemaan sen kanssa. Svinhufvud kuitenkin kieltäytyi harkitsemasta tätä vaihtoehtoa. Sosialidemokraatit olivat korostaneet neuvotteluteitse tapahtuvaa eroa jo väliaikaisen hallituksen aikana.⁵⁹⁶

Jottei asiasta jouduttaisi keskustelemaan sosialidemokraattien kanssa eduskunnassa, hallitus päätti tuoda itsenäistymisjulistuksen sinne valmiina ja asettaa eduskunnan tapahtuneen tosiasian eteen. Svinhufvud senaattoreineen toi 4.12. eduskuntaan useita lakiesityksiä, joukossa esitys uudesta hallitusmuodosta, ja luki sen perusteluissa olleen itsenäistymisjulistuksen edustajille. Nyt sosialidemokraattien huomio kiinnittyi kuitenkin siihen, että tekemällä lakiesityksiä hallitus oli ottanut itselleen sellaisia oikeuksia, jotka kuuluivat eduskunnalle, tekeillä oli siis vallankaappaus. Jotkut sosialidemokraattiset lehdet siteerasivat Kuusisen puhetta eduskunnassa 5.12., *Työmies* pääkirjoitukseenaan. Kuusinen vastusti hallituksen esitystä Suomen hallitusmuodoksi ja totesi, että vaikka porvaritkin nyt nähtävästi olivat täydellisen itsenäistymisen kannalla, he kannattivat silti edelleen harvainvaltaista hallitusjärjestelmää.⁵⁹⁷ Kirjoittelu työväenlehdissä kiertyi jälleen valtalain "pyhyyteen:" hallitusmuotoesityksellään Svinhufvudin senaatti pyrki siirtämään vallan eduskunnalta, siis kansalta, yhdelle tai muutamille henkilöille. "Määritelmä 'Suomen tasavallalta' sisälsikin naamioidun kuusivuotiskautisen kuningasvallan," viitattiin ehdotettuun presidentin virkaan.⁵⁹⁸

Svinhufvudin hallitus katsoi, että 4.12. eduskunnalle esitetty paperi riittäisi itsenäisyysjulistukseksi, mutta monet muut porvarilliset poliitikot ja varsinkin sosialidemokraatit olivat sitä mieltä, että asia vaatisi eduskunnan päätöksen. Useimmat puoluelehdet noteerasivat joulukuun 6. päivän tapahtumat eduskunnassa pelkällä maininnalla tai viittasivat lyhyesti erimielisyyteen itsenäisyyden toteuttamistavasta. *Vapaus*-lehden lukijoille ei itsenäistyminen paljastunut ainakaan joulukuun aikana.⁵⁹⁹

Kansan Lehti epäili porvariston eduskunnassa hyväksymän itsenäisyysjulistuksen olevan seikkailupolitiikkaa, koska se nojautui vain Ruotsin, joidenkin Länsi-Euroopan valtioiden ja jopa Saksan mahdolliselle tunnustukselle. Lehden mukaan sosialidemokraatit olivat samaa mieltä tunnustuksen hankkimisesta lännestä, mutta halusivat, että asiasta ilmoitettaisiin Venäjän uudelle hallitukselle ja sovittaisiin sen kanssa asiasta. Lehti eritteli myös porvariston ulkopolitiikan syitä: ensinnäkään hallitus ei halunnut lähestyä Pietaria, koska

⁵⁹⁶ Soikkanen 1975, 252; Upton 1980, 345.

⁵⁹⁷ Sosialisti 6.12.1917; Tm 7.12.1917 Taistelu eduskunnallisen kansanvallan puolesta; KT 7.12.1917.

⁵⁹⁸ Sd 6.12.1917 Taistelu kansan vallan puolesta jatkuu; HV 8.12.1917 Porvarien hallitusmuotoehdotus; Työ 11.12.1917 Porvarien hallitusmuotoehdotus.

⁵⁹⁹ SV 7.12.1917; Sd 7.12.1917; Sosialisti 7.12.1917; Työ 7.12.1917; Tm 7.12.1917; Arbetet 8.12.1917; Eteenpäin 8.12.1917; STm 8.12.1917.

se ei tahtonut tunnustaa bolsevikkihallitusta ja toiseksi se luotti lännestä, erityisesti Ruotsista saatavaan apuun, jolloin neuvottelut Venäjän kanssa kävisivät tarpeettomiksi. Kirjoittaja päätti: "Suomen riippumattomuus [ei] ole sillä järjestetty, että sille voidaan saada muutamien kapitalististen hallitusten tunnustus, kun itsenäisyyttä ei kuitenkaan käytännössä saada varsinkin helposti toteutettua sen takia, että pesänselvitys entisen liittolaismaahan kanssa on tekevä." Pääkirjoituksen painoarvoa lisäsi se, että sitä lainattiin muissa puoluelehdissä.⁶⁰⁰

Kansan Lehden kirjoitus paljasti ainakin sen, että itsenäistymisasiasta oli niin hyvin perillä, että pystyttiin analysoimaan vaihtoehtoja ja niiden perusteluja. Sitä paitsi lehti ei ollut kovin väärässä: Svinhufvudin hallitus ei pystynyt ymmärtämään bolsevikkien kansallisuuspolitiikkaa ja siksi sen piirissä ajatteltiin, että itsenäisyys oli hankittava kiristämällä ja voimakeinoin, johon apu saataisiin ulkomailta, Ruotsista ja Saksasta.⁶⁰¹

Ei liene yllätys, että patriootti-Mäkelinin *Kansan Tahto* iloitsi itsenäistymisestä. Se näki jo valtalain hyväksymisen olleen siirtymistä riippumattomuuteen, jonka havaittuaan porvaristo halusi menneisyytensä unohtaen astua itsenäisyystaistelun etunenään. Itsenäisyydellä ei kuitenkaan ollut lehden mukaan merkitystä, jolleivät muut valtiot sitä tunnustaisi ja siksi asia pitäisi hoitaa Venäjän kanssa sovinnollisesti eikä aseita kalistelemalla.⁶⁰²

Kaiken kaikkiaan 6. joulukuuta ei vielä merkinnyt kovin suuria kansalaisille, kuuluivat he sitten porvaristoon tai työväestöön, koska ymmärrettiin itsenäisyysjulistuksen olevan vain ele, joka ei maailmansodan jatkuessa muuttanut juuri mitään. Paitsi tästä syystä, niin työväenlehtien vähäinen kiinnostus hallituksen toimenpiteeseen johtui siitä, että ne katsoivat jo valtalain hyväksymisen 15.11. merkinneen faktista riippumattomuuden hankkimista ja siksi siitä piti pitää kiinni kynsin hampain.⁶⁰³

Tässä tilanteessa Svinhufvud joutui vastentahtoisesti pyytämään sosialidemokraatteja keskustelemaan itsenäistymisestä bolsevikkien kanssa. Joulukuun 9. päivänä Manner, Huttunen ja Salin kävivät Leninin luona, joka vakuutti, että bolsevikkipuolue tunnustaisi Suomen oikeuden eroon ja täyteen itsenäisyyteen. Lenin vaivaannutti vierailijoita kysymällä, aikooko SDP tehdä vallankumouksen. Tähän Manner vastasi vältellen, että Suomen työväki varustautuu kaiken varalta, mutta mitään päätöksiä ei ollut tehty. Hän piti kuitenkin mahdollisena, että olosuhteet ajaisivat työväen vallankumoukseen ja silloin tuskin sosialidemokraatit voisivat olla sivustakatsojina. Leninin harmiksi vieraita näytti askarruttavan enemmän itsenäistyminen kuin vallankumous.⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ KL 7.12.1917 Eduskunnan porvaristo julistanut Suomen itsenäiseksi (Sd 9.12.1917 ja KÄ 13.12.1917 lainasivat kirjoitusta otsikolla 'Suomen itsenäisyys ja porvaristo').

⁶⁰¹ Upton 1980, 360.

⁶⁰² KT 12.12.1917 Porvarillista valtiotaitoa.

⁶⁰³ Vrt. Matti Klinge: Itsenäisyyspäivänämme voidaan pitää marraskuun 15. päivää 1917. HS 8.12.2016.

⁶⁰⁴ Luntinen 1992b, 233-234.

Kun itsenäisyyden tunnustamisasia ei edennyt, teki sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä hallitukselle välikysymyksen 18.12. Siinä se tiedusteli: "Mitä Senaatti on tehnyt saadakseen Venäjän ja muut valtiot tunnustamaan Suomi riippumattomaksi tasavallaksi, mitä tuloksia saavuttanut tässä asiassa ja mitä aikoo tämän asian hyväksi läheisessä tulevaisuudessa tehdä?" *Työmiehen* mukaan kysymyksen teon taustalla olivat kotimaisessa ja ulkomaisessa sanomalehdissä liikkuneet huhut, että hallitus yritti saada Ruotsin tekemään intervention Suomeen Ahvenanmaa palkkiona ja että muiden maiden tunnustuksen puute johtuisi siitä, että Suomen ja Venäjän asiat olivat vielä järjestämättä.⁶⁰⁵ Svinhufvud vastasi, että huhut interventiosta olivat perättömiä ja että Venäjän suhteen odotettiin Venäjän perustuslakia säättävän kansalliskokouksen kokoontumista eikä siksi oltu ryhdytty neuvottelemaan minkään Venäjän valtioelimen kanssa.⁶⁰⁶

Kiirehtiäkseen asiaa SDP:n puoluetoimikunta lähetti bolsevikkipuolueelle Wiikin laatiman kirjelmän, jossa pyydettiin kansankomissaarien neuvostoa heti tunnustamaan Suomen itsenäisyys. Manner, Gylling ja Wiik lähtivät viemään kirjelmää 28.12. ja he tapasivat Leninin. Tämä kehotti jälleen sosialidemokraatteja ottamaan vallan käsiinsä, mutta itsenäisyyden tunnustamiselle se ei olisi mikään ehto. Lenin oli jo aikaisemmin luvannut, että bolsevikit voisivat antaa tunnustuksensa jo ennen kansalliskokouksen kokoontumista.⁶⁰⁷

Saksan voimaperäisten kehoitusten jälkeen saatiin Svinhufvud ja hänen senaattinsa lopulta vakuuttuneeksi, että tunnustus oli pyydettävä bolsevikkeilta, joilta se myös oli todennäköisimmin saatavissa. Otsikolla 'Porvarien ulkopolitiikan ensimmäinen tulos' *Työmies* kirjoitti pilkallisesti, että koska porvariston silmissä Venäjää ei enää ollut, se alkoi hankkia tunnustusta Suomen itsenäisyydelle lännestä. Sieltä oli kuitenkin tullut vastaus, että ensin oli käännyttävä Venäjän puoleen. "Hottentotit!" nimityksellä *Työmies* arvioi *Hufvudstadsbladetia*, joka sen mukaan punastumatta häpeästä muutti keran viikossa mieltään ja nyt yllättäen kehotti senaattia ryhtymään yhteistyöhön bolsevikkien kanssa.⁶⁰⁸

Tunnustamalla Suomen itsenäisyyden neuvostohallitus ensinnäkin vahvisti virallisesti bolsevikkien kannan Suomen Venäjältä eroamisen oikeuteen. Toiseksi se saattoi toivoa, että tunnustuspäätös vaikuttaisi kahdella tavalla ajankohtaiseen tilanteeseen: yhtäältä oli ajateltavissa, että päätös vähentäisi Svinhufvudin hallituksen tarvetta tiivistää yhteistyötä Saksan kanssa, koska yksi tämän politiikan perusteluista oli menettänyt merkityksensä. Toisaalta Leninin hallitus saattoi toivoa, että suomalaiset sosialidemokraatit olisivat oikeassa, kun he vakuuttivat tunnustuksen edistävän oman työväenluokkansa taistelua. Vain tässä merkityksessä voi Leninin sanoa pyrkineen

⁶⁰⁵ Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 594-595; Tm 19.12.1917.

⁶⁰⁶ Tm 27.12.1917; Upton 1980, 369.

⁶⁰⁷ Tm 30.12.1917; Soikkanen 1975, 253-254; Wiik 1978, 94.

⁶⁰⁸ Tm 30.12.1917 Porvarien ulkopolitiikan ensimmäinen tulos (Sd lainaa 3.1.1918); Soikkanen 1975, 255.

tunnustamis päätöksellä edistämään sosialistisen vallankumouksen toteutumista Suomessa.⁶⁰⁹

Työväenlehdissä itsenäisyyden tunnustamista tervehdittiin "intoisin mielin." "Elämme nykyään suurimpia päiviä Suomen tähänastisessa historiassa," *Kansan Tahto* tunnelmoi. Vaikka korostettiin sitä, että suomalaiset sosialidemokraatit eivät olleet kansalliskiihkoilijoita vaan päinvastoin kansainvälisiä, niin Suomen työväenluokka saattoi käydä parhaiten taistelua omaa porvaristoa vastaan maan ollessa itsenäinen. Silloin porvaristo ei voisi enää turvautua Venäjän taantumuksellisten voimien apuun. Suurin kiitos itsenäisyyden saavuttamisesta lehdissä annettiin sosialidemokraattiselle puolueelle, joka oli tehnyt työtä sen eteen jo kesäkuun 1917 puoluekokouksesta lähtien, mutta myös bolsevikkihallitukselle, joka oli pysynyt uskollisena ohjelmalleen vapauttaessaan pienen Suomen kansan Venäjän holhouksesta. Bolsevikkien voitto ja vallassa pysyminen nähtiinkin perusehtona Suomen itsenäisyydelle.⁶¹⁰ *Työ* ei malttanut olla irvaillematta, että Svinhufvudin senaatti oli sivuuttanut kokonaan bolsevikkihallituksen, jota se ja sen lehdistö olivat kaikin tavoin parjanneet. Nyt olikin kuin kohtalon ivaa, että Saksa ja Ruotsi, joihin porvaristo oli kohdistanut toiveensa, joutuivat tässä asiassa opettamaan sitä sopimaan asiansa ensin Venäjän hallituksen kanssa ja näin itsenäisyys saatiin tunnustettua. *Kansan Lehti* juhlisti itsenäisyyttä julkaisemalla vt. päätoimittaja Jussi Raition runon 'Itsenäinen Suomi.'⁶¹¹

Sosialidemokraattisessa puoluelehdistössä katsottiin Suomen valtiollisen itsenäistymisen toteutuneen vasta, kun Venäjän bolsevikkihallitus oli sen tunnustanut. Vaikka siihen oli asetettu toiveita tässä mielessä jo lokakuun vallankumouksesta lähtien, ei puoluejohdossa eikä lehdistössä uskallettu täysin luottaa Leninin lupauksiin. Huomion arvoista on, että kummallekin edellä mainitulle itsenäisyyden saavuttaminen nousi tärkeämmäksi seikaksi kuin kumoukseen ryhtyminen, toisin sanoen bolsevikkivallankumous nähtiin ensi sijaisesta mahdollisuudeksi hankkia valtiollinen riippumattomuus. Puoluelehdistössä oltiin myös tyytyväisiä siihen, että Svinhufvudin hallitus joutui lopulta noudattamaan SDP:n ajamaa linjaa ja hankkimaan tunnustuksen itsenäisyydelle neuvotteluteitse Venäjän kanssa, kuten puolue oli joulukuun alussa vaatinut. Näin koko asian onnellista lopputulosta voitiin pitää sille voittona.

⁶⁰⁹ Kalela 1990, 217.

⁶¹⁰ KL 3.1.1918 Itsenäinen Suomi; KT 4.1.1918 Suomen riippumattomuus, 7.1.1918 Se on tapahtunut, 10.1.1918 Työväki tietoja hankkimaan; Sd 6.1.1918 Itsenäinen Suomi, 10.1.1918 Suomen tasavallan itsenäisyys; STm 6.1.1918 Luokkavastakohtia tasoitettava; Sosialisti 7.1.1918 Itsenäinen Suomi; VS 7.1.1918 Suomen itsenäisyys tunnustettu; Työ 7.1.1918 Riippumaton Suomi; Kansa 10.1.1918 Itsenäinen Suomi; HV 19.1.1918 Vapaudelle juhliessa; Tm 20.1.1918 Suomen vapaudelle juhliessa.

⁶¹¹ Työ 11.1.1918 Ketä on syytettävä rauhattomuuksista?; KL 7.1.1918 (Sd lainaa 9.1.1918).

7.3 Vallankumous vai parlamentarismi

7.3.1 Kiihotusteema: yllyttikö sosialidemokraattinen lehdistö työväestön kapinaan

Sisällissodan jälkeen punaisille suopeimman ja voittajien yleisimmän tulkinnan mukaan punaiset erehtyivät yksinkertaisuudessaan uskomaan tunnottomien, vallanhaluisten kiihottajien vastuutonta ja itsekästä demagogiaa.⁶¹²

Yksi tämän tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä onkin, "kiihoittiko," toisin sanoen yllyttikö sosialidemokraattinen puoluelehdistö suurlakon jälkeisellä kirjoittelullaan Suomen työväestön vallankumoukseen aseelliseen vallanoton muodossa. Kiihotushan oli ollut porvarillisen lehdistön keskeinen teema pitkän vuotta 1917 sen syyttäessä SDP:n lehtiä milloin anarkian, milloin luokkavihan lietsomisesta ja jo ennen sisällissodan puhkeamista ja sen kuluessa syyte tarkentui koskemaan työväestön yllyttämistä kapinaan. Tämä väite sai lisäpontta sodan jälkeen monilta aikalaisvaikuttajilta, niin porvarillisilta kuin joiltakin sosialidemokraateilta siirtyen niin sanottuun vapaussotakirjallisuuteen ja aina uudempaan tutkimukseen saakka.

Porvarillisen sanomalehdistön lisäksi työväenlehtien kielteistä vaikutusta työväestöön käsiteltiin jo ennen sisällissotaa myös tieteellisesti. Maisteri Leonard Åström julkaisi sisällöstä päätellen pian suurlakon jälkeen kirjoitetun artikkelin 'Sanomalehtien kautta harjoitetusta joukkosuggestionista,' joka oli "yhteiskunnallis-sielutieteellinen tutkielma" sanomalehtien psykologisesta vaikutuksesta lukijakuntiinsa. Artikkelinsa alussa kirjoittaja liikkui yleisellä tasolla lainaten anglosaksisia tutkimuksia. Suomen tapauksessa hänen mukaansa erona porvarillisten ja sosialidemokraattisten lehtien välillä oli se, että viime mainitut vaikuttivat lukijoihinsa vetoamalla kansan sielun pohjassa piileviin alhaisiin ja alkeellisiin vaistoihin sekä tunteisiin ja saivat heidän suosionsa kehittämällä tämän menettelytavan järjestelmäksi. Kirjoittaja väittää hämmästyneensä tarkastellessaan työväenlehtien psykologista vaikutusta, ne kun ihmeteltävällä yksipuolisuudella ja johdonmukaisuudella vetosivat juuri "kansamme huonoimpiin ominaisuuksiin." Hänen mukaansa ne käyttivät "joukkosuggestionia" esittämällä tosiasioita yksipuolisesti, vaikenemalla vastakkaisista mielipiteistä, vääristämällä toisia käsityksiä ja tukemalla muodostettuja harhakäsityksiä valehtelemalla ja toistamalla niitä. Näin saatiin lukijakunnalle luotua mielipiteitä, joille ei ollut reaalista pohjaa ja lehdet saattoivat laajentaa vaikutusvaltansa lukijoihin täydelliseksi henkiseksi tyranniaksi. Lopputuloksena lukijakunta sulautui yhdeksi persoonattomaksi massaksi, jonka käsityksiä toimitukset voivat muokata haluamansa laiseksi "pakkomielleiden uskoksi."⁶¹³

Myös työväenlehtien toimitukset saivat oman arvionsa: "Se siveellisesti matala taso, jolta sosialisti-sanomalehdistömme asioita ajaa, ahdas henkinen

⁶¹² Ylikangas 1990, 87.

⁶¹³ Åström 1918, 8-9, 12-13.

näköpiiri, kaikkien todella yhteiskunnallisten, siveellisten periaatteiden hylkääminen ja sakilaisten ja rosvojen tavoin vain oman lauman joukkovaistoon vetoaminen, asettavat sosialistiset sanomalehtimiehemme koko ajattelevan yhteiskunnan silmissä vajaamittaisten ja ala-arvoisten yhteiskunta-ainesten joukkoon." ⁶¹⁴

Åströmin artikkelia voi pitää tyhjentävänä yhteenvetona siitä, mitä porvarillisella puolella vuoden 1917 lopussa ajateltiin sosialidemokraattisesta lehdistöstä ja sen toimittajista. Tieteellisyyden kaapuun puettu poliittinen hyökkäys ja moralisointi ei eronnut paljon siitä, mitä porvarilliset sanomalehdet kirjoittivat ja muokkasi omalta osaltaan maaperää sille, mikä rooli sosialidemokraattiselle lehdistölle ja sen toimittajille annettiin myöhemmin kumouksellisen propagandan tekijöinä.

Kohta sisällissodan päätyttyä, heinäkuussa 1918 ilmestyi majuri, tuomari Gustaf Aminoffin toimittama 83-sivuinen kirjanen 'Kapinaliikkeen alkuvalmistelut, sen kehitys ja leviäminen.' Se oli tarkoitettu oppaaksi sekä suurelle yleisölle että erityisesti valtiorikosoikeuksille, joiden tehtävänä oli kapinaan osallistuneiden järjestöjen ja henkilöiden, tässä tapauksessa erityisesti työväenlehtien ja niiden toimittajien tuomitseminen. Keskeinen syyllisyyden määrittelmä kirjasessa oli se, että "suomalaiselle kansanainekselle" ominaista epäluuloisuutta, kateellisuutta ja hillittömyyttä "on ylläpitänyt se suunnaton kiihotus, vääristely ja valheellisuus, jota vuosikausia vapaasti on harjoitettu sosialidemokraattisissa lehdissä, olletikin Työmieheissä." Tässä kirja viittasi Åströmin artikkeliin. ⁶¹⁵

Nimenomaan kapinan valmisteluissa kirjanen käyttää todistusaineistona otsikoita ja otteita lähinnä *Työmieheissä*, mutta jonkin verran myös *Kansan Lehdessä* julkaistuista puolue-elinten ja työväenjärjestöjen tiedotuksista ja julistuksista sekä uutisista ja eri puolella maata pidetyistä työväenkokouksien mielenilmauksista ajalta 1.11.1917–31.1.1918. Pääkirjoituksia mainitaan vain muutama niitä sen enempää referoimatta tai kommentoimatta. Sen sijaan esimerkiksi *Työmiehen* julkaisemia Mannerin ja toimittaja Evert Elorannan eduskuntapuheita "lujaa järjestysvaltaa" vastaan kommentoidaan: "Molemmat räikeintä mitä ajatella voi." ⁶¹⁶ Erikoisena voi pitää sitä, että nimenomaan lehtien pääkirjoituksia, lehtien omia mielipiteitä ei kirjasessa pyritty tutkimaan, vaan laitettiin toimitusten vastuulle kaikki mahdollinen lehtien julkaisema puolueen virallisena pidettävä materiaali.

Kirjasen lopussa on nimiluettelo kaikista tunnetuista Kansanvaltuuskunnan ja punakaartin ylimmistä toimijoista sekä sanomalehtimiehistä, jotka olivat sen mukaan työskennelleet *Työmieheissä*. Nimiä on peräti 91 (lisäksi mainittiin viisi *Kansan Lehden* ja kaksi *Arbetetin* toimittajaa), joista vain pieni osa toimitti lehteä vuosien 1917–18 aikana, suuri osa oli muiden työväenlehtien toimittajia ja loput olleet ehkä joskus aikaisemmin lehden palveluksessa. ⁶¹⁷

⁶¹⁴ Emt 17-18

⁶¹⁵ Aminoff 1918, 53.

⁶¹⁶ Emt 16-51.

⁶¹⁷ Emt. 82-83.

Sisällissodan jälkeen kiinni saatuja sosialidemokraattisia kansanedustajia kuulusteltiin sen selvittämiseksi, ketkä olivat työväenlehdissä julkaistujen artikkeleiden kirjoittajia, koska niitä voitiin käyttää syyteaineistona valtiorikososoikeudessa.⁶¹⁸

Koska 'Kapinaliikkeen alkuvalmistelut, sen kehitys ja leviäminen' -kirjaseen toimittaja oli valkoisen armeijan majuri ja tutkintoasiain päällikkö, oli kyseessä virallinen julkaisu. Siinä kaikki sosialidemokraattiset lehtimiehet rinnastettiin sekä punaisessa hallituksessa että punakaartin johdossa toimineisiin ja tuomittiin sekä julkisesti että juridisesti syyllisiksi kumouspropagandaan jo ennen mahdollista oikeudenkäyntiä. Kun tämä virallinen näkemys yhdistettiin Åströmin ideologiseen tuomioon, syntyi voittajille vankka pohja tulkita vallankumouksen ja sisällissodan tärkeimmäksi syyksi "räikeä kiihoitus," jolloin esimerkiksi yhteiskunnalliset ongelmat voitiin häivyttää pois.

Vuonna 1919 professori Johannes Hastig kirjoitti modernia kulttuurikehitystä käsittelevässä artikkelissaan koskien punakapinan syntyä, että sosialidemokraattisen lehdistön propaganda muodoltaan ja sisällöltään perustui valheisiin, jotka johtivat vihantäyteisiin harhaluuloihin. Näin Hastigin kirjoitus vahvisti tieteellisesti käsitystä puoluelehtien syyllisyydestä.⁶¹⁹

Sen sijaan Svinhufvudin senaatin jäsen O.W. Louhivuori ei tarvinnut mielipiteelleen tieteellistä perustaa pohtiessaan kapinan syitä. Hänen näkemyksensä mukaan painolaki ei estänyt sosialistista kiihotusta: "Alarvoisempaa sanomalehdistöä kuin oli Suomen sosialisteilla, ei ole koskaan ennen ollut eikä nykyään ole minkään maan sosialidemokratialla." Muiden syntien lisäksi niissä oli kylvetty "hillitön viha kaikkea yhteiskunnallista järjestystä ja esivaltaa kohtaan." Kapinaan yllyttämisestä Louhivuoren teksti seuraa jo tuttua latua. Hänen mukaansa sosialidemokraattisten lehtien kiihotustyö, järjestelmällinen valehtelu ja parjaus aiheuttivat tietämättömissä joukoissa epäluuloa oman maan porvaristoa kohtaan ja sai heidät johtajiansa johdolla antautumaan "anarkistien kätyreiksi."⁶²⁰

Sosialidemokraattisten toimittaja-poliitikkojen K. H. Wiikin ja Hannes Ryömän heti sodan jälkeen julkaistuissa tilityksissä pidettiin puoluelehtien kirjoittelua vähintäänkin osasyynä vallanoton tielle lähtemiseen. Jopa Ruotsin sosialidemokraattisen puolueen puheenjohtaja Hjalmar Branting oli Ruotsin valtiopäivillä tätä mieltä helmikuussa 1918.⁶²¹

Toisaalta samaan aikaan Wiikin ja Ryömän kanssa Edvard Gylling asetui puolustamaan työväenlehtien menettelyä selittäen niiden toimineen työväenliikkeen hyväksi. Hän vetosi myös siihen, että puoluelehdistö ei ollut koskaan kiihottanut väkivaltaan, vaan vastustanut terroristisia tekoja.⁶²²

Epäpoliittisempia näkemyksiä sosialidemokraattisen lehdistön kumouspropagandan suuresta osuudesta kapinaan esittivät aikalaiskirjailijoista muun

⁶¹⁸ Rinta-Tassi 1986, 511.

⁶¹⁹ Hastig 1919, 11-12.

⁶²⁰ Louhivuori 1920, 29-30, 49.

⁶²¹ Wiik 1918, 79; Ryömä 1918, 39; Rinta-Tassi 1986, 511.

⁶²² Klemettilä 1976, 24.

muassa Juhani Aho 'Hajamietteitä kapinaviikoilta' -päiväkirjamerkinnöissään ja V. A. Koskenniemi.⁶²³

Koskenniemen purkaus julkaistiin nuorsuomalaisten *Uudessa Päivässä* sodan juuri päättyessä otsikolla 'Sanojen taikamahti.' Artikkelissa hänkin viittasi Åströmin kirjoitukseen ja korosti, että "häikäilemätön ja rikollinen kiihotus" sosialidemokraattisessa lehdistössä ja nimenomaan *Työmiehessä* olivat suggeroineet joukot toimintaan, niiden "joukkoagitatsioni" ei vedonnut järkeen vaan mielikuvitukseen ja tunteeseen. Koskenniemi luetteli sanoja, jotka olivat "taikamahdillaan" muodostuneet kapinan pääsyyllisiksi ja tehneet suuresta osasta työväestöä maankavaltajia ja murhamiehiä: porvari, verenimijä, nylkyri, anastaja, petturi, julmuri, salakavala, loiseläjä, lahtari.⁶²⁴

Vuonna 1919 katsauksessaan itsenäisyyskirjallisuuteen historioitsija Arvi Korhonen kytki kapinan syyn kiihotusteisiin. Hänen mukaansa sosialistijohtajat ja bolševikit olivat kiihottaneet rauhalliset työläiset kapinaan vetoamalla sivistymättömien kansankerrosten alhaisiin vaistoihin.⁶²⁵

Edellä kuvatulla tavalla muotoutunut käsitys työväenlehtien syyllisyydestä kertautui myöhemmin vapaussotakirjallisuudessa. Vuonna 1921 ilmestynyt 'Suomen vapaussota' näki, että ankarasta kiihotuksesta "suuret laumat" ymmärsivät vaatimuksen, että porvariston vallasta olisi "väkisin tehtävä puhdasta jälkeä" ja että sosialidemokraattiset puoluelehdet viittasivat tulossa olevaan vallankumoukselliseen toimintaan.⁶²⁶ Tampereen seudun kapinahistoria' asetti merkittävän osan kapinaan yllyttämisestä *Kansan Lehden* syyksi.⁶²⁷

Sotakorkeakoulun sotahistorian opettaja J. O. Hannulan 'Suomen vapaussodan historia' ilmestyi 1933, mutta siitä otettiin painos vielä vuonna 1956. Hän kuvasi sosialidemokraattisen lehdistön roolia: "Räikeän kiihotuskirjoittelun johdossa oli helsinkiläinen Työmies-lehti, päätoimittajanaan Edv. Valpas-Hänninen, todellinen myrkyntyväjä." Näin "kiihotetut laumat" saivat sen käsityksen, että vallankumouksen saavutukset ja työväenluokka olivat suuressa vaarassa ja siksi porvaristo oli nujerrettava mahdollisimman nopeasti. Punaisen kapinamotiivia Hannula kuvaa seuraavasti: "Puuttumatta niihin eri syihin jotka ehkäisivät useiden välttämättömien yhteiskunnallisten parannusten aikaansaamisen, viitattakoon vain siihen, että sosialidemokraattinen lehdistö päivästä päivään selitti kaiken johtuvan porvareista. Päivästä päivään työmies sai lehdestään lukea, että porvarin rikkaus ja onnellinen elämä perustui yksinomaan työväestön nylkemiseen." "Työväestö luki vain omia lehtiään, se oli 'henkisesti rokotettu omaan ajatusmaailmaansa,' se uskoi sokeasti johtajiansa, totteli heidän käskyjään, teki heidän käskystään lakkoja - olipa vihdoinkin valmis käskystä nousemaan veriseen kapinaankin."⁶²⁸

Vielä vuonna 1955 ilmestynyt 'Suojeluskuntain historia' voidaan lukea puhtaasti vapaussota-kirjallisuuteen kuuluvaksi. Sekin toistaa uskollisesti kii-

⁶²³ Aho 1918 I, 30, 60, 163; Aho 1918 II, 8, 122, 154; Uusi Päivä 3.5.1918.

⁶²⁴ Uusi Päivä 3.5.1918.

⁶²⁵ Ylikangas 1993b, 94.

⁶²⁶ Donner&al. 1921, 418, 423.

⁶²⁷ Kaukovalta 1921, 12-15.

⁶²⁸ Hannula 1933, 34, 36-37.

hotusteemaa, jonka mukaan suomalainen "Kullervon-kansa yritti jälleen ker-
ran pistää päänsä hirttosilmukkaan muutaman demagogin huumaamana." ⁶²⁹

Samoja kaikuja työväenlehdistön kiihotusteemasta on kulkeutunut vielä
näihin päiviin. Uudemmassa tutkimuskirjallisuudessa sitä ei ole pidetty enää
kumouksen ainoana syynä, mutta on väitetty sen kuitenkin kiihottaneen väki-
valtaan. ⁶³⁰

Toisaalta koko kiihotusteorialle on löydetty myös vahvoja vasta-
argumentteja. HEIKKI YLIKANKAAN mukaan Suomen tapausta vastaavissa
tilanteissa ihmisiä on aina kiihotettu kahteen suuntaan, kumoukseen ja lailli-
suuteen ja se että näistä toinen on tehonnut enemmän kuin toinen, on ollut
seurausta jostakin muusta kuin kiihotuksesta itsestään. Hänen näkemyksensä
mukaan olennainen tekijä, joka puhuu kiihotusteoriaa vastaan, on rintamalin-
jan kulku sisällissodan alettua: miksi kiihotus ei tehonnut edellä mainitun ra-
jan pohjoispuolella, kun sielläkin lähes puolet väestöstä äänesti sosialidemo-
kraatteja ja sielläkin oli vahvoja venäläisiä varuskuntia kumouksellisuutta
edistämässä. ⁶³¹ Samoin voi kysyä, miksi sosialidemokraattisten puoluelehtien
kiihotus vallanottoon ei tehonnut rintamalinjan pohjoispuolella, vaikka siellä
ilmestyi lähes puolet (7/16) niistä agitaatiota tekemässä.

Kiihotussyytökset ovat siis olleet ankaria, mutta yllyttivätkö työväenleh-
det pääkirjoituksissaan työläiset aseelliseen vallankumoukseen vai onko ky-
seessä myytti, käy ilmi tarkasteltaessa niiden kirjoittelua vallankumouksen
alkuun saakka. Puoluekokousta kommentoivissa kirjoituksissahan ne hyväk-
sivät vain parlamentaaristen keinojen käytön.

Kaartien asema joulukuussa 1917

Suurlakon jälkeen järjestökaartin johto ja joukot olivat hajallaan, kun paljon
maltillisia jäseniä erosi niistä. Vallankumouksellinen into oli laantunut ja toi-
mintatarmoa vähensi myös se, että kaikkialla maassa venäläiset keräsivät
kaarteilta pois lainaamansa aseet, kuten *Uusi Suometar* osasi Helsingin osalta
kertoa. Siellä bolševikkien aluekomitea ei halunnut, että aseet jäisivät pääkau-
pungin puoluejohtoa uhmaavalle ja kurittomalle kaartilille. SDP:n puoluekoko-
uksessa ilmeni kuitenkin, että radikaaleja punakaartilaisia oli vain yksi kym-
menesosa Helsingin kaartilaisista, mutta he olivat sitäkin äänekkäämpiä. ⁶³²

Työväenlehdissä kaartien olemassaolon oikeutusta ja asemaa oli käsitelty
laajasti suurlakon laittomuuksien jälkeen, eikä kirjoittelu laantunut joulukuus-
sa. Kuun alussa *Sosialisti* otti melko suorasukaisesti kantaa kaarteja vastaan.
Kirjoittajan mukaan ne oli ollut pakko hyväksyä, koska työväkeä uhkasi por-
variston aseellinen väkivalta, mutta paheksui sitä, että aseita oli annettu sellai-
sillekin, jotka eivät olleet kypsyneet käymään rauhallistakaan luokkataistelua.

⁶²⁹ Hersalo 1955, 152, 462-463.

⁶³⁰ Hämäläinen 1978, 16; Ehrnrooth 1992, 375, 425; Vesikansa 1997, 216-217; Virrankoski 2001, 721-722; Mattila-Kemppi 2007, 7, 28; Salminen 2007, 34-35; Katso kiihotuk-
sesta myös Rinta-Tassi 1986, 133 ja Lappalainen&al. 1989, 17-18.

⁶³¹ Ylikangas 1999, 194-195.

⁶³² US 29.11.1917; Salkola 1985 2, 181, 183, 257, 303.

Suurlakon aikana oli kiinnitetty liikaa huomiota kaartin kokoon eikä laatuun ja siksi "Kaartit on puhdistettava niin, että ne eivät voi tuottaa häpeätä työväenliikkeelle, vaan että ne ovat puhtaita työväestön itsepuolustusjärjestöjä ... Mutta hyvä olisi jos tässä kokonaan päästäisiin vapaiksi kaarteista ja säästytäisiin kuulemasta enempiä sapelien kalistamista ja kiväärinlukkojen napsahattelua. Sanasota on sittenkin noin niinkuin siivompaa kuulla. Eikä silloin ole varsin isoa suoranaista hengenvaaraa." Tasapuolisuuden nimissä kirjoittaja vaati myös porvarillisten kaartin hajottamista.⁶³³

Hämeen Voima lainasi *Sosialistin* kirjoitusta ja lisäsi loppuun oman kantansa: "Hajoitetaan kaartit ja riisuttakoon aseet kummaltakin puolelta. Ainoastaan siten voidaan palauttaa rauha ja järjestys maahan. Jos nykyinen sisällinen sotatila pitemmälle jatkuu, kohtaa tuho meitä kaikkia lähimmässä tulevaisuudessa." Ikään kuin varmemmaksi vakuudeksi lehti julkaisi samana päivänä 'Puolue-asioita' -palstallaan sosialidemokraattiselle nuorisopiirikokoukselle tehdyn ehdotuksen, jonka mukaan järjestyskaartien aseistamisesta olisi luovuttava ja ne olisi hajotettava.⁶³⁴

Samoin kriittisesti kaarteihin suhtautui *Savon Työmies*, joka pelkäsi niiden joutuneen järjestöihin vasta liittyneiden "kiihkeiden" käsiin, jotka eivät lukee työväenlehtiä eivätkä olleet oppineet noudattamaan järjestöpäätöksiä ja kuria.⁶³⁵ *Sosialidemokraatti* muistutti, että järjestyskaartien oli oltava nimensä mukaisesti järjestyksen ylläpitäjiä ja siksi niiden oli puhdistettava rivinsä "hulluaneista ja rikollisista," tai muussa tapauksessa järjestäytyneen työväen oli sanouduttava niistä irti.⁶³⁶

Osoituksena siitä, että kaartin toiminta ei ollut SDP:n eikä SAJ:n mielestään vielä asianmukaista, oli niiden hallintojen yhteinen vetoamus 'Hajanaiset menettelytavat ja järjestynyt työväki' 9.12.1917, jonka kaikki puoluelehdet näyttävästi julkaisivat. "Suurten kansanliikkeiden menestymisen ehtona on raudan luja kuri ja tunnon tarkka yhteisten päätösten noudattaminen," koska menettelytavat, jotka eivät perustuneet puolueen ohjelmaan, järjestyssääntöihin tai edustajakokouksen ohjelmaan, vahingoittivat puoluetta. Vetoamuksen mukaan suurlakkoaikana ja sen jälkiselvittelyissä "edesvastuuttomat henkilöt, työläisryhmät ja **erinäiset työväen järjestyskaartin osastot**" (vahvennus JM) olivat ryhtyneet omapäiseen toimintaan ja "vieläpä vastustaneetkin edellään mainittujen keskusjärjestöjen päätöksiä ... Tällainen menettely on työväenjärjestöjen puolelta ankarasti tuomittava ... Tällainen hajanaisuus ei saa pitemmälle jatkua." Vetoamus päättyi uhkaukseen, että kaikki työväenliikkeen vastaisiin tekoihin syyllistyneet oli erotettava järjestöistään. Siinä tähdennettiin myös puoluelehdistön tärkeää roolia: sen oli jatkuvasti vastustettava puoluetta ja ammattiyhdistysliikettä vahingoittavia pyrkimyksiä sekä teroitettava miehiin sisäisen kurin kunnioittamista.⁶³⁷

⁶³³ Sosialisti 5.12.1917 Hiukan kaarteista.

⁶³⁴ HV 11.12.1917 Hiukan kaarteista.

⁶³⁵ STm 14.12.1917 Viimeaikasten epäjärjestysten johdosta.

⁶³⁶ Sd 9.12.1917 Työväen järjestökaartien toiminta.

⁶³⁷ Tm 9.12.1917.

Paljoa tätä selvemmin puolue- ja ammattiyhdistysjohto ei olisi voinut kumouksellisten kaartiin toimintaa tuomita. Kuitenkaan vetoomuksessa ei käytetty punakaarti -nimitystä eikä tarkemmin nimetty syytettyjä, koska tavoitteena oli kuitenkin varjella puolueen yhtenäisyyttä.

Todennäköisesti vetoomuksella pyrittiin vaikuttamaan myös viikon päästä tulossa olevaan järjestys-kaartiin edustajakokoukseen Tampereella. Se järjestettiin puoluekokouksen päätöksen mukaisesti 16.-18.12.1917 ratkaisemaan kysymyksen kaartiin asemasta. Päätaistelu kokouksessa käytiin kaartiin riippuvuutta perinteisistä työväenjärjestöistä kannattaneiden ja kaartiin itsenäisyyttä ajavien välillä. Edustajien valintakriteerit suosivat pieniä, luonteeltaan rauhallisia maaseudun kaarteja, jotka saivat lähettää yhden edustajan, kun esimerkiksi Helsingin kaarti sai lähettää vain kaksi edustajaa. Tällä toivottiin saatavan helpommin kannatus puoluekokouksen tekemille päätöksille. Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä ei lähettänyt lainkaan edustajaansa kokoukseen, vaan halusi pitää tässä tilanteessa välimatkaa kaarteihin. Se ei halunnut enää lisätä kaartilaisradikalismihan ilmeni juuri parlamentaarisen työn väheksymisenä. SALKOLAN mukaan eduskuntaryhmän suhtautuminen "näyttää kohtalokkaalta pakeneemiselta, se oli silmien ummistamista tosiasioilta." ⁶³⁸

Edustajakokouksen aattona *Kansan Lehti* tähdensi, että kokouksen tärkeimpänä tehtävänä oli määritellä kaartiin kokoonpano sellaiseksi, että niihin voitiin luottaa kaikissa suhteissa. Tämä tarkoitti lehden mukaan sitä, että työväenjärjestöjen oli pystyttävä kontrolloimaan, ettei kaarteihin pääsyt mukaan niiden toiminnan kannalta epäluotettavaa, kuritonta ainesta. Vain näin voitiin varmistaa, että kaartit toimivat yhtenäisinä hyväksytyjen ohjesääntöjen ja johtajiksi valittujen käskyjen mukaan. Kirjoituksessaan *lehti* kantoi selvästi huolta tulevan kokouksen onnistumisesta pitämään kaartit vain puolueen valvonnassa. ⁶³⁹ *Työmies* uutisoi tulevan kokouksen keskeisen kysymyksen olevan, "kuinka itsenäiseksi järjestöksi kaarti olisi muodostettava." ⁶⁴⁰

Itse kaartiin edustajakokous muodostui voimainmittelyksi puoluetoimikuntaa edustaneen puoluesihteerin Turkian ja Helsingin punakaartiin edustaneen Adolf Taimen välillä. Tämä vaati kannattajineen, että suurlakon aikainen virhe oli nyt korjattava ja otettava valta työväestön käsiin. Kokouksessa esitetty puoluetoimikunnan sääntöehdotus määritteli kaartiin tarkoitukseksi työväenluokan puolustamisen aseellisia hyökkäyksiä vastaan. Taimi halusi lisätä siihen, että kaarti oli myös kumouksellinen toimeenpanovoima työläisten asettamien päämäärien toteuttamiseksi. Puolueen ehdotuksessa todettiin, että kaartilla ei olisi itsenäistä päätäntävaltaa, vaan sen olisi toteutettava puolueen määräyksiä ja kaartiin jäsenet voisivat osallistua päätöksentekoon vain puolueen tai ammattiyhdistyksen yksilöjäsenenä. Vastaehdotus tähän oli, että kaarteilla oli oltava yhtä vahva edustus kaartiin esikunnassa kuin SDP:llä ja SAJ:llä yhteensä. Kiistan ydin olikin, muodostisiko kaarti kol-

⁶³⁸ Klemettilä 1976, 50; Salkola 1985 2, 284-287.

⁶³⁹ KL 15.12.1917 Punaset kaartit kokoontuvat.

⁶⁴⁰ Tm 17.12.1917.

mannen tasavertaisen osapuolen puolueen ja ammattijärjestön rinnalla vai oliko se näille alisteinen.⁶⁴¹

Puolueen esitys säännöiksi oli kumouksellisille kaarteille suopea siinä mielessä, että vaikka järjestyskaartin ylin johto kuuluikin puoluetoimikunnalle, niin mikäli muodostettaisiin jokin vallankumouksellinen elin, siirtyisi johto sille. Lisäksi mainitun esityksen mukaan puolueella ei ollut määräysvaltaa kaartin sisäisissä asioissa eikä sotilaallisissa kysymyksissä. Näin puoluetoimikunnan esitys yritti varsin pitkälle ottaa huomioon kaartin riippumattomuuspyrkimyksen. Tästä huolimatta Taimi ajoi edelleen kaartin irrottamista kokonaan puolueen ja ammattijärjestön valvonnasta, koska hänen mukaansa kaartin tehtävänä oli Venäjän esimerkin mukaan johtaa työväenliikettä. Äänestyksessä edustajien enemmistö hyväksyi lopulta puoluetoimikunnan esityksen numeroin 121–79. Radikaalilla, vallankumoukseen valmiilla linjalla oli kuitenkin vankka kannatus, sillä puoluelinjan mukana äänestäneistä osa oli varmasti "punakaartihenkisiä," mutta kumouspäätös piti heidän mielestään tapahtua puolueen, ei kaartin toimesta.⁶⁴²

Turun tapahtumat

Ennen kuin sosialidemokraattiset puoluelehdet ehtivät kommentoida kaartin edustajakokouksen tulosta, niiden huomio kiinnittyi tapahtumiin Turussa. Siellä kiista järjestyksenvalvonnasta oli kärjistynyt miliisilakoksi dramaattisine seurauksineen. On syytä tarkastella Turun tapahtumasarjaa lähemmin, koska se epäilemättä vaikutti suhtautumiseen kaarteihin enemmän kuin Tampereen kokous.

Turussa työväestön radikalismiin vaikutti ainakin kaksi asiaa: jatkuva elintarvikepula⁶⁴³ ja työväen voimantunnon kasvu, sillä suurlakoon mennessä Turun työväenyhdistyksen jäsenmäärä oli kolminkertaistunut edellisestä vuodesta. Jäseniä oli nyt 10 000, joka kuudes Turun asukas.⁶⁴⁴ Turussakin taisteltiin vuoden 1917 maaliskuusta lähtien avoimesti poliisista: olisiko se keskusjohtoinen vai kunnallinen, olisiko se poliisi vai miliisi ja kuka päättäisi poliisin nimitys- ja palkanmaksuasioista. Kaikki kysymykset liittyivät taisteluun poliittisesta vallasta.⁶⁴⁵

Konfliktinäkökulmasta poliisia ei 1900-luvun alussa nähty kansaan ankuroituna ja demokraattisesti valvottuna, päinvastoin poliisi kohtasi alempien yhteiskuntaluokkien vastustusta ja protesteja. Vain keski- ja yläluokka suhtautuivat poliisiin positiivisesti, koska ne ohjasivat ja kontrolloivat sitä. Työväestön suhtautuminen poliisiin oli kompleksinen: vaikka poliisin antama apu ja toiminta rikoksia vastaan saivat sen arvostuksen, niin oli selvää, että erityisesti lakoissa ja mielenosoituksissa poliisin toiminta suuntautui työväestöä vastaan.

⁶⁴¹ Tm 19.12.1917; Upton 1980, 417–418; Rinta-Tassi 1986, 66–67.

⁶⁴² Soikkanen 1975, 258; Salkola 1985 2, 290–292, 301.

⁶⁴³ Sosialisti 5.12.1917, 14.12.1917 Leipä lopussa Turussa, 15.12.1917, 31.12.1917 Elin-tarvikekysymys ja sen järjestely; Lento 1967, 11.

⁶⁴⁴ Uusitalo 1971, 10.

⁶⁴⁵ Soikkanen 2016, 25.

Lisäksi poliisin maine oli toisen sortokauden aikana ryvettynyt sen joutuessa toimimaan "laittomuuspolitiikan" välikappaleena.⁶⁴⁶ Nämä tekijät ja Turun tulehtunut kunnallispoliittinen tilanne tekivät järjestysvaltaongelmasta Turussa erityisen vaikean.

Eräänlainen esinäytös Turun rauhattomasta tilanteesta saatiin jo marraskuun alussa. Silloin alkoi oikeudenkäynti elokuun voimellakoihin osallistunutta yhdeksää henkilöä vastaan, jotka olivat olleet vangittuina mellakoista lähtien. Jutun käsittely keskeytyi kuitenkin alkuunsa, kun oikeussaliin saapui joukko venäläisiä matruuseja. He ilmoittivat vallankumouksellisen demokration puolesta, että kylläisillä ei ollut oikeutta tuomita nälkäisiä, vapauttivat kaikki syytetyt ja lopettivat oikeudenkäynnin.⁶⁴⁷

Sosialistin kanta tapahtumaan oli puolusteleva: vaikka sotilaiden menettely ei ollut lainmukaista, niin tapausta ei voinut mitata lakiin perustuen, vaan "vallankumousajan mittapuulla." Lehden mielestä työläisille haluttiin kostaa oikeuden nimissä teko, jonka he olivat tehneet "nälän pakoituksesta." Oltiin jälleen tutussa tilanteessa, kun *Sosialisti* loukkaantui porvarillisille lehdille, jotka olivat "avanneet lokaviemärinsä" syyttäen sosialidemokraattien pyytäneen sotilaita puuttumaan oikeudenkäyntiin. Tämä ei lehden mukaan pitänyt paikkaansa, vaan sotilaat näyttivät asettaneen "inhimillisen oikeustajunsa" lakien yläpuolelle.⁶⁴⁸

Turun kunnallislakon päättyessä kesäkuun alussa aikaansaatu epävarma rauhantila oli rikkoutunut jo ennen suurlakkoa. Sopimusta sosialidemokraattien edustajien pääsystä Turun valtuustoon ei saatu toteutumaan, eikä poliisin toimintaa valvomaan suunniteltua elintä, jossa sosialidemokraateilla olisi ollut edustus, saatu perustettua. Niinpä kaupungin vallankumouskomitea – jota ei ollut lopetettu suurlakon jälkeen – hajotti lakon aikana paikallisen järjestyskunnan ja korvasi sen miliisillä. Sen johtoon asetettiin *Arbetet*-lehden taloudenhoitaja-toimittaja William Lundberg. Lakon aikana pidätettyjä läänin kuvernööriä ja kaupungin poliisimestaria ilmoitettiin pidettävän panttivankeina niin kauan kuin tyydyttävä sopimus järjestyksenpidosta saataisiin syntymään. Lisäksi vaadittiin, että kuvernööriksi oli nimitettävä turkulainen sosialidemokraatti. Turun työväestön radikalismista kertoi sekin, että se ei olisi halunnut lopettaa lakkoa ja lähetti siitä vakavat moitteet SDP:n puolue toimikunnalle. Samanhenkisesti 30.11. pidetty työväen joukkokokous tuomitsi juuri päättyneen puoluekokouksen "mensevikkisenä."⁶⁴⁹

Joulukuun alussa kävi selväksi, että miliisikysymys hajotti myös Turun sosialidemokraatit. Kaupungin kunnallisjärjestö oli hyväksynyt myös Lundbergin johtaman vallankumouskomitean panttivankien ottamisen, mutta sosialidemokraattinen piirijärjestö tuomitsi sen jyrkästi. Tämä alkoi murentaa jyrkän suunnan edustajien päättäväisyyttä ja he lupasivat vapauttaa vangit, jos miliisi saisi virallisen aseman ja valtuusto lupaisi maksaa sen palkat. Tilan-

⁶⁴⁶ Soikkanen 2016, 24-25, 257-262.

⁶⁴⁷ *Sosialisti* 3.11.1917; Uusitalo 1971, 11.

⁶⁴⁸ *Sosialisti* 5.11.1917 Turun voijutun viimeinen vaihe.

⁶⁴⁹ Bondestam 1968b, 175-176; Upton 1980, 393; Rinta-Tassi 1986, 62-63.

teessa vedottiin myös senaattiin, mutta se katsoi asian kuuluvan Turun valtuustolle. Kun tämä ei suostunut, miliisi ryhtyi lakkoon 16.12.⁶⁵⁰

Ensimmäinen lakkoyö sujui suhteellisen rauhallisesti, mutta toisena alkoi yleinen ryöstely. *Sosialistin* uutisotsikot kertoivat tilanteen vakavuudesta: 'Turku anarkian vallassa' ja 'Kauhun yö Turussa. Edelleen hirveitä ryöstöjä ja varkauksia.'⁶⁵¹ Ensimmäisenä syyppäänä lakkoon ja sen seurauksiin lehti näki porvarillisen valtuuston ja senaatin taipumattomuuden miliisiasiassa. Jos Turussa vanhalle virkavaltaiselle kannalle kunnallislakon jälkeen jäänyt poliisilaitos olisi uudistettu ajoissa kuten muissa kaupungeissa, olisi viime päivien tapahtumat lehden mukaan vältetty. Toisaalta se oli sitä mieltä, että työläisten olisi pitänyt ajaa vaatimuksiaan "toisella tavalla" tarkoittaen ainakin kuvernöörin ja poliisimestarin vangitsemista. Kun lakko oli nyt kuitenkin päästetty syntymään, täytyisi järkevimpien porvarillisten pakottaa valtuusto peruuttamaan "röyhkeä" päätöksensä. Itse ryöstelystä lehti kirjoitti: "Me valitamme syvästi viime yönä tapahtuneita väkivallantekoja. Sosialistit ovat jyrkästi sellaisia vastaan! Ne eivät ole puolustettavia missään tapauksessa."⁶⁵² Samana päivänä myös Turun sosialidemokraattinen kunnallisneuvosto ja vallankumouskomitea tuomitsivat julistuksessaan jyrkästi tapahtuneet ryöstöt ja sälyttivät *Sosialistin* tavoin vastuun kaupunginvaltuustolle ja maan hallitukselle. Myös ne torjuivat porvarillisten lehtien "katalat syytökset" järjestäytyneen työväen osallisuuden ryöstöihin.⁶⁵³

Tapahtumien tuomitseminen ei kuitenkaan vakuuttanut *Turun Sanomia*, joka yksiselitteisesti langetti kaiken vastuun "sosialistianarkiasta" Turun sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön valitsemalle vallankumouskomitealle, joka oli estänyt kaupungin laillisen järjestyslaitoksen (so. poliisin) toiminnan. Eikä siinä vielä riittämiin, vaan lehden mukaan järjestäytyneen työväen aseelliset joukot, punakaartit, olivat ryöstöjen takana. Suurimman vastuun sai kannettavakseen miliisipäällikkö Lundberg, joka ei ollut tehnyt mitään anarkian estämiseksi. Varsinaista lakon syytä, miliisien palkkavaatimusta, lehti ei maininnut.⁶⁵⁴

Ryöstelyn jatkuessa toimittaja Hannes Uksila, joka laati useimmat *Sosialistin* aiheita koskeneet pääkirjoitukset, kirjoitti otsikolla 'Pois aseet porvariston käsistä.' Tällä hän tarkoitti "anarkistisia tapauksia," jotka porvariston voimakas lehdistö, virkamiehistö, opettajat ja muut agitaattorit leimasivat sosialidemokraattien suorittamiksi. Siksi hän vetosikin työväestöön: "Alas anarkia. Siihen kiihoittajat ovat katsottavat provokaattoreiksi ja työväen yhteisten etujen vihollisiksi!"⁶⁵⁵

Näin jälleen Turun tapahtumista oli kehkeytynyt lehdistön taistelu mielikuvista ja uskottavuudesta. Keskeinen tekijä asiassa oli vastuun ja syyllisyyden vierittäminen vastapuolelle. Varsinaisesti kyseessä oli kuitenkin taistelu

⁶⁵⁰ Sosialisti 13.12.1917 Joko Turun miliisi tunnustetaan?, 17.12.1917; Upton 1980, 394.

⁶⁵¹ Sosialisti 17. ja 18.12.1917.

⁶⁵² Sosialisti 17.12.1917 Pysähtykää, ennenkuin on myöhäistä!

⁶⁵³ Sosialisti 18.12.1917; Arbetet 19.12.1917.

⁶⁵⁴ TS 18.12.1917 Turun sosialistianarkia.

⁶⁵⁵ Sosialisti 18.12.1917 Pois aseet porvarien käsistä!

paikallisesta vallasta, josta Turun porvarilliset ryhmät eivät halunneet luonnollisestikaan luopua ja jota radikaalit työväenjärjestöt kaikin keinoin tavoittelivat.

'Anarkia Turussa,' otsikoivat monet työväenlehdet uutisensa Turusta.⁶⁵⁶ Kaikki tapahtumia pääkirjoituksissaan käsitelleet lehdet tuomitsivat yksiselitteisesti laittomuudet yhteiskunnan vastaisina, niillä ei poistettaisi pulaa eikä autettaisi hädänalaisten tilaa vaan päinvastoin. *Sosialistia* mukailleen nekin näkivät tuomittavana, että porvaristo oli lyhytnäköisellä politiikallaan ajanut tilanteen umpikujaan ja jättänyt näin Turun ilman järjestysvaltaa ja päästänyt ryöstelijät mellastamaan. Myös hallitus sai osan moitteista, koska sillä ei näytännyt olevan riittävästi arvovaltaa järjestyksen palauttamiseksi, joten työväestö ei voinut luottaa siihen.⁶⁵⁷

Siitä ei puoluelehdissä suinkaan oltu yksimielisiä, olivatko turkulaistoverit toimineet asiassa viisaasti. *Kansan Lehti* toivoi heiltä tarkoituksenmukaisempia taistelukeinoja kuin parin "virkaherran" pidättäminen. Sillä nimittäin tuskin saataisiin toivottua tulosta, koska ongelmat eivät johtuneet yksilöistä vaan järjestelmästä. Erityisen voimakkaasti lehti suosi Turun järjestyskaartin toimettomuutta "silloin kun työläisten luomia arvoja tunnottomasti tuhoetaan." Vaikka kyseessä olikin miliisilakko ja kaarti pysyi syrjässä solidaarisuudesta, ei sellainen solidaarisuus ollut oikein. Jos hallitus ei antaisi rahoja miliisille, neuvoi *Kansan Lehti*, niin työväen olisi itse palautettava järjestys kaupunkiin kaartinsa avulla, koska vallinnut anarkismi vahingoitti viime kädessä juuri työväkeä. *Työ* oli täysin samalla kannalla: jos järjestyskaarti olisi tukahduttanut huliganismin heti alkuunsa, olisi lakolla ollut järjestyneen lakon luonne. *Kansan Ääni*, joka harvemmin otti kantaa levikkialueensa ulkopuolisiin asioihin, oli jyrkkänä: jättämällä kaartin tehtäviin nimenomaan kuuluvan järjestyksen valvonnan hoitamatta oli "Turun punakaarti näyttänyt siveellisen mädännäisyytensä ja on jyrkästi vaadittava että sellainen kaarti, jonka sympatia näyttää olevan rosvojoukon puolella, on heti riisuttava aseista."⁶⁵⁸

Turun tapahtumien vakavuus aiheutti sen, että niitä käsiteltiin lopulta eduskunnassa 18.12. Turkulainen kansanedustaja ja *Turun Sanomien* entinen päätoimittaja Antti Mikkola teki välikysymyksen, johon senaatti vastasi, että Turun miliisin vaatimukseen ei voitu suostua. Sen sijaan olisi luotava "voimakas järjestyskunta" järjestyksen palauttamiseksi. Niinikään turkulainen K. H. Wiik totesi, että jos senaatti suostuisi miliisin vaatimukseen, Turussa olisi rauha puolessa tunnissa. Tähän Mikkola vastasi, että sovitteluihin ei voitu ryhtyä, koska miliisi oli itseasiassa punakaarti ja että langat tapahtuneisiin ryöstöihin johtivat SDP:n päämajaan Siltasaareen.⁶⁵⁹

⁶⁵⁶ Tm 18.12.1917; KL 19.12.1917; Sd 19.12.1917.

⁶⁵⁷ Tm 18.12.1917 Viimeisten Turun tapausten johdosta; KL 18.12.1917 Lyhytnäköistä politiikkaa; Arbetet 19.12.1917 Svaret; Sd 19.12.1917 Anarkia Turussa; SV 21.12.1917 Joulun juhla; Työ 21.12.1917 Miten vältetään Turun tapahtumien toistumisen.

⁶⁵⁸ KL 18.12.1917 Lyhytnäköistä politiikkaa, 20.12.1917 Turun hirmutapaukset; Työ 21.12.1917 Miten vältetään Turun tapahtumien toistuminen; KÄ 22.12.1917 Roistojoukko mellastamassa Turussa.

⁶⁵⁹ Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 601-619; Sosialisti 19.12.1917.

Seuraavana päivänä *Sosialisti* julkaisi lehden päätoimittajan Kalle Tähtelän koko sivun reportaasin otsikolla 'Häpeä! Häpeä! Häpeä! Vaikutelmia kauhun yöstä Turussa.' Ainakin työväenlehdissä tällainen juttutyyppi, joka sisälsi myös ryöstäjien haastatteluja, oli hyvin harvinainen. Seuraavassa numerossaan lehti julkaisi myös valokuvia hävityksestä.⁶⁶⁰

Ryöstelyn vielä jatkuessa *Sosialisti* alkoi vetää johtopäätöksiä tapahtumien syistä ja seurauksista. Se julkaisi erittäin pitkän ja perinpohjaisen pääkirjoituksen, jonka näennäisenä syynä oli *Turun Sanomien* edellisen päivän syytökset punakaartilaisten osallistumisesta ryöstöihin. Yllättäen *Sosialisti* vaati nyt, että kaartilaisten osuus niihin oli tutkittava, koska heidän osallisuutensa oli mahdollista ja jopa uskottavaa. Näin anarkian seuraukset koituivatkin porvariston voitoksi ja työväestön järjestäytyntä toimintaa oli kohdannut "vakava onnettomuus."

Kirjoituksen varsinainen kohde olivat kuitenkin työväenjärjestöt mainitsematta kaarta nimeltä: järjestöissä oli jotain vialla, koska (koko seuraava lause on lehden tekstissä harvennettuna) "voimakas joukkokuri puuttuu. Yhteisille koko maan työväenliikettä sitoville päätöksille ja hyväksytyille menettelytavoille ei anneta niille tulevaa arvoa. Eipä omiakaan päätöksiä riittävästi kunnioiteta, vaan jää niiden noudattaminen sekä yksilöihin että kokonaisiin ryhmäkuntiin nähden ehdolliseksi." Kirjoittaja sanoi syyksi kurin puutteeseen työväenlehdissä jo moneen kertaan aikaisemminkin todetun seikan, uusien, sosialidemokraattisista menettelytavoista tietämättömien jäsenten virran järjestöihin. Turussa tämä oli johtanut siihen, että sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön kokouksissa ei sallittu joukkojen mielipiteiden vastaisia näkökantoja ja loukattiin näin sananvapautta. Tämä osoitti, että "Turun työväenjärjestöissä on sängen voimakas sosialidemokratialle vieras henki, joka todistaa, että joukkojen kesken on puhdistus saatava aikaan... Rikolliset ja anarkistiset aiheet ovat karkoitettavat sosialidemokratian punaisen lipun alla taistelevista työläisjoukoista. Tämä on tehtävä senkin uhalla, että jouduttaisiin tekemään arvaamattoman suuri joukkoleikkaus." Näin oli kirjoittajan mukaan tehtävä siksi, että pienempi, sosialidemokraattiset periaatteet ja menettelytavat tunteva joukko oli työväenliikkeelle arvokkaampi kuin suuri "socialismille vieraita ajatuksia ajava väki."⁶⁶¹

Tämän selvempää pesäeroa *Sosialisti* olisi tuskin pystynyt tekemään Lundbergin johtamiin radikaaleihin ja punakaartiin, ja siksi lehti joutuikin jatkuviin ristiriitoihin heidän kanssaan ennen vallanottoa. Tukea mielipiteelleen lehti sai, paitsi *Turun Sanomilta*, myös *Kansan Lehdeltä*. Sen mielestä puhdistus oli tehtävä nopeasti, koska "edesvastuuttomien ainesten vaikutus puolueemme keskuudessa kasvaa päivä päivältä."⁶⁶²

Ruotsissa ainakin liberaali *Stockholms-Tidningen* kertoi *Työmiehen* tuominnan Helsingin ympäristössä ja Turussa tapahtuneet ryöstöt työväkeä va-

⁶⁶⁰ *Sosialisti* 19.12.1917, 20.12.1917.

⁶⁶¹ *Sosialisti* 19.12.1917 Järjestyneen työväen rivit puhdistettavat!

⁶⁶² TS 20.12.1917 Rehellistä puhetta ja epärehellistä; KL 21.12.1917 Puhdistus suoritettava riveissämme.

hingoittavina samoin kuin sen, että Turussa punakaarti oli tuominnut *Sosialistin* kirjoittelun ”pogromeja” vastaan vastavallankumoukselliseksi.⁶⁶³

Rauhoittaakseen tilannetta Turussa Wiik yritti Turkian tuella vaikuttaa siihen, että Lundberg olisi saatu pois miliisipäällikön paikalta. Hän kirjoitti 17.12. maltilliselle piirisihteeri Aleksi Aaltoselle ja vetosi siihen, että olisi tarvittu *Arbetetissa*, koska hän oli korvaamaton lehden talouspäällikkönä. Tämä puuttumisyritys johti vain asian kärjistymiseen, sillä turkulaiset luulivat erheellisesti, että koko puolueoimikunta oli syrjäyttämisen takana. Yritys ei kuitenkaan onnistunut ja Lundberg pysyi Turun herrana.⁶⁶⁴

Lopulta 18.12. venäläinen sotaväki puuttui asiaan ja lopetti ryöstelyn. Aamulla 20.12. senaattori Castren solmi porvarillisten kaupunginvaltuutettujen ja sosialidemokraattien kanssa sopimuksen, joka lopetti miliisilakon. Kaupunkiin perustettiin kummankin osapuolen edustajista järjestys-lautakunta, joka sai tehtäväkseen poliisilaitoksen uudistamisen. Lakon aikana oli ryöstetty viitisenkymmentä liikettä ja saman verran tekoihin syyllistynyttä pidätettiin sekä osa varastetuista tavaroista palautettiin niiden oikeille omistajille.⁶⁶⁵

Lundberg lähetettiin Helsinkiin etsimään tukea miliisin laillistamiselle, mutta vastaanotto SDP:n puolueoimikunnassa 19.12. ei ollut suopea. Toimikunnan jäsen, turkulainen Evert Eloranta⁶⁶⁶ ehdotti, että Turussa suoritettaisiin työväenjärjestöissä perusteellinen puhdistus ja kaarti riisuttaisiin aseista sekä muodostettaisiin uusi, puolueelle lojaali kunnallisjärjestö. Helsingin punakaartin kokouksessa seuraavana päivänä Lundbergilla oli kuitenkin parempi menestys. Hänen palopuheensa sai suuret suosionosoitukset, kun taas Sirola, joka yritti selostaa puolueen kantaa kaarteihin, huudettiin alas. Helsingin kaarti lupasi tukensa turkulaisten miliisille ja kaartille.⁶⁶⁷ Samana päivänä toimittaja-kansanedustajat Heikki Välisalmi ja Anton Huotari tuomitsivat eduskunnassa Turun lakon.⁶⁶⁸

Miliisilakon lopettamisvaiheessa *Sosialisti* jatkoi työväenjärjestöjen asenteen suomimista. Vaikka olikin porvaristolta edesvastuutonta jättää miliisin palkat maksamatta, silti Turun työväen piirissä näytti vallitsevan miliisinnostus, kun haluttiin hinnalla millä hyvänsä pitää järjestyslaitos työväen hallussa: ”Jos ei työväki kykene pitämään järjestyslaitosta käsissään muuten kuin väkivallan avulla ja miliisilakon aikaisen vandalismin turvissa, niin jätettäköön ennemmin koko laitos kiluineen kaluineen porvareille.” Lehti hämmästeli myös sitä, että Turun kaartissa oli valmiutta Helsingin punakaartin tavoin kyseenalaistaa Tampereen kokouksen päätökset, varsinkin sen, jossa puolue oli asetettu ylimmäksi päättäjäksi kaartin asioissa. Lehti korosti, että kaartien oli ehdottomasti toteltava puoluejohdon määräyksiä, sillä jos kaartit ryhtyivät

⁶⁶³ Eskola 2010, 265.

⁶⁶⁴ Wiik 1978, 100; Tuomioja 1979, 189.

⁶⁶⁵ *Sosialisti* 22.12., 27.12.1917; Paavolainen 1966, 83-84; Manninen 1992b, 366.

⁶⁶⁶ Kansanvaltuuskunnan jäsen keväällä 1918.

⁶⁶⁷ Uusitalo 1971, 19; Upton 1980, 396.

⁶⁶⁸ Toiset Valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 676, 683.

politikoimaan itsenäisesti, seurauksena olisi vain työväestön rivien hajoaminen.⁶⁶⁹

Joulun jälkeen asiaan palattiin, sillä *Sosialistin* toimitukselle oli saapunut kirje Turun Työväenkaartilta. Se katsoi, että *Sosialistin* kirjoitukset viime päivien tapahtumista olivat "peräti vanhoillisia," minkä johdosta kaartin kokous "lausui jyrkän paheksumisen lehden toimitukselle, ja myöskin kirjapainon johdokunnalle huomautuksen, että mainitunlaiset kirjoitukset eivät saa jatkua, koska ne herättävät yleistä tyytymättömyyttä lukijakunnassa siten vaikuttaen haitallisesti lehden leviämiseen." Rikkiviisaasti toimitus kysyi vastauksessaan, mitä näin ylimalkaisella paheksumisella tarkoitettiin. Oli totta, että lehdessä oli tuomittu rosvoukset ja huliganismi, mutta tuskin kaarti tarkoitti noita kirjoituksia, koska "kaartin täytyy itsensä olla ensimmäisenä tuomitsemassa ryöstöihin osaa ottaneet henkilöt, erottaa heidät keskuudestaan ja saada aikaan täydellinen järjestys." Tällaisella asenteella lehden toimitus kerjasi ilmiselvästi vaikeuksia ja tammikuussa niitä seurasi.⁶⁷⁰

Miliisilakon jo päätyttyä *Työmies* otti varovasti kantaa tilanteeseen kuitenkin mainitsematta Turku nimeltä. Sekin selitti ilmiön taustalla olevan järjestöihin kumousaikana tulleet suuret joukot valistumattomia jäseniä, jotka "kurjistuneen yhteiskuntatilan ärsyttämänä" toimivat tavalla, joka saattoi käydä työväenliikkeelle hyvin tuhoisaksi. Keskeiseksi vaaraksi tilanteessa lehti näki sen, että puolueeseen oli voinut tunkeutua "rosvoja ja provokaattoreita," joiden häätämiseksi järjestöjen oli käytettävä "järjestövaltaansa" ja "toverikuria." Provokaattoreista puhumalla lehti pyrki tavallaan ulkoistamaan Turun mellakoinnin, siirtämään vastuun työväenliikkeen ulkopuolelle. *Uusi Suometar* kommentoi *Työmiestä* 'Muut lehdet'-palstallaan. Sen mukaan *Työmiehen* pääkirjoitus oli selvästi aiheutunut Turun tapahtumista, mutta se ei uskaltanut sanoutua selvästi irti "konnatöiden harjoittajista." *Uuden Suomettaren* mukaan jokainen, joka oli viime vuosina seurannut sanomalehdistöä, "tietää, yhtä hyvin kuin *Työmiehen* kirjoittajakin, että mainittu lehti itse ja se joukkue, joka on sen ympärillä, enemmän kuin yksikään toinen on syyllinen Turussa tapahtuneisiin kauheuksiin ja niistä myös edesvastuussa, samoin kuin koko siitä anarkiasta, mikä meidän maassamme nyt vallitsee."⁶⁷¹

Turun tapahtumien aiheuttama huoli näkyi muuallakin. Useat puoluelehdet julkaisivat Oskari Tokoin kirjoituksen 'Huliganismia vastaan,' jossa tämä arvovallallaan pyrki rauhoittamaan tilannetta ja korosti kuuliaisuutta puoluejohdolle.⁶⁷² Myös Helsingin Työväenjärjestöjen Eduskunta tuomitsi julistuksessaan sekä Turun että jotkut Helsingin ympäristössä tapahtuneet ryöstöt, joilla edellä mainittujen paikkakuntien ja koko Suomen työväestön maine saatettiin vaaranalaiseksi. Se teroitti vielä kerran mieliin, että työväestön ei pitä-

⁶⁶⁹ Sosialisti 21.12.1917 Järjestyksenvalvonta ja työväki, 22.12.1917 Työväen järjestyskaartit.

⁶⁷⁰ Sosialisti 27.12.1917 Mistä on kysymys?

⁶⁷¹ Tm 20.12.1917 Järjestövalta ja toveriluottamus; US 21.12.1917.

⁶⁷² KL 22.12.1917; Sosialisti 28.12.1917; Eteenpäin 29.12.1917; HV 29.12.1917.

nyt ryhtyä minkäänlaisiin tekoihin, jotka eivät olleet työväenliikkeen keskusjärjestöjen toimeenpanemia tai sen hyväksymiä.⁶⁷³

Jos Turun työväestön ja porvariston olisi pitänyt pystyä keskenään sopimaan järjestysvalta-kysymyksestä, niin käydyn eduskuntakeskustelun ja lehdistödebatin perusteella se ei olisi onnistunut ilman ulkopuolista sovittelua. Kun työväenlehdet näkivät asian ytimen olevan miliisin asemassa ja palkanmaksussa eli koko ongelma oli porvariston aiheuttama, niin porvarillisten lehtien mielestä kyseessä oli sosialidemokraattisen puolueen viehtymys anarkiaan, jolla vallitseva yhteiskuntajärjestelmä saataisiin polvilleen. Toisin sanoen työväenlehdet painottivat syytä ja porvarilliset lehdet seurauksia. Kaiken kaikkiaan Turun mellakat paljastivat sen, miten kahtiajakautunut yhteiskunta alkoi olla ja kuinka vaikeaa oli enää sovinnollisempien saada ääntään kuuluviin. Ne paljastivat myös sen, että SDP ei enää kyennyt auktoriteetillaan saamaan vallankumouksellista Turku hallintaansa, joten sen kaartin tai kunnallishallinnon puhdistaminen ja uudistaminen jäivät puheiksi.

Hajotuslehdet

Kun Helsingin ja Turun kaartin toiminta voitiin nähdä sosialidemokraattisen puolueen linjan vasemmistolaisena kritiikkinä, suurlakon jälkeen alkoi esiintyä puoluejohdon arvostelua myös puolueen oikealta laidalta. Sosialidemokraattiset puoluelehdet uutisoivat kustantaja Vihtori Kososen koolle kutsu-masta kokouksesta sellaisille SDP:n jäsenille, jotka eivät hyväksyneet puolueen sen hetkisiä taistelutapoja ja taktiikkaa. *Työmies* selitti, ettei se ollut voinut julkaista tätä kokouskutsua, koska se sisälsi niin törkeän syytöksen puoluejoh-toon vastaan, että se olisi täyttänyt rikoksen tunnusmerkit. Kokous nähtiin yrityksenä hajottaa sosialidemokraattinen puolue ja sen väitettiin olleen täydellisen fiasko.⁶⁷⁴

Työväenlehdet kertoivat muutamien vanhojen SDP:n jäsenten erosta puolueesta. Jo mainitun Otto Piisisen lisäksi erosi *Kansan Lehden* entinen päätoimittaja Timo Korpimaa, joka oli vuonna 1910 esitellyt lehdessään bernsteinilaista revisionismia. Myös *Kansan Lehden* ja *Työmiehen* entisen toimittajan Kaapo Murroksen ilmoitettiin eronneen. Toimituskirjoituksessaan *Kansan Lehti* kertoi heidän eronneen puolueen aseistautumisen ja anarkististen tekojen takia. Lehden mukaan eri mieltä olevien ei kuitenkaan pitäisi erota puolueesta, vaan "tehdä voitavansa maamme työväenliikkeen ohjaamiseksi takaisin parlamentarismiin, ammatillisen liikkeen ja osuustoiminnan koeteltuihin uomiin, sillä anarkismi ei lopuksikaan työväenluokkaa pelasta."⁶⁷⁵ Joulukuun loppupuolella puolueen linjan vastustajat ryhtyivät sanoista tekoihin. He perustivat kaksi uutta sanomalehteä, Helsinkiin *Työn Valta* -nimellä ja Viipuriin *Itä-Suomen Työmiehen*. Ne alkoivat ilmestyä tammikuun alussa 1918. Vaikka niiden tausta tunnettiin, niin silti *Kansan Lehti* julkaisi *Työn Vallan* ja *Työ Itä-*

⁶⁷³ Tm 29.12.1917.

⁶⁷⁴ Tm 22.11.1917; Arbetet 1.12.1917.

⁶⁷⁵ KL 4.12.1917 Vai sosialidemokraattisen puolueen loppu.

Suomen Työmiehen ilmoituksen, jossa ne kertoivat olevansa kuudesti viikossa ilmestyviä sosialidemokraattisia lehtiä.⁶⁷⁶

Työmies otti *Työn Vallan* heti hampaisiinsa. Se muistutti, että porvarillisilla puolueilla oli yksin Helsingissä viisi sanomalehteä, joiden kaikkien päätehtävä oli vahingoittaa työväenliikettä ja että *Työmies* oli aina ollut niiden päävihollinen. Se väitti, että viime aikoina porvarilliset lehdet olivat *Työmiehen* levikin kasvusta huolestuneina yllyttäneet yrityksiä lopettamaan ilmoittelun siinä. Nyt Helsinkiin oli perustettu lisäksi Vihtori Kososen toimesta "socialidemokraattinen lehti," jonka yhtenä tulevana toimittajana oli *Työmiehen* tietojen mukaan entinen sosialidemokraattisen puolueen jäsen Timo Korpimaa. Koska lehden mukaan työväenliike ei ollut rahoittanut eikä valvonut uutta lehteä, oli kyseessä kapitalistien rahoittama salahanke, "hajotuslehti," joka samoin kuin porvarilliset lehdet syyttivät sosialidemokraatteja anarkistisista teoista vahingoittaakseen työväenliikkeen asiaa. Lopuksi kirjoittaja korosti, että *Työmiehen* historia oli samalla Suomen työväenliikkeen historiaa: "Hyvin käsittävät myöskin työväen viholliset *Työmiehen* merkityksen työväen luokkataistelulle. Siitä syystä ne ovat tehneet milloin minkäkinlaisia yrityksiä tämän lehden nujertamiseksi."⁶⁷⁷

Työmies oli oikeassa uusien lehtien perustajien suhteen. He ja toimittajat olivat suhteellisen tunnettuja oikeistosocialidemokraatteja, *Itä-Suomen Työmiehen* päätoimittaja Vihtori Viitanen oli tunnettu viipurilainen työväenliikkeen veteraani. Lehti oli syntynyt paljolti siitä tyytymättömyydestä, jonka suurlakon aikaiset väkivallanteot olivat synnyttäneet. Viipurin sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö tuomitsi lehden perustamisen. Ainakin osa rahoittajista oli kummassakin lehdessä varakkaita yksityishenkilöitä ja niissä oli alusta lähtien silmiinpistävä paljon yritysten mainoksia. Molemmat lehdet painettiin porvarillisia lehtiä tekevissä kirjapainoissa, *Itä-Suomen Työmies* samassa painossa kuin suomalaisen puolueen äänenkannattaja *Viipuri*. Lehtien linjasta kertoo paljon se, että ne saivat jatkaa ilmestymistään heti punaisten tappion jälkeen.⁶⁷⁸

Näytenumeroissaan *Työn Valta* vaati marxilaisuuden revisiota: "On tullut reformatsionin, uudistusten hetki ... työväenliikkeen opit ja menettelytavat ovat tarkistettavat, kansanvaltaisuus ja sosialismi ovat pelastettavat luisumasta bolševikkilaiseen vapauden sortoon ja hirmu-valtaan."⁶⁷⁹ Tilausilmoituksessaan 2.1.1918 *Itä-Suomen Työmies* selitti lehden olevan sosialidemokraattinen ja "luokkataistelun kannalla, mutta tuomitsee luokkavihan" ja lehti tulee "menettelytapakysymyksessä eroamaan puolueen viimeaikaisista mielipiteistä tuomiten kaikki anarkistiset taipumukset ... sekä kieltäen yleensä kaikessa muodossa tapahtuvan asestautumisen."⁶⁸⁰

⁶⁷⁶ KL 20.12.1917; Työ 31.12.1917.

⁶⁷⁷ Tm 30.12.1917 Taistelu Työmiestä ja työväenliikettä vastaan.

⁶⁷⁸ Itä-Suomen Työmies (I-STm) 2.1.1917; Soikkanen 1967, 373; Soikkanen 1970, 282-283; SLH 5, 200-201.

⁶⁷⁹ Työn Valta (TV) 15.12.1917, 3.1.1918 Taisteluun lähdetessä.

⁶⁸⁰ I-STm 2.1.1918.

Kirjoittelussaan kumpikin lehti esiintyi avoimen revisionistisesti käyttäen porvarillisista lehdistä tuttua retoriikkaa esimerkiksi luokkavihan lietsomisesta. Lisäksi ne syyttivät puoluejohtoa anarkosotalismista, bolševismista ja proletariaatin diktatuurin suunnittelemisesta. Uhkaavan konfliktin ratkaisukeinona lehdet näkivät ainoastaan laajojen yhteiskunnallisten reformien suorittamisen, joten niiden kanta kumouksellisiin menettelytapoihin, jotka se väitti puoluejohdon omaksuneen, oli luonnollisesti jyrkän kielteinen. Lehdet myös varoittivat kansalaissodan suuresta vaarasta.⁶⁸¹ *Itä-Suomen Työmies* uskoi puoluejohdon luopuneen kokonaan siitä "sosialidemokratian tieteellisestä perusteesta, ettei vallankumouksia voida tehdä ...[jos] sen takana eivät ole taloudellisen kehityksen luomat realistiset edellytykset, vaan ainoastaan asetetut punaset kaartit."⁶⁸²

Työn Vallan ja Itä-Suomen Työmiehen kritiikkiä SDP:n johtoa vastaan ei ollut omiaan lieventämään se, että puoluetuomikunta tuomitsi ne 12.1.1918 "hajoituslehdiksi." Tuomikunnan tiedotteen mukaan edellä mainittujen lehtien tarpeellisuudesta ei ollut keskusteltu missään puolueen järjestössä eikä niiden perustamisesta ollut minkään järjestön päätöstä: "Ne eivät siis ole puoluelehtiämme." Puoluetuomikunnan mukaan lehdet olivat syntyneet työväenliikkeelle vieraiden tai vihamielisten aineiden tai luopioiden toimesta, joten oli selvää, että niiden päätehtävä oli hajotustyön tekeminen sosialidemokratian nimi kilpenään. Jos lehtien toimittajina tai avustajina oli sosialidemokraattisen puolueen jäseniä, oli heidät vuoden 1909 puoluekokouksen päätöksen mukaisesti erotettava puolueesta.⁶⁸³ Puoluetuomikunnan tuomio "hajoituslehtien" suhteen oli hyvin samankaltainen kuin *Työmiehen* kritiikki pari viikkoa aikaisemmin, mutta molemmat saattoivatkin olla saman kirjoittajan kynästä lähtöisin.

7.3.2 Sosialidemokraattinen lehdistö tammikuussa 1918: kaartien kumouksellisuutta vastaan

Sekä Tampereen kokous että Turun tapahtumat aiheuttivat erään merkittävän muutoksen työväenlehtien kirjoittelussa. Kun näihin saakka lehdet olivat johdonmukaisesti puhuneet työväen järjestyskaarteista, niin nyt yhä useammin tilalle alkoi tulla punakaarti -nimitys, jota porvarilliset lehdet olivat käyttäneet syyskuusta lähtien. Muutoksen taustalla oli ainakin se, että Helsingin kaarti jo aikaisemmin ja miliisilakon aikana myös Turun kaarti alkoi nimittää itseään punakaartiksi. Vaikka lehdet eivät nimitysten eroa sen kummemmin lukijoilleen avanneetkaan, niin ne toki ymmärsivät, että kaikilla kaarteilla ei ollut enää järjestyksenpito- ja puolustautumisfunktiota, vaan osasta oli jo tullut kumouksellisen toiminnan etujoukkoja, joiden määrä näytti vain lisääntyvän.

Silti puolueen piirissä kaarti nähtiin vielä joulukuussa 1917 edelleen enemmän työväen etuja ja oikeuksia puolustavana voimana kuin yhteiskun-

⁶⁸¹ TV 3.1.1918 Taisteluun lähdeäessä, 14.1.1918 Hajotustako?, 14.1.1918 Läheneekö taistelu?; I-STm 10.1.1918 Alkaako "vallankumous" uudestaan?, 17.1.1917 Kansalaissodan partaalla.

⁶⁸² I-STm 19.1.1918 Vallankumouksella leikkiminen.

⁶⁸³ Tm 13.1.1918.

nalliseen vallankumoukseen tähtäävänä järjestönä. Muutos oli tapahtunut kuitenkin siinä, että se miellettiin jo enemmän armeijana kuin poliisivoimana.⁶⁸⁴

Kuinka vähän Tampereen järjestyskaartien kokous merkitsi, tuli esiin välittömästi: Helsingin punakaarti päätti Taimin kehotuksesta olla välittämättä Tampereen kokouksen päätöksistä ja noudattaa edelleen omaa itsenäistä politiikkaansa. Ilmoittaessaan tästä Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnalle 22.12. myös Taimi otti esiin kaartin puhdistamisen, mutta täysin toisella tavoin kuin työväenlehdet olivat vaatineet: "Kaikki tunnetut revisionistit olisi poistettava kaartistamme, koska ne rauhalliset mielipiteet, joita he edustavat, eivät ole kumouksellisia." Samoin hänen mukaansa oli tärkeää kaartin "edun vuoksi eristää kaarti oikeistolaisista järjestöistä ja ammattiyhdistys-toiminnasta." Vuodenvaihteessa Taimilla oli hyvät suhteet bolsevikkien Helsingin neuvostoon, mutta Pietariin hänellä ei tuolloin liene ollut suoria yhteyksiä.⁶⁸⁵

Helsingin punakaarti esitti SDP:n johdolle avoimen haasteen hyväksymällä 6.1.1918 uudet säännöt ja lähetti ne muille kaarteille kehottaen hyväksymään ne. Niiden mukaan kaarti oli "työväen tarkoitusperien täytäntöönpaneva vallankumouksellinen voima." Säännöt korostivat kaartien omatoimisuutta tarkoituksena saada niiden määräysvalta puolueen johdolta niiden omiin käsiin, mutta toiminnan tavoitteet oli ilmaistu hyvin hämärästi. SDP:n ja SAJ:n toimikunnat aloittivat 10.1. yhteiskokouksen pohtiakseen suhtautumistaan Helsingin kaartin toimiin. Niillä oli mahdollisuus sanoutua irti haastajista ja vedota työväenliikkeen enemmistöön. Kokouksessa vaadittiin selkein sanoin irtisanoutumista kaartien toimista ja jopa Manner näki kaartien olevan "rappiotilassa." Kuusinen oli kuitenkin sillä kannalla, että millään julkisella tuomiolla ei saisi aiheuttaa työväenliikkeen hajoamisen vaaraa. Hänen kantansa vaikutti erityisesti pelko, että porvaristo suunnitteli aseellisen toiminnan aloittamista. Koska puoluejohto pelkäsi myös Helsingin kaartin itsenäisen toiminnan provosoivan vallankumoukseen, johon ei ollut valmistauduttu, ei tehtykään yritystä vastustaa kumouksellisia, vaan paremminkin houkuteltiin näitä kompromissin tekoon.⁶⁸⁶

SAJ:n puheenjohtajaksi Tokoin jälkeen valittu Jussi Lumivuokko, *Työmiehen* toimittaja, esitti kuitenkin kokouksessa, että sosialidemokraattisten puoluelehtien tuli kirjoittaa punakaartien omavaltaisuuksia vastaan.⁶⁸⁷ Näinhän moni niistä oli tehnyt jo aikaisemminkin ja olisi tehnyt ilman kehotusta silläkin uhalla, että olivat vaarassa joutua punakaartin kanssa vastakkain.

Vuoden 1917 lopussa *Työ* oli kirjoittanut SDP:n menettelytavoista peilaen sen hetkistä tilannetta suurlakon aikaiseen. Kun SDP oli lehden mukaan ollut koko olemassaolonsa ajan maltillinen puolue, jonka toiminta oli ollut laillista, julkista ja väkivallatonta, niin suurlakkoon saakka noudatettu menettelytapa oli nyt häiriintynyt. Puolueeseen oli liittynyt paljon uutta väkeä, "jotka halusivat rajumpaa, väkivaltaisempaa toimintaa ja siksi punakaarteihin liitty-

⁶⁸⁴ Salkola 1985 2, 301.

⁶⁸⁵ Upton 1980, 420; Manninen 1992c, 399.

⁶⁸⁶ Tm 9.1.1918; Upton 1980, 431-432; Salkola 1985 2, 350-351; Rinta-Tassi 1986, 66.

⁶⁸⁷ Salkola 1985 2, 357.

mällä koettivat päästä kulkemaan omia teitensä. Niistä alkoi olla todellista vaaraa liikkeellemme." Kirjoittajan mukaan elintarvikekurjuus oli suurin syy siihen, että laajoissa työläispiireissä nähtiin vallanotto ainoana pelastautumiskeinona, eikä silloin ollut väliä, tapahtuiko se laillista tietä vai kumouksen avulla. Monia houkutti jälkimmäinen, koska se vastasi Venäjän tapahtumia. Koska sosialidemokraatit olivat vähemmistönä eduskunnassa, kirjoittaja tähdensi, olisi vaihtoehtona ollut vain köyhälistön diktatuuri, jonka avulla maan hallitseminen ja elintarvikeasioiden hoito olisi käynyt mahdolliseksi. Lisäksi väkivaltaan turvautuminen olisi jakanut puolueen ehkä pysyvästi kahteen ryhmään hyödyttäen vain porvaristoa.⁶⁸⁸ Vaikka kirjoitus toisti jo suurlakon aikana ja sen jälkeen mainittuja argumentteja kumousta vastaan, oli se selvästi tarkoitettu puoluejohdolle ponnekkaaksi kannanotoksi parlamentaarisen menettelytavan puolesta myös tulevaisuudessa.

Sosialisti julkaisi 8.1. ja 9.1. kaksi pääkirjoitusta, jotka todennäköisesti olivat viimeinen pisara lehden ja Lundbergin johtaman suunnan välisessä kiistassa. Ensimmäisessä Hannes Uksila kritisoi toisaalta puoluejohtoa päättämättömyydestä ja toisaalta kaarteja omavaltaisuudesta. Tyytymättömyys puolueen johtoon oli kirjoittajan mukaan mennyt niin pitkälle, että huolimatta Tampereen kokouksen päätöksestä alistaa kaartit puoluejohton alaisiksi, suunniteltiin joidenkin punakaartien keskuudessa ohjelmaa, jonka avulla voitaisiin ryhtyä toteuttamaan yhteiskunnallista vallankumousta. Siksi puoluejohton olisi oltava riittävän voimakas ja päämäärästään tietoinen voidakseen estää hajaannuksen puolueessa. Seuraavan päivän lehdessä Uksila tuomitsi jyrkästi Helsingin punakaartin hajottavan toiminnan.⁶⁸⁹

Kun Turun työväenjärjestöissä oli tapahtunut merkittävää radikalisoitumista syksyn kuluessa, oli *Sosialistin* toimituskunta pysynyt houkutuksesta huolimatta perinteisellä sosialidemokraattisella kannalla. "Vanhan liiton" miehet Seth Heikkilä, joka oli ollut syksyn puoluekokouksessa johtavia kumouksen vastustajia, päätoimittaja Kalle Tähtelä, joka oli kunnallisjärjestön kokouksessa vastustanut näkyvästi miliisilakkoa ja toimittaja Hannes Uksila kirjoituksillaan ärsyttivät ilmiselvästi radikaaleja ja kaartin johtoa. Samalla tavalla oli jo *Eteenpäin*-lehden toimitus Kotkassa joutunut joulukuun puolivälissä jyrkän suunnan hampaisiin.⁶⁹⁰

Lundbergin kannattajien tyytymättömyys lehden linjaan oli näkynyt tammikuun alussa pidetyssä sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön kokouksessa. Oletettavasti siellä saamansa kritiikin vuoksi Seth Heikkilä luopui vastaavan toimittajan tehtävistä, jotka siirtyivät päätoimittaja Tähtelälle. "Lopuksi lausuttiin Sosialistille toivomus, että se referoisi kokouksen menoa oikein," evästi kokous lehteä. Samaisen järjestön kokouksessa 11.1.1918 käsiteltiin lehden linjaa ja myös päätoimittaja Tähtelän asemaa. Kumouksellisten johtajiin kuulunut, aikaisemmin *Sosialistin* toimittajanakin työskennellyt Tuomas

⁶⁸⁸ Työ 28.12.1917 Puolueemme menettelytavoista.

⁶⁸⁹ *Sosialisti* 8.1.1918 Puolueemme keskusjohto voimakkaampiin käsiin, 9.1.1918 Punakaartit saatettava luotettaviksi järjestöiksi (HV lainaa 15.1.1918).

⁶⁹⁰ *Eteenpäin* 11.12.1917 Huonosti harkittuja päätöksiä, 13.12.1917 Liika pitkälle menevää kiihkoilua.

Hyrskymurto syytti Tähtelää kunnallisjärjestön halventamisesta ja porvarillisten valheiden levittämisestä kirjoittaessaan bolsevikkien toiminnasta. Lundberg uhkasi uuden lehden perustamisella, mikäli *Sosialisti* ei muuttaisi linjaansa ja parissa muussa puheenvuorossa lehteä arvosteltiin oikeistolaiseksi ja keuhuttiin *Arbetet*-lehteä. *Sosialistia* ja Tähtelää kokouksessa puolusti Hannes Uksila, joka korosti lehteä toimitetun "mahdollisimman puhtaassa luokkataistelun ja jyrkän sosialidemokratian hengessä." Tähtelä ilmoitti myös olevansa valmis eroamaan, mikäli lehden linja osoitettaisiin vääräksi ja enemmistö piirin jäsenistä vaatisi sitä. Ennen sisällissodan puhkeamista asiaan ei tiettävästi kuitenkaan palattu, vaikka lehden linja oli koko tammikuun jos mahdollista entistä kumousvastaisempi.⁶⁹¹

Työtä vuodesta 1911 päätoimittanut Evert Huttunen, todennäköisesti turhautuneena kaartien kasvavaan vaikutusvaltaan myös Viipurissa, jätti tehtävänsä lehdessä toimittaja-kansanedustaja Paavo Leppäselälle joulukuussa 1917.⁶⁹² Silti hän kirjoitti vielä ennen sisällissotaa muutaman kerran vanhaan lehteensä. Merkittävässä ja perinpohjaisessa linjanvedossa punakaartien toimintaa vastaan hän totesi ensin, että suurlakon aikaisiin murhiin syyllistyivät ne punakaartilaisjoukot, jotka oli muodostettu juuri ennen lakkoa, jolloin kaarteihin oli päässyt epäluotettavia "aineksia, joista monet paremmin tuntevat kiväärien mekaniikan kuin sosialidemokratian puolueen ohjelman." Vaikka Huttusen mukaan laittomuuksia toimeenpanneita vastaan oli joissakin järjestöissä jo ryhdytty kurinpidollisiin toimiin, niin ne olivat hänen mielestään aivan liian laimeita. Siksi kaarteihin oli edelleen jäänyt miehiä, jotka olivat valmiita sivuuttamaan puolueen ja järjestöjen päätöksiä ja toimeenpanemaan tekoja, joihin heille ei ollut annettu minkäänlaista lupaa: "Muutamat kaartin osastot menettelevät aivan kuin puoluetta ei olisi olemassakaan."

Erityisen pahoillaan Huttunen oli siitä syystä, että Venäjältä ja Suomessa olevien venäläisten sotilaiden toimesta oli "kiihotettu" puolueen menettelyta-voista tietämättömiä kaartilaisia suoraan toimintaan: "Samalla on annettu ymmärtää, ettei nykyinen maltillinen puoluejohto kelpaa mihinkään, vaan olisi joukkojen sitä jonkun verran siivottava. Nähtävästi levottomimmat ainekset punakaartilaisten keskuudessa ovat yhtyneet tuohon käsitykseen ja alkaneet itse teossa osoittaa, etteivät he anna nykyiselle puoluejohtolle ja puoluejärjestöille mitään merkitystä, vaan sivuuttaen ne, toimivat ominpäin niin kuin itse näkevät hyväksi." Huttusen mukaan tällaisen tilanteen jatkuminen johtaisi anarkiaan puolueessa ja koko maassa ja vaarantaisi myös vasta saavutetun itsenäisyyden.

Hänen johtopäätöksensä oli selvä: "Puolueemme on otettava kertakaikkiaan ratkaiseva askel. Puoluejärjestöjemme on päättävästi asetettava sitä terrorismia vastaan, jota punaisen kaartin erinäiset osastot nähtävästi harjoittavat puolueeseen nähden. On ratkaistava siitä, joko punainen kaarti määrää tyvä-

⁶⁹¹ Sosialisti 12.1.1918; Ryömä 1918, 41; Jokela 1998, 103.

⁶⁹² Väisänen 1968, 85. Hannu Soikkanen olettaa, että Huttunen olisi ollut mukana perustamassa Itä-Suomen Työmiestä, mutta mitään näyttöä asiasta ei ole (Soikkanen 1967a, 373).

enliikkeen menettelytavoista tai sosialidemokraattinen puolue. Ennenkaikkea puolueoimikunnan on tässä suhteessa tehtävä jotakin ja – viipymättä. Tai muuten jää puolueoimikunta sivustakatselijaksi punaisen kaartin johtaessa puoluejärjestöjä ja määrätessä niille menettelytapansa." Tämän lisäksi Huttunen lausui venäläisille vakavan viestin: "Älkää sekaantuko meidän sisäisiin asioihimme, vaan antakaa meidän hoitaa ne itse." ⁶⁹³ Huttusen mielipiteet vastasivat myös puolueen hajottajalehdiksi leimaaman *Itä-Suomen Työmiehen* kantaa asioista, koska se lainasi kahta hänen kirjoittamaansa artikkelia. ⁶⁹⁴

Myös *Kansan Lehti* otti selkeästi kantaa kaarteihin. Lehden mukaan olosuhteiden pakosta perustettujen kaartiin tehtävänä tuli olla puolueen tavoitteiden tukeminen, kuten Tampereen edustajakokous oli päättänyt, eikä niillä ollut oikeutta muunlaiseen toimintaan kuin minkä puolue hyväksyi. Kun Helsingin punakaarti nyt oli aikeissa alkaa kulkea omia itsenäisiä teitään, oli tällaista puolueen kontrollin ulkopuolista toimintaa vastaan "asetuttava mitä jyrkimmin." Jos joku kaartin osasto ei alistunut noudattamaan puoluekokouksen hyväksymiä menettelytapoja, oli se kirjoittajan mukaan erotettava puolueesta. ⁶⁹⁵

Kun *Kansan Lehti* oli vielä lainannut *Työstä* Huttusen edellä mainittua artikkelia, sai lehden toimitus vieraita. Huotarini ollessa eduskunnassa ja hänen sijaisensa Letonmäen hoitamassa tehtäviä Tampereen kunnallisjärjestössä, oli päätoimittajan töihin joutunut vastikään *Sosialistista* saapunut Jussi Raitio. Kaksi kiväärein varustautunutta kaartilaista luovutti hänelle paikallisen punakaartin esikunnan vaatimuksen, jonka mukaan "vakavampia seurauksia välttääkseen on *Kansan Lehden* kanta muutettava." Raitio neuvotteli toimittajakollegojensa kanssa ja ilmoitti miehille terveisinä esikuntaan, että *Kansan Lehti* on sosialidemokraattinen työväenlehti ja jos se ei ole sitä, se muutetaan sellaiseksi heti kun muutosten vaatijat todistavat pätevästi, että lehti ei ole sosialidemokraattinen. Se, että hänen pilkallisesta vastauksestaan ei seurannut mitään vakavampaa, saattoi Raition mukaan johtua lehden toimittaja Letonmäen ja toimitussihteeri Väinö Haukkariutan keskeisestä asemasta kaupungin työväenjärjestöissä. ⁶⁹⁶

Yhtä vähän ymmärrystä punakaartiin toiminta sai Taavi Tainiolta *Savon Työmieheissä*. Hänen mielestään keväällä alkanut vallankumousliike oli saavuttanut päämääränsä, kaiken sen, minkä se sillä kertaa saavuttaa, kuten itsenäisyyden: "Kansanvallan pahin este, venäläisvalta, on poistunut." Tainio korosti, että demokraattisia uudistuksia, joita ei pystytty saavuttamaan "laillisen luokkataistelun, eduskunnallisen toiminnan" avulla, ei pystytty hankki-

⁶⁹³ Työ 11.1.1918 Punainen kaartiko vai sosialidemokraattinen puolue? (KL lainaa 15.1.1918).

⁶⁹⁴ I-STm 15.1.1918 Puolueoimikuntaa vastaan, 16.1.1918 Punainen kaartiko vai sosialidemokraattinen puolue?

⁶⁹⁵ KL 12.1.1918 Punaiset kaartit ja puolueemme keskusjärjestöt.

⁶⁹⁶ Kilpi 1924, 121-122.

maan muillakaan keinoilla ja siksi kumousta ajavat, "anarkistiset ainekset" oli erotettava puolueesta.⁶⁹⁷

Kaksi päivää myöhemmin *Savon Työmiehen* toimittaja Roope Tuhti kritisoi "punakaartilaispuoluetta" sen innosta kannattaa köyhälistön diktatuuria. Vaikka tämä ajatus oli kirjoittajan mukaan jo kärsinyt tappion marraskuun suurlakon aikana, oli se saanut uutta nostetta bolsevikkien voiton myötä. Tällä Tuhti viittasi siihen, että Kotkan sosialidemokraattinen kunnallisneuvosto oli tehnyt 10.1. puoluejohdolle esityksen vallan ottamisesta työväestön käsiin. Tuhtin mielestä vaatimus oli erittäin ajattelematon, koska se vaarantaisi kaikki työväenliikkeen saavutukset eivätkä mitkään seikat puhuneet köyhälistön diktatuurin puolesta.⁶⁹⁸ Linjansa takia *Savon Työmieskin* joutui kahnauksiin Kuopion radikaalien ja kaartin kanssa, mutta kaupungin maltillisen kunnallisjärjestön tuella lehti pystyi pitämään innokkaimmat kumousmieliset mielipiteet pois palstoilta lähes sisällissodan alkuehteen saakka.⁶⁹⁹

Sosialidemokraatissa Jussi Rainio – Eetu Salinin seuraaja päätoimittajana – arvosteli siltasaarelaisen puoluejohdon taktikointia ja vastusti johdonmukaisesti punakaartin perustamista. Hänen ja maakunnan radikaalien välille syntyi tämän takia niin suuri luottamus pula, että hän erosi tehtävästään vuoden 1918 alussa. Hänen tilalleen onnistuttiin tammikuun lopulla saamaan pikakomennuksella Hannes Uksila *Sosialistista*. Kun *Työmies* ei suostunut julkaisemaan oikeistososialidemokraattina tunnetun Hannes Ryömän artikkelisarjaa 'Mietteitä vallankumousajan tapahtumien johdosta,' otti *Sosialidemokraatti*, todennäköisesti juuri Rainion toimesta sen julkaistavakseen.⁷⁰⁰

Päivän Tiedot -lehti Sortavalassa oli muuttanut nimensä vuoden 1918 alusta *Kansaksi*⁷⁰¹ Pienenä lehtenä sillä oli samoja ongelmia kuin suuremmillakin: päätoimittaja Julius Nurminen oli valittu lokakuussa jälleen eduskuntaan ja hänen tehtävänsä jäivät lehteen vasta ensimmäiseen työpaikkaansa syksyllä tulleelle maisteri Pekka Railolle. Maltillisen linjan kannattajana hän joutui heti kärhämiin radikaalimpaa suuntaa edustaneiden Nurmisen ja alueelle punakaartia perustaneen Joensuun piirisihteerin August Wesleyyn kanssa. Nämä syyttivät Railoa porvarillisen hapatuksen vaikutuksesta, eikä tämä voinut tietenkään estää heitä kirjoittamasta lehteen.⁷⁰²

Koska lehden maltillinen hallinto kuitenkin tuki Railoa, hän saattoi ilmaista selvästi oman linjansa. Sen mukaan työväenliikkeellä oli valittavanaan vain kaksi tietä: joko jyrkkä ja perinpohjainen vallankumous tai sitten laillisia muotoja noudattava parlamentaariseen menettelyyn perustuva valtiollinen ja

⁶⁹⁷ STm 11.1. 1918 Anarkistiset ainekset pois puolueesta; *Kansa* 15.1.1918, *Kansan Lehti* 15.1.1918 ja *Sosialisti* 16.1.1918 lainaavat.

⁶⁹⁸ STm 13.1.1918 Köyhälistön diktatuuriko? Jo kaksi päivää ennen kotkalaisia oli Turun kunnallisjärjestö esittänyt saman vaatimuksen (Salkola 1985 2, 359-360).

⁶⁹⁹ Tuomisto 1982, 180-181, 203.

⁷⁰⁰ Esim. Sd 9.12.1917 Työväen järjestökaartin toiminta, 28.12.1917 Vallankumouksen saastuttajat; Nummi 1970, 38, 45. Ryömä toimi Suomen Sosialidemokraatin päätoimittajana 1918-22.

⁷⁰¹ Lehestä on säilynyt vain kuusi ensimmäistä numeroa, mutta vt. päätoimittaja Railo onnistui säilyttämään loput lehdet vangitsemisestaan huolimatta (Railo 2011).

⁷⁰² Vuoristo 1975, 54; Elsinen 1981, 103; Railo 2011, 118; Nurminen 2016, 206.

kunnallinen taistelu. "Jyrkkä vallankumoustie on mielestämme nykyisessä tilanteessa hedelmätön ja enemmän vahinkoa kuin etua tuottava," Railo kirjoitti, koska kumoukseen ryhtyjien täytyisi hylätä demokratia ja pitää yhteiskunta käynnissä pakkokeinoin, jolloin muodostuisi "hirmuhallitus."⁷⁰³

Lievää horjuvuutta oikean menettelytavan suhteen oli nähtävissä *Kansan Tahdon* kannanotossa. Vaikka lehti Mäkelinin suulla tuomitsi jyrkästi joidenkin punakaartien puoluepäätöksiä rikkovan "syndikalismmin", niin hän ei hylännyt kokonaan aseellista toimintaa luokkataistelun välineenä. Se tuli kyseeseen silloin, kun muut keinot olivat tehottomia tai ennen kaikkea silloin, kun työväestö havaitsi tullessa uhatuksi aseellisesti. Silti kirjoittaja varoitti väkivallan käytön vaaroista ja vanhana patrioottina kavahti erityisesti "vieraan maan aseellisen proletaarimahdin" käyttämisestä omaa kapitalistiluokkaa vastaan. Tässä Mäkelin on aivan samalla kannalla Huttusen kanssa pyytäessään, ettei venäläinen sotaväki sekaantuisi "meidän sisäisiin asioihimme."⁷⁰⁴

Yhden maan kumouksellisimman alueen työväenlehtenä *Eteenpäin* joutui tasapainottelemaan ulkoisen paineen ja perinteisiin menettelytapoihin pitäytyvän lehden hallinnon välillä. Kuten edellä mainittiin, lehti oli joutunut kiistoihin radikaalin Kotkan kunnallisjärjestön kanssa jo joulukuun puolivälissä 1917. Lehden asemaa eivät helpottaneet jatkuvat päätoimittajan vaihdokset. Ali Aaltosen kadottua lokakuussa muihin tehtäviin Helsinkiin lähettämättä ainuttakaan juttua lehdelleen, valittiin joulukuun alussa hänen tilalleen opettaja Y. K. Laine. Häneen hallinto ei ollut kuitenkaan tyytyväinen, koska hänen pääkirjoituksensa sosialismista ja sosialidemokratiasta olivat hallinnon mukaan ristiriitaisia eikä ollut täysin selvää, kehottiko hän sosialidemokraatteja jyrkkään toimintaan bolševikkien tapaan. Lopulta vastuu lehdestä annettiin tammikuussa 1918 pahasta alkoholiongelmasta kärsineelle August Vesalle.⁷⁰⁵

Tammikuun alussa lehti antoi kuitenkin pääkirjoituspalstansa pitkään sen avustajana toimineen Eero Haapalaisen käyttöön. Hän antoi tulla suoraa tekstiä vedoten Stalinin lausuntoon neuvostojen toimeenpanevan keskuskomitean kokouksessa, jossa Suomen itsenäisyys virallisesti tunnustettiin. Siellä Stalin oli Haapalaisen mukaan ihmetellyt, miksi SDP ei ollut ryhtynyt tarmokkain toimiin anastaakseen riippumattomuutensa hallitsevan porvariston käsistä. Kirjoittajan mielestä moite oli aiheellinen: SDP ei ollut lähtenyt vallankumouksen tielle, vaan tahtoi yhä "kompromissata" porvariston kanssa. Sen sijaan olisi luotava Suomen valtion perusteet: eduskunta oli hajotettava ja kutsuttava koolle Perustava kansalliskokous, jotta koko kansa saisi sanoa, minkälaisen valtiomuodon se tahtoo.⁷⁰⁶

Haapalaisen artikkeli jäi siihen saakka ainoaksi kumousta tukevaksi kirjoitukseksi. Hänen näkemystään vallankumouksen sisällöstä voi pitää aseellisen vallanoton kannattajana pidetyltä henkilöltä melko erikoisena. Todennäköisesti hänen julkinen kannanottonsa kuvastikin melko hyvin sitä epämää-

⁷⁰³ Kansa 12.1.1918 Vain kaksi tietä (Railo 2011, 146-148).

⁷⁰⁴ KT 5.1.1918 Vieraat aseet, 12.1.1918 Hajaannusta vastaan.

⁷⁰⁵ Honka-Hallila 1995, 28.

⁷⁰⁶ Eteenpäin 10.1.1918 Valtiollinen riippumattomuutemme.

räisyyttä, joka monilla kumouksen havittelijoilla oli, proletariaatin diktatuuria Haapalainen ei ainakaan näyttänyt propagoivan.

JUSSI T. LAPPALAISEN mukaan Haapalaisen aikaisemmat lausunnot viittasivatkin siihen, että hän olisi halunnut antaa asioiden menevän kautskylaisittain omalla painollaan, siten että ylhäältä käsin olisi ollut tarpeetonta päättää ja johtaa toimintaa, toisin sanoen vallankumous syntyisi itsestään alhaalta työväestön omasta toiminnasta.⁷⁰⁷

Punakaartilaisradikalismi ei ollutkaan talvella 1917–18 samaa kuin yhteiskunnallisen vallankumouksen ajaminen eikä ainakaan bolsevismia, vaan se oli ensisijaisesti haluttomuutta alistua työväenliikkeen keskusjärjestöjen määräysvaltaan. Sillä oli selvästi enemmän poliittinen kuin sotilaallinen leimansa pyrkiessä itsenäiseen asemaan puoluejohdon rinnalle. Punakaartien omavaltaisuutta eivät bolsevikitkaan hyväksyneet, sillä heidän aluekomiteansa pelkäsi, että SDP repeäisi kahtia ja aseet jäisivät kurittomalle osalle kaartia.⁷⁰⁸

Työmies ei ollut joulukuun jälkeen enää ottanut kielteistä kantaa Helsingin ja muiden punakaartien itsenäisyyspyrkimyksiin. Tähän vaikutti tietysti jo edellä mainittu Kuusisen pidättyvyyttä suositteleva kanta kaartien toimintaan, mutta lehden toimitussihteeri Kalle Hämäläisen kertoman mukaan oli toinenkin selitys. Joulukuun lopussa 1917 *Työmiehen* toimitukseen oli tullut Helsingin punakaartin nimissä lähetetty postikortti, jossa uhattiin, että jos kaartin vastainen kirjoittelu ei lehdessä lopu, kaartilaiset tulevat särkemään kirjapainokoneet. Hämäläisen mukaan Valpas suuttui tästä ja uhkasi kirjoittaa lehteen jutun, jossa kielsi olleensa näiden kirjoitusten takana. Sitä hän ei kuitenkaan tehnyt, mutta Hämäläinen ymmärsi olla enää kirjoittamatta aikaisemmalla sävyllä kaartien toimintaa vastaan.⁷⁰⁹ Siitä huolimatta, että Valpas vastusti kumouksellista toimintaa, hän ei näköjään halunnut joutua punakaartin syntipukiksi.

Vaikka *Työmies* ei ottanut julkaistavakseen Ryömän artikkelisarjaa, niin se antoi 10.1. tilaa 'Puolueen riennot' -palstallaan puolueveteraani Arvo Vuorion artikkelille 'Nykyhetken ohjelmasta.' Kirjoituksen mukaan työväenliikettä olivat hajottaneet maaliskuun vallankumouksen jälkeen järjestöihin liittyneet jäsenet, jotka tietämättömyydellään olivat aiheuttaneet "taktillisia virheitä toimintatavoissamme." Vuoriokin nimitti heitä "anarkososialistiseksi ainekseksi" ja varoitti, että aseelliset kaartit saattoivat kääntyä työväenluokkaa vastaan, koska ne olivat tehneet omista eduistaan koko luokan edun ja asettuneet usein puolueen keskusorgaaneja vastaan. Siksi tarvittiin lujaa, yhtenäistä järjestökuria ja oli ryhdyttävä toimiin vaaran ehkäisemiseksi: "E l l e i o l e m a h d o l l i s u u t t a l a s k e a k a a r t e j a k o k o n a a n h a j a l l e (harvennus Vuorion), on niiden kokoonpanoa entistä paljoa ankarammin seulottava." Perinteisen kautskylaisen näkemyksen mukaan kirjoittaja hieman naii-

⁷⁰⁷ Lappalainen 1981a, 17.

⁷⁰⁸ Lappalainen 1977, 105; Salkola 1985 2, 255, 257.

⁷⁰⁹ Hämäläinen&Vuolijoki 1944, 127-128.

visti uskoi vielä siihen, että järjestöissä tehtävä valistus- ja kasvatustyö voisivat rauhoittaa tilanteen.⁷¹⁰

Näkyvyyden antaminen kirjoitukselle, joka suorastaan esitti kaartien hajottamista, antaa ymmärtää, että *Työmies*, kuten ei puoluejohtokaan, ollut vielä tässä vaiheessa suinkaan päätyntynyt jollekin varmalle kannalle vallanoton suhteen.

Kun Valpas ei ollut kirjoittanut lehteensä enää yli puoleen vuoteen ja jättynyt marraskuun puoluekokouksen jälkeen syrjään puoluetoiminnastakin, hän valitsi hieman erikoisen paikan analysoida SDP:n sisäistä tilannetta, nimittäin eduskunnan. Hänen puheenvuoronsa 9.1. oli vastaus eräälle porvarilliselle edustajalle, joka oli epäillyt SDP:n tarkoituseriä. Puheessaan Valpas tosin väitti, ettei hän ollut enää täysin selvillä, mitä eri suuntauksia puolueessa oli, mutta löysi niitä kuitenkin neljä. Ensimmäisenä oli lähinnä porvareita oleva anarkistiryhmä, jonka "pikkuteoilla" ei rakennettu sosialistista yhteiskuntaa, toisena ryhmä, joka arveli ajan tulleen sosiaaliselle vallankumoukselle, jos muuallakin Euroopassa sellaiseen saman aikaisesti ryhdyttäisiin. Kolmantena, johon Valpas tunsu varmasti itsekin kuuluvansa, oli ryhmä, joka ei nähnyt Suomen taloudellisen kehityksen olevan niin pitkällä, että mitään kumousta voitaisiin panna toimeen ja neljäntenä edellistäkin revisionistisempi ryhmä, joka ei uskonut vallankumousta voitavan tehdä yksin työväenluokan avulla. Puolueen tämän kaltaisen hajoamisen useisiin fraktioihin Valpas arveli voivan johtaa jopa uusien puolueiden syntyyn.⁷¹¹

Voiko Valppaan puheenvuoroa tulkita muuten kuin ankarana kritiikkinä puoluejohdolle, joka oli päästänyt puolueen hajoamaan eikä nyt tiennyt, mitä tehdä. Huolimatta hänen suorastaan provosoivasta esiintymisestään *Työmies* ei kommentoinut mitenkään päätoimittajansa ulostuloa, mutta ehkä se merkittiin toimituksessa tiedoksi.

Vallankumouksen vastaisuus ilmeni työväenlehdissä punakaartilaisradikalismien tuomitsemisena, mutta niissä vedottiin myös kumouksen tarpeettomuuteen, koska se vaarantaisi työväestön saavuttamat edut. Tätä linjaa vahvasti osaltaan *Työmiehen* vaikeneminen oikeasta menettelytavasta, minkä kyläkin voi olettaa lisänneen puolueen kannattajajoukkojen epätietoisuutta, mutta tuskin yllyttäneen kumouksellisuuteen. Haapalaisen artikkelin lisäksi minikäänlaista "kiihoitusta" kumouksellisiin toimiin ei lehtien pääkirjoituksista löydy ennen SDP:n puolueuuevoston kokousta 19.- 22.1. yhtä varovaista poikkeusta, *Arbetetia* lukuun ottamatta.

Vallankumous vaihtoehdona?

Vallankumous oli paljon käytetty termi sosialidemokraattisessa puoluelehdistössä vuoden 1917 kuluessa, mutta sillä oli tarkoitettu lähes aina työväen välitömmien vaatimusten toteuttamista, ei perinpohjaista yhteiskunnallisten suhteiden muuttamista. Teoreettisesti kysymystä valtiiovallan ottamisesta työväen-

⁷¹⁰ Tm 10.1.1918.

⁷¹¹ Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 828.

luokan käsiin ei juuri käsitelty, eikä edes sanaa sosialismi mainittu kuin harvinaisena poikkeuksena. Ylipäätään vallankumous -termillä ei vielä kesällä ja syksyllä 1917 ollut vakiintunutta, yksiselitteistä sisältöä. Marraskuun suurlakon aikanakin kysymys vallanotosta nousi esiin puhtaasti käytännöllisistä syistä, kun kävi selväksi, että työväestön vähimmäisvaatimuksille ei saatu eduskunnalta takeita. Lokakuun vallankumous antoi termille kuitenkin konkreettista sisältöä näyttäessään, mitä kumous voisi käytännössä tarkoittaa.

Poikkeuksen puoluelehdistön yleisestä vallankumouksen aseellisen vallanoton merkityksessä kieltävästä kannasta teki tammikuussa varsinaisesti vain yksi lehti, *Arbetet* Turussa. Ainoa ja siinä mielessä mielenkiintoisin debatti vallankumouksen oikeutuksesta ja tarpeellisuudesta käytiin sen ja naapurilehti *Sosialistin* kesken. Kuten jo on nähty, Turku kuului maan voimakkaimpiin radikaalikeskuksiin, jonka tapahtumat kiristivät työväestön ja porvariston, mutta työväestön piirissä myös maltillisten ja radikaalien suhteita. Tässä tilanteessahan *Sosialisti* pysyi edelleen tiukasti maltillisten äänenkannattajana, mutta *Arbetet* alkoi kallistua kumouksellisten puolelle.

Arbetet-lehteä, joka kantoi suhteellisen vahvaa intellektuaalia leimaa, on luonnehdittu aikansa parhaaksi työväenlehdeksi Suomessa. Sen sekä teoreettinen että tyylillinen korkeatasoisuus johtuivat K. H. Wiikin, puolueen erään parhaan marxilaisuuden tuntijan, ja Allan Walleniuksen, tunnetun työläiskirjailijan suuresta panoksesta lehden toimittamisessa.⁷¹²

Wiik, joka oli koko syksyn 1917 määrätietoisesti vastustanut kumouksellisuutta, oli ollut *Arbetetin* päätoimittaja vuodesta 1910, mutta kansanedustajan ja muiden tehtävien takia hän oli asunut jo pitkään Helsingissä ja lähettänyt enää harvakseltaan kirjoituksia lehteensä. Joulukuun lopussa 1917 hän jättäytyi kokonaan pois päätoimittajan tehtävistä ja hänen tilalleen tuli Axel Åhlström, joka käytännössä oli jo pitkään hoitanut tointa. Virallisesti vaihdosta ei kuitenkaan jostain syystä julkistettu. Paitsi päätoimittajan vaihdos niin myös Turun ruotsinkielisen työväestön radikalisoituminen William Lundbergin johdolla selittävät *Arbetetin* linjan muutoksen. Lundberghän oli ollut lehden taloudenhoitaja ja toimittaja, ja kun hän hoiti nyt miliisin ja kaartin päällikkyyksiä, sai lehdessä entistä enemmän tilaa toimittaja Gunnar Mörn, jonka jyrkimpiä kirjoituksia lehden muu toimitus joutui jopa sensuroimaan.⁷¹³

Turkulaislehdissä käydyn keskustelun aloitti *Arbetet* ottaessaan kantaa Turun sosialidemokraattisessa kunnallisjärjestössä samaan aikaan käytyyn keskusteluun tilanteen vaatimista menettelytavoista. Tästä keskustelusta lehti totesi, että siinä eräillä tahoilla esiintynyt varovaisuus voisi liian pitkälle vietyinä käydä vaaralliseksi, sillä proletariaatin olisi toimittava, ennen kuin "vapautuksen aika" menisi ohi. Vallankumoukseen ryhtymistä *Arbetet* perusteli kolmella seikalla. Ensinnäkin lehti uskoi sillä olevan tavattoman moraalisen merkityksen osoittaessaan kumouksen leviävän ja samalla suomalaisten toiminta tukisi venäläisiä tovereita, joilla oli oikeus tukea myös odottaa. Toiseksi lehti muistutti ironisesti, että sosialidemokratian teorian mukaan kumous ei

⁷¹² Steinby 1963, 84-85; Bondestam1968b, 98.

⁷¹³ Bondestam 1968a, 287-288, 304-305, 331. Mörnistä myös Korjus 2014, 235-246.

voi alkaa taloudellisesti takapajuisessa maassa, kuten Venäjällä. Kun nyt näin oli kuitenkin tapahtunut, ei Suomen taloudellinen kehitysaste voinut olla esteenä kumouksen aloittamiselle. Kolmanneksi lehti kritisoi "odottavaa vallankumouksellisuutta," joka Suomen tapauksessa ilmeni kumouksen puhkeamisen odottamisena ensin jossain suuressa ja kehittyneessä Länsi-Euroopan valtiossa. Odottamisen sijasta *Arbetetin* mielestä oli sen, jolla Venäjän jälkeen oli ensimmäinen tilaisuus, jatkettava vallankumousta.⁷¹⁴

Tässäkään artikkelissa *Arbetet* ei tyylilleen uskollisena saarnannut tulikiven katkuisesti ja tunteisiin vetoavasti vallankumouksen puolesta, vaan analysoi tilannetta viileästi ja asiallisesti. Se puhui "sivistyneen taistelun" puolesta ja toi esiin myös asian moraalisen puolen. Lisäksi lehti kritisoi niitä kautskylaisia dogmeja, joista kiinni pitäminen esti työväenliikkeen johtoa löytämästä uusia menettelytapoja.

Pääasiassa juuri näitä mainittuja dogmeja taas *Sosialisti* puolusti vastauksessaan *Arbetetille*: Suomessa ei voitu tehdä vallankumousta niin kauan kuin kapitalistinen järjestelmä vallitsi muualla maailmassa, sillä kansainvälinen kapitalismi tulisi rumentamaan sosialistisen Suomen alkuunsa. Lisäksi *Sosialisti* ei uskonut Suomen esimerkin riittävään moraaliseen vaikutukseen, se pelkäsi työväenluokan epäonnistuessaan menettävän kaikki entiset saavutuksensa ja ennen kaikkea: bolsevikkihallitus ei ollut antanut suomalaisille merkkiä vallankumoukseen ryhtymiseksi.⁷¹⁵ *Sosialistin* usko, että kumouksen aloittaminen vaatisi jonkun konkreettisen merkin venäläisiltä, tuntuu naiivilta. Pikemminkin se vaikutti verukkeelta, jolla kumouksellisten aikeita pyrittiin jarruttamaan. Silti *Arbetetin* ylioptimismin rinnalla *Sosialistin* kannanotot saattoivat tuntua hyvinkin realistisilta, olkoonkin että ne eivät perustuneet niinkään tarkkaan tilanearvioon vaan kumouksen puhkeamisen pelkoon myös Suomessa. Toimintaohjeeksi lehti esittikin Kautskyn fraasin: "Järjestöä on kehitettävä, vallattava kaikki valta-asetat, jotka omin voimin voimme vallata ja pitää, valtiota ja yhteiskuntaa tutkittava ja joukkoja valistettava."

Tämä *Sosialistin* vastaus kysymykseen vallanotosta vaikutti epäilemättä muiden lehden kirjoitusten lisäksi jo edellä kuvattuun päätoimittaja Tähtelän erovaatimukseen Turun sosialidemokraattisessa kunnallisjärjestössä.

Lehtidebatin jatkuessa *Arbetet* toi esiin todellisen syyn, jonka vuoksi se oli asettunut kumouksen kannalle. Se ei enää niinkään painottanut väitettään maailmantilanteen edullisuudesta vallanotolle, vaan ilmaisi huolensa siitä, että tilanne viimeistään maaliskuussa nälänhädän pahetessa johtaisi järjestäytymättömään, ilman keskusjohtoa tapahtuvaan kumousyritykseen. Lehden mukaan *Sosialistin* tavoin ajattelevat "eivät ota huomioon sitä vaaraa, joka uhkaa, jos ei työväenliikkeemme johto näe työläisten tavattomasti kohoavaa katkeruutta ja johda ja organisoi sitä vallankumouksellisen toiminnan raiteille, kohden pahan alkuperää: kapitalistista tuotantotapaa." ⁷¹⁶

⁷¹⁴ *Arbetet* 8.1.1918 Revolutionen.

⁷¹⁵ *Sosialisti* 9.1.1918 Vallankumoukskäsitteitä; HV lainaa 15.1.1918.

⁷¹⁶ *Arbetet* 12.1.1918 Revolutionen. Ett inlägg mot 'Sosialisti.'

Juuri samansuuntaisia ajatuksia oli esitetty 11.1. Helsingin punakaartin esikunnassa. Se arvioi toimeettomuuden johtavan vain anarkiaan ja joukkojen asenteen olevan radikaalimpi kuin SDP:n puoluetoimikunnan, puolueuuvoston ja eduskuntaryhmän. Esikunnassa Taimi ilmaisi myös tyytymättömyytensä puoluelehdistön asenteeseen. Hänen mielestään lehdistön olisi pitänyt tehdä selväksi, että jokaisen oli valmistauduttava vallankumoukseen, eikä luottaa vain kaartiin.⁷¹⁷ Esikunnan lausuntojen takana näytti olevan pelko, että se joutuisi samaan asemaan puoluejohdon kanssa, jonka se katsoi pyrkivän lähinnä joukkojen hillitsemiseen.

Kaksi päivää myöhemmin, 14.1., *Sosialisti* väitti vastauksessaan, että suurlakon jälkeen erityisesti työväestön ruotsinkielisen osan keskuudessa oli alkanut esiintyä syndikalismien tapaisia, sosialidemokraattiselle puolueelle vieraita pyrkimyksiä. Lehden mukaan samoista piireistä oli lähtöisin ajatus proletariaatin diktatuurista, jonka avulla köyhälistö saavuttaisi omat tarkoituksetperänsä, mutta tällaista ei ollut vielä missään tapahtunut ja siksi Suomi ei voinut olla maa, joka toteuttaisi yksinään sosialistisen vallankumouksen.⁷¹⁸ Erikoiselta tuntuu *Sosialistin* väite siitä, että Venäjän bolševikkikumous ei olisi tavoitellut proletariaatin diktatuuria, sillä niin hatarat lehden toimituksen tiedot eivät voineet asiasta olla.

Seuraavana päivänä *Sosialisti* vielä tarkensi kantaansa kumousajankohdan kypsytyden määrittämisestä. Ratkaisevaa oli, oliko työväenluokka kokonaisuudessaan valmistautunut kumoukseen ja oliko kansan enemmistö sen takana. Sen varmistamiseksi olikin huomio kohdistettava valistustyöhön ja vältettävä kaikenlaista "vallankumouksen" nimissä harjoitettua väkivaltaa ja anarkiaa. Lehti oli samaa mieltä *Arbetetin* kanssa siitä, että varustautumista kumoukseen oli jatkettava, sillä SDP oli kumouksellinen puolue, mutta se selvensi vielä kerran, miten se ymmärsi vallankumouksellisuuden: se ei merkinnyt ehdottomasti väkivaltaisuuksia, vaan se "on muuttunut nyt rauhalliseksi taisteluksi, taisteluksi niiden voittojen säilyttämiseksi ja hyväkseen käyttämiseksi jotka me olemme saaneet." Lehden linjassa alkoi näkyä ristiriitaisuuksia. Kun edellisen päivän pääkirjoituksessa oli vaadittu "keskusorgaania" ryhtymään johtamaan joukkoja, niin nyt kirjoittaja totesi, että kehitystä ei voitu johtaa ylhäältäpäin, vaan joukot määräsivät suunnan: "mutta me luotamme samalla sosialidemokraattisiin, tietoisiin joukkoihin, ja uskomme, että asiaa selittämällä heidät saadaan ymmärtämään tilanne ja toimimaan sen mukaisesti, itse määräämään kantansa."⁷¹⁹

Vielä kerran *Arbetet* toisti ja tarkensi näkemystään vallanottoon. Sen mielestä siihen tuli ryhtyä ennen kuin porvaristo ehti varustautua liikaa ja se oli paras tapa auttaa venäläisiä tovereita. Ehdottomina edellytyksinä väkivaltaisen toiminnan onnistumiselle lehti näki ennalta suunnittelun, yhtenäisen johdon ja joukkojen lujan ja rautaisen järjestyksen. Ongelmana oli kuitenkin, että punakaartilta puuttui yhtenäinen ja päämäärästään varma johto. Kun edelli-

⁷¹⁷ Kirby 1975, 220.

⁷¹⁸ Sosialisti 14.1.1918 Puoluettako hajottamaan?

⁷¹⁹ Sosialisti 15.1.1918 Väittelyä nykyisestä tilasta.

nen näkemys edusti kirjoittajalta realismia, niin ajatus, että työväestön "sivistyneellä taistelulla" voitaisiin välttää sisällissota, ei sitä edustanut. Vallankumouksen ohjelmakin oli kirjoittajalla tiedossa: 'Me vaadimme' ja puolueohjelma, toisin sanoen oli perustettava punainen hallitus, joka toteuttaisi työväestön vaatimukset.⁷²⁰

Sosialisti päätti keskustelun sillä kertaa lyhyeen kommenttiin, että kaikki olivat yksimielisiä 'Me vaadimme' -ohjelman läpiviemisestä, erimielisyys koskikin keinoja ja aikaa, jonka kuluessa se oli toteutettavissa. Lehden mukaan keskustelua oli parempi jatkaa pian alkavan SDP:n puolue-neuvoston kokouksen tulosten kuulemisen jälkeen, mutta siihen ei ehditty enää palata ennen kumouksen alkua.⁷²¹

Sosialistin ja *Arbetetin* mielipide-eroissa ei ollut kysymys vain suhtautumisessa vallanottoon juuri sen hetkisessä tilanteessa, vaan taustalla olivat merkittävät ideologiset erot. *Sosialistille* vallankumous merkitsi kamppailua jo saavutettujen asemien säilyttämiseksi, jolloin väkivallan käyttö oli tarpeetonta. Sen kirjoituksissa näkyy, kuten muillakin puoluelehdillä, vielä voimakas luottamus kautskylaisen ideologian "sosialidemokraattisten menettelytapojen" käyttökelpoisuuteen yhä kriittisemmäksi käyvässä tilanteessa. Siitä huolimatta, ehkä Turun radikalismien ja *Arbetetin* vaikutuksesta, lehti horjui sen suhteen, oliko liikkeen johdossa oltava puoluejohto vai "tietoiset" joukot. *Arbetetissa* oli tehty kuitenkin toisenlaiset johtopäätökset, se näki päivä päivältä selvemmin, että vanhalla tavalla ei voitu enää jatkaa. Vaikka *Arbetettiin* oli vaikuttanut bolsevikkien esimerkki ja se perusteli kumousta myös heidän auttamisellaan, ei lehden tavoitteena ollut suinkaan proletariaatin diktatuuri, vaan sosialidemokraattien jo pitkään ajamien reformien toteuttaminen eli porvarillinen vallankumous.

7.4 "Kehittykö tilanne vallankumoukselliseksi?"

Saatuaan ulkovaltojen tunnustukset itsenäisyydelle Svinhufvudin senaatti teki 9.1.1918 kaksi päätöstä, jotka varmistivat sisällissodan syttymisen ainakin josain muodossa, vaikka porvaristo ei uskonut ryhtyvänsä täysimittaiseen sotaan vaan rajoitettuun poliisioperaatioon. Ensimmäinen oli salainen päätös ostaa Saksalta aseita ja varusteita noin 60 000 miehelle ja kutsua jääkärit kotiin. Toinen, julkinen päätös oli selvästi tähdätty punakaartia vastaan: oli järjestettävä ammattitaitoinen, luotettava, hallitusta totteleva järjestyskunta, toisin sanoen oli luotava "luja järjestysvalta." Perustellessaan suunnitelmaa eduskunnassa senaattori Castren syytti Helsingin ja Turun punakaarteja sekä Venäjältä tulleita anarkistisia aineksia vallankaappaushankkeista ja väkivaltaisuuksista. Koska oli mahdotonta uskoa, että punakaartien ydinjoukko olisi alistunut taistelutta riippumatta puoluejohdon tuesta, oli odotettavissa aseellinen välien

⁷²⁰ Arbetet 15.1.1918 Två artiklar om revolutionens möjligheter.

⁷²¹ Sosialisti 17.1.1918 Vallankumous.

selvittely. Siihen kaartit saattoivat odottaa saavansa tukea ainakin siltä osalta työväestöä, joka ei uskonut uusien järjestysjoukkojen olevan puolueettomia.⁷²²

Ennen kuin "luja järjestysvalta" 12.1. hyväksyttiin eduskunnassa porvarillisten ryhmien äänin, käytiin eduskunnassa kahdeksantoista tuntia kestänyt myrskyisä keskustelu. Sen alussa Manner käytti huomattavan maltillisen puheenvuoron, jossa hän antoi tunnustusta maalaisliiton sovittelunhalusta ja väitti, että kummassakin leirissä vain taistelunhaluinen vähemmistö halusi yhteenottoa: "En kiellä etteikö työväen kiihkoisimmissä, anarkiaan taipuvimmissa aineksissa olisi myöskin niitä, jotka odottavat vain tilaisuutta." Ratkaisuksi Manner esitti työläisten maltillisen enemmistön rauhoittamisen järjevillä toimenpiteillä, kuten demokraattisilla sosiaalisilla uudistuksilla ja kansanvaltaisella järjestyksenpidolla. Debatin jatkuessa monet SDP:n toimittajakansanedustajat, puhujajärjestyksessä Nurminen, Eloranta, *Vapauden* Jukka Lankila, Gylling, *Sorretun Voiman* Oskari Suutala, Sirola ja Tuomi, puolestaan arvostelivat hallitusta itsenäisyyden vaarantamisesta, vallankaappauspolitiikasta, valtuuksiensa järjestelmällisestä ylittämisestä ja lopulta luokkataistelun kärjistämisestä ja kansalaissodan julistamisesta. Ainoastaan Heikki Välisalmi, *Hämeen Voiman* entinen päätoimittaja ja kevästä 1917 Hämeenlinnan poliisimestari, soi jonkun verran ymmärrystä järjestyksen palauttamiselle maahan. Porvarillisten puolueiden edustajat taas syyttivät sosialidemokraatteja vihan ja valheen lietsomisesta.⁷²³

Monet historioitsijat ovat katsoneet, että porvarilliset puolueet tulivat "lujaa järjestysvaltaa" koskeneella päätöksellään tahtomattaan merkittävästi vaikuttaneeksi SDP:n vallankumouspäätöksen ja sisällissodan syntyyn.⁷²⁴ Sosialidemokraattien epäluuloisuutta suojeluskuntia kohtaan valtion uutena järjestyskuntana ei ollut omiaan vähentämään se, että senaatti selitti bolsevikkien aluekomitealle 12.1. lähettämässään kirjeessä, ettei sitä ollut aiottu käyttää venäläisiä vastaan. Herkässä tilanteessa kirje lisäsi sisäpoliittista jännitystä, koska sosialidemokraatit ymmärsivät, että jos järjestyskuntaa ei ollut suunnattu venäläisiä vastaan, niin se oli tarkoitettu työväenliikkeen nujertamiseksi.⁷²⁵

Vielä asian käsittelyn ollessa kesken *Työmies* vetosi siihen, että eduskunnassa oli valmisteilla laki, jossa järjestyksenpito tulisi kunnalliseksi. Lehden mukaan tällöin järjestyksestä huolehtiminen olisi kansanvaltaisella pohjalla, puolueetonta sekä nauttisi eri osapuolien luottamusta.⁷²⁶ Tähän lakiesitykseen monet sosialidemokraattiset puhujat viittasivat eduskunnassa, mutta se ei saanut hallitusta enää luopumaan omasta suunnitelmastaan.

Muissa sosialidemokraattisissa puoluelehdissä Svinhufvudin hallituksen yksipuoliset suunnitelmat luonnollisesti tuomittiin ja niissä toistettiin samoja teemoja kuin puolueen kansanedustajien puheenvuoroissa: nopeiden uudistusten sijasta hallitus oli valmistautumassa tyydyttämään aseinen nälkäiset vat-

⁷²² Upton 1980, 434-437; Manninen 1992c, 402.

⁷²³ Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I, 843-855, 858-863, 886-891, 908-912, 917-919, 921-926.

⁷²⁴ Upton 1980, 434-435; Lappalainen 1981 1, 31, 52-53; Salkola 1985 2, 381-384.

⁷²⁵ Manninen 1992c, 403.

⁷²⁶ Tm 11.1.1918 Luja järjestysvalta.

sat ja viemässä maata näin kohti kansalaissotaa. Niiden mukaan porvariston varustautuminen aiheutti sen, että myös työväestöllä oli puolustautuakseen oltava aseellisia joukkoja, mutta vastuu niiden käytöstä jäi kokonaan porvaristolle, työväenluokka oli siinä asiassa voimaton. *Työ* vastusti kyllä ensin "laillistettuja lahtarikaarteja," mutta seuraavana päivänä paheksui ennen kaikkea asian käsittelytapaa eduskunnassa, ei niinkään järjestysvallan luomista maahan sinänsä. Taustalla saattoi olla vielä pieni toivo jonkinmoisen yhteisymmärryksen saavuttamisesta porvariston kanssa.⁷²⁷

Samana päivänä "lujan järjestysvallan" hyväksymisen kanssa *Työmies* julkaisi alakerta-artikkelina Yrjö Sirolan kirjoituksen 'Kehittykö tilanne vallankumoukselliseksi,' Se ei ollut kuitenkaan vastaus tai kommentti hallituksen esitykseen, vaan pidemmän ajan kuluessa laadittu analyysi, jonka tarkoitus oli herättää laajempaa keskustelua puolueen menettelytavoista ennen viikon päästä alkavaa puolueuuvoston kokousta. Keskustelu puoluelehdissä Sirolan artikkelin pohjalta jäi kuitenkin vähäiseksi, sillä *Työmiehen* ja turkulaislehtien lisäksi sen julkaisi vain kolme muuta lehteä.

Avoimessa tilannekatsauksessaan Sirola totesi, että SDP ei ollut asettanut lähimpien tavoitteittensa joukkoon yhteiskunnallista vallankumousta, mutta tilanteen välttämättömyys voisi pakottaa sitä ainakin yrittämään. Ennen artikkelinsa kirjoittamista Sirola oli lukenut Leninin kirjasen 'Kykenevätkö bolsevikit pitämään valtiovallan,' jota hän piti vallankumouksen pätevänä oppina ja arviona, mutta näki, että Suomessa ei ollut kompetenttia johtoa kumoukselle.⁷²⁸ Koska Sirola itse ei siis vielä ollut vakuuttunut sen onnistumisesta, hän toisti kirjoituksessaan useimmiten käytetyt vallanoton vastaiset teesit, Suomen taloudellisen kypsymättömyyden ja Suomen vallankumouksen riippuvuuden kapitalististen suurmaiden kumouksista. Toisaalta kirjoitus sisälsi Leninin vaikutuksesta lukuisia ohjeita siitä, mitä oli otettava huomioon, jos kumousta yritettäisiin.

Tärkeimpänä Sirola näytti Marxia siteeraten pitäneen sen tajuamista, että "puolustusasema on jokaisen aseellisen nousun kuolema," toisin sanoen SDP:n jatkuva odottavalla puolustuskannalla oleminen antaisi vain vastustajalle tilaisuuden vahvistaa voimiaan. Toiseksi Sirola varoitti siitä harhakäsityksestä, että sosialismi voisi toteutua vain panemalla porvarillinen yhteiskuntakoneisto "jauhamaan sosialistisia tuloksia." Lisäksi – jälleen Leniniä siteeraten – Sirola katsoi, että aluksi sosialidemokraatit voisivat panna toimeen vain porvarillisen kumouksen sellaisten valtiollisten olojen luomiseksi, joiden pohjalta voitaisiin lähteä valmistelemaan sosialistiseen yhteiskuntaan siirtymistä.⁷²⁹

⁷²⁷ Sosialisti 12.1.1918 Porvaristo valmistelee kansalaissotaa; VS 14.1.1918 Kansalais sodan edessä, 16.1.1918 Liikkuva poliisiarmeija Suomeen; STm 15.1.1918 Onnettomuutta ennustava eduskunnan päätös; KT 15.1.1918 Porvarilliset julistaneet kansalaissodan; Sd 15.1.1918 Porvarit pelaamassa uhkapeliä; Eteenpäin 15.1.1918 Asekaartien luominen on päätetty; KL 16.1.1918 Senaatille myönnetty diktaattorivalta; Työ 16.1.1918 Lahtarikaartin ryöstöretket, 17.1.1918 Lujan järjestysvallan luominen maahamme.

⁷²⁸ Salomaa 1966, 225.

⁷²⁹ Työmies 11.-12.1.1918; Sosialisti 15.1.1918; Sd 16.-18.1.1918; KT 16.1.1918; STm 16.1.1918; Arbetet 19.1.1918.

Itse asiassa Sirolan artikkeli saatettiin tulkita tarpeen mukaan joko valankumousta vastustavaksi tai vähintään siihen valmistautumista puoltavaksi. Vastustajille se kertasi kautskylaisen sosialidemokratian perusväittämät ja vallanottoa suunnitteleville se voitiin nähdä minimiohjeistuksena. *Sosialistissa* se nähtävästi koettiin jälkimmäiseksi, koska lehti kehotti lukijoitaan mielipidettään muodostaessaan tutustumaan Sirolan kirjoituksen ohella myös lehden julkaisemaan Taavi Tainion artikkeliin "Anarkistiset ainekset pois puolueesta."⁷³⁰

Svinhufvudin senaatin toimet järjestyksen palauttamiseksi maahan kasvatti entisestään radikaalien kaartin painostusta puoluejohtoa kohtaan. Helsingin punakaarti julkaisi 14.1.1918 puolueelle vaatimuksensa joko ryhtyä valanottoon tai jos "tilanne vaatii, on kaartin ylimmän johdon otettava valankumousjohto omiin käsiinsä."⁷³¹ Voidaan arvioida, että nyt SDP:n puoluetoimikunnan tähän saakka neuvottomina olleet "siltasaarelaiset" Kuusinen, Manner ja Sirola alkoivat taipua vallanoton kannalle nähdessään rauhanomaisen tien työväestön osallistumiseen vallankäyttöön olevan tukossa. Helsingin kaartin uhkavaatimuksen seurauksena toimikunta antoi nimittäin julkilausuman 'Köyhälistön voimat kokoon,' jossa toistettiin keskeiset jo 'Me vaadimme' -julistuksessa olleet vaatimukset: elintarvikepulan tehokas vähentäminen, joukkotyöttömyyden lieventäminen, torpparivapautus ja senaatin erottaminen sekä sen suunnitteleman väkivallan estäminen, jotta tilalle saataisiin todellinen kansanvalta. Keskeistä julkilausumassa oli kuitenkin, että hyökkäystä kaarteja vastaan oli pidettävä hyökkäyksenä koko työväenluokkaa vastaan. Silti puoluetoimikunta myönsi, että kaartin toiminta ei ollut vielääkään yhtenäistä ja tuomitsi kaikki niiden harjoittamat väkivaltaisuudet ankarasti. Samalla toimikunta kutsui koolle SDP:n puolueuuevoston päättämään puolueen toimintalinjasta.⁷³²

Julkilausuman suurimpana hyötyjänä voi pitää punakaartia. Samaistamalla sen koko työväenliikkeeseen julkilausuma satoi näin myös parlamentaarisen linjan kannattajat tarvittaessa kaartin tueksi, mikä korosti sen asemaa. Työväenliikkeen yhtenäisyyden nouseminen elinehdoksi antoikin suurimpien kaupunkien ja teollisuuskeskusten radikaaleille suhteettoman vahvan vaikutusvallan myös puolueen sisällä.

Kun sosialidemokraattiset puoluelehdet kritisoivat jyrkkään sävyyn hallituksen toimia järjestyksen palauttamiseksi ja kirjoittivat sisällis-kansalais-sodan vaarasta, ne saattoivat näyttää porvariston silmissä pitävän luokkien välistä sotaa vääjäämättömänä ja punakaartin toimia oikeutettuina. Siitä ei kuitenkaan ollut kysymys, vaan ennen puolueuuevoston kokousta useat lehdet korostivat jälleen rauhanomaisen toiminnan välttämättömyyttä. *Sosialistin* kantaahan edes naapurilehden kumousmyönteisyys ei ollut saanut muuttumaan piiruakaan ja *Kansan Tahto* korosti jälleen ainoastaan rauhanomaisesti toteutettavien uudistusten tuovan järjestyksen. *Savon Työmies* lähti edelleen

⁷³⁰ STm 11.1.1918 Anarkistiset ainekset pois puolueesta; Sosialisti lainaa 16.1.1918.

⁷³¹ Tm 15.1.1918.

⁷³² Tm 15.1.1918.

siitä, että valta ja vapaus työväestölle voitiin hankkia vain "kulttuuriaseilla ja -voimalla." ⁷³³

Kansa varoitti SDP:tta provosoitumasta "luja järjestysvalta"-päätöksestä. Vaikka puolue kumousmielisten yllyttämänä yksimielisestikin ryhtyisi toteuttamaan vallansiirtoa työväenluokan käsiin, se johtaisi lehden mukaan puolueen tappioon. Johtopäätöksenä se näkikin, että puolueen hajoaminen ei olisi työväen asialle vahingoksi vaan hyödyksi, kun silloin vain kumoukselliset kaartit panisivat toimeen sekasortoa aiheuttavia voimannäytteitä eikä puolue olisi niistä vastuussa. ⁷³⁴

Seurauksena pääkirjoituksen epäortodoksisesta puolueen yhtenäisyyden välttämättömyyden epäilystä oli, että *Kansan* päätoimittaja Julius Nurminen, joka hoiti Helsingissä kansanedustajan tehtäviä, arvosteli kirjoittajan, väliaikaisen päätoimittaja Pekka Railon toimitustapaa. Nurminen ilmoitti myös lehdessään, ettei hän ollut tammikuussa ilmestyneiden pääkirjoituksen kirjoittaja. Lehden seuraavassa ja viimeisessä numerossa 30.1. Railo taas ilmoitti olevansa niiden tekijä ja edelleen niiden takana. ⁷³⁵

Evert Huttunen kirjoitti *Työhön* laajan kaksiosaisen alakerta-artikkelin 'Mietteitä nykyisen tilanteen johdosta,' jossa hän jälleen kerran selvin sanoin vastusti edes lyhytaikaista vallanottoa työväestön käsiin. Köyhälistön diktatuuri ei onnistuisi työväestön riittämättömien voimien vuoksi, joten se joutuisi turvautumaan venäläisten sotilaiden apuun, jolloin nämä voisivat itsenäisyydestä huolimatta sekaantua Suomen sisäisiin asioihin. Venäläisten sitten poistuttua maasta, varoitti Huttunen, porvaristo aloittaisi verisen vastavallankumouksen, jolloin työväestön saavutukset olisivat vaarassa tuhoutua kokonaan. Varmemmaksi vakuudeksi hän vetosi vielä Kautskyyn, joka vastusti väkivaltaista, laitonta vallanottoa demokraattisissa oloissa. ⁷³⁶

Sosialidemokraatti julkaisi juuri puolueuuvoston kokouksen alkamispäivänä laajan pääkirjoituksen, jossa sekin Kautskyyn vedoten argumentoi, että työväestö voi vallata vain demokraattisin keinoin haltuunsa ne laitokset, joissa päätökset tehdään, siis parlamentin ja kuntien hallinnon. Lehden mukaan kaikki tähänastiset saavutukset olivat puhtaasti sosialidemokraattisen luokkataistelun saavutuksia ja ne osoittivat, että työväenluokalla oli valistustyön avulla mahdollisuus päästä vaaleissa valtaan. Jos vallan ottamiseen ryhdyttäisiin muilla keinoilla, voisi edessä olla puolueen hajoaminen, koska kaikki eivät lähtisi mukaan "hämärille ja tuntemattomille teille." Kirjoittaja vetosi myös siihen, että kapitalistista järjestelmää ei voinut surmata asein, eikä työväestöllä ollut riittävästi voimia diktatuurin pystyttämiseen. Silti hän lupasi, että lehden palstat olivat auki myös "pikaisempien taistelutapojen" esittäjille. ⁷³⁷

Sosialidemokraatin kirjoitusta voi pitää yhteenvetona työväenlehtien linjasta suhteessa vallanottoon. Siinä oli lueteltu yleisimmät kautskylaiset perustelut väkivaltaista kumousta vastaan ja korostettu SDP:n ideologian mukaisia

⁷³³ KT 15.1.1918 Porvarilliset julistaneet kansalaissodan; STm 18.1.1918 Uusille aloille.

⁷³⁴ *Kansa* 19.1.1918 Poliittista uhkapeliä (Railo 2011, 151-152).

⁷³⁵ Railo 2011, 152.

⁷³⁶ *Työ* 18.-19.1.1918.

⁷³⁷ *Sd* 19.1.1918; *KÄ* lainaa 26.1.1918.

demokraattisia menettelytapoja. Poikkeuksellisesti lehti ei maininnut väkivallan käytön mahdollisuutta edes työväenluokan puolustautumistarkoituksessa.

Puolueneuvoston kokous 19.–22.1.1918

Ennen puolueneuvoston kokousta näytti siltä, että äkillisessä joukkopaineesakaan sosialidemokraattinen puolue ei ollut pystynyt muutamassa kuukaudessa irtautumaan vuoden 1905 jälkeen muodostuneesta kautskylaisesta poliittisen vallankumouksen näköalasta, joka sillä oli ollut edessään suurimman osan vuotta 1917. Vallankumouksellista toimijaa ei sanan vahvassa mielessä ollut syntynyt, sitä ei ollut edes myöhäsyntyinen punakaartilaisradikalismi, koska siltä puuttui bolshevikkeihin verrattava poliittinen strategia.⁷³⁸

SDP:n puolueneuvoston kokous alkoi 19.1.1918 hieman surkukupaisissa merkeissä, kun ilmeni, että läheskään kaikki neuvoston jäsenet eivät olleet saaneet virallista kutsua kokoukseen ja se aloittikin vajaalukuisena. Kahdeksan puoluelehteä oli lähettänyt kokoukseen edustajansa ja lisäksi päätoimittajista Tuomi ja Mäkelin olivat mukana piirijärjestöjensä edustajina. Huomionarvoista on, että neuvoston toimittajajäsenistä Salin ja Valpas eivät osallistuneet kokoukseen lainkaan ja Anton Huotari taas ei käyttänyt puheenvuoroa yhtä työjärjestyskommenttia lukuun ottamatta. Mäkelinkin osallistui vain ensimmäisenä päivänä.⁷³⁹ Hän ja edellä mainitut puolueveteraanit eivät nähtävästi enää uskoneet, että heillä olisi ollut vaikutusmahdollisuuksia kokouksen kulkuun.⁷⁴⁰

Kokouksen aluksi Kuusinen alusti tilanteesta, mutta hän joutui esittämään henkilökohtaisen mielipiteensä, koska puoluetoimikunta ei ollut päässyt yksimielisyyteen yhteisestä kannasta. Keskeistä hänen puheenvuorossaan oli, että kumous ei ollut enää vältettävissä, koska työläisiä voitaisiin rauhoittaa vain pystyttämällä heidän oma hallituksensa ja siihen ei porvaristo suostuisi. Siksi olisi varustauduttava kaiken varalta ja valittava sellainen vallankumouksellinen elin, johon tulisi mukaan riittävän kumouksellisia henkilöitä. Puolue-toimikunta ei hänen mukaansa sellaiseksi sopisi jo epäsuosionsa takia.

Seuraavana puhunut Sirola sanoi kannattavansa pitkälle Kuusisen mielipiteitä, mutta hän oli pessimistisempi: työväenliikkeen enemmistö vastusti edelleen vallankumousta. Hän oli myös huolissaan siitä, että puoluelehdistö oli nostanut esiin kysymyksen, johtiko työväenliikettä punakaartit vai sosialidemokraattinen puolue. Kysymys olisi hänen mukaansa pitänyt kuitenkin asettaa muotoon, kummalla suunnalla oli puolueessa enemmistö.

Sirolan mukaan työväenliike oli oikeastaan jakautunut kolmeen osaan: osa, puolueeseen viimeksi liittynyt nuori väki halusi taistella saadakseen aikaan uudistuksia, toiset halusivat vain puolustautua ja kolmannet jatkaa vanhalla tavalla, mutta silti puolue oli yritettävä pitää mahdollisemman kauan

⁷³⁸ Alapuro 2003, 541,544.

⁷³⁹ SDP, Puolueneuvoston ptk 19.-22.1.1918. Seuraava kuvaus kokouksen kulusta perustuu pääasiassa siihen. Puoluelehdistä olivat edustettuina Työmies, Kansan Lehti, Työ, Kansa, Vapaa Sana, Sosialisti, Eteenpäin ja Arbetet.

⁷⁴⁰ Salkola 1967, 87, 89.

yhtenäisenä. Kaiken kaikkiaan hän näki, että puolue oli varustautunut huonosti tulevaan ja erityiset moitteet hän antoi puoluelehdistölle, joissa vaihtoehtoja ei ollut riittävästi keskusteltu. Syyksi siihen Sirola totesi, että suuri osa lehtimiehistä oli kansanedustajia, joista osa oli oikeistolaisempia kuin valitsevana aikana olisi saanut olla.

Pietarinsuomalaisen Jukka Rahjan sanoista kuuluivat bolševikkien äänenpainot. Hän oli mahdollisesti saanut läsnäolo-oikeuden kokouksessa Helsingin punakaartin edustajana, koska Adolf Taimi oli valittu jo aikaisemmin puolueeneuvostoon. Rahjan puheenvuoro osoitti, että kumoushenkistenkin leiri oli jakautunut kahtia. Hän nimittäin syytti, että niin puolue kuin puoluejohtokin olivat pettäneet vallankumouksen eli hän ei antanut paljoakaan arvoa Kuusisen ja Sirolan varovaiselle kumousmyönteisyydelle. Hänen mukaansa odottaminen oli väärä neuvo, koska porvaristo ehti sillä aikaa varustautua. Sen sijaan työväestön oli varustauduttava, kun aseita oli nyt saatavissa, hylättävä parlamentaarinen toiminta ja otettava valta työväen käsiin.

Tässä vaiheessa *Sosialistia* edustanut Kalle Tähtelä väitti Suomen työväen olevan jopa liiankin kumouksellista, mutta ei silti valmis yhteiskunnalliseen vallankumoukseen. Tyytymättömyyden oli hänen mielestään synnyttänyt elintarvikepula, ei vallankumouksen tarve. Hänkin näki, että sekä oikeistossa että vasemmistossa oltiin tyytymättömiä puoluetoimikuntaan, mutta asia ei korjaantuisi sillä, että perustettaisiin Kuusisen ehdottama "vallankumouskomitea." Myöskään eduskuntaa ei hänen mielestään voinut kaataa.

Kannatusta Rahja sai Lundbergilta, joka samalla kritisoi sosialidemokraattista puoluelehdistöä Turun tapahtumien vääristelemisestä ja väitti kaupungin kaikkien työläisten olevan kumouksen kannalla *Sosialistia* ja puolueen piirisihteriä lukuunottamatta. Näin Turun "paikalliskamppailu" *Arbetetin* ja *Sosialistin* linjojen välillä nousi esiin myös puolueeneuvoston kokouksessa. Puheenvuoronsa loppuksi Lundberg esitti uhkavaatimuksen puoluetoimikunnalle: "Toteutetaan ohjelmamme yhteisesti, tai me asetamme uuden puoluetoimikunnan, joka ei jarruta." Toisessa puheenvuorossaan Lundberg oikeastaan ai-noana kokouksessa esitteli selviä vallankumouksen tavoitteita.

Työn toimittaja Artturi Aalto⁷⁴¹ vastusti selvin sanoin Rahjan ehdotuksia yhteiskunnallisesta vallankumouksesta ja eduskunnan hylkäämisestä. Hänen mukaansa sekä puoluetoimikunta että eduskunta olivat saaneet aikaan huomattavia saavutuksia, sen sijaan ei "elintarvikepulaa voida kivääreillä ratkaista. Joukot ovat vallankumouksellisia juuri elintarvikekysymyksen takia." Aallon mielestä suurlakkotapahtumat olivat todistaneet, että vallankumousyritys tulisi epäonnistumaan. Lisäksi Aalto kysyi, voisiko puolue onnistua vallan otettuaan pitämään sen ja mitä se sillä tekisi. Myös *Kansan Lehden* edustaja, toimittaja August Lindell vastusti vallanottoa vedoten vallan säilyttämisen vaikeuksiin.

August Vesa, *Eteenpäin*-lehden virkaa tekevä päätoimittaja ilmoitti ilmeisesti kuuluvansa puolueen oikeistoon, koska ei hyväksynyt punakaartin

⁷⁴¹ Upton sekoittaa toimittaja Artturi Aallon Turun piirisihteri Aleksii Aaltoseen (Upton 1980, 465) ja Haataja&al. toimittaja J.F. Aaltoon (Haataja&al., 96).

omavaltaisuuksia, jotka hänen mukaansa olivat saaneet monet jo hylkäämään sosialidemokratian. Hän ei hyväksynyt Sirolan "keinotekoista vallankumousta," ja varoitti, että aseellinen toiminta johtaisi puolueen suohon, josta se ei nousisi vuosikymmeniin. Rahjalle Vesa kommentoi, ettei hän uskonut bolsevikkihallituksenkaan pysyvän vallassa rauhantulon jälkeen. Hän vakuutti myös, että Kotkan kunnallisneuvoston puoluetoimikunnalle lähettämä kumoukseen yllyttävä kirje ei ollut Kotkan työväen kanta, vaan sen oli sanellut Eero Haapalainen.

Monen puolueuuevostossa esiintyneen lehtimiehenkin tunnot toi esiin kotkalainen kunnallisneuvoston puheenjohtaja Ville Heimonen. Hänen tulkintansa punakaartilaisuudesta oli tietysti hieman karrikoitu: "Vallankumoukselliset meidän paikkakunnalla ovat vaan sillä kannalla että kun on pyssy, niin sillä on ammuttava, siinä koko vallankumouksellisuus. Muuta ohjelmaa eivät ole laittaneet, eivät edes itselleen selvittäneet vallankumousta varten." Samalla hän moitti puoluetoimikuntaa, ettei se ollut tuominut ja hillinnyt kurittomien joukkojen toimia.

Puoluesihteri Turkiakin oli tässä vaiheessa vielä selvästi kumousta vastaan ja arvosteli Lundbergin esiintymistä sekä puolueuuevoston kokouksessa että aikaisemmin Turussa. Hän vetosi vanhaan kautskylaiseen fraasiin, että vallankumousta ei tehdä, se tulee aikanaan ja toivoi sen vielä viipyvän, koska työväenliike oli valmistautumaton.

Sirolan ja Lundbergin lisäksi Hilja Pärssinen, yksi harvoista puoluelehtien naistoimittajista, kritisoi lehtiä ja niiden toimittajia oikeistolaisiksi. Erityisesti hän syytti Tainion *Savon Työmiehessä* moittineen työväen luokkataistelua tavalla, jonka porvaritkin olivat hyväksyneet. Pärssisen ehdotuksesta kokouksen päätösponsiin lisättiin kohta: "Samalla puolueuuevosto velvoittaa puoluelehdet entistä yhtenäisemmin ja jyrkemmin asettumaan työväen luokkataistelun kannalle ja karttamaan työväen voimia hajottavaa esiintymistä."

Epäluottamuksesta huolimatta eivät kaikki paikalla olleet toimittajat vastustaneet mahdollista vallanottoa. Päätoimittajat Nurminen ja Tuomi, tosin varovaisin sanankääntein, kannattivat aloitteellisuutta. Nurminen väitti, että puolustuskannalle jäätäessä puolueen pitäisi ryhtyä porvariston kanssa vastustamaan työväestön esiintymistä. Myös Tuomi varoitti pelkästä puolustautumisesta ja esitti, että oli pidettävä esillä myös hyökkäävää toimintaa sekä eduskunnassa että "muilla aloilla." Kummankin päätoimittajan ideologinen radikalismi oli kuitenkin erilaista kuin punakaartilaisten jyrkkyys, se oli lähinnä verbaalista ja teoreettista.

Kuitenkin sekä Nurminen että varsinkin Tuomi olivat profiloituneet vuoden 1917 kuluessa radikaalin suunnan kannattajiksi. Ihmeteltävää onkin, etteivät he kumpikaan olleet omissa lehdissään tuoneet sitä näkyvästi esiin eivätkä tehneet niin neuvoston kokouksen jälkeenkään. Taustalla saattoi tietysti olla perinteinen ajatus, että puolueen yhtenäisyyttä ei saanut vaarantaa liialla toisinajattelulla, mutta esimerkiksi Tuomi kirjoitti päiväkirjassaan vastustaneensa aina kaikenlaisia aseita ja arvostelleensa kaartien perustamista.⁷⁴²

⁷⁴² Tapiola 1968, 183.

Suurin syy olikin todennäköisesti heidän edustamiensa lehtien hallintojen maltillisuus. Ne pystyivät tehokkaasti rajoittamaan päätoimittajiensa kirjoittelua, mutta puolue-elimissä he eivät enää olleetkaan lehtiensä edustajia, vaan saattoivat tuoda omat mielipiteensä esiin. Jyväskylässä Tuomen mielipiteet kyllä tiedettiin, sillä *Sorretun Voiman* paikalliskilpailija *Keski-Suomen* päätoimittaja tuomitsi joulukuussa pakinassaan Tuomen kuuluvan vallankumouksellisenä "äärimmäiseen vasemmistoon."⁷⁴³

Kolmatta päivää kestäneiden keskustelujen jälkeen kokouksessa saatiin aikaiseksi päätöksiä, jotka nopeasti johtivat kohti kumousta. Vaikka edustajien enemmistö, erityisesti lehtimiehet, kansanedustajat ja piirisihteerit, vastusti vallanottoa, niin Sirola, Kuusinen, Manner ja Eloranta saivat uhkaamalla erota puoluetoimikunnasta enemmistön taipumaan punakaartilaisia miellyttävään ratkaisuun. Ratkaisevaa maltillisten tappiolle oli, että SAJ oli valmis, vaikkakin epäröiden, lähtemään mukaan vallankumoukseen. SAJ:n johto ei kuitenkaan ollut kumouksellisempi kuin puoluejohto, mutta edellinen näki, että työväen vallankumouksellista mielialaa ei voitu enää "julistuksilla tasaannuttaa."⁷⁴⁴ Myös Turkia nyt oli vaihtanut kantaansa: "Jos yhteiskunnallinen vallankumous tulee, menemme mukaan, mutta emme lähde sitä tekemään."

Ratkaisu, jolla umpikujasta ja puolueen hajoamisen uhasta ajateltiin päästävän ulos, oli Edvard Gyllingin ehdotus laajentaa puoluetoimikuntaa ja perustaa sen sisään toimeenpaneva osa. Puoluetoimikunnan vanhojen jäsenten Kuusisen, Mannerin, Sirolan, Gyllingin, Wiikin, Elorannan⁷⁴⁵ ja Turkian lisäksi uuteen toimikuntaan valittiin punakaartin mielipiteitä myötäilleet Emil Elo, Eero Haapalainen, Antti Kiviranta, Lauri Letonmäki ja Adolf Taimi, joten siinä oli nyt yhdeksän toimittajataustaista jäsentä kahdestatoista.⁷⁴⁶

Laajennetun toimikunnan yksimieliseen hyväksymiseen vaikuttivat yhtäältä mahdollisuus pitää puolue yhtenäisenä ja toisaalta päätös tehdä tilanteen vaatimia ratkaisuja myöhemmin helmikuussa kokoontuvaksi sovitussa neuvottelukokouksessa ja huhti-toukokuussa järjestettävässä puoluekokouksessa. Samanaikaisesti Viipurin suunnasta kantautuneet uutiset kaartien ja suojeluskunnan kahakoinnista lisäsivät yksimielisyyttä.⁷⁴⁷

Puolueneuvoston kokouksen tärkein tulos oli se, että eräänlainen vallankumouksellinen toimija oli nyt muodostettu. Koska sosialidemokraattisen puolueen yhtenäisyys oli kehittynyt päämääräksi itsessään, eikä se ollut enää keino saavuttaa poliittisia päämääriä, se antoi voimakkaan edun vähemmistölle, joka uhkasi hajottaa puolueen. Näin punakaarteja edustanut, kumouksen nopeaa suorittamista ajanut suunta onnistui ottamaan puolueen ohjaamisen haltuunsa. Vanhan puoluejohdon politiikaksi tuli odottaa ja katsoa, kypsymisikö

⁷⁴³ Kangas 2007, 87; Tuomesta Patrikainen 2007, 25, 28,30; Nurmisesta Nurminen 2016, 153, 157, 175, 210.

⁷⁴⁴ Lumivuokko 1928, 119-120.

⁷⁴⁵ Evert Eloranta oli valittu puoluetoimikuntaan syksyllä 1917 Juho Pietikäisen tilalle. Hän oli toimikunnan kuudes toimittajajäsen.

⁷⁴⁶ Uudessa puoluetoimikunnassa Kivirantaa, Taimia ja Turkiaa lukuunottamatta muut olivat toimittajia. Wiikiä lukuunottamatta kaikki valittiin kansanvaltuuskunnan jäseniksi.

⁷⁴⁷ Manninen 1992c, 408-409.

vallankumouksellinen tilanne – seurattiin ikäänkuin tutkijankammiosta käsin historiallista koetta, jonka lopputulosta ei tahdottu vinouttaa vaikuttamalla asetelmaan itse.⁷⁴⁸

Neuvoston kokoukseen osallistuneiden maltillisten toimittajien kannalta sen tekemät päätökset eivät olleet toivottuja. Heidän vaatimansa luopuminen kaikesta aseellisesta toiminnasta ei saanut kriisiytyvässä sisäpoliittisessa tilanteessa enää riittävästi vastakaikua ja heitä jäi laajennettuun puolueoimikuntaan edustamaan vain Wiik. Lisäksi useat kokousedustajat kritisoivat heidän kirjoitteluaan ja lopuksi – voi sanoa enteellisesti – puolueoimisto ohjeisti puoluelehtien kirjoittelua ennenkuulumattomalla tavalla.

Kumoukseen

Puolueoimiston kokouksen jälkeen tapahtumat etenivät suoraviivaisesti kohti vallankumousta. Kun laajennettu puolueoimikunta kokoontui 23.1., se jaettiin Sirolan ehdotuksen mukaan työskentelyn tehostamiseksi kahtia. Muodostettiin poliittinen, puolueoimikunnan nimelle jäävä ja toimeenpaneva komitea, joista jälkimmäisen muodostivat toimikunnan uudet jäsenet sekä Evert Eloranta. Näin vastuu oli siirretty sosialidemokraattisilta johtajilta vallankumousmiehille. Seuraavana päivänä Sirola esitti laatimansa toimintasuunnitelman, jonka lähtökohtana oli, että "maassa oli alkanut sisällissota," mikä vaati ensin puolustautumista ja sitten vallanottoa työväen käsiin, koska tässä vaiheessa puoluejohto näki porvariston hyökkäysohan todellisena vaarana. Sirola luotti sinisilmäisesti siihen, että kansan enemmistö hyväksyisi kumousliikkeen tavoitteet ja työväen diktatuuri jäisi väliaikaiseksi kumousoimilanteen luomaksi välttämättömyydeksi.⁷⁴⁹

Kiistanalaista on, antoiko SDP:n eduskuntaryhmä lupaa kumousoimilanteen toiminnan aloittamiseen, mikä marraskuun puoluekokousoin mukaan olisi siltä vaadittu. Silti puolueoimiston ja eduskuntaryhmän päätökset ja eduskuntaryhmän *Työmiehessä* julkaistu 'Tiedonanto työväestölle' voitiin tulkita luvaksi puolustautua, vaikka mitään selvää vallankumousoimilanteesta ei tehty.⁷⁵⁰

Haapalaisen puheenjohtajakseen valinneella toimeenpanevalle komitealalle ei ollut mitään epätietoisuutta sille uskotusta tehtävästä ja toiminnan tavoitteesta. Kokousoin 24.1. se päätti kaartin mobilisoimisesta ja seuraavana päivänä se jo laati luonnoksen vallankumousoimilanteen kokoonpanosta. Ripään toiminnan taustalla oli myös venäläisten aseavun varmistuminen – bolsevikit olivat luvanneet sitä, jos suomalaiset tekisivät aloitteen – vaikka muusta venäläisten tuesta oltiin hyvin epävarmoja. Myös pelko suojeluskuntien uhkasta katkaista ratayhteys Viipurista Pietariin vaikutti samansuuntaisesti. Koko toimikunnan kokousoin 25.1. Mannerin, Gyllingin ja Wiikin vaatimukset kumousoimilanteen siirtämisestä tai perumisesta kaikuiivat kuuroille korville, mikä osoitti, että punakaarti oli lopullisesti ottanut aloitteen käsiinsä.

⁷⁴⁸ Siltala 2014, 61, 103.

⁷⁴⁹ Soikkanen 1975, 266-267; Siltala 2009, 110.

⁷⁵⁰ Tm 25.1.1918; Soikkanen 1975, 266; Rinta-Tassi 1986, 77-78.

Seuraavana päivänä "vallankumouksellisen elementtioikeuden" saanut toimeenpaneva komitea teki lopullisen päätöksen aloittaa vallanotto 27.1. Vaikkei senaatin 25.1. tekemä päätös suojeluskuntien julistamisesta hallituksen joukoiksi vaikuttanut kumouspäätökseen, niin se olisi jatkossa sen eittämättä tehnyt. Nyt se muodostui päätöksen perusteluksi ja puolustautuminen kumouksen teemaksi.⁷⁵¹

Sosialidemokraattisten puoluelehtien pääkirjoitukset puolueuuvoston kokouksen ja kumouksen aaton välisenä aikana keskittyivät kolmeen teemaan: keskeisenä olivat syytökset porvariston aseistautumisesta ja valmistautumisesta hyökkäykseen työväenliikettä vastaan. Perusteluina syytöksille oli hallituksen pyrkimys "lujaan järjestysvaltaan," jonka varsinaiseksi tarkoitukseksi nähtiin asevoimin estää työväestön uudistuspyrkimykset, mikä pahimmassa tapauksessa johtaisi "sisäiseen luokkasotaan" ja itsenäisyyden vaarantumiseen. Tässä yhteydessä viitattiin myös suojeluskuntien toimintaan Viipurissa ja senaatin lupaukseen olla käyttämättä joukkojaan venäläisiä sotilaita vastaan, jolloin kohteeksi jäi vain työväestö.

Toisena teemana oli vetoamus senaatille helpottaa elintarvikepulaa ja tehdä nopeasti yhteiskunnallisia uudistuksia. Useissa lehdissä nähtiin siis vielä tässä vaiheessa, että edellä mainituilla keinoilla porvarillinen senaatti voisi välttää sodan.

Kolmantena teemana oli sen korostaminen, että työväenkaartit oli perustettu pakon edessä sen jälkeen, kun porvaristo oli aloittanut aseistautumisen ja ne olivat välttämättömiä työväen etujen puolustamiseksi. Tilanteen vakavuudesta huolimatta nähtiin, että kaartien ei pitänyt hyökätä, vaan odottaa puolustusasemissa ja luotiin jopa toiveita senaatin kaatamisesta sosialidemokraattien voimin eduskunnassa.⁷⁵²

Osoituksena siitä, että puolueuuvoston yritystä kahlita puoluelehtien sananvapautta ei noteerattu, oli jo aikaisemmin mainittu Hannes Ryömän viisiosaisen artikkelisarjan 'Mietteitä vallankumous-ajan tapahtumien johdosta' kahden viimeisen osan julkaiseminen *Sosialidemokraatissa* neuvoston kokouksen jälkeen. Niissä Ryömä näki aseellisten kaartien perustamisen virheenä, jota ennen kaikkea puolueen sanomalehdistön olisi hänen mielestään pitänyt vastustaa. Seurauksena olikin epämääräisen "anarkososialistisen aineksen" kerääntyminen kaarteihin, jotka eivät totelleet puoluetta, vaan ryhtyivät "ei-parlamentaariseen luokkataisteluun." Ryömän mukaan SDP:n tuli turvautua edelleen puhtaasti parlamentaariseen toimintaan ja siksi punakaartilaisien pitäisi valita, halusivatko he olla puolueen menettelytapoja noudattavia jäseniä vai lähteä toimimaan omin päin puolueen ulkopuolella. Erityisen voimakkaasti Ryömä kritisoi puolueoimikuntaa, joka näytti haluavan kytkeä puna-

⁷⁵¹ Upton 1980, 482-485; Rinta-Tassi 1986, 82; Manninen 1992c, 421.

⁷⁵² Eteenpäin 22.1.1918 Porvariston aseistautuminen; Savon Tm 22.1.1918 Porvaristomme onneton politiikka (Sd 25.1.1918 lainaa); Työ 22.1.1918 Kahdentoista miehen mielivalta; Sd 23.1.1918 Kornilovilaisuusliike Suomessa; Tm 23.1.1918 Veljen veri vuotaa!; STm 24.1.1918 Suomen itsenäisyys ja ulkonainen apu; Sosialisti 24.1.1918 Porvarit eivät tahdo luopua surmasuunnitelmistaan, 25.1.1918 Kansalaissodan kynnykselläkö?

kaartin entistä lähemmin puolueeseen tarjoamalla sille erityisen edustuksen puolueen hallinnossa: "millä syyllä ja millä oikeudella?"⁷⁵³

Ikäänkuin vastapainona Ryömän SDP:n oikealta laidalta tulleelle puoluejohdon arvostelulle *Kansan Lehti* antoi pääkirjoituspalstansa käytettäväksi Ryömän tavoin toimituksen ulkopuoliselle henkilölle. Tämän kirjoittajan identifiointi olisi siinä mielessä mielenkiintoista, että hänen tuottamissaan kolmessa artikkelissa työväenlehtiretoriikka viholliskuvineen nousee lähes saavuttamattomalle tasolle alkaen tehdä siitä jo lähes parodiaa: "Suuret työläisjoukot ovat suuttuneet orjan osaan, kyllästyneet sortoon ja riistoon sekä lähteneet vallankumouksen tielle ... tunnussanana tasa-arvoisuus." Maalattuaan äärimmäisen synkän kuvan työväestön asemasta kirjoittaja esitti, että järjestyskaarteja ei perustettu turvaamaan vain työväestön nykyisiä oikeuksia, vaan niitä voitaisiin käyttää myös "riistäjäin sortavan ja orjuuttavan luokkaherruuden lopettamiseksi ensi tilassa." Tätä kumoukseen vihjaavaa kantaansa kirjoittaja perusteli sillä, että porvaristo suunnitteli surmaavansa osan teollisuuskaupunkien työväestä nälällä ja pakotti sen näin nälkäkapinaan, joka sitten kukistettaisiin ja työväen tarmokkain osa tuhottaisiin. Utta työvoimaa porvaristo saisi sitten häätämällä torpparit torpistaan!

Palattuaan maan pinnalle kirjoittaja totesi, että vallassa oleva hallitus ei kelvannut itsenäiselle, vapaalle Suomelle, vaan työväenliikkeen oli saatava riittävästi valtaa itselleen hoitaakseen elintarviketilantilanteen, työttömyyden ja torpparien vapautuksen. Siinä tarkoituksessa hän kehotti – puolueuuvoston kokous oli juuri käynnissä – sitä harkitsemaan ja päättämään viipymättä keinoista edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi.⁷⁵⁴ Tämänkin mahdollisesti kumoukseen taipuvan kirjoittajan tavoitteet rajoittuivat kuitenkin niihin samoihin, jotka olivat muodostuneet tavallaan jo perinteisiksi vaatimuksiksi vuoden 1917 aikana.

Viipurin välikohtauksen aikana 19.-22.1., jolloin ensimmäisen kerran suuret suojeluskunta- ja punakaartilaisosastot ottivat yhteen, hajotuslehdeksi leimattu *Itä-Suomen Työmies* syytti *Työ*-lehteä punakaartin äänenkannattajaksi. Vertailtaessa viime mainitun kirjoittelua muihin sosialidemokraattisen puolueen lehtiin voidaan todeta, että tammikuun aikana, useimmiten Evert Huttusen kynän jäljiltä, lehden linja oli erittäin punakaartilais- ja jopa venäläisvas-tainen. Edes Viipurin veriset tapahtumat eivät yllyttäneet lehteä esiintymään muita kumouksellisemmin, vaikka se niiden tavoin luonnollisesti pitikin porvarillisia kaarteja syyllisinä konfliktiin.⁷⁵⁵

Illalla 26.1.1918 järjestyskaartin esikunta ja Helsingin punaisen kaartin esikunta pitivät yhteisen kokouksen, jossa ne päättivät yhdistyä Suomen punaiseksi kaartiksi ja muodostaa yhteisen yleisesikunnan. Ylipäälliköksi valittiin Ali Aaltonen, mutta hänet havaittiin jo seuraavana päivänä epäpäteväksi, koska hänen mielestään kaartit eivät olleet vielä valmiina toimintaan. Hänen

⁷⁵³ Sd 23. ja 24.1.1918.

⁷⁵⁴ KL 18., 20. ja 21.1.1918 Luokkataistelun tilanne maassamme I-III.

⁷⁵⁵ ISTm 22.1.1918 Punakaartilaisanarkia Viipurissa; Työ 11.1.1918 Punainen kaartiko vai sosialidemokraattinen puolue?, 17.1.1918 Lujan järjestysvallan luominen maahamme, 18.1.1918, 19.1.1918; Viipurin tapahtumista Keskisarja 2013, 31-44.

tilalleen valittiin toinen toimittaja, Eero Haapalainen. Samassa kokouksessa kävi ilmi, että Leninin lupaaman, Pietarista odotetun asejunan tulosta ei ollut vielä varmuutta ja että kummallakaan esikunnalla ei ollut valmiita toimintasuunnitelmia, joten kumouksen aloittamista päätettiin siirtää lähes vuorokaudella. Rahjan veljesten johtama asejuna lähti vihdoinkin 27.1. Pietarista. Samana päivänä sen kimppuun hyökkäsi suojeluskuntalaisosasto ja käytiin verinen taistelu, jossa kaatui yhteensä 17 miestä. SILTALAN mukaan oli syttynyt sota, jonka alkaminen oli väistämätöntä, vaikkei kukaan sitä toivonut.⁷⁵⁶

SDP:n eduskuntaryhmä julkaisi 25.1. *Työmiehessä* tiedonannon työväestölle, jossa se syytti seikkaperäisesti porvaristoa ja Svinhufvudin senaattia useista vallansiirtoyrityksistä eduskunnalta senaatille syksyn mittaan ja toimimisesta vahingollisesti itsenäisyysasiassa. Samalla porvaristo oli pitänyt työväestöä sisäisenä vihollisena ja tuominut sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän "kaiken pahan lietsojaksi: oloissa ei muka olekaan vikaa." Kuitenkin vasta "lujan järjestysvallan" luominen oli tiedonannon mukaan häikäilemättömyydessään ylittänyt kaikki muut porvariston synnit, koska "kaikki porvariston asettamat lahtarikaartit julistettaisiin virallisiksi valtion kannattamiksi taistelujärjestöiksi. Niiden avulla kävisi senaatille helpommaksi kaapata itselleen diktaattorivalta" ja tätä voitiin pitää "luokkahallitukseen ja luokkataisteluun valmistuneen porvariston s o d a n j u l i s t u k s e n a työväestölle."⁷⁵⁷

Tiedonanto päättyi perinteisesti vetoomukseen työväen lujasta yhtenäisyydestä ja tuesta eduskuntaryhmän työlle. Sanoma oli kuitenkin jo selvä: eduskuntaryhmässäkään ei enää oikein uskottu rauhanomaisen ratkaisun mahdollisuuteen tai ainakin varmuuden vuoksi vastuu tulevista tapahtumista siirrettiin porvaristolle.

Seuraavana päivänä, 26.1. *Työmiehessä* oli ensimmäinen vallankumousta enteilevä julistus 'Suomen järjestyneelle työväelle ja työväen järjestyskaarteille.' Siinä tiedotettiin, että puoluetoimikunta oli asettanut Toimeenpanevan komitean ja antanut sille "vallankumouksellisen elementtioikeuden." Se oli nyt korkein vallankumouksellisen elin, jonka päätöksiä ja määräyksiä kaikkien oli noudatettava. Allekirjoittajina olivat Toimeenpaneva komitea ja sekä järjestys- että punakaartien esikunnat.⁷⁵⁸

Vallankumouksen aloittamispäätöksestä oltiin välittömästi tietoisia vain *Työmiehen* toimituksessa. Lehti julkaisikin pääkirjoituksinaan 26. ja 27.1. useampiakin "valmistavia" artikkeleita. Lähtökohtana pääkirjoituksessa 26.1. oli, että Svinhufvudin senaatti oli suunnittelemassa ja toimeenpanemassa sotaretkettä työväestöä ja kansanvaltaista järjestelmää vastaan ja vastuussa sekä Viipurin että Pohjanmaan väkivallanteoista. Välineenä sodankäynnissä sillä oli kaikki suojeluskunnat, jotka senaatti oli ilmoittanut toimivan sen alaisuudessa ja joilla nähtävästi oli yhteinen, koko maata käsittävä sotasuunnitelma. Ikäänkuin selityksenä SDP:n tuleville toimille lehti luetteli useita syitä: elintarviketulo ja joukkotyöttömyys olivat porvariston toimin pahennettu äärimmilleen,

⁷⁵⁶ Rinta-Tassi 1986, 84, 87-90, 98; Manninen 1992c, 431; Siltala 2014, 89.

⁷⁵⁷ Tm 25.1. 1918.

⁷⁵⁸ Tm 26.1.1918.

sen vehkeily Ruotsin ja Saksan kanssa vaaransi itsenäisyyden, se käyttäytyi uhkaavasti ja provosoivasti maasta poistuvaa venäläistä sotaväkeä kohtaan ja eduskunnan enemmistö oli estänyt sosialidemokraatteja ottamasta edellä mainittuja asioita esille eduskunnassa. Näillä kaikilla toimillaan porvaristo provosoi kansalaissotaa.⁷⁵⁹

Epävarmaa on, kuinka hyvin informoituja muiden työväenlehtien toimitukset olivat kumousaikeiden etenemisestä, mutta samana päivänä, 26.1., *Kansan Lehti*, *Savon Työmies* ja *Sosialisti* todistivat yhtäpitävästi, kuten pääkirjoituksen otsikotkin kuvasivat, että mahdollinen tuleva voimainkoetus oli vain ja ainoastaan porvariston ja sen hallituksen hyökkäysaikeiden syytä. *Eteenpäin* sen sijaan uskoi vielä, että yhteenotto oli vältettävissä, jos porvaristo toimisi järkevästi.⁷⁶⁰

Kun 27.1. kumoustoimet olivat jo pitkällä, *Työmies* selitti avoimesti vallankumouksen syitä ja luonnetta pääkirjoituksissaan: syypäitä kumoukseen eivät olleet ne, jotka siihen ryhtyivät, vaan ne, jotka koettivat estää "luonnollista, kehityksen välttämätöntä kulkua" ja siksi "kaikilla vallankumouksilla oli puolustava, ei hyökkäävä luonne ... Me emme ole luonnostamme vallankumouksellisia, mutta se vallankumouksellinen liike, jonka hyväksi me toimimme, johtaa aseellisenkin voiman käyttöön, kun rauhan työ, parlamentaarinen työ, ei auta, ja kun vastustajamme sitä tahtovat, ja meitä vastaan aseellisesti järjestyvät." Vaikea sanoa, oliko artikkelin kirjoittaja, toimittaja Otto Vilmi saanut jotain suuntaviivoja esimerkiksi Kuusiselta, mutta ainakaan se ei vastannut mitenkään Sirolan kaksi viikkoa aikaisemmin julkaistua artikkelia 'Kehittykö tilanne vallankumoukselliseksi.' Siinä hän oli korostanut, että "puolustusasema on jokaisen aseellisen nousun kuolema." Vilmin näkökulma kumoukseen, johon lähdettiin vain pakon edessä puolustamaan työväenluokan etuja, oli suorastaan defaitistinen. Missään tapauksessa se ei vastannut päättäväistä lähtöä kumoukseen, jonka avulla saataisiin vanha järjestelmä korvattua uudella, vaan laajemminkin "halutonta vallankumouksellisuutta."⁷⁶¹

Saman päivän toisessa pääkirjoituksessa taistelun tavoitteeksi kohotettiin "Työväenluokan suuri päämäärä," kansanvaltaisuus ja työväestön välittömien vaatimusten toteuttaminen. Sosialismia käsitteenä ei tässäkään, kuten ei missään muussakaan kumouksen alla julkaistuissa työväenlehtien pääkirjoituksessa mainita. Päämäärän saavuttamiseksi kirjoittaja korosti, että Suomen työväenluokan oli kyettävä itse vapauttamaan itsensä, mihin tarvittiin "lujaa ja horjumatonta sosialidemokraattisten menettelytapojen noudattamista, itsetie-

⁷⁵⁹ Tm 26.1.1918 *Kansan viholliset*. Hallitus sodassa omaa kansaansa vastaan (KÄ lainaa 29.1.1918).

⁷⁶⁰ *Eteenpäin* 26.1.1918 *Kansalaissodan partaalla*; KL 26.1.1918 Suomen hallitus aikoo upottaa maamme kansalaissodan pyörteisiin; STm 26.1.1918 Haluaako porvaristo luokkasotaa?; *Sosialisti* 26.1.1918 Senaatin kansalaissodan julistus.

⁷⁶¹ Tm 27.1.1918 Hävitetäänkö työväenliike?; "Haluton vallankumouksellisuus" katso Alapuro 1990, 251.

toista alistumista meidän oman puolueemme laillisuuteen." Epäselväksi jäi, voitiinko aseellinen vallanotto lukea nyt puolueen menettelytavaksi.⁷⁶²

Uudempi tutkimuskirjallisuus on esittänyt sellaisia syitä kumoukselle, joita aikalaiset, työväenlehtien toimittajat mukaan lukien eivät havainneet. Sosiologian tutkimusmenetelmistä tukea hakeneet ansioituneet tutkijat kuten RISTO ALAPURO ja PERTTI HAAPALA ovat tulkinneet, että järjestysvallan, valtiollisen pakkovaltakoneiston häviäminen ja yhteiskunnan hajoaminen vuoden 1917 aikana mahdollistivat tilanteen eskaloitumisen aina työväen vallankumoukseen ja sisällissotaan saakka.⁷⁶³

Aikalaisnäkökulmasta näihin tulkintoihin voi esittää vastaväitteitä: vaikka Venäjän antama suoja vallitsevalle yhteiskuntajärjestelmälle katosi, Venäjän armeija ei. Huolimatta sen liioitellusta kurittomuudesta ja kumousmielisyydestä se oli vielä väliaikaisen hallituksenkin käsissä pelottava ase, joka olisi ainakin syksyyn 1917 saakka voinut lopettaa kaikki suomalaisten kapinointirytykset lyhyeen. Loppusyksyn ja tammikuun aikana tulikin selvästi esiin, että vaikka venäläisillä sotilailta oli hyvin vähän halua sotkeutua Suomen sisäisiin asioihin, se oli edelleen olemassa: kun Turussa puhkesi joulukuun lopulla miliisilakko, niin venäläinen varuskunta lopetti vihdoinkin sen aikaansaamat mellakat ja ryöstöt.

Toimivan yhteiskunnan koossa pysymisen puolesta puhuu myös se, että maassa toimitettiin rauhallisesti sujuneet ja rehelliset eduskuntavaalit loka-kuun alussa. Myös itsenäisyyden saavuttaminen, vaikka lopullisesta toteuttamistavasta oltiinkin erimielisiä, kertoo sellaisesta kansakunnan yhteisestä tavoitteesta, jota ei hajonnut yhteiskunta olisi pystynyt toteuttamaan.

Yhteiskunnan hajoamiseen liitetään kotimaisen järjestysvallan katoaminen. Tarkkaan ottaen se ei kadonnut mihinkään, se vain muutti osittain muotoaan. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen vihattu sortajaa edustanut poliisilaitos lakkautettiin monissa kaupungeissa ja osa poliiseista erotettiin myös maaseudulla. Kaupungeissa tilalle perustettiin aluksi yhteistyössä porvariston kanssa työväen järjestysmiehistöt tai miliisi. Vaikka kaikkialla maassa ei siis ollut laillisin muotoon asetettua poliisivoimaa, tammikuussa 1918 Etelä-Suomen lääneissä oli viroissaan 80% poliiseista verrattuna maaliskuuhun 1917. Suurimmissa kaupungeissa työväen miliisi toimi vähintäänkin tyydyttävästi, koska kaikissa ammattitaitoa vaativissa tehtävissä, kuten rikospoliiseina, oli koulutettu, aikaisemminkin tehtäviä hoitanut henkilöstö. Näitä kaupunkeja lukuunottamatta poliisitoimi pysyi suoraan lääninhallitusten alaisuudessa ja siten valtiovallan kontrollissa.⁷⁶⁴

Mistä aikalaiset havaitsivat ja lehdet tiesivät raportoida toimivasta järjestysvallasta? Siitä, että tuomioistuinlaitos toimi normaalisti: miliisi ja poliisi ottivat rosvot kiinni ja oikeusistuimet tuomitsivat. Rikollisuus lisääntyi kyllä epävakaisissa oloissa, virallisen tilaston mukaan törkeistä väkivalta- ja omaisuusrikoksista oli vuosina 1915 ja 1916 tuomittu noin 1000 henkeä kumpana-

⁷⁶² Tm 27.1.1918 Niistä me helposti selviydymme.

⁷⁶³ Alapuro 1988 ja 1990; Haapala 1995.

⁷⁶⁴ Piilonen 1982, 69; Parikka 1990, 314; Manninen 1992a, 291; Soikkanen 2016, 294.

kin ja vuonna 1917 noin 1800 henkeä. Luvut osoittavat kuitenkin, että lainkuullisuus ei kadonnut eikä maassa vallinnut yleinen kaaos tai anarkia.⁷⁶⁵

Voi myös kysyä kuten kiihotusteorian kohdalla, että jos Keski- ja Pohjois-Suomessakin järjestysvalta romahti Alapuron ja Haapalan tarkoittamassa mielessä, niin miksi siellä ei syntynyt kapinaa. Selitys ei olekaan kiihotuksessa tai järjestysvallan romahtamisessa, vaan eroissa taloudellisissa ja sosiaalisissa oloissa eli kuten Haapala toteaa: "Kansalaissota oli eteläisen Suomen sisällisotaa."⁷⁶⁶

Kumouksen tekijät

Kun sosialidemokraattisen puoluelehdistön toimituskuntien valtaosa voidaan niiden mielipidekirjoittelun pohjalta asemoida SDP:n poliittisessa kentässä keskustaan tai siitä oikealle, jää vastattavaksi kysymys, miten puolueen poliittikko-toimittajajohto valitsi kuitenkin kumouksen tien. Vastausta täytyy etsiä heidän lehtimieshistoriastaan, työskentelypaikkakunnastaan ja työväenliikkeen yleisestä radikalisoitumisesta.

Laajennetun puoluetoimikunnan 12 jäsenestä yhdeksällä oli sanomalehdentoimittajan tausta, vaikka heistä kaikki eivät vuoden 1917 aikana ainakaan päätoimisesti hoitaneet tointa. *Työmiehen* ja Edvard Valppaan piirissä olivat varttuneet Kuusinen, Sirola, Manner, Gylling⁷⁶⁷ ja heitä vähemmän aikaa Elo. Viisi ensin mainittua olivat vastanneet viimeiset kymmenen vuotta puolueen ideologisesta oikeaoppisuudesta ja torjuneet revisionismin, ainakin ohjelmallisen, tunkeutumisen puolueeseen. Jyrkkä luokkataistelukanta, "valpaslaisuus" tai "siltasaarelaisuus," ei kuitenkaan sisältänyt aktiivista pyrkimystä vallanottoon, vaan se pysytteli tiukasti ideologian kautskyläisen tulkinnan takana. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen tuo tulkinta vaikeutui kuitenkin huomattavasti ja marraskuun suurlakon aikana Kuusinen, Sirola ja Manner olivat siirtyneet, tosin horjuen, vallanoton kannalle. Samalla aatteelliset siteet Valppaaseen viimeistään katkesivat. Voi hyvällä syyllä olettaa, että menetetty mahdollisuus jäi vahvasti kaivelemaan kolmikön mieliä, vaikka tapahtuneet väkivaltaisuuDET myös pelottivat. Tammikuun lopulla epäröinti lopulta päättyi erityisesti Helsingin punakaartin painostuksen seurauksena ja suurista epäilyksistään huolimatta myös Gylling lopulta taipui kumouksen kannalle ja suostui kansanvaltuuskunnan jäseneksi.

Emil Elo tuli *Työmiehen* vuonna 1910 ammatillisen osaston vastaavaksi toimittajaksi. Hän toimi myös pilalehti *Kurikan* päätoimittajana vuosina 1913–1918.⁷⁶⁸ Hänen radikalisminsa vahvistuikin juuri läheisissä yhteyksissä ammattiyhdistysliikkeeseen ja suurlakon aikana hän oli SAJ:n edustajien kanssa

⁷⁶⁵ Manninen 1992a, 291.

⁷⁶⁶ Haapala 1995, 91.

⁷⁶⁷ Gylling ei kuulunut *Työmiehen* toimittajakuntaan, mutta hän oli Sosialistisen Aikakauslehden päätoimittaja 1905–1907, avusti Työväen Kalenterin ja Folktribunenin toimittamisessa sekä kirjoitti säännöllisesti *Työmiehen* vuodesta 1907 erityisesti verotus- ja maanomistuskysymyksistä (Tuomioja 1979, 43; Jussila 2015, 90, 266–269).

⁷⁶⁸ Hanski 2000.

vallanoton kannalla. Kun laajennettuun puoluetolimikuntaan haluttiin jyrkän suunnan edustajia, osui valinta häneen.

Myös Haapalainen oli saanut toimittajaoppinsa *Työmiehessä*, mutta työskenteli päätoimittajana *Työssä* vuosina 1906–1907 ja myöhemmin *Eteenpäin*-lehden avustajana. Ennen toimittajauraa hän opiskeli lakitiedettä Helsingin yliopistossa, mutta varojen puutteessa loppututkinto jäi suorittamatta. Hänet valittiin vuonna 1907 SAJ:n ensimmäiseksi puheenjohtajaksi ja vuodesta 1911 hän toimi Sahateollisuuden Liiton asiamiehenä ja vuosina 1908–18 *Suomen Ammattijärjestö* -lehden päätoimittajana.⁷⁶⁹ Läheiset yhteydet Kymenlaakson radikaaliin työväkeen sai Haapalaisen kannattamaan vallanottoa jo syksyllä 1917 ja laajennetussa puoluetolimikunnassa hän ehkä kaikkein päättäväisimmin ajoi sitä.

Lauri Letonmäki oli siitä harvinainen sanomalehtimies, että hänet tunnettiin radikaalina jo 1910-luvun alussa. Saatuaan mielipiteittensä vuoksi potkut sortavalalaisesta *Rajavahtista* (*Päivän Tiedot*- ja *Kansa*-lehden edeltäjä) hän siirtyi *Kansan Lehteen* vuonna 1912. Sielläkin hän herätti huomiota kirjoituksiensa sävyllä varsinkin vuoden 1917 aikana, jolloin hän toimi päätoimittaja Huotarin sijaisena. Tampereen puolueelle kuuliaisessa järjestyskaartissa hänellä ei näytä olleen ainakaan mitään virallista asemaa, mutta maine riitti kuitenkin nostamaan hänet puoluetolimikuntaan.⁷⁷⁰

Evert Eloranta oli ollut puoluepuhuja ja *Sosialistin* ja *Työmiehen* toimittaja, mutta vuonna 1917 hän oli sekä kansanedustaja että toiminut aikaisemmin SDP:n piirisihteerinä Turussa.⁷⁷¹ Puoluetolimikunnan jäsenenä hän oli vielä joulukuun lopulla 1917 yrittänyt rauhoitella Lundbergin kumouksellista toimintaa kotikaupungissaan, mutta nähtävästi siirtynyt sitten hänen linjoilleen.

Kun puoluesihteeriksi Turkia siirtyi vähitellen kumouksen kannalle, Taimia saattoi pitää ammatti-vallankumouksellisena ja Kiviranta edusti Helsingin punakaartia, jäi vallanottoa toimikunnassa loppuun asti vastustamaan vain Wiik. Hänhän oli jo jättäytynyt – tai jätetty – syrjään *Arbetetin* päätoimittajan tehtävistä joulukuun lopussa. Puolueen mahdollisesti parhaana marxilaisuuden tuntijana hän oli johdonmukaisesti vastustanut kumouksellisuutta jo suurlakosta lähtien. Toisaalta hän oli arvioinut lakon jälkeen lehdessään, että yhteiskunnallinen tilanne voisi johtaa kumoukseen, mutta hänen päiväkirjassaan vallanvaihto näyttäytyi suhteellisen yksinkertaisena hallituksen vaihdoksena, ei väkivaltaisena mullistuksena. Vallanoton jälkeen hän ei enää nähnyt mahdolliseksi jäädä mukaan puoluetolimikuntaan eikä hän osallistunut muutenkaan näkyvästi vallankumouhallintoon.⁷⁷²

SDP:n puoluetolimikuntaan valikoituneet sanomalehtimiehet eivät siis edustaneet puoluelehtien valtavirtaa, vaan eri syistä he olivat, kuten sanottu monet vastentahtoisesti, siirtyneet kannattamaan vallanottoa. Taustalla ei siis ollut vallankumoukseen määrätietoisesti pyrkivä ideologia, sillä esimerkiksi

⁷⁶⁹ Takala 1999.

⁷⁷⁰ Wilén 1949, 46; Klemetilä 1976, 243–246; Elsinen 1981, 66–67.

⁷⁷¹ Keravuori 2000.

⁷⁷² Tuomioja 1979, 171, 195.

Leninin ajatuksista heillä oli yllättävän heikot tiedot, vaan työväestön ja erityisesti punakaartien kumouksellinen paine, joka pakotti heidät tekemään valinnan. Toisin sanoen vallanoton järjestivät kumoukselliset kaartit, mutta sosialidemokraattinen puolue otti vallankumouksen ohjat käsiinsä. Siksi voidaan ajatella, että vallankumoukseen ajaututtiin, mutta tosiasiallisesti se tehtiin, oli se sitten riittävästi harkittua tai ei.

Näin ollen kysymys sosialidemokraattisten puoluelehtien "räikeästä kiihoituksesta," jonka tavoitteena olisi ollut saada tietämätön työväestö nousemaan kapinaan laillista hallitusta vastaan, asettuu oikeisiin kehyksiinsä. Tällaista suoranaista yllytystä pääkirjoituksista ei löydy, jos sellaiseksi ei lasketa *Arbetetin* Turun tilanteen aiheuttamaa myötämielisyyttä kumoukselle. Päinvastoin puoluelehdet korostivat kerta toisensa jälkeen SDP:n sitoutumista parlamentaarisiin, laillisen luokkataistelun keinoihin ja hylkäsivät epädemokraattiset tavat nousta valtaan. Tämän vuoksi niiden toimittaja-poliitikot leimattiin tammikuun puolueuuvoston kokouksessa oikeistolaisiksi ja vaadittiin lehtiä kirjoittamaan jyrkempään sävyyn.

Kun tarkastellaan puoluelehtiä marraskuun suurlakosta lähtien, niiden retoriikka kyllä voimistui, samoin kuin vastapuolenkin, ja ne varoittivat yhä useammin tilanteen johtavan välienselvittelyyn porvariston ja työväestön välillä. Näitä kirjoituksia porvarillisella puolella tulkittiin usein uhkauksiksi varsinkin punakaartilaisradikalismien voimistuttua joulukuussa. Tosiasia kuitenkin on, että joulutammikuussa puoluelehdissä tämä radikalismi nähtiin paljon suurempana uhkana työväenliikkeelle kuin "lahtarikaartit." Omavaltaisesti toimivat punakaartit koettiin yksiselitteisesti vaaraksi puolueen yhtenäisyydelle ja pelättiin niiden voivan ryhtyä kumoukseen ilman puoluejohtoa kohtalokkain seurauksin. Siksi vaadittiin niiden jäsenistön puhdistamista, erottamista puolueesta ja jopa niiden lakkauttamista. Vasta silloin, kun yhteenotto alkoi näyttää vääjäämättömältä, punakaartien ja niiden kumouksellisuuden arvostelu väheni, mutta ei loppunut silloinkaan kokonaan. Mielenkiintoista onkin, että vaikka työväenliike kaikinensa radikalisoitui voimakkaasti, niin työväenlehtien väkivallan ja kumouksen vastaiseen perussanomaa sillä ei ollut mainittavaa vaikutusta edes punakaartien painostuksesta ja uhkailusta huolimatta.

Se, että toiset sanomalehtimiehet asettuivat kumouksen johtoon ja toiset taas vastustivat sitä kaikkein kiivaimmin, kuvaa oivallisesti puolueen vuoden 1917 aikana syventynyttä jakautumista vallanottoa kannattaviin ja sitä vastustaviin ryhmiin. Kumpikaan ryhmä ei ollut suinkaan täysin homogeeninen, mutta ensin mainittu ryhmä kiteytyi *Työmiehen* ympärille, kun taas jälkimmäinen edusti maaseutulehtiä johdossaan vaikutusvaltaiset päätoimittajat. Näitä taas kumouksellisten joukossa ei ollut. Vaikka *Työmieskään* ei pääkirjoituksissaan ennen 25.1. kirjoittanut vallanoton puolesta, se ja paradoksaalisesti Valpas saivat sodan jälkeen osakseen voittajien pahimman vihan. Siihen ei voinut olla vaikuttamatta edellä mainitun kumousjohdon "työmiesläisyys."

Toinen asia on, minkälaisen kuvan lehtien uutiset antoivat niitä mahdollisesti seuranneelle konservatiiviselle lukijalle. Niissä päivittäisten tapahtumi-

en kommentointi oli usein huomattavasti kärkevämpää ja syyllistävämpää kuin konsanaan pääkirjoituksissa, joissa ammattitaitoiset päätoimittajat suodattivat edes jollakin tavoin tekstiään. Toisaalta esimerkiksi *Työmiehen* spekulointi kumouksen mahdollisuudella (Sirolan artikkeli) ja puolue-elinten ja kaartien tiedotusten ja julistusten julkaiseminen työväenlehdissä tammikuussa saattoi kuitenkin vaikuttaa vastapuolen näkemyksiin lehtien kumouksellisuudesta. Silti tulevan vallanoton onnistumisen kannalta työväenlehdet hoitivat kumousagitaattorin tehtävänsä todella huonosti: ne eivät innostaneet lukijoitaan kumouksellisuuteen, vaan pyrkivät päin vastoin kaikin tavoin hillitsemään sitä.

Perustekijä sosialidemokraattisen puoluelehdistön saamalle kiihottajamaaineelle ei ollutkaan niiden kumouksellisuus, vaan se, miten porvaristo tulkitsi ja koki niiden kirjoitukset. Silloin jo pelkkä poliittisen propagandan "rituaalisanojen" käyttö saattoi riittää tuomioon. Hyvänä esimerkkinä tästä oli V.A. Koskenniemen artikkeli, jossa esimerkiksi sellaisten sanojen kuten porvari, verenimijä, nylkyri, anastaja, petturi, loiseläjä ja lahtari käyttö osoittivat työväenlehdet kiihottajiksi väkivallan käyttöön. Todellisuudessa tämän tyylinen retoriikka koettiin porvarillisella puolella varmasti enemmän pysyviä arvoja syvästi loukkaavana kuin yllytyksenä aktionismiin, mutta varsinkin sodan jälkeen jälkimmäisestä tehtiin totuus.

8 VALLANKUMOUKSEN SYYT JA TAVOITTEET PUNAISESSA LEHDISTÖSSÄ

8.1 Punainen lehdistö 1918

Tiedotus- ja propagandatoiminnan järjestäminen

Uuden vallankumousohallituksen, kansanvaltuuskunnan 15:stä jäsenestä – Gylling liittyi mukaan viikon kuluttua kumouksesta – peräti kymmenen oli ollut toimittamassa sosialidemokraattisen puolueen sanomalehtiä, joten ymmärrystä tiedotus- ja propagandatoiminnan kiireellisestä järjestämisestä heiltä tuskin puuttui. Toimittaja-valtuutettujen joukossa ei ollut kuitenkaan yhtään päätoimittajaa, mikä tukee käsitystä heidän vahvasta sitoutumisestaan parlamentaarisiiin keinoihin.

Kansanvaltuuskunta rakentui suurimmaksi osaksi laajennetun puolue-toimikunnan jäsenistä. Wiikin jäätyä pois punaiseen hallitukseen valittiin uusina valtuutettuina Tokoi, Konstantin Lindqvist, Jussi Lumivuokko ja Jalo Kohonen. Heistä kaksi viime mainittua olivat lehtimiehiä, Lumivuokko oli työskennellyt *Työmiehessä* ja ammattiyhdistysjulkaisuissa ja Kohonen useissa puoluelehdissä, viimeksi *Savon Työmiehessä*. Lumivuokko oli valittu SAJ:n puheenjohtajaksi Tokoin tultua senaattoriksi ja tämän asemansa vuoksi hänet tietysti haluttiin kansanvaltuuskuntaan. Maisteri Kohosen valinta oli siinä mielessä erikoinen, että hän tuli puolueen oikeaa laitaa edustaneesta lehdestä, mutta toisaalta hänet tunnettiin puolueen vasemman siiven myötäilijänä, kuten muutamat hänen kirjoituksensa syksyllä osoittivat.⁷⁷³

Vallankumouksen informaation levittämisessä kansanvaltuuskunta joutui tehokkaan hallintojärjestelmän puuttuessa turvautumaan paljolti sanomalehdistöön, joka oli sodankin oloissa tehokkain tiedonvälityskanava. Sen käytön heikkoutena oli sen julkisuus, sillä vallankumoustilanteessa kaikki ohjeet eivät soveltuneet lehdissä julkaistaviksi. Kuitenkin lehtien perustehtävä, luki-

⁷⁷³ Takala 2000; Kohosesta katso s. 91.

joiden valistaminen, pysyi samana kuin aikaisemminkin, niitä käytettiin samanaikaisesti informaation ja propagandan levittämiseen. Ensin mainitulla tarkoitetaan uuden hallinnon asetuksia, julistuksia, määräyksiä, kiertokirjeitä ja päätöksiä, jotka olivat totuudellisia silloinkin, kun ne perustuivat puutteellisiin tai mahdollisesti jopa valheellisiin tietoihin. Propaganda, totuuden väistely, muuntelu, valehtelu ja järkeen perustuvien seikkojen muuttuminen tunteisiin vetoaviksi lisääntyi lehdissä kevään kuluessa, mikä on tyypillistä sotien ja vallankumousten yhteydessä.⁷⁷⁴

Perinteinen agitaatio ei jäänyt niinkään painetulle sanalle, vaan siinä käytettiin puhujia erilaisissa tilaisuuksissa: kansankokouksissa, rintamajoukoille tarkoitetuissa tilaisuuksissa ja punakaartilaisten yhteishautajaisissa. Suosittuja puhujia olivat kansanvaltuuskunnan jäsenet.⁷⁷⁵

Posti, puhelinlaitokset ja sähkölennätin olivat kuuluneet senaatin hallinnossa kulkulaitosten ja yleisten töiden toimituskunnalle, mutta kansanvaltuuskunnassa näistä sektoreista tehtiin erillinen osasto. Tämä perustui tarveharkintaan, olihan kyse vallankumoushallinnolle tärkeästä toiminnasta ja tiedotuksen korostaminen niveltui hyvin myös työväenliikkeen agitaatioperinteeseen. Posti- ja tiedotusasiain osastosta ei syntynyt kuitenkaan keskitettyä propagandatoimistoa, sillä tiedotus hoidettiin laajasti kansanvaltuuskunnasta ja punakaartin yleisesikunnasta työväenlehdistön aktiivilla myötävaikutuksella. Posti- ja tiedotusasian valtuutetuksi eli propagandaministeriksi valittiin Emil Elo, tosin tähän tehtävään päteviä olisi uudessa hallituksessa ollut monia muitakin.⁷⁷⁶

Heti kumouksen alettua lähes kaikki porvarilliset virkamiehet ryhtyivät lakkoon, niin myös postilaitoksessa. Huomattavasti hankalampaa oli se, että myös posteljoonit yhtyivät lakkoon, jolloin postinkulku seisahtui. Lakko kesti tosin vain viikon, sillä kansanvaltuuskunnan vaatimuksesta postiljooniyhdistys päätti lopettaa sen ja aloittaa postinkulun järjestämisen. Elo oli ensi töikseen erottanut postin ylimmän johdon ja uhkasi nyt erottaa myös muut virkamiehet, jos nämä eivät palaisi töihin.⁷⁷⁷

On selvää, että sodan aikana täysi sananvapaus on mahdotonta ja erityisesti sotatoimia koskevan tiedon sensurointi on niiden onnistumiseksi lähes ehdoton edellytys. Sisällissodassa sananvapauden rajoittaminen on vieläkin tärkeämpää kuin valtioiden välisessä, koska todennäköisesti merkittävä osa oman tukialueen väestöstä kuuluu vastustajien kannattajiin. Sekä punaisella että valkoisella puolella tultiin heti toiminnan alettua siihen tulokseen, että vastustajan lehdistö oli vaiennettava. Helsingissä punakaarti esti toimeenpanevan komitean määräyksestä porvarillisten lehtien ilmestymisen jo 27.1. ja samoin meneteltiin muualla, vaikka mitään keskitettyä päätöstä asiasta ei ollut vielä tehty. Helsingissä porvarillisten lehtien ilmestyminen olisi keskeytynyt joka tapauksessa, sillä vallanoton varmistamiseksi kaupunkiin julistettiin

⁷⁷⁴ Kataja 1970, 9-10; Rinta-Tassi 1986, 294-295, 305-306.

⁷⁷⁵ Rinta-Tassi 1986, 296-300.

⁷⁷⁶ Rinta-Tassi 1986, 214-215.

⁷⁷⁷ Emt., 216.

yleislakko ja vain *Työmies* jäi lakon ulkopuolelle. Turussa ja Tampereella porvarillisten lehtien ilmestyminen lopetettiin seuraavana päivänä ja Viipurissa lehdet, niin *Työ* kuin porvarilliset, olivat lakanneet ilmestymästä jo 24.1. kaupunkiin julistetun yleislakon takia. Muilla paikkakunnilla Etelä-Suomessa ilmestyminen päättyi sitä mukaan helmikuun alussa, kun punakaarti otti ne haltuunsa.⁷⁷⁸

Porvarillisten lehtien ilmestymisen estäminen oli kansanvaltuuskunnalle ongelmallista. Vaikka niiden ilmestyminen oli jo suurimmaksi osaksi lopetettu, niin uusi hallitus pohti niiden ilmestymistä useaan otteeseen 28.1. lähtien. Siitä äänestettiin, jolloin päätökseksi tuli asian tutkiminen. Koska sananvapauden periaatteen rikkominen ei tuntunut kuuluvan demokratiaa korostavan hallinnon keinovalikoimaan, sisällytettiin sitä koskevan lain valmisteluvaiheessa lakitekstiin kohta, jonka mukaan kansanvaltuuskunnan sisäasiainosasto olisi myöhemmin voinut antaa lakkautetulle lehdelle ilmestymisluvan "sikäli kuin olojen uusi järjestys vakiintuu." Lopullisesta versiosta maininta kuitenkin poistettiin ja 2. helmikuuta saatiin vihdoinkin aikaiseksi päätös "vastavallankumouksellisten lehtien toistaiseksi lakkauttamisesta."⁷⁷⁹

Porvarillisten lehtien lakkauttamisen vaikeus kansanvaltuuskunnassa ei johtunut pelkästään sananvapauden periaatteen rikkomisesta, vaan syy oli myös hyvin käytännöllinen: lakkautus aiheutti sadoille porvarillisten lehtien toimittajille ja kirjapainotyöntekijöille työttömyyden. Asia ratkaistiin niin kätevästi, että kansanvaltuuskunta määräsi työnantajien olevan velvollisia maksamaan heille palkan työnseisauksen ajalta.⁷⁸⁰

Kansanvaltuuskunnan kiista porvarillisten lehtien lakkauttamisesta osoitti, ettei se tajunnut vielä johtavansa sotaa, jonka aikana ei voinut tulla kysymykseenkään vihamielisten sanomalehtien ilmestymisen salliminen.⁷⁸¹

Punainen sanomalehdistö

Nimityksenä punainen lehdistö tai sanomalehdet ei ole millään tavalla virallinen, kyseessä olivat kansanvaltuuskunnan äänenkannattajat, mutta kun rintamalinjan hahmottuessa helmikuun alussa 1918 alettiin puhua punaisesta ja valkoisesta Suomesta, uusi nimitys tulee käyttökelpoiseksi.

Vuoden 1918 alussa Suomessa ilmestyi 16 Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen sanomalehteä. Sisällissodan puhjettua näistä yhdeksän jäi muodostuneen rintamalinjan eteläpuolelle ja ne jatkoivat ilmestymistään lähes normaalisti. Linjan pohjoispuolelle jääneiden ilmestyminen estettiin, mutta valkoisessa Suomessa toimittiin hieman eri tavoin, sillä sosialidemokraattisia lehtiä ei lakkautettu senaatin, vaan armeijan johdon toimesta. Viimeisinä ilmestyivät *Sorretun Voima* Jyväskylässä ja *Vapaa Sana* ja *Österbottens Folkblad* Vaasassa 4.2.1918 saakka, jolloin Mannerheim määräsi ne lakkautettaviksi. Perus-

⁷⁷⁸ Kivijärvi 1918, 7; Piilonen 1992, 499-500; Hoppu 2013, 20.

⁷⁷⁹ Rinta-Tassi 1986, 222; Piilonen 1992, 499.

⁷⁸⁰ Rinta-Tassi 1986, 222.

⁷⁸¹ Upton 1981, 31.

teluna oli lehtien virheellisten sotatietojen levittäminen ja hallituksenvastainen kiihotus.⁷⁸²

Valkoisten puolelle jääneet seitsemän työväenlehteä olivat olleet merkittäviä paikallisesti, mutta Mäkelinin *Kansan Tahtoa* ja Tainion *Savon Työmiestä* lukuunottamatta olleet vaikutukseltaan Etelä-Suomen lehtiä pienempiä. Monet lakkautettujen lehtien toimittajat olivat oleskelleet sodan alkaessa Helsingissä, pääosa hoitamassa kansanedustajan tehtäviä. Matkustusmahdollisuuksien päätyttyä he joutuivat jäämään Etelä-Suomeen – mikä varmasti oli muutenkin viisasta – ja monille löytyikin toimitustyötä, päätoimittajista Mäkelin, Tuomi ja *Vapauden* Kalle Hakala kuuluivat näihin. Kumouksen alettua parlamentarismien "kivijalka" Tainiokin Kuopiossa innostui ja oli jo aikeissa lähteä Helsinkiin, ennen kuin hänet pidätettiin.⁷⁸³ Niin kävi myös muille valkoisten alueelle jääneille toimittajille.

Vaikka etukäteissuunnitelmien puute vaikeutti kansanvaltuuskunnan yleistä tiedotus- ja propagandatyötä, niin kansanvaltuutettujen lehtimieskokeemus vaikutti varmasti valtuuskunnan virallisten lehtien ripeään liikkeellelähtöön. Jo 1.2. alkoi ilmestyä Posti- ja tiedotusasiainosaston julkaisemana *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja* -lehti, alkuvaikeuksien jälkeen kuusi kertaa viikossa. Koska lehteä ei ollut tarkoitettu pelkäksi virallisten tiedotusten levittäjäksi, vaan kansanvaltuuskunnan äänenkannattajaksi, muutettiin nimi 26.2. *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantajaksi*. Sen varsinainen ohjelma ilmestyi vasta 13.4. Siinä lehti ilmoitti olevansa kansanvaltuuskunnan virallinen lehti ja lisäksi myös uutis- ja propagandajulkaisu.⁷⁸⁴ Tärkeäksi tiedonlähteeksi *Tiedonantaja* muodostui erityisesti punaisten paikallisille hallintoelimille, sillä se julkaisi lähes kaikki viralliset määräykset ja ohjeet, eikä niitä ollut muualta saatavissakaan.⁷⁸⁵

Tiedonantajan päätoimittajaksi painostettiin estelyistään huolimatta Eetu Salin. Hän ei kuitenkaan kirjoittanut lehteen juuri mitään, vaan suhtautui tehtäväänsä passiivisesti hoitaen vain lähinnä lehden toimitusteknistä puolta. Salin erosi paikaltaan jo 23.2. jouduttuaan kiistoihin lehden linjasta kansanvaltuuskunnan, erityisesti Kuusisen ja Turkian kanssa. Samoin hän riitautui punakaartin esikunnan tiedottajien kanssa, kun korjaili heidän tekstejään eikä hyväksynyt valheellisia tietoja sotatoimista. Lehden toimittajiksi valittiin kansanedustaja Toivo Alavirta ja kirjaltaja Armas Karvosenoja, joilla kummallakaan ei tiettävästi ollut kokemusta alalta. Salinin tilalle nimitettiin 15.3. Onni Tuomi, jonka päätoimittama *Sorretun Voima* Jyväskylässä ei voinut enää ilmestyä.⁷⁸⁶

Jo päivää ennen *Tiedonantajaa* oli Helsingissä aloittanut ilmestymisensä *Arbetarnas Notisblad* ruotsinkielistä työväestöä varten. Päätoimittajaksi valittiin August Forsman, joka oli työskennellyt aikaisemmin *Österbottens Folkbladetin*

⁷⁸² Manninen 1982, 63.

⁷⁸³ Tainio 1977, 210.

⁷⁸⁴ Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja, tästä eteenpäin Tiedonantaja (Ta) 13.4.1918.

⁷⁸⁵ Kataja 1970, 25.

⁷⁸⁶ Kataja 1970, 91-92; Kalemaa 1975, 212-213; Rinta-Tassi 1986, 131-132.

toimittajana. Aluksi lehti oli lähellä ruotsinkielistä työväenyhdistystä ja vasta 4.3. siitä tuli kansanvaltuuskunnan virallinen lehti, jota se käytännössä oli ollut alusta lähtien. Samalla sen nimeksi tuli *Finlands Folkskommisariats Notisblad*.

Virallisten lehtien lisäksi punaisten alueella perustettiin kuusi tiedonantolehteä, joista osa toimi myös uutis- ja propagandalehtinä. Nämä lehdet olivat osoitus muutamien paikallisten järjestöjen suuresta aktiivisuudesta, vaikka suurin osa niistä jäikin hyvin lyhytikäisiksi, pariin kolmeen numeroon. Pisimpään niistä ilmestyivät *Lovisa Notisblad -Loviisan Tiedonantoja*, joka ilmestyi lähes kaksi kuukautta ja *Porvoon Työväen Tiedottaja - Borgå Arbetarnas Meddelare* noin kolme viikkoa.⁷⁸⁷

Punaisen Suomen lehdistön toimittajat, toimitustyyli ja lehtien ulkoasu pysyivät lähes samoina kuin ennen kumousta. Sodan aikana lehtien etusivut täyttivät edelleen pääasiassa tupakkatehtaiden ja muiden yritysten mainokset ja hieman yllättäen Kansallis-Osake-Pankki ilmoitti edelleen *Työmieheissä* ja muissakin lehdissä. Myös kansanvaltuuskunnan viralliset äänenkannattajat perivät sosialidemokraattisen puoluelehdistön kirjoitustyylin, koska ne rekrytoivat osan toimittajistaan niistä. Työväenlehdistölle jo aikaisemmin tuttu ongelma, päätoimittajien joutuminen hoitamaan muita tärkeitä luottamustehtäviä, tuli esiin myös sisällissodan aikana. Esimerkiksi *Sosialistista* päätoimittajaksi *Sosialidemokraattiin* valittu Hannes Uksila joutui heti Poriin saavuttuaan tammikuun lopulla 1918 punakaartin ja pian sen läntisen rintaman päälliköksi.⁷⁸⁸ *Kansan Lehdessä* kävi vielä kovempi kato. Päätoimittaja Anton Huotari kutsuttiin Helsinkiin työväen pääneuvoston jäseneksi, varapäätoimittaja Lauri Letonmäestä tuli kansanvaltuutettu ja hän otti sihteerikseen lehden apulais-toimitussihteerin. Kun vielä toimitussihteerin Haukkariutasta tuli punaisten tykistön päällikkö, jäi seitsemästä toimittajasta jäljelle enää kolme. Myös monien muiden lehtien päätoimittajat joutuivat toimimaan useissa muissa tehtävissä, jolloin lehden toimittaminen jäi sivutoimeksi ja aputoimittajien, latojien ja taloudenhoitajien tehtäväksi. Naistoimittajien määrää lehtien toimittajapula ei näytä lisänneen, varsinkin kun kaksi eniten toimittajantyötä tehnyttä, Hanna Karhinen ja Hilma Pärssinen, valittiin maaliskuussa 1918 kansanvaltuuskunnan jäseniksi.⁷⁸⁹

Sodan alettua uutisaineisto muuttui ja hallitsevimmit tulivat sotauutiset, tiedot ja huhut valkoisten julmuuksista sekä rintamalla että valkoisessa Suomessa ja vallankumouksen saavutukset. Alkuun propaganda saattoi kääntyä itseään vastaan, jos se osoittautui välittömästi täysin valheelliseksi. Näin oli laita, kun *Työ* uutisoi helmikuun alussa: "Lahtarikaartien "ylikenraali" Mannerheim tehnyt itsemurhan. Adjutantti surmattu."⁷⁹⁰ Suurimmilla lehdillä oli rintamakirjeenvaihtajia ja pienemmät lainasivat näiden välittämiä uutisia.

⁷⁸⁷ Lisäksi Hangon Työväen Neuvoston Tiedonantoja, Tiedonantolehti (Tampere), Tiedonantoja Tammelan väestölle ja Porin Työväen Tiedonantolehti.

⁷⁸⁸ Rantanen 1946, 31.

⁷⁸⁹ Ok Saimaa 1928, 25; Tuominen 1956, 82; Piilonen 1982, 493; Rinta-Tassi 1986, 162.

⁷⁹⁰ *Työ* 5.2.1918.

Myös *Tiedonantaja* käytti tätä keinoa lainaten sotauutisensa *Työmieheltä* aiheuttaen sen taholta syytöksiä vaivalla hankittujen tietojen varastamisesta.⁷⁹¹

Tiedonantaja lainasi epävirallista aineistoa myös muista punaisen Suomen sanomalehdistä ja nämä taas virallisia *Tiedonantajasta*, kummatkin yleensä lähdeä mainitsematta. Koska hyöty näin oli molemmin puoleista, ei tämä toiminta näytä aiheuttaneen *Työmiehen* tapausta lukuunottamatta hankausta tai kilpailua uutislähteistä.

Suomen Tietotoimisto otettiin kumouksen alettua vallankumousohallinnon käyttöön, mutta sen ulkomaiset yhteydet olivat niukat, sillä se sai ulkomaan uutisia vain bolševikkien hallussa olleelta Pietarin Sähkösanomatoimistolta. Niitä lehdet saivat tietysti myös venäläisistä lehdistä. *Työmiehellä* ja *Työllä* oli lisäksi omat Pietarin kirjeenvaihtajat. Kotimaan uutiset STT hankki suoraan punakaartien esikunnilta, sillä yleisesikunnan kanssa se ei saanut yhteistyötä toimimaan.⁷⁹²

Materiaaliset edellytykset lehtien säännölliseksi julkaisemiseksi painos- ja sivumäärän kasvusta huolimatta pystyttiin sisällissodan aikana pitämään tyydyttävinä. Sanomalehtipaperin ja painomusteen hankkiminen kuului kansanvaltuuskunnan elintarvikeasian osastolle, joka alkuhankaluuksien jälkeen onnistui toimittamaan niitä lehdille riittävästi. Paperipula päättyi sen jälkeen, kun Kymi-yhtiön tehtaat Kymenlaaksossa pantiin pyörimään maaliskuun alussa. Tämän vuoksi lehtien ilmestymispaikkakunnilla ei tiettävästi tarvinnut ryhtyä takavarikointeihin porvarillisten lehtien kirjapainoista, jota keinoa punakaarti ainakin Turussa suositteli käytettäväksi ajoittaisen paperi- ja mustepulan uhatessa. Erikoistapauksen muodosti *Tiedonantaja*, joka painettiin takavarikoiduissa *Hufvudstadsbladetin* ja *Helsingin Sanomien* painoissa. Kalustoa uuden lehden toimitukseen haalittiin Helsingin lehtien toimituksista ja todennäköisesti sen tarpeisiin punakaartilaiset kävivät takavarikoimassa *Helsingin Sanomien* ja *Hufvudstadsbladetin* parlografit, puhelimeen yhdistetyt sanelukooneet.⁷⁹³

Sota-aika toi joillekin lehdille heti myös ongelmia. Esimerkiksi *Kansan Ääni* Lappeenrannassa joutui talousvaikeuksiin, kun liikemiehet eivät enää ilmoittaneet lehdessä, vaikka porvarilliset lehdet eivät voineet ilmestyä. Lehden tilaukset kyllä lisääntyivät, mutta rintaman läheisyyden takia lehtiä ei voitu enää lähettää kovin laajalle alueelle. Sama ongelma oli *Kansan Lehdellä*: vaikka sen painosmäärä kasvoi, lehteä ei voitu enää toimittaa pidemmälle maaseudulle, kun postiyhteydet katkesivat sitä mukaan kuin piiritysrenkas Tampereen ympärillä kiristyi. Vähän ennen sen sulkeutumista lehden kaksi vakituista toimittajaa onnistui poistumaan kaupungista, joten viimeiset lehdet toimitti sen palvelukseen viimeksi tullut aputoimittaja.⁷⁹⁴

Punaisen Suomen alueen sanomalehdistön ja kirjapainojen valvonta kuului aluksi kansanvaltuuskunnan liikenneasiain, sittemmin sisäasiain osaston

⁷⁹¹ Kataja 1970, 25.

⁷⁹² Rinta-Tassi 1986, 223.

⁷⁹³ Kivijärvi 1918, 11; Hako&al. 1967, 250; Rinta-Tassi 1986, 223, 296.

⁷⁹⁴ Ok Saimaa 1928, 24; Kansan Lehti 1949, 46; Tuominen 1956, 83.

tehtäviin. "Propagandaministeri" Elo lienee aluksi neuvonut suullisesti tutuille toimittajatovereilleen, mitä oli soveliaista jättää julkaisematta. Punakaartin yleisesikunta ei kuitenkaan täysin luottanut osaston sensuuritoimiin esimerkiksi *Työmiehen* suhteen ja 9.3. kaarti vaatikin lehden valvontaa itselleen. Siihen ei suostuttu, mutta tämän jälkeen sisäasiain osasto näytti onnistuneen luomaan riittävän ankaran sotasensuurin. Käytännössä se toimi *Työmiehen* suhteen niin, että lehteen tarkoitettu materiaali toimitettiin kansanvaltuuskunnalle, johon suuri osa lehden toimittajista nyt kuului. Myös *Tiedonantajaan* kohdistui jonkun verran punakaartin kritiikkiä ja valistusasiain valtuutettu Kuusinen, joka järjesteli yleistä propagandatyötä, tarttui lujin ottein sen toimituspolitiikkaan. Itse hän ei siihen juurikaan kirjoittanut.⁷⁹⁵

Punakaartin toimista muiden lehtien valvonnan kiristämiseksi on tietoa ainakin *Kansan Äänen* ja *Työn* kohdalta, mikä ei tarkoita, ettei samaa kohdistunut myös muihin lehtiin. Kohta kumouksen alettua 30.1.1918 *Kansan Äänen* toimitus sai paikallisen kaartin esikunnalta määräyksen, jonka mukaan lehden piti ilmestyä siitä lähtien kaartin ohjeiden mukaisesti ja sen valvonnassa, niin että kaikki lehden kirjoitusten "korehtuurit" oli vietävä kaartin kansliaan. Jos määräystä ei noudatettaisi, uhkasi esikunta määrätä lehdelle uuden toimituksen, jolloin sen hallinto päätti alistua. *Työ* toimi Viipurin punakaartin mielestä harkitsemattomasti, kun se arvosteli asekuntoisen väestön pakko-ottoja kaartiin huhtikuussa. Seurauksena oli, että kaarti takavarikoi lehden koko painoksen.⁷⁹⁶

Vaikka punakaarti saattoikin siis harjoittaa kovakouraistakin poliittista lehdistövalvontaa, ei sitä yleensä juuri tarvittu, koska sen korvasi paljolti asiainsa sitoutuneiden toimittajien itsensensuuri. Kriittisessä tilanteessa heillä tuskin oli myöskään halua horjuttaa kauan vaalittua puolueen yhtenäisyyttä.

Levikki

Tiedotus- ja propagandatoiminnan yleensä tärkein vaihe, tiedon jakelu niille, joille se on tarkoitettu, on samalla vaikein. Kansanvaltuuskuntakaan ei saanut koko olemassaolonsa aikana tiedottamistaan toimimaan moitteettomasti. Tiedon leviämisen tehostamiseksi ryhdyttiin kyllä toimenpiteisiin. Kansanvaltuuskunta antoi heti kumouksen alettua puolueen lehdille kehotuksen lisätä niiden painosmääriä, mikä kävi tarpeelliseksi senkin vuoksi, että porvarillisten lehtien ilmestyminen punaisessa Suomessa kiellettiin.⁷⁹⁷

Suurimmasta osasta punaisia lehtiä ei ole tarkkoja tietoja painosmääristä sisällissodan kuukausilta, mutta vuosien 1916 ja 1917 tietojen pohjalta voidaan esittää arvioita. Täydellisimmät tiedot löytyvät *Työmiehestä*. Se oli jo vuoden 1915 aikana noussut maan suurimmaksi ohittaen painosmäärällään Helsingin porvarilliset sanomalehdet. Vuoden 1917 joulukuussa *Työmies* ilmoitti olevansa "maailman eniten levinnyt suomenkielinen sanomalehti." Sen painos oli

⁷⁹⁵ Kataja 1970, 14-16, 87; Piilonen 1992, 502-503.

⁷⁹⁶ Ok Saimaa 1928, 24-25; Piilonen 1992, 502.

⁷⁹⁷ Kataja 1970, 39.

silloin 77 700 – kun suurimpien kilpailijoiden *Helsingin Sanomien* ja *Hufvudsbladetin* oli yhteensä 89 000 – ja nousi huhtikuussa 1918 huikeaan 90 000 kappaleeseen. Kuitenkin *Tiedonantajaa* painettiin vielä enemmän, lehden oman ilmoituksen mukaan määrä oli maaliskuussa 1918 110 000 kappaletta.⁷⁹⁸

Työmiehen ja *Tiedonantajan* suuret painosmäärät selittyvät luonnollisesti sillä, että ne olivat punaisen hallituksen lehtinä, ensin mainittu lehti toki puolivirallisena, tarkoitettu leviämään koko punaisen Suomen alueelle ja niiden piti korvata myös ilmestymättä jääneet porvarilliset lehdet. *Työmiehen* lisäksi myös muiden punaisen Suomen alueelle jääneiden lehtien painosmäärät olivat nousseet nopeasti Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Kun saatavissa olevien tietojen perusteella voidaan arvioida, että niiden painokset kasvoivat sen ja Suomen kumouksen välisenä aikana jo vähintään 20 %, niin helmi-huhtikuussa 1918 ne todennäköisesti kasvoivat vielä jonkun verran. Vaikka punaisen lehdistön painoksen kokonaismäärästä on tietysti vähennettävä seitsemän valkoisten puolelle jäänyttä lehteä, niin silti jäljelle jääneiden ja uusien lehtien yhteinen painosmäärä kasvoi paljon suuremmaksi kuin ennen valanottoa, yli 320 000 kappaleeseen. Niiden lisäksi tulivat vielä paikalliset, lyhytaikaiset tiedonantolehdet.⁷⁹⁹

Kun Punaisen Suomen väkiluku ilman rintamavyöhykettä oli 1 415 000,⁸⁰⁰ olisi tässä arvioidulla painosmäärällä riittänyt sanomalehti lähes joka neljännelle sen asukkaalle. Sillä määrällä olisi pitänyt pystyä hoitamaan punaisen alueen vallankumouksellinen informaatiotoiminta vähintäänkin tyydyttävästi. Tässä törmätään kuitenkin ongelmaan, jota lehtien pelkät painosmäärät eivät voi alkuunkaan selittää, nimittäin sanoman perillemenoon: miten lehdet todellisuudessa levisivät punaisen Suomen väestön ja taistelujoukkojen keskuuteen ja kuinka monilla oli mahdollisuus niitä lukea.

Voidaan olettaa, että sodan alkuvaiheessa rintamavyöhykkeen eteläpuolella vanhat työväenlehdet levisivät samaan tapaan kuin aikaisemminkin, sekä maaseudulla että kaupungeissa tilattuna. Varsinkin kaupungeissa toinen levitystapa oli lehtien irtomyynti, joka yleensä muodostikin suuren osan lehden levikistä. Esimerkiksi joulukuussa 1917 *Työn* tilauskanta oli vain hieman yli 8 000 lehteä, mutta koko painos 31 000 kappaletta.⁸⁰¹ Suurin osa painosmäärien lisääntymisestä tammikuun 1918 jälkeen tulikin irtonumeromyyntiin kaupungeissa, sillä myös punaisten alueelle jäänyt porvaristo osti ja luki punaisia lehtiä, Juhani Ahon sanoin "vastenmielisesti mutta tarkasti." Porvarilliset lukijat eivät voineet kuitenkaan luottaa kovin paljon punaisten lehdistöön, mikä luonnollisesti lisäsi huhuja ja väärin tietojen leviämistä.⁸⁰²

Tiedonantajan ongelmana oli levittää tehokkaasti yli 100 000 kappaleen päivittäiset jättipainokset, jotka oli suurimmaksi osaksi tarkoitettu Helsingin ulkopuolelle. Lehden tilanne oli hankala sen takia, että sillä ei ollut ennestään jakeluverkostoa. Eräänä keinona tämän pulman ratkaisemiseksi lehti esitti kä-

⁷⁹⁸ Tm 18.12.1917; Ta 18.3.1918; Steinby 1963, 100; SLH 1988, 5 ja 7.

⁷⁹⁹ Katso liite ja s. 183.

⁸⁰⁰ Rasila 1968, 84.

⁸⁰¹ Kertomus Viipurin Työväen 1925, 21.

⁸⁰² Kunnas 1976, 32; Palmgren 1994, 52.

destä käteen levittämistä, mutta kauempana Helsingistä sen leviäminen kävi joka tapauksessa epävarmaksi. Irtonumeroina sitä myytiin pääkaupungin ympäristössä Porvoo - Riihimäki - Tammisaari -kehän sisäpuolella ja matkaposteljoonit myivät niitä junissa ajan yleiseen tapaan. Tilattuina viralliset lehdet näyttävät levinneen vain taistelualueiden eteläpuolisille rauhallisille alueille enimmäkseen rautatien varsilla oleville paikkakunnille.⁸⁰³ Sirolan ehdotuksesta käytettiin myös virallisten lehtien ilmaisjakelua ja *Tiedonantajaa* alettiin toimittaa läänin- ja paikallisille neuvostoille sekä punakaartin rintamalla ja muilla paikkakunnilla oleville joukko-osastoille jaettavaksi korvauksetta esikuntien tilausten mukaan.⁸⁰⁴

Kun virallisten lehtien hankkiminen jäi näin neuvostojen ja esikuntien omatoimisuuden varaan, ei niiden levittäminen oikein sujunut kansanvaltuuskunnan toiveiden mukaisesti, sillä varsinkin rintamajoukkojen esikunnissa lehtien tilaaminen näyttää jääneen sattumanvaraiseksi. Eräille rintamosuuksille lehdet eivät tulleet lainkaan, toisille taas harvoin, kun taas eräällä luettiin säännöllisesti – ei suinkaan *Tiedonantajaa* vaan *Työmiestä*. Toisten tietojen mukaan myös kansanvaltuuskunnan lehtiä luettiin rintamalla.⁸⁰⁵

Syynä lehtien heikkoon leviämiseen rintamajoukoille ei kuitenkaan ollut punakaartin ymmärtämättömyys sanomalehtien arvolle propagandavälineenä. Päinvastaista todistavat tiedot Tampereen piirityksestä. Siellä punakaartin esikunta määräsi yksinkertaisesti *Kansan Lehden* ilmestymään olosuhteista huolimatta vedoten nimenomaan lehden merkitykseen mielialan ylläpitäjänä. Lehti kuten määrättiin ja ilmestyi niin kauan kuin ensimmäinen valkoinen valtaaja tunkeutui kirjapainon ikkunasta sisään.⁸⁰⁶

Kun huomioidaan varsinkin virallisten lehtien jakelussa ilmenneet ongelmat, jäi punaisen lehdistön suurista painosmääristä huolimatta niiden todellinen levikki ja vaikutus toivottua pienemmäksi. Sanomalehdistön osalta syyt punaisten tiedotus- ja propagandatyön heikkouksiin olivat paljolti samoja kuin koko työväenkumouksen: huono valmistautuminen, sotatilan aiheuttama sekasorto, organisaation heikkoudet ja koordinaation puute. Tästä esimerkkinä oli *Työmiehen* ja *Tiedonantajan* kilpailu suurimman ja vaikutusvaltaisimman lehden asemasta. Lisäksi tilannetta vaikeuttivat kansanvaltuuskunnan ja punakaartin riidat siitä, kummalle kuului propagandatyö rintamalla ja lehdistön sensuuri. Vaikuttaa siltä, että vallankumoushallitus ei toimittajavaltaisuudestaan huolimatta kuitenkaan täysin tajunnut – tai sen resurssit eivät kerta kaikkiaan riittäneet – agitaatio- ja propagandatyön merkitystä oloissa, joissa olisi pitänyt pystyä vaikuttamaan omien taistelijoiden lisäksi siviiliväestössä sekä kannattajiin että vastustajiin.

⁸⁰³ Kataja 1970, 40.

⁸⁰⁴ Emt., 42.

⁸⁰⁵ Parikka 1938, 207; Hako&al. 1967, 146, 270; Sohkanen 1967, 11.

⁸⁰⁶ Tuominen 1956, 83.

8.2 Vallankumouksen syyt punaisessa lehdistössä

8.2.1 Porvariston hyökkäys - puolustava vallankumous

Kun työväen toimeenpanevan komitean määräyksestä punakaartit ryhtyivät 27.1.1918 vallanottoon, sen vaikutusta sosialidemokraattiseen puoluelehdistöön voi *Työmiestä* lukuunottamatta kuvata parhaiten sanoilla hämmennys ja järkytys. Vaikka lehdistö oli muiden sosialidemokraattisten organisaatioiden tavoin heikosti informoitu ja huonosti valmistautunut vallanottoon, niin tuskin millään muulla tavalla voi tulkita niiden käyttäytymistä. Tammikuun 28.–30.1. ne julkaisivat vain toimeenpanevan komitean ja kansanvaltuuskunnan sekä paikallisten punaisten virallisia julistuksia, tiedotuksia ja määräyksiä. Vasta 31.1. ilmestyivät lehtien ensimmäiset omat, varovaiset näkemykset tapahtuneesta. Viimeisenä reagoi *Kansan Lehti*, joka vihdoinkin 5.2. kommentoi pääkirjoituksessaan tapahtunutta: "Työväki ei halunnut kansalaissotaa, mutta oli pakotettu kukistamaan hallituksen." ⁸⁰⁷

Otsikolla "Työväen vallankumous" *Työmies* selvitti pääkirjoituksessaan 28.1., että kumouksen taustalla ei ollut vain elintarvikepula, koska "nälän synnyttämä kapinoiminen ei vielä ole vallankumouksellisuutta," vaan nykyaikainen kumouksellisuus perustui syvempiin syihin, itse kapitalistiseen talousjärjestelmään. Se oli pakottanut alusta lähtien työväenluokan puolustuskannalle eli järjestäytymään. Näin oli syntynyt "socialidemokraattinen tietoisuus," josta oli "kirkastunut vallankumouksellinen sosialismi." Vaikka kirjoittajan mukaan "Järjestötoiminnalla, osuuskunnilla, kunnallisella ja eduskunnallisella toiminnalla on kullakin erikseen ja kaikilla yhteensä valtava merkitys työväen voimien kokoojana, sen tulevaisuuden kehittäjinä ja vallankumouksen varmistajina," ne eivät silti voineet vapauttaa työväestöä, vaan "niiden rajojen yli täytyy kulkea taistelu vallankumouksen tielle." ⁸⁰⁸

Erityisen räväkkänä ja rohkaisevana kumousjulistuksena ei *Työmiehen* kirjoitusta voi pitää. Siinä kyllä todisteltiin parlamentaaristen keinojen riittämättömyyttä vallitsevassa tilanteessa, mutta kumouksen välttämättömyydestä ja oikeutuksesta ei oikein osattu sanoa mitään.

Muissakaan punaisen Suomen lehdissä vallankumouksen aloittaminen ei synnyttänyt toimituksissa ainakaan pääkirjoituksiin saakka päässeitä intomielisiä, kumouksellisia purkauksia, vaan sävy säilyi kautta linjan yhtä varovaisena kuin kumousta edeltäneinä viikkoina. Vallanottoa vastaan lehdet eivät voineet luonnollisestikaan enää kirjoittaa, mutta kumousta seuranneen viikon aikana pääkirjoitukset keskittyivät lähinnä sen syiden erittelyyn ja selittelyyn. Niiden otsikoista jo näkyy, että pääkirjoittajat ikään kuin epätietoisina kyselivät, mistä on kysymys. ⁸⁰⁹

⁸⁰⁷ KL 5.2.1918 Mikä johti vallankumoukseen? (Tosin lehti oli 2.2.1918 kirjoittanut vallankumoustuomioistuinten perustamisen välttämättömyydestä).

⁸⁰⁸ Tm 28.1.1918 Työväen vallankumous.

⁸⁰⁹ Sosialisti 31.1.1918, 2.2.1918 Sosialistiset "johtajatko" saivat aikaan vallankumouksen?; Sd 31.1.1918 Miten nykyistä tilannetta valmisteltiin; VS 1.1.1917 Eikö työväes-

Vallankumouksen tavoitteista, joista kaikista ei välttämättä oltukaan vielä täysin tietoisia, todettiin tässä vaiheessa vielä ympäröivästi: "työväki tukee hallitusta niiden vaatimusten perille ajamiseksi, jotka työväki on päämääräkseen asettanut."⁸¹⁰ Edes kumoukselle asetetuista toiveista lehdissä ei aluksi kirjoitettu muutamia yleisiä toteamuksia lukuunottamatta, mikä todennäköisesti heijasteli toimittajien vähäistä uskoa toiveiden toteutumiseen.

Uuden hallituksen keskeiset tavoitteet esitettiin 29.1. kansanvaltuuskunnan julistuksessa, joka julkaistiin kaikissa punaisissa sanomalehdissä.⁸¹¹ Tämän ohjelmajulistuksen tunnetuksi tulon jälkeenkin kesti päiviä tai jopa viikkoja, ennen kuin ensimmäiset hallituksen tavoitteita selvittelevät ja perustelevat pääkirjoitukset ilmestyivät.⁸¹²

Työmies kommentoi 30.1.1918 päivää aikaisemmin julkistettua uutta vallankumoushallitusta. Lehden mukaan sen jäsenet olivat työväen luottamusmiehiä, joiden työn valvojaksi oli asetettu 35-henkinen työväenjärjestöjen jäsenistä muodostettu elin ja näin jo hallinnon väliaikaiset suunnitelmat tähtäsivät kansanvaltaisuuteen. Silti lehti varoitti, että vaikka kansanvaltuuskunnan aikomuksena oli käydä käsiksi kapitalismin riistojärjestelmään, ei siltä saanut odottaa liikaa maan todella huonon taloudellisen tilan vuoksi.⁸¹³

Sekä toimitusten muutamien ensimmäisten kumouspäivien hiljaisuus että sen jälkeinen painottuminen vallanoton syiden selittämiseen kertoo siis hämmennyksestä ja järkytyksestä. Syynä ei suinkaan ollut se, että tilanne oli eskaloitunut aseelliseksi konfliktiksi, koska se tuskin oli kenellekään asioita seuranneelle suuri yllätys. Järkytyksen isoin syy olikin, että työväestö oli itse ryhtynyt aseelliseen kumoukseen, eikä ainoastaan puolustautunut porvariston päällekkarkausta vastaan. Osasyynä toimitusten hiljaisuuteen oli varmasti myös tarkkojen kumoustietojen puuttuminen. Esimerkiksi *Savon Työmiehessä* Tainion tieto 30.1. oli, että "kerrotaan hallitusvallan siirtyneen sosialistiselle kansanvaltuustolle." Kaksi päivää myöhemmin lehden ilmestyminen estettiin ja Tainio vangittiin.⁸¹⁴

Huolimatta siitä, että valtaosa sosialidemokraattisen puolueen lehdistä ja niiden toimittajista oli vastustaneet vallanottoon ryhtymistä, pysyivät he alun epätietoisuuden jälkeen lojaaleina uudelle vallankumoushallitukselle. Ei ole tiedossa ainuttakaan tapausta, jossa toimittaja olisi julkisesti esittänyt kumouksen vastaisia mielipiteitä tai edes vastalauseena eronnut lehtensä palveluksesta, mikä ei tietenkään tarkoita, että kaikki olisivat pitäneet tehtyä ratkaisua oikeana. Salinin eron *Tiedonantajan* päätoimittajan tehtävistä voisi sellaiseksi

töä vastaan?; STm 1.2.1918 Porvaristo aloittanut luokkasodan; KL 5.2.1918 Mikä johti vallankumoukseen?; Työ 7.2.1918 Svinhufvudin hallitus.

⁸¹⁰ Sosialisti 31.1.1918 Sota hallitusta vastaan.

⁸¹¹ Tm 29.1.1918.

⁸¹² Eteenpäin 2.2.1918 Tuotantopääoman yhteiskunnallistuttaminen; Arbetet 5.2.1918 Vad vi vill? (Arbetarnas Notisblad (AN) 9.2.1918, KL 9.2.1918 ja Työ 12.2.1918 lainaavat); KL 5.2.1918 Mikä johti vallankumoukseen?; Sosialisti 8.2.1918 Kauppalaivasto kansallisomaisuudeksi; HV 14.1.1918 Järjestävään työhön; Sd 21.2.1918 Yhteiskunnan välttämätön perusta.

⁸¹³ Tm 30.1.1918 Vallankumouksen tiellä.

⁸¹⁴ STm 30.1.1918 Senaatti palauttanut rauhallisuuden ja järjestyksen -? ; Tainio 1977, 211-212.

tulkita, mutta hänen mukaansa sivuun jääminen kumouksesta olisi tarkoittanut asettumista työväenliikkeen vihollisten puolelle ja eroaminen johtuikin pääasiassa toimituksellisista erimielisyyksistä.⁸¹⁵

Mäkelin, joka ei ehtinyt palata kumouksen alettua Ouluun, ei halunnut ottaa vastaan mitään tehtäviä vallankumousohallinnossa, mutta hänet valittiin kuitenkin 3.2. kokoontuneen SDP:n puolue-neuvoston puheenjohtajaksi. Siellä pitämässään puheenvuorossa hän hyväksyi vallanoton, koska se oli tapahtunut "olojen pakosta," mutta näki, että kumous olisi pitänyt tehdä jo marraskuun suurlakon aikana. Kokouksen jälkeen hän matkusti Poriin ryhtyen lyhyeksi aikaa *Sosialidemokraatin* toimittajaksi.⁸¹⁶

Sekä työväenliikkeessä että sen ulkopuolella pidettiin suurena yllätyksenä, että Valpas pysytteli lähes kokonaan kumoustoiminnan ulkopuolella, vaikka jatkoikin, ainakin nimellisesti *Työmiehen* päätoimittajana. Esimerkiksi Kuusinen uskoi, että Valpas lähtisi johtamaan vallankumousliikettä silloin, kun se olisi todellisuutta, mutta niin ei käynyt. Evert Huttunenhan oli jättänyt pois päätoimittajan tehtävistä jo ennen vallanottoa, eikä hän myöskään osallistunut kumoustoimintaan.⁸¹⁷

Oli toisaalta kansanvaltuuskunnan onni, ettei sitä kannattaneen lehdistön propagandatyö ollut kumouksen alkuvaiheessa lehtien omien kannanottojen varassa. Täyttämällä lehti virallisilla julistuksilla ja määräyksillä sekä punakaartin menestyksekkäistä operaatioista kertovalla uutisaineistolla tai jopa korvaamalla pääkirjoitus katkelmalla jonkun maineikkaan vallankumousteoreetikon kirjoitelmasta saatiin se kyllä näyttämään riittävän innostuneelta ja kumoukselliselta.⁸¹⁸

Vaikka muutamien lehtien kohdalla niiden hiljaisuutta kumouksen suhteen voidaankin selittää – kuten esimerkiksi *Kansan Lehden* – pätevien toimittajavoimien siirtymisellä punaisen siviilihallinnon ja punakaartin tehtäviin, heijastaa se kuitenkin jo ennen 28.1.1918 vallinneen epätietoisuuden ja hämmennyksen jatkumista toimituksissa. Innostavan ja vakuuttavan propagandatyön vähäisyys kumouksen parina ensimmäisenä viikkona ei ollut omiaan lujittamaan työväenliikkeen kannattajakunnan uskoa vallankumouksen oikeutukseen tai voittoon. Uudessa tilanteessa lehdistön olisi sitä paitsi pitänyt pystyä käännyttämään myös epäröivät kumouksen kannalle. Tilanne tosin muuttui helmikuun sotilaallisen menestyksen myötä, lehtien oma kirjoittelu aktivoitui ja niiden asenne muuttui kumoukselle suopeammaksi. Sillä tuskin pystyttiin saavuttamaan enää samaa tehoa mielipiteen muokkauksessa kuin kumouksen alkuhetkinä olisi ollut laita.

⁸¹⁵ Kalemaa 1975, 213.

⁸¹⁶ SDP, Puolueneuvoston ptk 3.-4.2.1918, 2; Salkola 1967, 88.

⁸¹⁷ Soikkanen 1975, 272.

⁸¹⁸ Esim. Sosialisti 30.1.1918 Vallankumous, tanskalaisen sosialistin ja tutkijan Gustav Bangin kirjoittama yleisesitys marxilaisesta vallankumousteoriasta.

Sodan nimityksistä

Jo kesästä 1917 lähtien sosialidemokraattisen puolueen lehdet olivat varoitelleet porvariston harjoittaman politiikan voivan pahimmillaan johtaa kansalaissotaan. Ensimmäisen kerran tästä mahdollisuudesta oli maininnut *Työ* kirjoittaessaan uhkaavasta elintarvikepulasta.⁸¹⁹ Kansalaissota oli tullut työväenliikkeen sanastoon Marxin 'Bürgerkrieg in Frankreich' -teoksen kautta, jossa Marx tutki yhteiskuntaluokkien välistä yhteenottoa. Kansalaissodan rinnalla työväenlehdissä esiintyi ennen kumousta myös termi sisällissota, mutta harvoin.⁸²⁰ Vallankumouksen jälkeen alettiin pääkirjoituksissa käyttää kansalaissodan rinnalla myös nimitystä luokkasota kuvaamaan sodan luonnetta tai kun käsiteltiin taistelevia osapuolia. *Työmies* alkoi uutisoida sotatapahtumista 9.2. lähtien omalla palstallaan 'Luokkasota' -otsikon alla ja *Tiedonantaja* 22.2. alkaen 'Luokkasota Suomessa' otsikolla.⁸²¹ *Hämeen Voima* käytti samassa tarkoituksessa otsikkoa 'Kansalais-sota.' Sen ja luokkasodan rinnalla työväenluokan käymä vapaustaistelu oli monessa lehdessä käytetty kuvaus sodan tavoitteesta. Sodan aikana punaisten kuolinilmoituksissa oli lähes poikkeuksetta teksteinä "kaatui taistelussa vapauden puolesta" tai "kaatui vapaustaistelussa."⁸²²

PERTTI HAAPALAN mukaan puhetta luokkasodasta on 1920-luvulta hallinnut kommunistinen näkemys ja aikalaiskokemus on jäänyt tämän poliittisen jälkiymmärryksen varjoon. Kuitenkin hänen mukaansa vuoden 1918 sota oli aikalaisille kokemuksena luokkasota, koska ihmiset olivat jo paljon ennen sotaa voimakkaasti kiinnittyneet sotiviin osapuoliin. Lisäksi luokkasota -nimitys kytkeytyi varsinkin Etelä-Suomessa yhteiskunnan luokkaluonteeseen ja luokkien vastakkaisuuteen ja vastasivat ihmisten käsityksiä, motivaatiota ja toimintaa. Sen sijaan Haapalan väite, että luokkasota ei olisi ollut sodan aikana yleisessä käytössä ei pidä paikkaansa, kuten yllä olevat esimerkit osoittavat.⁸²³

Pätevimmin sodan luokkaluonteesta kirjoitti *Eteenpäin*-lehti kysyen aluksi, olisiko käynnissä ollut sota voitu jotenkin välttää. Ei, sillä sellainen ajattelu-tapaedusti lehden mielestä porvarillista individualistista historiankäsitystä, joka ei suurimmissakaan historiallisissa tapahtumissa nähnyt välttämättömyyden pakkoa, vaan näki eri tapahtumien takana harvat yksilöt. Näin ei ymmärretty, että määrätyt yhteiskunnalliset, valtiolliset ja taloudelliset syyt pakottivat yhteiskunnalliset luokat kehityksen määrätyllä asteella ollessaan toimimaan määrätyllä tavalla. Kirjoittajan tulkinnan mukaan kapitalismin ke-

⁸¹⁹ Työ 8.6.1917 Kansalaissodanko partaalla?

⁸²⁰ On väitetty (Väisänen 1993), että kansalaissota -termi ei olisi kuulunut sosialidemokraattien sanavarastoon ennen eikä jälkeen kumouksen. Päinvastoin, se oli sosialidemokraattisessa lehdistössä yleisimmin käytetty sisäistä sotaa kuvannut sana kevästä 1917 kevääseen 1918.

⁸²¹ KL 11.2.1918 Taistelumme juuret; Työ 20.2.1918 Keitä vastaan he taistelevat; Tm 25.2.1918 Salakavala vihollinen; Eteenpäin 21.3.1918 Köyhälistön ja porvariston eräitä käsitteitä luokkasodastamme; Tm 21.3.1918 Kansanvaltuuskunnan ehdotus Suomen valtiosäännöksi. Hallinto ja oikeuslaitos; Arbetet 26.3.1918 I elfte stunden. KL 7.3.1918 Taistelu köyhälistöluokan vapautumisen puolesta; Sd 29.3.1918 Vallankumouksemme päämääristä; FFN 17.4.1918 Striden om Finlands självständighet.

⁸²³ Haapala 1993, 105, 107, 109.

hitys Suomessa oli nyt sillä asteella, että kumpikaan luokka, ei porvaristo eikä työväestö, voinut perääntyä historiallisesta välttämättömyydestä. Pääkirjoituksen selitysmallin mukaan porvaristo ei voinut suostua työväestön vaatimuksiin, koska se olisi kaventanut sen luokkaetuja. Porvariston toiminta ei johtunut kuitenkaan ilkeydestä, vaan kapitalistisen järjestelmän laeista. Kyseessä oli siis luokkasota, johon oli jouduttu kenenkään yksilön olematta siihen syypää.⁸²⁴

Pääkirjoittaja näyttää hallinneen marxilaisen dialektiikan selittäessään sodan luokkaluonnetta, mutta siinä pistää voimakkaasti esiin Kautskyn deterministinen historiankäsitys, jolla kirjoittaja onnistui esittämään luokkasodan syttymisen vääjäämättömänä tapahtumana. Entäpä jos porvaristo olisikin suostunut työväestön vaatimuksiin?

Vallankumouksen puolustava luonne

Vallankumoukseen ryhdyttäessä sekä työväen toimeenpaneva komitea että kansanvaltuuskunta antoivat julistuksensa, joiden tarkoituksena oli tavoitteiden lisäksi selvittää syitä vallanottoon ja nimenomaan perustella ne riittävän vakuuttavasti. Perustelut oli tietysti suunnattu koko työväestölle, mutta erityisesti punakaartien ulkopuolisille maltillisemmille puolue- ja ammattiyhdistysorganisaatioissa toimiville, joiden enemmistö oli ollut kumousta vastaan. Nyt heidän varaukseton tukensa kumoukselle oli sen onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeä. Sävyiltään julistukset olivat kuitenkin niin jyrkkiä, että niiden avulla oli tuskin mahdollista laajentaa puolueen kannatuspohjaa perinteisen kannattajakunnan ulkopuolelle.⁸²⁵

Vallanoton keskeiseksi argumentiksi julistuksissa esitettiin puolustautuminen porvariston hyökkäystä vastaan ja sen vallankaappauksen ennalta ehkäisemiseksi, mikä taktisista ja propagandistisista syistä oli tilanteeseen sopivaa. Ensinnäkin se täytti ehdon, jonka puolueuuevosto oli asettanut eli työväestö voi ryhtyä aseelliseen toimintaan vain puolustustarkoituksessa, siis ehdon, jonka myös puolueen oikeistosiipi oli hyväksynyt. Toiseksi se antoi kumousjohdolle aloittamissyyn, kun Svinhufvudin senaatti oli julistanut 25.1. suojeluskunnat hallituksen joukoiksi ja suojeluskuntalaiset olivat edenneet Viipuriin.

Puolustautumismotiivi olikin vallanoton ja sisällissodan luonteen pääselittäjä punaisessa lehdistössä koko sodan ajan. Sitä oli kuitenkin ennakoitu ensimmäisen kerran jo kaksi viikkoa ennen vallanottoa senaatin ajettua läpi päätöksen "lujan järjestysvallan" luomisesta. Pääteeseinä lehdissä esitettiin silloin, että hallituksen päätös merkitsi porvariston aseistautumista työväestöä vastaan ja sen joutumista näin "itsepuolustusasemaan." Kun porvaristo uudistuspolitiikan sijasta oli turvautumassa aseisiin, langettivat lehdet yksimielisesti vastuun tulevista väkivaltaisuuksista porvaristolle.

⁸²⁴ Eteenpäin 21.3.1918 Köyhälistön ja porvariston eräitä käsitteitä luokkasodastamme.

⁸²⁵ Tm 28.1 ja 29.1.1918.

Vaikka uusitun puoluejohdon vallanotossa olikin selvästi "hyökkäys on paras puolustus"-taktiikkaa mukana, tuli sen kanssa samanaikaisesti tapahtunut Mannerheimin hyökkäys Pohjanmaalla punaisten johdolle ja lehdistölle kuin taivaanlahja. Siitä tulikin aivan alusta lähtien yksi tärkein perustelu sisälissodaksi laajentuneen vallankumouksen luonteen määrittelyssä.

Työväestön puolustautumistarpeen konkreettisimpana todisteena käytettiin niin ennen kuin jälkeen kumouksen suojeluskuntien olemassaoloa. Niiden selitettiin olevan selkeästi suunnattu vain työväestöä vastaan eikä järjestyksen ylläpitoa varten, vaikka sodan aikana *Työ* katsoikin, että suojeluskunnille oli vasta marraskuun suurlakon jälkeen annettu työväenliikkeen vastainen rooli. Perusteluiksi väitteille esitettiin, että suojeluskuntien jäsenistö oli luokkatietoista porvaristoa ja niiden aseistus, esimerkiksi "kuularuiskut," viittasi kokonaan muuhun kuin järjestyksenpitoon. Lisäksi muistutettiin kirjelmästä, jonka senaatti oli lähettänyt venäläisten sotilaiden aluekomitealle vakuuttaen, että hallituksen joukkoja ei ollut tarkoitettu venäläisiä vastaan, jolloin jäljelle jäi vain työväestö.⁸²⁶

Vallanoton jälkeen edellä mainittua perustelua täydennettiin toteamalla, että olisi ollut mielipuolista hyökätä valkoisten amatöörijoukoilla venäläisten raskaasti aseistettua ammattiarmeijaa vastaan, minkä vuoksi ainoaksi kohteeksi jäi työväestö. *Työmies* torjui tiukasti myös väitteen, että Svinhufvudin senaatti joukkoineen olisi taistellut isänmaan puolesta ja työläiset olisivat olleet tämän takia isänmaan pettureita. Lehti viittasi edelliseen kesään, jolloin porvaristo oli kääntynyt vieraan vallan puoleen säilyttääkseen valtansa. Sen sijaan alkaneessa sodassakin "työväki, vallankumouksellinen kansa se nyt käy taistelua isänmaan puolesta" päätettyään hankkia sellaisen itselleen.⁸²⁷

Loogista jatkoa syyteille porvariston aseistautumisesta oli selittää työväestön aseistautuminen itsepuolustukseksi. Se olikin lähes kaikkien lehtien useimmiten käyttämä puolustautumiseen liittyvä väite. Varustautumiseen tässä tarkoituksessa viitattiin jo tammikuun alussa, mutta asia ajankohtaistui "luja järjestysvalta" -päätöksen jälkeen. Myös kumouksen jälkeen useissa pääkirjoituksissa nähtiin vieraitten pistinten tilalle perustetuiksi katsottujen ja Saksasta tukea saavien suojeluskuntien vaatineen työväen varustautumista puolustustarkoituksessa. Samoin koko kumous oli nähtävä itsepuolustuksena porvariston sodanjulistuksen jälkeen, millä tarkoitettiin suojeluskuntien julistamista hallituksen joukoiksi. Nyt myös tarkennettiin sitä, mitä puolustettiin: työväenluokan lisäksi kansanvaltaa ja yleensä turvattua elämää.⁸²⁸

⁸²⁶ Sd 23.1.1918 Kornilovilaisuusliike Suomessa; Tm 23.1.1918 Veljen veri vuotaa! Työ 20.2.1918 Keitä vastaan he taistelevat?

⁸²⁷ Tm 2.2.1918 Porvarillisen kuristuskauden kehittyminen, 3.2.1918 Isänmaan puolesta; KL 25.2.1918 Kansalaissodan syyt.

⁸²⁸ KT 5.1.1918 Vieraat aseet; Sd 15.1.1918 Porvarit pelaamassa uhkapeliä; STm 15.1.1918 Onnettomuutta ennustava eduskunnan päätös; Tm 23.1.1918 Veljen veri vuotaa!; Sosialisti 24.1.1918 Porvarit eivät tahdo luopua surmasuunnitelmistaan; Sosialisti 31.1.1918 Sota hallitusta vastaan; VS 1.2.1918 Eikö työväestöä vastaan; KL 5.2.1918 Mikä johti vallankumoukseen; 7.3.1918 Taistelu köyhälistöluokan vapautumisen puolesta, 25.2.1918 Kansalaissodan syyt; Eteenpäin 7.2.1918 Onko työväenluokan vallankumoustaistelu isänmaallista?; Tm 11.2.1918 Pois suomukset silmistämme; KÄ 14.2.1918 Vallankumous ja sen vastustajat; Sd 20.2.1918 Porvarien

Kansan Lehti näki porvariston varustautumisen alkusyyksi sen, että jo Venäjän maaliskuun vallankumous lopetti sen mahdollisuuden turvautua tsaarivallan tukeen. Sen jälkeen sen oli käytävä luokkataistelua omin voimin, vaikka väliaikainen hallitus olikin vielä selkänäojana bolševikkikumoukseen saakka. Lehden mukaan porvariston aseistautuminen todisti vanhan tosiasian: kun riistäjän etuoikeuksia uhataan, se turvautuu heti väkivaltaan. Siksi järjestyksenpito ja itsenäisyysasian ajaminen olivat vain suojeluskuntien perustamisen tekosyinä. Tultuaan näin suoranaisesti pakotetuksi joutui Suomen köyhälistö edeltä käsin valmistautumatta tarttumaan aseisiin puolustukseensa asemaansa ja olemassaoloaan.⁸²⁹

Helmikuun lopulla *Työmies* halusi vielä kerran selventää ikään kuin yhteenvetona tilannetta, jos se vielä olisi jollekin työväestöön kuuluvalle jäänyt epäselväksi. Pohdittaessa sodan syytä oli muistettava, pääkirjoittaja tähdensi, että porvariston aloitti sen. Varmemmaksi vakuudeksi hän muistutti, että porvaristo oli perustanut salaisen, aseellisen järjestön, jonka "ainekset" olivat ampueneet ensimmäiset laukaukset Huittisissa. Työväki oli sen sijaan aloittanut aseistautumisen vasta "yhdenlälätoista hetkellä" puolustautuakseen ja sen aseistautuminen oli tapahtunut julkisesti, päinvastoin kuin porvariston. Käynnissä oleva luokkasota olikin lehden mukaan paljastanut, että porvaristo taisteli "vierailta pistimillä ja vierasmaalaisten ammattilahtareiden avulla." Keitä sillä tarkoitettiin, jäi lehdeltä kertomatta.⁸³⁰

Oikeusasiain valtuutettu Lauri Letonmäki näki *Kansanvaltuuskunnan Tiedonantajan* julkaisemassa pääkirjoituksessa kumouksellisen kehityksen kesästä 1917 lähtien huipentuneen suojeluskuntien avoimeen mobilisointiin ja hyökkäykseen. Siitä huolimatta hän ei kirjoittanut kumouksen johtuneen työväestön puolustautumisesta, vaan luokkavastakohtien kärjistymisen ja sovittelun mahdollisuuksien häviämisen myötä *ajauduttiin* pelottavaa vauhtia luokkien väliseen yhteentörmäykseen.⁸³¹ Uudempi historiantutkimus on nähnyt myös, että ajan poliittisten johtajien kykenemättömyys tajuta toimiansa seurauksia aiheutti maan ajautumisen sisällissotaan ja ainakin sosialidemokraattien puolella henkisesti ja aineellisesti valmistautumattomina.⁸³²

Sodan luonnetta spontaanina puolustussotana taantumuksellista provokaatiopolitiikkaa vastaan korosti myös *Arbetet*, mutta maaliskuun lopulla luokkasodan sosiaalinen taistelu oli lehden mukaan laajentunut lisäksi taisteluksi "Suomen itsenäisyydestä, sen vapaudesta ja riippumattomuudesta" sak-

valhe-vallankumous, 26.2.1918 Vallankumouksen syvin syy; Porvoon Työväen Tiedottaja (PTT) 8.4.1918 Miksi työväki otti hallituksen käsiinsä?; *Arbetet* 11.4.1918 Den framräckta handen; KÄ 18.4.1918 Nykyisen verileikin syyt.

⁸²⁹ KL 25.2.1918 Kansalaissodan syyt, 7.3.1918 Taistelu köyhälistöluokan vapautumisen puolesta.

⁸³⁰ Tm 25.2.1918 Salakavala vihollinen.

⁸³¹ Ta 28.3.1918 Kaksi punaista kuukautta.

⁸³² Rinta-Tassi 1986, 499; Parikka 1990, 312; Haapala 1995, 259; Tikka 2006, 41; Siltala 2009, 16; Jari Ehrnrooth pitää selitystä kuitenkin vääränä. Hänen mukaansa II maailmansodan jälkeen konsensusta tukevasta tulkinnasta "kehittyi vähitellen vuoden 1918 työväenvallankumouksen ajopuuteoria, jonka mukaan tapahtuman taustalla ei ollut syvää ruohonjuuritason tyytymättömyyttä: punaiset vain ajautuivat vallanottoon." (Ehrnrooth 1993, 102).

salaisia vastaan.⁸³³ Tässä vaiheessa lehti saattoi tarkoittaa jääkäreitä, vaikka saksalaiset olivat jo miehittäneet Ahvenanmaan ja huhuja heidän maihinnoustaastaan liikkui.

Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja ja *Finlands Folkskommissariats Notisblad* julkaisivat pääkirjoituksenaan Sirolan Turussa 10.3.1918 pitämän puheen, jossa tämä pystyi puolitoista kuukautta kumoukseen ryhtymisen jälkeen erittelemään paremmin tapahtuman syitä. Hänen mukaansa Suomen vallankumouksessa ei ollut kyse Venäjän vallankumouksen heijastuksesta, vaan sillä oli omat syynsä ja vaikuttimensa, vaikka suomalaiset olivat tietysti saaneet intoa ja voitonvarmuutta Venäjän kumouksesta. Muutama kuukausi aikaisemmin ei puhujan mukaan olisi voinut kuvitellakaan Suomen äärimmillään kärjistyneiden luokkavastakohtien voivan johtaa kumoukseen, koska niin monet vastustivat sitä vedoten Suomen taloudellisen kehitysasteen riittämättömyyteen ja toisilla taas oli pikkuporvarillista päättäväisyyden puutetta.

Sirola kuvasi muutamia kumoukseen johtaneita piirteitä: varsinkin sota-aika oli ajanut yhä useamman maaseudun asukkaan teollisuustyöväestön lisäksi palkkatyöhön ja heidän keskuudessaan oli paljon vallankumoukselliselle aatteille otollista maaperää ja vähitellen myös aikaisemmin järjestäytyneet työläiset alkoivat omaksua "tietoisien sosialidemokraattisen vallankumouspyrkimyksen." Silti kumoustoiminnan alkaminen vaati porvariston provokatorisia tekoja. Sen sijaan että se olisi hyväksynyt uudistuksia, se alkoi aseistautumisen ja "lujan järjestysvallan" julistamisen jälkeen mikään ei voinut enää estää yhteentörmäystä. Asioiden kehityttyä kärjistymispisteeseen työväenluokka astui yhtenäisenä "kumouksellisen itsepuolustuksen ja samalla kertaa kumouksellisen uudestarokentamisen tielle."⁸³⁴

Sirolan puheen julkaiseminen kansanvaltuuskunnan virallisissa lehdissä voidaan tulkita uuden hallituksen näkemyksenä tapahtumien kulusta. Sirola mainitsi Venäjän vallankumouksen merkityksen ja myös kumousta kohtaan esiintyneen vastustuksen. Puheessa tuli esiin sekä järjestäytymättömien että juuri liittyneiden jäsenien, "toisen työväenluokan" paine, joka sai lopulta myös aikaisemmin järjestäytyneet työläiset, siis sosialidemokraattisen puolueen, taipumaan vallanottoon. Yhdenmukaisesti puolustusmotiivin kanssa Sirola käytti käsitettä "kumouksellinen itsepuolustus," mikä pyrki paremmin kuvaamaan tapahtunutta.

Työväenliikkeen puolustautumisselitystä on tulkittu niin, että työväestö aloitti mielestään oikeutetun vallankumouksen, jonka lähtökohtana oli toisaalta niiden etujen säilyttäminen, jotka se oli saavuttanut 1917 ja toisaalta periaatteellinen kansanvallan puolustaminen. Uhkaksi sille nähtiin porvariston toimet, joiden tarkoitus oli yksiselitteisesti palauttaa pakkovallan monopoli sille. Tämä merkitsi eräänlaista vallansiirtoa Mannerheimille ja parlamentarismien periaatteiden syrjäyttämistä. Yhtä hyvin kuin punakaartien toimia voi pitää

⁸³³ Arbetet 26.3.1918 I elfte stunden, 4.4.1918 Molnet.

⁸³⁴ Ta 14.3.1918 Kuinka porvaristo johti vallankumoukseen; Finlands Folkskommissariats Notisblad (FFN) 14.3.1918 Hur borgarklassen skapade revolution.

vallankumouksellisina, voi suojeluskuntien toimintaa pitää siksi vallankaappauksena.⁸³⁵

Niin vallanoton kuin valkoisia vastaan käydyn sodan defensiivisestä luonteesta oltiin punaisessa lehdistössä yksimielisiä, eikä eroja suhtautumisessa siihen näytä olleen myöskään ajallisella akselilla tammikuusta huhtikuuhun. Tämä osoittaa toisaalta selityksen käyttökelpoisuuden ja toisaalta täydentää kuvaa koko sosialidemokraattisen puolueorganisaation, josta nyt oli tullut osa punaisen Suomen hallintoa, vallankumouksiasityksestä: se oli työväenluokan puolustus- mutta ei hyökkäysase.

Vallankumouksen oikeutus

Ongelmaksi punaisessa lehdistössä nousi kysymys vallankumouksen oikeutuksesta demokraattisissa oloissa, sillä varsinkin valkoisessa lehdistöpropagandassa punaisia syytettiin kapinasta juuri kansanvaltaa vastaan.⁸³⁶ Kylmää vettä niskaansa kumous sai myös kansainvälisesti. Karl Kautsky oli julkaissut Saksassa artikkelin 'Demokratia ja diktatuuri', jossa todettiin Suomessa ja Venäjällä siirrytyn proletariaatin diktatuuriin. Kautskyn mukaan väkivalta ja vähemmistön valta olivat vääriä teitä ja niin kauan kuin sosialidemokraatit olivat vähemmistönä parlamentissa, ei heillä ollut oikeutta proletariaatin diktatuuriin. Kumouksesta syrjään jäänyt Väinö Wuolijoki yritti saada artikkelin julki *Työmiehessä* tai *Tiedonantajassa*, mutta se jouduttiin lopulta julkaisemaan pienilevikkisessä *Kuluttajan Lehdessä*.⁸³⁷ Kuitenkin *Työ* julkaisi sen 21.2. alakertakirjoituksena esipuheella varustettuna. Siinä todettiin, että Suomessa työväenluokka oli toimeenpannut köyhälistön diktatuuriin ja suomalaiselle sosialidemokratialle sen toteuttaminen oli "yksinkertainen ja selvä" asia, mitä se ei näyttänyt olevan saksalaisille tovereille. Kirjoittaja päätti esipuheen Kautskyn artikkelia tarkoittaen: "Tosin kirjoituksella ei suomalaiselle lukijalle ole mitään käytännöllistä merkitystä – suomalaisille kun diktatuuri on jo voitettu kanta."⁸³⁸

Työn poikkeuksellisissa kumoustulkinnassa saattoi olla suuttumusta ja uhmaa neuvoja kohtaan, mutta käyttäessään termiä 'köyhälistön diktatuuri' esipuhe ei missään tapauksessa vastannut sitä kuvaa, jonka vallankumousjoh-to pyrki luomaan tapahtumien demokraattisesta luonteesta. *Hämeen Voima* julkaisi Kautskyn artikkelin pari viikkoa myöhemmin ilman esipuhetta, joten mistään erikoisen kovasta sensuurista ei tässä tapauksessa ollut kyse.⁸³⁹

Myös Ruotsin sosialidemokraattinen puolue tuomitsi helmikuun puoles-sa välissä kumouksen hyökkäyksenä kansanvaltaista eduskuntaa vastaan, mikä vaaransi samalla Suomen itsenäisyyden. Saman viestin toisti Suomessa maaliskuun alussa vierailut puoluesihteri Möller. Lisäksi Ruotsin revisionis-tinen sisarpuolue näki Leninin bolsevikkipuolueen demokratian tuhoajana,

⁸³⁵ Kettunen 1986, 89; Alapuro&al. 1987, 48; Alapuro 1988, 172-173, 273.

⁸³⁶ Manninen 1982, 164-165.

⁸³⁷ Soikkanen 1975, 315; Piilonen 1982, 513.

⁸³⁸ *Työ* 21.2.1918.

⁸³⁹ *HV* 5.3.1918.

kun se suomalaisille oli demokratian edustaja. SDP:n ainoaksi tukijaksi Pohjanlahden toisella puolella jäi sosialidemokraattinen vasemmistopuolue, mutta sillä ei ollut juuri mitään vaikutusvaltaa politiikassa.⁸⁴⁰

Näin puolustusmotiivin yhteydessä jouduttiin punaisessa lehdistössä perustelemaan myös vallankumouksen oikeutusta. Kansanvaltuuskunnan julistuksessa 29.1. esitettiin, että koska porvarillinen hallitus oli astunut vallankaappauksen tielle, niin "Nyt on Suomen työväenluokka vuorostaan käyttävä vallankumouksen oikeuttaan yhteiskunnallisen edistyksen palvelukseen." Muina argumentteina lehdistössä käytettiin pääasiassa vanhoja kautskylaisia teorioita, tietenkin soveltuvien osin, mutta myös uusia, ehkä Leninin ajatuksiin perustuvia käsityksiä vallanoton oikeutuksesta määräytyissä tilanteissa. Kumousta puolusteltiin myös vetoamalla työväenliikkeen asian siveelliseen parremmuuteen keinona työväenluokan lopulliseksi vapauttamiseksi kapitalismista ja verrattain tarkkanäköisillä analyyseilla joukkojen panoksesta kumo-
uksessa.

Sosialisti pyrki kumoamaan kiihotusselityksen kumouksen syynä. Lehden mukaan porvaristo syytti yleisesti sosialistijohtajien kiihotusta siitä, että työväestö oli ryhtynyt vallankumoukseen ja "Mannerheim -niminen sotaherra" oli uhannut rangaista heitä ankarasti. Pääkirjoituksen mukaan oli kuitenkin mahdotonta, että kansanliikettä voitaisiin nostaa pelkällä kiihotuksella, koska suuret joukot olivat konservatiivisia ja siksi niihin oli vaikea istuttaa mitään entisestä poikkeavia ajatuksia. Tämä johtui siitä, että yläluokka oli muovannut kansan kasvatuksen ja koulujen avulla itselleen edulliseen maailmankatsomukseen ja siksi suuri osa työläisistä ajattelikin porvarillisesti(!)

Tällaista uskoa olisi vaikea kitkeä pois millään "agitatsioonilla," mutta kun työläinen ja hänen perheensä näkivät nälkää, olivat työttömiä ja vihdoinkin huomasiivat, että oli muita samassa asemassa olevia, heidän mielensä alkoi kapi-
noida. Tämä kehitys johti kumoukseen, eivät sosialidemokraattiset johtajat. Lehden mukaan he olivat päinvastoin yrittäneet estää työläisiä ryhtymästä liian aikaisin kumoukseen, sillä he tiesivät, että mitä kypsempi tilanne olisi, sitä verettömämmin ja helpommin kumous tapahtuisi. Siksi "vallankumous puhkesi itsestään," koska joukkoja ei voinut johtaa, vaan "olot ne ovat, jotka muovaavat joukkojen mielipiteitä."⁸⁴¹

Lehden kannanotoissa joukkojen osuuden korostaminen toisti sen vanhaa kumouksenvastaista näkemystä, jonka mukaan kumousta ei voinut suunnitelmallisesti tehdä, vaan se syntyi edellytysten kypsyttyä. Juuri Turussahan paikallinen maltillinen puoluejohto oli menettänyt otteensa joukkoihin jo suurlakon jälkeen ja pyrki sen jälkeen *Sosialisti* etunenässä rauhoittamaan Lundbergin johtamaa radikalismia.

Kansan Lehti jakoi *Sosialistin* näkemyksen siitä, kuinka sosialidemokraattisen puolueen johto ja lehdistö olivat yrittäneet hillitä joukkojen taisteluhallua ja ohjata joukot rauhalliseen luokkataisteluun, joten vallankumousta ei synnyttänyt mikään "keinotekoinen kiihotus." Myös *Työmies* ja *Eteenpäin* kielsivät

⁸⁴⁰ Rinta-Tassi 1986, 438, 445-446; Eskola 2010, 272.

⁸⁴¹ *Sosialisti* 2.2.1918 *Sosialistiset "johtajatko"* saivat aikaan vallankumouksen.

yrkästi porvarillisen käsityksen, että kumous olisi ollut joidenkin "ihmeellisen vaikutusvoimaisten" yksilöiden aikaansaama, käsityksen, joka lehtien mukaan johtui siitä, ettei porvaristo nähnyt kumouksen todellisia syitä.⁸⁴²

Leninin käsityksiä vallankumouksen oikeutuksesta valaistiin *Työmiehen* julkaisemassa kaksiosaisessa alakerta-artikkelissa 'Kuinka Lenin perusteli työväen vallankumouksen välttämättömyyttä Venäjällä.' Sen oli lyhentäen kääntänyt ja toimittanut lehden Pietarin kirjeenvaihtaja Edvard Tornainen Leninin ennen lokakuun vallankumousta laatimasta kirjoituksesta 'Pystyvätkö bolševikit pitämään valtiollista valtaa käsissään' (käännetty suomeksi myöhemmin nimellä 'Kykenevätkö bolševikit pitämään valtiovalan'). Tornaisen, joka toimi samalla kansanvaltuuskunnan edustajana Pietarissa, suomalaiselle lukijalle erityisesti tarkoittama siteeraus oli, että puolue ei saa kieltäytyä ottamasta valtaa, jos sillä on siihen mahdollisuus. Tornaisen artikkelin mukaan Leninillä oli neljä ehtoa, joiden oli täytyttävä vallankumouksen onnistumiseksi: vallankumouspuolueella oli oltava enemmistö vallankumouksellisten luokkien keskuudessa, kumouksen oli laajennuttava yleiskansalliseksi, vanhalla hallituksella oli oltava heikko tuki ja kumouksen oli nojaututtava kansan, siis työväestön ja talonpoikien, enemmistön tukeen. Tornaisen tulkinnan mukaan Suomen tilanne täytti kaikki Leninin asettamat ehdot.⁸⁴³

Artikkeli oli ensimmäinen tilaisuus suomalaisille lukijoille tutustua laajemmin siihen, mitä edellytyksiä Lenin näki kumouksen vaativan. Samalla se oli todennäköisesti myös ensimmäinen kerta, kun kansanvaltuutettujen enemmistö sai luettavakseen Leninin tekstiä.

Arbetarnas Notisblad selitti vallankumouksen oikeutusta mielenkiintoisen luokkakantaisesti niin, että vaikka Suomessa porvaristolla oli enemmistö eduskunnassa, niin sen politiikka oli epädemokraattista ja siksi sillä ei ollut moraalista oikeutta käyttää demokratiaa kilpenään puolustaessaan toimintatapaansa. Koska taantumukselliset elementit eivät lehden mukaan ajaneet enemmistönäkään koskaan demokraattista politiikkaa, saattoi vain vasemmisto muodostaa demokraattisen enemmistön.⁸⁴⁴

Myös *Vapaa Sana* vetosi viimeiseksi jääneessä pääkirjoituksessaan 4.2. siihen, että Svinhufvudin senaatilla ei ollut enää moraalista oikeutta olla nimellisestikään Suomen kansan hallitus. Laillistaessaan suojeluskunnat hallitus oli lehden mukaan lakannut millään tavalla edustamasta koko kansaa, vaan se tunnustautui tyypilliseksi luokkahallitukseksi, joka nojautui aseelliseen vähemmistöön. Siksi työväestö oli perustanut oman hallituksensa ja senaatin jäännökset johtivat Vaasassa aloittamaansa kansalaissotaa.⁸⁴⁵ Lehden kannanotto oli kyllä epäilemättä rohkea, mutta ihmeenä ei voi pitää sitä, että Mannerheimin käskystä lehden ilmestyminen lopetettiin perusteluna hallituksen vastainen kiihotus.

⁸⁴² Tm 3.2.1918 Svinhufvudin senaatti; KL 11.2.1918 Taistelun juuret (KÄ 16.2.1918 ja Eteenpäin 18.4.1918 lainaavat); Eteenpäin 21.3.1918 Köyhälistön ja porvariston eräitä käsitteitä luokkasodastamme.

⁸⁴³ Tm 15. ja 16.2.1918.

⁸⁴⁴ AN 6.4.1918 Folkvälde eller klassvälde.

⁸⁴⁵ VS 4.2.1918 Lain turva.

Väite kumouksen demokratian vastaisuudesta pyrittiin kieltämään toteamalla, että kumousta ei ollut luonnollisestikaan suunnattu eduskuntaa, vaan laittomuuksiin syylistynyttä porvarillista senaattia vastaan. *Kansan Lehdien* mukaan kyseessä oli kapina tyranniutta vastaan eduskunnan puolesta. *Sosialidemokraatti* teki laajassa marxilaisessa tulkinnassaan selvä eron "porvarilliskansanvaltaisen" ja "köyhälistön sosialidemokraattisen" näkemyksen välillä. Edellisen mukaan laki on kansan tahdon tulos ja ilmaisu, mutta ehdoton valtiovalta voi kirjoittajan mukaan olla olemassa vain niin kauan, kuin se vastaa kansan tahtoa. Jos se poikkeaa siitä, sen on väistyttävä, ja jos se ei sitä tee, on kansalla oikeus ryhtyä väkivaltaiseen kumoukseen.

Jälkimmäinen, "köyhälistön sosialidemokraattinen" näkökanta perustui siihen, että se ei nähnyt kansaa yhtenä kokonaisuutena, yksilöiden summana, vaan eri luokkina, joilla oli erilaiset yhteiskunnalliset ja taloudelliset edut. Siksi sosialidemokraateille laki ja valtiomahti eivät olleet mikään yhteistahdon ilmaus, vaan yhden luokan herruuden säilyttämiskeino. Kirjoittajan mukaan Svinhufvudin senaatin hallitusmuotoesitys oli kyllä näennäisesti edistyksellinen ja kansavaltainen, mutta jätti kuitenkin lainsäädäntö- ja toimeenpanovalan porvariston käsiin, jolloin se olisi voinut ehkäistä työväestön vaatimukset. Loppupäätelmänään kirjoittaja esitti, että kapitalismi oli tuottanut porvaristolle sellaisia taloudellisia voittoja, että sitä ja "sen tuottamaa valtaa itselleen säilyttääkseen porvaristo aseistautui työväestöä vastaan ja siten pakotti työväen vallankumouksen tielle."⁸⁴⁶

Sosialidemokraatin analyysia pidettiin niin oikeaoppisena, että sitä lainattiin kansanvaltuuskunnan molemmissa virallisissa lehdissä. Luokkakantainen teoretisointi päättyi kuitenkin samaan tulokseen kuin muunkin lehdistön tulkinnat, työväestön joutumiseen puolustukseksi vallanoton tielle. Hieman sarkastisesti voi sanoa, että tarvittiin vallankumous, ennen kuin sosialidemokraattisen puolueen lehdistö saatiin kirjoittamaan asioista yhdenmukaisesti puolueen linjan mukaisesti.

8.2.2 Elintarvikepula

Yksi keskeisesti työväestön radikalisoitumiseen vaikuttanut syy, kuten aikaisemmin todettiin, oli jatkuvasti heikentynyt elintarviketilanne. Olkoonkin, että "nälkä on punikki" ei ainakaan ensisijaisesti pitänyt paikkaansa, niin jatkuvan ruokapulan poliittinen räjähdysvoima oli mitä ilmeisin.

Vaikka kyseessä ei olekaan kvantitatiivinen tutkimus, voi helposti arvioida, että elintarvikeongelmat olivat punaisen lehdistön mielestä suurin yksittäinen syy vallankumoukseen. Tärkeimpänä syynä sitä piti viimeisessä numerossaan *Finlands Folkskommisariats Notisblad*, vaikka *Työmies* oli jo tammikuun lopulla kieltänyt kyseessä olleen "nälkäkapinan." Toisaalta taas Valpas, jonka tiettävästi ainoa pääkirjoitus sodan ajalta (nimimerkillä -s) julkaistiin *Työmiehessä* maaliskuun lopussa, korosti voimakkaasti elintarvikepulaa yhteiskun-

⁸⁴⁶ KL 19.3.1918 Korkeat herrat ovat puhuneet; Sd 26.2.1918 Vallankumouksen syvin syy (Ta 5.3.1918 ja FFN 6.3.1918 lainaavat).

nallisen tyytymättömyyden aiheuttajana. Hänen mukaansa myöhempi tutkimus ehkä vahvistaisi, että tärkein syy sotaan oli "sota elinaineista, sota elämisen mahdollisuudesta," vaikka myönsikin monien muiden syiden vaikutuksen.⁸⁴⁷ Myös monet muut punaiset lehdet pitivät ruokapulaa yhtenä keskeisistä kumouksen syistä.⁸⁴⁸

Vertailtaessa punaisten sanomalehtien kirjoittelua elintarvikepulasta ajallisesti ja alueellisesti kumouksen syynä, eroja on hyvin vähän. Se nähtiin sisällissodan alusta sen loppuun samalla tavalla, eikä alueellisestikaan näkynyt merkittäviä eroja. Esimerkiksi *Sosialisti* julkaisi vain kaksi pääkirjoitusta aiheesta, vaikka elintarviketilanne Turussa oli heikoin suurista kaupungeista. Kun viljantuonti Venäjältä pysähtyi kokonaan vuodenvaihteen jälkeen, jouduttiin säännöstelyannoksia pienentämään Helsingissä maaliskuussa, mutta siitä huolimatta pääkaupunginkin lehdet kirjoittivat aiheesta vähän.⁸⁴⁹ Ei varmaan nähty järkeväksi muistuttaa enää pääkirjoituksissa ongelmasta, joka ainakin kaupungeissa oli kaikkien nähtävissä.

Kun vielä myöhäissyksyllä 1917 työväenlehdissä myönnettiin, että erityisesti viljapula johtui suurimmaksi osaksi keskeytyneestä Venäjän tuonnista, niin kumouksen jälkeen tämä selitys häivytettiin. Suurin syyppää elintarvikepulaan olikin uuden hallituksen lehdistön mukaan yksiselitteisesti porvarillinen senaatti, joka ei ollut toiminut joko ollenkaan tai ainakaan riittävän tehokkaasti elintarvikepulan ratkaisemiseksi.

Punaisen Suomen lehdistössä porvarillisen senaatin syyllisyys elintarvikepulaan tuotiin esiin jo tammikuun lopussa. *Sosialidemokraatti* näki sen sotkeeneen toimillaan koko elintarvikeasian ja toimittaneen viljatakavarikot vain teoriassa, niin että työläiset joutuivat elämään "korttileivän" varassa. *Sosialisti* otsikoi aiheita koskevan pääkirjoituksensa 'Musta senaatti johti maan nälänhätään.' Lehti korosti, että uusi sosialistinen hallitus oli saanut porvarilliselta hallitukselta sangen ikävän perinnön, joka sen nyt olisi ratkaistava.⁸⁵⁰

Helmikuun aikana muutamat lehdet jatkoivat syytöksiään. Ne väittivät, että Svinhufvudin senaatti ei yrittänytkään poistaa elintarvikepulaa lujittaakseen näin valtaansa ja valmistellaakseen sota, josta seurasi työväestön ansaittu suuttumus. Osoituksena senaatin "hämmästyttävän kevytmielisestä elintarvikeasioiden hoidosta" nähtiin porvarillisen elintarvikehallituksen eroaminen joulukuussa 1917 sen jälkeen, kun senaatti oli vaikeuttanut sen toimintaa.⁸⁵¹

"Elintarvikekysymyksen on kukistunut porvarillinen hallitus aivan tahallaan johtanut umpikujaan," *Tiedonantaja* jyräsi. Sen avulla porvaristolla oli "lu-

⁸⁴⁷ Tm 30.1.1918 Työväen vallankumous; 31.3.1918 Yksi välttämättä saavutettava korjaus; FFN 20.4.1918 För vem?

⁸⁴⁸ Sosialisti 2.2.1918 Sosialistiset "johtajatko" saivat aikaan vallankumouksen?; Ta 8.2.1918 Elintarvikekysymyksemme; Arbetet 4.4.1918 Molnet; PTT 8.4.1918 Miksi työväki otti hallituksen käsiinsä? Ta 13.4.1918 Elintarvikekysymys vallankumouksen aiheuttajana; Työ 13.4.1918 Onko siinä järjeä?

⁸⁴⁹ Lento 1967, 1, 11; Rantatupa 1979, 126, 130.

⁸⁵⁰ Sd 31.1.1918 Miten nykyistä tilannetta valmisteltiin; Sosialisti 31.1.1918 Musta senaatti johti maan nälänhätään.

⁸⁵¹ KL 5.2.1918 Mikä johti vallankumoukseen, 25.2.1918 Kansalaissodan syyt, 15.3.1918 Nälkäkurjuuden syyt; Työ 7.2.1918 Svinhufvudin hallitus, 9.2.1917 Viljan saanti; HV 16.2.1918 Leipäkysymys.

jan järjestysvallan" ohella tarkoituksenaan pitää kansa kurissa. Vielä huhtikuussa lehti pohdiskeli elintarvikepulan merkitystä kumouksen syntymiselle. Lähtökohtana pääkirjoituksessa oli, että vallankumoukselliset joukot eivät toimineet niinkään paljon järkensä kuin vaistojensa ja tunteensa perusteella ja siksi "vallankumouksia ei tehdä, vaan ne syntyvät." Vedoten Ranskan ja Venäjän vallankumousten esimerkkiin kirjoittaja näki, että pelkät valtiolliset ja yhteiskunnalliset tekijät yksin, ilman nälkää, eivät riittävän voimakkaasti herättäneet joukkoja.

Pääkirjoittaja teki katsauksen elintarviketilanteen kehitykseen Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Tsaarivalta oli jättänyt Tokoin senaatile niin raskaan perinnön, että työväestökään ei voinut olla tyytyväinen sen toimiin, mutta sen kaatumisen jälkeen porvarillinen senaatti ei tajunnut vallankumousajan vaatimuksia, vaan asettamalla kykenemättömän Åkermanin elintarvikeasioiden johtoon se menetti kansan silmissä luottamuksensa. Uusi Lavoniuksen johtama elintarvikehallitus herätti toiveita, mutta senaatti vesitti sen aikoman elintarvikeinventoinnin, mikä taas johti Lavoniuksen eroon ja senaatin toimien paljastumiseen. Se oli "ensimmäinen kekäle tulenarkaan, vallankumouksellisen työväen mielialaan." Näin Svinhufvudin senaatin toiminta ei kirjoittajan mukaan ollut vain työväen vaatimusten vastaista, vaan myös epäisänmaallista, koska se esti rauhan säilymistä ja oli yhtenä suurimpana syynä vallankumoukseen ja kansalaissotaan. Lopuksi pääkirjoittaja kuitenkin muistutti, että pelkästään kumouksella ei elintarvikekysymystä voitu helpottaa, vaan se oli sen vaikeimpia tehtäviä.⁸⁵²

Elintarvikeongelman ratkaiseminen oli tietysti kansanvaltuuskunnan tavoitellut, mutta ongelman juurisyiden "unohtaminen" ja syyllisyyden kasaaminen punaisen lehdistön propagandassa aikaisemman porvarillisen hallituksen harteille oli ymmärrettävää: näin voitiin vastuuta sisällissodan jatkumisesta heikenneestä elintarviketilanteesta edelleen sysätä sille, eikä kansanvaltuuskunta joutunut yksin syytettyjen penkille. Lehdistön kannanottoja tilanteen parantamiseksi esitetään kansanvaltuuskunnan tavoitteiden yhteydessä.

8.2.3 Porvariston työväestön vastainen politiikka

Ruotissaan kumouksen syitä punaiset lehdet löysivät porvariston harjoittamasta politiikasta lukuisia syitä, jotka vuosien kuluessa olivat olleet omiaan johtamaan luokkataistelun kärjistymiseen aina lopulliseen välien selvittelyyn saakka. Melkoinen osa esiin tuoduista porvariston synneistä oli tuttuja jo sosialidemokraattisten puoluelehtien aikaisemmasta kirjoittelusta, mutta uusiakin näkökulmia löydettiin. Osa pääkirjoituksista oli tilanteen huomioon ottaen yllättävänkin kiihkottomia, osa taas perinteikästä retoriikkaa ja propagandaa.

Työmiehen kahdessa helmikuuisessa kirjoituksessa arvioitiin, miksi työväestö ja porvaristo eivät olleet onnistuneet hoitamaan asioita rauhanomaisesti. Ensimmäisessä niistä selostettiin laajasti – kummallista kyllä – Svinhufvudin

⁸⁵² Ta 11.2.1918 Elintarvikekysymys ja työläiset, 13.4.1918 Elintarvikekysymys vallankumouksen aiheuttajana.

henkilökohtaisia ansioita eduskuntaudistuksen edistäjänä ja venäläistämisen vastustajana. Arvio hänen johtamastaan senaatista ei sen sijaan ollut mairitteleva: se oli pelkästään suurporvariston hallinnassa, sillä suurtilallisilla, teollisuudella, kaupalla ja pankeilla oli siinä edustajansa. Tästä johtui myös se, että se oli kerännyt itselleen valtaa enemmän kuin keisarillisella senaatilla oli ollut, että se harjoitti politiikkaansa salassa antamatta eduskunnalle tietoja toimistaan ja että se ryhtyi luomaan itselleen asevoimaa. Silti syttyneeseen sotaan Svinhufvudin senaatti ei kirjoittajan mielestä ollut yksin syyllinen, vaan myös aikaisemmin hallinneet harvainvaltaiset porvarilliset senaatit.⁸⁵³

Toisessa pääkirjoituksessa yhteiskunnanallisen tilanteen muotoutumista kumoukseen saakka hahmoteltiin jo vuodesta 1906 lähtien. Pääkirjoituksessa harmiteltiin sitä, että eduskuntaudistuksen jälkeen porvariston piirissä ei muodostunut sellaisia yhteiskunnallisiin oloihin perustuvia puolueita, jotka olisivat suorittaneet porvarilliseen demokratiaan kuuluvia reformeja, vaan se työ jäi sosialidemokraateille. Kun Suomeen ei syntynyt "pikkuporvarillisen väliluokan" puoluetta, niin eduskuntakin jakautui toisilleen jyrkästi vastakkaisiksi riistäjien ja riistettyjen ryhmiksi. Siksi sosialidemokraattien vaatimia uudistuksia ei saatu läpi muuten kuin joukkovoimalla. Kun porvaristo kieltäytyi jyrkästi hyväksymästä niitä haluten säilyttää näin ylivaltansa, olikin nyt kysymys siitä, tapahtuiko ratkaisu taantumuksen ja demokratian välillä rauhanomaisesti vai asein. Kun porvaristo turvautui aseisiin, niin "demokratia joudutaan toteuttamaan kumouksen kautta."⁸⁵⁴

Tässä pääkirjoituksessa *Työmies* näki terävästi myöhemmän historiankirjoituksen havaitseman ongelman, että Suomeen ei eri syistä ollut muodostunut liberaalia porvaristoa iskunvaimentimeksi konservatiivien ja työväestön välille. Näin, kuten kirjoitus totesi, SDP etunenässä oli joutunut ajamaan porvarilliseen demokratiaan kuuluvia oikeuksia ja vapauksia, mutta ei ollut saanut niitäkään läpi kuin porvariston kauhistelemalla joukkovoiman käytöllä. Jo kesän ja syksyn 1917 molemmin puolissa lehtikirjoittelussa oli tullut ilmi, että liberaalia, sovitteluun kykenevää poliittista voimaa maassa ei ollut, tai ainakin se oli liian heikko voidakseen edes vaimentaa yhteentörmäystä.

Sodan kuluessa ja varsinkin aivan sen lopussa *Työ* sovitteli "väliluokan" puolueen roolia maalaisliitolle joutuen kuitenkin pettyneenä toteamaan, että "näennäisesti itsenäinen" puolue ei kyennyt itsenäiseen toimintaan. Valinnan edessä se nimittäin liittyi porvaristoon, vaikkei täysin luottanut siihen. Tämä oli lehden mukaan kuitenkin ratkaisevaa kansalaissodan syttymiselle, koska se teki mahdolliseksi porvariston toimet.⁸⁵⁵

Työn mielipiteiden taustalla oli se seikka, että lehden levikkialue oli hyvin pienviljelijävaltaista seutua. Aikaisemmin merkittävä osa heistä oli äänestännyt sosialidemokraatteja, mutta siirtynyt vuoden 1917 eduskuntavaaleissa

⁸⁵³ Tm 3.2.1918 Svinhufvudin senaatti.

⁸⁵⁴ Tm 13.2.1918 Porvaristo ja demokratia.

⁸⁵⁵ Työ 21.2.1918 Hulluilla herrat kyntävät (KÄ lainaa 2.3.1918), 23.4.1918 Talonpoikaoluokan itsenäinen politiikka.

maalaisliiton kannalle. Näin sotasyllisyyden raskaan taakan pinoaminen maalaisliiton harteille kuvasti lehden katkeruutta tappion hämmöittäessä.

Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja julkaisi erittäin laajan kaksiosaisen pääkirjoituksen otsikolla 'Porvarihallituksen viimeiset rikokset'. Artikkeleiden asiantuntemuksesta ja perinpohjaisuudesta voi päätellä, että kirjoittaja oli todennäköisesti joku kansanvaltuuskunnan jäsen. Erikoista on kuitenkin se, että tämän kaltainen "virallinen" kirjoitus julkaistiin vasta maaliskuun lopulla. Mitään varsinaista uutta tietoa asioiden etenemisestä maaliskuun vallankumouksesta maan omaan kumoukseen se ei tuonut. Sen keskeisiä syytöksiä olivat valtalain kaatamisesta alkanut epädemokraattinen kausi, Svinhufvudin senaatin seikkailu itsenäisyyden tunnustamisasiassa ja valmistautuminen suojeluskuntien avulla kansalaissotaan.

Suojeluskuntien perustamisen suhteen kirjoitus yllättäen osoitti jonkin verran ymmärrystä. Siinä myönnettiin, että syy monien rehellisten miesten suojeluskuntaharrastukseen olivat selitykset hengen, omaisuuden ja kodin turvaamisesta ja itsenäisyystaistelusta venäläisiä vastaan, mutta että he eivät silloin ajatelleet, mitä tekivät työväestön kannalta. Pian kirjoittajan mukaan kävi kuitenkin selväksi suojeluskuntien pyrkimys syrjäyttää miliisi, **työväen ainoa saavutus** (vahvennus JM), mikä johti punakaartien perustamiseen.⁸⁵⁶

Useat lehdet esittivät yleisiä syytöksiä porvaristoa vastaan hallitsevana luokkana ja siitä seurannutta politiikka ilman laajempaa tai uutta argumentointia.⁸⁵⁷ *Työ* kuitenkin uskoi, että suurin osa porvaristosta ei tiennyt, että Svinhufvudin senaatti varustautui kansalaissodan varalta sen hankkiessa diktatuurivaltuudet "maan rauhoittamiseksi." Näin tapahtui siitä huolimatta, että sosialidemokraatit olivat lehden mukaan vakuuttavasti osoittaneet, että senaatin toimet johtaisivat sotaan.⁸⁵⁸

Mielenkiintoisessa ammattiyhdistysnäkökulmasta kirjoitetussa pääkirjoituksessaan *Kansan Lehti* ihmetteli maaliskuun puolivälissä, miksi ruotsalaiset puoluetoverit eivät ymmärtäneet suomalaisten nousua kumoukseen. Vastauksessaan lehti totesi, että porvariston syytöksistä huolimatta suomalaiset työläiset eivät olleet vaativampia tai kapinahenkisempiä kuin muiden Pohjoismaiden työläiset. Ero olikin niiden porvaristossa: muissa Pohjoismaissa työnantajajärjestöt olivat tunnustaneet ammatillisen työväenliikkeen tasa-arvoiseksi sopimuskuppaniksi ja näin työolot oli voitu järjestää sopimuksin päin vastoin kuin Suomessa. Lehden mukaan myös omistavan luokan yhteiskuntapolitiikka oli ollut niissä kaukonäköisempää ja enemmän yhteistä hyvää tarkoittavaa ja siksi luokkataistelu ei ollut niissä kehittynyt yhtä jyrkäksi kuin Suomessa. Täällä sen sijaan hallitus ei ollut pyrkinyt estämään sota-ajasta ja keinotte-

⁸⁵⁶ Ta 21.3. ja 24.3.1918 Porvarihallituksen viimeiset rikokset (Sd 6.4.1918 lainaa jälkimmäistä ja Eteenpäin 11.4.1918 ensimmäistä).

⁸⁵⁷ KL 5.2.1918 Mikä johti vallankumoukseen?, 7.3.1918 Taistelu köyhälistöluokan vapautumisen puolesta, 28.3.1918 Luokkasodan syitä; AN 10.2.1918 Något om kampens orsaker; Eteenpäin 21.2.1918 Porvaristomme pelaa liian korkeata peliä; Ta 27.2.1918 Elkäämme purko keppeä, purkaamme köiraa, 20.3.1918 Luokkasodan syitä; Arbetet 4.4.1918 Molnet; Työ 13.4.1918 Onko siinä järkeä?

⁸⁵⁸ Työ 8.2.1918 Valmistavatko kaikki porvarit täysin tietoisesti nykyistä tilannetta?

lusta johtunutta hintojen nousua, mikä aiheutti työväestön tyytymättömyyden kasvun. Porvaristo vastasi tähän aseistautumalla.⁸⁵⁹

Propagandistista loppupäätelmää lukuunottamatta artikkeli vertaili asi-
antuntevasti kehityseroja Suomen ja muiden Pohjoismaiden yhteiskuntien ja
luokkasuhteiden kesken. Ei käy selville, mistä kirjoittajan tiedot olivat peräisin,
mutta toki Suomen työväenliikkeessä tunnettiin Ruotsin veljespuolueen siir-
tyminen eri ideologisille linjoille SDP:n kanssa. Ruotsissa toisaalta ammatti-
yhdistysliikkeen vahvuus ja vaikutus puolueeseen ja toisaalta työnantaja- ja
työntekijäpuolen tulokselliset neuvottelusuhteet osaltaan johtivat sosialide-
mokraattisen puolueen reformismiin ja kompromissipolitiikkaan ja se ryhtyi
yhteistoimintaan radikaalien porvaripuolueitten kanssa.⁸⁶⁰ Suomessa niiden
vähäisyys piti SDP:n tiukasti luokkataisteluasemissa. Vaikka maalaisliittoa
saattoi pitää suhteellisen radikaalina puolueena, niin ennen vuoden 1917
eduskuntavaaleja se oli vielä heikko yhteistyökumppaniksi ja vaalivoiton jäl-
keen edellytykset yhteistyöhön sen kanssa heikkenivät puolueen siirtyessä
yhä läheisempään yhteistyöhön muiden porvaripuolueiden kanssa. Elintarvi-
kepuolan pahetessa työväestön syytökset maanviljelijöitä kohtaan eivät myös-
kään lisänneet yhteistyöhaluja maalaisliitossa.

Vallankumouksen syitä pohtiessaan punaisen Suomen lehdistö ei erik-
seen maininnut syyksi työttömyyttä. Se oli ollut kuitenkin pitkin syksyä 1917
usein esillä esimerkkinä työväestön surkeista oloista. Sisällissodan aikaisessa
kirjoittelussa se sulautettiin osaksi kaikkea sitä epäoikeudenmukaisuutta, joka
oli nostanut työväen kumoukseen. Toisaalta työttömyys ei ollutkaan sotakuu-
kausina niin vaikea ongelma, kuin aikaisemmin syksyllä, sillä kansanvaltuus-
kunta ryhtyi järjestämään tarmokkaasti hätäaputoita varsinkin kaupungeissa
ja miesten työttömyyteen ilmeisin ratkaisu oli liittyminen punakaartiin. Tässä
oli aluksi ongelmana se, että kaartiin sääntöjen mukaan niihin voitiin ottaa
vain järjestäytyneitä työläisiä, joille löytyi tunnettuja suosittajia. Maaliskuun
alussa menettelyä muutettiin ja ilmoitettiin, että jokainen asekuuntoinen työläi-
nen voitiin kelpuuttaa kaartiin ja näin sota olikin tehokkain keino työttömyy-
den hoitamiseen.⁸⁶¹

Toinen seikka, jota ei mainittu kumouksen syyksi oli Venäjän lokakuun
vallankumouksen vaikutus. Asiaa kyllä sivuttiin, kuten Sirola puheessaan
10.3., mutta kiellettiin, että Suomen vallankumous olisi ollut seurausta Venä-
jän vallankumouksesta. Tässä korostui ajatus, että vallankumous ei ollut tuon-
titavaraa, vaan Suomen omat ongelmat ja luokkaristiriidat selittivät kumouk-
seen lähdön.

Verrattaessa sosialidemokraattisten puoluelehtien sodan aikaista kirjoit-
telua sotaa edeltäneeseen, on ero selvä. Enää lehdillä ja toimittajilla ei ollut
mahdollisuutta, jos haluakaan, kirjoittaa painottaen omia näkemyksiään puo-
luejohdosta tai punakaarteista, vaan varsinkin sodan syitä koskeva kirjoittelu

⁸⁵⁹ Kansan Lehti 13.3.1918 Miksi eivät puoluetoverit Ruotsissa meitä ymmärrä?
(Eteenpäin 16.3.1918 lainaa).

⁸⁶⁰ Hentilä 1980, 82-84.

⁸⁶¹ Upton 1981, 169-170.

oli yhdenmukaistunut. Siinä noudatettiin pitkälti kansanvaltuuskunnan ja sen virallisten lehtien kumouksen alussa antamia julistuksia ja tietoja, vaikka tuskin lehdistössä vallitsi kovin suurta erimielisyyttä sisällissodan syillisistä.

8.3 Vallankumouksen tavoitteet punaisessa lehdistössä

8.3.1 Demokraattisuus yleisenä tavoitteena

Kansainväliset vertailut ensimmäisen maailmansodan lopulla ja sen jälkeen seuranneista tapahtumista eri puolella Eurooppaa osoittavat, että väkivaltainen poliittinen liikehdintä Suomessa ei ollut mitenkään erityinen, saati ainutkertainen ilmiö, kun se sijoitetaan eurooppalaiseen kontekstiin. Suomen sisällissota oli kuitenkin 1900-luvun ensimmäinen koko Euroopassa.⁸⁶² Kansanvaltuuskunnan politiikan ja tavoitteiden ymmärtämiseksi on silti tarkasteltava kumouksen suomalaisia ominaispiirteitä.

Ensinnäkään Suomessa ei ollut kyse paikallisista kapinoista, kuten esimerkiksi Saksassa, vaan täysimittaiseksi sodaksi laajenneesta kriisistä, joka kosketti suurinta osaa väestöstä. Toiseksi Suomen "proletaarikapinan" teki työväenliike jokseenkin yhtenäisenä, sillä reformisteihin lukeutuneet olivat mukana solidaarisuudesta tai ainakin neutraaleja vallankumouhallitusta kohtaan. Kolmanneksi SDP:n johdon hapuileva, horjuva ja ambivalentti politiikka oli vienyt siltä joukkojen luottamuksen ja näin aloite siirtyi radikaalien käsiin.⁸⁶³

Suomen vallankumouksen erityispiirre oli sekin, ettei kansanvaltuuskunta kiinnittänyt juurikaan huomiota vallan säilyttämiseen pysyvästi työväenliikkeen käsissä, sillä sodassa saavutettavan voiton varalle ei ryhdytty tekemään suunnitelmia. Vallankumouksessa ajateltiinkin ylimpien valtaelinten valtauksen riittävän, sillä koko operaatiota pidettiin aluksi sittenkin vain symbolisena eleenä porvariston pelottamiseksi ja kaartien rauhoittamiseksi. Suomen kumouksen johdossa olivatkin kautskylaiset sosialidemokraatit, joille poliittisen vallan hankkimiseen ja säilyttämiseen liittyvät ongelmat olivat olleet toissijaisia. Kansanvaltuuskunta ei pyrkinytkään missään yhteydessä esittelemään itseään laillisena hallituksena, vaan se katsoi saaneensa haltuunsa vallankumouksellisen vallan, joka oli "työväen valtaa" tai "kansan valtaa."⁸⁶⁴

Kansanvaltuuskunnan ohjelmajulistus totesi mahtipontisesti: "Me olemme sosialidemokraatteja. Tiedätte siis, mikä on toimintaohjelmamme. Se on sosialistinen ohjelma." Julistuksen sisältämä "sosialistinen ohjelma" tähtäsi koko valtiojärjestyksen muuttamiseen ja uuden valtiosäännön perustamiseen "taatusti työväen etujen mukaisen kansanvallan pohjalla." Tämä tarkoitti vir-

⁸⁶² Payne 2011, 25; Gerwarth-Horne 2013.

⁸⁶³ Soikkanen 1975, 267-272; Haataja&al. 1977, 117; Alapuro-Stenius 1987, 48-49; Siltala 2009, 112-129.

⁸⁶⁴ Soikkanen 1975, 266-267; Haataja&al. 1977, 117-118; Rinta-Tassi 1986, 107; Siltala 2009, 114.

kavallan, koko porvarillisen virkakoneiston murtamista ja monien konkreettisten uudistusten, kuten torpparivapautuksen toteuttamista sekä käymistä "kapitalismin riistojärjestelmään käsiksi." ⁸⁶⁵

SDP:n puoluejohdon heikosta valmistautumisesta vallanottoon kertoo, että kansanvaltuuskunnan ohjelma oli harsittu kokoon viime tingassa, oikeastaan vasta vallankaappauspäätöksen jälkeen. Se oli hyvin suppea ja yleisluontoinen ja pohjautui lähes kokonaan puolueohjelmaan ja 'Me vaadimme'-julistukseen, minkä myös Manner myöhemmin vahvisti *Sosialistille* antamassaan haastattelussa. Vallankumouksen tavoitteet voidaan jakaa ohjelmajulistuksessa luonteensa puolesta kolmeen ryhmään: poliittisen järjestelmän muuttamistavoitteisiin, yleisiin yhteiskunnallisiin uudistustavoitteisiin ja sosiaalisointitavoitteisiin. Elintarvikekysymykseen vallankumousohallitus ei sen tärkeydestä huolimatta viitannut ollenkaan. Siihen ei voitu viitata yksinkertaisesti siksi, että parannusta ei ollut luvattavissa. ⁸⁶⁶

Vallankumouksen todelliset tavoitteet ovat olleet jatkuvan keskustelun kohteena. Periaatteessa kumous mielletään täydellisen yhteiskunnallisen uudistamisen aluksi ja jyrkäksi katkoksi aikaisempaan nähden. Silti vallankumouksen pääosin varovainen ohjelma oli sidoksissa kansanvaltuuskunnan demokraattisiin peruseriaatteisiin. Nämä periaatteet Sirola oli esittänyt jo 12.1.1918 julkaistussa kirjoituksessaan 'Kehittykö tilanne vallankumoukselliseksi' ja vahvistanut 24.1. puolueuuevostolle esittämässään tilannearviossa, jossa hän painotti demokraattisia toimintatapoja ja hylkäsi proletariaatin diktatuurin. Kansanvaltuuskunta halusi toteuttaa asetettuja tavoitteita nojautuen kansan enemmistöön eikä vain sosialidemokraattisen puolueen kannattajiin. *Työmiehen* helmikuun alussa julkaisemassa puheessa Sirola korosti kumouksen tavoitteena olevan "parempi kansanvaltainen järjestys" ja katsoi, että Suomessa ei aika ollut vielä kypsä sosialismille, vaan oli tehtävä ensin demokraattiset uudistukset. YLIKANKAAN mukaan tavoitteena olikin "ultrademokraattinen" Suomi. ⁸⁶⁷ Toisaalta kansanvaltuuskunnan valtiosääntöehdotus (43§) pyrki varmistamaan vallan säilymisen työväenhallituksen käsissä kaikissa olosuhteissa ja luomaan näin yhden puolueen johtaman valtion. ⁸⁶⁸

Silti jopa koko vuoden 1918 vallankumouksen voi nähdä tästäkin näkökulmasta: kumouksen tekijöiden mielessä ei ollut kokonaan uudenlaisen yhteiskunnan ja valtion luominen, he eivät edes pystyneet ajattelemaan sellaista, vaan kumous näytti olevan jatkoa edellisen vuosikymmenen järjestäytymiselle ja sen avulla saavutetuille oikeuksille. ⁸⁶⁹

Demokraattisia toimintatapoja peräänkuulutti myös SDP:n puolueuuevoston kokous 4.2. päätöksessään "nykyisen aseman johdosta." Se vaati, että kaikki julkaistut ja vastaisuudessa julkaistavat vallankumouslait oli alistettava, sitten kun siihen tarjoutui tilaisuus, hyväksyttäväksi kansanäänestyksessä. Li-

⁸⁶⁵ Tm 29.1.1918; Ta 1.2.1917.

⁸⁶⁶ Tm 29.1.1918; Sosialisti 12.2.1918; Rinta-Tassi 1986, 118-119.

⁸⁶⁷ Tm 5.2.1918 (KL 7.2.1918 julkaisee Sirolan puheen pääkirjoituksenaan); Soikkanen 1975, 267; Rinta-Tassi 1986, 120; Ylikangas 1993, 97.

⁸⁶⁸ Ta 23.2.1918; Payne 2011, 27.

⁸⁶⁹ Alapuro 1990, 250.

säksi puolueuuevosto antoi kansanvaltuuskunnalle ja työväen pääneuvostolle ohjeen ryhtyä laatimaan Suomelle kansanvaltaista valtiosääntöehdotusta, joka myös oli hyväksyttävä kansanäänestyksessä.⁸⁷⁰ Uuden hallituksen keskeisiä tavoitteita käsitellään tarkemmin punaisen lehdistön niitä koskevan kirjoitteen yhteydessä.

Yleiset tavoitteet punaisessa lehdistössä

Kansanvaltuuskunnan tehtävien haastavuudesta kirjoitti *Tiedonantaja* helmikuun 11. päivänä. Lehden mukaan uuden hallituksen tehtävänä oli lyödä Mannerheimin vastavallankumoukselliset joukot ja antaa vastapuolella taisteleville talonpojille ja työläisille se vapaus ja elämisen oikeudet, jonka puolesta he luulivat taistelevansa. Pääongelmana olikin, että "työväenhallituksen on toisella kädellä taisteltava vastaan ja toisella kädellä tehtävä rakentavaa ja luovaa työtä." Asemansa velvoittamana *Tiedonantaja* uskoi kansanvaltuuskunnan onnistuvan tehtävässään, koska sen pyrkimykset johtuivat historiallisesta välttämättömyydestä ja olivat sopusoinnussa yhteiskunnan valtavan enemmistön taloudellisten etujen ja siveellisten vaatimusten kanssa.⁸⁷¹

Seuraavana päivänä lehti julkaisi pääkirjoituksenaan otteita kansanvaltuuskunnan Maatalousosaston valmistelemasta kirjasesta 'Talonpojat ja vallankumous,' jonka kirjoittaja saattoi olla maatalousasiain valtuutettu, toimittaja Evert Eloranta. Pääkirjoitus alkoi toteamuksella, että sen tarkka esittäminen, mihin kumouksella pyrittiin, ei ollut vallankumouksellisen taistelun riehussa helppoa. Kansanvaltuuskunnasta kirjoitus totesi, että se ei ollut hallitus sanan tavanomaisessa merkityksessä, se ei kohonnut kansan yläpuolelle, vaan odotti vain kansan tahdon ilmaisua pannakseen sen täytäntöön: "Se julistaa kansan ainoaksi auktoriteetiksi." Tämä näkyi siinä, että vallankumoushallituksen julkaisemilla laeilla oli vain väliaikainen luonne ja ne kaikki alistettaisiin kansanäänestykseen. Maatalousasioista *Tiedonantajan* kirjoitus ei lainaamastaan kirjasta mainitse, mutta yhden esimerkin kuitenkin kansanvaltaisuudesta: kaiken virkavaltaisuuden lopettaminen niin hallinnon ylä- kuin alatasolla tarkoitti sitä, että virkamiesten tilalle valittiin yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella luottamusmiehet, jotka olivat kansan välittömässä valvonnassa.⁸⁷²

Sekä *Tiedonantaja* että *Arbetarnas Notisblad* julkaisivat pääkirjoituksenaan selostuksen Mannerin puheesta Työväen Keskusneuvoston kokouksessa. Puhuja nosti vallankumouksen tärkeimmäksi päämääräksi korvata herravalta kansanvallalla, mikä tapahtuisi uuden, kansanäänestykseen alistettavan valtiosäännön säätämällä. Manner kielsi jyrkästi vastustajien väitteen, että työväki tavoittelisi vähemmistövaltaa: "Vallankumouksellinen työväenluokka edustaa tosiasiaassa kansan enemmistön asiaa, puoltaa palkkatyöläisiä, torppa-

⁸⁷⁰ SDP, Puolueneuvoston ptk 3.-4.2.1918.

⁸⁷¹ Ta 11.2.1918 Työväen hallitus ja sen tehtävät (AN 12.2.1918 ja Sosialisti 23.2.1918 lainaavat).

⁸⁷² Ta 12.2.1918 Me lopetamme herravallan ja annamme kansalle vapauden (KL 13.2.1918 lainaa).

reja, maaseudun maatonta köyhälistöä ja pikkuviljelijöitä, kaupunkien kurjalistoa ja muita suurkapitalistien riistämiä." ⁸⁷³

Virallisten lehtien pääagendana oli helmikuussa vallankumouksen tavoitteita kuvatessaan kansanvaltaisuuden toteuttaminen, yhteiskunnan demokratisoiminen alhaalta ylös saakka. Propagandistisesti tavoite oli sellainen, jota kenenkään oli vaikea uskottavasti vastustaa. Ei ollutkaan ihme, että sama teema kohotettiin yleisistä tavoitteista kirjoitettaessa myös muissa punaisen Suomen lehdissä keskeiseen asemaan.

Työmies kertasi helmikuussa osin samoja vaatimuksia, joita kansanvaltuuskunnan julistuksessa oli mainittu, mutta tarkensi niitä ja lisäsi uusia. Pää-tavoite oli luoda maahan todellinen kansanvalta ja tehdä ne uudistukset, joita työväestö vaati Venäjän maaliskuun vallankumouksesta lähtien ja joiden teon porvaristo esti. Niihin kuuluivat valtiollisen itsenäisyyden turvaaminen, kaiken vallan siirtäminen kansan käsiin, virkavaltaisuuden hävittäminen ja yleisten asioiden hoidon demokratisointi, lainsäädännön luokkaluonteen ja kirkollisen pakkovallan hävittäminen ja koulutuksen perinpohjainen parantaminen. Taloudellisella sektorilla lehti vaati pääomalle korkeampia veroja, kansan verojen laskemista ja suuromistajien vallan supistamista. ⁸⁷⁴

Porvarillinen kansanvalta antoi *Työmiehen* mukaan työväestölle kyllä valtiollisen ja kunnallisen äänioikeuden, mutta "perustuslakien pyhyys" takasi silti vallan pysymisen porvariston käsissä. Siksi työväestö ei ollutkaan salannut tavoitettaan, että "Köyhälistön kansanvaltaisuuspyrkimys siis on tarkoitannut yhteiskunnallista vallankumousta." Ainoastaan näin porvariston luokkavallan kulmakivet, perustuslait, voitiin muuttaa. ⁸⁷⁵

Helsingin ulkopuolella ilmestyvät kumouksen "äänitorvet" pyrkivät nekin helmikuun aikana selittämään kumouksen tavoitteita lukijoilleen. Erityisen paljon asiaan kiinnittivät huomiota *Kansan Lehti* ja *Sosialidemokraatti*.

Helmikuun alussa *Kansan Lehti* korosti, että työväen vallanotossa ei ollut kyseessä yhteiskunnallinen vallankumous tuotantolaitosten yhteiskunnan haltuun ottamisen merkityksessä, mutta porvarillisen virkavaltaisuuden aika oli ohi, koska tavoitteena oli kansanvalta. Tätä tavoitetta lehti toisti useassa pääkirjoituksessaan. Kirjoittaessaan alkaneesta sodasta lehti muistutti, että "sosialidemokratian suurten ihanteiden puolesta me taistelemme," ja että käytävä sota oli paljon luonnollisempi kuin tavalliset sodat, joissa työläiset tappoivat toisiaan. Nyt työläiset sen sijaan olivat tietoisia päämäärästään, he taistelivat sortajia vastaan. ⁸⁷⁶

Sosialidemokraatti huomioi, että vaikka köyhälistön vallankumous oli tehty kansanvallan puolesta porvariston toimia vastaan, niin sotatilassa monia demokraattisia oikeuksia oli rajoitettava. Lehti kuitenkin lupasi, että kun vihollinen oli lyöty ja "kansanvalta ja työväen oikeuksien koskemattomuus taat-

⁸⁷³ Ta 15.2.1918, AN 15.2.1918.

⁸⁷⁴ Tm 13.2.1918 Porvaristo ja demokratia.

⁸⁷⁵ Tm 16.2.1918 Kansain oikeus.

⁸⁷⁶ KL 5.2.1918 Mikä johti vallankumoukseen? 6.2.1918 Nykyinen taistelumme, 11.2.1918 Taistelumme juuret (Kansan Ääni 16.2.1918 ja Eteenpäin 18.4.1918 lainaavat), 22.2.1918 Huono asia, huonot keinot, 13.3.1918 Heidän aikomuksensa.

tu," niin kaikki sodan aikaiset toimenpiteet alistettaisiin kansalaisen arvosteltaviksi.⁸⁷⁷ Nähtävästi toimitus oli joutunut kuuntelemaan porilaisten porvarien kritiikkiä kansanvallan ja omistusoikeuden loukkauksista.

Seuraavassa pääkirjoituksessa *Sosialidemokraatti* asetti konkreettisempia tavoitteita. Lehti vetosi brittiläisen taloustieteilijän ja sosialistin Sidney Webbin määrittelemään "kansalliseen minimiin," jonka alapuolelle sivistysvaltiossa yksikään ihminen ei saisi joutua. Siihen kuului riittävä palkka, terveydenhoito, asunto, ravinto ja lasten oikeudet. Vaikka se ei lehden mukaan ollutkaan mikään sosialistinen ohjelma, niin silti porvaristo oli torjumalla sen aiheuttanut vallankumouksen, jonka oli nyt pystyttävä täyttämään "kansallisen minimin" ehdot.⁸⁷⁸

Työ korosti monen muun lehden tapaan vallankumouksen yhtenä tärkeimpänä tavoitteena olevan "virkamiesolojen kansanvaltaistuttaminen." Koska virkamiesluokka oli liian suojattu ollen näin esteenä uudistuksille, tuli kansalla olla oikeus valita virkamiehet, kuten tuomioistuinten jäsenet, määrävuosiksi.⁸⁷⁹

Hämeen Voima keskittyi sotakuukausina voimakkaasti paikallisiin tapahtumiin ja kommentoi vähän kumouksen ja sisällissodan kulkua. Vaikutelmaksi jääkin, että lehden päätoimittaja Heikki Laakso ja muu toimitus eivät olleet erityisen innostuneita kumouksellisista. Helmikuun puolessa välissä lehti kirjoitti käytännön läheisesti, että vallankumouksen ensimmäinen tavoite oli saada koko yhteiskunnallinen koneisto, toisin sanoen kunnalliset ja muut laitokset työväestön toimesta käyntiin. Tässä olisi työmaata niille, jotka eivät vakaumuksensa takia voineet osallistua aseelliseen taisteluun. Ilman tätä laitosten käynnistämistä jouduttaisiin sekasortoon ja toisaalta tällä toimenpiteellä taattaisiin "pieneläjien" kannatus kumoukselle. Lisäksi lehti toivoi, että paperilla olleita uudistuksia alettaisiin panna toimeen.⁸⁸⁰ Kirjoitus heijasteli muuallakin ilmenneitä vaikeuksia saada tuotantoa pyörimään, kun tuotantolaitosten johto ja insinöörit kieltäytyivät yhteistyöstä uuden hallinnon kanssa.

Toinen hiljainen, *Kansan Ääni*, julkaisi harvoin omia pääkirjoituksia ja tyytyi lainaamaan niitä usein suuremmista lehdistä. Maaliskuussa se kuitenkin esitti toiveen, jota ei ollut aivan helppo täyttää. Lehden mukaan sodan onnellinen loppu sisälsi voiton lisäksi myös sen nopean päättymisen, jotta päästäisiin maatöihin ja vältettäisiin nälkä. Sota olisikin pitänyt lehden mielestä aloittaa aikaisemmin, ettei se olisi pitkittynyt!⁸⁸¹

Maaliskuun lopussa *Työmies* palasi demokratiateemaan, mutta nyt hieinan erilaisin perusteluin: "Työväenluokka pyrkii kansanvaltaisuuteen, kaikkien kansan kerrosten sivistyksen ja tiedon kohottamiseen ja taloudellisen elämän turvaamiseen, pyrkii juuri niihin edellytyksiin, jotka voisivat nostaa tämän maan ja kansan suurten sivistyskansojen joukkoon."⁸⁸² *Folkskomissariats*

⁸⁷⁷ Sd 20.2.1918 Porvarien valhevallankumous.

⁸⁷⁸ Sd 21.2.1918 Yhteiskunnan välttämätön perusta.

⁸⁷⁹ Työ 14.2.1918 Eräs vallankumouksemme kautta saavutettava uudistus.

⁸⁸⁰ HV 14.2.1918 Järjestävään työhön.

⁸⁸¹ KÄ 21.3.1918 Sota onnelliseen loppuun.

⁸⁸² Tm 28.3.1918 Erään lausunnon johdosta.

Notisblad korosti vielä huhtikuun alussa demokratian pelastavaa vaikutusta vallankumoukselle. Lehti selitti demokratian tarkoittavan, ettei yksityinen henkilö tai ryhmä voinut tehdä mitä haluaa, vaan että kansan enemmistö tuki vapaaehtoisesti kansan tahdon mukaisesti asetettua hallitusta ja yhteiskuntajärjestelmää. Näin se poikkesi porvarillisesta demokratiasta, jossa porvaristo ajoi vain oman luokkansa etua.⁸⁸³

Käsitellessään vallankumouksen yleisiä tavoitteita punainen lehdistö kertasi helmi-maaliskuussa pääasiassa luettelonomaisesti niitä tavoitteita, jotka kansanvaltuuskunta oli tammikuun lopussa julistanut ja lainasi mielellään kansanvaltuutettujen puheita. Erityisesti korostettiin yhteiskunnan ja virkakoneiston "kansanvaltaistuttamista," eikä uusia avauksia juurikaan esitetty. Tilanne muuttuu, kun tarkastellaan lehtien käsitystä kumouksen tavoitteita talousjärjestelmän osalta.

8.3.2 Yhteiskunnallinen vallankumous – sosialismi?

Kansanvaltuuskunnan tammikuun lopussa esittämässä tavoitteissa kosketettiin hyvin vähän taloudellisia suhteita, vaikka sana sosialismi mainittiinkin. Alistamalla pankkipääoman yhteiskunnan valvontavaltaan päästäisiin uuden hallituksen mukaan mahdollisimman pian pitämään kurissa teollisuus- ja kauppapääomaa. "Suurten riistäjäin" tuotantolaitokset voitaisiin niin ikään ottaa kansan edun niin vaatiessa yhteiskunnan haltuun. Tämä sosialisointiohjelma muistutti sosiaalivaltiota toisen maailmansodan jälkeen, valtiollisen sääntelyn vahvistamista enemmistön suostumuksella ottamalla avaintuotantoalat ja ulkomaankauppa valtion haltuun tai valvontaan.⁸⁸⁴

Kansanvaltuuskunnan johtomiehet ottivat varovasti kantaa vallankumouksen luonteeseen lehdistön siteeraamissa puheissa helmikuussa. Sirola selitti 3.2. kyseessä olevan valtiollinen ja pitkälle ulottuva yhteiskunnallinen kumous samalla kertaa. Suurtuotannon "sosialiseeraamisessa" voitaisiin mennä niin pitkälle kuin olot sallivat. Käytännössä tämä tarkoitti hänen mukaansa tehtaiden ottamista työväestön kontrolliin, mutta ei vielä yhteiskunnan omistukseen, koska sosialisoinnin laajuus oli viime kädessä riippuvainen vallankumouksen voitoista suurissa sivistysmaissa. Manner taas näki 19.2., että kumous ei ollut vielä musertanut kapitalistisen valtion perusteita, omistus- ja riistämisoikeutta, mutta nyt työväenluokka pyrki ottamaan käsiinsä askel askeleelta myös yhteiskunnan taloudellista valtaa. Hänen mukaansa kapitalistit suorastaan pakkottivat tähän pysäyttämällä tehtaansa, joten työväestön oli otettava valvontaansa talouselämän eri aloja ja pantava tehtaat käyntiin omin voimin. Manner korosti myös sitä, että Suomi oli osa kansainvälistä vallankumousliikettä, ja vasta kumouksen voittaessa muualla olisi sosialistinen yhteiskunta mahdollinen täälläkin.⁸⁸⁵

⁸⁸³ FFN 6.4.1918 Folkvälde eller klassvälde.

⁸⁸⁴ Siltala 2009, 123.

⁸⁸⁵ Tm 5.2.1918, KL 7.2. 1918; Tm 23.2.1918 (KL julkaisi Mannerin puheen kokonaisuudessaan 22.2.1918).

Kansanvaltuuskunnassa sosialisointikysymyksestä keskusteltiin 11.2. eräiden tuotantolaitosten käynnistämishankkeen yhteydessä. Eloranta ehdotti, että käyttämättöminä olevia maatiloja ja teollisuuslaitoksia otettaisiin kuntien ja valtion haltuun, mutta Kuusisen mielestä sosialisointi oli harkittava tapaus tapaukselta ottaen huomioon kunkin tuotannonalan kehitystaso. Lopullisessa äänestyksessä asiasisällöltään Kuusisen mallin mukainen Haapalaisen ehdotus voitti. Näin kävi ilmi, että osa kansanvaltuuskunnan jäsenistä suhtautui myönteisesti ainakin jonkin asteiseen sosialisointiin.⁸⁸⁶

Kansanvaltuutetuista Letonmäki pyrki selvimmin sosialististen päämäärien toteuttamiseen. Se kävi ilmi hänen lausunnoistaan kansanvaltuuskunnan kokouksissa sekä Turussa työväenkokouksessa maaliskuun alussa pitämässään puheessa. Kaikesta huolimatta kansanvaltuuskunnan varovainen virallinen kanta, joka lähti tuotantovälineiden jonkinasteisesta valvonnasta, säilyi loppuun saakka.⁸⁸⁷

Sosialisti oli noteerannut kansanvaltuuskunnan päätökset ottaa kauppalaiivasto "kansallisomaisuudeksi" ja pankkitoiminta hallituksen valvontaan. Se tervehti kumpaakin ilolla, mutta olisi halunnut mennä jälkimmäisen suhteen pidemmälle. Sen mielestä pelkkä pankkien valvonta ei riittänyt pääoman harjoittaman riiston lopettamiseen, vaan ne olisi pitänyt ottaa yhteiskunnan omistukseen.⁸⁸⁸

Poiketen muiden punaisen Suomen lehtien näkemyksestä yhteiskunnan demokratisoinnin ensisijaisuudesta kumouksessa *Arbetet* julisti helmikuun alussa: "Hävittää köyhyyden, siinä on ohjelmamme kahdella sanalla." Lehden mukaan kapitalistisessa yhteiskunnassa vallitsevaan fyysiseen ja psyykkiseen kurjuuteen oli syynä kapitalistinen tuotantotapa. Siksi sosialismi vaati, että tuotantovälineiden oli oltava yhteiskunnan omistuksessa ja niissä työskentelevien johdettavana. Pienilevikkinen *Arbetet* sai näkyvyyttä mielipiteelleen muiden lehtien lainatessa sen pääkirjoitusta.⁸⁸⁹

Kaksi viikkoa myöhemmin lehti jatkoi teeman käsittelyä. Pääkirjoittaja aloitti kritisoimalla mielestään merkittävää osaa puoluetovereista, jotka eivät olleet täysin käsittäneet vallankumouksen päämäärää tai ainakin siitä oltiin erimielisiä. Syinä tähän hän näki valmistautumattomuuden kumoukseen, luokkatietoisuuden ja valistuksen puutteen jäsenistön keskuudessa ja ne, jotka eivät uskaltaneet luottaa mahdollisuuteen suorittaa yhteiskunnallista vallankumousta. Näihin kuului kirjoittajan mukaan myös osa puolueen johdosta.

Suomen vallankumous ei saanut olla vain järjestelmän muutos poliittisessa mielessä niin että muutettiin vain uudet henkilöt vanhaan yhteiskuntakoneistoon, vaan päämääränä oli oltava yksityiskapitalismin hävittäminen eikä demokratisointi kapitalismin puitteissa. Kirjoittajan mielestä kumouksen

⁸⁸⁶ Rinta-Tassi 1986, 121.

⁸⁸⁷ Sosialisti 4.3.1918; Rinta-Tassi 1972, 60.

⁸⁸⁸ Sosialisti 8.2.1918 Kauppalaivasto kansallisomaisuudeksi; 8.2.1918 Koko pankkitoiminta valtion huostaan.

⁸⁸⁹ *Arbetet* 5.2.1918 Vad vill vi? (AN 7.2.1918, KL 9.2.1918 ja Työ 12.2.1918 lainaavat).

tavoite oli selvä: ensimmäiseksi oli vallattava teollisuus työläisten käsiin ja toiseksi otettava viljelymaa yhteiskunnan haltuun.⁸⁹⁰

Tätä toista *Arbetetin* kirjoitusta ei mikään lehti lainannut. Siihen vaikutti todennäköisesti paitsi vaatimusten jyrkkyys, niin myös suorasukainen kumousjohdon arvostelu. Että kirjoitus oli kuitenkin noteerattu ainakin naapurilehdessä, käy ilmi *Sosialistin* kannanotosta. Sen mukaan työväen omissakin joukoissa oli epäselvyyttä siitä, oliko kyseessä vallankumous vai kansalaissota.

Kysymykseen lehti vastasi, että käynnissä oli vallan siirtäminen koko laajuudessaan porvaristolta köyhälistölle, toisin sanoen "mahdollisimman perinpohjaisen yhteiskuntataloudellisen vallankumouksen toteuttaminen." Sen tarkoituksena oli tuoda enemmistölle, siis työtätekevälle luokalle mahdollisimman täysi oikeus työnsä tuloksiin. Aseellinen taistelu oli vain välikappale vallankumouksen toteuttamiseksi, eikä kansalaissodalla ollut tarkoitus tuhota porvaristoa, koska se ei päämäärään pääsemiseksi ollut tarpeellista.⁸⁹¹

Työ joutui toteamaan maaliskuun alussa, että "tuotantolaitosten yhteiskunnallistaminen" oli tapahtunut lähinnä siksi, että työt niissä saataisiin käyntiin. Lehti ei kuitenkaan ottanut kantaa siihen, olisiko toimenpide pitänyt suorittaa muussakin tapauksessa kuin työläisten työpaikkojen turvaamiseksi.⁸⁹²

Helmi-maaliskuun vaihteessa *Sosialidemokraatti* asettui kahdessa pääkirjoituksessaan varovasti kannattamaan siirtymistä pelkästä valtiollisesta kumouksesta syvemmälle meneviin muutoksiin, kohti "taloudellista kansanvaltaisuutta." Toisessa, laajassa pääkirjoituksessaan se kritisoi sitä, että käynnissä olevan sodan takia vallankumouksen suunnan ja tavoitteiden teoreettinen ajattelu oli jäänyt vähälle. Kirjoittajan mukaan oli kuitenkin otettava huomioon vallankumousten historian antamat opetukset. Yksi niistä oli ajatus, että vallankumouksessa kerta kaikkiaan irrottaudutaan kaikesta vanhasta. Tämä oli kuitenkin mahdotonta siksi, että yhteiskunta oli jatkuvassa kehitystilassa ja näin kaikkein kriittisimpinäkin kumouskausina siinä oli paljon tervettä ja elinvoimaista, joka on säilytettävä. Käytännössä vanhan poispyyhkimisen ongelmana kirjoittajan mielestä oli se, että kumoukselliseen taisteluun täytyi aina lähteä niillä keinoilla, joita vallitseva järjestelmä tarjosi. Marxin vallankumousteorioita hieman oikoen kirjoittaja tulkitsi, että käynnissä olevan kumouksen täytyi alkaa aseellisella toiminnalla siksi, että työväestö saattoi kääntää porvariston valmistamat aseet sitä itseään vastaan.

Pääkirjoittajan analyysissä kumouksen syy ei ollut Suomen valtiojärjestyksessä, sillä vaikka se ei ollut "lähestulkoonkaan tosikansanvaltainen," sen puitteissa olisi voitu toteuttaa työväestön tärkeimmät uudistusvaatimukset. Suurin syy olikin porvariston toiminta, joka oli imenyt viimeisen "elonnes-teen" työväestöstä, minkä vuoksi sosialidemokratia oli pakotettu kumousteitse korjaamaan porvariston laiminlyönnit. Näin vallankumouksen aloittaminen aseellisella toiminnalla määräsi suureksi osaksi sen suunnan ja saavutukset,

⁸⁹⁰ Arbetet 19.2.1918 Är det endast 'reformer' vi vill?

⁸⁹¹ Sosialisti 28.2.1918 Vallankumous vaiko kansalaissota.

⁸⁹² Työ 2.3.1918 Työnantajien vastarinta.

"se pakoittaa kulkemaan sosialistista järjestelmää kohti, ei harppauksin vaan tarkoin harkittujen siirtojen kautta." ⁸⁹³

Vaikka kirjoituksen logiikkaa ei olekaan helppo seurata, se kulkee samaan suuntaan kuin muutkin kumouksen tavoitteista helmikuussa kirjoittaneet lehdet. Ne joutuivat yhä enemmän pohtimaan tulevaisuuden työväenvaltion järjestelmää, kun pelkkä kansanvaltaisuus ei kaikkien mielestä enää riittänyt malliksi. Siksi monet niissä esitetyt kannanotot poikkesivat selvästi kansanvaltuuskunnan ohjelmasta. Tässä vaiheessa myös sotilaallinen tilanne antoi vielä aikaa näiden kysymysten arvioimiseen.

Miksi kansanvaltuuskunta ei sitten ryhtynyt yhteiskunnalliseen vallankumoukseen tai edes sen suunnitteluun tuotantovälineiden sosialisoinnin mielessä? Selitys on, että demokratian ja proletariaatin diktatuurin välillä uusi hallitus valitsi ensimmäisen. Tavoitteena oli edelleen pitää puolue yhtenäisenä, mutta hankkia kannattajia myös perinteisen työväestön ulkopuolelta. Tähän vaikutti idealistinen usko, että myös vapaissa vaaleissa puolue olisi voinut voittaa. Näin vallankumousjohdon käsissään pitämän vallan lujuus ja sosialisoinnin aste kulkivat käsi kädessä: vaillinainen valtiovalta antoi mahdollisuudet vain vaatimattomaan sosialisointiin. ⁸⁹⁴

Vaikka kansanvaltuuskunta ei alkanut toteuttaa proletariaatin diktatuuria, niin käytännössä se kumoustilanteessa joutui osin sille tielle. Se näkyi siinä, että muilla kuin työväenjärjestöihin kuuluvilla ei ollut mahdollisuutta osallistua vallankäyttöön. Kansanvaltuuskunta oli laajennettu puolueoimikunta ja työväen pääneuvosto, eduskunnan korvaaja ja varsinainen päättävä elin, oli työväenjärjestöjen asettama. Valtion ja kuntien hallintoa hoitivat erilaiset työväenjärjestöjen nimeämät tai sitten sosialidemokraattisen puolueen elimet. Pääasiassa tilanteeseen vaikutti tapahtuman poikkeuksellinen luonne, mutta jonkun verran myös sosialismin ideologia. Oliko jossain kohdin otettu mallia Venäjän vallankumouksen käytänteistä ja bolsevikeilta vai selittyikö se tilanteen samankaltaisuudesta, on vaikea sanoa. ⁸⁹⁵

Proletariaatin diktatuuria lähestyttiin myös kieltämällä porvarillisten sanomalehtien ilmestyminen. Tätä sananvapauden rajoittamista punaiset lehdet eivät käsitelleet pääkirjoituksissaan lainkaan.

Maaliskuussa punaisen lehdistön kirjoittelu valtiollista pidemmälle menevästä yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta vallankumouksesta hiipui. Oliko lehdistö saanut tästä ohjeita esimerkiksi kansanvaltuuskunnalta, ei ole tiedossa, mutta toisaalta sen helmikuun lopulla valmiiksi saama esitys uudeksi valtiosäännöksi vei lehtien huomion ja selvensi myös sosialisointiteemaa.

8.3.3 Uusi valtiosääntö

Kansanvaltuuskunnan keskeisiä tavoitteita oli sosialidemokraattien näkemysten mukaisen kansanvaltaisen valtiosäännön valmistaminen. Se oli mainittu jo

⁸⁹³ Sd 28.2.1918 Mitä työväki nykyhetkellä tahtoo?, 1.3.1918 Mikä määrää vallankumouksen suunnan ja saavutukset.

⁸⁹⁴ Rinta-Tassi 1972, 61-62; Soikkanen 1975, 273-274.

⁸⁹⁵ Soikkanen 1975, 275-276.

uuden hallituksen antamassa julistuksessa 29.1. ja puolueuvoston 4.2. päätämässä tavoiteohjelmassa ja se oli tarkoitus alistaa kansanäänestykseen.

Vaikka valtiosäännöllä ei ollutkaan käytännön merkitystä, se on kuitenkin asiakirja, joka valottaa vallankumoushallituksen jäsenten ja muiden sosiaalidemokraattisten johtajien tavoitteita. Sen luonnoksen laati Kuusinen, jonka juridisena apuna toimi tuomari Einari Laaksovirta. Luonnos valmistui nopeasti, koska Kuusinen oli jo aikaisemmin perehtynyt perustuslakikysymyksiin eduskunnassa ja tutkinut valtio-opillista kirjallisuutta.⁸⁹⁶

Kansanvaltuuskunta hyväksyi valtiosääntöehdotuksen usean käsittelyn jälkeen ja antoi sen 23.2. työväen pääneuvostolle hyväksyttäväksi. Sen lähetekeskustelusta esitys ei kuitenkaan selvinnyt ilman muutoksia, vaan se hautautui neuvoston perustuslakivaliokuntaan sodan loppuajaksi. Punainen lehdistö velvoitettiin julkaisemaan esitys kokonaisuudessaan, minkä se tekikin, ja otamaan siitä eripainoksia. Niitä oli tarkoitus jakaa rintaman taakse niin paljon kuin mahdollista ja 22 000 kappaleen erä toimitettiin Viipuriin, Kouvolaan, Lappeenrantaan ja Tampereelle. Kuusinen pyysi apua myös punakaartin yleisesikunnalta niiden levittämiseksi valkoisten puolelle ilmasta käsin. Valtiosääntö täyttikin suurimman osan tehtävästään tullessaan julkisuuteen, sillä se osoitti myös porvaristolle kansanvaltuuskunnan tavoitteen laajentaa kansanvaltaa.⁸⁹⁷

Valtiosääntöesitys perustui eduskuntavaltaiseen järjestelmään, jossa hallituksella ja valtionpäämiehellä oli niukasti valtaa. Maan hallituksena toimi kansanvaltuuskunta vähennetyin valtuuksin ja yksi sen jäsenistä nimettiin tasavallan esimieheksi. Esitys tunnusti monipuoluejärjestelmän, sanan-, painoja kokoontumisvapauden, uskonnonvapauden sekä lakko-oikeuden. Esitys sisälsi myös sveitsiläismallisesti kansan oikeuden ilmaista kantansa lakeihin kansanaloitteilla ja -äänestyksellä sekä riippumattomien tuomioistuimien korvaamisen eduskunnan nimittämällä. Esitys antoi mahdollisuuden sosialismiin siirtymiseen enemmistöpäätöksellä, koska esitys takasi omistusoikeuden ainoastaan valtiolle ja muille julkisille yhdyskunnille.⁸⁹⁸

Valtiosääntöesitys henki syvää epäluottamusta virkamiehiä ja yleensä keskushallintoa kohtaan. Se korosti voimakkaasti kansanvaltaa, kuten kansanvaltuuskunta ja punainen lehdistö olivat tehneet kumouksen alusta lähtien. Pääasiassa punainen valtiosääntö vastasi tammikuun 1918 tilannetta ja kirjasi sen: korkein valta oli ollut marraskuusta 1917 lähtien eduskunnalla, mutta Kuusisen esitys merkitsi siis demokratian laajennusta vielä entisestään.⁸⁹⁹

Punaiset lehdet kirjoittivat *Työmiestä* lukuunottamatta vähän valtiosääntöesityksestä kokonaisuudessaan. Ne lainasivat kyllä *Tiedonantajan* pääkirjoitusta aiheesta, mutta keskittyivät esityksen osa-alueisiin, kuten esimerkiksi torpparivapautukseen, koulutukseen ja oikeudenkäyttöön.

⁸⁹⁶ Rinta-Tassi 1986, 321-323.

⁸⁹⁷ Esim. Ta 23.2.1918; Kataja 1970, 15; Piilonen 1982, 517; Rinta-Tassi 1986, 322.

⁸⁹⁸ Rinta-Tassi 1986, 324-325, 327; Suomenjoki 2010, 253.

⁸⁹⁹ Piilonen 1992, 515.

Työmies perusteli pääkirjoituksessaan uuden valtiosäännön tarvetta heti lehtien julkistettua sen. Lähtökohtana oli tilanne, jossa porvaristo oli Venäjän maaliskuun vallankumouksen aiheuttaman huumen jälkeen alkanut vastustaa maan sisäistä kansanvaltaistamista, joten kunnallislait ja laki 8 tunnin työpäivästä oli saatu aikaan vain painostamalla. Myöskään eduskunnan perustuslakikomitean 5.10.1917 valmistunut esitys, jota senaatti vielä muutti 4.12., ei lehdien mukaan muuttanut tilannetta, vaan valta säilyi porvaristolla. Tosin maajulistettiin tasavallaksi, mutta kansa ei saanut valtaa eikä uudistuksia, sillä eduskunnan lainsäädäntövallasta huolimatta toimeenpanovalta olisi jäänyt presidentille. Koska tällä olisi ollut jopa valta hajottaa eduskunta ja nimittää valtioneuvoston jäsenet, olisi se pääkirjoittajan mielestä merkinnyt itsevaltiutta. Kansanvaltuuskunnan esitys sen sijaan pyrki luomaan todella laajan kansanvallan, koska se antoi kaiken vallan kansan itsensä käytettäväksi ja riisti sen "suurilta yhtiöherroilta, pankkikapitalisteilta, rusthollareilta, virkavallalta ja muukalaisilta aatelisherroilta."⁹⁰⁰

Tässä *Työmies* kritisoi Svinhufvudin senaatin ajamaa valtiosääntöehdotusta, joka sitten pitkälti toteutettiinkin vuoden 1919 hallitusmuodossa. Lehti antoi kuitenkin vielä hyvin valjun kuvan siitä, miten laajennettua demokratiaa olisi käytännössä toteutettu, mutta viittasi taloudellisen ja muun vallan ottamiseen pois porvarillisilta piireiltä. Jo aikaisemminkin kumouksen jälkeen, mutta erityisesti nyt uuden valtiosääntöesityksen myötä kansa alkoi esiintyä punaisessa lehdistössä työväestön synonyyminä.

Kaksi päivää myöhemmin *Työmies* jatkoi kansanvaltuuskunnan esityksen avaamista vertaamalla sitä edelleen Svinhufvudin senaatin edellä mainittuun ehdotukseen. Ensimmäisenä lehti viittasi eroon vallankäytössä: senaatin mukaan valta olisi uskottu yhdelle henkilölle, uuden hallituksen mukaan "Kaikki valtiovalta kuuluu kansalle." Toiseksi senaatin ehdotuksessa olisi ollut kapitalismia vahvistava tendenssi, koska omaisuuden suojaan olisi voitu puuttua vain perustuslain säätämisyjärjestyksessä, millä haluttiin suojata harvojen suuromistajien omaisuus.

Kansanvaltuuskunnan esityksen mukaan "Valtiolla ja muilla julkisilla yhdyskunnilla on oikeus hankkia omaisuutta ja ryhtyä tai ottaa osaa taloudellisiin yrityksiin," mikä merkitsi pääkirjoituksen mukaan kansalle mahdollisuutta pyrkiä päämäärää, sosialistista yhteiskuntaa kohti. Siinä arveltiin myös, että jouduttuaan yhteiskunnan haltuun tuotantolaitokset nostaisivat kansan hyvinvointia.

Osoituksena siitä, että sosialismiin oli vielä pitkä matka, oli vallankumoushallituksen esitykseen sisältynyt lakko-oikeus, jota senaatin esityksessä ei erikseen mainittu. Lakko-oikeuden lisäksi työläisillä oli oikeus estää rikkurointi ja propagoida lakonalaista yritystä vastaan. Lakko-oikeus oli *Työmiehen* mukaan valtiosääntöesityksessä siksi, ettei se todellisuudessa ollut ollut aikai-

⁹⁰⁰ Tm 27.2.1918 Kansanvaltuuskunnan ehdotus Suomen valtiosäännöksi.

semmin voimassa ja koska "työväestöllä vielä tulevaisuudessakin oli taloudellisia taisteluja suurkapitalisteja vastaan."⁹⁰¹

Puheena olevan uuden hallituksen esityksessä mainittiin, että jokaisen kansalaisen hengen ja kunnian turva sekä ruumiillinen loukkaamattomuus olivat taattuja, mutta yksittäisen kansalaisen omaisuuden turvasta siinä ei puhuttu mitään eikä tarkennettu, mitä tarkoitettiin "julkisilla yhdyskunnilla," joilla oli oikeus hankkia omaisuutta. Ehkä tavallisten työläisten omaisuuden turvaa ei pidetty tärkeänä, koska heillä ei sitä yleensä ollut.

Maaliskuun alussa Kuusinen näki tarpeelliseksi selittää *Tiedonantajassa* valtiosäännön tarkoitusta. Hänen mukaansa se, saiko Suomi harvainvaltaisen vai kansanvaltaisen perustuslain, ratkaistiin juuri käynnissä olleessa luokkien välisessä taistelussa, koska entinen senaatti oli aloittanut sodan saadakseen voimaan oman hallitusmuotonsa. Tässä vaiheessa Kuusinen oli vielä toiveikas ja uskoi, että kansanäänestys uudesta valtiosäännöstä voitaisiin toimittaa keväällä sodan päätyttyä.

Kuusisen mukaan oli huomattava, että uudella valtiosäännöllä voitiin järjestää valtiollinen demokratia, mutta "sen kautta ei voida oleellisesti muuttaa yhteiskunnan taloudellista rakennetta." Siksi kirjoittajan ohjeen mukaan työväen oli valloitettava vaikutusvalta suurissa työpaikoissa ja valtion otettava eri suurtuotannon aloja välittömästi käsiinsä tai taloudelliseen valvontaansa. Lisäksi valtion piti alkaa harjoittaa ulkomaankauppaa ja pankkitoimintaa ja vasta kaikki nämä toimet muuttaisivat talousjärjestelmää. Korostaessaan valtiosäännön tarkoittavan vain valtiollisen kansanvallan perustamista Kuusinen kuitenkin kiinnitti huomion muutamiin kohtiin, jotka koskivat elimellisesti edellä mainittua talousjärjestelmän ainakin jonkinasteista sosialisointia. Niitä olivat lakko-oikeus, valtion oikeus hankkia omaisuutta ja ryhtyä yrittäjäksi ja kolmanneksi valtionhallinnon eri aloilla työskentelevien oikeus edustukseen niissä. Tästä esimerkkeinä Kuusinen mainitsi sen suuntaisen neuvostovallan, kuin oli jo käytössä rautatie-, posti- ja tullihallinnossa ja johon valtiosääntö antoi mahdollisuuden.⁹⁰²

Kuusisen artikkelin ilmestymisen jälkeisenä päivänä, 3.3., Sirola piti Senaatintorilla puheen, jossa hän noudatteli Kuusisen antamia suuntaviivoja. *Työmiehen* selostuksen mukaan Sirola totesi, että moni oli varmaan etsinyt kansanvaltuuskunnan valtiosääntöesityksestä sosialismia, mutta oli löytänyt sitä hyvin vähän: "Aivan oikein. Ei sitä siellä olekaan paljoa, sillä sosialismi onkin toteutettava kumouksella taloudellisella alalla ... Valtiokoneiston on oltava niin notkea, niin vapaa, ettei se sitä kumousta ehkäise." Tällä hän viittasi muun muassa siihen, että työväenjärjestöt voisivat käyttää vaikutusvaltaansa eri hallintoalojen keskusvirastoissa, kuten rautatieläiset.⁹⁰³

⁹⁰¹ Tm 1.3.1918 Kansanvaltuuskunnan ehdotus Suomen valtiosäännöksi. Muutamia vertailuja yleisistä säännöksistä, 6.3.1918 Kansanvaltuuskunnan ehdotus Suomen valtiosäännöksi. Suomen Kansaneduskunta.

⁹⁰² Ta 2.3.1918 Mitä on valtiosääntö (AN 3.3.1918, Sd 5.3.1918 ja Sosialisti 5.3.1918 lainaavat).

⁹⁰³ Tm 4.3.1918.

Kuusisen, valtiosääntöesityksen tärkeimmän laatijan pääkirjoituksessaan esiin ottamat yhteiskunnallistaloudelliseen vallankumoukseen viittaavat seikat paljastivat useampia keinoja, joilla työväestö itse ja valtio voisivat edistää taloudellisen vallan haltuunottoa. Mielenkiintoista oli lakko-oikeuden käyttäminen määräysvallan hankkimiseen suurissa yrityksissä ja viittaus neuvostojärjestelmään valtion jo omistamissa laitoksissa. Tämän tyyppinen järjestelmä hän oli Venäjällä luotu jo kohta maaliskuun vallankumouksesta lähtien. Näin selkeän valtiosääntöesityksen avaamisen jälkeen ei ole ihme, ettei punainen maaseutulehdistö enää maaliskuussa juuri palannut käsittelemään yhteiskunnallista vallankumousta, sen suuntaviivat tulivat varmasti selviksi *Tiedonantajan* ja useiden muiden lehtien julkaisemasta Kuusisen artikkelista.

Kansanvaltuuskunnan valtiosääntöesityksessä oli dilemma, tai pareminkin trilemma, jota valtuutetut yrittivät parhain päin selittää. Ensinnäkin esityksen piti olla mahdollisimman demokraattinen sosialidemokratian parhaiden perinteiden mukaan. Näin sen piti tyydyttää työläisiä, mutta houkutel- la myös porvarillisesti ajattelevia "pieneläjiä" kannattamaan uutta hallitusta. Siksi siinä ei ollut suoria viittauksia sosialismiin, minkä taas olisi odottanut herättävän vastustusta Adolf Taimen ja muiden punakaartilaisradikaalien ta- holta. Tätä ei tapahtunut ainakaan julkisuudessa, mutta esimerkiksi *Arbetetin* vaatimukset yhteiskunnallisesta vallankumouksesta sosialisoimisineen heijas- telivat varmasti ainakin turkulaisten kumouksellisten tyytymättömyyttä pelk- kään valtiollisen vallan ottoon.

8.3.4 Torpparivapautus

Monet perinteiset SDP:n uudistusvaatimukset ja kansanvaltuuskunnan lu- paamat reformit saivat kukin punaisessa lehdistössä verrattain vähän tilaa pääkirjoituksissa. *Työmies* ehätti kuitenkin jo 1. helmikuuta kertomaan, että vallankumoushallitus oli antanut lain torppareiden, lampuotien ja mäkitupa- laisten julistamisesta välittömästi maanomistajista riippumattomiksi.⁹⁰⁴

Laki tehtiin nopeasti, koska hallitus halusi vedota maan suureen tilatto- maan väestöön. Käytännössä laki lakkautti välittömästi kaikki maanvuokraaji- en raha- ja työsuoritukset, mutta ei siirtänyt maata näiden omistukseen ja maanvuokra jäi teoreettisesti valtion saatavaksi. Lopulliseksi ratkaisuksi ehdo- tettiin maan myymistä vuokraajille alle arvonsa, uudistusta ei siis perustettu maan kansallistamiseen. Pienmaanomistajille luvattiin mahdollisuus saada myöhemmin korvaus menettämästään maasta.⁹⁰⁵

Torpparilain pakkoluovutuspykälät olivat ainutlaatuisen radikaaleja val- lankumouksen lainsäädännössä, sillä kuten nähtiin, kansanvaltuuskunta suh- tautui yleensä hyvin varovasti omistusoikeuteen puuttumiseen. Lailla ei kui- tenkaan ollut tarkoitus hylätä kapitalismia, sillä ajatushan oli, että ainakin osa

⁹⁰⁴ Tm 1.2.1918 Uudistuksien tiellä.

⁹⁰⁵ Upton 1981, 216-217; Suodenjoki 2009, 254.

maanomistajista saisi korvauksen maastaan ja torppareista tulisi itsenäisiä pienviljelijöitä, mikä vahvistaisi yksityisomistusta maataloudessa.⁹⁰⁶

Tiedonantaja iloitsi, että kun nyt torppari- ja lampuotitilat oli julistettu itsenäisiksi, maksaisivat ne myös suoraan veroa valtiolle, millä varoilla valtio vastaisi tästedes maanteiden kunnossapidosta. Lehti vakuutti, että maanvuokraajien vapauttamisen lisäksi kansanvaltuuskunnan maatalousosasto oli ryhtynyt laajoihin toimenpiteisiin torppareiden, mäkitupalaisten ja tilattoman väestön aseman parantamiseksi. Lisäksi ryhdyttäisiin toimenpiteisiin maanviljelyselinkeinon tehokkaaksi elvyttämiseksi, mikä osoittaisi, ettei kansanvaltuuskunta ollut suinkaan maataviljelevän väestön vihollinen.⁹⁰⁷

Valpas oli ainoassa sodanaikaisessa pääkirjoituksessaan (31.3.) sitä mieltä, että elintarvikepula oli yksi suurin syy kumouksen puhkeamiseen.⁹⁰⁸ Samassa kirjoituksessa hän myös etsi syitä ja esitti ratkaisuja pulan torjumiseen. Keskeinen kotimainen syy oli, että Suomessa oli paljon viljelemätöntä maata, jota ei ollut annettu sopivilla ehdoilla viljeltäväksi tai oli annettu vuokralle liian pieniä aloja liian ankarilla ehdoilla. Nämä maanomistussuhteet aiheuttivat liian vähäisen elintarviketuotannon, mikä aiheutti riippuvaisuuden tuonnista, mikä taas mahdollisti keinottelun. Siksi keskeinen ratkaisu ongelmaan oli vuokrataviljelijöiden vapauttaminen ja ennen kaikkea heidän vapauttamisensa suorittamasta vuokransa työllä, jonka he saattoivat käyttää oman taloutensa hyväksi. Lisäksi vuokraajat oli vapautettava maksamasta raha- ja hyödykeveroja, niin että he voisivat hankkia viljelyä tehostavia työkaluja.

Valppaan mukaan vallankumouksen seurauksena täytyi olla siis ainakin torpparivapautus, mitä vaativat myös teollisuuden ja kaupan edut. Tämä vapautus ei hänen mielestään ollut suinkaan mikään sosialistinen teko, koska se loisi lisää yksityisiä tuotantovälineiden omistajia ja näin ollen sillä voisi olla taantumuksellisia seurauksia. Siitä huolimatta vapautus ei ollut Valppaan mukaan ristiriidassa sosialismin taloudellisten periaatteiden kanssa, sillä silloisella kehitysasteellaan nämä tuotantovälineet sopivat parhaiten yksityisten henkilöiden tuotannolliseen työhön. Lisäksi hän arveli, että saattoi olla tarpeen käyttää yhteistoiminnalla hankittuja koneita ja hoitaa myös tuotteiden myynti yhteistoiminnassa, jotta elintarvikkeita tultaisiin saamaan mahdollisen vähällä työvoimalla.⁹⁰⁹

Maanomistus- ja torpparikysymys olivat olleet sosialidemokratialle pulmallinen liikkeen synnystä lähtien. Saksassa keskustelu oli noudattanut laajempia ideologisia linjoja, kun Kautsky oli ennustanut kapitalismin kehittyessä suurtuotannon voittavan maataloudessakin, ja Bernstein taas oli asettunut vastakkaiselle kannalle. Suomen työväenliikkeessä aiheesta oli väännetty Työväenpuolueen perustamisesta lähtien 1899, mutta lopulta vuoden 1911 Helsingin puoluekokouksessa oli hyväksytty torpparien itsenäistäminen. Torppa-

⁹⁰⁶ Upton 1981, 217

⁹⁰⁷ Tä 11.2.1918 Työvänehallitus ja sen tehtävät (AN 12.2.1918 ja Sosialisti 23.2.1918 lainaavat).

⁹⁰⁸ Pääkirjoitus on sen sisällöstä päätellen laadittu jo ennen kumousta tai heti sen alettua.

⁹⁰⁹ Tm 31.3.1918 Yksi välttämättä saavutettava korjaus.

rivapautus oli sisältynyt myös 'Me vaadimme' -julistukseen.⁹¹⁰ Kuten Valpas pääkirjoituksessaan totesi, puolueen kanta ei ollut sosialistinen suosiessaan yksityistä omistusoikeutta ja tuki näin ainakin väliaikaisesti kapitalistista järjestelmää. SDP oli tässä kysymyksessä valmis tinkimään marxilaiselta linjaltaan ja teki tammikuussa 1918 käytännöllisen reformin.

Taistelu maaseudun "pieneläjien" kannatuksesta ei ulottunut vain tilatomaan väestöön. Torppari-vapautuksen lisäksi kansanvaltuuskunta oli luvannut vapauttaa pienviljelijät maantienteosta, raskaista veroista ja riistosta, kertoi *Eteenpäin*. Siksi lehti ihmettelikin, miksi monet pienviljelijät taistelivat "lahtarien" riveissä, vaikka vallankumoushallitus oli ottanut maalaisliiton ohjelman toteuttamisen "sydämen asiakseen."⁹¹¹

Käytännössä torpparien vapauttaminen ei ehtinyt juuri edetä sisällissodan aikana, mutta vallankumoushallitus arveli sillä olevan merkittävä propagandahyöty maanvuokraajien keskuudessa. Tätä hyötyä punainen lehdistö käytti kuitenkin melko vähän hyväkseen.

8.3.5 Virkavaltaisuuden kitkeminen: oikeuslaitosreformi

Ennen kuin oli ehtinyt kirjoittaa riviäkään vallankumouksen syistä tai muista tavoitteista, *Kansan Lehti* julkaisi pääkirjoituksenaan 2.2. laajan artikkelin vallankumousoikeuksien perustamisen tarpeellisuudesta. Selityksenä tälle oli se, että kirjoittaja Lauri Letonmäki oli lehden toimittaja ja tuore kansanvaltuuskunnan oikeusasiamin valtuutettu.

Kirjoituksen lähtökohtana oli pelko, että "korpilaki," kosto rangaistuksena vallankumouksen vihollisille yleistyisi aiheuttaen kumoukselle vakavaa haittaa. Siksi oli tärkeää, että "Järjestys ja johdonmukaisuus on vallitseva kumouksellisessa oikeudenkäytössä. Se on oleva sellainen, että se herättää kaikessa kansassa sen tunteen, että vallankumous kykenee jakamaan oikeutta, samalla kun se tekee vihollisensa vaarattomiksi. Siksi on viipymättä käytävä luomaan v a l l a n k u m o u k s e l l i s i a t u o m i o i s t u i m i a."

Niiden periaatteina oli kirjoittajan mukaan oltava: hankittava täysi selvyytensä asianomaisen rikkomuksesta, syytetyllä on oikeus valita puolustuksensa ja todisteensa ja "tuomio langetettakoon omantunnon ja terveen järjen, ei kaavojen mukaan." Kuolemanrangaistus tai muut epäinhimilliset rangaistukset eivät kuitenkaan tulleet kysymykseen ja sota-oikeuksista oli annettava eri säännökset.⁹¹²

Tyytymättömyys tuomioistuinten luokkaluonteeseen oli tullut esiin työväenlehdissä kesällä 1917 niiden kommentoimissa maatalouslakkoihin osallistuneiden saamia kovia tuomioita, jotkut saivat jopa vankeusrangaistuksia. Samoin lehdet arvostelivat elintarvikekeinottelijoiden saamia lieviä tuomioita. Syyskuun lopulla, hieman ennen eduskuntavaaleja *Työmies* tuomitsi oikeuslaitoksen luokkasorron välineeksi, vaikka se lehden mukaan koettikin saada kai-

⁹¹⁰ Tm 7.11.1917 Alustalaiset heti vapaaksi; Jussila 2015, 14-15, 175-178, 238.

⁹¹¹ Eteenpäin 9.2.1918 Pientilalliset lahtarien riveissä?

⁹¹² KL 2.2.1918 Vallankumoustuomioistuimet tarpeen.

kin keinoin syntymään sellaisen harhakäsityksen, että se olisi yhteiskunnallisista luokkavastakohdista riippumaton laitos, puolueeton oikeuden jakaja. Pääkirjoituksen syynä oli eduskunnassa valmisteilla ollut laki korkeimmasta oikeudesta, missä yhteydessä sosialidemokraatit ajoivat sen jäsenten valinnan demokratisointia.⁹¹³

Tämän vanhan tuomioistuinelaitoksen luokkaluonteen poistamiseen perustamalla vallankumous-oikeuksia Sirola viittasi puheessaan 3.2. ja niiden demokratisoimiseen vedottiin myös uuden valtiosäännön kommentoinnissa.⁹¹⁴ Demokratisoinnin nähtiin lehdistössä liittyvän olennaisesti myös virkavaltaisuuden purkamiseen, sillä kansalla oli oltava oikeus valita tuomioistuinten jäsenet määrääjäksi.⁹¹⁵

Merkittävä syy, johon Letonmäen kirjoituskin "korpilaista" viittasi, oli punainen terrori. Suurlakon yhteydessä ja heti vallanoton jälkeen tapahtuneet väkivallanteot osoittivat, että uuden hallinnon oli ryhdyttävä toimiin niiden estämiseksi. Näin oli jo inhimillisistä ja moraalisisista syistä, mutta väkivallanteot karkottivat tehokkaasti riveistä kumoukseen epäilevästi suhtautuvia ja antoi vastustajalle propagandavaltin.

Laki vallankumousoikeuksista oli annettu jo Letonmäen kirjoitusta edeltäneenä päivänä ja sitä täydennettiin myöhemmin, koska siinä havaittiin suuria puutteita. Tämä ei ollut erityisen harvinaista johtuen siitä, että vallankumousoikeushallinto antoi lyhyellä valtakaudellaan peräti 48 uutta säännöstä ja suuri määrä oli vielä valmisteluvaiheessa. Kiire selittyi tietysti sillä, että punainen lainsäätäjä oli aivan eri tilanteessa kuin eduskunta aikaisemmin. Kaksi kolmasosa punaisesta lainsäädännöstä liittyi käytännöllisten ongelmien ratkaisemiseen loppujen tähdätessä ideologisiin tavoitteisiin ja kannatuksen nostamiseen. Harva säädös oli täysin kansanvaltuuskunnan omaa tuotantoa, vaan monilla oli esikuva muissa vallankumousyrityksissä tai työväenliikkeen traditiossa.⁹¹⁶

Kansanvaltuuskunta antoi useita säädöksiä, joilla pyrittiin muokkaamaan oikeudenkäyttöä vallankumouksellisten haluamaan suuntaan. Vallankumouksellisiksi nämä oikeudet teki niiden syntyhistorian lisäksi se, että niiden tuli tutkia tavallisten rikosten lisäksi vallankumousta ja kansanvaltaa vastaan tehtyjä rikoksia, joilla tarkoitettiin esimerkiksi kuulumista suojeluskuntaan tai aseiden hallussapitoa. Oikeudessa tuli olla tuomari ja neljä jäsentä. Koska porvarillinen tuomarikunta kieltäytyi hoitamasta tehtäviään, he olivat työväenjärjestöjen valitsemia maallikkoja.

Rangaistukseksi voitiin määrätä sakko, virasta erottaminen, omaisuuden tai vapauden menettäminen. Kuolemanrangaistus kiellettiin vielä erikseen lailla. Muutokset olivat tällä elämänalueella syvälle käyvämpiä kuin monilla muilla, vaikka lopulta vallankumousoikeudet toimivat pitkälti samoin kuin

⁹¹³ Tm 23.9.1917 Oikeuslaitos porvariston luokkasorron välineenä.

⁹¹⁴ Tm 5.2.1918; Tm 21.3.1918 Kansanvaltuuskunnan ehdotus Suomen valtiosäännöksi. Hallinto ja oikeuslaitos.

⁹¹⁵ Ta 13.2.1918 Oikeus ja laki; Työ 14.2.1918 Eräs vallankumouksen kautta saavutettava uudistus.

⁹¹⁶ Siro 2013, 664, 668, 676.

kumouksessa syrjäytetty edeltäjänsä. Menettely ja tavanomaisissa rikosasioissa annetut tuomiot eivät poikenneet radikaalisti siitä, mitä vanhassa oikeudenkäymiskaassa ja rikoslaissa säädettiin.⁹¹⁷

Kaiken kaikkiaan vallankumousoikeudet olivat luonteeltaan ja ideologialtaan eksplisiittisesti poliittisia tuomioistuimia. Niiden perustehtävänä oli turvata vallankumous ja huolehtia uuden yhteiskunnallisen järjestyksen luomisesta ja pysyvyydestä.⁹¹⁸

Uusiin oikeudenkäyttöä koskeviin lakeihin liittyen *Tiedonantajan* pääkirjoituksessa muistutettiin, että nyt kun luokkatuomiot oli poistettu, ei vallassa oleva työväestökään saanut niitä langettaa. Muussa tapauksessa ei olisi enää kyseessä kansanvaltainen, toisin sanoen puolueeton oikeusistuin. Vaikka vastustaja olikin syyllistynyt kirjoituksen mukaan suureen verenvuodatukseen, niin kuolemantuomion poistaminen osoitti, että luokkatuomiota ei tulla koko sen ankaruudessa soveltamaan.⁹¹⁹

Punakaarti sen sijaan ei ollut tyytyväinen vallankumousoikeuksiin, vaan väitti niiden jakavan liian lieviä tuomioita ja vaati ankarampia "lahtarikaartilaisille." Vallankumousoikeuksien asettamista on siis pidetty kansanvaltuuskunnan keinona hillitä kaartiin väkivaltaisuuksia, mutta kun kaarti ei saanut lisää sananvaltaa niissä, se alkoi toimia omin päin.⁹²⁰

Rangaistusten suorittamiseen puututtiin myös. *Kansan Lehti* vaati vanhan järjestelmän aikana vankiloissa vallinneen tylsistyttävän ja raaistavan orjuuden tilalle valistavia ja kasvattavia laitoksia, joissa työtä tekemällä rikoksiin sortuneet voisivat oppia elämään normaalisti. Tärkeimmäksi keinoksi rikollisuuden vähentämisessä lehti näki yhteiskunnalliset uudistukset.⁹²¹

Vaikka vallankumousoikeuksia pyrittiin opastamaan ja ohjaamaan toiminnassaan, niin tarkoituksellistakin omavaltaisuutta esiintyi: esimerkiksi kansalaisluottamuksen menettäminen oli punaisissa tuomioistuimissa laajassa käytössä, vaikka kansanvaltuuskunnan oikeusosasto yritti päästä siitä eroon. Toisena ja vielä selvempänä esimerkkinä punaisten tuomareiden omapäisyydestä oli tiettävästi ainoa oikeustapaus, joka liittyi kansanvaltuuskunnan määräykseen lakkauttaa porvarilliset sanomalehdet. Samalla uusi hallitus oli määrännyt, että lehtiyhtiöiden piti tästä huolimatta maksaa lakkautettujen lehtien työntekijöiden palkat. Kun *Hufvudstadsbladetin* lehdenjakajat sitten vetosivat tähän säädökseen lehden johtokuntaa vastaan nostamassaan kanteessa Helsingin vallankumousoikeudessa, tuomioistuin jätti normin tyystin soveltamatta ja katsoi, että jakajilla ei voinut olla tällaista oikeutta. Edes syyttäjä ei jakanut työntekijöiden näkemystä.⁹²²

Punaiset olivat kuitenkin onnistuneet luomaan olosuhteisiin ja muuhun punaiseen viranomaistoimintaan nähden tehokkaan tuomioistuinlaitoksen. Vallankumousoikeuksissa noudatettiin vallankumousoikeushallituksen itsensä sää-

⁹¹⁷ Tikka 2004, 77; Siro 2009, 338-341.

⁹¹⁸ Kekkonen 2016, 86.

⁹¹⁹ Ta 13.21918 Oikeus ja laki.

⁹²⁰ Piilonen 1982, 207; Tikka 2004, 77-78.

⁹²¹ KL 9.3.1918 Vankilat työ- ja kasvatustilaisiksi.

⁹²² Siro 2013, 675.

tämää oikeudenkäyntijärjestystä useimmiten melko tunnollisesti, rajoja asetti vain lainkäyttäjien kokemattomuus ja lainsäädännön puutteet sekä joissain tapauksissa poliittinen tarkoituksenmukaisuus. Punainen lehdistö näytti olleen tyytyväinen tähän ehkä parhaiten toimineeseen punaisen Suomen organisaatioon.

8.3.6 Itsenäisyys ja ulkopoliittikka

Valkoisen Suomen propagandan muokatessa sisällissodasta vapaussotaa jouduivat punaiset siinä venäläisten apureiksi ja näin maanpettureiden asemaan.⁹²³ Ainakin jotain näistä syytöksistä oli kulkeutunut rintamalinjan yli, koska *Työ* tarttui aiheeseen helmikuun puolivälissä. Lehti lähti siitä, että valtalaki, joka oli alun perin Suomen itsenäisyysjulistus, ei enää kelvannut Svinhufvudin senaatille laajennettunakaan vallan vaihduttua Venäjällä. Siksi senaatille ei sopinut sovinnollisen eron järjestäminen Venäjän kanssa, vaan lopullisen eron aiheuttamien suhteiden järjestämisen se päätti hoitaa ase kädessä ja sitä sotaa oltiin juuri nyt käymässä. Kun työväestöä ei saatu taistelemaan vallankumouksellista Venäjää vastaan, se leimattiin isänmaan petturiksi ja itsenäisyyden vastustajaksi. Lehti painotti kuitenkin, että sosialidemokraattien suhtautumisessa itsenäisyyteen ei ollut tapahtunut pienintäkään muutosta.⁹²⁴

Se, että juuri *Työ* tarttui itsenäisyysteemaan ensimmäisenä, ei ollut erikoista, koska sehän oli koko Huttusen päätoimittajakauden ollut vankasti sosialidemokraattien kansallisten tavoitteiden takana. Vaikka hän ei enää ollutkaan päätoimittajana, sama henki näyttää eläneen lehdessä edelleen. Huomionarvoista pääkirjoituksessa on, että siinä sodan syy nähtiin samoin kuin valkoisten propagandassa, valkoiset kävivät sotaa venäläisiä vastaan ja punaiset eivät.

Itsenäisyyden ja ulkopoliittikan suhteen kansanvaltuuskunnan asema oli erikoinen: maa oli itsenäistynyt, mutta sen oikeudellinen asema ei ollut vielä vakiintunut, koska vasta muutama maa oli sen tunnustanut eikä Venäjän kanssa ollut vielä tehty asian vaatimaa sopimusta. Valtiosääntöehdotukseen sisältyneen ulkopoliittisen lauselman mukaan punainen Suomi pyrki puolueettomuuteen. Se oli vuoden 1917 lopulla esillä ollut ratkaisumalli, jonka sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä oli Kuusisen ja Valppaan suosituksesta hyväksynyt tammikuussa 1918. Kansanvaltuuskunnan tilannetta ei helpottanut sekään, että kansainvälisoikeudellisesti se oli kapinahallitus, jonka hallussa oli vain osa valtion aluetta. Ruotsista sille ei, kuten jo todettiin, ollut saatavissa apua veljespuolueen bernsteinilaisuuden takia ja liian läheistä yhteistyötä bolševikkihallituksen kanssa kansanvaltuuskunta piti arveluttavana jo sisäpoliittisistakin syistä. Myöskään yritykset solmia yhteyksiä Länsi-Eurooppaan eivät onnistuneet, joten todellisuudessa punaisen Suomen olemassaolo oli riippuvainen Neuvosto-Venäjän tuesta.⁹²⁵

⁹²³ Manninen 1982, 95-97.

⁹²⁴ *Työ* 16.2.1918 Sosialistit ja Suomen itsenäisyys.

⁹²⁵ Rinta-Tassi 1986, 413; Ketola 1987, 423.

Vasta kolmisen viikkoa kumouksen alkamisesta kansanvaltuuskunta ryhtyi järjestelemään asioita bolsevikkihallituksen kanssa. Ulkoasiainvaltuutettu Sirola tapasi Leninin 15.2., jonka jälkeen aloitettiin Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteiden järjestely perustamalla suomalais-venäläinen selvittelykomitea maiden välisen sopimuksen tekemiseksi. Sopimusneuvotteluja ei hallinnut sosialistinen internationalismi, vaan pikemminkin vastakkain oli kaksi kansallisvaltiota tyypillisine oikeudellisine ja alueristiriitoineen. Neuvotteluissa suomalaiset toivoivat jo Aleksanteri II:n lupaamaa Petsamoa, mihin Lenin suostui venäläisten asiantuntijoiden vastaväitteistä huolimatta ja Suomi luovutti Kannaksella sijainneen Inon linnakkeen Venäjälle. Sopimusta solmittaessa kansanvaltuuskunnan tavoitteena oli Suomen puolueettomuus. Sopimusneuvottelut paljastivat selvästi, että se ei halunnut sitoa maan kohtaloa Neuvosto-Venäjään.⁹²⁶

Gyllingin myöhemmin antamien tietojen mukaan neuvotteluissa oli esillä myös kysymys Itä-Karjalan ja jopa Vianan Karjalan ja Aunuksen liittämisestä Suomeen. Neuvottelijoihin kuuluneen Sulo Vuolijoen mukaan Kuusinen oli antanut heille ohjeet pitää kiinni siitä, että Itä-Karjalan asukkaat saisivat päättää kansanäänestyksellä, halusivatko he kuulua Suomeen vai Venäjään. Gyllingin, Kuusisen ja Sirolan kiinnostus rajan takaiseen Karjalaan ei ollut ihme, olivathan he fennomanian piiristä ponnistaneita kansallisidealisteja, joille Suomen heimojen yhdistäminen oli luonteva ajatus. Kuitenkaan itse sopimukseen asia ei kiireestä johtuen ehtinyt.⁹²⁷

Punainen lehdistö huomioi myös rajaneuvottelut. *Työmies* julkaisi kaksiosaisen artikkelin Itä-Karjalasta ja suomensukuisten heimojen yhdistämisestä, mutta varsinkin *Työ* iloitsi kahdessa pääkirjoituksessaan uudesta Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisestä sopimuksesta. Lehden mukaan Suomella oli nyt mahdollisuus saada Karjalan suomenkieliset alueet itselleen, jos niiden väestö niin haluaisi, sillä neuvostohallitus ei voinut poiketa kansakuntien itsemääräämisoikeudestaan. Kun porvariston tarkoitus oli vallata Karjala ase-in, lehti jatkoi, niin se vaaransi koko hankkeen. Sosialidemokraatit sen sijaan neuvottelivat Neuvosto-Venäjän kanssa alueen saamisesta.⁹²⁸

Eteenpäin esitti alakertakirjoituksessaan 'Suomen itsenäisyys ja tasavaltamme tulevat rajat' vielä huimempia visioita. Lehden mukaan Suomen ja Venäjän rajan tuki kulkea Laatokasta Äänisjärven läntistä sivua Jäämeren rannalle Oneganlahteen (Äänisenlahti Viananmeressä). Perustelukin lehdellä oli: "Tämä on luonnollinen raja. Se on maantieteellisesti sopiva ja kansa- ja kielitieteellisesti oikea." Koska Venäjä oli jo luvannut Suomelle yhteyden Jäämereen, pitäisi Karjalan heimoille vihjata liittymisestä Suomeen ja jos he suostuisivat, ei rajansiirrossa varmaankaan olisi ongelmia.⁹²⁹

Työn ja *Eteenpäin*-lehden toimitusten täytyi kirjoituksista päätellen olla tietoisia Mannerheimin 23.2. antamasta julistuksesta, ettei tämä panisi miek-

⁹²⁶ Rinta-Tassi 1986, 420,422, 425.

⁹²⁷ Tm 4.3.1918 (sopimusteksti); Soikkanen 1975, 289; Rinta-Tassi 1986, 425-427; Tepora 2014, 82-83.

⁹²⁸ Työ 5.3.1918 Suomen rajat, 6.3.1918 Venäjän-Karjalan asia.

⁹²⁹ Eteenpäin 9.3.1918.

kaansa tuppeen, ennen kuin venäläiset oli karkotettu Itä-Karjalasta. Vihje tästä on tullut todennäköisesti kansanvaltuuskunnan suunnasta.⁹³⁰

Suomalais-venäläisen sopimuksen solmimisen aikoina lehdet kiinnittivät huomiota Ahvenanmaan kysymykseen. Sinne oli noussut 14.2. maihin ruotsalaisia joukkoja, virallisen selityksen mukaan ahvenanmaalaisten turvaksi.⁹³¹ *Työmies* reagoi kahdella pääkirjoituksella, joissa se todisteli, että maantieteellisen asemansa ja kieliolojensa perusteella Ahvenanmaa kuului Suomelle, mutta Ruotsin toiminnan todellinen syy oli kapitalistinen anastamisenhalu. Lehden mukaan Ruotsi halusi valvoa kauppaa Suomenlahdella ja osalla Itämerellä, tällä "imperialistisella ryöstöpolitiikalla" se tahtoi hyötyä Suomesta ja Venäjästä. Koska Ruotsi oli kuitenkin tunnustaessaan Suomen itsenäisyyden tunnustanut myös sen rajat ja siis Ahvenanmaan kuulumisen Suomeen, oli Suomella ja Venäjällä oikeus ryhtyä vastatoimiin saarten valtauksen vuoksi.⁹³²

Minkäläisistä vastatoimista olisi enää voinut olla kyse, jäi vaille vastausta. Haapalainen oli kyllä lähettänyt heti ruotsalaisten maihinnousun jälkeen pienen punakaartilaisosaston Ahvenanmaalle, mutta sen menestys oli jäänyt heikoksi. Kohta isäntä siellä vaihtui ja ruotsalaiset saivat vuorostaan lähteä.⁹³³

Paljon suurempi uhka Suomen vallankumoukselle olikin saksalaisten saapuminen Ahvenanmaan saarille 7.3. ja kohta sen jälkeen kansanvaltuuskunta sai tiedon Saksan suunnitelmista nousta maihin Suomen mantereelle, joihin valtuuskunta saattoi reagoida vain esittämällä jyrkän vastalauseen.⁹³⁴

Työ otti kantaa ulkomaiseen apuun. Koska sekä punaiset että valkoiset syyttivät toisiaan siihen turvautumisesta, oli kysyttävä, kumpi oli turmiollisempaa Suomen itsenäisyydelle. Lehden mukaan avuilla oli niin suuri ero, ettei niitä voinut verrata toisiinsa, koska Leninin Venäjä oli aivan eri asia kuin keisarillinen Saksa. Venäjä tulisi myöntämään itsemääräämisoikeuden kaikille kansoille eikä pyrkinyt säilyttämään määräysvaltaansa niissä. Uusi Venäjä oli luopunut imperialistisesta suurvaltapolitiikasta, ja vaikka se kyllä pyrkikin vallankumouksaatteiden levittämiseen, sillä ei ollut mitään tekemistä alistamisen kanssa. Keisarillinen Saksa, *Työ* painotti, ajoi mitä häikäilemättömintä suurvaltapolitiikkaa, jossa kaikki keinot olivat luvallisia. Apu olikin vaarallisinta sen saajalle, joka menettäisi riippumattomuutensa ja valtiollisen itsenäisyytensä, eikä siksi edes kansalaissota oikeuttanut itsenäisyyden vaarantamiseen.⁹³⁵

Samoihin aikoihin maihinnousun kanssa punaisella puolella saatiin tieto Vaasan hallituksen 7.3. solmimasta valtiosopimuksesta Saksan kanssa, jonka kauppasuhteita koskevien osien epäedullisuus Suomelle sai senaattori Arajärven luonnehtimaan sopimusta isänmaan myymiseksi. Sopimuksen perusteella Suomesta oli tulossa Puolan kaltainen Saksan teollisuuden raaka-ainetuotan-

⁹³⁰ Soikkanen 1975, 289.

⁹³¹ Lappalainen 1989, 170.

⁹³² Tm 2.3.1918 Se Ahvenanmaan ryövääminen Ruotsin kapitalisteille, 5.3.1918 Ahvenanmaastako tehty erikoissopimus? Ruotsin hallitus välittämässä ja määräämässä.

⁹³³ Rinta-Tassi 1986, 436.

⁹³⁴ Upton 1981, 283; Rinta-Tassi 1986, 447.

⁹³⁵ Työ 7.3.1918 Saksalaisten "apu."

to- ja markkina-alue⁹³⁶ Jo 10.3. *Työmies* otti voimakkaasti kantaa siihen syyttämällä porvaristoa Suomen saattamisesta Saksan holhouksen alaiseksi. Se vertasi sitä Suomen ja Neuvosto-Venäjän tekemään sopimukseen. Lehden mielestä sopimusten välillä vallitsi räikeä ristiriita, sillä Venäjän edustajat eivät olleet yrittäneetkään hankkia maalleen mitään sorto- tai riistoetuja eikä mitään, mikä olisi rajoittanut Suomen itsenäisyyttä. Päin vastoin, Venäjä luovutti Suomelle kaiken Venäjän valtion Suomessa sijaitsevan kiinteän omaisuuden sekä laajan maa-alueen, Petsamon. Venäjä ei myöskään asettanut rajoituksia Suomen kauppavapaudelle, vaan myönsi Suomen kauppalaivastolle esteettömän pääsyn kaikkiin Venäjän satamiin, se siis antoi Suomelle taloudellisen kasvun mahdollisuuden. Selityksenä olikin, että sopimuksen tekijöinä oli kaksi sosialistista hallitusta, joten ei tullut kysymykseenkään minkään aseellisen avun lähettämin puolin eikä toisin.⁹³⁷

"Porvaristomme on myynyt Suomen. Henkipatto senaatti on Suomen kansan nimessä tehnyt kaupan Saksan keisarihallituksen kanssa Suomen maan luovuttamiseksi Saksan sortovallan alaiseksi. Se on jo ilman valtuuksia luovuttanut Ahvenanmaan kokonaan Saksalle," jyrisi *Sosialisti* ja *Eteenpäin* oli samoilla linjoilla.⁹³⁸

Maaliskuun lopussa *Työmies* oikeastaan jo paljasti Saksan maihinnousu-aiheet Suomeen. Pääkirjoituksen mukaan porvaristo oli käynyt kauppaa Suomen itsenäisyydestä ja asettanut ehdon, että "ostajan" oli lähetävä aseistettuja joukkoja vallankumouksellista työväestöä vastaan. Sen sijaan, että porvaristo olisi pyrkinyt estämään kaikki vieraiden valtioiden anastuspyrkimykset, niin "valta-asemansa säilyttämiseksi se on turvautunut keinoihin, jotka myöhemmin, kun asioita puolueettomasti arvostellaan, ankarasti tuomitaan." Lehti epäili, että ylemmät virat annettaisiin saksalaisille herroille, saksalaiset kapitalistit alkaisivat määrätä teollisuudesta ja saksalaiset upseerit ryhtyisivät johtamaan armeijaa.⁹³⁹

Sekä avun että liittosuhteen erittelyssä oli lehdillä mukana toki propagandaa, mutta sillä hetkellä tilanne oli punaisten kannalta hyvin pitkälle niiden näkemän kaltainen. Valkoisten Saksan kanssa tekemän sopimuksen heikkouksia tuotiin esiin myös lehtien uutisoinnissa, vaikka Saksan luomaa todellista uhkaa ei lukijoille tietenkään voitu paljastaa. Kansanvaltuuskunnalle se alkoi valjeta Saksan ja Neuvosto-Venäjän rauhanteon (3.3.1918) jälkeen, jolloin kävi selväksi, että viime mainittu ei voinut Suomen vallankumousta pelastaa.

Maaliskuun lopussa ja huhtikuun alkupuolella *Arbetet* kirjoitti saksalaisten uhasta, mikä merkitsi sen mukaan luokkasodan muuttumista taisteluksi itsenäisyydestä ja vapaudesta. Lehti viittasi myös siihen, että porvaristo oli yleensä uskaltanut aloittaa sodan tietäen saavansa ulkomaista apua. Nyt lehti pelkäsi, että Suomesta saattoi porvariston Saksan-politiikan vaikutuksesta tulla siitä täysin riippuvainen. Lisäksi vaarana oli, että Suomi voisi joutua

⁹³⁶ Upton 1981, 127; Manninen 1982, 198-199; Pietiäinen 1992, 274-278.

⁹³⁷ Tm 10.3.1918 Herrat myymässä Suomen oikeuksia (FFN 11.3.1918 lainaa).

⁹³⁸ Sosialisti 13.3.1918 Ikuinen häpeä; Eteenpäin 6.4.1918 Neiti Suomi kauppatavarana.

⁹³⁹ Tm 30.3.1918 Katalaa kaupankäyntiä itsenäisytemme kustannuksella.

maailmansodan näyttämöksi, kun englantilaisia joukkoja oltiin lähettämässä Muurmanskin rannikolle. Lehden synkkä ennuste oli, että itsenäinen Suomi kävi Belgian tietä (so. miehitys) ja Suomen työväentasavalta Pariisiin kommuunin tietä.⁹⁴⁰

Saksalaiset nousivat maihin Hangossa 3.4.1918, mihin kansanvaltuuskunta reagoi alkamalla valmistelut Viipuriin siirtymistä varten. *Työmiehessä* julkaistiin 5.4. Helsingin punakaartin esikunnan ilmoitus asiasta, mutta pääkirjoituksissaan lehti ei kosketellut aihetta. Samana päivänä johtavana kirjoituksena julkaistiin 'Kansakoulun lukukirjojen uudistus,' uutisissa mainittiin Tampereen joutuneen täydelliseen piiritykseen ja *Tiedonantajasta* oli lainattu tieto, jonka mukaan valkokaartilaisia oli noussut maihin Hangossa, kylläkin saksalaisista laivoista. Vielä kaksi päivää myöhemmin, siis viisi päivää ennen saksalaisten saapumista Helsinkiin, *Työmies* leimasi täysin perättömäksi "provokationiksi" tiedot saksalaisten joukkojen maihinnoususta.⁹⁴¹

Kansanvaltuuskunnan ja *Tiedonantajan* siirryttyä Viipuriin lehti julkaisi pääkirjoituksenaan näyttelijä, ohjaaja ja kirjailija Aarne Orjatsalon kirjoituksen loppuillaan olevan sodan luonteesta. Sen mukaan työväestön käymä vapaus-taistelu oli muuttunut samanaikaiseksi itsenäisyystaisteluksi, koska oli taisteltava sekä Saksaa että niitä vastaan, jotka olivat halunneet syöstä nuoren itsenäisyyden saksalaisen imperialismin kitaan. Kirjoittajan mukaan Saksan kasvava vaikutusvalta Suomessa merkitsi taantumusta, preussilaista santarmivaltaa ja taloudellista riippuvuutta. Kun porvaristo oli tsaarinvallan aikana tottunut ryömimään voittajan jaloissa, hännystelivät he nyt samaan tapaan saksalaista hegemoniaa ja tämän häpeällisen teon tehtyään he uskalsivat vielä väittää, että Suomen proletariaatti oli epäisänmaallista.⁹⁴²

Kirjoituksen vahvasta propagandistisuudesta huolimatta se kertasi *Arbetetin* jo aikaisemmin tekemiä johtopäätöksiä ja sisälsi oikeansuuntaisen ennusteen siitä, mikä olisi ollut Suomen kohtalo, jos Saksa olisi voittanut maailmansodan. Samoin pääkirjoitus kielsi vielä kerran jyrkästi, kuten työväenlehdistö oli joutunut tekemään jo maaliskuun vallankumouksesta lähtien, epäilyt ja syytökset työväestön epäisänmaallisuudesta.

Punaisen lehdistön kirjoittelu isänmaallisuudesta ja ulkopoliitikasta keskittyi puolustautumaan porvariston maanpetturuus- ja valtiopetossyytteitä vastaan. Sopimus Neuvosto-Venäjän kanssa antoikin mainion tilaisuuden propagoida sen tuomia etuja ja toisaalta verrata sitä Valkoisen Suomen ja Saksan väliseen, jota syystäkin pidettiin vaarallisena maan riippumattomuudelle. Kansanvaltuuskunnan itsenäisestä ulkopoliitikasta kertomalla pyrittiin lehdistössä myös tukemaan käsitystä Punaisen Suomen elinkelpoisuudesta ja tasa-vertaisuudesta muiden valtioiden rinnalla.

⁹⁴⁰ Arbetet 26.3.1918 I elfte stunden, 4.4.1918 Molnet, 9.4.1918 Kriget.

⁹⁴¹ Tm 5. ja 7.4.1918.

⁹⁴² Ta 15.4.1918 Taistelu Suomen itsenäisyydestä (FFN 17.4.1918 Striden om Finlands självständighet lainaa).

8.3.7 Elintarvikeongelman ratkaisuyritykset

Kansanvaltuuskunta ei ollut siis julistuksessaan 29.1. maininnut koko elintarvikekysymystä, arvatenkin sen vaikeuden vuoksi. Valitsemalla Tokoin vastaamaan elintarvikeasioista uusi hallitus kuitenkin pyrki käymään ongelman kimppuun tosissaan. Tokoin saaminen mukaan oli tärkeää SAJ:n jäsenistön kannatuksen hankkimiseksi kumoushallitukselle, ja olihan hänellä jonkun verran kokemusta elintarvikeasioiden hoidosta alkusyksystä 1917.

Punainen lehdistö oli, kuten edellä kerrottiin, syyllistänyt aikaisemmat porvarilliset hallitukset elintarvikeasioiden onnettomasta hoidosta. Näin voitiin ainakin jonkin aikaa sysätä vastuuta ruokapulan jatkumisesta niille, joten kansanvaltuuskunta sai ikään kuin lisäaikaa ongelman hoitamiseen.

Elintarvikepulasta erityisesti kärsivässä Turussa *Sosialisti* julisti jo 31.1., että "leivän hankkiminen kansalle on uuden hallituksen tärkein tehtävä." Lehti toivoi, että kumouksen jälkeen paranevat suhteet Venäjään ehkä mahdollistaisivat viljan saannin. *Työmies* lupasi seuraavana päivänä, että elintarvikeasian järjestämiseen oli jo ryhdytty.⁹⁴³

Tällä lehti viittasi hallinnon uudelleenorganisointiin: vanha elintarvikehallitus lakkautettiin ja tilalle muodostettiin Tokoin johtama kansanvaltuuskunnan elintarvikeasiainosasto. Se jaettiin neljään alaosaan, joiden kaikkien johdossa oli sosialidemokraattinen kansanedustaja. Heidän valintansa ei ollut sattumaa, vaan näin parlamentaarisen linjan kannattajat saattoivat olla mukana toiminnassa loukkaamatta vakaumustaan. Keskushallinnon uudelleenjärjestelyn lisäksi organisaatioon ei tehty muutoksia ja ruokasääntelyn pohjaksi vahvistettiin kesäkuussa 1917 hyväksytty elintarvikelaki.⁹⁴⁴

Heti toimintansa aluksi kansanvaltuuskunta laajensi elintarvikelautakuntien valtuuksia: ne saattoivat toimittaa nyt varastojen tarkistuksia, mutta säännöstelyn toimivuuden kannalta osoittautui virheeksi antaa lautakuntien päättää alueellaan sovellettavista toimenpiteistä. Vaikka niiden olikin perustuttava elintarvikelakiin ja hallituksen määräyksiin, niin tietty kuntien itsekkyys, joka leimasi koko säännöstelyjärjestelmää, aiheutti sen, että elintarvikkeita oli vaikea saada kunnista ulos. Se taas vaikeutti elintarvikeosaston hankintoja ja punakaartin muonittamista. Tavallaan erikoista oli se, että elintarvikelautakunnissa asiat hoitivat useimmiten samat henkilöt kuin aikaisemminkin. Niiden pysyvyyteen oli luonnollinen selitys. Ensinnäkään kansanvaltuuskunta ei ollut antanut mitään ohjeita lautakuntien uudistamiseen ja toiseksi aikaisempi yhteistoiminta tasoitti sodankin aikana erimielisyyksiä ja kolmanneksi nähtiin, että ne olivat pyrkineet toimimaan kaikkia tyydyttävällä tavalla.⁹⁴⁵

Tokoi ennusti jo 30.1. suuria ongelmia elintarvikehuollossa ja hän kertoi myös työväen pääneuvostolle, että vallankumouksen menestys riippui paljolti sen onnistumisesta. *Tiedonantajassa* nähtiin myös, että "Kaikista kysymyksistä

⁹⁴³ Sosialisti 31.3.1918 Musta senaatti johti maan nälänhätään; Tm 1.2.1918 Uudistuksen tiellä.

⁹⁴⁴ Rantatupa 1979, 117-119.

⁹⁴⁵ Emt., 119-120.

kriittillisin on elintarvikekysymys." Rehellisesti tunnustettiin, että sen hoitaminen vaati äärimmäisiä ponnistuksia ja myös väestön kärsimykset tulisivat olemaan suuret. Tämän aiheutti se, että viljan saanti maahan oli hidasta kuljetusvaikeuksien vuoksi. Tulevan varalle kansanvaltuuskunta oli antanut määräyksen, jonka mukaan puolet seuraavan syksyn rukiin siemenestä takavarikoidaan ja myös syödään, jos tarvis. Lehti vetosi, että työläisten oli toimittava kunnissa hallituksen apuna ja autettava sen määräysten toteuttamisessa.⁹⁴⁶

Paljon enempää lehdistön taholta ei ruokapulan välittömäksi helpottamiseksi ollutkaan tehtävissä kuin luvata vaikeita aikoja ja parempaa tulevaisuutta.

Tokoi päätti yrittää saada viljaa Venäjältä ja niinpä hän matkusti Pietariin 3.2. itse asiassa ensimmäisenä kansanvaltuuskunnan edustajana ja tapasi Leninin ja muita kansankomissaareja. Matkan tuloksena saatiin jonkin verran viljaa, mutta merkittävämpää oli matkan aikana syntynyt suunnitelma käydä noutamassa sitä Siperiasta suomalaisella rautatiekalustolla. Kun neuvostohallitukselta oli saatu lupa ja sovittu viljan maksusta suomalaisella paperilla, lähti ensimmäinen juna matkaan 19.2. Jo sitä ennen pääkaupungin lehdet olivat uutisoineet toiveita herättäneestä hankkeesta, jonka avulla voitaisiin saada jopa 1 000 vaunulastillista viljaa. Lopulta monien vastoinkäymisten jälkeen saatiin siviilikäyttöön vain 112 vaunulastillista, mutta tuontiviljan etuna oli, että se voitiin ohjata keskitetysti puutteenalaisille paikkakunnille.⁹⁴⁷

Tuonnin pienestä lisäyksestä huolimatta oli elintarvikehuollossa turvaututtava olemassa oleviin varastoihin. Ne eivät olleet niin pienet kuin vuoden 1918 alussa pelättiin, mutta ongelmaksi tulikin jakelu. Saadakseen selville salatut elintarvikevarastot kansanvaltuuskunta määräsi helmikuun alussa uuden viljavarastotarkastuksen. Sen tarkoituksena oli myös estää kaartinostosten sekaantuminen elintarvikelautakuntien toimintaan ja niiden tekemät luvattomat pakkoluovutukset. Inventoinnin tavoite järjestää toimivampi säännöstely onnistui huonosti, koska juuri joulutammikuussa oli suoritettu edellinen inventointi, joten uutta ei nähty tarpeelliseksi tai siihen suhtauduttiin välinpitämättömästi.⁹⁴⁸

Ravinnon jakelu sujui rintamasta kauempana olevissa maalaiskunnissa vanhaan malliin, mutta tuontivilja ei riittänyt kaupungeille ja erityisesti Helsingissä tilanne huononi maaliskuussa, jolloin jauhoannokset olivat lopulta enää neljännes helmikuudesta. Muut punaisten kaupungit tulivat toimeen lähinnä omien hankintojensa varassa. Suurimmat vaikeudet elintarvikehuollossa johtuivat rintaman läheisyydestä, kun punakaarti suoritti omia pakkoluovutuksiaan ja vaikeutti siviiliviranomaisten työtä, mutta vain harvoissa tapauksissa elintarvikehankinnat maaseudulta saivat ryöstelyn luonteen. Kaupunkien puutteen vuoksi kansanvaltuuskunta kiristi elintarvikepolitiikkaansa. Perunat julistettiin takavarikkoon 8.3. ja päiväannosta piennettiin. Po-

⁹⁴⁶ Ta 8.2.1918 Elintarvikekysymyksemme (AN 8.2.1918 Vår livsmedelfråga lainaa), 11.2.1918 Elintarvikekysymys ja työläiset; Rinta-Tassi 1986, 379.

⁹⁴⁷ Tm 7.2.1918, 31.3.1918; Ta 8. ja 9.2.1918; Rantatupa 1979, 126-127, 130; Rinta-Tassi 1986, 380-381.

⁹⁴⁸ Rantatupa 1979, 127.

litiikassa tapahtui 20.3. jyrkkä muutos: omavaraistaloudet määrättiin lopetettaviksi kaikkialla huhtikuun alusta lähtien ja näitten varastot otettavaksi elintarvikelautakuntien haltuun, lisäksi kaikille tuli jakaa leipäkortit ja annoksia pienentää entisestään.⁹⁴⁹

Punaiset lehdet täytyivät päivittäin erilaisista elintarvikesäännöstelyyn liittyvistä määräyksistä ja uutisista, mutta pääkirjoituksissa tilannetta koskeltiin verrattain vähän. *Työmies* kirjoitti, että vaikka elintarvikevarastot oli kyettävä jakamaan tasapuolisesti, niin vielä tärkeämpää oli, miten maataloustuotanto saataisiin järjestettyä tulevaisuudessa. Melko suorasukaisesti lehti totesi, että sillä hetkellä maatalouden paras työvoima oli poissa tuotannosta, koska kaartissa sille maksettiin niin hyvää palkkaa, että se teki miehet haluttomiksi maatöihin!⁹⁵⁰

Joissakin kirjoituksissa pohdittiin tulevaisuuden toimia ravintotilanteen parantamiseksi. *Eteenpäin* esitti jo helmikuun alussa ratkaisuja tähän sekä keinoittelun estämiseksi. Ensisijaisena keinona kirjoittaja näki yksityisen, käyttämättömän maan saamisen tuotantokäyttöön, koska työvoimaa kyllä riitti. Tapoja maaomaisuuden "valtaamiseen" oli monia. Ensimmäisenä tuli kysymyksen ylärajan asettaminen maaomaisuuden määrälle ja ylijäävän osan luovuttaminen yhteiskunnalle; koska rajan määrääminen ei olisi kuitenkaan helppoa, luopui kirjoittaja tästä vaihtoehdosta. Parempi keino hänen mielestään olisikin verotus: määrättäisiin alin maanomistusk määrä, jonka jälkeen alkaisi progressiivinen verotus. Jos omistaja ei pystyisi maksamaan veroa liikamaista, ne jäisivät yhteiskunnan haltuun. Kirjoittajan mukaan verotuksen lisäksi oli toteutettava myös viljelypakko, rajahinnat ja palkkaminimi.⁹⁵¹

Koska *Kansan Lehden* mukaan vallankumouksen päämääränä oli nälän lopettaminen, olisi työväenluokan otettava omiin käsiinsä kapitalismin riistämät tulonlähteet, jotka liittyivät elintarvikkeiden hankkimiseen, kuten viljelymaan. Saman suuntaisia vaatimuksia esitti *Tiedonantaja*. Lehden mukaan elintarviketuotannon kehittämiseksi ja laajentamiseksi oli kansan määräysvaltaa sovellettava "riittävässä määrässä" maatalouteen ja maatalouden työkalujen ja koneiden tuotantoon. Huhtikuun puolivälissä lehti kuitenkin tunnusti, että pelkästään vallankumouksella elintarvikekysymystä ei helpotettu, vaan se oli kumouksen vaikeimpia tehtäviä.⁹⁵²

Pääkirjoitukset siis kommentoivat elintarvikepulaa suhteellisen vähän, koska hyviä neuvoja ongelman suhteen ei ollut jaettavissa. Toisaalta kansanvaltuuskunta ja paikallishallinto pystyivät kaikesta huolimatta hoitamaan tilanteen yllättävänkin hyvin, joten lehtien ei tarvinnut ryhtyä rauhoitteluun kansalaisia nälkäkapinan pelossa.

Elintarviketilanteen parantamiseen tulevaisuudessa tähtäävät pääkirjoitukset, joihin voidaan sisällyttää myös torpparivapautus, linkittivät asian

⁹⁴⁹ Klemettilä 1976, 104; Rantatupa 1979, 128, 130-132.

⁹⁵⁰ Tm 26.2.1918 Maataloustuotanto ja nykyinen taistelu.

⁹⁵¹ Eteenpäin 2.2.1918 Tuotantopääoman yhteiskunnallistuttaminen.

⁹⁵² KL 15.3.1918 Nälkäkurjuuden syitä; Ta 19.3.1918 Vallankumouksen tärkein tavoite (FFN 21.3.1918 Revolutionens viktigaste uppgift lainaa), 13.4.1918 Elintarvikekysymys vallankumouksen aiheuttajana.

maanomistukseen. Siinä ratkaisut liikkuvat viljelymaan sosialisoinnista verotuksellisin keinoin saavutettavaan maan tehokkaampaan käyttöön. Viime mainittu vastasi ehkä paremmin kansanvaltuuskunnan linjauksia, mutta tässäkin kysymyksessä esitettiin siis erilaisia mielipiteitä sosialisoinnin asteesta.

8.3.8 Kunnallishallinnon ja koulutuksen uudistaminen

Kunnallishallinnon demokratisointi

Kun punaista Suomea hallitsi kansanvaltuuskunta ja keskushallinto oli miehitetty sen kannattajilla, ei kunnallishallintokaan voinut jäädä kokonaan ennalleen. Yhtenä keskeisenä alhaalta päin kumoukseen johtaneena syynä voidaan pitää paikallisen demokratian puutetta, olihan työväestö syrjäytetty lähes kokonaan kunnallisen vallan käytöstä. Keväällä 1917 muutamissa kaupungeissa käyty osittain onnistunut kamppailu vallasta ei kokonaistilannetta muuttanut miksiäkään.

Kunnalliselämässä oltiin kumouksen puhjettua juuri tilanteessa, jossa uudet, yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen pohjautuneet kunnallislait oli vasta hyväksytty ja astuneet voimaan vuoden 1918 alusta. Niiden mukaan ensimmäiset kunnallisvaalit oli määrätty pidettäväksi 20.3.1918. Sodan puhjettua kunnissa istuivat siis porvarilliset "kukkarovaltuustot," koska äänioikeus ja äänien määrä perustuivat maksettuun tuloveroon.⁹⁵³

Kansanvaltuuskunta julkaisi helmikuun alussa kunnallishallintoa koskevat ohjeensa sillä periaatteella, että kunnallinen vallankumous piti tehdä vain siellä, missä se näytti "sopivalta ja hyödylliseltä." Uusia elimiä ei pitänyt perustaa, vaan vanhat oli korvattava sosialidemokraattisen puolueen kunnallisjärjestöillä ja sen elimillä. *Työmies* selosti ohjeita pääkirjoituksessaan ja myönsi, että koska työväestö oli siihen saakka ollut syrjässä kunnallisen vallan käytöstä, se oli sille raskasta ja vaikeaa varsinkin suurilla paikkakunnilla. Koska työväen oli kuitenkin hoidettava kunnallishallintoa niin kauan kuin vaalit voitaisiin pitää, vetosi lehti kaikkiin toimintakykyisiin puoluetovereihin, jotta nämä ottaisivat osaa hallinnon hoitamiseen riippumatta siitä, mikä käsitys heillä oli "nykyisestä vallankumoustaistelusta ja työväen diktatuurista." Lehti perusteli vetoomustaan sillä, että kunnallishallinto oli eri asia kuin valtionhallinto, ja siksi nekin, jotka olivat "ankarasti parlamentaarisella kannalla," saattoivat osallistua siihen. Lehti jopa vertasi joidenkin, esimerkiksi elintarvikehuollossa toimivien kunnallisten elinten toimintaa puolueettoman Punaisen Ristin toimintaan ja totesi: "Yhtä tarpeellinen on esim. raitiotiekyyti niin marksilaiselle kuin revisionistille."⁹⁵⁴

Työmiehen huoli kaikkien kunnallisten tehtävien hoidosta oli varmasti aito. Pätevien henkilöiden rekrytointi asiantuntemusta vaativiin siviilitehtäviin oli toki helpompaa kuin punakaartiin, koska monilla työväenliikkeessä toimineilla oli vuosien kokemus erilaisista järjestötehtävistä ja osuuskaupan piiristä

⁹⁵³ Lappalainen 1989, 179.

⁹⁵⁴ Tm 6.2.1918 Kuntain asiain hoito vallankumoustilanteen aikana.

talouden tuntemusta. Lehden käyttämän termin "työväen diktatuuri" voi ymmärtää viittauksena tilanteen väliaikaisuuteen ennen uusia vaaleja.

Tiedonantaja korosti kunnallisen demokratian merkitsevän myös kaiken virkavaltaisuuden lopettamista: "Jokainen kunta muodostaa oman pikkutasa-vallan, Suomen tasavallan valtion puitteissa. Se hoitaa omia asioitaan, valitsee poliisinsa, järjestysmiehensä, voi pitää huolta oikeudenkäytöstä itse muodostamiensa rauhantuomarioikeuksien kautta j.n.e. Valtion tehtävänä on vain valvoa, että kuntien oikeus ja vapaus säilyy loukkaamattomana. Sanalla sanoen: kunta muodostaa koko terveen valtioelämän perustuksen."⁹⁵⁵

Lehden pääkirjoituksesta käy kaunisteltunakin hyvin ilmi kansanvaltuuskunnan pyrkimys jopa yltiödemokraattisuuteen hallinnon eri tasoilla. Siinä on näkyvässä sosialistiseen ideologiaan sisältynyt käsitys kunnasta mahdollisimman itsenäisenä yksikkönä, mutta myös Kuusisen valtiosääntöehdotusta valmistellessaan omaksumat sveitsiläiset ja yhdysvaltalaiset mallit ulotettuna nyt myös paikallishallinnon rakentamiseen.

Koululaitoksen uudistaminen

Enemmän kuin kunnallishallinnon kokonaisuudistus näytti punaista lehdistöä kiinnostaneen joidenkin yksittäisten tehtävien, kuten oikeus- ja koululaitoksen kehittäminen. Julistuksessaan kansanvaltuuskunta oli todennut lakonisesti: "Kansanvalistusasiain johdosta on hävitettävä taantumuksellisuus," mutta mittään vallankumouksellista uudistusta uusi sosialidemokraattinen kouluhallitus ei ryhtynyt opetussuunnitelmiin tekemään.

Työmies oli syksyllä 1917 käsitellyt neljässä pääkirjoituksessaan kouluopetuksen uudistamista pitäen tärkeimpänä asiana uskonnonopetuksen poistamista koulujen ohjelmasta.⁹⁵⁶ Kumouksen jälkeen se ja myös *Työ* olivat muita lehtiä kiinnostuneempia koulujen uudistamisesta.

Punaisen kouluhallituksen varovaisuuden vastapainoksi *Työmies* julisti Suomen vallan-kumoushallituksen ensimmäisiä lupauksia olleen koululainsäädännön uusiminen, koulujen ohjelman muuttaminen ja oppikirjojen sisällön muokkaaminen. Tämä merkitsi pääkirjoittajan mukaan vallankumousta kaikissa opetuksen periaatteissa, koska "Muuttuneet olot asettavat uusia vaatimuksia kasvatukseen ja opetukseen nähden." Vanha koulujärjestelmä oli opettanut vain alkeita, sillä porvaristo ei ollut käsittänyt, että mitä korkeammalle kansan sivistystaso nousee, sitä enemmän koko yhteiskunta hyötyy. Eri-tyisen voimakkaasti kirjoittaja kritisoi sitä, että koulupakkoa ei ollut uskallettu säätää, koska seurauksena olisi ollut yhteiskunnan velvollisuus huolehtia myös köyhien lasten koulunkäynnistä. Kaikissa kunnissa edes kouluvälineitä ei ollut annettu oppilaille ilmaiseksi, puhumattakaan köyhien lasten mahdollisuudesta käydä oppikoulua.

⁹⁵⁵ Ta 12.2.1918 Me lopetamme herravallan ja annamme kansalle vapauden (KL 13.2.1918 lainaa).

⁹⁵⁶ Tm 28.8.1917 Uskonnon opetus pois Suomen kouluista, 29.10.1917, 3.11.1917, 5.11.1917 Kouluasioita 1-3. Uudistuskysymykset tällä hetkellä.

Pääkirjoitus oli ilmiselvästi opetustyön tuntijan laatima, sillä hän kävi yksityiskohtaisesti läpi vallitsevan koulutuksen ongelmat ja esitti tilalle uusia malleja. Ensinnäkin opetustapa oli hänen kritiikkinsä mukaan vanhentunut, mikä tarkoitti liian suuria luokkakokoja ja ulkoa opettelua, jolloin oppilas ei tajunnut opetuksen tarkoitusta, vaan teki kaiken koneellisesti. Sen sijaan opetus oli muutettava havainnolliseksi ja oppiaineet muutettava sellaisiksi, että niistä oli hyötyä elämässä: lisää kieliä, parempaa ja enemmän luonnontieteen, historian, yhteiskuntaopin ja fysiikan opetusta sekä "taiteellisuutta herättäviä aineita." Sen sijaan uskonnon opetuksen voisi kirjoittajan ehdotuksen mukaan jättää pois turhana painolastina. Kaiken tämän saavuttamiseksi oli myös opettajankoulutusta ja opettajien palkkausta parannettava, jotta heiltä voitiin vaatia edellä mainittujen uudistusten toteuttamista.⁹⁵⁷

Edellinen kappale koskien koulujen uudistamista muistuttaa vahvasti sitä keskustelua, joka käydään nykyään pedagogipiireissä ja laajemminkin aina peruskoulun uutta opetussuunnitelmaa laadittaessa unohtamatta opettajankoulutusta ja koulun yhteyttä muuhun yhteiskuntaan.

Työmies julkaisi pääkirjoituksinaan vielä useita koulua koskevia kirjoituksia aina huhtikuulle saakka, mutta niissä pääasiassa tarkennettiin ja täydennettiin edellisen pääkirjoituksen esiin tuomia teemoja.⁹⁵⁸

Työ julkaisi peräti viisiosaisen pääkirjoitussarjan otsikolla 'Koulukysymyksiä.' Ensimmäisessä osassa se selvitti, että aikaisemmin uskonnonopetusta ei voitu poistaa koulusta, koska se oli kytketty täydellisesti kirkon ja valtion palvelukseen toteuttamaan kapitalistisen yhteiskunnan asettamia vaatimuksia. Vallankumous oli tehnyt kuitenkin mahdolliseksi poistaa uskonnon kouluopetuksesta, koska valtion ja kirkon ero oli juuri valmisteilla. Sen jälkeen valtio ei enää pakottaisi kouluja tyrkyttämään jotain määrättyä uskontoa oppilaille, joiden vanhemmat olivat asiasta eri mieltä. Kirjoittaja vetosi myös siihen, että uskonnonopetuksen poistamisen kannalla olivat myös monet muut uskonnokunnat ja vapaamieliset porvarit. Uskonnonopetuksen poistamisen jälkeen lapsille ei enää opetettaisi asioita, jotka olivat ristiriidassa tieteen kanssa, eikä toimenpide sortaisi myöskään kenenkään omantunnonvapautta.⁹⁵⁹

Pääkirjoitus toisti sosialismin ja työväenliikkeen vanhaa uskonnonvas- taista kantaa, joka nyt valtion ja kirkon erottamisen jälkeen voitaisiin toteuttaa myös kouluissa. *Työmies* oli esittänyt uskonnon tilalle oppiaineeksi siveysoppia, jonka *Työ* taas torjui esittäen, että "oikeinelämisen opetus" tuli integroida muihin oppiaineisiin ja ylemmillä luokilla yhdistää yhteiskuntaopin opetukseen. Tätä keskustelua uskonnonopetuksen asemasta peruskoulussa käydään tänäkin päivänä.

Keskeistä kouluopetuksen uudistamisvaatimuksissakin oli demokratisointi eli tässä tapauksessa maksuttoman oppivelvollisuuden ulottaminen

⁹⁵⁷ Tm 7.2.1918 Nousevatko opettajat opetuslaitostemme ja kansanvalistuksen uudistustyöhön.

⁹⁵⁸ Tm 17.2., 21.2. ja 23.2.1918 Kansakoulun uudistus I-III, 14.3.1918 Siveysoppi kansakoulun opetusohjelmassa, 23.3.1918 Kansakoulun työjärjestys, 26.3.1918 Kansakoulun oppikirjat, 5.4.1918 Kansakoulun lukukirjojen uudistus.

⁹⁵⁹ Työ 26.2.1918 Koulukysymyksiä 1, muut artikkelit 1.3., 7.3., 15.3. ja 28.3.1918.

köyhimmillekin. Laajasti ottaen uskonnonvapaudenvaaitimus ajoi samaa yhteiskunnan vapauttamista vanhoista malleista.

Punaisen Suomen lehdistö kommentoi kansanvaltuuskunnan tavoitteita saman suuntaisesti kuin se kirjoitti kumouksen syistä: mitään merkittäviä hallituksen kannasta poikkeavia tavoitteita se ei esittänyt eikä haastanut niitä sosialisointia koskenutta kysymystä lukuunottamatta. Lehdistö ja reformismiin taipuvainen toimittajakunta pysyivät lojaalina kansanvaltuuskunnalle, koska ne eivät olleet eri mieltä sen asettamista tavoitteista eikä varsinkaan demokraattisuuden vaatimuksesta.

Punaisen Suomen lyhytikäisyyden vuoksi on tietysti mahdotonta sanoa, minkälainen yhteiskunta kansanvaltuuskunnan johdolla olisi muotoutunut ja olisiko se voinut uudistustensa avulla saada kansan enemmistön tuen taakseen. Joka tapauksessa monet vallankumoushallituksen ajamat työväenliikkeen ja sosialismin traditioon kuuluneet uudistukset on toteutettu myöhemmin, osa niistä kohta sisällissodan jälkeen.

9 "MAAN ÄÄRIIN KUULUU KUTSUMUS..."

Venäjän maaliskuun vallankumous vuonna 1917 eräällä tapaa täydellisesti 1800-luvun lopulla alkaneen Suomen työväenliikkeen poliittisen ja yhteiskunnallisen projektin. Sen tavoitteena oli ollut työväestön herättäminen, itsenäistäminen ja vapauttaminen maaseudulla patriarkaalisesta ja teollisuuskeskuksesta porvarillisesta ylivallasta. Työväestön yksiselitteisesti tukema työväenliike oli esittänyt alusta saakka toimintansa luokkien taisteluksi eriarvoisuuden poistamiseksi, ja nyt näytti ensimmäisen kerran siihen avautuvan reaaliset mahdollisuudet. SDP:n vahva vaalikannatus ja lopulta enemmistön saavuttaminen eduskunnassa vuoden 1916 vaaleissa ei suinkaan johtunut vain työväestön elämässä pitkään vallinneista epäkohdista, vaan siitä, että puolueen agitaatio- ja propagandakoneisto osoittivat epäkohdat, ja mikä tärkeintä, keinot niiden poistamiseen.

Nousevan työväenliikkeen olisi tietysti ollut vuoteen 1917 mennessä mahdotonta päästä vahvaan asemaansa ilman omaa lehdistöä, joka kaiutti sosialismin sanoman "maan ääriin." Heiveröisen alun jälkeen vuoden 1905 suurlakko seurauksineen synnytti työväenlehdistön toisen aallon, joka moninkertaisti lehtien määrän niin, että niistä tuli valtakunnallinen puoluelehdistö. Koska näitä puolueen työkaluja ei ollut kuitenkaan perustettu ansaintamielessä, vaan levittämään poliittista sanomaa, ne olivat *Työmiestä* lukuunottamatta ennen vuotta 1917 jatkuvasti taloudellisissa vaikeuksissa rasittaen omistajien, työväenjärjestöjen taloutta kohtuuttomasti. Vaikka SDP:n äänenkannattajien talous ei ollutkaan puolueen ongelma, niin lehtien suhteellisen itsenäinen, puoluesidonnaisiksi kutsuttu asema sitä aika ajoin oli.

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä haetaan vastausta siihen, miten SDP:n sanomalehdet reagoivat vuoden 1917 kipupisteisiin ja minkälaisia eroja ja yhtäläisyyksiä lehtien kirjoittelussa esiintyi suhteessa puolueen ideologiaan ja menettelytapoihin sekä toisten puoluelehtien kannanottoihin. Samalla vertaillaan, miten puoluekenttään eri tavoin asemoituneet päätoimittajat käyttivät lehtiään politikoinin välineinä oman linjansa edistämiseksi eli miten heidän toimijuutensa ilmeni kirjoittelussa.

Vaikka SDP:n kautskylaista ideologiaa ei ollut asetettu julkisesti kyseenalaiseksi vuoden 1910 jälkeen, niin pelkkä ideologinen solidaarisuus ei kyennyt estämään monia päätoimittajia tuomasta esiin omia vahvoja, puolueen linjasta poikkeavia argumentteja. He olivat pääsääntöisesti lahjakkaita, proletariaustaisia, itseoppineita ja omanarvontuntoisia miehiä, jotka olivat toimittajan profession pätevöittäminä nousseet päättäviin asemiin puolueessa. Näin monilla heistä oli kaksi väylää, puolueen sisäinen ja julkinen, joilla ajaa parhaaksi katsomaansa linjaa puolueessa. Toisaalta puolueen yhtenäisyyden asettaminen korkeimmalle korokkeelle rajoitti lehtikirjoittelua.

Suurimmat mielipide-erot marraskuun suurlakkoon mennessä puoluelehdissä tulivat näkyviin keväällä 1917 reaktioissa Tokoin senaatin muodostamiseen sekä kunnallisen vallan valtaamiseen ja sitten lokakuussa arvioitaessa eduskuntavaalitappion syitä. Suurin yksimielisyys lehdissä vallitsi suhtautumisessa maatalouslakkoihin, valtakia puolustettaessa ja eduskuntavaalikampanjaa käytäessä, jolloin käytiin tavallistakin aggressiivisemmin porvariston ja sen lehdistön kimppuun.

Sosialidemokraattinen puolue joutui vakavan tilanteen eteen heti maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Edellisen vuoden vaalivoitto osoittautuikin nyt ennalta arvaamattomaksi ongelmaksi: osallistuako hallitukseen vai jäädäkö edelleen oppositioon. Puoluelehtien päätoimittaja-poliitikkojen esittämien vaihtoehtojen, täysin sosialidemokraattisen hallituksen tai ulkopuolelle jättäytymisen saatua vain vähän kannatusta puolue-elimissä, päädyttiin lopulta puolueen ideologian vastaisesti yhteishallitukseen porvarillisten ryhmien kanssa. Tämän päätöksen arviointi puoluelehdissä osoitti yllättävän selvästi, että ne päätoimittajineen kulkivat eri linjoilla suhteessa toisiinsa ja puolueeseen: kun SDP joutui valitsemaan puolueen ideologian ja sen eteen yllättäen auenneen mahdollisuuden väliltä, kävikin ilmi, että enemmistö halusi mennä mukaan hallitukseen. Näin puolue, joka oli siihen saakka pysynyt jyrkän kautskylaisella luokkataistelun kannalla, otti pitkän askeleen kohti reformismia, vaikka saman aikaisesti työväestön lakkoliike kahdeksantuntisen työpäivän saavuttamiseksi radikalisoi joukkoja.

Kun puoluelehdistön selvä enemmistö ryhmittyi vaikkakin varauksin kannattamaan tehtyä hallitusratkaisua tai ei halunnut ottaa siihen selvää kantaa, menttiin kohti Edvard Valppaan pelkäämää tilannetta. Hänen yrityksensä pitää puolue poissa hallitusyhteistyöstä porvariston kanssa ei kummunnut vain ortodoksisesta kautskylaisuuden tulkinnasta vaan huolesta, että puolue ei pysyisi yhtenäisenä nopeasti syntyneessä uudessa tilanteessa. Nähtävästi puolueen hajoamisen, tai ainakin sen sisäisen fraktioitumisen vaaraa on jälkikäteen jopa aliarvioitu. Kahden keskeisen ideologin ja lehtimiehen, O. W. Kuusisen ja Valppaan välinen lopullinen välirikko oli tulevaisuutta ajatellen yksi merkittävimmistä hallituksen muodostamisen seurauksista SDP:n kannalta, koska se merkitsi myös sen keskeisen linjanvetäjän Valppaan joutumista syrjään puoluejohdosta.

Kohta hallituksen muodostamisen jälkeen spontaanisti syntyneet maatalouslakot yllättivät puolueen ja sen lehdistön täydellisesti. Aluksi lakot saivat

myötätuntoa ja ymmärrystä lehdistössä, mutta kun ne alkoivat muuttua osin väkivaltaisiksi, muuttui myös suhtautuminen niihin varovaisen kielteiseksi. Asiaan vaikuttivat myös porvarillisen lehdistön raskaat syytökset lakkojen aiheuttamasta elintarvikepulasta ja anarkiasta, joista niiden mukaan sosiaalidemokraattinen puolue oli vastuussa.

Sosialidemokraattisen puoluelehdistön suhtautumisessa maatalouslakkoihin ei ollut nähtävissä sellaista puolueen sisäistä politikointia kuin suhtautumisessa Tokoin senaattiin. Alun haparoinnin jälkeen lehdistö puoluejohdon tapaan oli suostutteleva tuomitessaan levottomuudet ja omatoimisesti aloitetut lakot. Ne kumpikin uskoivat, että tulossa olevat reformit laukaisisivat jännityksen ja ammatillinen organisoituminen toisi menettelytapoihin pidättäytymisen väkivallasta. Maatyöväen näkökulmasta puoluelehdistö oli kuitenkin ammattijärjestön tavoin osa sitä virallista työväenliikettä, joka ensisijaisesti pyrki jarruttamaan lakkoliikettä propagoimalla järjestäytymistä, neuvotteluja ja sovittelua sen sijaan, että olisi asettunut lakkoliikkeen johtoon.

Maatalouslakkojen tavoin kysymys kunnallishallinnon demokratisoinnista ulkoparlamentaarisiin keinoin tuli SDP:n johdolle yllätyksenä. Siitä kielien epävarma suhtautuminen paikalliseen aktionismiin koetun epäoikeudenmukaisuuden korjaamisessa. Aiheesta syntyikin työväenlehdissä vilkas ja väliin suorasukainen debatti: voiko työväestä käyttää epädemokraattisia, jopa laittomia keinoja luodessaan oikeudenmukaista yhteiskuntaa, vaikka vain paikallisesti.

SDP:n omaksuma kanta kunnallisvaltakysymyksessä oli odottaa luvassa olevia kunnallisvaaleja, joiden avulla toivottiin työväestön saavan varsinkin kaupungeissa jopa enemmistöaseman, jolloin se voisi osallistua elintarvike- ja järjestysvaltakysymyksen ratkaisemiseen. Siitä huolimatta Tampereella, Raumalla ja Turussa ei jääty odottamaan, vaan kunnallislakolla uhkaamalla tai toteuttamalla sen paikalliset työväenjärjestöt saivat aikaan jonkinlaisen ratkaisun, jolla uskottiin laajennetun työväestön vaikutusvaltaa kunnallisissa asioissa.

Puoluelehdistössä reaktiot edellä mainittujen kaupunkien tapahtumiin olivat jyrkät. Suoraa toimintaa kannattivat voimakkaimmin kunnallista kamppailua käyvien kaupunkien lehdet, jotka muuten tunnettiin suhteellisen maltillisina. Vastustavalla kannalla olleet lehdet vetosivat taistelutapojen laittomuuteen ja syyttivät kannattajia porvarillisten lehtien tapaan jopa anarkisista. Myös välittäviä kantoja esitettiin, mutta ne tulivat huonosti kuulluiksi.

Työväen suoraa toimintaa kunnallisen demokratian laajentamiseksi vastustivat paljolti samat lehdet, jotka olivat hallitusyhteistyön vankimpia kannattajia. Argumentoidessaan kantaansa ne jälkimmäisessä tapauksessa vetosivat poikkeuksellisiin oloihin, joihin kautskylainen ideologia ei enää soveltunut. Ensin mainitussa ne kuitenkin vetosivat paitsi laillisuuteen, niin myös samaisen ideologian antamaan tukeen: Suomi oli taloudellisesti kypsytön yhteiskunnalliseen vallankumoukseen ja sen vuoksi parlamentaarinen menettelytapa oli ainoa ajateltavissa oleva.

Sosialidemokraattiset puoluelehdet eivät vertailleet keskenään kahta suunnilleen samanaikaisesti käytyä kamppailua, maatalouslakkoja ja kunnallisen vallan valtaamista. Ne nähtiin niin erilaisina tapahtumina, toisaalla järjestäytymättömän työväen vaatimukset työpäivän lyhentämisestä maaseudulla ja toisaalla enimmäkseen järjestäytyneiden vaatimukset osuudesta kunnallisen vallan käyttöön kaupungeissa, ettei niitä pidetty välttämättä edes saman kolikon vastakkaisina puolina. Tietysti lehtien oli helppo nähdä ensin mainittu pelkkänä ammatillisena taisteluna, kun taas jälkimmäiseen liittyi vahva poliittinen, puolueen kannalta merkittävämpi aspekti.

Koska työväestön mieliala kaikissa kolmessa kaupungissa oli selvästi kumouksellinen, se herätti puolueen johdossa ja senaatin sosialidemokraattisissa jäsenissä suurta huolta tilanteen riistäytymisestä käsistä joukkojen radikalisoitumisen myötä. Saman huolen jakoi myös puoluelehdistön enemmistö kirjoittelussaan. Maatalouslakot ja kolmen kaupungin kapinallisuus olivatkin ensimmäiset merkit siitä, että työväenjoukkojen valistaminen ja ohjaaminen sosialidemokraattisiin, parlamentaarisiin menettelytapoihin ei puoluejohdon tai sanomalehdistön keinoin välttämättä onnistuisi. Se sai molemmat kiirehtimään asioiden ratkaisemista uudella lainsäädännöllä.

Valtalain hyväksyminen reilulla äänen enemmistöllä heinäkuussa 1917 oli sosialidemokraattisen lehdistön mielestä riemuvoitto. Paitsi että se takasi laajan riippumattomuuden Venäjältä – monet lehdet puhuivat itsenäisyydestä – niin työväenlehdet juhlivat valtalain sisältämää demokraattisuutta, kun se siirsi korkeimman vallan eduskunnalle ja mahdollisti näin 8 tunnin työaikalain ja kunnallislakien viipymättömän voimaantumisen. Sisäinen itsenäisyys olikin sosialidemokraattien käsittämän kansallisen ja kansanvaltaisen kehityksen välttämätön ehto.

Valtalain syntymiseen sosialidemokraattisilla sanomalehtimiehillä oli keskeinen osuus. Kansallismielisistä painotuksistaan tunnetut päätoimittajat, kuten Mäkelin ja Huttunen, saivat helposti kannalleen sosialidemokraattien johtavat mielipiteenmuodostajat, varsinkin kun ilmeni, että Leninin kansallisuuspolitiikka antoi kansallisille vaatimuksille vallankumouksellisen oikeutuksen.

Välirikko, jonka sosialidemokraattien toiminta valtalain voimaan saattamiseksi oli aiheuttanut Venäjän väliaikaisen hallituksen kanssa, syveni entisestään sen kumottua lain ja hajotettua eduskunnan. Työväenlehtien järkytys ja pettymys tähän toimenpiteeseen voimistui, kun havaittiin, että jo alun perin lakia vastustaneet suomalaiset porvarilliset piirit olivat hankkeessa mukana. Vanhat syytökset porvariston tsaarinvallan aikaisesta yhteistyöstä venäläisten sortajien kanssa nostettiin esiin ja väitettiin, että porvaristo oli valmis hylkäämään Suomen riippumattomuuden, jotta saisi turvattua omat luokkaetunsa. Valtalain kaataminen aiheuttikin sosialidemokraattien ja sen lehdistön piirissä trauman tai jopa parantumattoman haavan, josta ne eivät toipuneet. Lisäksi jo saavutetuiksi luultujen uudistusten kaatuminen lisäsi työväestön patoutunutta katkeruutta. Se, että luottamusta porvariston toimiin ei enää saavutettu ennen sisällissotaa, pohjautui juuri tähän sen petokseksi koettuun yhteistyöhön

väliaikaisen hallituksen kanssa. Puoluelehdet korostivat sitä syyskuun vaalikampanjan aikana, se tuli esiin marraskuun suurlakon ja itsenäistymisen yhteydessä ja sitä muistettiin vielä sisällissodan aikana lehdistön pohtiessa sodan syitä.

Sosialidemokraattinen lehdistö lähti eduskuntavaalikamppailuun samanlaisen yksimielisyyden vallitessa kuin mikä oli vallinnut koko valtalaki-prosessin ajan. SDP nosti keskeiseksi vaaliteemakseen valtalain puolustamisen, jolloin monet puolueen perinteisesti ajamat tavoitteet jäivät vähälle huomiolle. Puoluelehdistö otti tehtäväkseen osoittaa syylliset valtalain kohtaloon. Vaalikampanjan aluksi suurimman taakan sai kantaakseen väliaikainen hallitus ja erityisesti Kerenski, jota toimiensa takia alettiin jo rinnastaa keisariin. Pian vähintään yhtä suureksi syntipukiksi lehdistö nosti kotimaisen porvariston unohtaen autuaasti sen, että osa siitä oli alun perin kannattanut lakia. Kampanjan kuluessa monet lehdet näkivät valtalain uudelleen hyväksymisen sosialidemokraattien vaalivoiton jälkeen merkitsevän käytännössä Suomen itsenäistymistä, millä tulkinnalla pyrittiin vetoamaan epävarmoihin, aikaisemmin porvareita kannattaneisiin äänestäjiin.

Merkittäväksi vaaliteemaksi nousi myös työväenlehtien kirjoittelu kahden suurimman porvarillisen ryhmän solmimaa vaaliliittoa vastaan. Lehdet pitivät täysin epäuskottavana, että aikaisemmin erojaan korostaneet ryhmät olisivat löytäneet toisensa vain vaaleja varten. Sen sijaan ne väittivät, että mitään todellisia eroja niiden välillä ei ollut ollutkaan, vaan että ne yhteistyöllä halusivat vain säilyttää porvariston luokkaedut ennallaan.

Lyhyen, kiivaimmillaan vain syyskuun ajan kestäneen vaalikampanjan aikana työväenlehdistön äänenpainot kovenivat entisestään, mitä huhut vahvojen suojeluskuntaosastojen perustamisesta ympäri maan eivät tietenkään vähentäneet. Porvarillisen lehdistön syytökset anarkiasta, huliganismista ja Suomen itsenäisyyden vaarantamisesta koettiin SDP:n lehdissä aidosti loukkaavina. Niissä ei jäänyt huomaamatta, että kaikki porvarilliset lehdet, kuuluivat ne vaaliliittoryhmiin tai ei, kohdistivat yksimielisen hyökkäyksen sosialidemokraatteja vastaan. Työväenlehtien käyttämän aggressiivisen retoriikan takia on aikaisemmalta tutkimukselta jäänyt huomiotta, että itse asiassa ne olivat joutuneet puolustuskannalle jo keväällä 1917. Niiden oli pitänyt selitellä ja puolustella työväestön toimia jo maatalous- ja kunnallislakkojen aikana keväällä sekä Turun ja Helsingin elintarvikemellakoiden jälkeen kesällä 1917. Joutuessaan nyt vaalikampanjan aikana massiivisen syyttelyn kohteeksi sosialidemokraattisen lehdistön oli puolustettava valtalakia sekä kiellettävä syytökset väkivallasta, elintarvikepulan aiheuttamisesta, veljeilystä venäläisten sotilaiden kanssa sekä kiihotuksesta. Toisaalta tämä puolustautuminen vei mahdollisuuden käydä keskustelua sosialidemokraattisen puolueen ideologiasta tai poliittisista käytänteistä saatikka antanut tilaa uusille poliittisille avauksille yhteiskunnallisen tilanteen kärjistyessä.

SDP:n vaalitappion jälkipyykissä vaalikampanjan aikana vallinnut yksimielisyys oli puoluelehdissä tipotiessään. Vaikka ensin turvaututtiinkin tap-

pion merkityksen vähättelyyn ja epäiltiin porvarillista puolta jopa vaalivilpistä, niin tunnustettiin myös vastapuolen onnistuneen paremmin vaalityössään.

Tarkemmissa tappioanalyysissä tuli esiin puolueen syvä jakautuminen eri mielipidesuuntiin niin puolueen ideologian kuin sen harjoittaman politiikan suhteen. *Työmies* edusti edelleen kautskylaista, siltasaarelaista keskustaa nähdessään vaalitappion suurimmaksi syyksi hallitusyhteistyön porvariston kanssa. *Savon Työmies* ja *Työ* edustivat revisionistisesti suuntautunutta oikeistoa pitäen tappion suurimpana syynä sosialidemokraattien omaa, taitamatonta toimintaa valtalain ajamisessa ja myös työväen ulkoparlamentaaristen keinojen käyttöä kevään maatalous- ja kunnallislakkojen aikana. Kolmas, vasemmistolainen suuntaus tuli esiin *Arbetetin* näkemyksessä, että vaalitappio johtui puolueen reformistisuudesta ja liian vähäisestä kumouksellisuudesta. Nämä suuntauksukset nousivat selvästi esiin marraskuun suurlakon ja puoluekokouksen yhteydessä, joissa päätoimittaja-poliitikot ajoivat paljolti samaa linjaa kuin lehdissään. Vaalitappion aiheuttaman työväenliikkeen radikalisoitumisen myötä *Arbetetin* linja osoittautui paljon vahvemmaksi kuin vain yhden pienen lehden linjasta olisi voinut päätellä ja näin suurin osa puoluelehdistöstä ja niiden päätoimittajista alkoikin asemoitua puoluekentässä paljon oikeammalle kuin puolueen kannattajakunta.

Vaikka elintarvikepula ei ollutkaan SDP:n vaaliteemojen joukossa, niin puoluelehdet kirjoittivat asiasta jonkun verran ennen vaaleja. Aiheesta kirjoittelu oli niissä alkanut jo vuoden 1916 aikana ruuan nopean hinnannousun myötä. Vaikka lehdet myönsivätkin elintarvikepulan perussyyn olleen maailmansodan ja siitä johtuneen Venäjän tilanteen aiheuttama, niin ne kiinnittivät yhä enemmän huomiota säännöstelyn epäonnistumiseen. Varsinkin kaupunkien huono ruokahuolto politisoi nopeasti myös elintarvikeongelman. Työväenlehdissä kiinnitettiin huomiota erityisesti siihen, että vanhojen kunnallislakien takia työväestö ei päässyt osallistumaan lainkaan tai ainakaan riittävästi paikallisten elintarvikelautakuntien toimintaan. Vaalikamppailun aikana porvarillisten lehtien anarkiasyytökset käännettiin porvaristoa vastaan väittämällä, että se oli aiheuttanut kelvottomalla toiminnallaan elintarvikeanarkian.

Syys-lokakuussa työväenlehtien arviot tilanteesta synkkenivät ja niissä vaadittiin porvarilliselta hallitukselta entistä kovempia toimia ongelman ratkaisemiseksi. Pahimmissa skenaarioissa lehdet varoittivat työväestön nälkäkapinoista, jotka voisivat johtaa jopa kansalaissotaan. Eräänlainen lievempi nälkäkapina oli marraskuun suurlakko, sillä yksi sen liikkeellepanija oli suurimmissa kaupungeissa syksyn mittaan edelleen pahentunut elintarviketilanne, jonka seurauksena tilanne niissä oli puoluejohdon ja puoluelehdistön arvioiden mukaan hyvin räjähdysherkkä, suorastaan kumouksellinen.

Joulu-tammikuussa keskeinen riidan aihe sosialidemokraattisten ja porvarillisten lehtien kesken oli hallituksen päätös toimeenpanna uusi elintarvikinventaarior tammikuun alussa. Ongelma ei ollutkaan itse inventaarior, vaan se, että hallitus ei halunnut antaa paikallisille elintarvikelautakunnille riittäviä valtuuksia luotettavan laskennan tekemiseksi. Seurauksena oli työväenlehtien suuttumus ja epäily, että näin porvaristo tahallisesti halusi estää elintar-

vikekätköjen löytymisen ja suosi kohtuuttomasti maanviljelysväestöä. Tässäkin kysymyksessä niiden kirjoittelun voi nähdä työväestön etujen puolustamisena sellaista epäoikeudenmukaisuutta vastaan, jonka hallitus olisi niiden mukaan voinut halutessaan saada vähintäänkin paremmalle tolalle.

Uudemmassa historiantutkimuksessa on pohdittu, oliko elintarvikepula ja nälän pelko todellinen syy sisällissotaan vai onko sen vaikutusta liioiteltu. Vaikka koko maata koskeva tilanne ei nähtävästi

ollutkaan niin vakava kuin aikalaiset, kuten työväenlehdet olettivat, niin pula kosketti nimenomaan kaupunkien ja teollisuuskeskusten työväestöä, jonka radikalisoitumisen yhtenä juurisyynä voi pitää jatkuvaa elämisen epävarmuutta. Porvarillinen lehdistö syytti SDP:n lehdistöä työväestön kiihottamisesta ja luokkavihan lietsomisesta nälän varjolla, mutta tässä asiassa työväestö itse tunsu tilanteen varmasti niin hyvin, ettei tämän sisältöinen propaganda olisi voinut kovin kauan purra. Elintarvikesäännöstelyn joutuessa syksyn mittaan 1917 yhä suurempiin vaikeuksiin, epäilivät kylläkin muutamat puoluelehdet propagandistisesti, että porvaristo hankaloitti tahallisesti kaupunkien elintarvikehuoltoa ja syyllistyi keinotteluun, mutta nämä syytökset limittyivät selvästi eduskuntavaalikampanjaan ja suojeluskuntien perustamiseen.

Marraskuussa 1917 Suomen sisäpoliittinen tilanne oli kärjistynyt niin pitkälle, että sosialidemokraattisen puolueen johdossa ryhdyttiin harkitsemaan sellaisia painostuskeinoja, joiden avulla työväenliikkeen kertaalleen saavutetut, mutta nyt menetetyt saavutukset olisi palautettu. Lopulta keinoiksi valittiin kautskylaisen ideologian vieroksuma yleislakko. Sen onnistumiseksi – varsinkin kun porvaristo oli luomassa sotilaallista järjestöä – katsottiin varsinkin SAJ:n piirissä tarvittavan omaa aseellista voimaa tuotantokoneiston pysäyttämiseksi ja lakkoliikkeen vahvistamiseksi. Sosialidemokraattinen lehdistö oli ollut keväästä lähtien antimilitaristisella kannallaan, jonka mukaan työväenkaartit eivät olisi tarpeen, mutta suojeluskuntien määrän nopea kasvu sai ne muuttamaan suhtautumisensa kaarteihin myönteisemmäksi. Ennen päätöstä kaartiin perustamisesta niistä ei puoluelehdistössä keskusteltu paljonkaan, vaan pidettiin edelleen työväenlehteä työläisen parhaana aseena ja kaarteja välttämättömänä pahana. Kaartiin perustamiskehotuksen jälkeen 20.10. lehdet korostivat niiden olevan luonteeltaan puolustuksellisia, mutta varoittivat itsenäisten, puolueesta riippumattomien kaartiin vaaroista. Puoluelehdistöltä jäi kuitenkin vielä tässä vaiheessa noteeraamatta, että eduskuntavaalitappion jälkeen aloite työväenliikkeen suunnan määrittelyssä oli siirtymässä ammattijärjestölle ja että ainakaan osa siihen mennessä perustetuista kaarteista ei todella ollutkaan kuuliaisista puolueelle, vaan ajoivat selvästi kumouksellisia päämääriä.

Tämän tosiasian eteen työväenlehtiin toimittajat joutuivat suurlakon alettua 14.11.1917. Lakon johtoon perustetussa Työväen Vallankumouksellisessa Keskusneuvostossa väännettiin tosissaan kättä lakon tavoitteesta. Toisaalta olivat ne, jotka näkivät lakon vallankumouksen alkuna ja toisaalta ne, jotka olivat edelleen parlamentaaristen menettelytapojen kannalla. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluivat enemmistö toimittaja-poliitikoista ja puolueen edus-

kuntaryhmän selvä enemmistö, vaikka horjumista toimittajien piirissä oli myös kumouksellisuuden suuntaan.

Suurlakon tärkeimpien saavutusten, valtalin, kahdeksan tunnin työpäivän ja kunnallislakien vahvistamisen jälkeen eduskunnassa TVK:kin päättyi lopulta luopumaan kumousaikeista ja lakko lopetettiin. Osassa työväestöä se herätti tyytymättömyyttä, sillä sen mielestä lakon avulla olisi voitu saavuttaa paljon enemmän. Kuitenkin työväenlehtien mielestä lakon päämäärät oli saavutettu ja vain yksi lehti olisi hyväksynyt sen jatkamisen.

*

*

*

Tutkimuksen toisena pääkysymyksenä on, saiko sosialidemokraattisten lehtien marraskuun suurlakon ja tammikuun lopun välisen ajan kirjoittelu, "räikeä kiihotus" työväestön ryhtymään aseelliseen vallanottoon. Tämä väite on alun perin lähtöisin porvarillisista sanomalehdistä, mutta myös aikalaisvaikuttajilta, niin porvarillisilta kuin joiltakin sosialidemokraateilta. Kun kiihotusmyytin luomiseen osallistui voittajien tiedemiehiä, poliitikkoja ja sotilaita, se alkoi saada virallisen luonteen. Sisällissodan jälkeen väite adoptoitiin ns. vapaussotakirjallisuuteen, josta se on siirtynyt, ei tosin enää ainoana kumouksen syynä, aina uudempaan tutkimukseen saakka.

Vaikka porvarillisen lehdistön anarkia- ja luokkavihan kylvämissyytökset olivat perua kevään 1917 maatalouslakoista, niin ne saivat vielä huomattavasti jyrkemmän sävyn ja luotettavamman sisällön, kun suurlakon aikaiset ryöstöt ja murhat tulivat lakon jälkeen julki. Näiden jälkiselvittelystä syntyi eduskuntavaalikampanjaakin rankempi propagandasota, jossa minkäänlaista poliittista korrektiutta kummankaan puolen kirjoittelusta ei enää ollut löydettävissä, vaan ajan henki normitti kielenkäyttöä. Porvarillinen lehdistö vyörytti koko syyllisyyden lakon aikaisista tapahtumista sosialidemokraattiselle puolueelle, sen johdolle ja sanomalehdistölle, jotka järkyttyneinä tapahtumista yrittivät ensin selitellä tekojen takana olleen työväenjärjestöihin kuulumattomat huligaanit, mutta joutuivat pian myöntämään, että mukana oli myös puolueen järjestyskaartien osastoja. Tapahtumien jyrkkä tuomitseminen työväenlehdissä ei porvarilliselle lehdistölle riittänyt, vaan se vaati SDP:n johtoa ottamaan koko vastuun tapahtumista, mihin se ei tietenkään voinut suostua. Näin puolueen lehdistö joutui jälleen kerran puolustuskannalle ja selittelemään tapahtumia parhain päin. Vastasyytöksenä se esitti, että porvariston oma politiikka oli johtanut suurlakkoon seurauksineen. Työväestön kiihottamissytytökset torjuttiin selittämällä, että epäkohdista kirjoittaminen ei ollut niitä synnyttänyt ja varoitettiin jälleen, että pahimmillaan porvariston politiikan jatkaminen saattaisi johtaa luokkien väliseen sotaan. Toisaalta yksikään puoluelehti ei vaatinut suoraan järjestyskaartien lakkauttamista, mutta sen sijaan epäluotettavan aineksen erottamista niistä ja niiden saattamista SDP:n tiukkaan kontrolliin.

Suurlakosta alkoi SDP:n lehdistön ja radikalisoituvien kaartien aina tammikuun lopulle saakka jatkunut kiista oikeista menettelytavoista. Joulu-

tammikuussa radikalisoituminen ei merkinnyt enää vain valmiutta ei-parlamentaaristen, eri muotoisten painostuskeinojen käyttöön, vaan myös väkivaltaisten menetelmien ottamista toimintavalikoimaan. Vaikka lehtien palstoilla kysymys näyttäytyi usein toimitusten kamppailuna kaartiin puolueen kontrollista irtautumista vastaan, oli kyse tietenkin pohjimmiltaan siitä, mikä menettelytapa puolueessa tuli valita maan sisäisen tilanteen eskaloituessa.

Kohta suurlakon jälkeen SDP järjesti ylimääräisen puoluekokouksen, jonka tarkoituksen oli palauttaa puolueen yhtenäisyys ja sopia tulevan politiikan suuntaviivoista. Puoluelehtien toimittajat olivat jälleen tärkeässä roolissa kokouksen kulussa, mutta nyt entistä selvemmin jakautuneina. Kokouksessa vähemmistöön jääneet toimittajat, suurelta osin *Työmiehen* piiristä, olivat kallellaan kumouksen toimeenpanoon, enemmistöön kuuluvat taas puhuivat voimakkaasti demokraattisten, parlamentaaristen toimintatapojen puolesta. Tästä huolimatta tehtiin puolueen yhtenäisyyden säilyttämiseksi kompromissi, joka sisälsi mahdollisuuden molempiin vaihtoehtoihin. Vallanottoon ryhtyminen olisi vaatinut kuitenkin sekä puolueeneuvoston että eduskuntaryhmän suostumuksen. Kokouksen jälkeen asiaa kommentoineet pääkirjoittajat hyväksyivät kuitenkin vain parlamentaaristen keinojen käytön ja iloitsivat siitä, että puoluekokous oli määrännyt järjestyksikaartit tiukasti puolueen valvontaan.

Joulukuussa omavaltaisten kaartiin arvostelu työväenlehdissä jatkui: niissä vaadittiin jopa kaartiin lakkauttamista, jos niitä ei saataisi puhdistettua työväenjärjestöihin kuulumattomista tai puoluekuria rikkovista jäsenistä ja korostettiin kaartiin olevan olemassa vain järjestyksenpitoa varten. Myös SDP:n ja SAJ:n hallinnot julkaisivat vetoituksen puoluekurin noudattamiseksi ja velvoittivat puoluelehdistöä vastustamaan puoluetta ja ammattiyhdistysliikettä vahingoittavia pyrkimyksiä.

Joulukuun puolivälissä pidetyssä kaartiin edustajakokouksessa enemmistö kaarteista alistui puolueen johtoasemaan, mutta niiden itsenäisyyttä vaatineilla, erityisesti Helsingin ja Turun kaarteilla oli myös vankka tuki.

Joulukuun lopussa Turussa alkoi paikallisten kiistojen seurauksena mielisilakko, joka aiheutti pian laajan ryöstelyjen aallon, johon Turun kaarti ei puuttunut. Tämän seurauksena porvarillinen lehdistö syytti sitä osallisuudesta laittomuuksiin, minkä työväenlehdetkin joutuivat myöntämään todeksi. Ne joutuivat jälleen puolustuskannalle, vaikka yrittivätkin aluksi ulkoistaa vastuun työväenjärjestöihin kuulumattomille tai niihin vasta liittyneille. Koska Turun tapahtumat olivat niin laajasti julkisuudessa, ne käänsivät huomion järjestysvaltaongelmaan. Nyt loputkin työväenlehdet joutuivat pohtimaan kaartiin asemaa julkisesti, koska asiasta ei voitu, eikä varmaan enää haluttukaan vaieta. Niinpä Turun tapahtumat olivat kaartiin aseman arvioinnin kannalta paljon merkityksellisempiä kuin esimerkiksi Tampereen kaartikokous. Joulukuun loppuun mentäessä kävi kuitenkin selväksi, että puoluelehdet ryhmittäytyivät vahvasti puoluejohtoon taakse vaatien jälleen kaartiin puhdistamista ja niiden saattamista puolueelle lojalleiksi.

Tammikuun alussa 1918 Helsingin voimakas punakaarti jatkoi kaikesta huolimatta irtautumistaan puolueen valvonnasta. Monilla paikkakunnilla

kaartit alkoivat myös puuttua puoluelehtien kirjoitteluun. Kaartien omavaltaisen toiminnan tuomitseviin teksteihin ne vastasivat painostamalla ja uhkailemalla lehtiä, mikä sai ne nousemaan jyrkästi "anarkiaa" vastaan ja kysymään, kuka puoluetta oikein johti. Siksi vielä vallankumouksen jälkeenkin punakaarti suhtautui usein epäluuloisesti puoluelehtiin ja niiden toimittajiin.

Merkittävä näyttö SDP:n lehdistön kumousvastaisuudesta saatiin puolueuuston kokouksessa 19.–22. tammikuuta, jossa tehtiin vallanoton mahdollistavia päätöksiä. Siellä viimeistään kävi ilmi, että työväenliikkeen kollektiivinen yhtenäisyys ei ollut enää todellista tai mahdollista. Juuri ennen kokousta monet puoluelehdet olivat evästäneet kokousta korostamalla Kautskyyn vedoten demokraattisia keinoja vallan valtaamiseksi, mikä sai puoluekokousedustajat kritisoimaan maltillista kirjoittelua, joka ei esitelty riittävästi vaihtoehtoja. Lisäksi toimittajia syytettiin oikeistolaisuudesta ja kokouksen päätöksissä vaadittiinkin lehtiä esiintymään jyrkemmin työväen luokkataistelun puolesta. Toimittajat puolustivat omia näkökantojaan ja vastustivat punakaartien kumouksellisuutta. Heidän enemmistönsä mielestä työväestön tyytymättömyyden syy oli elintarvikepula eivätkä he uskoneet kumouksen onnistumiseen. Näillä vastaväitteillä ei ollut kuitenkaan enää vaikutusta, sillä selvittääkseen punakaartilaisradikaalien paineesta puolueuusto päätti laajentaa puolue-toimikunnan vallankumoukselliseksi toimijaksi. Sen kokoonpano oli huomattavan toimittajavaltainen: 15:sta jäsenestä kymmenen oli lehtimiehiä. He edustivat kuitenkin pientä radikaalia vähemmistöä koko sosialidemokraattisessa lehtimieskunnassa.

Tilanteessa, johon sosialidemokraattisen puolueen johto oli hajanaisuutensa ja päättämättömyytensä takia syksyn 1917 ja tammikuun 1918 aikana joutunut, sillä oli kaksi mahdollisuutta toimia. Se olisi voinut kieltäytyä vallanottoon ryhtymisestä, mikä olisi mitä todennäköisimmin merkinnyt punakaartien johtamaa epäyhtenäistä kumousyritystä ja varmaa tappiota. On kaikei äärimmäisen epätodennäköistä, että kaartit olisivat jääneet odottamaan kuultuaan suojeluskuntien aloittaneen aseellisen toiminnan. Puoluejohdon toinen vaihtoehto oli ryhtyä ainakin nimellisesti kumouksen johtoon. Tämän vaihtoehtoon se sitten umpikujaan ajettuna lopulta valitsikin säilyttäen näin työväenliikkeen yhtenäisenä ja voitonmahdollisuudet parempina. Siksi ulospäin saattoikin näyttää, että puoluejohto oli valmistanut ja aloittanut vallankumouksen sopivan tilaisuuden tullen.

Koska voittaneella porvarillisella puolella ei "vapaussodan" jälkeen haluttu myöntää, että työväen vallankumouksen tärkein motiivi oli yhteiskunnallisten epäkohtien korjaaminen, se häivytettiin olemattomiin vahvistamalla jo ennen sotaa synnytettyä myyttiä sosialidemokraattisen puoluelehdistön "räikeästä kiihoituksesta," jonka avulla oppimaton työväestö saatiin lopulta nousemaan kapinaan ja ryhtymään näin isänmaan kavaltaajiksi. Tämä tutkimus kumoaa kuitenkin edelleenkin elossa olevan käsityksen ja osoittaa, että keskeinen osa puoluelehdistöstä ja sen päätoimittajista oli reformisteja, jotka kannattivat demokraattisia, parlamentaarisia menettelytapoja ja vastustivat viimeiseen saakka aseellista vallanottoa.

Kysymys työväenlehtien kumouksellisuudesta voidaan asettaa myös toisinpäin: jos kerran ne vastustivat tai eivät ainakaan kannattaneet vallankumousta, miten ne eivät onnistuneet vaikuttamaan lukijakuntaansa niin, että kumousta ei olisi syntynyt? Keskeinen selitys on, että yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ongelmat olivat niin suuria tuon ajan Suomessa, että ne eivät näyttäneet ratkeavan ilman jonkin asteista työväestön kapinallista reaktiota. Hallitsevan luokan vastaisia toimia ruokkivat ja voimistivat jo kerran saavutetuiksi kuvitellut ja sitten menetetyt edut sekä demokratiavaje, jota pelkkä valtiollinen edustus-oikeus ei voinut työväenliikkeen kannalta täyttää. Demokraattisessa maassahan ei vallankumouksia tapahdu.

Venäjän maaliskuun vallankumouksesta Suomen omaan kumoukseen saakka työväenlehdet kävivät eräänlaista kahden rintaman taistelua. Toisaalta niiden oli selitettävä lukijakunnalleen parhain päin puolueen politiikkaa ja sen epäonnistumisia ja toisaalta niiden oli puolustauduttava porvarillisen lehdistön syytöksiä vastaan. Sen suhteellisen yhtenäisenä taktiikkana oli vetää SDP vastuuseen mielenosoituksista, lakoista, yhteistyöstä venäläisten kanssa sekä suoranaisista rikoksista, vaikka puolueella ei usein ollut niihin osaa eikä arpaakaan tai vaikka se olisi tuominnut ne jyrkästi. Eräänlaisena työväenlehdistön suurena linjana hahmottuukin jatkuva puolustuskannalla olo alkaen kevään maatalous- ja kunnallislakoista, jatkuen valtalain kaatumiseen, eduskuntavaalikampanjaan ja vaalitappioon sekä marraskuun suurlakkoon.

Puolustautumisessa käytetty voimakas ja suorasukainen retoriikka johtui toisaalta työväenliikkeen oppositioasemasta ja toisaalta toimittajien taustasta. Jyrkästä kielenkäytöstä syytetyt lehdet vetosivat siihen, että jokaisen aikakauden on puhuttava omalla kielellään: niiden kirjoittelu oli karua, mutta jämerää, se oli poliittisen herättäjän puhetta. Lehdet olivat puolueen ase sanan täydessä merkityksessä ja maailmanmenoa tarkasteltiin suhteessa omaan ideologiaan. Poliittisen kriisin syveneminen, elintarvikepula ja lopulta aseistautuminen antoivat jyrkkään sanontaan kyllin aihetta ja ideologinen tavoite ohitti usein asia-argumentit. Kun aikaisemmin oli voitu käydä jonkinlaista dialogia porvarillisen lehdistön kanssa, se muuttui vuoden 1917 kuluessa yhä enemmän toistensa ohi huutamiseksi, josta vastapuolen tahallinen ärsyttäminenkin ei ollut kaukana. Mielenpitojen jyrkkyyteen vaikutti oleellisesti myös se, että Suomessa ei ollut riippumatonta lehdistöä, jolloin luettiin vain oman mielipidesuunnan lehtiä.

Populistista työväenlehtien kirjoittelu oli siinä mielessä, että se oli tarkoituksella liioittelevaa, yleistävää ja kärjistävää, jotta se resonoi viestin vastaanottajassa. Samoin, jos lehtien teksti ei ollut totta, toimittajat olisivat voineet puolustautua populistisesti väittämällä, että se oli "autenttista," eli näin ihmiset kokivat nämä asiat. Tyypillisesti populistista kirjoittelussa oli työväestön ja porvariston vastakkainasettelu, jossa vastustajassa ei nähty mitään hyvää.

Vaikka aika ajoin sosialidemokraattisen puoluelehdistön kannat saattoivat poiketa selvästikin puolueen ajamasta politiikasta, niin kaiken kaikkiaan voi kuitenkin tammikuuhun 1918 ulottuneen kriisivuoden tapahtumien valos-

sa sanoa, että sosialidemokraattiset sanomalehdet olivat puolueelle uskollisia, mutta eivät kuuliaisia.

*

*

*

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä näkökulma tutkittaviin sanomalehtiin muuttuu. Tällöin kyseessä eivät ole enää vahvassa oppositioasemassa vallitsevaan järjestelmään olevat lehdet, vaan uuden hallituksen äänenkannattajat, ikäänkuin "virallinen" lehdistö. Se oli kansanvaltuuskunnan tärkein informaatio- ja propagandaväline, jonka toisaalta vahvuus ja toisaalta heikkous oli sen julkisuus. Heikkous tarkoitti sitä, että lehdet eivät voineet tietenkään julkaista salassa pidettävää materiaalia, mistä seurasi, että paikallisten viranomaisen tiedonsaanti heikkeni. Uuden hallituksen informaatiovoiman lisäämiseksi se perusti punaiseen Suomeen jääneen yhdeksän puoluelehden lisäksi kaksi virallista tiedotuslehteä, suomen- ja ruotsinkielisen. Samassa tarkoituksessa kaikkien lehtien painoksia kasvatettiin, mutta jakeluvaikeudet aiheuttivat sen, että esimerkiksi rintamalle lehtiä tuli sattumanvaraisesti. Oman ongelmansa aiheutti se, että puoluelehdistön joulutammikuun punakaartin vastainen kirjoittelu oli saanut viime mainitun piirissä aikaan luottamuspuolan lehdistöä kohtaan. Siksi kaarti sodan aikana puuttui sen kirjoitteluun ja vaati oikeutta valvoa lehdistöä, mihin kansanvaltuuskunta ei kuitenkaan suostunut.

Koska vallankumoukseen ryhtyminen oli sitä vastustaneelle lehdistölle ainakin jonkin asteinen järkytys, ne kirjoittivat aluksi vähän ja varovasti kumouksen syistä ja tilanteen vaatimaa vallankumouksellista innostusta niiden pääkirjoituksista saa hakemalla hakea. Syiden arviointi niissä vilkastui vasta sitten, kun kansanvaltuuskunta *Tiedonantajansa* ja *Työmiehen* kautta antoi syiden suuntaviivat.

Johtavaksi selitykseksi vakiintui vallankumous, joka oli tehty puolustustarkoituksessa porvariston aseistautumista ja vallankaappaushanketta vastaan. Lisäuskottavuutta sille saatiin siitä, että Svinhufvudin senaatti oli julistanut suojeluskunnat hallituksen joukoiksi. Työväenkaartit oli tämän selityksen mukaan perustettu vain työväenluokan puolustamiseen. Ajatus puolustavasta vallankumouksesta oli kuitenkin melko absurdi, kun tarkoituksena oli kukistaa väkivalloin valtaa pitävä luokka. Tällä selitysmallilla pyrittiin kuitenkin saamaan työväestön mahdollisimman laaja kannatus vallanotolle ja se näytti vastaavan puolueen perinteisen ideologian mukaista kumoukskäsitystä. Se oli myös luontevaa jatkoa työväenlehtien jo keväällä 1917 alkaneelle puolustautumiselle porvariston politiikkaa vastaan.

Puolustautumisteoria ei vastannut tietenkään millään tapaa lehdistön helmikuussa välittämää Leninin neuvoa, jonka mukaan vallankumouksellisen puolueen oli otettava valta, kun siihen avautui mahdollisuus. Sisällissodan aikana sitä voitiin kuitenkin käyttää vastavetona Kautskyn ja Ruotsin oikeistosocialidemokraattien suomalaisten kumoukseen kohdistamaan ankaraan kritiikkiin. Tosiasiassa puoluejohto oli ryhtynyt kapinaan tuntematta edes tätä Leninin neuvoa.

Sodan kuluessa kansanvaltuuskunnan viralliset lehdet tarkensivat Yrjö Sirolan puheen mukaisesti vallanoton "kumoukselliseksi itsepuolustukseksi," ja samalla tähdennettiin, että Suomen tapahtumat eivät olleet seurausta bolsevikikumouksesta, vaan niillä oli omat syynsä ja vaikuttimensa, vallankumous ei siis voinut olla tuontitavaraa.

Sisällissodan aikana useat lehdet puuttuivat porvarillisen lehdistön viljelemään väitteeseen, että sosialidemokraattien johto ja sanomalehdet olivat kiihottaneet työväenjoukot kumoukseen. Tämän ne kiistivät jyrkästi ja selittivät, että kumous tehtiin työväestön epätyytyttävien olojen takia.

Yksi niiden aiheuttaja oli elintarvikepula. Se nähtiin puoluelehdistössä suurimmaksi yksittäiseksi syyksi kumoukseen. Heikkenevä ravintotilanne oli ollut niiden vakioaihe jo vuodesta 1916. Vuoden 1917 syksyyn saakka vaikean tilanteen aiheuttajaksi niissä tunnustettiin yleisesti maailmansota ja siitä johuttavat Venäjän tuonnin ongelmat, mutta porvarillisen senaatin tultua vastuuseen elintarvikehuollosta, nähtiin se entistä useammin syypääksi pahenevaan kriisiin. Sisällissodan kuukausina ainoaksi elintarvikekurjuuden syyksi todettiin porvarillinen elintarvikepolitiikka, joka mahdollisti ruokavarastojen piilottelun ja niillä keinottelun. Tällainen väite oli taktisestikin viisas, sillä se vähensi kansanvaltuuskunnan vastuuta ruokapulasta keväällä 1918. Silti lehdissä myönnettiin, että asia oli myös uudelle hallitukselle erittäin vaikea hoidettavaksi.

Kipeä kysymys kumouksen tekijöille oli syytös nousemisesta laillisesti valittua eduskuntaa, siis demokratiaa vastaan. Tämä torjuttiin punaisessa lehdistössä väittämällä, että Svinhufvudin senaatti oli kerännyt eduskunnalle kuulunutta valtaa käsiinsä ja harjoittanut politiikkaansa siltä salassa. Kun se näilläkin keinoilla ei ollut pystynyt varmistamaan asemaansa, se turvautui aseisiin ja siksi demokratiaa jouduttiin nyt toteuttamaan kumouksen keinoin.

Syylisyyskysymyksessä sanomalehtipropagandassa toistuivat enimmäkseen samat teemat, jotka punainen hallinto oli nimennyt: porvaristo oli vastustanut uudistuksia eikä toteuttanut yhteiskunnallista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta, vaikka sillä olisi ollut valta siihen. Sen lisäksi se oli ruvennut valmistelemaan aseellista hyökkäystä työväenluokan kimppuun, jolloin jälkimmäisen oli pakko ryhtyä vallankumoukseen itsepuolustukseksi. Vaikka tehokkaan propagandan olisi tietysti pitänyt olla selkeää ja yksinkertaista tehotakseen paremmin, eivät työväenlehtien toimittajat päässeet irti helmasynnistä: pääkirjoitukset olivat usein edelleen pitkiä, perinpohjaisia, teoreettisia – ja ikävystyttäviä.

Kun kumoukseen oli valmistauduttu huonosti ja kiireellä, alkoi sen tavoitteiden määrittely vasta ensimmäisinä kumouspäivinä. Näin on ymmärrettävä, että sosialidemokraattinen lehdistökin pääsi esittelemään ja arvioimaan niitä vähitellen vasta helmikuun kuluessa. Tutkimuksessa selvitetään, miten punainen julkisuus tulkitsi näitä tavoitteita, asetti niitä tärkeysjärjestykseen ja mitä omia tavoitteita se mahdollisesti toi esiin.

Kansanvaltuuskunnan ohjelma oli suurpiirteinen, keskeistä oli uusi kansanvaltainen valtiosääntö ja konkreettiset uudistukset, joten ohjelma perustui

SDP:n ohjelmaan ja 'Me vaadimme' -julistukseen. Uusi hallitus hylkäsi proletariaatin diktatuurin. Sen mukaan tavoitteet oli saavutettava demokraattisesti kansan enemmistön tuella. Aika ei myöskään ollut vielä kypsä sosialismille, koska ensin oli tehtävä porvarillisdemokraattiset uudistukset. Punaisen lehdistön mukaan porvarillinen perustuslaki antoi kyllä työväestölle valtiollisen ja kunnallisen äänioikeuden, mutta turvasi virkavaltaisuuden (tällä lehdistö viittasi erityisesti täysin porvarilliseen virkamieskuntaan) ja lainsäädännön luokkaluonteen, joten se ei taannut todellista kansanvaltaa. Keskeisenä teemanä lehdistöllä olikin virkavaltaisuuden kukistaminen tarkoittaen, että kaikki virkamiehet, esimerkiksi tuomarit, tuli valita vaaleilla määrääjäksi.

Kysymykseen yhteiskunnallisesta vallankumouksesta eli tuotantovälineiden sosialisoinnista kansanvaltuuskunnan enemmistö otti varovaisen kannan, jonka mukaan niiden jonkinasteinen valvonta riittäisi, sillä kautskylaisina he eivät nähneet yhteiskunnan olevan vielä kypsä niiden sosialisointiin. Selvän poikkeaman kansanvaltuuskunnan kannasta esitti *Arbetet* saaden joiltakin lehdistä varovaista tukea. Lehti vaati voimakkaasti sosialisoinnin tielle lähtemistä ja arvosteli samalla vallankumousjohtoa tyytymisestä pelkkään yhteiskunnan demokratisointiin.

Demokraattisten toimintatapojen korostamisesta huolimatta kansanvaltuuskunta joutui käytännössä turvautumaan jonkinasteiseen proletariaatin diktatuuriin. Niin valtiollinen kuin paikallinen hallinto olivat sosialidemokraattien käsissä ja porvarillisten lehtien kieltäminen viittasi samaan. Hallituksen lehdistö selitti tällaisten rajoitusten olevan väliaikaisia, sillä sodan voittamisen jälkeen kaikki kumoushallinnon päätökset alistettaisiin kansanääntökseen.

Kansanvaltuuskunnan laatima valtiosääntöehdotus on merkittävä asiakirja siinä mielessä, että se paljasti kumoushallituksen tavoitteiden luonteen, vaikka se ei ehtinytkään koskaan toteutua. Valtiosääntöehdotus perustui painokkaasti eduskuntavaltaiseen järjestelmään, se toteutti lehdistön vaatiman virkamiesten valinnan vaaleilla ja lisäksi se sisälsi mahdollisuuden kansanaloitteisiin. Esitys korosti kansan demokraattisia oikeuksia, se oli tavallaan laajennettu valtalaki.

Punaisissa lehdissä vertailtiin Svinhufvudin senaatin ja kansanvaltuuskunnan valtiosääntöesityksiä toisiinsa. Niiden mukaan senaatin esitys olisi pitänyt vallan yksin porvaristolla sekä sen sisältämien presidentin laajojen valtaoikeuksien että sen takaaman erittäin vahvan yksityisomaisuuden suojan avulla. Vaikka kansanvaltuuskunnan esityksessä oli valtiolle ja muulle julkiselle vallalle varattu mahdollisuus hankkia omaisuutta ja ryhtyä harjoittamaan yritystoimintaa, mikä voitiin nähdä sosialisoinnin ituna, niin toisen suuntaisesta ajattelusta todisti esityksen sisältämä lakko-oikeus. Sitä lehdistössä pidettiin tärkeänä, koska taistelu kapitalisteja vastaan ei niiden mukaan ollut vielä suinkaan ohi. Valtiosääntöesityksen käsittelyn yhteydessä lehtikirjoituksissa kansa alkoi usein esiintyä työväestön synonyymina.

Kansanvaltuuskunnan konkreettisista tavoitteista alettiin kahta toteuttaa heti vallanoton jälkeen: torpparivapautusta ja oikeuslaitosreformia. Torppari-

vapautus oli kuulunut jossain muodossa työväenliikkeen ohjelmaan alusta lähtien, mutta kun se nyt toteutettiin, se sivuutettiin punaisissa lehdissä yllättävän vähällä huomiolla. Se kyllä mainittiin vallankumousoikeuksien saavutuksia lueteltaessa, mutta mitään propagandavalttia siitä ei tehty. Edelleen ainakin nimellisesti *Työmiehen* päätoimittajuutta hoitanut Valpas korosti lehdessään, että torpparivapautus oli välttämätön vallankumouksen seuraus, vaikka se ei ollutkaan mikään sosialistinen uudistus lisätessään yksityisomistusta. Se ei hänen mukaansa ollut ristiriidassa sosialismin taloudellisten periaatteiden kanssa, koska silloisella kehitysasteellaan pientilat sopivat parhaiten yksityisten ihmisten tuotannolliseen työhön maataloudessa ja se paransi myös elintarviketilannetta.

Oikeuslaitoksen uudistaminen sai työväenlehdissä heti kumouksen alusta lähtien paljon enemmän julkisuutta kuin torpparivapautus. Vuoden 1917 puolella lehdet olivat jonkun verran arvostelleet tuomioistuimien luokkaluonnetta, mutta eniten uusien vallankumousoikeuksien nopeaan perustamiseen vaikutti pelko suurlakon aikaisen ja kumouksen alkupäivien punaisen terrorin jatkumisesta. Uusilla oikeusistuimilla haluttiin siis estää omankäden oikeuden käyttäminen esimerkiksi kostotarkoituksessa. Vallankumoukselliseksi vallankumousoikeudet teki paitsi niiden perustamistapa niin se, että niiden tuli tutkia ja tuomita tavallisten rikosten lisäksi vallankumousta ja kansanvaltaa vastaan tehtyjä rikoksia.

Punaiset lehdet näkivät vallankumousoikeudet tervetulleena uudistuksena senkin vuoksi, että ne palvelivat virkavaltaisuuden poistamista, kun niiden jäsenet valittiin vaaleilla. Lisäksi korostettiin kuolemanrangaistuksen poistamisen inhimillisyyttä ja vaadittiin muidenkin rangaistusten ja rangaistuslaitosten inhimillistämistä valistavassa ja kasvattavassa hengessä. Nykytutkimus on arvioinut oikeuslaitosreformin ehkä parhaiten onnistuneeksi ja toimineeksi Punaisen Suomen organisaatioksi, vaikka sen mainetta on varjostanut punakaartien harjoittama terrori.

Punainen lehdistö kiisti jyrkästi porvarillisissa lehdissä ennen sisällissotaa ja sen aikana esitetyt syytökset siitä, että työväestö olisi isänmaan petturi ja itsenäisyyden vastustaja. Sen mukaan porvarillisten lehtien väitteet perustuvat siihen, että työväestö ei taistellut vallankumouksellista Venäjää vastaan. Ne kuitenkin korostivat, että työväestön piirissä itsenäisyyden kannattaminen ei ollut kadonnut mihinkään. Itsenäisyyden kannalta kansanvaltuuskunnan asema oli kuitenkin hankala, sillä kansainvälisoikeudellisesti se oli kapinahalitus ja edes suhteita Neuvosto-Venäjään ei ollut vielä järjestetty. Edullinen sopimus sen kanssa saatiin kuitenkin solmittua maaliskuun alussa 1918. Se lähti sosialististen valtioiden tasavertaisuuden pohjalta, mutta kansanvaltuuskunta ei halunnut sitoa Suomen kohtaloa liiaksi Neuvosto-Venäjään, vaan korosti Suomen puolueettomuutta.

Jotkut punaiset lehdet tarttuivat kiinni eräiden kansanvaltuutettujen ajatukseen saada Itä-Karjala liitetyksi Suomeen. Se innosti niitä samaan kuin mitä Mannerheimin päämajassa tehtiin, maalailemaan huimia visioita Suur-Suomesta ja sen rajoista.

Länsirajalla tilanne oli toinen, siellä suunnassa lehdet arvostelivat voimakkaasti ensin Ruotsin ja sitten Saksan toimia Ahvenanmaalla, jonne nämä vuoron perään tekivät maihinnousun. Jo ennen Valkoisen Suomen ja Saksan tekemää sopimusta lehdet varoittivat Suomen itsenäisyydelle vaarallisesta yhteistyöstä "imperialistisen" Saksan kanssa. Vertailuksi ne tähdensivät, kuinka Neuvosto-Venäjä oli luopunut imperialistisesta politiikasta ja myönsi itsensä määräämisoikeuden kaikille sitä haluaville kansoille. Arvostelu kiihtyi, kun porvarillisen Suomen ja Saksan välinen sopimus tuli julkisuuteen maaliskuun alkupuolella. Se teki lehtien mukaan Suomesta Saksan holhouksen alaisen, mikä taas oli kaukana Suomen ja Neuvosto-Venäjän sopimuksesta. Näin porvaristo, ei työväestö, osoitti epäisänmaallisuutta myymällä Suomen.

Elintarvikepulan ratkaisuyrityksistä punainen lehdistö kirjoitti vähän siihen nähden, kuinka vaikea ongelma oli kyseessä. Tilanteen hankaluus pääkirjoituksissa myönnettiin, mutta hyviä neuvoja niillä ei ollut antaa sen paremmin hallitukselle kuin kansalaisillekaan. Yllättävästi uskallettiin kritisoida sitä, että punakaartissa maksettu hyvä palkka sai parhaan työvoiman välttelemään raskaita maataloustöitä. Vaikeassa tilanteessa luotiin uskoa parempaan tulevaisuuteen, mutta esitettiin myös erilaisia keinoja maan saamiseksi tehokkaammin viljelyskäyttöön, äärimmäisenä niistä viljelysmaan ottaminen työväenluokan käsiin. Vähäinen kirjoittelu aiheesta johtui tuskin siitä, että lehtiä olisi esimerkiksi kaartin toimesta tästä varoitettu, vaan yksinkertaisesti ruokapulan paheneminen ei ollut hyvää propagandaa hallitukselle.

Suurlakon aikana hyväksytyjen kunnallislakien mukaisia kunnallisvaaleja ei ehditty pitää ennen kumousta, joten kansanvaltuuskunta antoi ohjeet korvata "kukkarovaltuustot" SDP:n kunnallisjärjestöillä ja niiden elimillä. Punaiset lehdet vetosivat osallistumaan tähän toimintaan kaikkia niitäkin puolueen jäseniä, jotka eivät muuten kannattaneet vallankumousta. Lehdet korostivat kunnallisen demokratian merkitsevän myös virkavaltaisuuden lopettamista paikallishallinnossa, koska kunta hoiti asiansa itsenäisesti, valitsi virkamiehensä, esimerkiksi poliisit ja piti huolta oikeudenkäytöstä.

Vaikka kansanvaltuuskunnan ohjelmassa ei mainittu juuri mitään koululaitoksen uudistamisesta, aihe kiinnosti paljon punaista julkisuutta. Koulun epäkohdat olivat olleet esillä työväenlehdissä jo vuosia, ja kun niihin nyt voitiin puuttua, se lisäsi kiinnostusta aiheeseen. Ei pidä unohtaa, että valtaosa toimittajista oli kouluja käymättömiä, joten tämäkin seikka varmasti lisäsi heidän haluaan kaavailla uudenlaista koulua. Useimmin mainittu vaatimus oli uskonnonopetuksen poistaminen, koska sitä käytettiin porvarillisen maailmankuvan vahvistamiseen, se oli tieteen vastaista ja se rajoitti omantunnonvapautta. Koulutuksen suhteenkin lehdet vaativat demokratisointia: maksuton koulutus kaikille, toisin sanoen koulupakko ja opetuksen modernisointi vastaamaan yhteiskunnan tarpeita. Itse asiassa lehdet vaativat paljolti samoja asioita, jotka vasta peruskoulu paljolti myöhemmin toteutti.

Kansanvaltuuskunnan ajamat ja sen lehdistön tukemat uudistustavoitteet lähtivät yhteiskunnan ja vähemmässä määrin talouden laajasta demokratisoinnista, jonka fokus oli työväen ja yleensä vähävaraisten fyysisten ja

psykkisten elinolojen parantaminen. Kun tätä kaikkea ei ollut saavutettu parlamentaarisiin keinoin, vaan jo saavutetunkin nähtiin olevan vaarassa, SDP:n radikaali siipi ryhtyi punakaartin tuella vallankumoukseen. Sen onnistumisen ehtona oli vallan keskittäminen sosialidemokraattisten työväenjärjestöjen käsiin, mikä taas selvästi loukkasi demokratian periaatteita. Ilman jonkun asteista turvautumista pakkokeinoihin kansanvaltuuskunta ei olisi kuitenkaan voinut ajaa läpi tavoitteitaan. Pakkokeinojen, jonkun asteisen proletariaatin diktatuurin, oli kuitenkin määrä jäädä väliaikaiseksi, koska koko lainsäädäntö ja kunnallishallinto oli tarkoitus legitimoida kansanäänestyksin.

Sosialidemokraattisen lehdistön ja sen keskeisten toimittajien osuus vuoden 1917 ja kevään 1918 tapahtumiin oli merkittävä. Lehdistön avulla SDP pystyi kokoamaan työväestön tukemaan sen politiikkaa, vaikka lopulta porvariston organisoituminen estikin puolueen saavutusten pysyvyyden. Kehitys kohti kumousta jakoi työväenliikettä vahvasti ja niin se teki myös toimittajien suhteen. Kesäkuun 1917 puoluekokouksesta lähtien vahvimman aseman puoluejohdossa saavuttaneet toimittajat alkoivat syksyn mittaan taipua kumouksellisten kaartin painostamana vallanoton suuntaan, mutta enemmistö toimittajista vastusti sekä puolueen päättävissä elimissä että lehdissään tätä kehitystä. Se, että puoluelehtien vahvan enemmistön parlamentaarisia menettelytapoja painottanut kirjoittelu ei pystynyt estämään työväenliikkeen radikaaleja voimia pääsemään asemaan, jossa se pystyi aloittamaan aseellisen kumouksen, ei kerro lehtien heikkoudesta vaan kumoukseen johtaneiden syiden vahvuudesta sekä Venäjän tilanteen kehityksestä. Aseelliseen vallanottoon ryhtymisestä huolimatta puolueen lehdistö ja toimittajat pysyivät käytännössä poikkeuksetta puolueyhtenäisyyden säilyttämiseksi kansanvaltuuskunnan ja vallankumouksen uskollisina äänitorvina katkeraan loppuun saakka.

ENGLISH SUMMARY

This dissertation will determine how the press of the Social Democratic Party of Finland (SDP) was involved in and a contemporary witness to the events of the years 1917–1918 in Finland. The press was in 1917 the only public media and thus all the more valuable to all political parties. It wasn't only a social and cultural construction but also an active factor with power. It played an important role in politics, economy and social movements such as the emerging labour movement. However, the importance and contribution of the SDP press (worker's newspapers) to the events of the years 1917 and 1918 in Finland have not been researched comprehensively earlier.

The year 1917 spelled social turmoil and unrest in Finland along with motherland Russia, when the working class sought to pursue its objectives of reform. This dissertation concentrates firstly on establishing how the newspapers of the SDP reacted in 1917 to the central events between the March revolution in Russia and the General Strike in Finland in November, and what kind of differences to them came up in the positions of the papers and party leadership.

Secondly, it will be determined whether the SDP press was guilty of "blatant agitation". In other words, did it provoke the working class to start armed action between the General Strike in November and the revolution started at the end of January 1918; also, how did it react to the radicalism of the emerging Red Guards.

Thirdly, it will be studied how the party press of the SDP took shape as the Red press after the revolution and the start of the civil war; and how it perceived the reasons for the revolution and how it outlined the objectives of the revolution.

The material for these research issues consists of all the 16 worker's papers released in the time frame of the research. Their editorials and other central opinion pieces have been systematically gone through. The working-class press – founded to promote education and mediation of news – went for a fierce competition with the bourgeois press, although at a disadvantage. Even in 1917 the SDP press was a fairly young phenomenon, for most of the papers were just well over ten years old. The oldest one, the party organ *Työmies (The Working Man)*, had been established in 1895. Although their traditions and editorial and economical resources were clearly second to the bourgeois papers in their rivalry, they had by the year 1917 obtained a leading position distributionwise in nearly all of their areas of publication. An explaining factor in their success had to be the fact that they had to offer merchandise that had been missed and anticipated: socialism.

The SDP had a problem with its party papers: it didn't own any of them so it couldn't guide and control them. That's why they have been characterized as *partisan* press. The independence of the party papers was emphasized by the fact that their owners, local labour organizations, often elected their self-willed editors-in-chief, almost all of whom were Members of Parliament or members in the leading party organizations. So the subject of analysis here is how they

used the papers they managed as a means of making politics to further the objectives they considered right in the party. However, bringing up differences in the press was softened by the ideological solidarity felt by the editors-in-chief and also an effort to maintain party unity.

The methodological and also partly theoretical starting point of this dissertation is, in accordance with Raimo Salokangas, to examine the underlying factors and links which is also a part of the source-critical research of the press. Since the object of the research is the Social Democratic Party press, the starting point of the analysis is the Social Democratic Party of Finland, its ideology and policies.

For the first time after the March revolution in 1917 the unity of the SDP and its press became endangered, when Social Democrats were demanded to form a new national government because the party had gained a scanty majority in the 1916 parliamentary election. Karl Kautsky's interpretation of Marxism (Kautskyism), adopted by the SDP, became a problem. It prohibited forming a government together with the bourgeoisie. Valpas, the old party policymaker and editor-in-chief of the *Työmies*-paper, held onto this view only to see that the majority of the party leadership and press wanted to participate in a coalition government (the so-called Tokoi Senate) with the bourgeoisie. They argued that from within the government they could achieve the reforms demanded by the working class. So, the party that until then had not deviated from a Kautskyan stance of radical class struggle, took a long step towards reformism, which also meant a significant weakening of Valpas's position.

Soon after the government had been formed spontaneous agricultural strikes took the party and its press completely by surprise. At first the strikes received empathy and understanding in the press, but when they started to become partly violent also the attitude to them became slightly negative. Another factor was also the heavy allegations by the bourgeois press of a food shortage and anarchy caused by the strikes. According to them the SDP was responsible for them. The attitude of the Social-democratic party press to the strikes didn't have the kind of intra-party politics as with the attitude to the Tokoi Senate. After the initial fumbling, the press and the party leadership were persuasive in condemning the unrest and spontaneous strikes.

The undemocratic trait in local government, caused by the right to vote being connected with the ability to pay taxes, caused problems in the early summer of 1917. When the bourgeoisie didn't want to give up their power, although the working class often formed a majority in cities, local power acquired a politically biased class character, and it became the most visible symbol of class society in the public eye. The stance toward municipal power adopted by the SDP was to wait for the promised municipal election. That said, people in Tampere, Rauma and Turku didn't remain waiting. Instead, by threatening with a municipal strike or by implementing one, the local labour organizations accomplished a solution whereby they believed to have increased the influence of the working class in municipal matters. This topic gave rise to a lively and at times abrupt

debate in the worker's papers: can the working class use undemocratic, even unlawful methods in creating a just society, although only locally.

In the party press reactions to the events in the aforementioned cities were radical. Direct action was most strongly supported by papers in cities waging a municipal struggle, papers that otherwise were known to be relatively moderate. The papers in opposition to this claimed that the means in the struggle were unlawful and blamed supporters even for anarchism, as did the bourgeois papers. Mediating views were presented, too, but they were badly received. Direct action by the working class to broaden municipal democracy was largely opposed by the same papers that were the sturdiest supporters of cabinet cooperation. They relied, not only on legality, but also on the support given by the Kautskyan ideology: Finland was economically immature for a social revolution and therefore the only imaginable procedure was a parliamentary one.

After the downfall of the Emperor of Russia there arose a question in Finland about whom the highest power in the country now belonged to. The ratification of the so-called Law of Supreme Power by a generous majority of votes in July in 1917 was considered a triumph by the Social-democratic press. Not only did it guarantee extensive independence from Russia - many papers talked about true sovereignty - but worker's papers celebrated the democratic traits in the Law of Supreme Power: it gave the highest power to the Parliament and so made it possible for the eight-hour Working Time Act and municipal laws to take effect immediately. Internal independence was in fact an essential condition for the national and democratic development as understood by the Social Democrats. Social-democratic journalists played a central role in the birth of the Law of Supreme Power. The editors-in-chief known for their nationalistic opinions easily won over the leading social-democratic opinionmakers, especially when it became apparent that Lenin's policy on nationalities gave a revolutionary justification for national demands.

The breach that SDP's action to execute the Law of Supreme Power had caused with the Provisional Government of Russia, became increasingly deeper after it repealed the law and dissolved the Parliament. The shock and disappointment of the worker's papers with this action got stronger when it became obvious that the Finnish bourgeois circles, already opposed to the law, were in on the scheme. Old allegations of the bourgeois cooperation with the Tsarist Russian oppressors were raised. It was also claimed that the bourgeoisie was ready to abandon Finnish independence in order to have their own class privileges secured. As a matter of fact, repealing the Law of Supreme Power, brought about a trauma or even an incurable wound within the circles of Social Democrats and its press, a wound from which they didn't recover before the Civil War.

New parliamentary election was set to be held at the beginning of October in 1917. The Social-democratic press entered the election campaign with the same unanimity as with the whole process of the Law of Supreme Power. Defending the Law of Supreme Power became the central election theme of the SDP. This was the reason why many of the traditional objectives of the party

received little attention. The party press set about to point out the guilty parties of the fate of the Law of Supreme Power. At the beginning of the election campaign the heaviest burden was carried by the Provisional Government and especially Kerenski, who was already being contrasted with the Emperor because of his actions. Soon at least as big a scapegoat in the press became the domestic bourgeoisie, blissfully forgetting that part of it had originally supported the law. During the campaign many papers opined that the re-ratification of the Law of Supreme Power, after the election victory of the Social Democrats, in practice meant independence for Finland. With this interpretation they tried to plead to uncertain voters who earlier had voted for bourgeois candidates.

During a short election campaign, at its most heated only in September, the opinions expressed in the press grew even more heated. Rumours of strong White Guards (Bourgeois Guards) having been established all over the country, didn't naturally diminish the heat. Allegations of anarchy, hooliganism and endangering Finnish independence by the bourgeois press were seen as genuinely offensive in the Social-democratic papers. It didn't go unnoticed that all the newspapers of the bourgeois parties targeted their unanimous attack against Social Democrats. Previous research has ignored, because of the aggressive rhetoric used by the worker's papers, the fact that in fact they had been on the defensive already in the spring of 1917. They had had to explain away and apologise for working class actions already during the agricultural and municipal strikes in the spring of 1917. Being targets of massive allegations now during the election campaign, the Social-democratic press had to defend the Law of Supreme Power and deny allegations of violence, bringing about food shortage, fraternizing with Russian soldiers and agitation.

In the aftermath of the electoral defeat of the SDP, the unanimity prevalent in the election campaign had vanished into thin air in the party papers. Although they at first resorted to belittling the importance of the defeat, and suspected the bourgeois side even of electoral fraud, they also acknowledged that the opposite side had managed their campaign better. The more precise defeat analyses indicated a deep division into different opinion trends, both regarding party ideology and its politics. *Työmies* still represented the Kautskyan center seeing as the biggest reason for the electoral defeat cabinet cooperation with the bourgeoisie. Some represented right-wing revisionism, regarding the Social Democrats' own incompetent action in pushing the Law of Supreme Power as the biggest reason for the defeat. The third, left-wing trend, came up in the view that the electoral defeat resulted from the party being too much of a reformist and too little of a revolutionary. These trends stood out clearly in the context of the November General Strike and the party congress, where editor-in-chief-politicians pushed much of the same policy as in their papers. The electoral defeat brought with it strong radicalization in the labour movement and so most of the party press and its editors-in-chief took a stand much further to the right in their party than the supporters of the party.

The SDP press conceded that the fundamental reason for one of the worst problems in 1917, namely food shortage, was the world war and the situation in

Russia that resulted from it. Nonetheless, they started to draw more and more attention to the failure of food rationing. Especially the poor supply of food in cities quickly politicized also the problem of foodstuffs. Special attention in the worker's papers was drawn to the fact that because of old municipal laws the working class couldn't participate in the action of local provisions boards, not at all or at least not enough. During the election campaign the bourgeois papers' allegations of anarchy were turned against the bourgeoisie by claiming that it had caused the foodstuff anarchy through its good for nothing actions. In the fall the SDP papers assessments of the situation grew darker and they demanded stronger than ever action to solve the problem from the bourgeois government. In the worst-case scenarios the papers warned about working class hunger revolts that could even lead to a Civil War.

In November 1917 the political situation in Finland had escalated to the point that the leadership of the SDP started to consider the kind of means of pressure through which the working class achievements, once gained but now lost, would have been restored. Finally, the chosen method was general strike, shunned by Kautskyan ideology. To make it a success - especially when the bourgeoisie was creating a military organization - they thought they needed their own armed guards to stop the production apparatus and strengthen the strike movement. The Social-democratic press had retained their antimilitaristic stance since the spring. They thought the guards would not be necessary, but the fast growth in the number of the White Guards made them change their attitude toward the guards more positive, although they were considered a necessary evil.

The most important achievements of the General Strike were the ratification of the Law of Supreme Power, of the eight-hour workday and of the municipal laws in the Parliament. Those who had planned a revolution with the strike, finally abandoned their intentions and the strike was terminated. A part of the working class was not happy about this. They thought they could have achieved a lot more with the strike. The worker's papers, however, opined that the goals of the strike had been achieved and only one paper would have approved of continuing it.

Accusations of propagating anarchy and class hatred launched by the bourgeois press had started already from the agricultural strikes of spring 1917. They acquired even much more radical overtones when the robberies and murders committed during the General Strike were revealed after the strike. The aftermath of these events gave rise to a propaganda war, even more intense than the parliamentary election campaign, with no trace of any kind of political correctness in the reports of neither side. Because the guards to maintain order had taken part in some of the unlawful actions, the bourgeois press put the blame about the events during the strike completely on the Social Democratic Party, its leadership and its press. In this way the party press was once again on the defensive and had to explain the events to the best of their ability. As a counter allegation it proposed that the bourgeois side's own politics had led to the General Strike with its consequences. On the other hand, no party paper

called for disbanding the guards, but instead wanted to dismiss the unreliable elements and to place them under strict SDP control.

Already before the Civil War, during it and after it, the victors created an "agitation myth" about the guilt of the SDP press of the Red Rebellion and the war. It was transferred to the so-called War of Liberation literature and from there even to the modern research literature. These allegations of provocation were rejected in the working class press by explaining that writing about the grievances had not given rise to them. They warned that at worst continuing the bourgeois politics might lead to a class war. From the General Strike started a dispute about the right procedures between the SDP press and the radicalizing guards that lasted up until the end of January. In December-January the radicalization also led to a consideration of using violent methods. Although, in the newspaper columns, the question presented itself often as a struggle of the editorial staffs against the separation of the guards from party control, the bottom line of it of course was whether the line of action was determined by party leadership or the Red Guards. This was the name that was now more and more generally used of the guards. In this way the criticism of the arbitrary guards continued in the party press: they now even called for disbanding the guards if they couldn't be purged of members not belonging to working class organizations or violating party discipline. It was emphasized that the guards existed only for maintaining order.

Since the winning bourgeois side didn't want to admit, after the "War of Liberation", that the most important motive of the working class revolution was to rectify social grievances, it was faded from view by strengthening the pre-war myth of "blatant agitation" practised by the social-democratic party press. With the help of this myth the uneducated working class was finally made to engage in rebellion and thus become traitors of the fatherland. This dissertation, however, debunks this still existing notion and shows that the central part of the party press and its editors-in-chief were reformists. They advocated democratic, parliamentary procedures and were opposed to an armed coup to the end.

Soon after the November General Strike the SDP set up an extra party convention. It was meant to restore the unity of the party and agree on the guidelines of future politics. The editors of the party press played once again an important role in the meeting, but now divided more clearly than ever before. The editors in the minority, largely from within *Työmies*, were in favor of a revolution, whereas those in the majority spoke strongly for democratic, parliamentary procedures.

A significant proof of the SDP press being anti-revolutionary came out in the meeting of the party council on 19–22 of January where decisions making the revolt possible were made. This was finally the time when it became apparent that the collective unity of the labor movement was no longer real or possible. Just before the meeting many party papers had advised the meeting by emphasizing, in the Kautskyan sense, democratic means to take over power. This made the party convention delegates criticize moderate reports that didn't pre-

sent enough alternatives. Furthermore, the editors were accused of conservatism, and the resolutions of the meeting demanded the papers to act more strongly for workers' class struggle. The editors defended their own points of view and opposed the subversiveness of the Red Guards.

In the situation, in which the leadership of the Social Democratic Party had ended up during the fall of 1917 and January 1918, due to its divisiveness and undecidedness, it had two options to act. It could have refused to take over power, which would most likely have meant a heterogenous attempt at revolution led by the Red Guards, and also a certain defeat. The second option of the party leadership was to take the lead in the revolution, at least nominally. This option it then finally chose, driven to a dead end, thus retaining the unity of the labor movement and having better prospects for victory. Outwardly it may have looked like the party leadership had prepared and started the revolution as soon as the opportunity came up. The membership of the new revolutionary government, the People's Delegation, consisted noticeably of editors: ten of the fifteen members were journalists. However, they represented a small, radical minority in the body of social-democratic editors, and not one of them was an editor-in-chief.

With the third research issue the perspective to the newspapers researched here changes. Now it's no longer the question of papers in strong opposition to the status quo, but the organs of the new government, the "official" press, if you like. It was the most important information and propaganda tool of The People's Delegation. To enhance its informative power it founded two more official bulletins, in addition to the nine party papers in Red Finland, one in Finnish and one in Swedish. They all were then called the Red Press.

Because engaging in revolution was at least a kind of shock to the press opposing it, they at first wrote only a little and with caution about the reasons for the revolution. It is really hard to find the revolutionary enthusiasm called for by the situation in the editorials. However, not one editor left his duties, but solidarity to the party, even in hard times, won. The revolution took hold as the leading explanation, made in defence against the arming and coup d'etat of the bourgeoisie. More credibility for it was gained by the fact that Svinhufvud's Senate had declared the White Guards government troops. According to this explanation, the Workers' Guards had only been founded to defend the working classes. The aim with this explanation model was to gain maximum support from the working classes for the revolution. It also seemed to correspond to the traditional ideological concept of revolution of the party. In the course of the war the official papers of The People's Delegation specified the revolt as "revolutionary self-defence". At the same time they pointed out that the events in Finland were not the result of the Bolshevik revolution but had their own reasons and motives. Therefore revolution couldn't be an import. According to the Red press the other reasons for the revolution were shortage of foodstuffs and the politics of the bourgeoisie: it had opposed reforms and didn't bring about social and economical justice, although they had the power to do so.

The agenda of the People's Delegation was perfunctory. Central themes were the new democratic constitution and concrete reforms based on the programme of the SDP. The new government ruled out the dictatorship of the proletariat. According to it, the objectives had to be reached democratically, with the support of the majority of the people. Neither was the time ripe for socialism because the bourgeois-democratic reforms had to be made first. According to the Red Press the bourgeois constitution didn't guarantee real democracy. The central theme in the press was the crushing of bureaucracy, meaning that all public officials should be elected in an election for a certain time.

The majority of the People's Delegation took a cautious stand on the question of social revolution, in other words, socialising the means of production. They thought some degree of control would suffice, for as Kautskyans, they didn't consider society ripe enough to socialize them. Some papers actually proposed demands for it.

In addition to the new constitution, other concrete reforms were the liberation of crofters, the reform and democratization of the judiciary, municipal administration and schools, and organizing relations with Soviet Russia on the basis of Finland's neutrality.

The role played by the Social-democratic press and its central editors in the events of 1917 and the spring of 1918 was significant. With the help of the press the SDP was able to summon up the working classes to support its politics, although eventually the organization of the bourgeoisie prevented the permanence of the party's achievements. The development toward revolution divided the labor movement strongly and this was the case also with the editors. Since the party convention of June 1917, the editors who had gained the strongest position in the party leadership, started to bow to a revolution, subjected to pressure by the revolutionary guards. The majority of the editors, however, opposed this development both in the party's decision-making bodies and in their papers. The fact that the writings of the strong majority of the party papers, focused on parliamentary procedures, couldn't stop the radical forces in the labor movement from reaching a position where it could start an armed revolution, does not tell about the weakness of the papers but the strength of the reasons leading to the revolution, and also about the development of the situation in Russia. In spite of engaging in an armed coup the party press and its editors remained loyal spokesmen for The People's Delegation and revolution, practically without exception, to maintain party unity, till the bitter end.

Translation Hannu Pennanen

LÄHTEET

Sanomalehdet:

Sosialidemokraattisen puolueen lehdet:

Arbetet

Eteenpäin

Hämeen Voima (HV)

Kansan Lehti (KL)

Kansan Tahto (KT)

Kansan Ääni (KÄ)

Päivän Tiedot (PT) / Kansa

Savon Työmies (STm)

Sorretun Voima (SV)

Sosialidemokraatti (Sd)

Sosialisti

Työ

Työmies (Tm)

Vapaa Sana (VS)

Vapaus

Österbottens Folkblad (ÖF)

Kansanvaltuuskunnan lehdet:

Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja (Ta)

Arbetarnas Notisblad (AN)/Finlands Folkskommisariats Notisblad (FFN)

Muut lehdet:

Aamulehti (Al)

Helsingin Sanomat (HS)

Hufvudstadsbladet (Hbl)

Itä-Suomen Työmies (I-ST)

Satakunnan Sanomat

Satakunta

Suomalainen

Turun Sanomat (TS)

Työn Valta (TV)

Uusi Aura (UA)

Uusi Päivä (UP)

Uusi Suometar (US)

Åbo Underrättelser (ÅU)

Painamattomat arkistolähteet:

Työväen Arkisto (TA) Helsinki

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) arkisto

Puolueneuvoston pöytäkirjat 19.-23.3. 1917, 28.-30.10.
1917, 19.-22.1. 1918, 3.-4.2. 1918.

Painetut alkuperäislähteet:

Pöytäkirjaselostus Sosialidemokraattisen Puolueen kymmenennestä (ylimääräisestä) puolue-kokouksesta joka pidettiin Helsingissä marraskuun 25-27 p:nä 1917. Laatinut Anton Huotari. Helsinki: Sos. dem. puolue-toimikunta 1925.

Sosialidemokratia ja anarkia. Suomalaisten puolueiden vaaliliiton kirjasia 1. Helsinki 1917.

- Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1917 N:o 31. Helsinki: Suomen Senaatin kirjapaino 1918.
- Suomen eduskunnan kalenteri valtiopäivillä 1917. Helsinki: Suomen senaatin kirjapaino 1917.
- Suomen eduskunnan kalenteri toisilla valtiopäivillä 1917. Helsinki: Suomen Senaatin kirjapaino 1917.
- Suomen sosialidemokraattisen puolueen yhdeksännen puoluekokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäkuun 15–18 p:nä 1917. Turku: Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen puolueoimikunta 1918.
- Suomen Virallinen Tilasto: XXIX. Vaalilasto 7. Eduskuntavaalit vuonna 1916. Helsinki: Suomen Senaatin kirjapaino 1917.
- Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I. Istunnot 1–48 valtiopäivien alusta tammikuun 25:päivään. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino 1918.
- Työväen järjestyskaartin käsikirja. Tampere: Työväen kirjapaino 1917.
- Työväenkirjapainojen hallintojen edustajain ja taloudenhoitajain edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä heinäk. 7 ja 8 p:nä 1917. Helsinki.
- Työväen kustannusliikkeiden liiton perustavan kokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä syyskuun 29 p:nä 1917. Helsinki.
- Valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat I. Istunnot 1–37. Helsinki: Suomen Senaatin kirjapaino 1918.

Aikalaiskirjallisuus:

- Aho, Juhani 1918–1919: Hajamietteitä kapinaviikoilta I–III. Helsinki: WSOY.
- Aminoff, Gustaf 1918: Kapinaliikkeen alkuvaikeudet, sen kehitys ja leviäminen tammikuun 31 päivään 1918. Helsinki: Suomen Senaatin kirjapaino.
- Bernstein, Eduard 1899/1969: Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie. Hamburg: Hrsg. von Gunther Hillmann.
- Donner, Kai & Svedlin, Th. & Nurmio, Heikki 1921: Suomen vapaussota I. Valmistelut ja esihistoria. Jyväskylä: K.J. Gummerus Osakeyhtiö.
- Hastig, Johannes 1919: Det röda upprorets tillblivelse. Suomen Kasvatusopillisen Yhdistyksen Aikakauskirja. Helsinki. 1–16.
- Huttunen, E. 1918: Sosialidemokraattinen puoluejohto ja kansalaisota. Helsinki: Kansanvalta.
- Kaukovalta, K.V. 1921: Tampereen seudun kapinahistoria. Helsinki: Otava.
- Kautsky, Karl 1899/1974: Erfurтин ohjelma. Helsinki: Tammi.
- Kautsky, Karl 1907: Parlamentarismi, kansanlainsäädäntö ja sosialidemokratia. Helsinki: Sosialistinen aikakauslehti.
- Kautsky, Karl 1909: Tie valtaan: valtiollisia mietteitä kasvamisesta vallankumoukseen. Helsinki: Työväen sanomalehti Oy.
- Kautsky, Karl 1914: Der politische Massenstreik. Ein Beitrag zur Geschichte der Massenstreikdiskussionen innerhalb der deutschen Sozialdemokratie. Berlin: Buchhandlung Vorwärts Paul Singer G.m.b.H.

- Kivijärvi, Erkki 1918: Suomen vapaussota 1918. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Ahjo.
- Kuusinen, O.W. 1905: Uuden ajan kynnyksellä. Suomen työväen joulualpumi 1905. Helsinki: Työväen sanomalehti.
- Kuusinen, O. W. 1981: Asian periaatteellinen puoli. Valittuja kirjoituksia ja puheita vuosilta 1905–1918. Toim. Juha Ukkonen. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Kuusinen, O.W. & Letonmäki, Lauri & Manner, Kullervo 1973: Suomen vallankumous 1918. Helsinki: Marxilais-Leniniläiset ryhmät.
- Louhivuori, O.W. 1920: Punakaartin kapinan syyt. Ajatuksia kapinan aikana. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja.
- Ryömä, Hannes 1918: Vallankumousvuoden tapahtumista. Helsinki: Tekijä.
- Suomen työväen tulikoe 1923. Kirjoitelmia Suomen luokkasodan jälkeisiltä ajoilta. Kirjoittaneet Otto V. Kuusinen ja Yrjö Sirola. Superior, Wis.: Amerikan suomalaisten sosialistiset kustannusliikkeet.
- Wiik, K. H. 1918: Kovan kokemuksen opetuksia: sananen Suomen työväelle. Helsinki: Kansanvalta.
- Wiik, K. H. 1978: Karl H. Wiiks Dagbok från storstrejken till upproret 1917–1918. Utg. Sven Lindman. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademie Forskningsinstitut, Nr 36. Åbo: Åbo Akademie.
- Åström, L. 1918: Sanomalehtien kautta harjoitetusta joukkosuggestionista. Vapaan sanan vallan laajentaminen. Yhteiskunnallis-sielutieteellinen tutkielma. Aika 1918. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Osakeyhtiö. 7-25.

Muistelmat:

- Louhikko, E. K. 1943: Teimme vallankumousta. Helsinki: Suomen Kirja.
- Lumivuokko, J. 1928: Suomen ammatillinen liike vallankumouksessa. Teoksessa Suomen työväen vallankumous. Arvioita ja itsekritiikkiä. Leningrad.
- Parikka, Jalmari 1938: Viimeinen taisto. Punaisen rintamapäällikön muistelmia v:lta 1918. Helsinki: WSOY.
- Railo, Pekka 2011: Valkoisten vankina. Toim. Pekka Tuomikoski. Juva: Minerva Kustannus Oy.
- Sohkanen, Viljo 1967: Punakaartilaisen päiväkirja. Helsinki: Weilin+Göös.
- Suomen luokkasota 1928: Historiaa ja muistelmia. Toim. A. Halonen. Superior, Wis.: Amerikan suomalaisten sosialististen kustannusliikkeiden liitto.
- Suomen työväen vallankumous 1928. Arvioita ja itsekritiikkiä. Leningrad.
- Tanner, Väinö 1948: Kuinka se oikein tapahtui. Vuosi 1918 esivaiheineen ja jälkiselvittelyineen. Helsinki: Tammi.
- Tokoi, Oskari 1948: Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen pohjalta kirjoittanut Irene Tokoi. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Arvo 1956: Sirpin ja vasaran tie. Muistelmia. Helsinki: Tammi.

Työväenlehtihistoriikit:

- Eklund, Hj. 1924: Piirteitä Suomen työväenliikkeen valistustyöstä ennen kansalaissotaa. Sosialidemokraattinen puolue 25 vuotta. Muistojulkaisu. Tampere: Sosialidemokraattinen puoluetoimikunta.
- Elsinen, Pertti 1981: 75 vuotta karjalaista työväenlehteä. Sanomalehti Pohjois-Karjala 75 vuotta. Joensuu: Kansan Voima Oy.
- Eteenpäin osakeyhtiö vuosina 1905–1930. 1930. Kotka: Kymenlaakson työväen sanomalehti- ja kirjapaino-osuuskunta r.l.
- Halonen, Jukka (toim.) 1998: Turun päivät, Turun lehdet. Turku: Turun Päivälehti.
- Honka-Hallila, Helena 1995: Eteenpäin 1905–1988: työväen ja pienviljelijäin äänenkannattajasta sosialidemokraattiseksi ykköslehdeksi. Kotka: Eteenpäin.
- Isomäki, Heikki 1956: Hämeen Voima – Hämeen Kansa 1906-1956. Hämeenlinna.
- Jokela, Arto 1998: Työläisen äänitorvi 1898–1920. Teoksessa Turun päivät, Turun lehdet. Toim. Jukka Halonen. Turku: Turun Päivälehti. 94-107.
- 25-vuotistaipaleelta. Keski-Suomen Työväen Sanomalehti-, Kirjapaino- ja Kirjakauppa-osuuskunta vuosina 1906–1931. 1931. Jyväskylä: Keski-Suomen Työväen Sanomalehti-, Kirjapaino- ja Kirjakauppaosuuskunta i.l.
- Kansan Lehti 1914: 15-vuotisjulkaisu 1899–1914. Tampere: Tampereen Työväen Sanomalehti O.Y.
- Kansan Lehti 1899–1924. 1924. Toim. Eino Kilpi. Tampere: Tampereen Työväen Sanomalehti O.Y.
- Kansan Lehti 50–vuotias. Toim. Yrjö Wilen. 1949. Tampere: Tampereen Työväen Sanomalehti Oy.
- Kansan Tahto. 70 vuotta taistelua työväen sananvapauden puolesta. Toim. Maija-Liisa Jalkanen, Into Kangas, Juhana Lepoluoto, Esko Pietilä, Arvi Ranta. 1975. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Kansan Tahto.
- Kertomus Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r.l.:n 20-v. toiminnasta 1904–1924. 1925. Viipuri: Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r.l.
- Lahikainen, Markku (toim.) 2007: Vapaus-lehti 100 vuotta. Mikkeli: Mikkelin Työväenlehti Oy.
- Osuuskunta Saimaa r.l. Toimintakertomus 1907–1927. 1928. Viipuri: Osuuskunta Saimaa r.l.
- Osuuskunta Työn Voima i.l. 30 vuotta 1906–1935. 1936. Jyväskylä: Osuuskunta Työn Voima i.l.
- Pohjanmaa, Atte 1948: Sanan säilä taistelun tiellä: puolen vuosisadan (1895–1945) taival Työmiehen – Suomen Sosialidemokraatin palstoilta nähtynä. Helsinki: Kansanvalta.
- Raitio, Jussi 1947: Työväen sanomalehdet ja sanomalehtimiehet. Suomen sosialidemokraattinen sanomalehtimiesliitto 1907–1947. Helsinki: Tammi.

- Rantanen, Vilho 1946: Neljä vuosikymmentä sosialidemokraattisen lehden valistustyötä Satakunnassa. Pori.
- Räisänen, Yrjö 1945: Yrjö Sirola sanomalehtimiehenä. Demokraattisen Kansan Joulu 1945. Helsinki: SKDL r.y. 29-31.
- Saarela, Tauno 2006: Kansan Tahto. Jyväskylä: Yrjö Mäkelin-seura, Gummerus.
- Salokangas, Raimo 1988: Julistajasta keskustelijaksi. Turun Päivälehti ja sen edeltäjät 1898–1988. Turku: Turun Päivälehti.
- Sorretun Voima. 3-vuotisen työkauden päättyessä 9.3.1906–9.3.1909. 1909. Jyväskylä: Keski-Suomen Työväen Sanomalehti-, Kirjapaino- ja Kirjakauppaosuuskunta.
- Työväen Joulualbumi 1926. Suomen Sosialidemokraattisen Sanomalehtimiesliiton joulujulkaisu. Helsinki: Kansanvalta.
- Vasama 1910. Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesten juhlijulkaisu. 12.-13. XI. Viipuri: Nuorsuomalaiset lehtimiehet.
- Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r.l. 25 vuotta. 1905–1930. 1930. Työ. Kansan Työ. Viipuri: Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r.l.
- Wiksten, Erkki (toim.) 1968: Sosialidemokraattisen lehdistön taipaleelta. Suomen sosialidemokraattisen sanomalehtimiesliiton ja T-lehdistön juhlijulkaisu. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto ry.
- Wiksten, Erkki 1977: Sirkuskatu 3. Helsinki: Kansanvalta.

Tutkimuskirjallisuus:

- Aatsinki, Ulla 2006: Pohjoisen Suomen työväen äänenkannattaja. Historiallinen Aikakauskirja 3/2006, 334–336.
- Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka 1990: Historiatiede oman aikansa tulkkina. Teoksessa Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta. Toim. Pekka Ahtiainen & al. Historiallisen yhdistyksen julkaisuja n:o 5. Helsinki: WSOY.
- Alakapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana 1982: Yhdessä elämä turvallisiksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930. Helsinki: Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK r.y.
- Alapuro, Risto 1988: State and Revolution in Finland. Berkeley: University of California Press.
- Alapuro, Risto 1990: Valta ja valtio – miksi vallasta tuli ongelma 1900-luvun vaihteessa? Teoksessa Talous, valta ja valtio. Toim. Pertti Haapala. Helsinki: Vastapaino.
- Alapuro, Risto 1993: Vallankumous. Historiallinen Aikakauskirja 2/1993, 114–116.
- Alapuro, Risto 1994: Suomen synty paikallisena ilmiönä 1880 – 1933. Helsinki: Tammi.
- Alapuro, Risto 2003: Vallankumous. Teoksessa Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen historian käsitehistoria. Toim. Matti Hyvärinen, Jussi

- Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Tampere: Vastapaino.
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik 1987: Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Backman, Eero 1975: Painovapaudesta ja sen rikosoikeudellisesta säätelystä Venäjän vallan loppuajan Suomessa. *Oikeustiede - Juristprudentia VI. Suomen lakimiesyhdistyksen vuosikirja*.
- Bondenstam, Anna 1968a: *Arbetet. En tidning i Åbo på 1910-talet och människorna kring den*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Bondenstam, Anna 1968b: *Axel Åhlström ja Arbetarbladet*. Teoksessa *Tiennäyttäjät 3. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin*. Toim. Hannu Soikkanen. Helsinki: Tammi.
- Borg, Olavi 1965: Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja. *Polittikan tutkimuksia 7*. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Braunthal, Julius 1961: *Geschichte der Internationale, 1. Teil*. Hannover: Verlag J.H.W. Dietz.
- Bruun, Patrick 1983: *Redaktioner och pressanalys. Presshistoriska och andra studier tillägnade Torsten Steinby på 75-årsdagen den 25 augusti 1983*. Red. Patrick Bruun&Olof Mustelin. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors. 49-56.
- Bryce, James 1921: *Modern Democracies II*. New York: The Macmillan Company.
- Carey, James 2009: *Communication as culture: essays on media and society*. New York: Routledge.
- Dutt, R. Palme 1972: *Internationaali. Katsaus Internationaalien historiaan*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Ehnrooth, Jari 1992: *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905-1914*. *Historiallisia tutkimuksia 167*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Ehnrooth, Jari 1993: *Kapina*. *Historiallinen Aikakauskirja 2/1993*. 102–105.
- Ekman-Salokangas, Ulla 1979: *Turun suomenkielinen sanomalehdistö 1880-1939. Sanomalehti ja maakunta: tutkimuksia Turun sanomalehdistöstä ja Varsinais-Suomesta*. Turku: Turun Sanomat.
- Eley, Geoff 2002: *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000*. Oxford: Oxford University Press.
- Eskola, Seikko 2010: *Suomen hurja vuosi 1917 Ruotsin peilissä*. Helsinki: Edita.
- Gardberg, Carl-Rudolf 1973: *Kirjapainotaito Suomessa 3. Turun palosta vuoteen 1918*. Helsinki: Helsingin graafinen klubi.
- Gerwarth, Robert & Horne, John 2013: *Poliittinen väkivalta Euroopassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen: Johdanto*. Teoksessa Robert Gerwarth & John Horne (toim.): *Sodasta rauhaan. Väkivallan vuodet Euroopassa 1918-1923*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

- Groh, Dieter 1973: Negative Integration und revolutionärer Attentismus. Die deutsche Sozialdemokratie am Vorabend des Ersten Weltkrieges. Frankfurt-Mainz-Berlin-Wien: Propyläen Verlag.
- Haapala Pertti 1986: Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920. Historiallisia tutkimuksia 133. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Haapala Pertti 1993: Luokkasota. Historiallinen Aikakauskirja 2/1993, 105-110.
- Haapala, Pertti 1995: Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914-1920. Helsinki: Edita.
- Haapala, Pertti 2014: The Expected and Non-Expected Roots of Chaos: Preconditions of the Finnish Civil War. Teoksessa *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*. Ed. by Tuomas Tepora and Aapo Roselius. *History of Warfare. Volume 101*. Leiden&Boston: Brill.
- Haataja, Lauri & Hentilä, Seppo & Kalela, Jorma & Turtola, Jussi (toim.) 1977: Suomen työväenliikkeen historia. Joensuu: Työväen Sivistysliitto ry – Kansan Voima Oy.
- Hadenius, Stig & Sveveborg, Jan-Olof & Weibull, Lennart 1969: The Social Democratic Press and Newspaper Policy in Sweden 1899-1909. *Scandinavian Political Studies. Volume 3/1968*. Oslo. 49-69.
- Hako, Matti & Huhtanen, Heimo & Nieminen, Matti (toim.) 1967: Aatteet ja aset. Suomen työväen henkinen perinne. Työväen muistitietotoimikunnan julkaisuja 2. Helsinki: Tammi.
- Halla, Leo 1978: Hämeen Sanomat 1879-1978. Hämeenlinna: Hämeen Sanomat.
- Hannula, J.O. 1933: Suomen vapaussodan historia. Porvoo: WSOY.
- Hanski, Jari: Emil Elo. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica 4*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000, päivitetty 2009 (viitattu 8.2.2017).
- Heikkilä, Jouko 1993: Kansallista luokkapolitiikkaa. Sosialidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905-17. Historiallisia tutkimuksia 168. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Heino, Ulla 2002: Rauma. Idylliä ja tehokkuutta 1875–2000. Rauma: Rauman kaupunki.
- Hemánus, Pertti 1975: Propaganda sanomalehdistössä. Helsinki: Otava.
- Hemánus, Pertti 1979: Journalismista ja sen kehityspiirteistä. Toimitustyön historiaa Suomessa. SSLH- projektin julkaisuja N:o 13. Helsinki: SSLH. 54-58.
- Hemánus, Pertti 1991: Journalismi, journalistiikka ja historia. Teoksessa *Suomalainen. Päiviö Tommila 60 vuotta*. Helsinki: Otava. 169-177.
- Hemánus, Pertti & Tervonen, Ilkka 1980: Objektiiivinen joukkotiedotus. Helsinki: Otava.
- Hemánus, Pertti & Varis, Tapio 1979: Joukkotiedotus eilen ja tänään. Helsinki: Gaudeamus.
- Hentilä, Seppo 1980: Veljeyttä yli Pohjanlahden. Suomen ja Ruotsin työväenliikkeen kosketuskohtia suuresta Sundsvallin lakosta Suomen kansalaissotaan. Helsinki: Gaudeamus.

- Hersalo, N.V. 1955: Suojeluskuntain historia I. Puolustustahtoinen kansa. Muinaisitsenäisyydestä valtiolliseen riippumattomuuteen. Helsinki: Hata.
- Hodgson, John H. 1975: Otto Wille Kuusinen. Poliittinen elämäkerta. Helsinki: Tammi.
- Hoffrogge, Ralf 2011: Sozialismus und Arbeiterbewegung in Deutschland. Von den Anfängen bis 1914. Stuttgart: Schmetterling Verlag.
- Hokkanen, Kari 2006: Ilkan vuosisata. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan lehtiseura.
- Holmberg, Jukka 2004: Etusivun politiikkaa. Yhteiskunnallisten toimijoiden representointi suomalaisissa sanomalehti uutisissa 1987–2003. Jyväskylä Studies in Humanities 30. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hoppu, Tuomas 2013: Vallatkaa Helsinki. Saksan hyökkäys punaiseen pääkaupunkiin 1918. Helsinki: Gummerus.
- Hujanen, Erkki 2007: Lukijakunnan rajamailla : sanomalehden muuttuvat merkitykset arjessa. Jyväskylä Studies in Humanities 68. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hynynen, Pertti 2006: Populismien haaste: liikehdintää politiikan laidoilla. Teoksessa Aatteet, instituutiot ja poliittinen toiminta. Prof. Jukka Paastelan juhla-kirja. Toim. Jyrki Käkönen, Heikki Paloheimo ja Ilkka Ruostetsaari. Studia politica Tampereensis 16. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hämäläinen, Kalle & Vuolijoki, Sulo 1944: Edvard Valpas. Teoksessa Suomalaisia sosialisteja II. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.
- Hämäläinen, Pekka Kalevi 1978: Luokka ja kieli vallankumouksen Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 107. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Hämäläinen, Unto & Malmberg, Ilkka & Snellman, Ritva-Liisa & Niemi, Kaius 2014: Helsingin Sanomat: Etusivun uutisia 1889–2014. Utissivuja ja valokuvia 125 vuoden ajalta. Helsinki: HS-kirjat.
- Høyer, Sverre 2014: What Can We Learn by Comparing Press Histories? Teoksessa Journalismi ajassa. Professori Raimo Salokankaan juhla-kirja. Toim. Kalle Virtapohja. Jyväskylän yliopisto: Viestintätieteiden laitos. 60-71.
- Jussila, Petri 2015: Tilastomies torpparien asiassa. Edvard Gyllingin maatalous-poliittinen ajattelu ja toiminta suurlakon ja sisällissodan välissä. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Jutikkala, Eino 1979: Tampereen historia. III: Vuodesta 1905 vuoteen 1945. Tampere: Tampereen kaupunki.
- Kahma, Ilkka 1979: Itsenäisyyden ajan journalismin kehityslinjoja. Toimitustyön historiaa Suomessa. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja N:o 13. Helsinki: SSLH. 59-62.
- Kalela, Jorma 1990: Lenin ja Suomen itsenäisyys – kommentteja suomalaiseen keskusteluun. Teoksessa Väki voimakas 4. Suomi 1917–18. Toim. Juha Hannikainen, Markku Hyrkkänen ja Olli Vehviläinen. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. 211-219.
- Kalela, Jorma 2000: Historiantutkimus ja historia. Hanki ja jää. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalemaa, Kalevi 1975: Eetu Salin. Legenda jo eläessään. Porvoo-Helsinki: WSOY

- Kalpa, Harri 1984: Sanansaattajana Auran rannoilla. Turun Sanomat 1905-1985. Reportaasi sanomalehdestä ja sen tekijöistä. Turku: Turun Sanomat.
- Kangas, Lasse 2007: Painetun sanan elämää. Keski-Suomi ja Keskisuomalainen 1871-2007. Jyväskylä: Keskisuomalainen.
- Kekkonen, Jukka 2016: Kun aseet puhuvat. Poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa. Helsinki: Art House.
- Keravuori, Kirsi: Evert Eloranta. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000. (viitattu 8.2.2017).
- Keränen, Esko 1984: Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja N:o 24. Helsinki: SSLH.
- Keskisarja, Teemu 2013: Viipuri 1918. Helsinki: Siltala.
- Ketola, Eino 1987: Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917. Helsinki: Tammi.
- Ketola, Eino 1990: SDP:n itsenäisyyspolitiikka 1917. Teoksessa Väki voimakas 4. Suomi 1917-18. Toim. Juha Hannikainen, Markku Hyrkkänen ja Olli Vehviläinen. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. 95-104.
- Kettunen, Pauli 1986: Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918-30. Historiallisia tutkimuksia 138. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kettunen, Pauli 1987: Missä mielessä vanha työväenliike oli poliittinen liike. Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius. Helsinki: Kirjayhtymä. 238-252.
- Kettunen, Pauli 2015: Historia petollisena liittolaisena. Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Kinnunen, Matti 1982: Sanan valtaa Kallaveden kaupungissa I. Kuopion sanomalehdistön historia 1844-1917. Kuopio: Savon Sanomain kirjapaino.
- Kirby, D. 1973: Huomioita Sosialidemokraattisen puolueen puoluekokouksesta marraskuussa 1917. Historiallinen Aikakauskirja 1/1973, 19-24.
- Kirby, David (ed.) 1975: Finland and Russia 1808-1920. From Autonomy to Independence. A Selection of Documents. London and Basingstoke: The MacMillan Press Ltd.
- Klemettilä, Aimo 1976: Tampereen punakaarti ja sen jäsenistö. Acta Universitatis Tamperensis Ser. A Vol. 72. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Korjus, Olli 2014: Kuusi kuolemaantuomittua. Jyväskylä: Atena.
- Kortti, Jukka 2016: Mediahistoria: viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kulha, Keijo 1989: Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan. Helsinki: Sanoma Oy.
- Kunnas, Maria-Liisa 1976: Kansalaissodan kirjalliset rintamat eli kirjallista keskustelua vuonna 1918. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Lackman, Matti 2017: Kullervo Manner. Kumouksellisen muotokuva. Somero: Amanita Oy.
- Lahtinen, Rauno 2016: Punainen Turku 1917–1918. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko.
- Lappalainen, Jussi T. 1977: Itsenäisen Suomen synty. Jyväskylä: Gummerus.
- Lappalainen, Jussi T. 1981: Punakaartin sota 1. Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki: Opetusministeriö.
- Lappalainen, Jussi T. & Piilonen, Juhani & Rinta-Tassi, Osmo & Salkola, Marja-Leena 1989: Yhden kortin varassa. Suomalainen vallankumous 1918. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Laukkonen, Ilmari 1978, 1981: Vaasa aikansa kuvastimena. Osa I 1903–1939. Osa II 1939–1978. Vaasa: Vaasa Oy.
- Lento, Reino 1967: Elintarvikepulasta Suomessa ja nimenomaan Turussa ensimmäisen maailmansodan aikana. Turun yliopiston taloustieteen laitos. Tutkimuksia, sarja D, N:o 1. Turku: Turun yliopisto.
- Lindman, Sven 1968: Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1919. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia 6. Helsinki: Eduskunnan historiakomitea ja Valtion painatuskeskus.
- Luntinen, Pentti 1992a: Autonomian vahvistamisyritys. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 1. Irti Venäjästä. Päätoim. Ohto Manninen. Helsinki: VAPK-kustannus ja Valtionarkisto.
- Luntinen, Pentti 1992b: Itsenäistymispäätös kypsyy. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 1. Irti Venäjästä. Päätoim. Ohto Manninen. Helsinki: VAPK-kustannus ja Valtionarkisto.
- Manninen, Ohto 1993: Vapaussota. Historiallinen Aikakauskirja 2/1993, 116–120.
- Manninen, Pauli 1990: Huittisten meijerikahakka kesällä 1917. Väkivallan tapahtumahistoriasta yhteisön sosiaalishistoriaan. Teoksessa Arki ja murros. Toim. Matti Peltonen. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki: Gummerus. 279–295.
- Manninen, Turo 1982: Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. *Studia Historica Jyväskyläensia* 24. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Manninen, Turo 1984: Viestintä rituaalina. Näkemyksiä lehdistötutkimuksen metodeista. Teoksessa *Historioitsija – taaksepäin katsova profeetta*. Mauno Jokipiille omistettu juhlakirja. *Studia Historica Jyväskyläensia* 30. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 169–173.
- Manninen, Turo 1992a: Järjestysvalta järkkyy. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–20. 1. Irti Venäjästä. Päätoim. Ohto Manninen. Helsinki: VAPK-kustannus ja Valtionarkisto.
- Manninen, Turo 1992b: Kaartit vastakkain. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 1. Irti Venäjästä. Päätoim. Ohto Manninen. Helsinki: VAPK-kustannus ja Valtionarkisto.
- Manninen, Turo 1992c: Tie sotaan. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 1. Irti Venäjästä. Päätoim. Ohto Manninen. Helsinki: VAPK-kustannus ja Valtionarkisto.

- Matthias, Erich 1957: Kautsky und der Kautskyanismus. Die Funktion der Ideologie in der deutschen Sozialdemokratie vor dem ersten Weltkrieg. In *Marxismusstudien, Zweite Folge*. Tübingen: Hrsg. von Iring Fetscher.
- Mattila, Jukka I. & Kemppi, Jarkko 2007: Suomen vapaussota 1918. Helsinki: Nimox Ky.
- Munck, Pirjo 2016: Valistajista ammattimiehiksi. Toimittajien ammattilaistumisen pitkä tie 1771-1921. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mäkelä, Jaakko 1990: Turku 1917. Teoksessa *Väki voimakas 4. Suomi 1917-18*. Toim. Juha Hannikainen, Markku Hyrkkänen ja Olli Vehviläinen. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. 47-54.
- Nevakivi, Jukka & Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri 1993: Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Nurminen, Pertti 2016: Aatteesta ammatiksi: puoluetyötä ja punapäätöä. Julius Nurminen ja Anna Haverisen (ent. Nurminen) elämä ja toiminta työväenliikkeen järjestöaktiiveina 1900-luvun alkukymmeninä. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Nygård, Toivo 1987: Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä. Teoksessa *Suomen lehdistön historia 2*. Päätoim. Päiviö Tommila. Kuopio: Kustannuskiila.
- Nyström, Samu 2013: Poikkeusajan kaupunkielämäkerta. Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914-1918. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistossa XXIX. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Ojala, Esko 1981: Sanomalehti organisaationa. Sanomalehdistö Suomessa. Toim. Esko Salminen. Viestintätutkimuksen Seuran julkaisusarja n:o 4. Espoo: Weilin+Göös.
- Paavolainen, Jaakko 1966: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918. Osa I. 'Punainen terrori'. Helsinki: Tammi.
- Palmgren, Raoul 1994: Täällä toimitus. Lehdistö ja lehtimiehet kaunokirjallisen kuvauksen kohteena. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Palonen, Kari 1977: Työväenliikkeen laiminlyödyistä mahdollisuuksista. Spekulaatiivisia kommentteja Suomen työväenliikkeen historiaan. *Poliittikka* 3:1977. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu. Helsinki.
- Parikka, Raimo 1990: Malmin menetetty maine. Työläisyhteisö ja vallankumous 1917. Teoksessa *Arki ja murros*. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta. Toim. Matti Peltonen. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki: Gummerus. 297-324.
- Patrikainen, Seppo & Joensuu, Miikka 2007: Se olkoon vapauden työ. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokraattinen piirijärjestö ja SDP:n Keski-Suomen piiri 1906-2006. Jyväskylä: SDP:n Keski-Suomen piiri ry.
- Payne, Stanley G. 2011: *Civil War in Europe, 1905-1949*. New York: Cambridge University Press.
- Pietilä, Jyrki 2011: Elämästä ihmiselle. 130-vuotiaan Aamulehden historia. Tampere: Kunnallisneuvos C. V. Åkerlundin säätiö.
- Pietilä, Veikko 1997: Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere: Vastapaino.

- Pietiäinen, Jukka-Pekka 1992: Suomen ulkopolitiikan alku. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 3. Katse tulevaisuuteen. Päätoim. Ohto Manninen. Helsinki: VAPK-kustannus ja Valtionarkisto.
- Piilonen, Juhani 1982: Vallankumous kunnallishallinnossa. Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki: Opetusministeriö.
- Piilonen, Juhani 1992: Rintamien selustassa. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 2. Taistelu vallasta. Päätoim. Ohto Manninen. Helsinki: VAPK-kustannus ja Valtionarkisto.
- Piironen, Kaija 1984: Poliittisen sanaston muuttumisesta. Näkemyksiä lehdistötutkimuksen metodeista. Teoksessa Historioitsija – taaksepäin katsova profeetta. Mauno Jokipiille omistettu juhlakirja. *Studia Historica Jyväskyläensia* 30. Jyväskylän yliopisto. 175-200.
- Polvinen, Tuomo 1967: Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920. I osa helmikuu 1917– toukokuu 1918. Porvoo: WSOY.
- Rantatupa, Heikki 1979: Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921. *Studia Historica Jyväskyläensia* 17. Jyväskylän yliopisto.
- Rasila, Viljo 1966a: Suomen työväenliikkeen orientoitumiskysymys maaliskuun vallankumouksen jälkeen. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/1966, 94-105.
- Rasila, Viljo 1966b: Vuoden 1917 maatyöntekijäin lakot. *Historian laitoksen julkaisuja I. Acta Universitatis Tamperensis Ser. B vol 4*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rasila, Viljo 1968: Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki: Tammi.
- Rasila, Viljo 1970: Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. *Historiallisia tutkimuksia* 81. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Rasila, Viljo 1973: Tilastomatemaattisten analyysien käyttömahdollisuudet lehdistötutkimuksessa. *Lehdistötutkijain seminaari 1973*. Toim. Kristiina Ritari. Helsingin yliopiston Historian laitoksen julkaisuja N:o 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rasila, Viljo 1990: Maaseutu 1917. Teoksessa Väki voimakas 4. Suomi 1917–18. Toim. Juha Hannikainen, Markku Hyrkkänen ja Olli Vehviläinen. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. 27-34.
- Rinta-Tassi, Osmo 1986: Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena. *Punaisen Suomen historia 1918*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Rommi, Pirkko 1973: Kvalitatiivinen analyysi ja sanomalehtihistoriallinen tutkimus. *Lehdistöntutkijain seminaari 1973*. *Lehdistötutkijain seminaari 1973*. Toim. Kristiina Ritari. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja N:o 1. Helsinki.
- Roth, Karl-Heinz 1977: Die "andere" Arbeiterbewegung und die Entwicklung der kapitalistischen Repression von 1880 bis zur Gegenwart. Ein Beitrage zum Neuerständnis der Klassengeschichte in Deutschland. München: Trikont-Verlag.
- Ruusunen, Aimo 2008: Todeksi uskottua: kansandemokraattinen Neuvostoliitto-journalismi rajapinnan tulkkina vuosina 1964–1973. *Jyväskylä Studies in Humanities* 100. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Saarinen, Juhani 1972: Porin historia III. 1809–1939. Pori: Porin kaupunki.
- Salkola, Marja-Leena 1967: Julistaja ja poliitikko. Yrjö Mäkelinin elämä ja toiminta. Helsinki: Tammi.
- Salkola, Marja-Leena 1985: Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–18 ennen kansalaissotaa 1–2. Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki: Opetusministeriö.
- Salkola, Marja-Leena 1987: Työväenkaartit ja vallankumouksellisuus 1917. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius. Helsinki: Kirjayhtymä. 250–266.
- Salmelin, Pentti 1967: Järjestölehdessä puoluelehdistöön. Suomen työväenlehdistön synty ja asema työväenliikkeen tiedotus kentässä ennen vuoden 1901 puoluekokousta. Helsinki: Tammi.
- Salmelin, Pentti 1968: Problem vid pressmonografisk forskning. Studier i historisk metod III. Uppsala.
- Salmelin, Pentti 1969: The Transition of the Finnish Worker's Papers to the Social Democratic Press. *Scandinavian Political Studies* 1968. Oslo.
- Salmelin, Pentti 1973: Autonomian ajan lehtien puoluesidonnaisuus. Lehdistöntutkijain seminaari 1973. Toim. Kristiina Ritari. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja N:o 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Salminen, Esko 2007: Päättymätön sota 1918. Sisällissota julkisessa sanassa 1917–2007. Helsinki: Edita.
- Salminen, Vesa (toim.) 1970: Nuori Otto Ville Kuusinen 1881–1920. Jyväskylä: Gummerus.
- Salokangas, Raimo (toim.) 1976: Tietoja lehtiarkistoista. Suomen Sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja n:o 5. Turku: SSLH.
- Salokangas, Raimo 1982: Puolueen aseet. Maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla 1906–16. Suomen historiallinen seura 116. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Salokangas, Raimo 1984: Historiallisesta tiedotustutkimuksesta. Tiedotustutkimus 1/1984. Tampere: Tiedotusopillinen yhdistys TOY ry ja NORDICOM. 52-54.
- Salokangas, Raimo 2003: "Ankarat käskyt kohtalon". Vaasa Oy, Vaasa-lehti ja Pohjalainen kohtaavat lehtimarkkinoiden muutoksen. Vaasa: Vaasa Oy.
- Salokangas, Raimo 2005: Mediahistorian tutkimuskohdetta etsimässä. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2005, 483–492.
- Salokangas, Raimo 2012: Tekstit, kontekstit ja poikittaiskatse mediahistorian kohtauspaikalla. Teoksessa *Media historiassa*. Toim. Erkkä Railo ja Paavo Oinonen. *Historia Mirabilis* 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 25-46.
- Salokangas, Raimo & Tommila, Päiviö 1982: *Press History Studies in Finland: Past and Present*. Reprint from *Scandinavian Journal of History* Vol 7, N:o 1, 1981. Turun yliopiston historian laitos. Suomen historia. Eripainossarja No. XXXII 1982. Turku: Turun yliopisto. 49-73.

- Salomaa, Erkki 1966: Yrjö Sirola - sosialistinen humanisti. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Salvadori, Massimo 1979: Karl Kautsky and the Socialist Revolution 1880-1938. London: NLB.
- Sassoon, Donald 1996: One Hundred Years of Socialism. The Western European Left in the Twentieth Century. New York: The New Press.
- Siltala, Juha 2009: Sisällissodan psykohistoria. Helsinki: Otava.
- Siltala, Juha 2014: Being absorbed into an unintended war. Teoksessa The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy. Ed. by Tuomas Tepora and Aapo Roselius. History of Warfare. Volume 101. Leiden&Boston: Brill.
- Silvonen, Jussi 2013: Edvard Gylling ja Pääoman ensimmäiset suomennokset. Työväentutkimuksen vuosikirja 2013. Sastamala: Työväentutkimus. 16-21.
- Siro, Jukka 2009: Tuomiovalta kansalle. Vallankumousoikeudet sisällissodassa vuonna 1918. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Siro, Jukka 2013: Millaista oli punaisten lainsäädäntö vuonna 1918? Lakimies 4/2013. 658-680.
- Soikkanen, Hannu 1961: Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Porvoo: WSOY.
- Soikkanen, Hannu 1967a: Kansalaissota dokumentteina. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917-1918. 1. Mielipiteiden muovautuminen kohti kansalaissotaa. Helsinki: Tammi.
- Soikkanen, Hannu 1967b: Miksi revisionismi ei saanut kannatusta Suomen vanhassa työväenpuolueessa. Teoksessa Oman ajan historia ja politiikan tutkimus. Helsinki: Otava. 183-199.
- Soikkanen, Hannu 1967c: Taavi Tainio. Vanhan työväenliikkeen revisionisti. Tiennäyttäjät I. Toim. Hannu Soikkanen. Helsinki: Tammi.
- Soikkanen, Hannu 1970: Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia. Helsinki: Tammi.
- Soikkanen, Hannu 1975: Kohti kansan valtaa 1. 1899-1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue - Puoluetoimikunta.
- Soikkanen, Timo 2016: Suomalaisen poliisin synty ja Turun poliisilaitos 1816-1918. Turun poliisi 200 vuotta osa I. Turku: Lounais-Suomen poliisilaitos.
- Steinberg, Hans-Josef 1969: Sozialismus und deutsche Sozialdemokratie. Zur Ideologie der Partei vor dem 1. Weltkrieg. Hannover: Verlag für Literatur und Zeitgeschehen.
- Steinby, Torsten 1963: Suomen sanomalehdistö. Historiallinen katsaus. Porvoo: WSOY.
- Suistola, Jouni 1999: Kaleva: sata vuotta kansan kaikuja. Oulu: Kaleva.
- Suodenjoki, Sami 2009: Siviilihallinto. Teoksessa Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu (toim.): Sisällissodan pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 246-269.
- Suomen lehdistön historia (SLH) 1988: Osat 5-7: Sanomalehtihakemisto. Päätoim. Päiviö Tommila. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tainio, Tauno 1977: Neljästi linnassa - neljästi eduskunnassa. Taavi Tainion ja hänen perheensä vaiheita. Helsinki: Tammi.

- Takala, Irina: Eero Haapalainen. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999 (viitattu 8.2.2017).
- Takala, Irina: Johan Lumivuokko. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999 (viitattu 10.2.2017).
- Tapiola, Hannu 1968: Jyväskylän Työväenyhdistys 1888–1968. Jyväskylä: Jyväskylän Työväen- yhdistys.
- Tepora, Tuomas 2014: Heimoveljiä, valkobandiitteja ja punikin perkeleitä: Valkoisen ja punaisen Suur-Suomen aate- ja tunnehistoriaa ennen toista maailmansotaa. Teoksessa Sari Näre ja Jenni Kirves (toim.): Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus. Helsinki: Johnny Kniga.
- Teräs, Kari 1995: Paikallisten työmarkkinasuhteiden kausi. Ammattiyhdistykset ja työsuhteiden sääntely Turussa 1880-luvulta 1950-luvulle. Turun työväenliikkeen historia I osa. Turku: Turun maakuntamuseo.
- Teräväinen, Erkki 2003: Lavastettu rinnakkaiselo. Suomen ulkopoliittika johtavassa länsisaksalaislehdissä 1955-62. *Bibliotheca Historica* 76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tikka, Marko 2004: Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa. *Bibliotheca Historica* 90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tikka, Marko 2006: Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921. Helsinki: Ajatus.
- Tommila, Päiviö 1973: Keski-Suomen lehdistö II. 1886–1917. Jyväskylä: Keski-suomalainen.
- Tommila, Päiviö 1979: Maaseutukirjeitä tutkimaan. Toimitustyön historiaa Suomessa. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja N:o 13. Helsinki: SSLH.
- Tommila, Päiviö 1982: Taustasidonnaisuus ja maailmankuva – lehdistöhistorian tutkimusongelmia. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja N:o 20. Helsinki: SSLH.
- Tommila, Päiviö 2001: Sanomalehdistön historia. Teoksessa Suomen mediamaisema. Toim. Kaarle Nordenstreng ja Osmo A. Wiio. Helsinki: WSOY. 45- 61.
- Tommila, Päiviö & Keränen, Kaija 1974: Lehtihistoria ja sen tutkimus. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Julkaisuja 1. Turku: Turun yliopisto.
- Tommila, Päiviö & Raitio, Tuire 1976: Keski-Suomen lehdistö III. 1918-1944. Jyväskylä: Keski-suomalainen.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo 1998: Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki: Edita.
- Tuomioja, Erkki 1979: K. H. Wiik, itsenäisyysmies ja internationalisti.1. Elämäkerta vuoteen 1918. Helsinki: Tammi.
- Tuomisto, Tero 1982: Kuopion sosialidemokraattisen työväenyhdistyksen historia. 1. Aikain myrskyssä. Kuopio: Kuopion sosialidemokraattinen työväenyhdistys.

- Upton, Anthony F. 1980, 1981: Vallankumous Suomessa 1917-1918. I-II osa. Jyväskylä.
- Uskali, Turo 2003: Älä kirjoita itseäsi ulos. Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957-75. Jyväskylä Studies in Humanities 6. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Uusitalo, Sinikka 1971: Turku keväällä 1918. Turun yliopiston historian laitos. Eripainossarja X. Turun yliopisto.
- Vahtera, Raimo 2005: Matkan määränä kansan menestys. Turun Sanomat 1905-2005. Turku: Turun Sanomat.
- Vares, Vesa 2000: Varpuset ja pääskysset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918. Historiallisia tutkimuksia 206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vares, Vesa 2011: Mitä on populismi? Teoksessa Oikeistopopulismin monet kasvot - perusuomalaisuus poliittisen historian ja mediatutkimuksen näkökulmasta. Toim. Erkki Railo. Helsinki: Suomen Toivo -ajatuspaja.
- Vesikansa, Jyrki 1997: Sinivalkoiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia I 1847-1939. Helsinki: Otava.
- Viranko, Allan 1966: Suomen sanomalehdistö vakaannuttaa asemansa. Suomen Sanomalehdenkustantajien Liitto - Finlands Tidningsförläggareförbund. Sanomalehtien liitto - Tidningarnas Förbund. 1916-1966. Helsinki: Sanomalehtien liitto.
- Virrankoski, Pentti 1975: Suomen taloushistoria kaskikaudesta atomiaikaan. Helsinki: Otava.
- Virrankoski, Pentti 2001: Suomen historia. Toinen osa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virtanen, Aarni 2015: "Toimikaa, älkää odottako." Vihtori Kosolan puheiden muutokset 1929-1936. Jyväskylä Studies in Humanities 271. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vogel, Andreas & Holtz-Bacha, Christina (Hrsg.) 2002: Zeitschriften und Zeitschriftenforschung. Publizistik. Vierteljahrshefte für Kommunikationsforschung. Sonderheft 3/2002. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Vuolanto, Ville: Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. Historiallinen Aikakauskirja 3/2007, 304-316.
- Vuorio, Kaija 2007: Savossa Savon Sanomat. Sanomalehti Savon Sanomat 100 vuotta 1907-2007. Kuopio: Savon Sanomat.
- Vuorio, Kaija 2009: Sanoma, lähettäjä, kulttuuri. Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos. Jyväskylä Studies in Humanities 125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vuoristo, Sakari 1975: Sortavalan sanomalehdistö 1880-1940. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja N:o 2. Turku: SSLH.
- Väisänen, Seppo 1968: Evert Huttunen. Teoksessa Tiennäyttäjät 3. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin. Toim. Hannu Soikkanen. Helsinki: Tammi.
- Väisänen, Seppo 1993: Kansalaissota. Historiallinen Aikakauskirja 2/1993, 98-102.

- Wilke, Jürgen 2000: Zeitung und Zeitungsforschung - Entwicklung und Perspektiven. Zeitung. Medium mit Vergangenheit und Zukunft. Eine Bestandsaufnahme. Herausgegeben von Otfried Jarren, Gerd D. Kopper und Gabriele Toepser-Ziegert. München: K.G. Saur. 231-244.
- Ylikangas, Heikki 1990: Mennyt meissä. Porvoo: WSOY.
- Ylikangas, Heikki 1993a: Sisällissota. Historiallinen Aikakauskirja 2/1993, 110-114.
- Ylikangas, Heikki 1993b: Vuoden 1918 vaikutus historiatieteessä. Teoksessa Vaikea totuus. Toim. Heikki Ylikangas. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 93-106.
- Ylikangas, Heikki 1999: Väkivallasta sanan valtaan. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin. Juva: WSOY.
- Ylikangas, Heikki 2015: Mitä on historia ja millaista sen tutkimus. Helsinki: Art House.

Painamattomat tutkimukset:

- Kataja, Maija 1970: Suomen Kansanvaltuuskunnan tiedotus- ja propaganda-toiminta. Suomen historian pro gradu, Helsingin yliopisto.
- Kettunen, Pauli 1979: Sosialidemokratia ja ammattiyhdistysliike Suomessa 1918-1930. Poliittisen historian lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto.
- Lampen, Esko 1985: Talous ja politiikka Saksan vanhassa sosialidemokratiassa. Yleisen historian lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto.
- Matikainen, Juha 1979: V. I. Leninin kansallisuusteorian synty ja kehitys vuodesta 1903 lokakuun vallankumoukseen. Yleisen historian pro gradu. Jyväskylän yliopisto.
- Nummi, Reino 1970: *Sosialidemokraatin* poliittisen linjan muotoutuminen. Suomen historian pro gradu- tutkielma syksyllä 1970. Turun yliopisto.
- Rinta-Tassi, Osmo 1972: Punaisen Suomen keskushallinnon organisaatio. Suomen historian lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto.
- Salmelin, Pentti 1962: Suomen sosialidemokraattisen puolueen ja sen lehdistön suhteet. Tutkielma valtio-opin arvosanaa varten. Tampereen yliopisto.

Lehtiartikkeli:

- Klinge, Matti: Itsenäisyyspäivänämme voidaan pitää marraskuun 15. päivää 1917. HS 8.12.2016.

LIITE

Sosialidemokraattisten puoluelehtien levikki vuosina 1916, 1917 ja 1918 ⁹⁶⁰			
lehden nimi ja ilmestymispaikkakunta	1916	1917 ⁹⁶¹	1918
Arbetet, Turku	4700	8000	8000
Eteenpäin, Kotka	ei tietoa	6500	6500
Hämeen Voima, Hämeenlinna	5500	6600 (a)	6600 (a)
Kansan Lehti, Tampere	12500	17500	17500
Kansan Tahto, Oulu	4500	10000	–
Kansan Ääni, Lappeenranta	3100	3700 (a)	3700 (a)
Päivän Tiedot/Kansa, Sortavala	7000	7500	–
Savon Työmies, Kuopio	ei tietoa	15500	–
Sorretun Voima, Jyväskylä	8500	10200 (a)	–
Sosialidemokraatti, Pori	8000	17000	17000
Sosialisti, Turku	8000	14000	14000
Työ, Viipuri	ei tietoa	31000	31000
Työmies, Helsinki	44000	77700	90000
Vapaa Sana, Vaasa	ei tietoa	7000	–
Vapaus, Mikkeli	3800	7000	–
Österbottens Folkblad, Vaasa	ei tietoa	ei tietoa	–
Arbetarnas Notisblad/Finlands Folkskommissariats Notisblad, Helsinki	–	–	20000
Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja, Helsinki	–	–	110000
yhteensä	–	239200	324300

⁹⁶⁰ SLH 1988 5-7, lehdet ja lehtihistoriikit.

⁹⁶¹ Vuoden 1917 levikki on joidenkin lehtien kohdalla puuttuvan tiedon vuoksi arvioitu (a) lisäämällä 20% vuoden 1916 lukuun (pyöristettynä), vaikka useimmilla lehdillä kasvu oli huomattavasti suurempaa. Lisäksi esimerkiksi Kansan Lehteä koskeva vuoden 1917 tieto on huhtikuulta, joten sen levikki oli loppuvuodesta todennäköisesti huomattavasti suurempi.

HENKILÖHAKEMISTO

- Aalto, Artturi, 207
 Aaltonen, Aleksi, 185
 Aaltonen, Ali, 10, 47, 94, 151, 163, 195, 212
 Aho, Juhani, 117, 156, 227
 Ailio, Julius, 128
 Airola, Matti, 156
 Alapuro, Risto, 78, 101, 215, 216
 Alavirta, Toivo, 223
 Aleksanteri II, 264
 Alkio, Santeri, 152
 Aminoff, Gustaf, 174
 Arajärvi, Juhani, 265
 Bauer, Otto, 93
 Bernstein, Eduard, 25, 29, 31, 32, 259
 Branting, Hjalmar, 37, 175
 Carey, James W., 21
 Castren, Arthur, 185, 201
 Ehrnrooth, Jari, 54, 235
 Elo, Emil, 150, 209, 216, 221, 226
 Eloranta, Evert, 185, 202, 209, 210, 217, 248, 252
 Enckell, Carl, 98, 100
 Forsman, August, 223
 Groth, Otto, 13
 Gylling, Edvard, 62, 63, 64, 92, 117, 163, 171, 175, 202, 209, 210, 216, 220, 264
 Haapala, Pertti, 137, 216, 232
 Haapalainen, Eero, 10, 28, 46, 151, 163, 195, 196, 197, 208, 209, 210, 213, 217, 252, 265
 Hakala, Kalle, 146, 223
 Halonen, Alex, 163
 Hannula, J.O., 176
 Hastig, Johannes, 175
 Haukkariutta, Väinö, 193, 224
 Heikkilä, Seth, 163, 164, 165, 191
 Heimonen, Ville, 208
 Hemánus, Pertti, 44
 Huotari, Anton, 64, 65, 79, 85, 88, 90, 96, 122, 150, 163, 164, 165, 166, 167, 185, 193, 206, 217, 224
 Huttunen, Evert, 65, 71, 81, 82, 93, 94, 95, 96, 112, 117, 150, 152, 163, 165, 170, 192, 193, 195, 205, 212, 231, 263, 278
 Hyrskymurto, Tuomas, 163, 192
 Hämäläinen, Kalle, 111, 151, 196
 Jacobsson, Santeri, 49
 Jaures, Jean, 32
 Jokinen, Väinö, 163
 Kallio, Evert, 141
 Kallio, Kyösti, 128
 Karhinen, Hanna, 224
 Kari, J. K., 27
 Karvonen, A. H., 34
 Karvosenoja, Armas, 223
 Kautsky, Karl, 22, 23, 25, 28, 29, 32, 36, 61, 81, 89, 93, 199, 233, 237, 259, 286, 293
 Kerenski, Aleksander, 92, 94, 98, 168, 279, 295
 Ketola, Eino, 95
 Kiviranta, Antti, 209, 217
 Klinge, Matti, 170
 Kohonen, Jalo, 113, 114, 220
 Kollontai, Aleksandra, 69, 70, 93, 162
 Korhonen, Arvi, 176
 Kornilov, Lavr, 101, 152
 Korpimaa, Timo, 31, 187, 188
 Koskenniemi, V. A., 176
 Kosonen, Vihtori, 187
 Kurikka, Matti, 34
 Kuusinen, Otto Wille, 28, 30, 55, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 70, 92, 94, 96, 106, 107, 109, 117, 118, 149, 150, 153, 163, 164, 165, 169, 190, 196, 204, 206, 207, 209, 216, 223, 226, 231, 252, 255, 257, 258, 263, 264, 272, 276
 Laakso, Heikki, 250

- Laaksovirta Einari, 255
 Laine, Y. K., 47, 195
 Lankila, Jukka, 88, 202
 Lappalainen, Jussi T., 196
 Lavonius, W. A., 135, 137, 242
 Lehén, Emil, 46
 Lehtinen, J. K., 151
 Lenin, Vladimir, 32, 93, 96, 148, 162,
 170, 171, 172, 203, 213, 218, 237,
 238, 239, 264, 265, 269, 278, 286,
 294
 Leppänen, Paavo, 164
 Letonmäki, Lauri, 65, 82, 85, 86, 90,
 193, 209, 217, 235, 252, 260, 261
 Lindell, August, 164, 207
 Lindqvist, Konstantin, 220
 Louhivuori, O. W., 175
 Lumivuokko, Jussi, 117, 190, 209,
 220
 Lundberg, William, 181, 182, 184,
 185, 191, 192, 198, 207, 208, 217,
 238
 Luxemburg, Rosa, 25, 32, 93
 Lönngrén, Pekka, 164
 Manner, Kullervo, 28, 30, 49, 62, 63,
 66, 67, 68, 70, 92, 96, 109, 112, 119,
 126, 133, 149, 162, 163, 167, 170,
 171, 190, 202, 204, 209, 216, 247,
 248, 251
 Manner, Kullevo, 11, 62, 63, 64, 66,
 117, 126, 150, 165, 174, 209, 210,
 248, 251
 Mannerheim, C. G., 222, 224, 234,
 236, 238, 239, 248, 264, 289
 Manninen, Turo, 13, 18
 Marx, Karl, 22, 25, 28, 32, 54, 232,
 253
 Mikkola, Antti, 183
 Murros, Kaapo, 42
 Mäkelin, Yrjö, 29, 37, 44, 45, 48, 61,
 64, 71, 92, 96, 99, 102, 106, 112, 141,
 148, 150, 152, 170, 195, 223
 Möller, Gustav, 237
 Mörn, Gunnar, 198
 Nurminen, Julius, 71, 88, 194, 202,
 205, 208, 209
 Nygård, Toivo, 17
 Orjatsalo, Aarne, 267
 Ostroumow, Vera, 49
 Paasikivi, J. K., 62
 Paasivuori, Matti, 66, 76, 128
 Paavolainen, Jaakko, 108, 126
 Pietikäinen, Juho, 209
 Piisinen, Otto, 61, 159, 187
 Polvinen, Tuomo, 95
 Pärssinen, Hilja, 208, 224
 Rahja, Jukka, 207, 208, 213
 Railo, Pekka, 44, 46, 194, 195, 205,
 313
 Rainio, Jussi, 164, 194
 Raitio, Jussi, 39, 44, 45, 49, 50, 68, 131,
 163, 164, 172, 193
 Renner, Karl, 93
 Rinta-Tassi, Osmo, 18
 Ryömä, Hannes, 175, 194, 196, 211,
 212
 Saarinen, K. A., 80
 Salin, Eetu, 29, 45, 64, 69, 71, 84, 85,
 96, 108, 109, 149, 150, 163, 166, 167,
 170, 194, 206, 223, 230
 Salkola, Marja-Leena, 146, 179
 Salmelin, Pentti, 14, 17, 40
 Salokangas, Raimo, 13, 19, 57
 Siltala, Juha, 213
 Sirola, Yrjö, 30, 64, 70, 81, 82, 92, 96,
 109, 117, 149, 150, 151, 162, 164,
 165, 185, 202, 203, 204, 206, 207,
 208, 209, 210, 214, 216, 219, 228,
 236, 245, 247, 251, 257, 261, 264,
 287
 Soikkanen, Hannu, 151
 Sorel, Georges, 32
 Stahovits, Mihail, 98, 99
 Stalin, Josif, 162, 168, 195
 Suutala, Oskari, 202
 Svinhufvud, P.E., 86, 98, 134, 135,
 168, 169, 170, 171, 172, 175, 201,
 202, 204, 213, 233, 234, 239, 240,

- 241, 242, 243, 244, 256, 263, 286, 287, 288, 298
- Taimi, Adolf, 163, 179, 180, 190, 200, 207, 209, 217, 258
- Tainio, Taavi, 29, 31, 44, 49, 112, 113, 114, 134, 145, 146, 159, 163, 165, 167, 193, 204, 208, 223, 230
- Tanner, Väinö, 68, 117, 121, 122, 128
- Tokoi, Oskari, 11, 29, 60, 62, 63, 66, 68, 70, 72, 73, 81, 82, 85, 86, 87, 89, 91, 92, 97, 98, 99, 100, 113, 117, 120, 122, 123, 126, 128, 136, 148, 156, 163, 186, 190, 220, 242, 268, 269, 276, 277, 293
- Tommila, Päiviö, 13
- Torniainen, Edvard, 239
- Tuhti, Roope, 112, 113, 114, 194
- Tuomi, Onni, 47, 62, 67, 69, 122, 143, 146, 149, 153, 163, 165, 167, 168, 202, 206, 208, 209, 223
- Turkia, Matti, 64, 84, 93, 142, 149, 179, 185, 209, 217, 223
- Tähtelä, Kalle, 184, 191, 192, 199, 207
- Uksila, Hannes, 182, 191, 192, 194, 224
- Upton, Anthony F., 78, 95, 138, 154
- Ursin, N. R., 27
- Wallenius, Allan, 198
- Valpas, Edvard, 29, 30, 31, 34, 37, 39, 43, 44, 45, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 88, 92, 96, 109, 112, 152, 156, 162, 164, 165, 167, 176, 196, 197, 206, 216, 218, 231, 240, 259, 260, 263, 276, 289, 293
- Vankkoja, Väinö, 69, 163
- Webb, Sidney, 250
- Vesa, August, 47, 195, 207
- Wesley, August, 194
- Wiik, K. H., 61, 70, 92, 94, 95, 96, 107, 117, 133, 149, 150, 154, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 171, 175, 183, 185, 198, 209, 210, 217, 220
- Viitanen, Vihtori, 159, 188
- Vilmi, Otto, 47, 214
- Voionmaa, Väinö, 63, 128
- von Wright, V. J., 26, 34
- Vuolijoki, Sulo, 28
- Wuolijoki, Väinö, 122, 126, 128, 237
- Vuorio, Arvo, 196
- Väisänen, Seppo, 232
- Välisalmi, Heikki, 68, 150, 164, 185, 202
- Ylikangas, Heikki, 177
- Åhlström, Axel, 198
- Åkerman, Harald, 129, 130, 131, 242
- Åström, Leonard, 173, 174